STAATKUNDIG

EN

STAATHUISHOUDKUNDIG

JAARBOEKJE

VOOR

1879.

UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING VOOR DE STATISTIEK IN NEDERLAND.

EEN EN DERTIGSTE JAARGANG.

(6e. SERIE. ZESDE JAARGANG.)

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1879.

STAATKUNDIG

EN

STAATHUISHOUDKUNDIG

JAARBOEKJE

VOOR

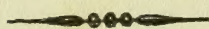
1879.

UITGEGEVEN DOOR

DE VEREENIGING VOOR DE STATISTIEK IN NEDERLAND.

EEN EN DERTIGSTE JAARGANG.

(6e SERIE, 6e JAARGANG.)

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1879.

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.

INHOUD.

AFDEELING I.

AFDEELING II.

ALGEMEEN STATISTISCH OVERZICHT VAN NEDERLAND EN ZIJNE KOLONIËN.

I. HET RIJK BINNEN EUROPA,

door Mr. A. M. PAREAU.

1 *

II. Het Rijk buiten Europa,

door J. P. L. THIEL.

Nederlandsch Oost-Indië. Blz.

Suriname.

AFDEELING III.

MENGELWERK.

BIJLAGEN.

VOORBERICHT.

Het Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje *voor* 1879 *geeft den samensteller geene aanleiding tot bizondere opmerkingen. De wijze van bewerking toch is dezelfde die ten vorigen jare werd gevolgd.*

Haar voorbericht meent de Redactie dan ook te kunnen beperken tot de constateering van een enkel feit.

Het is de een en dertigste Jaargang *die thans den lezer wordt aangeboden, en toch bestond andermaal de noodzakelijkheid om de oplage te vermeerderen. Het blijkt dus, dat althans bij de Ingezetenen bestaat een toenemende belangstelling in de Statistiek van Nederland.*

AMSTERDAM,
Juli 1879.

Mr. A. M. PAREAU,
Secretaris der Vereeniging.

STATUTEN

DER

VEREENIGING VOOR DE STATISTIEK IN NEDERLAND.

Van het doel en den werkkring der Vereeniging.

Art. 1. De *Vereeniging voor de Statistiek in Nederland* stelt zich ten doel, de bevordering van statistische kennis, inzonderheid betreffende het Koningrijk der Nederlanden en zijne bezittingen en koloniën in andere werelddeelen.

Art. 2. Zij tracht dat doel te bereiken:

a. Door het verzamelen van gedrukte en geschrevene statistische bescheiden.

b. Door het uitgeven van een Jaarboekje en van andere publicatiën, die zij daartoe geschikt zal oordeelen.

c. Door, waar het haar nuttig voorkomt, op andere wijzen ten behoeve der Statistiek in en voor Nederland werkzaam te zijn.

Art. 3. De zetel der Vereeniging is te *Amsterdam*, of op zoodanige andere plaats binnen het Koningrijk, als in eene Algemeene Vergadering zal worden aangewezen.

Van de Leden.

Art. 4. Leden van de Vereeniging kunnen zijn allen, die daartoe in eene Algemeene Vergadering aangenomen worden.

Art. 5. De Leden betalen eene Contributie, jaarlijks in eene Algemeene Vergadering te bepalen, binnen het *maximum* van Zes Gulden in het jaar.

Zij ontvangen kosteloos een exemplaar van het Jaarboekje der Vereeniging. Zij hebben, onder de vereischte waarborgen, het vrij gebruik van de Boekerij der Vereeniging.

Van de Vergaderingen.

Art. 6. Eens of meermalen in het jaar houden de Leden der Vereeniging eene Algemeene Vergadering tot behandeling van de belangen der Vereeniging en tot regeling van hare werkzaamheden.

Tijd en plaats van deze Vergaderingen worden door het Bestuur bepaald.

De oproeping daartoe wordt minstens *tien* dagen te voren gedaan.

Van het Bestuur.

Art. 7. Het Bestuur der Vereeniging bestaat uit niet meer dan Zeven Leden, te benoemen in eene Algemeene Vergadering.

Omtrent de waarneming van het Voorzitterschap, het Secretariaat en andere betrekkingen worden door het Bestuur de noodige schikkingen getroffen.

Art. 8. Op voordracht van het Bestuur kunnen in eene Algemeene Vergadering bijzondere Commissiën, zoo voor de redactie der uit te geven geschriften als voor andere werkzaamheden, benoemd worden.

Art. 9. Het Bestuur heeft de algemeene machtiging om al datgene te verrichten, wat het oordeelt overeenkomstig deze Statuten ten behoeve van het doel der Vereeniging te moeten doen. Het vertegenwoordigt de Vereeniging naar buiten en is bevoegd in haren naam te handelen.

Algemeene Bepalingen.

Art. 10. Veranderingen in deze Statuten kunnen niet worden gemaakt dan door een besluit in eene Algemeene Vergadering genomen, op schriftelijk voorstel van minsten vijf Leden. Zulk een voorstel wordt in den beschrijvings-brief opgenomen.

Art. 11. De Vereeniging wordt aangegaan voor niet langer dan 29 jaren, ingaande 1°. Juli 1862.

Elk Lid behoudt de vrijheid, ten allen tijde, door schriftelijke opzegging, uit de Vereeniging te treden, mits zijne contributie over het loopende jaar betaald hebbende.

Art. 12. In geval van ontbinding der Vereeniging wordt in eene Algemeene Vergadering over de bestemming van het eigendom der Vereeniging beschikt.

LEDEN

DER

VEREENIGING VOOR DE STATISTIEK IN NEDERLAND.

BESTUUR.

			BENOEMD.
Mr. S. VISSERING, *Voorzitter*,	te	Leiden	1850.
Mr. J. T. BUYS,	〃	〃	1854.
Mr. H. JACOBI,	〃	Haarlem	1862.
Mr. J. L. DE BRUYN KOPS,	〃	's Gravenhage	1851.
P. N. MULLER,	〃	Amsterdam	1857.
Jhr. Mr. G. DE BOSCH KEMPER,	〃	's Gravenhage	1866.

Mr. A. M. PAREAU, *Secretaris*, tevens belast met de Redactie van het Jaarboekje... 〃 Amsterdam 1863

LEDEN.

ROBIDÉ VAN DER AA,	te	's Gravenhage	1875.
Dr. A. W. ALINGS,	〃	Groningen	1863.
Dr. G. A. N. ALLEBÉ,	〃	Amsterdam	1866.
Mr. J. P. AMERSFOORDT,	〃	Haarlemmerm[r]	1869.
Dr. J. ANDREA,	〃	Wageningen	1870.
Mr. S. J. FOCKEMA ANDREAE,	〃	Leiden	1879.
Mr. H. AMESHOFF,	〃	Utrecht	1854.
Mr. T. M. C. ASSER,	〃	Amsterdam	1863.
Mr. E. ATTEMA,	〃	Leeuwarden	1859.
Mr. J. Bn. D'AULNIS DE BOUROUILL,	〃	Utrecht	1875.
Mr. PH. J. BACHIENE,	〃	's Gravenhage	1858.
Jhr. Mr. C. H. BACKER,	〃	Amsterdam	1876.
Mr. J. F. B. BAERT,	〃	Utrecht	1858.
R. W. J. C. VAN DEN WALL BAKE,	〃	Amsterdam	1873.
J. N. BASTERT,	〃	Maarsseveen	1876.
Mr. E. M. VON BAUMHAUER,	〃	Haarlem	1878.

			BNOEMD.
Jhr Mr. K. A. GODIN DE BEAUFORT,	te	Utrecht	1879.
Mr. W. H. DE BEAUFORT,	〃	Leusden	1877.
Jhr. Mr. C. H. BEELAERTS VAN BLOKLAND,	〃	's Gravenhage	1875.
Jhr. Mr. G. J. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND,	〃	〃	1869.
W. C. M. BEGRAM,	〃	Gorinchem	1876.
Mr. G. BELINFANTE,	〃	's Gravenhage	1876.
Jhr. J. VAN BERESTEIJN,	〃	? ?	1863.
Jhr. Mr. E. N. BERG,	〃	's Gravenhage	1878.
Mr. N. P. VAN DEN BERG,	〃	Batavia	1863.
Mr. W. VAN DEN BERGH,	〃	's Gravenhage	1879.
Mr. E. VAN ZINNICQ BERGMAN,	〃	's Hertogenb.	1876.
Dr. A. J. BERGSMA,	〃	Arnhem	1866.
Mr. E. BERGSMA,	〃	Rotterdam	1863.
Mr. J. J. BERGSMA,	〃	's Gravenhage	1876.
Mr. W. A. BERGSMA,	〃	Drongrijp	1873.
Mr. P. J. TEDING VAN BERKHOUT,	〃	Amsterdam	1876.
Mr. J. P. TEDING VAN BERKHOUT,	〃	Hasselt	1878.
Mr. F. H. J. Bn. DE BIEBERSTEIN ROGALLA ZAWADSKY,	〃	Maastricht	1866.
J. A. BIENTJES,	〃	Heerde (Gelderland)	1876.
Mr. J. BIERUMA OOSTING,	〃	Leeuwarden	1872.
Jhr. Mr. L. F. W. E. VAN BINCKHORST VAN DEN BINCKHORST,	〃	Eindhoven	1866.
J. C. BLOEM,	〃	's Gravenhage	1866.
ALBERT BLOEMARTS,	〃	Maastricht	1878.
Mr. A. BLOEMBERGEN,	〃	Leeuwarden	1867.
Mr. P. L. F. BLUSSÉ,	〃	's Gravenhage	1874.
Mr. P. BLUSSÉ VAN OUD-ALBLAS,	〃	〃	1869.
B. W. BLIJDENSTEIN,	〃	Amsterdam	1876.
H. J. BOELEN,	〃	〃	1871.
Mr. W. R. BOER,	〃	Utrecht	1851.
Dr. E. A. P. VAN DEN BOGAERT,	〃	's Hertogenb.	1867.
G. M. BOISSEVAIN,	〃	Amsterdam	1872.
J. BOISSEVAIN,	〃	〃	1863.
H. J. BOOL,	〃	Batavia	1863.
Mr. C. H. B. BOOT,	〃	Maastricht	1879.
J. P. DE BORDES,	〃	's Gravenhage	1858.
T. BORGESIUS,	〃	Oude-Pekela	1868.
Mr. H. GOEMAN BORGESIUS,	〃	's Gravenhage	1873.
Mr. W. C. BORSIUS,	〃	Middelburg	1879.
Mr. J. P. VAN BOSSE,	〃	's Gravenhage	1876.
Mr. A. H. BRANDT,	〃	Zoeterwoude	1877.

			BENOEMD.
Mr. A. BRANDTS,	te	Arnhem	1875.
Jhr. Mr. W. M. DE BRAUW JR.,	//	's Gravenhage	1867.
A. C. BROEKMAN,	//	's Hertogenb.	1874.
Mr. D. N. BROUWER,	//	Gouda	1877.
P. BROUWER R^{z}.,	//	Deventer	1870.
Mr. S. J. BRUGMANS,	//	Batavia	1876.
Mr. P. A. BRUGMANS,	//	Amsterdam	1866.
J. J. BRUINSMA,	//	Leeuwarden	1866.
S. LOCKERT DE BRUYN,	//	s' Gravenhage	1869.
Mr. P. A. VAN OOSTERWIJK BRUYN,	//	Amsterdam	1868.
G. F. DE BRUYN KOPS,	//	Batavia	1863.
Mr. L. BUCHLER,	//	Zwolle	1868.
Dr. E. C. BUCHNER,	//	Amsterdam	1860.
Mr. E. STAR BUSMAN,	//	Groningen	1868.
Dr. C. H. D. BUYS BALLOT,	//	Utrecht	1866.
Mr. C. J. E. VAN BYLANDT,	//	's Gravenhage	1863.
Dr. H. VAN CAPPELLE,	//	//	1859.
Mr. H. H. VAN CAPPELLE,	//	Arnhem	1871.
S. BLAUPOT TEN CATE,	//	Groningen	1860.
Mr. C. A. CHAIS VAN BUREN,	//	Amsterdam	1871.
Mr. J. A. VAN DER CHIJS,	//	's Gravenhage	1863.
C. E. DE CLERCQ,	//	Haarlem	1866.
G. J. DE CLERCQ,	//	Amsterdam	1878.
P. DE CLERCQ,	//	//	1879.
P. H. DE CLERCQ,	//	Rotterdam	1877.
S. DE CLERCQ JZ.,	//	Leiden	1863.
Mr. A. M. DE COCQ,	//	Rotterdam	1879.
Dr. L. ALI COHEN,	//	Groningen	1856.
Mr. S. J. COHEN,	//	Leeuwarden	1868.
W. A. COOLEN,	//	Helvoirt	1872.
C. J. M. JONGKINDT CONINCK,	//	Wageningen	1879.
Mr. A. D. VAN ASSENDELFT DE CONINGH,	//	's Gravenhage	1875.
Dr. S. S^{R} CORONEL,	//	Leeuwarden	1863.
Dr. H. T. BLOM COSTER,	//	's Gravenhage	1863.
Mr. M. G. P. DEL COURT,	//	Haarlem	1876.
J. T. CREMER,	//	Deli	1877.
Mr. E. J. J. B. CREMERS,	//	's Gravenhage	1876.
Mr. A. E. CROOCKEWIT,	//	Noordwijk	1867.
ALEX DANIËLS,	//	Amsterdam	1873.
J. J. P. DAY,	//	? ?	1871.
Mr. W. K. B^{n}. VAN DEDEM,	//	Hoorn	1874.
W. DEGENHARDT,	//	Amsterdam	1875.
Mr. A. VAN DELDEN,	//	Deventer	1873.

			BENOEMD.
J. VAN DEVENTER H.AZN.,	te	Zwolle	1858.
S. VAN DEVENTER J.SZ.,	"	Batavia	1867.
Mr. P. J. G. VAN DIGGELEN,	"	Zwolle	1869.
Mr. C. DIEMONT,	"	Gorinchem	1865.
J. DIRKS,	"	Amsterdam	1870.
J. H. DIJKMAN BZN.,	"	Dordrecht	1877.
Dr. N. B. DONKERSLOOT,	"	"	1866.
Mr. W. TH. C. VAN DOORN,	"	's Gravenhage	1878.
H. DOYER JZN.,	"	Woerden	1867.
Mr. CH. M. DOZY,	"	Amsterdam	1877.
Dr. G. J. DOZY,	"	Deventer	1874.
Mr. A. E. DRONKERS,	"	Middelburg	1878.
L. DROOGLEVER FORTUIJN,	"	Rotterdam	1871.
D. DROST,	"	Amsterdam	1877.
Mr. W. H. DULLERT,	"	's Gravenhage	1878.
A. DUPARC,	"	Leeuwarden	1865.
Dr. H. M. DUPARC,	"	Amsterdam	1874.
Mr. C. C. DUTILH,	"	Rotterdam	1879.
Mr. H. J. DIJCKMEESTER,	"	's Gravenhage	1874.
A. VAN ECK,	"	Leiden	1870.
Dr. L. J. EGELING,	"	's Gravenhage	1860.
D. EGGINK,	"	Haarlemmerm.	1878.
Mr. JOSUA VAN EIK JZN.,	"	Amsterdam	1866.
Dr. C. W. EIKENDAL,	"	's Gravenhage	1868.
Jhr. Mr. D. O. ENGELEN,	"	Leeuwarden	1874.
Mr. J. ENSCHEDÉ JZ.,	"	Haarlem	1879.
Mr. J. POST VAN EVERDINGEN,	"	Zutphen	1869.
Dr. J. C. G. EVERS,	"	's Gravenhage	1866.
Mr. J. EVERTS BHZ.,	"	Arnhem	1877.
R. EVERWIJN,	"	Nijmegen	1869.
Jhr. Mr. T. AE. J. VAN EYSINGA,	"	Noordwijkerh.	1878.
Jhr. Mr. J. F. VAN HUMALDA VAN EYSINGA,	"	Leeuwarden	1869.
Dr. J. BAART DE LA FAILLE,	"	Groningen	1868.
Mr. R. D. BAART DE LA FAILLE,	"	"	1868.
Mr. R. T. H. P. L. A. VAN BONEVAL FAURE,	"	Leiden	1863.
Mr. L. C. VAN DER FEEN,	"	Amsterdam	1878.
C. J. FEITH,	"	's Gravenhage	1866.
Mr. P. R. FEITH,	"	"	1876.
Mr. R. FEITH,	"	Groningen	1875.
Mr. H. FERF,	"	Bergum	1869.
Mr. C. FOCK,	"	's Gravenhage	1868.
Mr. E. FOKKER,	"	Middelburg	1878.
Mr. J. FORTUYN DROOGLEVER,	"	Gouda	1870.

			BENOEMD.
Mr. J. A. FRUIN,	te	Utrecht	1863.
Mr. J. H. GEERTSEMA CZ.,	〃	Zwolle	1873.
Dr. J. H. F. SOLLEWIJN GELPKE,	〃	Kediri	1875.
Mr. J. VAN GENNEP,	〃	Rotterdam	1879.
C. V. GERRITSEN,	〃	Amersfoort	1879.
Mr. J. J. VAN GEUNS,	〃	's Gravenhage	1869.
Mr. S. J. VAN GEUNS,	〃	Utrecht	1871.
Jhr. Mr. P. H. GEVERS DEYNOOT,	〃	's Gravenhage	1874.
Jhr. Mr. W. TH. GEVERS DEYNOOT,	〃	〃	1878.
Mr. JAC. VAN GIGCH,	〃	〃	1868.
A. GILDEMEESTER,	〃	Amsterdam	1862.
Mr. J. A. VAN GILSE,	〃	Rotterdam	1879.
Mr. J. G. GLEICHMAN,	〃	's Gravenhage	1863.
Mr. F. A. GÖBEL,	〃	〃	1879.
Mr. M. H. GODEFROI,	〃	〃	1867.
Jhr. Mr. H. M. A. VAN DER GOES,	〃	Utrecht	1865.
Mr. W. B^n^. VAN GOLTSTEIN,	〃	's Gravenhage	1868.
Dr. M. W. C. GORI,	〃	Amsterdam	1869.
W. J. VAN GORKOM,	〃	Transvaal	1872.
J. GOSSCHALK,	〃	Amsterdam	1869.
Mr. J. E. GOUDSMIT,	〃	Leiden	1863.
Mr. M. TH. GOUDSMIT,	〃	Rotterdam	1876.
Mr. F. A. DE GRAAFF,	〃	Haarlem	1879.
Mr. L. OLDENHUIS GRATAMA,	〃	Assen	1865.
Mr. P. W. ALSTORPHIUS GREVELINK,	〃	Ellecom	1850.
Mr. H. B. GREVEN,	〃	Leiden	1376.
Jhr. Mr. J. DE GREZ,	〃	's Hertogenb.	1867.
Dr. J. W. GUNNING,	〃	Amsterdam	1877.
Dr. W. M. GUNNING,	〃	〃	1866.
Mr. H. TER HAAR,	〃	Deventer	1863.
Dr. J. H. DE HAAS,	〃	Rotterdam	1879.
Dr. T. HALBERTSMA,	〃	Utrecht	1877.
Mr. M. C. VAN HALL,	〃	Amsterdam	1871.
Mr. H. J. HAMAKER,	〃	Utrecht	1878.
Mr. G. A. VAN HAMEL,	〃	's Gravenhage	1869.
Mr. W. N. VAN HAMEL,	〃	〃	1879.
Mr. M. J. DE WITT HAMER,	〃	Goes	1866.
Mr. S. HANNEMA,	〃	Rotterdam	1878.
Mr. B. P. B^n^. VAN HARINXMA THOE SLOOTEN,	〃	Beetsterzwaag	1868.
D. HARTEVELT,	〃	Leiden	1874.
Mr. A. F. K. HARTOGH,	〃	Amsterdam	1877.
Mr. L. DE HARTOG,	〃	〃	1869.
Jhr. C. HARTSEN,	〃	〃	1879.

		BENOEMD.
P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK,	te Rotterdam	1867.
C. J. VAN HEEL DZ.,	〃 's Gravenhage	1866.
Mr. J. HEEMSKERK, AZ.,	〃 〃	1857.
Jhr. Mr. H. J. VAN DER HEIM,	〃 〃	1856.
Mr. B. W. VLIELANDER HEIN,	〃 〃	1876.
A. G. HEINEKEN, JR.,	〃 Amsterdam	1871.
B. HELDRING,	〃 〃	1868.
Dr. J. F. VAN HENGEL,	〃 Hilversum	1866.
Mr. G. TH. HENNY,	〃 Batavia	1873.
Mr. C. VAN HEUKELOM,	〃 's Gravenhage	1866.
J. VAN HEUKELOM, JR.,	〃 Leiden	1863.
G. VAN HEUREN,	〃 Arnhem	1878.
Mr. A. TH. HEYLIGERS,	〃 Zalt-Bommel	1876.
Dr. C. E. HEYNSIUS,	〃 Amsterdam	1866.
S. HINGST,	〃 Harlingen	1879.
Mr. S. J. HINGST,	〃 Amsterdam	1871.
G. C. R. HOETINK,	〃 Zutphen	1873.
Mr. N. J. A. C. HOFFMAN,	〃 Rotterdam	1879.
J. P. HOFSTEDE,	〃 's Gravenhage	1863.
Mr. H. Graaf VAN HOGENDORP,	〃 Transvaal	1875.
Mr. S. VAN HOUTEN,	〃 's Gravenhage	1863.
Mr. U. H. HUBER,	〃 Leeuwarden	1868.
Dr. H. F. R. HUBRECHT,	〃 Amsterdam	1867.
Mr. P. F. HUBRECHT,	〃 's Gravenhage	1858.
W. H. HUBRECHT,	〃 〃	1871.
A. HUET,	〃 Delft	1871.
Jhr. Mr. J. HUYDECOPER VAN MAARSSEVEEN,	〃 Maarsseveen	1879.
Dr. W. H. IDZERDA,	〃 's Gravenhage	1876.
J. A. ROESSINGH VAN ITERSON,	〃 Tilburg	1870.
Mr. F. A. R. A. B^{n}. VAN ITTERSUM,	〃 Utrecht	1878.
Mr. A. W. JACOBSON,	〃 's Gravenhage	1869.
Mr. W. JAGER GERLINGS,	〃 Haarlem	1872.
A. JANSEN,	〃 's Hertogenb.	1877.
Mr. J. A. JOLLES,	〃 's Gravenhage	1868.
Mr. M. W. JOLLES,	〃 Amsterdam	1871.
Jhr. Mr. J. J. F. DE JONG VAN BEEK EN DONK,	〃 's Bosch	1863.
K. DE JONG,	〃 Hoogkarspel	1878.
A. C. JOOSTEN,	〃 Amsterdam	1873.
Mr. M. G. L. JORISSEN,	〃 Winschoten	1869.
Mr. W. VAN DER KAAY,	〃 Leiden	1879.
Dr. C. M. KAN,	〃 Amsterdam	1879.
Mr. J. KAPPEIJNE V. D. COPPELLO,	〃 's Gravenhage	1878.
Mr. J. KAPPEIJNE V. D. COPPELLO,	〃 Amsterdam	1878.

		BENOEMD.
Ir. F. F. KARSEBOOM JR.,	te Alkmaar	1876.
. J. VAN DE KASTEELE,	〃 's Gravenhage	1874.
Ir. S. KATZ,	〃 Amsterdam	1874.
. B. M. H. W. KELLENAARS,	〃 Meerlo	1866.
. VAN KEMPEN,	〃 Amsterdam	1871.
hr. Mr. D. W. VAN ANDRINGA DE KEMPENAER,	〃 Zutphen	1878.
hr. Mr. B. DE BOSCH KEMPER,	〃 Amsterdam	1865.
Ir. A. KERDIJK,	〃 's Gravenhage	1874.
. J. VAN KERKWIJK,	〃 〃	1876.
. E. VAN KESTEREN,	〃 〃	1878.
Ir. L. W. C. KEUCHENIUS,	〃 Batavia	1867.
Ir. F. DER KINDEREN, FZN.,	〃 's Gravenhage	1873.
Ir. T. H. DER KINDEREN JZN.,	〃 Batavia	1863.
Ir. W. P. SAUTIJN KLUIT,	〃 Amsterdam	1865.
V. J. KNOOP,	〃 's Gravenhage	1866.
Ir. F. W. C. KOKER,	〃 Wageningen	1871.
V. VAN KONIJNENBURG,	〃 's Gravenhage	1878.
)r. C. P. POUS KOOLHAAS,	〃 〃	1866.
Ir. N. G. CNOOP KOOPMANS,	〃 Haarlem	1866.
. P. KOSTER,	〃 〃	1868.
Ir. C. C. N. KROM,	〃 Leiden	1879.
)r. F. W. C. KRECKE,	〃 Utrecht	1866.
. KUIJPER HZN.,	〃 's Gravenhage	1867.
)r. J. A. LAMPING,	〃 Rotterdam	1879.
Mr. A. A. LAND,	〃 Haarlem	1876.
ORNEILLE L. LANDRÉ,	〃 Dordrecht	1879.
V. J. N. LANDRÉ,	〃 Middelburg	1874.
Mr. A. P. DE LANGE,	〃 Alkmaar	1869.
Mr. E. J. EVERWIJN LANGE,	〃 Amsterdam	1861.
. J. VAN LANSCHOT,	〃 's Hertogenb.	1867.
Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT,	〃 〃	1859.
Dr. F. LEO DE LEEUW,	〃 Rotterdam	1875.
. A. C. VAN LEEUWEN,	〃 Amsterdam	1876.
. M. SCHAGEN VAN LEEUWEN,	〃 Delft	1879.
Mr. W. W. VAN LENNEP,	〃 Amsterdam	1869.
Mr. L. ED. LENTING,	〃 's Gravenhage	1861.
Mr. J. A. LEVY,	〃 Amsterdam	1875.
Mr. H. D. LEVYSSOHN NORMAN,	〃 's Gravenhage	1878.
Mr. E. VAN LIER,	〃 Amsterdam	1869.
Mr. L. VAN LIER,	〃 Utrecht	1873.
Dr. M. VAN LIER,	〃 Groningen	1867.
Mr. F. G. R. H. VAN LILAAR,	〃 's Gravenhage	1876.
FL. VAN DER LINDEN,	〃 Dordrecht	1876.

		BENOEMD.
Mr. G. M. VAN DER LINDEN,	te 's Gravenhage	1876.
Mr. P. W. A. CORT VAN DER LINDEN,	〃 〃	1878.
Mr. P. A. VAN DER LITH,	〃 Leiden.	1873.
Mr. B. C. J. LODER,	〃 Rotterdam	1877.
Mr. H. C. VERNIERS VAN DER LOEFF,	〃 's Gravenhage	1862.
Jhr. Mr. W. H. DE SAVORNIN LOHMAN,	〃 Groningen	1868.
Mr. E. VAN LOON,	〃 〃	1878.
A. W. LOTICHIUS,	〃 Helmond	1878.
Mr. M. C. L. LOTSY,	〃 Amsterdam	1870.
Mr. R. MACALESTER LOUP,	〃 Rotterdam	1879.
Mr. J. DE LOUTER,	〃 Amsterdam	1878.
Dr. D. LUBACH,	〃 Kampen	1866.
Mr. G. H. BARNET LYON,	〃 Paramaribo	1879.
Mr. A. M. MAAS GEESTERANUS,	〃 's Gravenhage	1865.
Mr. Æ. Bn. MACKAY,	〃 Zutphen	1870.
Mr. D. J. Bn. MACKAY VAN OPHEMERT,	〃 Londen	1863.
E. C. MACKAY,	〃 Amsterdam	1870.
J. C. VAN MARKEN,	〃 Delft	1875.
Mr. R. VAN MARLE,	〃 Deventer	1878.
A. F. MARLET,	〃 Hontenisse	1878.
Mr. J. J. VAN MEERBEKE,	〃 's Gravenhage	1860.
Mr. B. MEES,	〃 Rotterdam	1879.
Mr. F. ALTING MEES,	〃 's Gravenhage	1878.
Mr. G. MEES AZ.,	〃 Rotterdam	1867.
Mr. M. MEES,	〃 〃	1866.
R. P. MEES R.AZN.,	〃 〃	1878.
Mr. W. C. MEES,	〃 Amsterdam	1850.
Mr. T. H. DE MEESTER,	〃 Zwolle	1878.
Jhr. Mr. P. M. F. VAN MEEUWEN,	〃 's Hertogenb.	1866.
A. W. VAN MEGEN,	〃 Amsterdam	1879.
Mr. K. M. G. DE MEIJIER,	〃 Arnhem	1878.
Mr. S. A. VENING MEINESZ,	〃 Amsterdam	1863.
W. E. MERCIER,	〃 〃	1877.
Mr. C. R. MERKUS,	〃 Utrecht	1866.
G. G. VAN DER MEULEN,	〃 Amsterdam	1878.
Dr. A. MEURSINGE,	〃 Leeuwarden	1871.
Mr. C. J. F. MIRANDOLLE,	〃 Haarlem	1876.
R. N. L. MIRANDOLLE,	〃 Rotterdam	1863.
Mr. A. E. J. MODDERMAN,	〃 Leiden	1863.
Mr. D. J. MOM VISCH,	〃 Arnhem	1868.
A. DE MONCHY,	〃 Rotterdam	1879.
H. H. DE MONCHY,	〃 〃	1879.
Dr. J. TH. MOUTON,	〃 's Gravenhage	1879.

			BENOEMD.
CH. MüLLER,	te	Amsterdam	1877.
FRED. MULLER,	〃	〃	1873.
HEND. MULLER,	〃	Rotterdam	1857.
Mr. A. VAN NAAMEN VAN EEMNES,	〃	Zwolle	1869.
Mr. G. A. NAHUIJS,	〃	Arnhem	1871.
M. T. C. T. N. NAHUIJS,	〃	? ?	1860.
Mr. S. C. H. NEDERBURG,	〃	Indië	1877.
Mr. F. S. VAN NIEROP,	〃	Amsterdam	1871.
N. H. NIERSTRASZ,	〃	's Hertogenb.	1871.
Mr. R. C. NIEUWENHUYS,	〃	Deventer	1874.
Mr. J. DOMELA NIEUWENHUIS,	〃	Amsterdam	1871.
Mr. W. R. OP TEN NOORT,	〃	〃	1876.
Mr. O. W. STAR NUMAN,	〃	's Gravenhage	1871.
Mr. G. VAN OOSTERWIJK,	〃	Arnhem	1878.
Mr. JACQUES OPPENHEIM,	〃	Groningen	1873.
A. VAN OTTERLOO,	〃	Amsterdam	1869.
Jhr. D. J. A. A. VAN LAWICK VAN PABST,	〃	Maarssen	1879.
Mr. J. G. PATIJN,	〃	's Gravenhage	1878.
Mr. B. H. PEKELHARING,	〃	Delft	1863.
Mr. D. A. PEKELHARING,	〃	's Gravenhage	1876.
Dr. J. PENN,	〃	Hilversum	1866.
Mr. J. G. PHILIPPI,	〃	Rotterdam	1879.
Mr. AUG. PHILIPS,	〃	Amsterdam	1875.
Mr. R. G. PHILIPSON,	〃	Zwolle	1871.
H. PIERSON,	〃	Zetten	1866.
Mr. N. G. PIERSON,	〃	Amsterdam	1862.
Mr. W. A. P. VERKERK PISTORIUS,	〃	's Gravenhage	1865.
Mr. C. J. PIEPERS,	〃	〃	1869.
A. PLATE FJZN.,	〃	Rotterdam	1872.
Jhr. Mr. B. J. PLOOS VAN AMSTEL,	〃	Amsterdam	1879.
Mr. A. POLAK,	〃	〃	1873.
Jhr. Mr. J. J. POMPE VAN MEERDERVOORT,	〃	Goes	1874.
N. W. POSTHUMUS,	〃	Amsterdam	1879.
Mr. S. VAN PRAAG,	〃	〃	1879.
J. D. FRANSEN VAN DE PUTTE,	〃	's Gravenhage	1869.
W. H. PYLS,	〃	Maastricht	1866.
Mr. M. J. PIJNAPPEL,	〃	Amsterdam	1863.
Mr. H. P. G. QUACK,	〃	〃	1862.
Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD,	〃	's Gravenhage	1857.
Mr. E. E. VAN RAALTE,	〃	Rotterdam	1867.
JANSEN VAN RAAY,	〃	Batavia	1879.
Mr. I. J. RAHUSEN,	〃	Amsterdam	1857.
Mr. S. M. S. DE RANITZ,	〃	Arnhem	1863.

			BENOEMD.
Dr. S. DE RANITZ,	te	Amsterdam	1878.
Mr. G. W. Graaf VAN RECHTEREN VAN APPELTERN,	〃	Renkum	1871.
B. C. B^n. VAN REEDE VAN OUDSHOORN,	〃	Assen	1878.
Mr. J. H. VAN REENEN,	〃	's Gravenhage	1873.
Dr. C. G. VON REEKEN,	〃	Haarlem	1872.
Mr. C. G. VON REEKEN	〃	's Gravenhage	1879.
Mr. J. C. REEPMAKER,	〃	Rotterdam	1856.
O. VAN REES,	〃	Batavia	1873.
A. S. VAN REESEMA,	〃	Rotterdam	1873.
Mr. W. A. REIGER,	〃	Groningen	1865.
E. R. Bn. VAN WELDEREN RENGERS,	〃	's Gravenhage	1879.
Mr. W. J. B^n. VAN WELDEREN RENGERS,	〃	Leeuwarden	1863.
T. A. O. DE RIDDER,	〃	Katwijk	1878.
Jhr. Mr. Dr. A. D. VAN RIEMSDIJK,	〃	Utrecht	1875.
Mr. T. M. T. RIETSTAP,	〃	Rotterdam	1879.
Mr. C. H. J. W. RINK,	〃	Tiel	1876.
Mr. P. RINK,	〃	〃	1875.
C. D. RÖELL,	〃	Roermond	1874.
Jhr. Mr. J. ROËLL,	〃	's Gravenhage	1876.
Mr. A. J. ROEST,	〃	Rotterdam	1879.
Mr. T. M. ROEST VAN LIMBURG,	〃	Florence	1866.
J. H. GRAADT VAN ROGGEN,	〃	Nijmegen	1876.
Mr. J. ROMBACH,	〃	Rotterdam	1873.
Mr. G. ROYAARDS,	〃	's Gravenhage	1871.
Mr. C. RUEB,	〃	〃	1873.
C. RUEB CZ.,	〃	Rotterdam	1875.
Mr. D. DE RUITER ZYLKER,	〃	Winschoten	1868.
Mr. L. H. RUIJSSENAERS,	〃	St. Petersburg	1875.
Jhr. Mr. J. W. H. RUTGERS VAN ROZENBURG,	〃	Amsterdam	1878.
M. RUTTEN,	〃	Maastricht	1877.
Mr. F. P. J. DE SAIN,	〃	Roermond	1871.
G. SALOMONSON,	〃	Almelo	1867.
DAVID J. A. SAMOT,	〃	Rotterdam	1877.
Mr. A. J. W. FARNCOMBE SANDERS,	〃	Breda	1863.
Mr. T. A. SANNES,	〃	Alkmaar	1875.
A. P. T. SASSEN,	〃	Breda	1870.
Mr. J. G. N. DE HOOP SCHEFFER,	〃	Amsterdam	1873.
Dr. L. SCHELTEMA BEDUIN,	〃	〃	1871.
J. SCHEPEL,	〃	Winsum	1879.
D. W. SCHIFF,	〃	Batavia	1865.
J. SCHILTHUIS UGZN,	〃	Groningen	1873.
H. J. SCHIMMEL,	〃	Amsterdam	1867.
A. B^n. SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE,	〃	Arnhem	1873.

		BENOEMD.
Jhr. Mr. J. W. M. SCHORER, ...	te Middelburg	1868.
U. B^n. THOE SCHWARTZENBERG EN HOHENLANDSBERG,.........................	〃 Utrecht	1872.
Mr. F. N. SICKENGA,......................	〃 Dordrecht	1864.
Mr. C. J. SICKESZ, ...	〃 Laren bij Lochem	1866.
Mr. J. A. SILLEM,........................	〃 Amsterdam	1864.
J. E. N. B^n. SIRTEMA VAN GROVESTINS, ...	〃 's Gravenhage	1866.
Mr. L. U. DE SITTER,....................	〃 Arnhem	1874.
Mr. W. DE SITTER,.......................	〃 Groningen	1858.
Jhr. Mr. W. SIX,.........................	〃 Middelburg	1856.
Mr. B. W. A. E. B^n. SLOET TOT OLDHUIS,. ..	〃 Zwolle	1856.
Mr. L. A. J. W. B^n. SLOET VAN DEN BEELE, .	〃 Arnhem	1851.
Mr. L. E. A. B^n. SLOET TOT OLDHUIS,......	〃 Haarlem	1871.
H. J. SMID,..............................	〃 Middelburg	1878.
Mr. H. J. SMIDT,.........................	〃 s' Gravenhage	1860.
Mr. F. W. SMIT,..........................	〃 Zaandam	1872.
J. P SPRENGER VAN EYK, ...	〃 Enschedé	1871.
Mr. J. W. TH. SWATERS VAN SCHAUMBURG,..	〃 Middelburg	1869.
Dr. H. SNELLEN,..........................	〃 Utrecht	1866.
Dr. C. J. SNIJDERS,......................	〃 's Gravesande	1867.
J. A. SNIJDERS,..........................	〃 Delft	1870.
W. C. A. STARING,........................	〃 's Gravenhage	1873.
Jhr. Mr. H. A. STEENGRACHT V. DUIVENVOORDE,	〃 〃	1876.
C. F. STEMLER,...........................	〃 Amsterdam	1874.
Dr. D. J. STEIJN PARVÉ,..................	〃 Leiden	1863.
Mr. H. Graaf VAN LIMBURG STIRUM, ...	〃 's Gravenhage	1873.
Mr. A. J. B. STOFFELS,...................	〃 Roermond	1868.
Dr. B. J. STOKVIS,.......................	〃 Amsterdam	1866
Mr. G. N. DE STOPPELAAR, ...	〃 Middelburg	1872.
A. P. VAN STOLK,.........................	〃 Rotterdam	1866.
JAN VAN STOLK ,.........................	〃 〃	1879.
C. T. STORK,.............................	〃 Oldenzaal	1866.
J. B. STORY VAN BLOKLAND,...............	〃 Utrecht	1870.
M. COHEN STUART,........................	〃 Alkmaar	1868.
Jhr. Mr. A. L. E. DE STUERS,.............	〃 Londen	1874.
Jhr. Mr. E. J. B. C. DE STUERS, ...	〃 Maastricht	1867.
Jhr. Mr. VICTOR DE STUERS,..............	〃 's Gravenhage	1874.
Dr. SWAVING,.............................	〃 ? ?	1867.
Jhr. Mr. J. H. F. K. VAN SWINDEREN, ...	〃 Balk	1869.
Jhr. Mr. P. J. VAN SWINDEREN, ...	〃 Groningen	1873.
Mr. J. P. R. TAK VAN POORTVLIET,........	〃 's Gravenhage	1864.
Mr. F. H. J. TAVENRAAT,.................	〃 〃	1877.

			BENOEMD.
Mr. J. J. TAVENRAAT,	te	Rotterdam	1873.
Dr. J. TEIXEIRA DE MATTOS,	″	Amsterdam	1868.
J. M. TELDERS,	″	Arnhem	1872.
Mr. B. D. H. TELLEGEN,	″	Groningen	1854.
Mr. J. A. TELLEGEN,	″	″	1878.
Mr. M. TELS,	″	Rotterdam	1879.
P. H. TESTAS,	″	Amsterdam	1871.
Jhr. G. F. VAN TETS,	″	Vogelenzang	1871.
Jhr. Mr. H. B. VAN TETS,	″	Zutphen	1872.
Jhr. Mr. C. J. A. DEN TEX,	″	Amsterdam	1876.
Mr. N. J. DEN TEX,	″	″	1864.
J. P. L. THIEL,	″	Vierlingsbeek	1859.
Mr. A. W. THÖNE,	″	Haarlem	1874.
Mr. W. THORBECKE,	″	's Gravenhage	1879.
Mr. C. H. VAN TIENHOVEN,	″	Amsterdam	1877.
Mr. G. VAN TIENHOVEN,	″	″	1871.
E. A. VAN TONDEREN,	″	Haarlem.	1874.
Mr. W. TONKENS J.LZN.,	″	Groningen	1878.
A. J. H. VAN DER TOORN,	″	's Gravenhage	1863.
Mr. W. M. B^{n}. DU TOUR VAN BELLINCHAVE,	″	″	1864.
Jhr. Mr. S. LAMAN TRIP,	″	″	1869.
Mr. T. VAN HETTINGA TROMP,	″	Leeuwarden	1865.
J. FONTEIN TUINHOUT,	″	Harlingen	1878.
Mr. P. A. TUKKER,	″	Gorinchem	1877.
Mr. A. J. DUYMAER VAN TWIST,	″	Diepenveen	1863.
Mr. J. J. UYTWERFF STERLING,	″	Utrecht	1871.
Mr. L. ZEGERS VEECKENS.,	″	Amsterdam	1879.
Mr. A. NIJHOUT VAN DER VEEN,	″	Leiden	1879.
J. NIJHOUT VAN DER VEEN,	″	Alkmaar	1867.
Mr. W. C. VEENSTRA,	″	Batavia	1875.
Dr. H. DE VEER,	″	Amsterdam	1871.
G. D. SWANENBURG DE VEIJE,	″	Zwolle	1878.
Mr. F. H. DE VEIJE,	″	Zaandam	1877.
J. TH. VAN TER VELDEN,	″	Broekhuysen	1879.
Jhr. Mr. P. A. VAN DEN VELDEN,	″	's Gravenhage	1867.
T. VENEMA AZ.,	″	Sappemeer	1869.
Mr. P. VERLOREN VAN THEMAAT,	″	Amsterdam	1864.
B. F. B^{n}. VAN VERSCHUER,	″	Arnhem	1861.
Mr. W. A. B^{n}. VAN VERSCHUER,	″	's Gravenhage	1864.
Dr. A. J. VERWEIJ AZ.,	″	Deventer	1878.
Dr. F. J. VETH,	″	Leiden	1864.
Mr. J. FRESEMAN VIËTOR,	″	Groningen	1865.
C. E. VIRULY,	″	Rotterdam	1879.

			BENOEMD
T. J. VIRULY,	te	Leiden	1879.
Mr. M. J. E. VIRULY VERBRUGGE	//	Rotterdam	1879.
W. A. VIRULIJ VERBRUGGE,	//	//	1869.
Mr. A. P. VISSER,	//	Amsterdam	1878.
Mr. W. VISSERING,	//	's Gravenhage	1878.
Mr. C. J. VAN VLADERACKEN,	//	//	1858.
G. P. VAN VLADERACKEN,	//	Delft	1879.
A. VOLKMAARS,	//	Amsterdam	1871.
JOOST VAN VOLLENHOVEN,	//	Rotterdam	1879.
Mr. E. DU MARCHIE VAN VOORTHUYSEN,	//	Utrecht	1854.
H. H. DE VOS,	//	Parijs	1878.
Mr. A. N. Bn. DE VOS VAN STEENWIJK,	//	Zutphen	1875.
Mr. G. DE VRIES AZ.,	//	's Gravenhage	1867.
Mr. J. C. DE VRIES,	//	Amsterdam	1866.
Dr. A. VROLIK,	//	's Gravenhage	1871.
E. DE WAAL,	//	//	1865.
O. Bn. VAN WASSENAAR VAN CATWIJCK,	//	//	1879.
Jhr. Dr. D. H. WAUBERT DE PUISEAU,	//	Leeuwarden	1868.
Mr. J. K. VAN WEEL,	//	Oud-Beijerland	1875.
Mr. P. C. A. M. VAN WEEL,	//	Dirksland	1867.
Mr. D. VAN WEEL VAN SOMMELSDIJK,	//	Rotterdam	1866.
J. J. WEEVERINGH,	//	Haarlem	1871.
Mr. R. VAN DER WERK,	//	Rotterdam	1879.
Mr. D. WICHERLINK,	//	Zwolle	1869.
Mr. H. WIERSMA,	//	Leeuwarden	1875.
C. F. W. WIGGERS VAN KERCHEM	//	Leiden	1865.
Mr. C. M. J. WILLEUMIER,	//	Amsterdam	1871.
Mr. W. WINTGENS,	//	's Gravenhage	1870.
JAN J. WISSEKERHOFF,	//	Utrecht	1874.
D. L. WOLFSON,	//	Rotterdam	1879.
Mr. L. WOLTERBEEK,	//	Amsterdam	1871.
Mr. W. P. WOLTERBEEK,	//	Santpoort	1859.
Jhr. Mr. H. VAN DER WIJCK,	//	's Gravenhage	1867.
Dr. J. ZEEMAN,	//	Amsterdam	1856.
JOH. C. ZIMMERMAN,	//	//	1866.

NB. Bij het groote getal der leden zijn fouten in deze naamlijst onvermijdelijk. Elke terechtwijzing zal aan de Redactie welkom zijn.

VERSLAG VAN DE VERGADERING DER LEDEN

VAN DE

VEREENIGING VOOR DE STATISTIEK IN NEDERLAND,

GEHOUDEN 19 APRIL 1879,

in het Hôtel van den Heer **LEYGRAAFF**, Westplein

TE ROTTERDAM.

Tegenwoordig zijn de Heeren: Mr. S. VISSERING, *Voorzitter*, Mr. J. T. BUIJS en Jhr. Mr. G. DE BOSCH KEMPER, *Leden* van het Bestuur, en Mr. A. M. PAREAU, *Secretaris;* alsmede de Heeren Jhr. Mr. J. ROËLL, W. A. VIRULY VERBRUGGE, Dr. F. LEO DE LEEUW, Mr. D. N. BROUWER, P. H. DE CLERCQ, Mr. H. GOEMAN BORGESIUS, Mr. W. K. Baron VAN DEDEM, Mr. B. H. PEKELHARING, A. HUËT, Mr. A. H. BRANDT, Mr. W. VISSERING, Mr. E. M. V. BAUMHAUER, D. J. A. SAMOT, J. N. BASTERT, R. P. MEES, R.AZ[n]., Mr. PH. J. BACHIENE, Dr. L. J. EGELING, J. KUYPER HZ[n]., A. POLAK, Mr. J. A. LEVY, Mr. G. BELINFANTE, Mr. H. H. VAN CAPPELLE, Mr. M. TH. GOUDSMIT, C. E. VAN KESTEREN, Mr. A. KERDIJK, G. M. BOISSEVAIN, Mr. H. B. GREVEN, C. RUEB CZ., ... Mr. W. Baron VAN GOLTSTEIN, Mr. F. H. J. TAVENRAAT, Mr. N. G. PIERSON, Mr. J. ROMBACH, R. W. J. C. VAN DEN WALL BAKE, J. C. VAN MARKEN JR., R. N. L. MIRANDOLLE, Mr. CH. M. DOZY, Mr. S. VAN HOUTEN. Later verschenen nog ter Vergadering de nieuw benoemde Leden Mr. F. A. GÖBEL, Mr. J. VAN GENNEP, Dr. J. TH. MOUTON, Mr. J. G. PHILIPPI, Mr. J. A. VAN GILSE, Mr. C. C. DUTILH, Mr. T. M. T. RIETSTAP, Mr. M. J. VIRULY VERBRUGGE, Mr. R. MACALESTER LOUP en Dr. J. A. LAMPING.

De Voorzitter opent de Vergadering met de mededeeling, dat de Leden van het Bestuur P. N. MULLER en J. L. DE BRUYN KOPS, hebben kennis gegeven verhinderd te zijn de Vergadering bij te wonen, de eerste wegens ongesteldheid, de laatste wegens dringende bezigheden, terwijl hij de verwachting uitspreekt het Bestuurslid, Mr. H. JACOBI, van wien hij geen bericht ontving, nog ter Vergadering te zullen zien verschijnen.

Den Secretaris, Mr. A. M. PAREAU, verzoekt de Voorzitter vervolgens aan de Vergadering inlichtingen te willen verschaffen omtrent

den toestand der Vereeniging. Deze beantwoordt aan dit verlangen door het doen van de volgende mededeelingen:

Gij zult u herinneren M. H. dat in onze vorige Vergadering een bericht werd medegedeeld, en later officieel bevestigd, dat algemeen een pijnlijken indruk maakte. De opheffing van de afdeeling Statistiek aan het Departement van Binnenlandsche Zaken kon toch niet anders worden opgevat dan als een blijk van geringschatting van het nut der Statistiek bij de Regeering.

Uw Secretaris M. H. verheugt zich daarom te meer, dat hij bij het uitbrengen van zijn Verslag heden uwe aandacht mag vestigen op enkele punten, die een toenemende belangstelling aantoonen in de tak van kennis die ons hier samenbrengt.

In de laatste jaren werd steeds hetzelfde aantal exemplaren van het *Jaarboekje* onzer Vereeniging getrokken. Bij de uitgaaf van den 30ste jaargang in September 1878, bleek echter dat de gewone voorraad niet meer voldoende was. Van het Jaarboekje voor 1879 wordt de oplage dan ook vermeerderd tot 800 exemplaren.

Het aantal Leden dezer Vereeniging neemt ieder jaar toe, al worden telkens eenige Leden, die wij gaarne in ons midden hadden behouden, door den dood weggenomen. Sedert de vorige bijeenkomst is ons aantal met 18 verminderd. Dertien Leden stierven, terwijl vijf Heeren om verschillende redenen hun lidmaatschap opzegden. Thans bestaat onze kring uit 466 mannen, een cijfer dat nog heden aanzienlijk door u verhoogd kan worden, zooals u zal blijken wanneer de lijst wordt aangeboden der nieuwe candidaten die van u een benoeming wachten.

Deze lijst is thans niet alleen grooter dan vroeger, zij bevat ook meer dan voorheen namen van personen die zelven hun verlangen te kennen gaven, in onze Vereeniging opgenomen te worden.

Omtrent het *Jaarboekje* voor 1879 kan ik u gunstige berichten mededeelen. Met het zetten en drukken is reeds een aanvang gemaakt en de voorraad copie is overvloedig. Het vooruitzicht bestaat derhalve dat de 31ste jaargang bij het begin van September in uwe handen zal zijn.

De inhoud belooft niet minder belangrijk te zijn dan vorige jaren. Wel is waar is de loop der bevolking in 1877 en 1878 nog niet door de Regeering gepubliceerd, althans zoover ons bekend is, en moet de Redactie zich bepalen tot het doen herdrukken van reeds vroeger medegedeelde bevolkings-cijfers, aangevuld met enkele

gegevens, overgenomen uit het „niet officieel gedeelte" der *Staats-Courant:* maar voor het overige was er een ruime voorraad bouwstoffen, waaronder geheel nieuwe, ter verwerking aanwezig voor den samensteller van het „Binnenlandsch Overzicht".

Aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid komt de lof toe, — wij mogen dit niet onvermeld laten, — van onze kennis van den toestand des lands verrijkt te hebben met belangrijke, ten deele vroeger niet gepubliceerde statistische mededeelingen. Thans ontvangen wij van dit Departement de „Statistiek der scheepvaart", vroeger door den Minister van Financiën uitgegeven als vervolg op de „Statistiek van handel en scheepvaart". Dit werk is thans ingekort tot een „Statistiek van in-, uit- en doorvoer". De verdeeling van arbeid heeft ook hier gunstige resultaten geleverd. De scheepvaartbeweging wordt thans veel vroeger bekend en wij bezitten nu een eerste proeve eener Statistiek van de „Strandingen, schipbreuken en andere ongevallen ter zee".

Het nieuwe Departement bezorgde verder nog een „Overzicht der scheepvaartkanalen in Nederland op 1 Januari 1878", en een „Statistiek der scheepvaartbeweging op de kanalen in 1877". Dank zij den ijver van den eersten Nederlandschen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, ons geëerd mede-lid Mr. TAK VAN POORTVLIET, bezitten wij thans een tamelijk volledig overzicht van het voor Nederland nog steeds belangrijk bedrijf der scheepvaart.

In het Mengelwerk van ons *Jaarboekje* zal uwe opmerkzaamheid weder een bijdrage vinden over het Grondcrediet. Ik vestig in het bizonder uwe aandacht op dit stuk, dat de reeks onzer artikelen van dezelfde bekwame hand over dit onderwerp sluit. De eerste jaren van deze Statistiek van het Grondcrediet 1866, 1867 en 1868, werden gedrukt in het Compte-rendu van het Statistisch Congres in 1869 te 's Gravenhage gehouden; de overige zeven jaren en het tienjarig overzicht zijn te vinden in onze *Jaarboekjes* voor 1873, 1877, 1878 en 1879. Dit neemt niet weg dat aan den bewerker, ons verdienstelijk mede-lid Mr. PH. J. BACHIENE, de eer toekomt, het voorbeeld te hebben gegeven, ook aan andere landen, hoe een deugdelijke Statistiek van het Grondcrediet behoort ingericht en bewerkt te worden.

Het ligt geenszins op mijn weg, voor u op te sommen, al hetgeen ons eerstvolgend *Jaarboekje* belangrijks zal bevatten. Uwe belangstelling in zijne verschijning zou daardoor wellicht afnemen, en ik

wensch deze integendeel te prikkelen door enkele saillante punten even aan te raken. Ik wil dan ook alleen er nog op wijzen dat ons Mengelwerk ook nog een opstel zal bevatten van een onzer gevierde schrijvers, van iemand die zoo uitnemend den tact bezit om genietbare artikelen te schrijven, zelfs over onderwerpen uit hun aard zoo weinig vermakelijk als b. v. Handelsstatistiek en Consulaire berichten.

„Macassar als vrijhaven in gevaar" is het opschrift van het stuk dat ik bedoel, en waaraan men zeker geen actualiteit zal ontzeggen. Terwijl zoowel buiten ons land als daar binnen stemmen zich verheffen om beschermende rechten te vragen, kan het toch zijn nut hebben het feit te doen opmerken, dat de handelsomzet te Macassar sedert 1846 met ruim 1000 pCt. is toegenomen en te Singapore slechts met 300 pCt.

De bibliotheek onzer Vereeniging is dit jaar met belangrijke werken vermeerderd.

In de eerste plaats noem ik een geschenk van Jhr. Mr. J. B. PLOOS VAN AMSTEL, dat wij met alle erkentelijkheid hebben aanvaard. Het is getiteld: *Exposé Statistique du Royaume de Suède*, door Dr. E. SIDENBLADT bewerkt voor de Internationale Parijsche Tentoonstelling van 1878, een werk dat door bevoegde beoordeelaars als een model van een algemeen statistisch overzicht wordt geroemd en dat ook door de typografische uitvoering zich gunstig onderscheidt.

Het Bestuur heeft dit jaar gebruik gemaakt van het vroeger voor aankoop van boeken verleend crediet en het geluk gehad een vrij compleet exemplaar machtig te worden van het *Journal of the Statistical Society of London*. Ook werd aangekocht een hoogst zelden zoo volledig voorkomende collectie van de *Compte-rendus* en verdere stukken der acht eerste Internationale Statistische Congressen, met de *Compte-rendus généraux* van ENGEL, MAESTRO en QUETELET. Deze verzameling mag des te belangrijker heeten, omdat zij een zeker aantal stukken bevat, voorzien van aanteekeningen van de hand van ons overleden mede-lid Mr. M. M. VON BAUMHAUER, uit wiens nalatenschap deze werken afkomstig zijn.

Het gebruik dat van de bibliotheek gemaakt wordt is nog niet zoo groot als men zou wenschen. Ook hier valt echter eenige vooruitgang op te merken. De Bibliothecaris had het genoegen te kunnen voldoen aan meerdere aanvragen om boeken, ook door Leden die buiten Amsterdam wonen gedaan.

Met deze korte mededeeling omtrent den toestand onzer Vereeniging, meent uw Secretaris te kunnen volstaan. Moge daardoor ook bij u, de overtuiging gevestigd zijn M. H., dat op het gebied der Statistiek in Nederland de lichtpunten niet geheel ontbreken.

De Voorzitter dankt den Heer PAREAU voor zijne mededeelingen en zegt, dat de Penningmeester, de Heer P. N. MULLER, voornemens was zelf den toestand der geldmiddelen bekend te maken en toe te lichten. Daarin echter door ongesteldheid verhinderd, heeft hij zijne opmerkingen op schrift gebracht, waarvan de Voorzitter aan de Vergadering voorlezing zal doen. Inmiddels verzoekt hij de Heeren J. N. BASTERT en R. P. MEES RAZ[N]. de rekening en daarbij behoorende bescheiden na te zien en daarover rapport uit te brengen.

Het rapport van den Penningmeester luidt als volgt:

Blijkens de notulen der laatste Algemeene Vergadering, bedroeg het saldo in kas der Vereeniging voor de Statistiek in Nederland toen *f* 71.25½ en het belegd kapitaal, de nog onder mij berustende 4 Obligatiën a *f* 1000 2½ pCt. Werk. Schuld.

Over het Genootschapsjaar April 1878/79, sluit de rekening, volgens bijgaande bescheiden, met een saldo in kas van *f* 243.85½.

Onder de inkomsten van het thans afgeloopen boekjaar, komen nog 3 contributiën voor van 1877/78. Verder de som van *f* 165.70, welke de Minister van Binnenlandsche Zaken vergoed heeft voor de kosten der in het *Jaarboekje* opgenomen staten van het Grondcrediet, waarvan ons geacht mede-lid de Heer BACHIENE welwillend de bewerking op zich nam. De rente der belegde gelden bedroeg *f* 99.— De hoofdinkomsten der Vereeniging bestonden in de contributiën der Leden, 481 in getal, waarvan 470 de jaarlijksche bijdrage van *f* 5.— hebben gekweten, tot een gezamenlijk bedrag van *f* 2350.—, terwijl 11 moeielijk te bereiken waren, welker onbetaalde quittantiën hierbij gevoegd zijn.

Ook dit jaar komt de dank der Vergadering toe aan aan Mr. N. P. VAN DEN BERG te Batavia, die weder belangeloos de contributiën der Leden op Java incasseerde en overmaakte, welke bate vroeger nooit genoten werd.

De uitgaven bestonden in het afgeloopen jaar in het salaris van onzen Secretaris, de uitschotten door hem gedaan, de kosten der jongste Vergadering te Utrecht, het schrijven en innen der quit-

tantiën, de staten van het Grondcrediet en eindelijk, maar voornamelijk, in het drukken, innaaien en verzenden van het *Jaarboekje.*
De quittantiën wettigen iederen post.

Uit dien staat der inkomsten tegenover de uitgaven blijkt voldingend dat, indien de Vergadering er, *m. i. terecht*, prijs op stelt, het kapitaal der Vereeniging ongeschonden te bewaren, ten einde bij eventuëele vermindering van het aantal Leden of toevallige grooter drukloonen, het *Jaarboekje* toch op dezelfde wijze uit te geven, onmogelijk nieuwe eischen aan de kas gesteld kunnen worden. Reeds in 1877 moesten *f* 1200.— van het kapitaal te gelde gemaakt worden om den drukker te betalen. En had de Regeering ons de kosten der staten Grondcrediet niet vergoed, waarvoor vrees bestond, dan bleven er maar *f* 80.— in kas, 't geen de nu reeds bestaande behoefte aan voorschotten om de loopende kosten te voldoen, nog grooter zou maken.

Bij de minste uitbreiding der drukwerken zal het kapitaal der Vereeniging opnieuw aangesproken moeten worden en langzamerhand verdwijnen, terwijl de inkomsten niet klimmen. Behoedzaamheid is hier dringend noodig.

De Voorzitter herhaalt met dankbaarheid de mededeeling, welke hij reeds ten vorige jare mocht doen, dat door de welwillende tusschenkomst van den Heer Mr. N. P. VAN DEN BERG, President-Directeur der Javasche Bank te Batavia, de geregelde incasseering geschieden kon van de contributies der Leden in Indië gevestigd; zeker stemt de Vergadering met hem in, als hij daarvoor zijn dank aan den Heer VAN DEN BERG uitspreekt. (*Goedkeuring.*)

Tot Leden der Vereeniging voor de Statistiek worden door de Vergadering de volgende Heeren benoemd:

Mr. S. J. FOCKEMA ANDREAE te Leiden, Jhr. Mr. K. A. GODIN DE BEAUFORT te Utrecht, Mr. W. VAN DEN BERGH te 's Hage, Mr. C. H. B. BOOT te Maastricht, Mr. W. C. BORSIUS te Middelburg, P. DE CLERCQ te Amsterdam, Mr. A. M. DE COCQ te Rotterdam, C. J. M. JONGKINDT CONINCK te Wageningen, Mr. C. C. DUTILH te Rotterdam, B. EICKMA te Rotterdam, Mr. J. ENSCHEDÉ JZ. te Haarlem, Mr. J. VAN GENNEP te Rotterdam, C. V. GERRITSEN te Amersfoort, Mr. J. A. VAN GILSE te Rotterdam, Mr. F. A. GÖBEL te Dordrecht, Mr. F. A. DE GRAAFF te Haarlem, Dr. J. H. DE HAAS te Rotterdam, Mr. W. N. VAN HAMEL te 's Hage, Jhr. C. HARTSEN te Amsterdam,

Mr. J. VAN HEUKELOM te Rotterdam, S. HINGST te Harlingen, Mr. N. J. A. C. HOFFMAN te Rotterdam, Jhr. Mr. J. HUYDECOPER VAN MAARSSEVEEN te Maarsseveen, Mr. W. VAN DER KAAY te Leiden, Dr. C. M. KAN te Amsterdam, W. T. KOSTER te 's Hage, Mr. C. C. N. KROM te Leiden, Dr. J. A. LAMPING te Rotterdam, CORNEILLE L. LANDRÉ te Dordrecht, A. M. SCHAGEN VAN LEEUWEN te Delft, Mr. J. LOUDON te 's Hage, Mr. G. H. BARNET LYON te Paramaribo, Mr. R. MACALESTER LOUP te Rotterdam, Mr. B. MEES te Rotterdam, A. W. VAN MEGEN te Amsterdam, A. DE MONCHY te Rotterdam, H. H. DE MONCHY te Rotterdam, Dr. J. TH. MOUTON te 's Hage, Jhr. D. J. A. A. VAN LAWICK VAN PABST te Maarssen, Mr. J. G. PHILIPPI te Rotterdam, ...
Jhr. Mr. B. J. PLOOS VAN AMSTEL te Amsterdam, N. W. POSTHUMUS te Amsterdam, Mr. S. VAN PRAAG te Amsterdam, JANSEN VAN RAAY te Batavia, Mr. C. G. VON REEKEN te 's Hage, E. R. Baron VAN WELDEREN RENGERS te 's Hage, Mr. A. J. ROEST te Rotterdam, Mr. B. VAN ROIJEN te Groningen, Mr. T. M. T. RIETSTAP te Rotterdam, J. SCHEPEL te Winsum, JAN VAN STOLK te Rotterdam, Mr. M. TELS te Rotterdam, Mr. W. THORBECKE te 's Hage, Mr. L. ZEGERS VEECKENS te Amsterdam, Mr. A. NIJHOUT VAN DER VEEN te Leiden, J. TH. VAN TER VELDEN te Broekhuijsen, Mr. L. G. VERWER te Leeuwarden, Mr. M. J. E. VIRULY VERBRUGGE te Rotterdam, C. E. VIRULY te Rotterdam, T. J. VIRULY te Leiden, G. P. VAN VLADERACKEN te Delft, JOOST VAN VOLLENHOVEN te Rotterdam, O. Baron VAN WASSENAAR VAN CATWYCK te 's Hage, W. C. P. TOE WATER te Rotterdam, Mr. R. VAN DER WERK te Rotterdam, D. L. WOLFSON te Rotterdam, C. W. Baron SWEERTS DE LANDAS WIJBORGH te Rotterdam [1]).

Ten aanzien van dit onderwerp wenscht de Voorzitter eene mededeeling te doen. Door eenige Leden zijn voor het lidmaatschap der Vereeniging buitenlanders voorgedragen, doch het Bestuur is van oordeel die voordrachten, althans vooralsnog, niet te moeten overnemen. Het acht 't een bezwaar, dat deze voordrachten tot zekere hoogte slechts aan toevallige omstandigheden toe te schrijven zouden zijn, waardoor misschien juist de verdienstelijksten onwillekeurig voorbijgegaan zouden kunnen worden; een ander bezwaar

1) De meeste nieuw benoemden hebben het lidmaatschap aangenomen. Daarvoor bedankt hebben de Heeren EICKMA, VAN HEUKELOM, KOSTER, LOUDON, VAN ROIJEN, VERWER, TOE WATER en SWEERTS DE LANDAS WIJBORGH.

is, dat volgens de Statuten naast de onderscheiding voor alle Leden zonder onderscheid de verplichting staat tot het betalen der contributie. Buitenlanders nu zouden in hunne benoeming allereerst, en misschien wel uitsluitend, eene onderscheiding zien, en daarom acht het Bestuur het tegenover dezen minder passend aan hen terstond den eisch te stellen om ook voor die onderscheiding te betalen. En verschil te maken tusschen de Leden der Vereeniging veroorloven de Statuten aan het Bestuur niet. Het wenscht daarom de Vergadering in overweging te geven, de quaestie van benoeming van buitenlandsche Leden te verdagen en aan de prudentie van het Bestuur over te laten om te overwegen, of en hoe deze quaestie tot oplossing te brengen, te meer daar aan eene wijziging der Statuten hare eigenaardige bezwaren en omslag verbonden zouden zijn met 't oog op de daarop aan te vragen Koninklijke bewilliging.

Thans blijft nog slechts punt *e* van den beschrijvingsbrief ter behandeling over, namelijk bepaling der plaats, waar de volgende Vergadering gehouden zal worden. Op voorstel van 't Bestuur wordt *'s Gravenhage* als plaats van bijeenkomst aangewezen. De Vergadering zal, overeenkomstig het vroeger genomen besluit, gehouden worden op den Zaterdag na Paschen.

Bij monde van den Heer BASTERT brengt daarna de commissie tot het nazien der rekening verslag uit. Zij stelt voor, de rekening goed te keuren en den Penningmeester dank te betuigen voor het gehouden beheer. Zij veroorlooft zich eene opmerking, welke zij echter niet als aanmerking beschouwd wil hebben, namelijk of niet maatregelen te nemen zouden zijn om de inning der onbetaald gebleven quittantien van contributie te verzekeren.

De Voorzitter antwoordt, dat het Bestuur daartoe gaarne bereid zou zijn, doch hij kan den Heer BASTERT en de Vergadering de verzekering geven, dat de Heer MULLER steeds met den meesten ijver daarvoor werkzaam is, zóó zelfs, dat indien hij daarin niet kan slagen, de Voorzitter ten stelligste durft verklaren, dat het Bestuur geen maatregelen zou kunnen nemen, welke beter succes zouden beloven. Intusschen zal het Bestuur gaarne den wenk van de commissie in gedachten houden.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de Huishoudelijke Vergadering.

Om 12 uur opent de Voorzitter, Prof. Mr. S. VISSERING de Openbare Vergadering met een toespraak. Hij zegt ongeveer het volgende:

Mijne Heeren, ik heet u allen welkom bij de opening van deze Vergadering, die ik in tegenstelling van de huishoudelijke, zoo even gehouden, de groote Vergadering noemen mag, zoowel om het aantal deelnemers als wegens den aard onzer werkzaamheden. Doch ik open haar met een gevoel van weemoed; want het eerste, wat ik u heb mede te deelen, is de lijst onzer dooden. Sedert wij het laatst bijeen waren hebben wij in onzen kring vele en zware verliezen geleden. Wij verloren namelijk de Leden Dr. T. T. KROON te Zutfen, lid sedert 1872; Dr. L. COHEN STUART, Directeur der Polytechnische school te Delft, lid sedert 1867; Baron VAN PANHUIJS, oud-Commissaris des Konings in de provincie Friesland; Mr. A. UIJTTENHOOVEN, laatst hoofd-ambtenaar bij het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, een van die mannen, die door hun talent en ijver onzen ambtenaarsstand tot sieraad strekken, lid sedert 1863; Jhr. J. M. PLOOS VAN AMSTEL, Consul-generaal te Melbourne, wiens consulaire verslagen tot de belangrijkste behooren, die bij ons worden geleverd, lid sinds 1872; de gebroeders Mr. G. A. en Dr. A. A. FOKKER, beiden ijverige beoefenaars der Statistiek, vooral de eerste, wiens werkzaamheid in 't belang der Spaarbanken en Hulpbanken niet licht zal worden vergeten, lid resp. sedert 1855 en sedert 1866; Mr. P. P. VAN BOSSE, een man die den lande in vele betrekkingen onberekenbare diensten heeft bewezen, die ook veel hart had voor de Statistiek, waarvan tot bewijs diene het feit, dat onze uitnemende buitenlandsche handelsstatistiek aan hen is te danken, lid sedert 1856; L. PHILIPPONA, bekend onder den naam van Multapatior, lid sinds 1876, een man die in bescheiden en nederigen werkkring arbeidde, maar desniettemin een man van groote verdienste, die zijn volk lief had als weinigen.

Ten slotte moet ik den naam noemen van Jhr. Mr. W. T GEVERS DEYNOOT, wiens verlies een plaats aan de bestuurstafel ledig laat. Reeds in 1851 lid geworden, behoorde hij tot de oprichters der Vereeniging. Altijd was hij met ijver en liefde voor den bloei onzer Vereeniging bezield, die hij in alle opzichten met talent en beleid diende èn in de bestuurs-vergaderingen èn in het leveren van publicaties. Nog kort geleden kwam hij te Leiden ter bijwoning eener bestuursvergadering, terwijl hij zich reeds ziek gevoelde; met een beklemd hart namen wij van hem afscheid: het bleek de laatste maal te zijn. Hem zij hier een warme hulde gebracht.

Het vermelden van onzen vriend GEVERS DEYNOOT noodzaakt mij een opmerking te maken, daar door zijn overlijden een plaats in 't Bestuur is opengevallen. In die vacature is nog niet voorzien, eensdeels omdat nog zoo korte tijd sinds zijn afsterven voorbijgegaan, anderdeels omdat het aantal Bestuursleden geen fixum is, maar op hoogstens 7 is bepaald. Het Bestuur zal echter nagaan of het raadzaam is stappen te doen tot vervulling der vacature.

(De Voorzitter ontvangt een telegram van den heer Mr. JACOBI, Lid van 't Bestuur, waarin deze verklaart tot zijn groot leedwezen verhinderd te zijn de Vergadering bij te wonen.)

Uit de mededeelingen van onzen Secretaris is u reeds gebleken dat de toestand der Vereeniging bloeiend is. Het aantal Leden is met een 80-tal vermeerderd en de geldelijke toestand is niet ongunstig. Vooral de bibliotheek heeft belangrijke aanwinsten verkregen. Eensdeels door aankoopen bijv. van de Verslagen en Stukken van de 8 eerste Internationale congressen van Statistiek, waardoor de Vereeniging een in waarheid éénige collectie heeft verkregen, en van eene wel niet volledige maar toch aanzienlijke reeks van publicatiën van de *Statistical Society*, te Londen, beide uit de nalatenschap van Mr. M. M. VON BAUMHAUER. Anderdeels door uitbreiding onzer relaties met het buitenland. Toen namelijk de afdeeling Statistiek aan het Ministerie van Binnenlandsche zaken is opgeheven, heeft de Heer DE BOSCH KEMPER zich de moeite gegeven daarvan aan alle buitenlandsche vereenigingen, die gewoon waren hun stukken daarheen te zenden, kennis te geven met het verzoek thans die stukken aan de Vereeniging, als de eenige officieele vertegenwoordigster der Statistiek te doen toekomen. Met de meeste bereidwilligheid is daaraan gevolg gegeven. Ik geloof, dat hiervoor den Heer DE BOSCH KEMPER de oprechte dank der Vergadering toekomt. (*Toejuiching.*)

Ook in een ander opzicht zijn onze relaties met het buitenland toegenomen. Het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen noodigde ons uit om bij zijn eeuwfeest tegenwoordig te zijn, tengevolge waarvan Mr. W. C. VEENSTRA te Batavia namens de Vereeniging optrad; wij ontvingen daarna het gedenkboek en een gedenkpenning van dit feest, welke laatste ter visie ligt van de Leden. Verder lieten wij ons vertegenwoordigen bij enkele wetenschappelijke congressen, die ter gelegenheid van de Wereldtentoonstelling te Parijs werden gehouden, nl. bij het *Congrès International de démographie* door den Heer DE BOSCH KEMPER, die

ook vandaar een gedenkpenning medebracht, welke mede ter visie ligt; bij het *Congrès International des Institutions de Prévoyance*, waar de Heer DE BRUYN KOPS èn onze Regeering èn onze Vereeniging vertegenwoordigde en zich verdienstelijk maakte door den vreemdeling een verslag te geven van onze Statistiek. Wat het *Congrès International des questions alcooliques* betreft, heb ik een advertentie in de dagbladen geplaatst om hen op te roepen die daaraan namens de Vereeniging zouden willen deelnemen. Eén lid meldde zich aan, doch werd door toevallige omstandigheden verhinderd het congres bij te wonen.

Thans kom ik tot hetgeen het Bestuur in het afgeloopen jaar heeft gedaan. In de eerste plaats heeft het in 't einde van October 1878 de opdracht vervuld van de vorige Vergadering om zich tot de Regeering te wenden, met het verzoek een Centraal-bureau van Statistiek op te richten. Het heeft tot dien tijd gewacht, omdat het 't oogenblik, waarop de Tweede Kamer bijeenkwam tot behandeling der begrooting, den geschiktsten tijd voor de indiening van dit verzoek achtte. Het heeft, opdat het tot algemeene bespreking kon leiden, dan ook afschriften daarvan aan de leden der Kamers en andere belangstellenden toegezonden [1]).

Den 15 Nov. daaraanvolgende kwam een antwoord van de zijde van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat zich boven alles onderscheidt door zeer groote beknoptheid. Het luidt aldus:

DE MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN,

Gelezen een aan den Koning gerigt adres van Bestuurderen van de Vereeniging voor de Statistiek in Nederland betreffende de oprigting van een Centraal-bureau voor Statistiek;

Geeft, daartoe gemagtigd bij kantbeschikking van 7 November jl. n°. 16, namens den Koning aan adressanten te kennen, dat aan hun verzoek niet kan worden voldaan.

's Gravenhage, 15 November 1878.

KAPPEYNE.

Aan
de adressanten.

Het voegt ons niet, en ik zal mij ook niet vermeten, hier eenige aanmerking op dit antwoord te maken. Eén woord van bevreem-

1) Het Verzoekschrift wordt hieronder als Bijlage I opgenomen.

ding mag ik echter niet achterhouden; het adres was aan den Koning gericht met het uitgedrukte doel om over dit onderwerp van algemeen belang eene beslissing van de Regeering in haar geheel te verkrijgen; toch heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken, wel is waar door den Koning gemachtigd, *alleen* daarop geantwoord, en dat wel binnen zoo korten tijd, dat hij blijkbaar zijn ambtgenooten omtrent de te volgen gedragslijn niet heeft geraadpleegd. Met voldoening kan ik hier bijvoegen, dat van verschillende zijden sypathie met ons streven is betuigd. Hulde komt toe aan het Provinciaal Utrechtsch Genootschap, dat evenzeer een adres aan de Regeering heeft gericht, aan de Vereeniging voor Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland, die dit insgelijks deed, aan den Heer GOEMAN BORGESIUS, die door geschrift en woord de zaak der Statistiek in de Tweede Kamer zoo wakker heeft bepleit, aan den Heer DE BRUYN KOPS, die zich daarbij heeft aangesloten, aan de Heeren KERDIJK en DE BOSCH KEMPER, die in tijdschriften het belang eener goede statistiek hebben betoogd, aan dagbladen als *het Vaderland* en de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* en andere, die mede gestreden hebben om de zaak te bevorderen. Mocht dit alles niet baten, de zaak is daarom niet afgedaan — dat kan niet — zij rust slechts tijdelijk. Wij moeten geduld hebben, totdat de schoone slaapster weder gewekt kan worden. De behoefte aan een deugdelijke verzamelingsstatistiek zal zich al dringender doen gevoelen, en men zal tot de overtuiging komen, dat zonder een centraal orgaan bij de Regeering en zonder wetenschappelijke leiding geen goede vruchten van eenige statistiek te wachten zijn. Misschien zal het reeds bij de volgende algemeene volkstelling duidelijk worden.

Doch het bestuur kan ook wijzen op verblijdender ervaringen, op gevallen waarin het niet zonder vrucht werkzaam is geweest. Zoo zal weldra de volledige Statistiek van het Grondcrediet gereed zijn; doch ook hier weder blijkt uit den allerzonderlingsten loop, dien dezen zaak heeft genomen, hoe noodig een goed georganiseerde officieele statistiek is. Het voorstel om deze statistiek op te maken, is uitgegaan van den Heer BACHIENE, en nadat op zijn initiatief de Statistiek van het Grondcrediet over de drie jaren 1866, 1867 en 1868 was bewerkt, is zij opgenomen in het *Compte-Rendu* van het Internationale Congres van 1869. De Statistiek over het jaar 1869 is opgenomen in ons *Jaarboekje* van 1873. Toen rustte de zaak, niet het maken der statistiek zelf, maar de publicatie daarvan,

totdat in 1876 bericht kwam van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, dat zij gereed was en te onzer beschikking lag. Met dankbaarheid namen wij de statistieken aan, maar door den rijkdom der stof gehinderd, konden wij voorloopig slechts de statistiek over één jaar publiceeren. Zoo verscheen de statistiek van het jaar 1875 in het *Jaarboekje* van 1877, daarna die over 1870 en 1871 in dat van 1878, eindelijk zal die over 1872, 1873, 1874 en 1875 weldra compleet zijn door het *Jaarboekje* van 1879. Thans hebben wij de bouwstoffen gekregen over de jaren 1876 tot 1878 met de mededeeling, dat de Minister van Finantiën zich bereid heeft verklaard die na bewerking door de Vereeniging door en op kosten van het Departement uit te geven. Tegelijk voegde de Minister van Finantiën een schrijven hierbij, waarin hij den raad der Vereeniging vroeg omtrent de wijze waarop hij met deze statistieken voort moest gaan, als de hernieuwing der hypothecaire inschrijvingen zal hebben plaats gehad. Het Bestuur heeft daarop adviezen gegeven, die met de meeste welwillendheid zijn aangenomen. Deze Statistiek komt nu langzamerhand geheel tot beschikking van het publiek, doch of dit zoodoende op de meest gemakkelijke en aangename wijze is geschied mag betwijfeld worden.

Ook ten opzichte van de Statistiek van den Grondeigendom is het Bestuur werkzaam geweest. De commissie, indertijd op voorstel van den Heer STARING ingesteld, heeft haar eindrapport uitgebracht, dat straks zal worden voorgedragen. Het Bestuur heeft intusschen gevolg gegeven aan de opdracht der vorige Vergadering, om zich tot de Regeering te wenden met het tweeledig verzoek, vermeld op pag. XXXI van het vorig Verslag. De Minister van Financiën heeft in antwoord daarop zijn instemming met de voorstellen der Vereeniging betuigd en met de meeste welwillendheid beloofd in die richting werkzaam te zullen zijn [1]).

Verder is een Statistiek verzameld van de schulden onzer polders en waterschappen. De aanleiding daartoe was deels van toevalligen aard. De Heer VAN DEVENTER te Zwolle had namelijk op zich genomen een dergelijke statistiek te bewerken voor de Algemeene Statistiek, zoodat uit dit oogpunt de schulden der polders en waterschappen beschouwd werden als bestanddeelen van het belegd nationaal kapitaal. Doch na de bewerking bleek mij, dat deze Statistiek op

---

[1]) Zie aanteekening op pag. L van het vorig Verslag.

zich zelf van groot belang was, èn wat den aard der schulden èn wat de sommen betreft, die bij globale schatting wel tusschen de 30 en 40 millioen bedragen. Ter completeering zijn toen aan de Gedeputeerde Staten der provinciën inlichtingen gevraagd omtrent den toestand op 31 Dec. 1876, en hoe onbescheiden die vragen soms waren — in de statistiek moet men onbescheiden zijn — zij hebben alle zonder onderscheid met de meest uitvoerige inlichtingen geantwoord. De vraag aan den Minister van Waterstaat om vergunning tot publicatie is met de meeste welwillendheid beantwoord.

Eindelijk komende tot wat het Bestuur binnen den kring der Vereeniging heeft verricht, heb ik in de eerste plaats te vermelden de vragen, die het heeft doen circuleeren, naar den feitelijken toestand ten onzent van het participatie- en coöperatie-stelsel in de nijverheid. De vorige Vergadering heeft zich met dit onderwerp bezig gehouden, maar de discussie bleef toen bij gemis aan gegevens wel eenigzins vaag. Het belangrijke werk van BÖHMERT Ueber die Gewinnbetheiligung gaf het Bestuur aanleiding tot het uitlokken van een onderzoek naar hetgeen in ons land op dit gebied is verricht. De antwoorden op de vragen zullen wij straks waarschijnlijk vernemen. In de tweede plaats maakte de kwestie van een statistisch Instituut een voorwerp van herhaalde overleggingen van het Bestuur uit, waarvan de vrucht zijn twee adviezen, reeds ter kennisneming aan de Leden toegezonden. In de derde plaats heeft het gemeend het belangrijk onderwerp der volkstellingen aan de orde te moeten stellen, dat door den Heer PIERSON zal worden ingeleid. Deze gewichtige zaak toch, die weder voor de deur staat, zal misschien door gemis aan centrale leiding, wellicht ook door gemis aan een behoorlijke methode niet zoo goed geschieden als zou kunnen. Misschien zal de administratie haar nut kunnen doen met den een of anderen wenk, die licht in de discussie zal worden gegeven.

Ziedaar een overzicht van wat wij gedaan, gewild, bedoeld hebben. Naar vermogen heeft het Bestuur getracht zijn taak te vervullen. Moge dit Verslag den indruk achterlaten, dat het niet zonder vrucht werkzaam is geweest, en moge als resultaat van het afgeloopen jaar erkend worden, dat de Vereeniging niet geheel overtollig is. Mocht zij u aller steun tot nog toe ontvangen, zij vraagt dien ook voor de toekomst. Een belangrijk werk toch staat ons te doen, nl. te waken voor het recht en het belang der wetenschap op het gebied der Statistiek, der economie, laat mij zeggen van 't geheele sociale leven. Wil de Vereeniging die taak naar eisch

vervullen, dan moet ze sterk zijn: sterk in de eerste plaats door stoffelijke hulpmiddelen; sterk ook door het aantal harer Leden, die als haar vertegenwoordigers door het gansche land optreden; sterk vooral door de werkkracht, den ijver en de belangstelling der Leden. Overal moet de overtuiging gewekt worden door woord, geschrift of daad, dat de studie der feiten en beginselen alleen op ons gebied ter zege kan voeren, een les, te ernstiger in onze dagen, waarin tal van sociale problemen worden opgeworpen of zich als van zelve opwerpen, — te ernstiger in onze dagen, waarin maar al te dikwijls de eischen der wetenschap licht worden geteld door een zoogenaamde practische richting, — te ernstiger in onze dagen, waarin een geest van reactie rondwaart bij vorsten en volken, die met beginselen spot. Laten wij trachten krachtig op den ingeslagen weg voort te gaan, zooals wij tot nog toe deden: — kan het zijn, nog beter! (*Toejuiching.*)

Aan de orde zijn: *Mededeelingen omtrent de werkzaamheden der Commissie voor de Statistiek van den Grondeigendom.*

De Voorzitter leest, als Voorzitter van bedoelde Commissie, haar eindrapport voor [1]).

Thans, gaat de Voorzitter voort, kunnen wij niet anders doen dan afwachten. Al geeft de nieuwe wet op de herziening van de belastbare opbrengst der ongebouwde eigendommen, die het karakter van de grondbelasting, door de reëele huurwaarde als grondslag daarvoor aan te nemen, een geheele verandering heeft doen ondergaan, juist geen bijzonderen prikkel tot het snel tot stand brengen van een Statistiek van den grondeigendom, wij mogen aannemen, dat de Regeering de zaak niet uit het oog zal verliezen. De Minister van Financiën heeft aan het Bestuur op de hem bekend gemaakte wenschen der Vereeniging geantwoord, dat hij tot het onderzoek naar de betrouwbaarheid van de kadastrale bescheiden gaarne zal medewerken, als te zijner tijd daartoe personeel beschikbaar zal zijn. Daar nu de commissie haar taak heeft volbracht, stel ik u voor haar te dechargeeren.

Aldus wordt besloten.

Aan de orde is het *Verslag van het Bestuur naar aanleiding van*

---

1) Zie Bijlage II.

het voorstel van Mr. N. G. PIERSON, *in de vorige Vergadering gedaan, tot oprichting van een Statistisch Instituut.* Het verslag luidt aldus: [1])

Verslag over het voorstel van den Heer Mr. N. G. PIERSON betreffende de oprichting van een *Statistisch Instituut.*

In de Vergadering van 27 April 1878, is door den Heer Mr. N. G. PIERSON uitgebracht en toegelicht een voorstel om te onderzoeken de vraag:

"Is het wenschelijk en mogelijk dat van wege de Vereeniging een Statistisch Instituut worde opgericht?"

Volgens de toelichting des voorstellers zou zoodanig Instituut bestaan in een vast bureau, aan het hoofd waarvan iemand zou staan, die er al zijn tijd aan wijdde, bijgestaan door vrijwillige medewerkers, die onder zijne centraliseerende leiding zouden arbeiden. De taak van dit bureau zou drieledig zijn.

1°. Het verwerken van door anderen (ook buitenlands) verzamelde bouwstoffen, het belangrijkste daarvan in verkorten vorm mede te deelen en daardoor aan de beoefening der *vergelijkende* Statistiek bevorderlijk te zijn.

2°. Het zelfstandig *verzamelen* van statistische gegevens.

3°. Het uitoefenen van *kritiek.*

Na eene discussie, waarin eenerzijds het denkbeeld van den Heer PIERSON ondersteuning vond, anderzijds bezwaren tegen de uitvoerbaarheid daarvan aangevoerd werden, en een tweetal andere voorstellen werden ingebracht, verklaarde de Voorzitter, dat hij namens het Bestuur bezwaar moest maken om overeenkomstig het verlangen van den voorsteller een gemotiveerd praeadvies over de door hem gestelde vraag uit te brengen, maar dat het Bestuur gaarne zou overwegen, hoedanig het best een lichaam in het leven te roepen ware, geschikt en in staat tot de wetenschappelijke leiding der Statistiek in den geest zooals dit in 1859 en '60 geschied is door de toenmalige Rijkscommissie van Statistiek.

Nadat de Vergadering deze toezegging met goedkeuring ontvangen had, heeft de Heer PIERSON zijn voorstel ingetrokken en de behartiging zijner denkbeelden aan de goede zorgen van het Bestuur aanbevolen.

---

[1]) De beide voorstellen A en B worden hierachter als Bijl. IV medegedeeld.

Ofschoon alzoo de taak, waartoe het Bestuur op dat tijdstip meende zich te mogen verbinden, tamelijk eng omschreven was, heeft het echter geoordeeld, ter wille van het groote belang der zaak, zich bij zijn onderzoek niet binnen die enge grenzen te moeten beperken. Herhaaldelijk hebben Bestuurderen met elkander overwogen, in hoeverre, nu de Regeering ongenegen blijkt een centraal-bureau voor Statistiek in Nederland op te richten, onze Vereeniging geroepen en in staat zou mogen worden geacht, daartoe van hare zijde werkzaam te zijn, en op welke wijze en met welke middelen zij dit zou kunnen doen. De uitslag van deze overwegingen is geweest, dat twee onderscheidene voorstellen zijn geformuleerd, die bij den oproepingsbrief aan de Leden der Vereeniging zijn medegedeeld en thans aan de kennisneming der Vergadering worden voorgelegd.

Het ééne van die voorstellen (A) heeft (zooals u gebleken is) ten doel, aan te wijzen, op welken voet en met welke middelen in den ruimsten zin uitvoering zou worden gegeven aan het denkbeeld van den Heer PIERSON. Het andere (B) heeft de strekking, aan te toonen, hoe onze Vereeniging, wanneer die uitvoering mocht blijken op onoverkomelijke bezwaren af te stuiten, binnen den bescheiden kring van hare inrichting, hare krachten en hare middelen met uitzicht op goed gevolg werkzaam zou kunnen zijn.

Het Bestuur onthoudt zich vooralsnog van een bijzondere aanbeveling van een dezer beide voorstellen. Het heeft zich niet bevoegd geacht om, op het oordeel uwer Vergadering vooruitloopende, het ééne aan te nemen en voor te dragen, het andere te verwerpen. En waar elk van beide, naar men onderstellen mag, uitvoerig en duidelijk genoeg ontwikkeld is om voor zichzelf te spreken, zou eene uiteenzetting van de voor- en nadeelen van elk der voorgedragen stelsels slechts nuttelooze herhaling zijn. Individueel mogen de Leden van het Bestuur aan het ééne of het andere de voorkeur geven, zij achten zich niet in staat, bij eenvoudige meerderheid van stemmen in hun beperkten kring eene beslissing uit te spreken, die uit den aard der zaak aan uwe Vergadering toekomt.

Bovendien wordt uw Bestuur van het doen van een bepaald voorstel op dezen oogenblik teruggehouden door de overweging, dat het niet raadzaam zoude zijn, over eene zaak van zooveel gewicht en zoo vèr strekkende gevolgen zonder nader onderzoek in deze Vergadering reeds eene beslissing uit te lokken. De tijd zou voor een grondig debat te kort schieten. Onder de algemeene vraag,

die hier gesteld zou moeten worden, schuilen tal van bijzondere vragen, die zoo al niet op de beslissing, toch op de uitvoering der beslissing invloed zullen uitoefenen. Het is ons daarom verkieslijk voorgekomen, heden eenvoudig de vraag, zooals zij in den kring van het Bestuur geposeerd is, aan uw kennisneming te onderwerpen. Eene voorloopige discussie naar aanleiding van dit rapport, zoo die gewenscht wordt, behoeft niet te worden afgesneden. Doch het Bestuur geeft u in bedenking, thans nog geen besluit te nemen, maar veeleer de zaak, tot nader en gezet onderzoek te verwijzen naar eene commissie van deskundige Leden der Vereeniging. Het rapport dezer commissie met de conclusie, waartoe het leidt, zou dan in onze eerstvolgende gewone, dan wel in een daartoe belegde buitengewone Vergadering, ('t geen wellicht verkieslijk is) kunnen worden behandeld.

Het Bestuur:

S. VISSERING, *Voorzitter.*

De Heer PIERSON verklaart geen bezwaar te hebben zich bij het praeadvies van het Bestuur aan te sluiten. De vragen toch, waarop het voornamelijk bij het beoordeelen der ingediende voorstellen zal aankomen, zullen deze zijn, of er geld en of er personeel beschikbaar zal zijn. En eerst een onderzoek zal dat aan het licht kunnen brengen. Intusschen mag het Bestuur aanspraak maken op de erkentelijkheid van spreker en van de gansche Vergadering voor de goede zorg aan deze zaak besteed.

Het voorstel van het Bestuur wordt met acclamatie aangenomen.

De VOORZITTER wijst nu tot leden der in het praeadvies bedoelde commissie aan de Heeren Mr. N. G. PIERSON hoogleeraar te Amsterdam, Jhr. Mr. H. J. VAN DER HEIM, oud-minister van financiën te 's Gravenhage, Jhr. Mr. J. ROËLL, Mr. A VAN DELDEN, Mr. H. GOEMAN BORGESIUS, leden van de Tweede Kamer aldaar, Mr. A. KERDIJK te Delft en J. C. BLOEM, oud-ambtenaar bij het ministerie van financiën te 's Gravenhage.

De Heer KERDIJK. Mijnheer de Voorzitter, gij zoudt mij en waarschijnlijk de geheele Vergadering genoegen doen, als gij mijn naam van de lijst schrapt en voor mij in de plaats stelt den Heer DE BOSCH KEMPER. Ik houdt het voor het welslagen der zaak van groot gewicht, dat de Heer KEMPER deel uitmaakt van de commissie.

De VOORZITTER verklaart, dat het Bestuur van gevoelen is, dat geen Bestuurslid deel van deze commissie behoort uit te maken.

Heeft de Heer KERDIJK dus overigens geen bezwaar, dan verzoekt de Voorzitter hem het lidmaatschap te willen aannemen.

Daarop verklaart de Heer KERDIJK alsmede de Heeren PIERSON en GOEMAN BORGESIUS, dat zij de benoeming aannemen. Aan de niet aanwezige Leden zal kennis van hun benoeming worden gegeven.

Aan de orde is de *Bespreking van de inrichting der aanstaande volkstelling.*

De Heer PIERSON, die zich op uitnoodiging van het Bestuur met de inleiding der kwestie heeft belast, spreekt ongeveer aldus:

Ik geloof dat niemand mij de eer benijdt van het onderwerp te mogen inleiden. Immers het heeft niet de reputatie van aantrekkelijk te zijn. Toch zie ik er een groote aantrekkelijkheid in. Men bedenke slechts, hoe groote hervormingen noodzakelijk waren om de volkstellingen mogelijk te maken, hoe groote veranderingen in de methode van onderzoek daartoe moeten plaats hebben. Inderdaad zijn zij uit dit oogpunt beschouwd van zoo groot belang, dat ik de volken zou willen onderscheiden in beschaafde, halfbeschaafde en onbeschaafde, al naarmate er goed, slecht, of niet geteld wordt.

De volkstellingen zijn de zegepraal der empirische methode. Hoe weinig men vroeger met die methode ophad, moge blijken uit het voorbeeld der physiocraten, die door een reeks deducties trachtten aan te toonen, dat elke belasting ten slotte op den grond drukt, waarbij zij uitgingen van de stelling, dat, als vermindering van arbeidsloon het onmiddellijk gevolg is eener belasting, die loonsvermindering terstond vermindering van het aantal arbeiders ten gevolge moest hebben. Deze en dergelijke beweringen nu, die alleen door de Statistiek kunnen worden bewezen, steunden niet alleen volstrekt niet op eenige statistiek, maar zelfs is er in geen enkel geschrift van de physiocraten ooit eenige klacht te bespeuren over 't gemis eener statistiek.

Toch waren de physiocraten de meest verlichte, meest geavanceerde mannen van hun tijd. Hoe geheel anders is het nu! Ik ben overtuigd, dat de geschiedschrijver der toekomst de volkstellingen als een belangrijk teeken des tijds zal vermelden. Zij hebben de wetenschap weggerukt uit de nevelen waarin zij vroeger gehuld was, en gebracht vlak bij de werkelijkheid. Al ziet men nog al het nut der volkstellingen niet in, dat zal later wel blijken; voor-

loopig oefene men zich in de kunst van waarnemen, want dat is een kunst. Wij moeten het volk gewennen aan de vragen. Een ieder, die hart heeft voor de empirische methode, moet ingenomen zijn met de volkstellingen, moet de pogingen om tot goede resultaten te komen met eerbied beschouwen, gelijk men met eerbied het kind beschouwt, dat spellen leert. Men zij niet onverschillig, opdat later niet gezegd worde, dat men de waarde niet kende van wat men deed. Statistiek is niet anders dan voorbereiding: welnu men bereide goed voor.

Een paar punten slechts wensch ik naar aanleiding onzer volkstellingen te behandelen. In de eerste plaats de vraag, of de wijze waarop zij geschieden, beantwoordt aan de eischen, door deskundigen gesteld. In de tweede plaats de vraag, of zij voor uitbreiding vatbaar zijn, en zoo ja, in welke richting.

Wat het eerste punt betreft, kan tot leiddraad dienen het bekende programma, op het Internationale congres van Petersburg in 1872 vastgesteld. Wijkt de wijze, waarop bij ons de volkstellingen geschieden, sterk daarvan af? Neen, en ten opzichte der geringe afwijkingen is er geen reden om de beginselen, in 1869 gevolgd, bij de eerstvolgende telling prijs te geven. Zoo is het wenschelijk, dat wij vasthouden aan de *bulletins de ménage*, al meent ook het Petersburger congres de *bulletins individuels* te moeten aanbevelen, die o. a. in Pruisen in gebruik zijn. Ten gunste der eerstgenoemde bulletins, die meer met onze zeden overeenkomen, spreekt ook de niet geringe autoriteit van Dr. G. MAYR, hoofd van het statistisch Bureau te München, die het voor Beijeren aanbeveelt.

Ook is het wenschelijk vast te houden aan de gewoonte om de opgaven aan de provinciale besturen op te zenden, waar zij verwerkt worden. Het lijdt geen twijfel, dat de meeste gemeentebesturen, aan wie men anders die taak zou kunnen opdragen, daarvoor volstrekt niet berekend zijn. Natuurlijk zou men de bewerking wel aan de ambtenaren van een gemeente als Amsterdam kunnen toevertrouwen, maar in de meeste gemeenten is het wenschelijk zich eenvoudig tot de verzameling der gegevens te bepalen.

Een fout vermijde men, nl. te groote karigheid. In Amsterdam bijv. waren in 1869 200 tellers, die elk 300 briefjes rondbrachten en ophaalden voor de schrale belooning van 2½ cent per briefje. En verder zorge men, dat de resultaten wat vroeger bekend worden. Van die der vorige volkstelling werd het eerste ge-

deelte in 1873, het derde in 1874 en het tweede in 1875 eerst gepubliceerd.

Wat de tweede vraag betreft, men spreekt van *volkstellingen;* toch doet men ook bij ons meer dan tellen. Men doet allerlei vragen, en die vragen moeten trapsgewijze vermeerderen. Een uitstekend voorbeeld van wat men meer kan vragen, geven Duitschland en Oostenrijk-Hongarije, waar een onderzoek naar de huisvesting wordt ingesteld bij elke volkstelling, in Hongarije over 't geheele land, in Oostenrijk en Duitschland in de groote steden alleen. Bij ons zou het wenschelijk zijn dat onderzoek insgelijks tot de groote steden te beperken; op het platte land zouden de bezwaren te groot zijn. Door zulk een onderzoek verkrijgt men een belangrijk beeld van den socialen toestand. Men onderscheidt bijv. te Berlijn de woningen in *heizbare* en *nicht-heizbare.* De laatste bedragen 1½ pCt. Verder onderscheidt men de eerste in woningen met 1 kamer, die 51.3 pCt., met 2 kamers, die 25.3 pCt., met 3 kamers, die 10.4 pCt. en met 4 en meer kamers, die 11.5 pCt. van het aantal woningen uitmaken. In de woningen met één kamer leert verder die statistiek, woont 45.3 pCt. der bevolking, in die met 2 kamers 26.6 pCt. Door herhaalde onderzoekingen komt men insgelijks tot belangrijke resultaten. Men noemt bijv. in Berlijn overbevolkte woningen, die met 1 kamer, waarin 6 en meer, en die met 2 kamers, waarin 10 en meer zielen wonen. Nu woonden er in 1867 van de 670,000 inwoners 111,000 en in 1872 van de 790,000 inwoners 162,000 in overbevolkte woningen, zoodat de vermeerdering der bevolking van 120,000 zielen voor een getal van niet minder dan 51,000 komt op rekening van geringe lieden. Zou nu zulk een onderzoek bij ons ook niet mogelijk zijn? Ik zie niet in waarom niet, en ik heb den chef der afdeeling bevolkingsstatistiek te Amsterdam daarover geraadpleegd, die terstond erkende, dat de zaak volkomen uitvoerbaar is en dat reeds het belastingpersoneel belangrijk materieel aan de hand kan doen.

In Duitschland vraagt men nog veel meer: er bestaat daar een zeer ontwikkelde *Gewerbestatistiek.* Ook bij ons moet later een bedrijfsstatitiek komen, doch voorloopig overijle men niet. Wel wordt bij ons reeds de vraag gedaan: wat is uw beroep of ambt? maar ieder die eenige kennis van de statistiek heeft, kan bij die vraag een glimlach niet onderdrukken. Een goede bedrijfsstatistiek is een ontzaggelijk moeilijk werk; vooral de klassenverdeeling kost veel hoofdbrekens; men kan het aan de ingewikkelde samenstelling

dezer statistiek in Duitschland zien. De vraag naar beroep of ambt is eenvoudig absurd en moet vervallen.

Nog één opmerking. Het Petersburger congres heeft den wensch uitgesproken, dat in alle landen een volkstelling plaats hebbe in een jaar, deelbaar door tien, opdat althans eens in de tien jaar een gelijktijdige volkstelling in geheel Europa voorkome. Duitschland en Oostenrijk-Hongarije hebben terstond aan dien wensch gevolg gegeven; laten ook wij thans eens een goed voorbeeld geven. Laten wij er bij den Minister van Binnenlandsche Zaken op aandringen de telling in plaats van in 1879 te doen houden in 1880. Een wijziging van 't pas aangenomen wetsontwerpje zou daartoe noodig zijn, waartegen zeker geen bezwaar zou wezen.

Mijn denkbeelden, hier uitgesproken, heb ik geformuleerd in zes stellingen, die ik thans aan het oordeel der Vergadering wensch te onderwerpen:

1. De Vereeniging voor Statistiek wenscht dat de eerstvolgende volkstelling in 1880 geschiede.

2. Zij meent, dat deze telling behoort te geschieden volgens de regels, in 1869 gesteld.

3. Zij hoopt nogtans, dat de Regeering minder karig zal zijn met het geld, voor eene goede telling noodzakelijk, en dat zij de uitkomsten spoediger zal publiceeren.

4. Zij spreekt den wensch uit, dat daarbij in eenige voornaamste steden des Rijks, ter keuze der Regeering, een onderzoek naar de huisvesting plaats grijpe.

5. Zij stelt voor, in afwachting van een goede bedrijfsstatistiek, de vragen naar het ambt en het beroep te doen vervallen.

6. Zij verzoekt het Bestuur de wenschen der Vereeniging ter kennisse te brengen van den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De VOORZITTER dankt den Heer PIERSON voor zijne belangrijke voordracht en geeft thans gelegenheid tot debat.

Jhr. Mr. G. DE BOSCH KEMPER zegt ongeveer het volgende:

Een paar punten der conclusie van den Heer PIERSON wensch ik te bespreken, omdat het mij niet wenschelijk voorkomt, dat de Vereeniging die punten aan den Minister zou kenbaar maken. In de eerste plaats punt 1, om de volkstelling in 1880 te doen plaats hebben. Met den Heer PIERSON ben ik het omtrent de wenschelijkheid eens, dat overeenkomstig het verlangen van het Peters-

burgsche congres de volkstellingen zooveel mogelijk gelijktijdig te houden. Maar is daarvoor wijziging van het reeds door de Tweede Kamer aangenomen wetsontwerp noodig? Ik geloof het niet. Dikwijls is de volkstelling den 31sten December gehouden, en als dit geschiedt, dan kan men het wel beschouwen dat zij den 1sten Januari plaats had. Daardoor zou op dit punt aan den wensch van den Heer PIERSON volkomen gevolg gegeven zijn en wij stellen ons niet aan een bijna stellig weigerend antwoord bloot.

Ook schijnt het mij niet wenschelijk dat de Vereeniging het 2e punt aan de Regeering zal doen kennen. Een groote grief van den Heer PIERSON was de zeer late openbaarmaking van de resultaten der volkstelling van 1869, en toch wenscht hij dat de regelen toen gevolgd, en die voor een groot deel oorzaak der vertraging waren, ook thans in toepassing zullen worden gebracht. De woonplaats is vaak onzeker, en waarom nu niet voorgeschreven dat de opgaven omtrent de woonplaats vergeleken moeten worden met den inhoud der bevolkingsregisters? Wordt dit bevolen, dan moet ook uit den aard der zaak het voornaamste werk geschieden door de gemeentebesturen, en niet als in 1869 het verwerken der resultaten aan de provinciale griffien worden opgedragen. Daardoor wordt vooral daarom spoed bevorderd, — wat ook de Heer PIERSON zoozeer wenscht, — omdat dan de resultaten onmiddellijk aan het ministerie van binnenlandsche zaken kunnen worden opgezonden. Wel eischt dit stelsel meer personeel en meer kosten, — de karigheid der Regeering, bij vroegere tellingen in acht genomen, moet trouwens in elk stelsel een ongunstigen invloed op de resultaten uitoefenen, — maar tegenover dit bezwaar staat het groote voordeel van meer spoed.

Mr. W. K. Baron VAN DEDEM, burgemeester van Hoorn, kan niet uit ondervinding spreken; in 1869 is hij zelfs niet medegeteld. Maar wel heeft hij de zaak der volkstelling, o. a. in zijne gemeente, onderzocht, en op grond van dit onderzoek kan hij slechts zijne instemming met den Heer DE BOSCH KEMPER betuigen. Hij vraagt: waarom niet als basis der volkstelling de bevolkingsregisters aangenomen? Zouden niet zelfs de biljetten kunnen vervallen en personen rondgaan met lijsten om de juistheid der gegevens van het bevolkingsregister aan de verschillende huizen te toetsen?

De Heer DE BOSCH KEMPER antwoordt, dat hij zich met het denkbeeld van den vorigen spreker kan vereenigen, en voegt er bij dat vergelijking der opgaven op de biljetten met de gegevens der

bevolkingsregisters inderdaad in verschillende gemeenten reeds geschiedde.

Mr. J. A. LEVY wenscht ten aanzien van enkele punten eenige opheldering van den Heer PIERSON te vragen. De geachte inleider wil de vraag omtrent bedrijf en beroep op de biljetten doen vervallen, en daarvoor hoorde hij geen ander motief dan dat deze vraag eenvoudig bespottelijk was. Dit motief is hem echter niet genoeg. Verder zou hij in overweging willen geven, of 't niet mogelijk zou zijn, het volk in den waren zin des woords te doen TELLEN door personen, in plaats van de telling te doen plaats hebben door invulling van biljetten. Wij hebben een voorbeeld in de schatters der belastingen; en zoo stelt hij zich voor, dat juister en vertrouwbaarder resultaten verkregen zouden kunnen worden, indien daartoe speciaal aangestelde personen bepaalde vragen deden, en de daarop ontvangen vragen direct aanteekenden.

De Heer PIERSON antwoordt den Heer DE BOSCH KEMPER, dat de datum niet zoo onbeduidend is als dit door hem werd voorgesteld. Want hoe is het mogelijk juiste resultaten voor het geheele beschaafde Europa te verkrijgen, indien het eene land in 1879, het andere in 1880, een derde in 1881 zijne volkstelling houdt. Duitschland en Oostenrijk-Hongarije hebben wel, overeenkomstig den wensch van het Petersburgsche congres, hunne volkstelling tot December 1880 uitgesteld, en waarom zou daartegen bij ons bezwaar bestaan? Voor goede vergelijkingen ten aanzien van den aanwas der bevolking in de verschillende landen is het b. v. zeer wenschelijk, dat de telling in dezelfde maand van hetzelfde jaar plaats heeft.

De „tijdelijk aanwezigen" hebben inderdaad, hij erkent het gaarne, met de volkstelling van 1869 aanleiding tot groote moeielijkheden gegeven. Dit vraagstuk is zeker moeilijk, doch ontbreekt de ondervinding om daarover een beslist oordeel te kunnen uitspreken. Zijne bedoeling was in 't algemeen te kennen te geven, dat de beginselen in 1869 gevolgd, de juiste zijn; daarom gelooft hij dan ook dit punt, hetwelk hem niet overwegend toeschijnt, ter zijde te moeten laten.

Aan den Heer LEVY wenscht hij te antwoorden, dat het niet voldoende is om naar het beroep te vragen, maar dat een algemeene leiddraad moet gegeven worden, wil men op grond der opgaven tot eene eenigzins juiste beroepsstatistiek geraken. Vooral ook omdat velen verschillende beroepen uitoefenen; in de steden is dit

geen bezwaar, omdat men daar in 't algemeen met ontwikkelde personen te doen heeft, maar daarop moet inzonderheid in kleine plaatsen, waar de scheiding der beroepen niet zoo scherp is, gelet worden. De resultaten der vroegere volkstellingen hebben getoond, dat de vraag, hoevelen dit of dat beroep uitoefenen, door de Regeering niet volgens de door haar ontvangen opgaven beantwoord kan worden.

Wat eindelijk de toetsing der opgaven aan de gegevens der bevolkingsregisters betreft, verklaart de Heer PIERSON dat deze vergelijking inderdaad te Amsterdam heeft plaats gehad.

De Heer DE BOSCH KEMPER komt nader op zijn bezwaar tegen de verschuiving der volkstelling terug; het stelsel door den Heer VAN DEDEM aangegeven, neemt naar zijne méning het bezwaar van den datum voor een groot deel weg. Als de Heer PIERSON wil, dat de Vereeniging aan de Regeering zal vragen, dat de volkstelling op dezelfde wijze geschiede als in 1869, dan mengt de Vereeniging zich in eene technische quaestie, waarmede hij zelf wil, dat zij zich niet zal inlaten.

De Heer LEVY heeft nog te vergeefs op een afdoend argument voor het weglaten der vraag omtrent beroep en bedrijf gewacht. De Heer PIERSON zegt, dat deze weglating wenschelijk is, omdat men vooral ten plattelande met onontwikkelde personen te doen heeft. Maar als men wachten moet tot alle personen voldoende ontwikkeld zijn, om een juist antwoord op de hun gestelde vragen te geven, dan zal eene bedrijfsstatistiek nog lange jaren tot de onmogelijkheden blijven behooren. Men richte het borderel zoo in, als men het antwoord op de vragen wenscht, en plaatse daarop meer vragen omtrent beroep en bedrijf.

De Heer PIERSON wil, overeenkomstig het verlangen van den Heer DE BOSCH KEMPER, punt 2 gaarne doen vervallen, omdat men het als eene beginsel-quaestie schijnt te beschouwen, hetgeen het hem niet toescheen.

Den Heer LEVY zegt hij, dat de ambtenaren niet te spoedig met werk overladen moeten worden, en dat vooral niet te veel van hen geëischt moet worden. Dit zou 't geval zijn, indien men naast de woningstatistiek, die hij van veel hooger belang acht, ook nog eene bedrijfsstatistiek verlangde. Hoeveel werk alleen daaraan verbonden is, te Berlijn kan men daaromtrent interessante mededeelingen ontvangen. Bovendien is er voor hem nog een reden, die zeer zwaar weegt, om niet te veel op eens te willen,

en wel deze, dat het met 't oog op goede resultaten noodzakelijk is, dat de ambtenaren en 't publiek niet de hand lichten met het werk en de vragen ernstig opvatten.

De Heer Mr. A. POLAK heeft bezwaar tegen het eerste punt. Hij vreest dat een verzoek der Vereeniging tot verschuiving van den termijn der aanstaande volkstelling geen gevolg zal hebben, nu het door de 2e Kamer bereids aangenomen wetsontwerp betreffende die telling, op 't oogenblik waarop de Vergadering dit onderwerp behandelt, waarschijnlijk reeds door de 1e Kamer bekrachtigd is. Bovendien, zegt hij, zou ons geacht mede-lid, de Minister van Binnenlandsche Zaken, allicht vreezen van nepotisme verdacht te worden, indien hij aan den wensch der Vereeniging gehoor gaf. Hij stelt zich een beter resultaat voor, als de Vereeniging haren wensch tot bepaling van den termijn der volkstelling gelijktijdig met de andere staten in Europa, verdaagt tot eene volgende volkstelling.

De Heer Mr. A. KERDIJK kan uit eigen ondervinding slechts instemmen met den wensch van den Heer PIERSON, dat de vraag naar bedrijf en beroep op de biljetten der aanstaande volkstelling vervalle. Hij heeft in zijne woonplaats (Delft) eene poging gedaan om eene bedrijfsstatistiek samen te stellen. Hij wendde zich tot de wijkmeesters, die met hunne registers als uitgangspunt allicht in staat zouden zijn hem tot het samenstellen dier statistiek behulpzaam te wezen, doch spoedig bleek hem dat deze weg niet tot het doel kon leiden, vooral omdat door de wijkmeesters meerendeels aan het voorschrift geen gevolg gegeven was, om hunne registers geregeld bij te houden. Zelfs nadat hij hun vergoeding van kosten en salaris had aangeboden, bleven zij weigeren, omdat dit werk hunne krachten te boven ging. Trouwens als men weet, welk groot aantal personen te Berlijn alleen voor dit werk geenroleerd werden en met hoeveel inspanning de Duitsche bedrijfsstatistiek verkregen is, dan kan men zich daarover niet verwonderen. Daarom verklaart hij zich voor het voorstel van den Heer PIERSON, om de vragen omtrent beroep en bedrijf bij de aanstaande volkstelling weg te laten, daar deze toch niets meer dan een „Schlag in's Blaue" zouden zijn.

De VOORZITTER wenscht, zoo geen der Leden meer het woord verlangt, nog eenige opmerkingen in 't midden te brengen; in de eerste plaats eenige opmerkingen van algemeenen aard. Hij acht

het zoo goed als onmogelijk, van de Regeering eene verschuiving der volkstelling tot het laatst van het jaar 1880 gedaan te krijgen; met de andere sprekers, die dit reeds vóór hem zeiden, is hij 't eens dat niet licht verandering gebracht zal worden in hetgeen, op dit oogenblik waarschijnlijk reeds door de beide Kamers is vastgesteld. Wat hem betreft, kan hij dit niet erg betreuren, omdat voor hem dit verlangen niet overwegend is, want onze volkstellingen geschieden in de eerste plaats in ons eigen belang, ten nutte van onze eigene administratie, en niet voor eene vergelijking met buitenlandsche toestanden. En is dit laatste doel nu van zooveel belang om nu weder verandering te brengen in het plan, om in dit jaar de volkstelling te doen plaats hebben? Hij gelooft het niet, vooral omdat voor eene vergelijking met andere natien het begin of het einde van 1880 niet zoo groot verschil maakt. Den laatsten dag van het jaar mag echter de telling niet plaats hebben; dit is in 1859 onpractisch gebleken, omdat met de Kerstdagen en Nieuwjaar zooveel menschen plegen van huis te zijn. Daarom is dan ook in 1869 de telling in het midden van December gehouden, en dit tijdstip komt hem het meest aanbevelenswaardig voor.

Het gebruik der bevolkingsregisters als middel van *contrôle* acht ook hij wenschelijk, doch zij mogen slechts ter vergelijking worden gebezigd, en niet als *basis* worden aangenomen. Dit acht hij gevaarlijk, want hoe goed in 't algemeen onze bevolkingsregisters ook zijn mogen, toch zijn ze steeds onvoldoende, ware 't slechts omdat vooral in de groote steden de personen uit de lagere klassen zich, door de politie daartoe aangespoord, wel laten inschrijven, maar zich zelden laten afschrijven. Het gevolg daarvan is, dat de groote steden volgens de bevolkingsregisters steeds meer inwoners hebben dan volgens de volkstelling. Houdt men zich dus al te veel aan de registers, — en de verleiding daartoe is voor de ambtenaren, omdat het zooveel gemakkelijker is, groot, — dan krijgt men onware resultaten.

Een derde punt, dat ter sprake is gekomen, is de bedrijfsstatistiek. Daarmede sukkelt men overal en niet 't minst bij ons. In 1859 heeft men eene optelling gemaakt van alle mogelijke en onmogelijke beroepen, tot zelfs van de minnen (14) en bakers (152). Het aantal van dergelijke beroepen was zeer groot, terwijl daarentegen b. v. het getal grondeigenaars zeer klein was; (juist geteld 198!) hetgeen zich wellicht *ten deele* hieruit laat verklaren, dat bijna uitsluitend in de Zuidelijke provinciën, Limburg en Noord-

Brabant, even als in België eenige personen zich *propriétaire* plegen te noemen, wanneer zij geen bepaald beroep uitoefenen maar eenigen grondeigendom hebben. Renteniers waren er in 1859 b. v. in geheel Nederland slechts 2089 en zeehandelaars (als afzonderlijke rubriek) 26! — Maar moeten wij daarom deze statitiek geheel laten varen? 't Zou jammer zijn. En daarom vraagt hij, of er niet een middel te vinden zou wezen, om het volk in groote categoriën te verdeelen? Met beleid en zorg is zijns inziens wel eenig vruchtbaar resultaat te verkrijgen, en daarom wenscht hij die vragen niet geheel te doen vervallen. Voor 't overige is hij het met den Heer PIERSON eens, dat men vooral niet te veel moet vragen; hoe eenvoudiger en beknopter de vragen zijn, des te beter waarborgen zal men hebben voor juiste antwoorden. De Kon. besluiten betreffende de volkstellingen van 1859 en 1869 waren inderdaad lofwaardig; bijna onveranderd werd het advies der Rijkscommissie voor statistiek, met onzen onvergetelijken ACKERSDIJK aan 't hoofd, gevolgd. Wel een bewijs dat deze commissie toch niet geheel nutteloos was!

Een ander punt: elk wordt geteld in het huis, waarin hij zich in den nacht vóór de telling bevindt; dit *feit* moet geconstateerd worden en hieruit leert men de *feitelijke* bevolking kennen. Doch dit is niet de *werkelijke* bevolking; deze moet gevonden worden door uitschifting van hen, die elders hunne woonplaats hebben: Verder heeft men nog de *wettelijke* bevolking volgens het wettelijke domicilie. Hiermede heeft men echter terecht gebroken, omdat dit aanleiding geeft tot de schromelijkste verwarring. Eén voorbeeld wil hij daarvan aanhalen: een lid der Tweede Kamer uit Brabant bevond zich met zijn knecht in den Haag en werd daar geteld, doch volgens de wet hebben de vrouw, onmondige kinderen en dienstboden hetzelfde domicilie als het hoofd van het gezin, en dezen werden nu krachtens het wettelijk domicilie ook beschouwd tot de bevolking van den Haag te behooren, hoewel zij Brabant niet verlaten hadden!

Bovenal echter komt het aan op de techniek. Voor de Vereeniging is het zeker hoogst moeilijk daaromtrent voorschriften en regelen te geven, maar zoo ergens waarschuwing noodig is tegen verkeerde maatregelen, dan is het juist op het gebied der techniek. Bij de techniek nu doen zich twee hoofdvragen voor: *hoe* en *door wie* zal de telling geschieden? en *hoe* en *door wie* zullen de gegevens worden bewerkt?

Ten aanzien van de eerste vraag zijn naar 's sprekers meening

geen algemeene regelen te stellen, maar moet gehandeld worden naar den eisch der plaatselijke omstandigheden. De telling moet geschieden op één zelfden dag en door biljetten, die vooraf rondgezonden zijn en door de bewoners der huizen moeten worden ingevuld. De rondzending der biljetten levert geen bezwaar op, maar wel de invulling en het ophalen der biljetten. Daarop moet toezicht worden gehouden; aan de ontwikkelde personen kan de invulling wel worden overgelaten, maar bij minder ontwikkelden is 't wenschelijk, dat de invulling geschiede door de personen, die de biljetten ophalen. Daarom mag dit niet aan ondergeschikte suppoosten worden opgedragen, gelijk vroeger geschiedde, maar door een talrijk personeel, dat door plaatselijke kennis en door persoonlijk prestige bij uitnemendheid geschikt is, dit werk te verrichten. Het terrein moet voor deze personen vooral niet te uitgebreid zijn, en dan zouden met deze taak, behalve een aantal vrijwilligers, belast kunnen worden personen, die door hun beroep met de bevolking bekend zijn, als wijkmeesters, schatters, der belastingen, bidders, gemeenteboden, enz. Op deze wijze zou men in de steden voor eene goede invulling der biljetten reeds zeer ver komen. Ten platte lande is het veel moeielijker om betrouwbare opgaven te verkrijgen; dáár vooral moet het terrein voor hen die over de invulling contrôle oefenen, zeer beperkt zijn. Deze contrôle zou gevoegelijk, behalve ook aan vrijwilligers, opgedragen kunnen worden aan schoolmeesters en notarisklerken, die ten plattenlande veel meer met de bevolking in aanraking komen dan in de steden. Maar zoowel in deze als ten plattenlande mag vooral de bezoldiging niet te schraal zijn.

En nu de tweede vraag: door wie en hoe moeten de gegevens bewerkt worden? Deze bewerking te concentreeren bij het centraalbestuur, is zeker het wenschelijkste en ook het rationeelste. Maar een centraal-bureau hebben wij niet en zullen wij ook wel vooreerst nog niet krijgen. Daarom is de Voorzitter van meening, dat men in de groote steden de bewerking kan overlaten aan de gemeentebesturen, die door hun ambtenaars-personeel daartoe gelegenheid hebben, maar dat ten platte lande, waar de gemeente in 't algemeen een talrijk en vertrouwbaar personeel mist, de biljetten aan de provinciale griffieën ter bewerking behooren te worden opgezonden, waar een personeel gevonden wordt dat met dergelijk werk vertrouwd is.

De Heer LEVY vraagt of het geoorloofd is een amendement op de

conclusie van den Heer PIERSON voor te stellen. Zoo ja, dan wenscht hij punt 5 aldus gewijzigd aan de Vergadering ter goedkeuring voor te stellen, dat „aan de borderellen nopens de vraag naar beroep en bedrijf eene betere inrichting zal worden gegeven".

De Heer PIERSON wenscht in punt 1 de woorden in te voegen: „zoo mogelijk".

Aldus in stemming gebracht wordt punt 1 verworpen.

Over punt 2 ontstaat eenige discussie tengevolge van de opmerking van den Heer VAN DEDEM, dat het Kon. besl. van 1869 met geen woord van de bevolkings-registers melding maakt en de Vergadering blijkbaar de wenschelijkheid erkent om daarvan ter vergelijking van de opgaven gebruik te maken.

De Heer PIERSON zegt geen slaafsche navolging te bedoelen, doch slechts den wensch dat in denzelfden geest de telling plaats hebbe.

De Heer VAN DEDEM blijft zijn bezwaar handhaven, hetwelk ook door andere Leden gedeeld wordt, ten gevolge waarvan de Heer PIERSON zich bereid verklaart om, zoo de meerderheid het mocht wenschen, het geheele punt 2 in te trekken. (De Vergadering geeft hare goedkeuring te kennen.)

Punt 3 en punt 4 worden daarna met algemeene stemmen aangenomen.

Bij punt 5 komt eerst het amendement-LEVY in stemming. Na een twijfelachtige uitslag van twee stemmingen door zitten en opstaan, heeft eene hoofdelijke stemming plaats. Het amendement wordt met 24 tegen 21 verworpen.

Daarna wordt punt 5 met geringe meerderheid aangenomen.

Over punt 6 wordt niet gestemd, nadat de Voorzitter namens het Bestuur verklaart heeft bereid te zijn, overeenkomstig het daarin uitgedrukt verlangen, een adres aan de Regeering te richten.

Thans is aan de orde punt 5 der agenda:

„Mededeelingen door de Leden naar aanleiding van de Circulaire van het Bestuur over de werking van het participatie- en coöperatie-stelsel in Nederland" [1]).

De Voorzitter verzoekt den Secretaris mededeeling te doen van de ingekomen stukken.

---

1) Zie deze circulaire als Bijlage V.

De Heer PAREAU deelt mede dat bij hem ingekomen zijn:

1°. Mededeelingen van den Heer J. BOISSEVAIN te Amsterdam, omtrent de participatie tusschen reeders en bemanning bij de Maatschappij tot Exploitatie van zeevisscherij „Neptunus”, te Nieuwediep.

2°. Mededeelingen van den Heer Mr. F. N. SICKENGA, te Dordrecht omtrent de toepassing van participatie-stelsel, uitbesteding-, ploeg- en stukloonstelsel, en voorzorg- en verzekeringstelsel te Dordrecht.

3°. Verschillende kleinere opgaven omtrent diverse onderwerpen, van den Heer H. JOH. SMID te Middelburg (thans te Laren in 't Gooi).

4°. Een uitvoerige mededeeling omtrent de invoering en werking van het participatie-systeem op de stations der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen door Mr. H. M. A. Baron VAN DER GOES [1]).

Onder dankbetuiging aan deze Leden voor hunne mededeelingen, constateert de Voorzitter echter tot zijn leedwezen, dat de oogst niet zoo ruim was als het Bestuur recht meende te hebben te mogen verwachten. Het Bestuur stelt zich voor, deze mededeelingen in haar geheel, of zoo ze te veel ruimte beslaan, in substantie in het *Jaarboekje* op te nemen, en twijfelt niet of de vergadering zal, in afwachting daarvan, er genoegen mede nemen, dat deze stukken niet worden voorgelezen, waarmede te veel tijd verloren zou gaan.

De Heer PIERSON geeft het Bestuur in overweging den Heer Mr. J. L. DE BRUYN KOPS te verzoeken deze stukken in de *Economist* op te nemen, ten einde daaraan grootere openbaarheid te geven dan door het *Jaarboekje* der Vereeniging geschiedt. Te meer durft hij dit denkbeeld aanbevelen, omdat het bekend is dat de verdienstelijke redacteur van dit tijdschrift steeds met de grootste welwillendheid bereid is aan mededeelingen van oeconomischen en statistischen aard in zijn orgaan een plaats te geven.

De Voorzitter antwoordt, dat het Bestuur zonder eenigen twijfel aan deze mededeelingen openbaarheid zal geven, doch aan de Vergadering voorstelt de wijze waarop aan zijne prudentie over te laten. Hij vleit zich, dat thans nog door verscheidene leden mon-

[1]) Later ontving de Secretaris nog een Nota van Dr. J. TH. MOUTON over het premie-stelsel ingevoerd in de chemicaliën-fabriek van J. MOUTON & ZOON te 's Hage, en de werking daarvan in 1870—1878.

delinge mededeelingen omtrent dit onderwerp gedaan zullen worden, en zoo die Leden dan zoo welwillend zouden zijn die op schrift te brengen, zou het Bestuur dan misschien de geheele verzameling door den druk openbaar kunnen maken. Hij vraagt thans of er Leden zijn, die over dit belangrijke onderwerp mededeelingen wenschen te doen.

De Heer R. W. J. C. VAN DEN WALL BAKE zegt, dat hij al hetgeen bij de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij geschiedt ten aanzien van de punten, welke het Bestuur in hare circulaire aan het onderzoek der Leden en andere belangstellenden aanbeval, op schrift heeft gebracht. Deze aanteekeningen heeft hij de eer hierbij ter beschikking van het Bestuur te stellen.

Professor Mr. J. Baron D'AULNIS DE BOUROUILL heeft inlichtingen ontvangen van den directeur-generaal der Staatsspoorwegen, den Heer 'S JACOB, omtrent hetgeen op dit stuk bij deze maatschappij in toepassing is. De inzending van den Heer VAN DER GOES was hem onbekend; misschien zullen zijne aanteekeningen eene herhaling bevatten, doch misschien ook kunnen zij omtrent eenige punten nog tot aanvulling strekken.

Verder bracht hij nog op schrift: eenige mededeelingen omtrent:

1°. het stukloonstelsel in de meubelfabriek van REUSER te Utrecht;

2°. het stukloon- en ploegstelsel, het ondersteuningsfonds en het pensioenfonds bij de Nederl. Centraal Spoorweg-Maatschappij;

3°. het uitbesteding- en ploegenstelsel met stukloon, de pensioenen en gratificatiën en het verzorgings- en verzekeringsstelsel bij de Nederl. Rhijnspoorweg-Maatschappij;

4°. de coöperatieve productie-vereeniging der Utrechtsche zakkendragers.

Dit is hetgeen hem omtrent de toepassing van coöperatie en participatie te Utrecht ter kennisse is gekomen. Al deze mededeelingen stelt hij ter beschikking van het Bestuur.

De Heer J. C. VAN MARKEN JR. uit Delft, wenscht eenige mededeelingen te doen omtrent de toepassing van het premiestelsel aan de Nederlandsche gist- en spiritusfabriek te Delft. Hij heeft deze niet op schrift gebracht, doch is gaarne bereid, zoo de Vergadering het wenscht, ze mondeling te doen. (*Toejuiching.*)

Hij zegt daarop in 't kort het volgende:

De gist- en spiritusfabriek te Delft, waarvan hij de eer heeft directeur te zijn, is opgericht in 1869 en had aanvankelijk met groote bezwaren te kampen. Het bedrijf brengt mede, dat de resultaten niet steeds dezelfde zijn en dat daarbij de arbeid van den werkman van grooten invloed is. Op de financieële resultaten is de marktprijs der grondstoffen van zoo grooten invloed, dat de toepassing van het zuivere participatie-stelsel in de fabriek naar zijne meening geen aanbeveling verdient. In 1874, toen de fabriek hare eerste en moeilijkste jaren te boven was, heeft hij zijne werklieden bijeengeroepen en hen ongeveer aldus aangesproken: "wij hebben thans twee jaren bevredigend gewerkt en gemiddeld gunstige resultaten verkregen; intusschen kunnen de goede weken meer in aantal zijn, en daarom willen wij uwen ijver prikkelen door uitreiking van premiën naar gelang van de hoogere wekelijksche resultaten". Het gevolg van dit stelsel was o. a. dat reeds in het eerste jaar (1874) de verhooging der loonen 10 pCt., en dat in 1877 deze reeds 28 pCt bedroeg. De bepalingen omtrent de wijze van uitkeering der premiën zijn in het reglement opgenomen, o. a. deze, dat de premiën pondspondsgewijze verdeeld worden overeenkomstig het bedrag der loonen. Materieel zijn de resultaten van dit stelsel zeer belangrijk geweest, maar ook uit een moreel oogpunt heeft het een gunstigen invloed op de werklieden der fabriek uitgeoefend.

Intusschen had de belangrijke verhooging der loonen ook eene schaduwzijde, en wel vooral deze dat de ongetrouwde werklieden te veel verdienden, hetwelk uit een moreel oogpunt ongunstige gevolgen had. Daarom heeft de directie in dit jaar eene wijziging in de uitbetaling der premiën gebracht. Deze worden nog slechts ten volle uitbetaald aan den werkman, die een gezin met zeker aantal kinderen heeft, maar voor 't overige worden naar gelang de werkman een klein gezin of ongehuwd is zeker aantal percenten ingehouden, welke bespaard moeten worden. Aanvankelijk ontmoette deze nieuwe regeling veel tegenstand, bovenal bij de ongehuwden, doch spoedig verzoenden de werklieden er zich mede, en na de eerste drie maanden waren op deze wijze reeds *f* 500.— gespaard. Deze soort van reservefonds blijft geheel tot kapitaalvorming voor de werklieden bestemd; buitengewone uitkeeringen worden in buitengewone omstandigheden, als ziekte, huwelijk, enz. gedaan, terwijl het gespaarde kapitaal voor 't overige slechts wordt uitgekeerd bij het verlaten der fabriek of bij ontslag wegens ouderdom.

Nog heeft de directie een stelsel in toepassing gebracht, hetwelk hij niet beter dan een toelage-stelsel zou kunnen noemen; de strekking van dit stelsel is om te zorgen, dat de werklieden bij een minimum van personeel hunne krachten zooveel mogelijk inspannen, en met dit doel wordt eene toelage gegeven voor en naar gelang van de productie boven een gemiddeld cijfer.

Eindelijk heeft de directie maatregelen genomen om het personeel zoo gemakkelijk mogelijk tegen brandgevaar te verzekeren. Door de welwillende hulp van een assuradeur te Rotterdam is zij daarin geslaagd, en thans behoeft de werkman slechts opgave te doen aan het kantoor der fabriek om zijne bezittingen tegen brandgevaar verzekerd te zien. (*Levendige toejuichingen.*)

De Voorzitter dankt den Heer VAN MARKEN voor zijne belangwekkende mededeelingen, die met de andere gegevens in het bezit van het Bestuur openbaar gemaakt zullen worden.

De Heer A. HUET uit Delft moet tot zijn spijt zeggen, dat hem wel de toepassing van de stelsels, waarover het onderzoek loopt, bij twee inrichtingen bekend is, maar dat omtrent de eene hem nadere bijzonderheden geweigerd werden, toen men vernam dat zij voor openbaarheid bestemd waren, en dat het ten aanzien van de andere bij de belofte tot mededeeling gebleven is. Het is niet te loochenen, dat bij velen bezwaar tegen mededeeling bestaat, omdat zij daarvan openlegging en inzage der zaken duchten; daarom zou hij 't wenschelijk achten, dat van den Voorzitter, wiens maatschappelijke positie en persoonlijk aanzien voldoende waarborg tegen onbescheidenheid opleveren, het verzoek om mededeelingen uitging. Verder veroorlooft hij zich eenige adressen aan de hand te doen, aan welke met hoop op succes de circulaire van het Bestuur gezonden zou kunnen worden, als de Maatschappij voor den Werkenden Stand te Amsterdam, het Algemeene Werkliedenverbond, de Maatschappij tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid, de groote aannemers in ons land met 't oog op het door hen toegepaste ploegenstelsel, enz. enz.

Met allen eerbied voor de philanthropische zijde der quaestie, zooals wij die zooeven nog door den Heer VAN MARKEN konden hooren uiteenzetten, is deze toch voor hem niet overwegend. Hij acht het onderzoek, hetwelk de Vereeniging ter hand nam, vooral om een andere reden van het hoogste belang; het kan ons namelijk de elementen doen kennen, die, gelijk hij zich uitdrukt, uit een maatschappelijk oogpunt behooren ingepolderd en drooggemaakt

te worden; die m. a. w. opgenomen moeten worden in dat deel der bevolking, dat politiek en sociaal „vollberechtigt" is. Als voorbeeld wijst hij op het verschil tusschen werklieden, die een ambacht, een bepaald bedrijf verstaan, en eenvoudige arbeiders; en juist omdat de philanthropische zijde der quaestie niet voor hem het zwaarst weegt, mist hij ongaarne in de verdeeling, door het Bestuur in zijne circulaire van 25 October 1878 gemaakt, de productieve associatie. Zij die daartoe samenwerken verdienen opgenomen te worden onder de staatsburgers, die de volle politieke en sociale rechten bezitten; deze medestanders kunnen wij allerminst ontberen, ja, wij hebben hen noodig in den tegenwoordigen tijd, om ons te helpen weerstand bieden aan den geest van reactie en repressie, die van andere landen uitgaat.

De VOORZITTER zegt, dat naar zijne meening de productieve asssciatie onder de onderdeelen der circulaire begrepen is en hij althans geen verschil kan zien.

De Heer HUET erkent, dat misschien het verschil niet groot is, maar dat het toch bestaat. Hij bedoelt niet die coöperatie, welke hoofdzakelijk in philanthropische beweegredenen haren grond heeft, maar die waarbij beide partijen, arbeid en kapitaal, in volkomen gelijke verhouding tot elkaar staan.

Ook de Heer KERDIJK wenscht ruimere verspreiding der circulaire, o. a. toezending aan de coöperatieve productie-vereeniging, de drukkerij van ROMMERTS te Leeuwarden, die zeker belangrijke mededeelingen zal kunnen doen.

De VOORZITTER zegt dat de circulaire aan dit adres gezonden werd, doch onbeantwoord bleef; over 't geheel werd zij zoo ruim mogelijk verspreid, en daarom juist meende hij den oogst der mededeelingen niet ruim te mogen noemen.

De Heer PIERSON heeft onderzoek gedaan naar de werking der waagdragersveemen te Amsterdam, vereenigingen, die op coöperatie gebaseerd zijn en aan welke vaak kolossale fortuinen worden toevertrouwd. De uitslag van zijn onderzoek was echter niet bijster interessant, doch het weinige dat hij te weten kwam zal hij op schrift brengen en aan het Bestuur mededeelen.

Op de vraag van Dr. J. TH. MOUTON, of ook na de publicatie der thans verstrekte mededeelingen, b. v. ten aanzien van inrichtingen, waaromtrent het onderzoek misschien een of meer jaren zou kunnen vereischen, de gelegenheid blijft bestaan tot het doen van

mededeelingen aan het Bestuur, zegt de VOORZITTER, dat hem de voortzetting van dit onderzoek wenschelijk voorkomt en het Bestuur zeker gaarne, al zij het ook niet juist in de te verwachten verzameling, voor openbaarmaking zal zorgen.

Niemand meer het woord verlangende, sluit de Voorzitter, onder dankbetuiging aan de Leden voor hunne tegenwoordigheid, ten 4 ure de Vergadering.

BIJLAGE N°. 1.

Copie.

AAN Z. M. DEN KONING,

Geven met verschuldigden eerbied te kennen

Bestuurderen van de Vereeniging voor de Statistiek in Nederland, ter uitvoering van het besluit der Vergadering van de leden dezer Vereeniging, gehouden te Utrecht den 27 April 1878, het navolgende:

De beoefening der Statistiek is in den tegenwoordigen tijd een der belangrijkste takken van het wetenschappelijk onderzoek bij alle beschaafde volken geworden. Geleerden van groote gaven, van grooten naam en groot gezag hebben hunne beste krachten aan deze studiën gewijd; de regeeringen van schier alle staten hebben die studiën met haren machtigen zedelijken invloed en met ruimte van stoffelijke middelen krachtig geschraagd. En al mogen ook naar het oordeel van zulken, die alleen voor het oppervlakkige oog hebben, de vruchten van al die inspanning, van al die zorgen en opofferingen nog gering zijn en de uitkomsten nog twijfelachtig heeten. de deskundige, die zich geoefend heeft om met zijnen blik dieper in het wezen der dingen door te dringen, heeft de overtuiging erlangd, dat de grondige methodische beoefening der Statistiek nu reeds belangrijke winsten heeft opgeleverd voor de wetenschap, voor de maatschappij, voor den Staat zelven, en in de toekomst zulke winsten in steeds toenemende mate opleveren zal.

Immers, waar de oppervlakkige beschouwer in de Statistiek nauwelijks iets anders ziet dan eene opeenstapeling van cijfers en ten hoogste de ontdekking en bekendmaking van eenige curiositeiten, weet de deskundige, dat die schijnbaar onsamenhangende massa van cijfers de onmisbare bouwstoffen levert voor de kennis van het samenstel van het levende, werkende, altijd bedrijvige lichaam, dat men de maatschappij noemt.

De Statistiek heeft in hare wording en ontwikkeling denzelfden

weg gevolgd en dezelfde lotwisselingen ondergaan als elke andere wetenschap van waarneming, de aardrijkskunde, de geschiedenis, de natuurlijke historie met hare velerlei vertakkingen, de astronomie, de meteorologie, de physiologie. Zij is begonnen met allerlei bijzonderheden en merkwaardigheden, die toevallig het meest in het oog vielen, bijeen te brengen en op te teekenen. Met gebrekkige middelen van onderzoek toegerust en nog verstoken van de goede methode van waarneming heeft zij aanvankelijk veel onvruchtbaar werk gedaan, onbruikbare, onnauwkeurige, zelfs onjuiste resultaten geleverd, en in de haast om belangrijke uitkomsten, regelen en wetten aan het licht te brengen, menigmalen misgetast en in plaats van waarheid dwaling verkondigd, het einddoel, waarheen hare onderzoekingen moesten leiden, zelve dikwerf miskend. Maar hare struikelingen zelve hebben haar vooruitgebracht. Zij heeft gaandeweg geleerd, de gegevens, die ze vergaderde, te schiften, het bruikbare van het nuttelooze, het ware van het onjuiste te ziften, de methode te vinden om nauwkeurig waar te nemen en het waargenomene deugdelijk te verwerken. Dit is ten slotte de vrucht van den onvermoeiden en ontzachlijken arbeid der verzamelaren en der wetenschappelijke beoefenaren, gedurende onze eeuw verricht, geweest, dat wij ons thans rekenschap weten te geven van wat de Statistiek is en zijn moet, wat haar object is, welk terrein van onderzoek zij zich heeft af te palen en op welke wijze en met welke middelen zij dat onderzoek heeft te bewerkstelligen.

Zoo zijn wij dan nu tot de erkentenis gekomen, en staat het vast bij nagenoeg allen, die in dezen bevoegd en geroepen zijn te oordeelen: dat de Statistiek, of zoo als zij tegenwoordig door velen met een nieuwen naam onderscheiden wordt, de *demografie*, is eene zelfstandige wetenschap, de wetenschap der feiten van het maatschappelijke leven, de physiologie der maatschappij; dat hare veelomvattende taak is: de verschijnselen van het maatschappelijke leven, in alle richtingen zich openbarende, zoo getrouw mogelijk waar te nemen en op te teekenen; de gelijksoortige verschijnselen, die zich op verschillende tijden en plaatsen voordoen, onderling te vergelijken; verband en samenhang tusschen de verscheidene feiten op te sporen; uit dien samenhang de wisselwerking van oorzaken en gevolgen te ontleden; te onderscheiden, welke regelen zich daarbij doen gelden en welke afwijkingen en uitzonderingen die regelen dulden; welke invloeden den regelmatigen gang der voor-

komende feiten beheerschen of de afwijkingen te weeg brengen; eindelijk, de natuurwetten te ontdekken, aan welke de mensch als maatschappelijk wezen in zijn leven en bedrijf bewust of onbewust heeft te gehoorzamen.

Dat deze studiën van het hoogste belang zijn voor de zuivere wetenschap, niet minder dan elke andere arbeid des geestes, behoeft geen betoog. Al wat, in welke richting ook, den omvang van het menschelijke weten uitbreidt, brengt der menschheid winst aan; veelal onwaardeerbaar, zeker nimmer van te voren te berekenen. Maar ook op het terrein van doen en leven, al zij dit niet het éérste oogmerk der wetenschap, brengt hare beoefening overvloedige, menigwerf verrassende vruchten voort. Voor de maatschappij kan de grondige studie der feiten van het maatschappelijke leven niet onvruchtbaar zijn. Zoo men aan de Volkshuishoudkunde als „wetenschap van de volkswelvaart" een hoogen rang toekent, men kan hare tweelingzuster, de Statistiek, die in de kennis der feiten den grondslag en den toetssteen tevens van de sociale theorieën levert, niet gering achten. De eene is het noodzakelijke complement der andere. Zoo heeft dan ook de Staat, de band der maatschappij, die geroepen is haar te beschermen en te stevigen, en wiens doen en laten in elk geval en te elken tijde eenen overheerschenden invloed uitoefent op haar welzijn en hare ontwikkeling, behoefte aan de grondige kennis van de verschijnselen van haar bestaan, van de toestanden die zich onder zijne leiding en zijn bestuur vormen, wijzigen en ontwikkelen. Maar ook voor zichzelven heeft de Staat behoefte aan de voorlichting der Statistiek. Over welk gebied de Regeering ook hare zorgen late gaan, 't binnenlandsch bestuur of de buitenlandsche betrekkingen, staatsinrichting en regeeringsvorm, defensie, justitie, onderwijs, hygiène, nijverheid, verkeersmiddelen, muntwezen, finantiën, belastingstelsel, overal en altijd zal elke maatregel moeten gegrondvest zijn op de kennis der feitelijke toestanden, d. i. de kennis, die alleen door het geduldig onderzoek der Statistiek verworven wordt.

Zoo wordt het dan ook tegenwoordig bij alle beschaafde volken begrepen, erkend en uitgesproken. En de regeeringen zelve geven kond, niet enkel met woorden maar ook door daden, dat zij de uitspraak beamen van den Oostenrijkschen staatsman Baron VON CZOERNIG, op het Internationaal Statistisch Congres te Weenen in 1857 verkondigd: "Voortaan zal elke regeering van eenen

"beschaafden Staat zich schamen geene goede Statistiek te hebben". Voorwaar, het is niet uit ingenomenheid met eene kostbare maar tamelijk ijdele liefhebberij, dat de regeeringen hare budgetten met aanzienlijke posten ten behoeve der Statistiek sedert jaren reeds hebben bezwaard, en voortgaan ze daarmede in stijgende mate te bezwaren; dat zij rijkscommissiën oprichten en centrale, provinciale, en locale bureelen van Statistiek met een breeden staf van ambtenaren stichten, dat zij de Statistiek als zelfstandig leervak aan hare openbare scholen of zelfs aan bijzonder daartoe ingerichte seminariën laten onderwijzen, dat zij naar de Statistische Congressen hunne officiëele gedelegeerden afvaardigen, dat zij voor elk opkomend vraagstuk van groot volksbelang een uitgebreide statistische enquête verordenen, en dat zij de uitkomsten van al die onderzoekingen, op haren last in 't werk gesteld, in vrachten van zware en dure boekdeelen ter kennisse van het publiek brengen. Het is louter gevoel van plicht, die elke regeering daartoe drijft, plicht tegenover het algemeen belang, omdat de publieke zaak publiek behandeld moet worden, plicht jegens de vertegenwoordiging des volks, opdat deze met kennis van zaken kunne oordeelen, plicht jegens zich zelve, opdat zij verantwoording geve van hare daden.

Ook de Nederlandsche regeering is in dit streven van den nieuweren tijd niet geheel ten achteren gebleven. Reeds in het begin dezer eeuw (in 1808) werd door het toenmalig Goevernement aan de hoogeschool te Leiden een leerstoel voor de Statistiek opgericht. Het organiek besluit op het Hooger Onderwijs van 2 Augustus 1815 heeft dien bevestigd en latere beschikkingen hebben vervolgens dat onderwijs ook tot de andere rijkshoogescholen uitgebreid. De wet op het Middelbaar Onderwijs van 1863 heeft dit leervak ook bij de hoogere burgerscholen ingelijfd. En de wet op het Hooger Onderwijs van 1876 heeft de beginselen en methode der Statistiek opgenoemd onder de vakken van wetenschap, waarin de toekomstige Nederlandsche staatsman moet toonen ervaren te zijn. — Reeds in 1816 heeft Uwer Majesteits doorluchtige Voorzaat, Koning Willem I, gelast, dat jaarlijks in de vergadering van Provinciale Staten door de Gedeputeerde Staten een Verslag omtrent den toestand der Provincie moest worden uitgebracht. Aan dat voorschrift, bekrachtigd door de Provinciale Wet van 6 Juli 1850 (art. 162) hebben wij die Provinciale Verslagen te danken, die zoo belangrijke bijdragen tot de kennis der volkstoestanden in alle deelen des lands hebben geleverd. In navolging van dit voorbeeld

heeft eveneens de Gemeentewet van 29 Juli 1851 (art. 182) voorgeschreven, dat jaarlijks door het college van Burgemeester en Wethouders aan den Raad een verslag omtrent den toestand der Gemeente moet worden gedaan. — Reeds de grondwet van 1814 verordende, dat jaarlijks van wege 's lands Regeering aan de Staten-Generaal verslag moest worden gedaan over de armenzorg en het onderwijs; en bij alle latere herzieningen der staatsregeling is dit voorschrift gehandhaafd; bij die van 1848 is eene gelijke bepaling omtrent de overzeesche bezittingen en koloniën des rijks opgenomen. Voorts is het uitbrengen van jaarlijksche verslagen over allerlei onderwerpen van volksbelang in tal van bijzondere wetten en verordeningen aan hen, die met het bestuur of beheer dier belangen belast zijn, ten plicht gesteld. — Aan het helder inzicht van Koning Willem I en zijne raadslieden in de behoeften der wetenschap, van de maatschappij en van den staat zelven was het ook te danken, dat reeds in 1826 bij koninklijk besluit eene *centrale commissie voor Statistiek*, deels uit ambtenaren, deels uit wetenschappelijke mannen samengesteld, werd opgericht. De opstand der zuidelijke gewesten des rijks in 1830 heeft al te spoedig den nuttigen werkkring dezer commissie verbroken, maar als blijvende vrucht van haren arbeid mag nog heden genoemd worden het koninklijk besluit van 29 September 1828, krachtens hetwelk sedert 1829 regelmatig om de tien jaren eene algemeene volkstelling wordt gehouden. Eene andere rijkscommissie voor Statistiek, door uwer Majesteit Regeering bij Koninklijk besluit van 5 November 1858 opgericht met het doel: om eenheid, nauwkeurigheid en volledigheid in de statistische stukken betreffende het rijk en zijne overzeesche bezittingen te bevorderen, is ten gevolge van eene beslissing der Tweede Kamer over eenen begrootingspost, waarover wij hier geen oordeel hebben uit te spreken, weder ontbonden moeten worden na een slechts tweejarig bestaan, vóórdat zij van hare nuttige werking de bewijzen had kunnen leveren. — Bij het Departement van Binnenlandsche Zaken werd in 1849 een afzonderlijke afdeeling voor *de Statistiek* gevestigd, en al ontbraken zulke bijzondere afdeelingen bij de andere departementen, de geregeld voortgezette bewerking en uitgave van de gerechtelijke statistiek en die van het gevangeniswezen door dat van Justitie, van de consulaire verslagen door dat van Buitenlandsche Zaken, van de statistiek van handel en scheepvaart en van die der opbrengst der belastingen door dat van Financiën (om van anderen arbeid

niet te gewagen), getuigen, hoe ook daar de behoefte aan kennis der feiten van het sociale en staatsleven erkend en gewaardeerd werd.

Aan de Nederlandsche Regeering kan derhalve gewis niet het verwijt gedaan worden, dat zij zich niet genoeg om de Statistiek heeft bekommerd. Maar wèl mag de vraag gedaan worden, of al de arbeid, dien zij jaar op jaar heeft laten verrichten, en de aanzienlijke kosten, die zij zich telkens op nieuw heeft getrooost, evenredige vrucht hebben opgeleverd? Het doet ons leed, ons te moeten scharen aan de zijde van hen, die oordeelen, dat het antwoord op deze vraag niet bevredigend kan luiden. Het strenge woord, vroeger door een onzer staatslieden uitgesproken: „Er wordt bij ons veel nuttelooze, onbruikbare statistiek gemaakt", kan, vreezen wij, niet wederlegd worden.

Wat hiervan de reden is, valt naar onze bescheiden meening, niet moeielijk aan te wijzen. Aan belangstelling en ijver faalt het niet; evenmin aan werkkrachten en beschikbaar gestelde middelen. Maar het hapert aan een weloverlegd methodisch gebruik van deze krachten en middelen. Arbeid onvoldoende geregeld is verspilling van kracht.

Het zij ons vergund, wat wij bedoelen zoo beknopt mogelijk uiteen te zetten. De arbeid op het gebied der Statistiek, als wetenschap van waarneming, splitst zich in twee takken: het verzamelen der gegevens, die de voorwerpen van het onderzoek moeten zijn, en het verwerken der verzamelde stoffe van onderzoek. Dit laatste, het verwerken der stoffe, is eigenaardig de taak van den wetenschappelijken vorscher, die ordent, rangschikt, groepeert, kritiek uitoefent, gevolgtrekkingen afleidt, en de uitkomst opmaakt. Maar het verzamelen der gegevens, het eenvoudig waarnemen en getrouw aanteekenen der feiten, die zich voordoen, blijft noodwendig voorbehouden aan het officiëel gezag binnen welks kring van bestuur of beheer de waar te nemen feiten voorkomen. Dit wordt trouwens algemeen erkend. Maar wat geenszins algemeen erkend en naar het schijnt door velen nauwelijks bevroed wordt, is, dat ook dit verzamelen een werk is, dat naar welgestelde regelen methodisch moet worden verricht. Het is hier niet in de eerste plaats om de hoeveelheid maar om de deugdelijkheid der bijeengegaarde grondstof te doen. En aan den wetenschappelijken vorscher, wiens taak het zal zijn, die grondstof te verwerken, komt het toe, aan te wijzen, aan welke gegevens behoefte is en op welke wijze zij behooren te worden verzameld. Daarom is het

noodig, dat het beleid en de leiding der officiëele verzamelingsstatistiek gesteld worde in de handen van een of meer wetenschappelijk gevormde mannen. Dit nu kan op onderscheidene wijze geschieden; 'tzij door de oprichting eener centrale commissie, zooals wij er tweemalen, doch door de ongunst der tijden al te kortstondig gehad hebben, en zooals er elders, b. v. in België en Italië met niet geringe vrucht werkzaam zijn; 'tzij door, gelijk in Pruissen, Beieren, Denemarken en Zweden het geval is, één man aan het hoofd te stellen van een Centraal Bureau en hem een staf van voor dit werk gevormde en opgeleide medearbeiders toe te voegen; 'tzij, eindelijk, door, zooals in Engeland en Frankrijk geschiedt, den arbeid meer te verdeelen en de behandeling van elk voornaam onderdeel van het statistisch onderzoek aan een bijzonder daartoe aangewezen hoofd op te dragen. Dit laatste stelsel levert, blijkens de ervaring, weinig voldoende vruchten op: verreweg verkieslijk is dat van een Centraal Bureau, 'tzij dan al of niet gesteund door eene raadgevende Commissie. Maar aan welke van de drie stelsels men ook de voorkeur gelieve te geven, twee punten moeten, als de onmisbare voorwaarden van welslagen, vaststaan:

1°. De officiëele verzamelingsstatistiek moet een zelfstandige, behoorlijk georganiseerde tak van de publieke dienst zijn.

2°. De behartiging en behandeling er van moet worden opgedragen aan mannen, die er kennis aan en hart voor hebben.

Aan deze voorwaarden nu voldoet de inrichting der officiëele verzamelingsstatistiek in Nederland niet. Eerstelijk. Er is geene organisatie, geene leiding, geene eenheid. Onze provinciale bureelen, opgericht bij de wet van 6 Julij 1850 (art. 162) en de van deze uitgaande Provinciale Verslagen zijn uitnemende zaken die menig ander land ons mag benijden. Maar zij wortelen naar beneden niet in behoorlijk ingerichte plaatselijke stations van opneming, zij zijn naar boven niet samengevat in eene centrale inrichting die hunnen arbeid bestiert en de resultaten er van overneemt en tot één geheel verwerkt. Eenigermate was dit laatste althans nog het geval zoolang er bij het Departement van Binnenlandsche Zaken eene afzonderlijke afdeeling van Statistiek bestond. Sedert dit opgeheven is moet de reeds gebrekkige toestand onvermijdelijk nog verergeren. Het gevolg van dit gemis aan regeling en samenvatting is, dat bij elken tak van het algemeen bestuur op eigen hand statistiek wordt verzameld en verwerkt, zonder eenige ge-

meenschappelijke leiding, doorgaans zonder onderling overleg, wel eens zonder methode. Op die wijze worden de lagere autoriteiten, van wie de eerste inlichtingen moeten komen, met velerlei in hunne schatting verdrietelijken arbeid overladen, die ten slotte tamelijk onvruchtbaar blijkt omdat het werk van den aanvang af slecht is aangelegd.

Ten andere. Wij willen niets te kort doen aan den ijver en het plichtgevoel van hoogere en lagere ambtenaren, aan wie een of ander deel van het werk bij de officiëele verzamelingsstatistiek is toevertrouwd. Maar ook hier geldt de spreuk: *Om iets goed te doen moet men het geleerd hebben.* Nu kan men zeker door welmeenende inspanning en langdurige oefening veel aanleeren, doch dit is mogelijk alleen onder de voorwaarde, dat men belangstelling, liefde, toewijding voor de zaak hebbe. Doch hieraan schort het bij ons maar al te veel: niet door de schuld der personen, maar door de inrichting der zaak. Maar al te veel wordt de bewerking der statistiek bij een of anderen tak der publieke dienst opgedragen aan dezen of genen ambtenaar, wiens werkkring eigenlijk elders ligt, maar wien men meent dit „bijwerk" er nog wel bij te kunnen geven; het spreekt van zelf, dat hij dit bijwerk dan ook in het gunstigste geval niet anders beschouwt dan als „bijwerk", goed genoeg voor verloren uren; het is hem nauwelijks euvel te duiden, dat hij het werk, waarvoor hij geen hart heeft, beschouwt als eene vervelende bezigheid, zoo lang mogelijk uit te stellen of zoo haastig mogelijk af te doen, of, waar het geschieden kan, aan ondergeschikten over te laten. Zoo gaat het, naar het schijnt, wel eens aan de departementen van algemeen bestuur zelve; zoo gaat het, tegen de bedoeling des wetgevers in, hier en daar aan de provinciale bureelen; zoo gaat het vooral in de lagere kringen der ambtelijke hierarchie, waar de eerste gegevens, op wier nauwkeurigheid en volledigheid ten slotte alles aankomt, worden bijeengebracht. Aldus krijgen wij eene slordige, onregelmatige, onbetrouwbare statistiek, die bovendien door allerlei vertraging, vrucht der algemeene onverschilligheid, dikwerf dàn eerst het licht ziet wanneer zij voor de praktische oogmerken haar belang grootendeels verloren heeft. Men ziet en weet, dat het zoo gaat; en men haalt de schouders op of drijft den spot met die bergen van cijfers, die geenerlei waarde hebben; of, wanneer men de zaak ernstiger opvat, men klaagt over de aanzienlijke sommen gelds, die jaar op jaar ten behoeve dezer onbetrouwbare statistiek worden verkwist.

5*

Wij hebben ons veroorloofd, Sire, met vrijmoedigheid de gebreken aan te wijzen, die naar onze overtuiging de officiëele verzamelingsstatistiek, zoo als zij thans hier te lande is ingericht, aankleven. Wij hebben de vrijheid genomen, onze bezwaren met allen eerbied onmiddellijk onder de aandacht van Uwe Majesteit te brengen, en niet aan eenen van Uwer Majesteits Ministers voor te dragen, omdat het onderwerp niet een enkel departement van algemeen bestuur maar de Regeering in het algemeen aangaat. Moge ons beklag een welwillend en gunstig gehoor vinden bij de Nederlandsche Regeering, die — wij herhalen het met erkentelijkheid — op velerlei wijzen getoond heeft de Statistiek hoog te waardeeren, maar zich niet altijd voldoende rekenschap heeft gegeven van de middelen, die moesten worden aangewend om hare beoefening hier te lande de gewenschte vrucht te doen dragen.

De tegenwoordige toestand is onhoudbaar, want hij kan niemand bevredigen. Er blijft gene andere keuze over dan: òf dien toestand grondig te verbeteren, of geld en arbeid, thans verspild, uit te sparen en de bemoeiingen, van het openbaar gezag met de Statistiek, zoo al niet geheel te staken, dan toch tot een minimum in te korten. Maar dit laatste zal niet mogelijk zijn. Wilde men het beproeven, de behoefte der maatschappij, van den Staat, van de regeering zelve, — om nu niet te spreken van de belangen der wetenschap — zou wel spoedig gebiedend dwingen zulk stelsel van onthouding te laten varen.

Wij ontveinzen de mogelijkheid niet, dat eene deugdelijke inrichting der officiëele verzamelingsstatistiek voor de schatkist hoogere uitgaven zal medebrengen dan er thans voor dat onderdeel der publieke dienst geleden worden, hoezeer wij ook van oordeel zijn, dat eene doelmatige regeling van het werk ook vereenvoudiging en besparing van kosten ten gevolge zal hebben. Maar wij durven ons nog vleien, dat bij de Nederlandsche Regeering, wanneer bij haar op de bevordering eener goede zaak wordt aangedrongen, niet in de eerste plaats de vraag zal oprijzen: Wat kost het? Wij durven zelfs verwachten, dat zij, waar het dergelijke belangen geldt als waarvoor wij hier optreden, niet met bekrompen angstvalligheid de som der onkosten tegen de tastbare, onmiddellijke praktische resultaten in de weegschaal leggen zal.

Telken jare worden door de Nederlandsche Regeering — wij brengen haar daarvoor hulde — met onbekrompen hand aanzienlijke

sommen gelds beschikbaar gesteld ten behoeve van astronomische en meteorologische observatoriën, tot bezoldiging van de geleerden, die daar werkzaam zijn, tot opbouw en onderhoud van gebouwen, tot aanschaffing van kostbare werktuigen. En dit geschiedt zonder dat er ooit gevraagd wordt, of de getrouwe waarneming van de bewegingen aan het uitspansel en van de verschijnselen van den dampkring eenig dadelijk voordeel voor de praktijk zal afwerpen. Men weet, dat de wetenschap, al wordt zij ook louter om haar zelve beoefend, ten slotte toch heerlijke vruchten voor het leven schenkt.

De bureelen van statistiek zijn de observatieposten van het maatschappelijk leven. Zouden zij minder de belangstelling en den steun der regeering verdienen?

Het is om deze redenen, dat wij, ons kwijtende van den ons opgedragen last, ons tot Uwer Majesteits Regeering wenden met het eerbiedig verzoek:

„dat het Haar behage, de maatregelen te beramen en in 't „werk te stellen, die noodig zullen blijken om de officiëele „verzamelingsstatistiek in Nederland op deugdelijken voet in te „richten en bepaaldelijk, als eerste noodzakelijke schrede daartoe, „te besluiten tot de oprichting van een wèlingericht Centraal-„Bureau van Statistiek."

'tWelk doende, enz.

(*get.*) S. VISSERING, *Voorzitter*.
J. T. BUYS.
W. T. GEVERS DEYNOOT.
H. JACOBI.
J. L. DE BRUYN KOPS.
P. N. MULLER.
G. DE BOSCH KEMPER.
A. M. PAREAU, *Secretaris*.

Amsterdam, 31 October 1878.

BIJLAGE N°. 2.

Rapport der Commissie voor de *Statistiek der Grondeigendommen.* (19 April 1879.)

De mededeeling, die ik als Voorzitter der Commissie voor de Statistiek der Grondeigendommen aan de Vergadering te doen heb, kan zeer beknopt zijn.

In onze laatste Vergadering, 27 April 1878 te Utrecht gehouden, is door de Commissie een overzicht van hare verrichtingen en van den uitslag daarvan gegeven (zie Jb. 1878, blz. XXIX). Overeenkomstig de besluiten dier Vergadering, op voorstel der Commissie genomen, heeft zij

1°. Van den Minister van Finantiën de vergunning gevraagd om de op Z.Exc. last bewerkte proefstatistieken in de gemeenten Zijpen, Denekamp en Hoogeveen in het Jaarboekje openbaar te mogen maken;

2°. Den Minister verzoeken om op den grondslag der geleverde Statistieken en zooveel noodig na onderzoek van de betrouwbaarheid der kadastrale bescheiden, eene Statistiek van den Grondeigendom over geheel Nederland te doen vervaardigen.

De vergunning, onder 1° vermeld, is door den minister verleend en dienvolgens zijn deze opgaven opgenomen in het *Jaarboekje* 1878, Mengelwerk blz. 86 vv.

Op het verzoek, onder 2° bedoeld, heeft de minister bij missive van 13 Juni 1878 geantwoord, „dat Z.Exc. gaarne bereid zal zijn „om wanneer te zijnen tijde daartoe personeel beschikbaar gesteld „kan worden mede te werken tot het tot stand brengen der door „de Vereeniging bedoelde statistiek, van welker nuttigheid Z.Exc. „volkomen overtuigd is".

Na dit welwellend antwoord blijft ons niet anders over dan den verderen loop dezer zaak met vertrouwen op den goeden wil des Ministers af te wachten. Wel is waar is de nieuwe regeling der Grondbelasting van de ongebouwde eigendommen in het wetsontwerp, dat onlangs door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen en nu bij de Eerste Kamer in behandeling gekomen is, en waarin het oorspronkelijk karakter der grondbelasting door de aanneming van den maatstaf der *reëele* huurwaarde eene principiëele verandering heeft ondergaan, niet geschikt om der Regeering eenen krachtigen prikkel te geven om de kadastrale leggers aan een streng onderzoek te onderwerpen. Maar het is toch te voorzien dat niet alleen het nut, maar ook de noodzakelijkheid eener deugdelijke bewerking van de Statistiek van den Grondeigendom bij de uitvoering van deze wet meer en meer aan het licht zal komen.

In allen gevalle mag nu uwe commissie hare taak als afgedaan beschouwen en u mitsdien verzoeken, haar daarvan te ontlasten.

De Voorzitter der Commissie,

Leiden, 15 April 1879. S. VISSERING.

BIJLAGE N°. 3.

Voorstel A.

Voorstel. De Vereeniging voor de Statistiek in Nederland besluit tot oprichting van een op de volgende grondslagen ingericht STATISTISCH INSTITUUT, zoodra naar het oordeel van haar Bestuur voldoende waarschijnlijkheid bestaat dat de Vereeniging tot dat doel kan beschikken, gedurende drie achtereenvolgende jaren, over een bedrag van *f* 10,000.— jaarlijks.

Grondslagen van het Statistisch Instituut.

Art. 1. Het Statistisch Instituut is belast met

1°. de redactie van alle publicatiën die van de Vereeniging uitgaan;

2°. de correspondentie met de bureaux van statistiek;

3°. de zorg voor de bibliotheek der Vereeniging.

Art. 2. Aan het hoofd van het Statistisch Instituut staat een *Directeur*. Zijne woonplaats is Amsterdam.

Zijne benoeming, zijn ontslag, de vaststelling zijner bezoldiging en zijner instructie geschieden door het Bestuur der Vereeniging.

Art. 3. Voor zooveel de geldmiddelen der Vereeniging dit mogelijk maken, worden aan het Statistisch Instituut verder verbonden:

een *Adjunct-Directeur*, wonende te Amsterdam;

een *Adjunct-Directeur*, wonende te 's Gravenhage;

zooveel *Leden* als den Directeur van het Instituut wenschelijk voorkomt.

Hunne benoeming, hun ontslag, de vaststelling hunner bezoldiging en hunner instructie geschieden door den Directeur.

Art. 4. Van de ontvangsten en uitgaven ter zake van het Statistisch

Instituut wordt eene afzonderlijke begrooting door het Bestuur der Vereeniging vastgesteld.

Op deze begrooting worden gebracht de volgende posten van ontvang:

1°. de ten behoeve van het Instituut aan de Vereeniging toegezegde subsidiën en giften;

2°. de opbrengst van den verkoop der publicatiën van het Instituut;

3°. de bijdrage der Vereeniging; —

en de volgende posten van uitgaaf:

1°. de jaarwedden van het aan het Instituut verbonden personeel;

2°. de schrijfbehoeften en briefporten;

3°. de kosten der publicatiën.

Art. 5. Het ontwerp der begrooting wordt door den Directeur, in de maand November die voorafgaat aan het jaar waarvoor zij moet dienen, aan het Bestuur aangeboden.

Een ontwerp van het programma der werkzaamheden over dat jaar wordt tegelijkertijd bij het Bestuur ingediend. Het Bestuur brengt in dat programma de wijzigingen die hem, na den Directeur te hebben gehoord, noodzakelijk voorkomen en stelt het programma vast.

Art. 6. De Directeur legt in de maand Maart aan het Bestuur eene rekening over van de ontvangsten en uitgaven over het afgeloopen jaar, en brengt hem tegelijkertijd schriftelijk verslag uit van de verrichtingen van het Insituut in dat jaar.

Toelichting. Het ongunstig onthaal dat het verzoek der Vereeniging tot oprichting van een centraal-bureau van statistiek bij de Regeering heeft gevonden, stelt deze Vereeniging voor de vraag of zij het doel, waartoe de oprichting van zoodanig bureau moest leiden, langs een anderen weg dan het richten van vertoogen tot 's lands Regeering nader kan komen, Bij de beantwoording dezer vraag is het noodig dat doel te formuleeren. Het zoude tweeledig geweest zijn, t. w. *verzameling* en *bewerking* van de opgaven, vereischt voor de kennis van den maatschappelijken toestand van Nederland. In hoeverre is in ieder dezer beide opzichten de weigering der Regeering, om te doen hetgeen van haar verlangd werd, van nadeeligen invloed op de statistiek?

Het standpunt, door de Regeering tegenover de statistiek ingenomen, doet verwachten, dat goede statistische opgaven, aanvankelijk althans, niet in grooter omvang zullen worden verkregen dan nu het geval is. De voorraad goed statistisch materiaal is echter reeds thans niet onaanzienlijk. Het is vooral voorhanden aan de departementen van algemeen bestuur, in het groot aantal verslagen omtrent particuliere werkzaamheid en in de dagbladpers. De weigering der Regeering om in de bestaande behoefte op de door de Vereeniging aangegeven wijze te voorzien, heeft dus wel ten gevolge, dat het statistisch materiaal niet in den gewenschten omvang verkregen zal worden, doch geenszins, dat eene belangrijke hoeveelheid niet steeds voorhanden zoude zijn.

De houding der Regeering is van grooten invloed op de *bewerking* der statistische opgaven.

Voor zooveel de officieele statistiek betreft blijft deze bewerking thans opgedragen aan administratieve ambtenaren, zoodat de nadeelen, verbonden aan de opdracht van statistieken arbeid aan ambtenaren met administratieve werkzaamheden belast, zich zullen doen blijven gevoelen. Het voornaamste dier nadeelen is: gemis aan belangstelling van den bewerker eener officieele statistiek in die statistiek zelve. De chef van eene afdeeling van bestuur laat de bewerking van statistische opgaven in den regel aan ondergeschikte ambtenaren over, van wie men bezwaarlijk grooter ijver dan van hem, onder wien zij werkzaam zijn, kan verwachten. Een arbeid nu die geestesinspanning vordert zal ongetwijfeld geene goede uitkomsten opleveren, indien die arbeid niet met liefde wordt verricht.

Behalve aan ijver ontbreekt het velen bewerkers der officieele statistiek aan geschiktheid voor statistischen arbeid. De statistiek vordert toch andere eigenschappen van haren beoefenaar dan de administratie, en de benoeming tot ambtenaar is geschied of moet geacht worden te zijn geschied op grond van geschiktheid voor administratieven arbeid.

Verder wordt ten gevolge van de samenkoppeling van statistiek en administratie het verband gemist tusschen de bewerking van opgaven, die aan verschillende bronnen zijn ontleend, ook al leveren die bronnen bijdragen tot de kennis van denzelfden maatschappelijken toestand.

De oprichting door de Regeering van een centraal-bureau van statistiek zoude aan al deze nadeelen een einde hebben gemaakt. Zijn echter deze nadeelen niet door andere middelen weg te ne-

men? Met andere woorden: is het noodzakelijk, dat zij, die tot nu toe met de werkzaamheden der officieele statistiek waren belast, daarmede belast blijven? is het mogelijk en waarschijnlijk, dat de hoofden der departementen van algemeen bestuur die werkzaamheden opdragen aan statistici, die zich tot het verrichten dier werkzaamheden bereid verklaren? De *mogelijkheid* zal wel door niemand ontkend worden, die met het bestaan der centrale bureaux van statistiek bekend is. Ten behoeve van die bureaux worden toch niet alleen de aan de departementen van algemeen bestuur verzamelde opgaven, welke voor de administratie van geen belang zijn, maar ook die welke voor haar noodig zijn, beschikbaar gesteld. Ook *waarschijnlijk* zal men het moeten achten, dat de hoofden van departementen van algemeen bestuur geen bezwaar zullen maken tegen het gebruik van die opgaven door personen, aan hen niet ondergeschikt, daar men wel moet aannemen, dat de hoofden van ministerieele departementen, die gaarne willen medewerken tot verspreiding der kennis van hun land, aan eene goede bewerking der opgaven waarover zij kunnen beschikken, de voorkeur zullen geven, boven eene bewerking waardoor het doel der bewerking zelve niet wordt bereikt. Wel zullen de ambtenaren aan wie tot nu toe deze arbeid is opgedragen, voor zooveel zij vrijheid op prijs stellen en gehecht zijn aan het werk waaraan zij gewend zijn, de hun thans toevertrouwde taak liever behouden. Het is niet onwaarschijnlijk dat zij hunnen chef en door dezen den Minister zullen trachten te overtuigen, dat de werkzaamheden, hun opgedragen, alleen door ambtenaren van het departement kunnen verricht worden. Van een Minister, die zich de moeite wil geven om over deze zaak een zelfstandig oordeel te vellen, is het echter niet te verwachten dat hij de statistische opgaven, aan zijn departement voorhanden — voor zooverre zij niet dienen voor een verslag dat hij volgens eene wettelijke bepaling verplicht is uit te brengen — niet liever ter bewerking zou afstaan aan een wetenschappelijken beoefenaar der statistiek die voor zijn arbeid verantwoordelijk is, dan aan ondergeschikte ambtenaren tot deugdelijken statistischen arbeid niet in staat. De ondervinding, in dit opzicht verkregen, geeft gegronde verwachting dat de Ministers geen bezwaar zouden maken opgaven, aan hun departement voorhanden, in het belang der statistiek af te staan. Stelt niet de Minister van Financiën belangrijke bouwstoffen ter beschikking van de Vereeniging voor de Statistiek en heeft hij niet evenzeer aan zijn ambtgenoot van

Binnenlandsche Zaken, in de dagen toen aan het departement van dezen Minister nog een bureau van statistiek bestond, ten behoeve der statistiek het gebruik van staten vergund, die voor 's Rijks administratie noodig waren geweest?

Naast het terrein der officiëele statistiek ligt het, voor het grootste gedeelte onontgonnen, veld der particuliere statistiek. De oprichting door de Regeering van een centraal-bureau van statistiek zou de exploitatie van dat veld ten gevolge hebben gehad. Maar goede bewerking der statistische gegevens, waarover particulieren te beschikken hebben, is ongetwijfeld niet gebonden aan een door de Regeering opgericht bureau. Zij is mogelijk, zoo dikwijls personen, die de vereischte kundigheden bezitten om goeden statistischen arbeid te leveren, bereid gevonden worden om voor die bewerking zorg te dragen.

Zal men slagen in het vinden van personen, bereid en geschikt om de opgaven, behoorende tot de officiëele en de particuliere statistiek, naar eisch te bewerken? Er bestaat geen reden om hieraan te twijfelen, mits men het werk behoorlijk salariëere. Want onbezoldigde arbeid levert zeer zelden op den duur goede uitkomsten op. Er is bijna niemand die de verplichting om al zijne talenten aan te wenden ter beoefening van eene kunst of wetenschap op zich wil nemen, tenzij aan die beoefening geldelijke voordeelen zijn verbonden. De statistiek oefent niet zoodanige aantrekkingskracht uit, dat bij hare beoefenaars deze regel niet zou gelden. De ervaring, door de Vereeniging voor de Statistiek in dit opzicht opgedaan, bevestigt dit. De arbeid dien de uitgave van het *Jaarboekje* vordert, is alleen in de eerste jaren van zijn bestaan tusschen Leden der Vereeniging verdeeld kunnen worden. Van lieverlede is de lust, om op die wijze werkzaam te zijn, verminderd, zoodat het Bestuur der Vereeniging er toe is moeten overgaan, om aan de bewerking van het telken jare terugkeerend statistisch overzicht, dat de kern van het *Jaarboekje* uitmaakt, geldelijke remuneratie te verbinden.

Eene goede bewerking van het statistisch materiaal kan niet verzekerd zijn, tenzij die bewerking de bezoldigde hoofdwerkzaamheid van een of meer personen uitmake. Op welk bedrag nu moeten de honoraria en de kosten der publicatiën geraamd worden? De aard en de omvang van het statistisch materiaal oefenen uit den aard der zaak daarop grooten invloed uit. Als minimum schijnt men de som van *f* 10,000.— te moeten stellen. Voor honoraria

zouden *f* 6000.— moeten worden uitgetrokken, en wel *f* 2500.— voor vijf Klerken en *f* 3500.— voor hem die met de leiding der werkzaamheden is belast, contrôle houdt en den arbeid verricht, die niet aan Klerken kan worden overgelaten. De kosten der publicatiën kunnen op een bedrag van *f* 4000.— worden geraamd.

De middelen der Vereeniging voor de Statistiek zijn niet bij machte dergelijke uitgaven te bekostigen. De jaarlijksche contributiën der Leden brengen niet veel meer op dan *f* 2000.—, eene som die thans besteed wordt aan het honorarium van den Secretaris-Redacteur (*f* 800.—) en aan de uitgave van het *Jaarboekje.* Die som zoude als eerste bijdrage voor genoemd bedrag van *f* 10,000.— in aanmerking komen.

In de tweede plaats zouden bijdragen mogen verwacht worden van den Staat. Indien toch de hoofden der ministeriëele departementen bereid zijn het materiaal, waarover zij te beschikken hebben, af te staan ter vermeerdering van de kennis des lands, dan zal, indien de bewerking van dat materiaal tot dit einde, door hen in 's lands belang noodig wordt geacht, eene uitkeering van een geldelijke subsidie ten behoeve dier bewerking hun billijk voorkomen, te meer omdat tegenover deze uitgaaf gesteld moet worden de vermindering van de werkzaamheden welke aan het departement geschieden, daar de werkkrachten der ambtenaren, vroeger met statistischen arbeid belast, thans op andere wijze zullen kunnen worden aangewend.

In de derde plaats laat het zich aanzien dat het verzoek om subsidie gunstig zal worden ontvangen door het Bestuur van de gemeente waar de persoon, met den statistischen arbeid te belasten, woont. Oordeelkundige bewerking der statistische opgaven, die tot de huishouding der gemeente betrekking hebben, is voor de gemeente-administratie van belang. Daarenboven kan als de statistische werkzaamheden geschieden in eene gemeente waar een academische leerstoel voor de statistiek is opgericht, daarvan gebruik gemaakt worden voor het onderwijs.

In de vierde plaats is de hoop niet ongegrond dat rijke stichtingen en vereenigingen, die de beoefening der wetenschap zich ten doel stellen, eene werkzaamheid willen steunen, die aanbiedt wat bij de studie van de wetenschap der samenleving onmisbaar is, t. w. bijdragen tot de kennis van den actuëlen toestand.

In de laatste plaats zijn vrijwillige bijdragen te verwachten van Leden der Vereeniging, die eene goede beoefening der statistiek

genoeg op prijs stellen, om zich daarvoor eenige financieele opoffering te getroosten.

Het ligt geheel op den weg eener Vereeniging, die zich de beoefening der statistiek ten doel stelt, tusschenpersoon te zijn tusschen de personen, bereid en geschikt tot bewerking van het statistisch materiaal en degenen, die hen daartoe in staat moeten stellen door verstrekking van dat materiaal en toekenning van subsidie. De gelden zullen aan zoodanige Vereeniging toevertrouwd kunnen worden, omdat men van haar Bestuur mag verwachten, dat het met nauwgezetheid zal nagaan, aan wie de taak met groote kans op goed gevolg kan worden toevertrouwd, en toezicht zal houden op de behoorlijke uitvoering. De Vereeniging voor de Statistiek in Nederland is door den aard van haren werkkring aangewezen die Vereeniging te zijn.

Welke betrekking nu moet bestaan tusschen deze Vereeniging en de personen die tegenover haar zich verbonden hebben het statistisch materiaal te bewerken?

Indien het waar is, dat de goede bewerking van statistische gegevens eischt dat de persoon die haar op zich neemt daarin zijne hoofdbezigheid heeft, dan behoort die bewerking niet te worden opgedragen aan de *Bestuurders* der Vereeniging als zoodanig. In den regel toch neemt de behartiging der belangen, hun in die betrekking toevertrouwd, een klein gedeelte hunner werkzaamheid in. De bewerking zoude alsdan aan den Secretaris van het Bestuur zijn overgelaten, terwijl de verantwoordelijkheid niet op hem zoude rusten, maar op het Bestuur namens wien het werk geschiedt. Eene goede behandeling van zaken eischt integendeel dat ieder zooveel mogelijk verantwoordelijk zij voor zijne daden en dat men zoo weinig mogelijk verantwoordelijk zij voor de daden van anderen.

De bewerker van het statistisch materiaal behoort eene zelfstandige plaats in te nemen. Welke die plaats zou behooren te zijn is in beginsel reeds aangegeven door Prof. N. G. PIERSON in de Vergadering der Vereeniging voor de Statistiek op 27 April 1878, toen door hem de noodzakelijkheid van de oprichting van een Statistisch Instituut werd betoogd. De werkkring van zoodanig Instituut zoude in hoofdzaak dezelfde moeten zijn als die der centrale bureaux van statistiek, in vele landen door de Regeering opgericht en door de Vereeniging voor de Statistiek blijkens haar adres aan de Regeering gewenscht. Wel is waar zoude zoodanig

Instituut op de organisatie der statistiek geen rechtstreekschen, later wellicht zijdelingschen, invloed kunnen uitoefenen, zoodat, daar het geen ander materiaal zou kunnen gebruiken dan dat waarvan de wijze van verzameling waarborg voor de juistheid der opgaven oplevert, het Statistisch Instituut, door eene particuliere Vereeniging opgericht, zijn werkkring voor zooveel de officiëele statistiek betreft minder ver zou kunnen uitstrekken dan een Rijks-bureau voor statistiek; maar die werkkring is nog ruim genoeg, want bij de Regeering en bij particulieren zijn dergelijke bonwstoffen, thans ten deele gebruikt, ten deele ongebruikt, in ruime mate voorhanden.

Het standpunt waarop men zich bij de regeling der verhouding tusschen de Vereeniging en het Statistisch Instituut zou moeten plaatsen, zoude dit zijn, dat de Vereeniging de richting waarin het Instituut zou werkzaam zijn, moet bepalen, maar de uitvoering aan den Directeur van het Instituut moet overlaten.

Het Bestuur der Vereeniging zoude daarom de begrooting en het programma voor ieder jaar moeten vaststellen en den Directeur moeten benoemen en ontslaan. Op welke wijze het programma ten uitvoer werd gelegd en de werkzaamheden werden verricht zoude aan den Directeur moeten worden overgelaten. Hij is voor den goeden gang der zaken verantwoordelijk. Daarom moet hij de personen, onder hem werkzaam, benoemen, en bepalen aan wien iedere publicatie ter bewerking zal worden gegeven.

Het geval is denkbaar, ofschoon bij eene goede keuze van Directeur onwaarschijnlijk, dat het programma zeer gebrekkig wordt uitgevoerd. Maatregelen ter *voorkoming* van nalatigheid kunnen niet genomen worden. De benoeming van een nieuwen Directeur zal alsdan het eenig mogelijke middel zijn om de goede werking van het Instituut te verzekeren.

De omvang der werkzaamheden van het Statistisch Instituut zou bepaald moeten worden door de maat der financiëele krachten van de Vereeniging. Ook al mocht het eenigen tijd duren voordat het boven aangegeven minimum overschreden wordt, het is noodig dat reeds bij de oprichting van het Instituut worde bepaald in welke richting de uitbreiding behoort te geschieden. De meest wenschelijke inrichting van het Instituut zoude deze zijn, dat twee *Adjunct-Directeuren*, de een even als de Directeur te Amsterdam, de ander te 's Gravenhage gevestigd, aan het Instituut werden verbonden, en dat, naar gelang der behoeften, ter beoordeeling van den

Directeur, *Leden* van het Instituut werden aangesteld; dat voorts het Adjunct-Directeurschap zoo werd bezoldigd, dat het niet-aannemen van andere bezoldigde betrekkingen als verplichting kon worden gesteld. Met het Directeurschap en het Lidmaatschap, behooren ook andere maatschappelijke betrekkingen gelijktijdig te kunnen worden waargenomen: met het Directeurschap, omdat de werkzaamheid van Directeur betrekkelijk weinig tijd vordert, ten minste indien hij ter zijde wordt gestaan door een of meer Adjunct-Directeuren, aan wie hij de bewerking van het statistisch materiaal kan overlaten, — met het Lidmaatschap, omdat bij de aanstelling tot Lid vooral gelet behoort te worden op zijne bekendheid met den bepaalden tak van industrie, waarvan de statistiek naar het oordeel van den Directeur bewerking door een deskundige, of althans bewerking overeenkomstig het advies van een deskundige eischt, en die bekendheid vooral zal worden aangetroffen bij personen welke dien tak van industrie zelve uitoefenen.

Andere vaste werkkrachten zouden niet aan het Statistisch Instituut moeten worden verbonden. Voor het meer mechanisch gedeelte van het werk, dat aan Klerken zou moeten worden opgedragen, zouden geene vaste beambten moeten worden aangesteld, maar aan den Directeur, den Adjunct-Directeur of het Lid van het Institunt, dat eenige publicatie op zich heeft genomen, moeten worden overgelaten de keuze der personen met wier hulp hij zijne taak zoude kunnen ten einde brengen. Evenzeer moet de benoeming der Adjunct-Directeuren en der Leden geschieden door den Directeur, die voor den goeden gang der zaken verantwoordelijk behoort te zijn.

Wordt door de Algemeene Vergadering in beginsel besloten tot oprichting van een Statistisch Instituut op de grondslagen als hierboven zijn aangegeven, dan zal aan het Bestuur of wel aan eene bijzondere Commissie moeten worden opgedragen het onderzoek in hoeverre kan worden gerekend op de medewerking, vereischt voor de oprichting en den bloei van het Statistisch Instituut. Leidt dit onderzoek tot gunstige uitkomsten, dan zal aan de Vergadering een voorstel tot herziening der Statuten moeten worden aangeboden, ten einde daarna tot de oprichting van het Statistisch Instituut der Vereeniging voor de Statistiek in Nederland over te gaan.

Voorstel B.

Naar aanleiding van het voorstel van den Heer Mr. N. G. PIERSON, betreffende de oprichting van een Statistisch Instituut en in verband met het afwijzend antwoord van den Minister van Binnenlandsche Zaken op het verzoek tot oprichting van een centraal-bureau voor statistiek, staat ons de vraag te beantwoorden, welke uitbreiding onze Vereeniging aan haren werkkring zal kunnen geven.

Deze vraag laat zich meer bepaald aldus formuleeren: Zal onze Vereeniging pogen te doen, wat de Regeering weigert, en een centraal-bureau voor statistiek stichten en te werk stellen? dan wel, zal zij er zich toe bepalen, eene wetenschappelijke commissie in het leven te roepen, bestemd om de taak te vervullen, die in 1859 en 1860 hier te lande aan de Rijkscommissie van statistiek was opgedragen, namelijk toezicht te houden op de bewerking der officiëele verzamelings-statistiek hier te lande, inzonderheid ter bevordering van eenheid, volledigheid en nauwkeurigheid in die bewerking?

Op de vraag aldus geformuleerd, schijnt het antwoord te moeten luiden: niet het oprichten en in stand houden van een centraal-bureau, wèl het vormen eener wetenschappelijke commissie valt binnen den werkkring onzer Vereeniging.

I. De werkzaamheden op het gebied van het statistisch onderzoek splitsen zich eigenaardig in tweeërlei verrichting: *a. het verzamelen* der gegevens; *b. het onderzoeken* en *verwerken* der verzamelde gegevens. Het eerste wordt gewoonlijk onderscheiden met den naam van *officiëele* of *administratieve verzamelings-statistiek*, het andere met dien van *wetenschappelijke statistiek.* Nu kan de officiëele of administratieve statistiek niet gebracht worden tot den werkkring eener uit haren aard zuiver wetenschappelijke vereeniging. Deze kan wel door haren invloed bewerken, dat de bouwstoffen voor het wetenschappelijk onderzoek opgespoord en bijeengebracht worden; zij kan dit zelve niet ondernemen, tenzij bij uitzondering in zeer bijzondere gevallen. Het behoort niet tot hare taak; zij zou ook de noodige krachten, de noodige hulpmiddelen en het noodige gezag missen om zulke taak naar eisch te kunnen vervullen.

De verzameling der gegevens kan op voldoende wijze alleen ge-

leverd worden door hen, die over de belangen en omstandigheden, waartoe die gegevens betrekking hebben, bestuur, beheer of toezicht uitoefenen: voor onderwerpen van algemeen volksbelang, door de departementen van algemeen bestuur, elk voor zooveel zijn werkkring betreft: voor de onderwerpen van provinciaal of gemeente-belang, door de provinciale of gemeentebesturen: voor kerkelijke en burgerlijke vereenigingen, voor zedelijke lichamen, maatschappijen, genootschappen, maatschappen en vennootschappen, door de bestuurders dier inrichtingen. Het openbaar gezag kan zijne ondergeschikten voorschrijven, welke gegevens de op te maken statistiek zal moeten bevatten en hoe zij moet worden ingericht; het kan in vele gevallen door wettelijke bepaling of verordening aan die vereenigingen en genootschappon den plicht opleggen, zekere gegevens te verstrekken. Wat kan een centraal-bureau, door eene vereeniging als de onze opgericht, doen? Beleefdelijk aanvragen, dat men het de begeerde gegevens gelieve te verstrekken en geduldig het bescheid afwachten dat in vele gevallen dreigt òf eene weigering òf eene gedeeltelijke en gebrekkig uitgevoerde toezegging te bevatten.

De verzameling en eerste bewerking der gegevens vordert uitgebreide, veelzijdige en geoefende werkkrachten. De openbare besturen en administratiën hebben deze werkkrachten onder hun bereik in hunne ambtenaren van hoogeren en lageren rang. Over welke werkkrachten zou eene bijzondere instelling, zooals hier bedoeld wordt, kunnen beschikken? Men spreekt van vrijwillige medewerking uit louter belangstelling verleend. Maar de ervaring heeft genoeg geleerd, hoe weinig op zulke medewerking valt te rekenen, waar het geldt iets tot stand te brengen niet door de kracht van een eersten aandrift, maar door voortdurenden, tijdroovenden, vermoeienden arbeid, te midden van velerlei andere bezigheden en afleidingen op het touw gezet. — Eindelijk, vanwaar zullen de stoffelijke hulpmiddelen, vanwaar zal het geld komen? Het ware ijdel te rekenen, bij wien dan ook, op eene liefde voor de wetenschap, die jaar op jaar bereid zal zijn duizenden ten offer te brengen. Geene publicatiën zijn uit den aard van haren inhoud kostbaarder dan statistische, geene boekwerken echter vinden minder koopers dan statistische. De officiëele verzamelingen zijn dan ook niet bestemd, elke Regeering weet dit, om verkocht, maar om uitgedeeld te worden. Maar elke Regeering, die over een of ander volksbelang de bouwstoffen van kennis verzamelt en be-

schikbaar stelt, doet dit in het besef, dat die verspreiding van kennis een plicht is, die ook ten koste van aanzienlijke offers vervuld moet worden. Ter wille van het algemeen belang is het openbaar gezag volkomen bevoegd, die offers uit de schatkist te putten. Maar hoe kan men onderstellen, dat eene Vereeniging van bijzondere personen bij machte en genegen zal bevonden worden, zulke offers te brengen?

Indien deze voorstelling waarheid bevat, moet de gevolgtrekking wezen, dat de werkkring van het centraal-bureau door onze Vereeniging gesticht, met zijne bescheidene krachten en middelen zich zou bepalen tot het verrichten van eene nalezing op het arbeidsveld der officiëele verzamelings-statistiek, waar deze een of ander belangrijk geacht onderwerp tot nog toe verwaarloosd heeft; of wel, het zou alleen reden van bestaan kunnen hebben, wanneer het met goedvinden der Regeering van deze hare taak geheel overnam, maar dan ook door deze bij de uitvoering der taak door haar gezag, hare werkkrachten en hare hulpmiddelen gesteund werd.

De eerste onderstelling is niet de moeite waard dat wij er bij stilstaan. Niemand zal de oprichting van een centraal-bureau verlangen, alleen met het doel om nu en dan de officiëele verzamelings-statistiek aan te vullen.

Wat de andere betreft, zou hare verwezenlijking wenschelijk, zou zij mogelijk zijn? Is het goed, dat wij der Regeering het werk uit de handen nemen dat haar toekomt? Is het te verwachten, dat de Regeering zelve daartoe genegen zal wezen?

De Regeering is overtuigd van hare verplichting om voor eene goede verzamelings-statistiek te zorgen, of zij is het niet. In het eerste geval zal zij zelve daartoe het noodige doen. In het andere zal zij evenmin gezind zijn daartoe aanzienlijke hulpmiddelen ter beschikking eener bijzondere Vereeniging te stellen, als zij gezind is zelve daarvoor groote uitgaven te doen. Bovendien, niet alleen haar geld, maar ook in vele opzichten haar archieven, haar ambtelijk personeel, in sommige zelfs haar gezag zou zij bij zoodanige delegatie ter beschikking van het bureau moeten stellen. Dit zal zij geenszins doen, en het is ook niet van haar te vergen. Alleen reeds de vrees voor allerlei conflicten moet daarvan weêrhouden.

II. Wat staat ons dan te doen?

Onze weg is ons aangewezen door onzen eersten Voorzitter, wijlen Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER, toen hij in zijn opstel over

de *Beoefening der statistiek in den tegenwoordigen tijd*, in het *Jaarboekje* voor 1862, het volgende schreef: (blz. 235)

„Zijn vrije vereenigingen voor de statistiek belangrijk om de „statistieke opgaven te bewerken, terwijl eene Rijkscommissie „inzonderheid tot voorlichting der Regeering dienen moet, bij het „ontbreken eener Rijkscommissie erlangt de roeping der particuliere „vereenigingen een dubbel gewicht.

„Inzonderheid schijnt onze Vereeniging thans geroepen om, „zooveel in haar vermogen is, het werk der Rijkscommissie voort „te zetten en bij de Regeering aan te dringen op datgene, wat in „het belang der statistiek behoort verricht te worden."

Het was om te beter aan deze roeping te kunnen beantwoorden, dat onze Vereeniging zich in 1862 als rechtspersoon constituëerde en daartoe de erkenning van de Regeering vroeg, die bij Koninklijk Besluit van 4 Juli 1862 verleend werd. (Zie *Jaarboekje* voor 1863, voorrede). Zij ging voort met in het *Jaarboekje* „de statistische opgaven te „*bewerken*". Zij ondernam de uitgave van de *Algemeene Statistiek van Nederland*, waarvoor zij op haar verzoek van de Regeering eene krachtige materiëele hulp verkreeg. Zoo deze wetenschappelijke arbeid tot heden niet al de vruchten heeft opgeleverd, die men daarvan zou hebben mogen verwachten, het is te wijten deels aan de beperktheid harer middelen, deels en voornamelijk hieraan, dat de medewerking der bijzondere krachten onder hare Leden meermalen in de praktijk te kort schoot bij de bereidwilligheid, waarmede die medewerking was toegezegd. Zoowel in de bijdragen tot het *Jaarboekje* als vooral in de openbare discussiën der jaarlijksche Vergaderingen, oefende de Vereeniging eene werkzame en niet onvruchtbare kritiek uit op de samenstelling der officiëele verzamelings-statistiek of stelde zij in 't licht, op welke wijze en met welke middelen deze verbeterd of aangevuld zou kunnen worden. Als één voorbeeld uit vele worde hier slechts gewezen op de belangrijke discussiën, in de Vergadering van 22 April 1876 over de methode van eerste opsporing der gegevens en over de publicatiën der officiëele statistiek gevoerd.

In den laatsten tijd vooral is voorts de Vereeniging in nauwere betrekking tot de Regeering getreden. Men herinnere zich de welwillendheid, waarmede het voorstel van wijlen Dr. STARING, betreffende de statistiek van den grondeigendom, door het Ministerie van Financiën bejegend is. Men herinnere zich voorts, hoe de Regeering uit eigen beweging de Vereeniging vereerd heeft met de

opdracht om de gegevens van de statistiek van het Grondcrediet te verwerken en in 't licht te geven. Er kan bijgevoegd worden, dat er op dit oogenblik nog andere zeer belangrijke onderwerpen aanhangig zijn, waarover de Regeering en het bestuur der Vereeniging in overleg zijn getreden.

Het is raadzaam op dezen weg, die voor de Vereeniging overeenkomstig haren aard en bestemming afgebakend schijnt, voort te gaan. Zóo wordt vermenging van attributen voorkomen. Zóo ontgaat zij het gevaar van eene taak te ondernemen, waarvoor hare krachten niet berekend zullen zijn. De tegenwoordige Minister van Binnenlandsche Zaken moge al verklaard hebben, dat hij niet gezind is, iets te doen voor de statistiek, die, zooals hij beweert, niets voor hem gedaan heeft. Dit ontmoedige ons niet, want hierin zal verandering komen; de dwang der noodzakelijkheid zal daartoe wel drijven. Wij weten, dat andere leden der Regeering er anders over denken en bereid zijn, hunne officiëele publicatiën niet alleen voort te zetten, maar nog uit te breiden. Wij mogen ons daarbij vleien, dat zij onze adviezen met belangstelling zullen ontvangen. Hier behoeven wij althans der Regeering het werk niet uit de handen te nemen.

Zoo dan de oprichting van een Statistisch Instituut of Bureau van wege onze Vereeniging wenschelijk wordt geacht, het zij een *zuiver wetenschappelijk* Instituut, een bureau van advies, van consultatie, van contrôle. Ook met deze beperkte attributen zal het groot en veelzijdig nut stichten. Het kan het initiatief nemen van de aanwijzing der onderwerpen, die een bijzonder onderzoek vorderen; het kan invloed uitoefenen op de organisatie der officiëele statistiek; het kan de methode aangeven volgens welke de gegevens behooren te worden bijeengebracht en geordend; het kan kritiek uitoefenen op hetgeen er verricht wordt of nagelaten wordt; het kan zich ten taak stellen de feiten die de officiëele verzameling heeft vergaderd, te verwerken, om er al het licht uit te putten, dat zij geven kunnen. Zijne taak, aldus opgevat, is nog ruim genoeg, al vermijdt het ook, zich hiertoe beperkende, het gevaar van te grijpen naar het onbereikbare.

In dezen zin en met dit doel zal in overeenstemming met art. 2 en 8 onzer statuten, een bureau of wel commissie samengesteld uit een vijf- of zeventai Leden onzer Vereeniging, of, zoo men wil, nog uitgebreider, kunnen worden opgericht, die, zelfstandig handelende en zonder tusschenkomst van het Bestuur, werkzaam

zou wezen om de wetenschappelijke leiding der statistiek hier te lande op zich te nemen, als commissie van redactie de uitgave van de publicatiën der Vereeniging te bezorgen en als commissie van advies zich met de Regeering en zooveel noodig ook met de besturen van publiek-rechtelijke en bijzondere instellingen en vereenigingen in aanraking te stellen.

HET NEDERLANDSCHE MINISTERIE.

Veranderingen in het Nederlandsche Ministerie sedert de vorige opgave (zie *Jaarb.* 1878, blz. 51).

I. 30 December 1878 overleed de Minister van Oorlog J. K. H. DE ROO VAN ALDERWERELT, met wiens functiën bij Kon. besluit van 24 Juni 1878, n°. 13, belast was Jhr. H. O. WICHERS, Minister van Marine.

Bij Kon. besluit van 1 Februari 1879, n°. 3, is, met ingang van dien datum, benoemd tot Minister van Oorlog, de heer J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL, waarnemend hoofdintendant van het leger, en

met dienzelfden dag, de kapitein ter zee Jhr. H. O. WICHERS, Minister van Marine, ontheven van de waarneming van het tijdelijk beheer van het Dept. van Oorlog, met dankbetuiging voor de in die betrekking bewezen diensten. (*Staatsc.* van 2 en 3 Febr. 1879.)

Bij K. B. van 1 Februari 1879, n°. 23, is, met ingang van dien datum, met het tijdelijk beheer van het Dept. van Oorlog, zoolang de bij Kon. besluit van 1 Februari 1879, n°. 3, benoemde Minister door ongesteldheid verhinderd wordt zijne functiën te aanvaarden, belast de Minister van Marine, Jhr. H. O. WICHERS.

De Minister van Oorlog aanvaardt daarop zijne betrekking op 14 Februari, blijkens bij de Tweede Kamer ingekomen mededeeling op 18 Februai 1879.

II. Den 21sten Februari 1879 overleed Mr. P. P. VAN BOSSE, Minister van Staat en van Koloniën, wiens functiën bij K. B. van 16 Februari 1879, n°. 1, *ad interim* werden opgedragen aan Jhr. H. O. WICHERS, Minister van Marine.

Bij K. B. van 10 Maart 1879, n°. 1, is, met ingang van 12 Maart 1879, benoemd tot Minister van Koloniën de heer O. VAN REES, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en is de kapitein ter zee Jhr. H. O. WICHERS, Minister van Marine, eervol ontheven van het tijdelijk beheer van het Dept. van Koloniën, met dankbetuiging voor de in die betrekking bewezen diensten.

III. *Ministrrie van* 18/20 *Augustus* 1879.

Bij Kon. besluit van 18 Augustus 1879, n°. 17, is, met ingang van den 19den daaraanvolgende,

1°. aan den heer Mr. W. Baron VAN HEECKEREN VAN KELL op zijn verzoek een eervol ontslag verleend als Minister van Buitenlandsche Zaken, onder dankbetuiging voor de vele en gewichtige diensten door hem aan den Koning en aan den lande bewezen;

2°. benoemd:

tot Minister van Buitenlandsche Zaken, de heer Mr. C. TH. Baron VAN LIJNDEN VAN SANDENBURG, oud-Minister van Justitie.

Vervolgens is bij Kon. Besl. van 18 Augustus 1879, n°. 18, met ingang van den 20sten daaraanvolgende:

1°. op het daartoe door hen gedaan verzoek, een eervol ontslag verleend aan de heeren:

Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, als Minister van Binnenlandsche Zaken;

Mr. H. J. SMIDT, als Minister van Justitie;

Jhr. H. O. WICHERS, als Minister van Marine;

Mr. J. G. GLEICHMAN, als Minister van Finantiën;

Mr. J. P. R. TAK VAN POORTVLIET, als Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid;

J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL, als Minister van Oorlog; en

O. VAN REES, als Minister van Koloniën, onder dankbetuiging voor de vele en gewichtige diensten door hen aan den Koning en aan den lande bewezen;

en zijn 2°. benoemd:

tot Minister van Binnenlandsche Zaken, Jhr. Mr. W. SIX, Commissaris des Konings in de provincie Zeeland;

〃 Minister van Justitie, Mr. A. E. J. MODDERMAN, Hoogleeraar te Leiden;

〃 Minister van Finantiën, Mr. S. VISSERING, Hoogleeraar te Leiden;

〃 Minister van Koloniën, Mr. W. Baron VAN GOLTSTEIN, oud-Minister van Koloniën;

〃 Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, Jhr. G. J. G. KLERCK, oud-Minister van Oorlog;

〃 Minister van Oorlog, de heer A. E. REUTHER, Kolonel der artillerie;

en tot Minister van Marine, de heer W. F. VAN ERP TAALMAN KIP, oud-Minister van Marine.

DE STATEN-GENERAAL.

EERSTE KAMER.

Sedert onze vorige opgave (zie *Jaarb.* 1878, blz. 52), waarin de samenstelling der Eerste Kamer op 16 September 1878, derhalve bij den aanvang van het zittingjaar 1878—1879, vermeld wordt, hadden daarin de volgende veranderingen plaats:

I. De firma Pincoffs en Kerdijk, waarvan ook firmant LODEWIJK PINCOFFS, werd bij vonnis der Arrondissementsrechtbank van Rotterdam, van 17 Mei 1879, in staat van faillissement verklaard. Hij hield mitsdien op in het volle genot te zijn der burgerlijke en burgerschapsrechten. (Art. 78 juncto art. 79 der Grondwet.)

Den 17den Juni 1879 werd in zijne plaats door de Staten van Zuid-Holland met 41 van de 72 stemmen gekozen Jhr. F. G. E. MERKES VAN GENDT. Hij werd 20 Juni 1879 toegelaten, nadat zal zijn gebleken, dat hij in handen van Z. M. den Koning bij art. 86 der Grondwet voorgeschreven eed of belofte zal hebben afgelegd.

II. De heer C. GEERTSEMA viel in Juni 1879 in de termen van art. 96 der kieswet en hield dus op lid te zijn van de Eerste Kamer.

In zijne plaats werd 3 Juli 1879 door de Staten van Groningen gekozen Mr. J. J. CREMERS, met 23 van de 42 stemmen.

III. Den 21sten Juni 1879 overleed Jhr. G. R. G. VAN SWINDEREN. Ter voorziening der daardoor ontstane vacature kozen de Staten van Friesland den 9den Juli Jhr. Mr. J. H. F. K. VAN SWINDEREN, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deze werd gekozen bij het lot, nadat bij derde stemming èn de gekozene èn de heer D. D. BREUNING 23 stemmen op zich hadden vereenigd; twee der 48 aanwezige leden hadden zich na de tweede stemming verwijderd.

Samenstelling der Eerste Kamer op 1°. September 1879.

	Jaren van Benoeming.		Jaren van Aftreding.
Noord-Brabant.			
Mr. P. J. A. Smitz	1877	—	1886.
Jhr. L. J. B. van Sasse van Ysselt	1849	—	1883.
Mr. J. B. Hengst	1863	—	1883.
Mr. C. J. A. van Rijckevorsel	1871	—	1880.
Mr. A. F. Vos de Wael	1871	—	1880.
Gelderland.			
Mr. C. H. Baron van Rhemen van Rhemenshuizen	1850	—	1886.
Jhr. H. A. D. Coenen	1877	—	1886.
Mr. J. Thooft	1873	—	1883.
H. W. Baron van Aylva van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen	1849	—	1880.
Mr. C. J. R. Nobel	1862	—	1880.
Zuid-Holland.			
T. P. Viruly	1862	—	1886.
Mr. A. Blussé	1874	—	1886.
Joost van Vollenhoven	1863	—	1883.
Mr. A. J. Duymaer van Twist	1865	—	1883.
F. G. E. Merkes van Gendt [1])	1879	—	1883.
J. W. Hein	1865	—	1880.
Mr. G. A. de Raadt	1871	—	1880.
Noord-Holland.			
Dr. E. C. Büchner	1873	—	1886.
Jhr. Mr. A. V. Teding van Berkhout	1877	—	1886.
Mr. H. J. Smit	1864	—	1883.
A. Prins	1871	—	1883.
Jhr. Mr. D. van Akerlaken	1874	—	1880.
Jhr. Mr. C. J. A. den Tex	1875	—	1880.
Zeeland.			
Mr. C. J. Pické	1876	—	1886.
Mr. W. C. Borsius	1871	—	1880.
Utrecht.			
Jhr. Mr. J. Huydecoper van Maarsseveen	1858	—	1886.
Mr. E. du Marchie van Voorthuysen	1874	—	1883.

[1]) Heeft 1°. September 1879 nog geen zitting genomen.

	Jaren van Benoeming.		Jaren van Aftreding.
Friesland.			
Jhr. Mr. F. J. J. van Eysinga	1850	—	1886.
Mr. G. Schot	1865	—	1883.
Jhr. Mr. J. H. F. K. van Swinderen [1])	1879	—	1880.
Overijssel.			
C. T. Stork	1867	—	1886.
Mr. J. A. G. Bn. de Vos v. Steenwijk (*Voorzitter*)	1853	—	1883.
A. J. Blijdenstein	1878	—	1880.
Groningen.			
Mr. W. de Sitter	1877	—	1886.
Mr. J. J. Cremers [1])	1879	—	1880.
Drenthe.			
Mr. H. J. Carsten	1875	—	1883.
Limburg.			
Jhr. Mr. F. B. H. Michiels van Kessenich	1859	—	1886.
L. F. H. Beerenbroek	1849	—	1883.
Jhr. L. L. G. M. de Villers de Pité	1850	—	1880.

Griffier. Jhr. Mr. J. K. J. DE JONGE, benoemd 18 Sept. 1877, met ingang van 1 October 1877.

Commies-griffier: Mr. O. W. STAR NUMAN, benoemd 10 December 1877, met ingang van 1°. Januari 1878.

TWEEDE KAMER.

Veranderingen in samenstelling der Tweede Kamer sedert 16 September 1878, aanvang van het zittingjaar 1878—1879.

I. Veranderingen van 16 September 1878 tot aan de periodieke verkiezingen op 10 Juni 1879.

1. 19 Sept. 1878 neemt de heer FROGER zitting. (Verg. *Jaarb.* 1878, blz. 55.)

[1]) Heeft 1°. September 1879 nog geen zitting genomen.

2. Kiesdistrict *Dockum.* Vacature ten gevolge der benoeming van Mr. B. P. Baron VAN HARINXMA THOE SLOOTEN, tot Commissaris des Konings in Friesland. 17 September 1878 gekozen met 1058 van de 1886 geldige stemmen, Jhr. Mr. J. H. F. K. VAN SWINDEREN, die 8 October 1878 zitting neemt.

3. Kiesdistrict *Rotterdam.* Vacature ten gevolge der benoeming van Mr. H. C. VERNIERS VAN DER LOEFF tot lid van den Raad van State. Gekozen 8 October 1878 Mr. J. VAN GENNEP met 719 van de 1202 geldige stemmen. Neemt zitting 19 November 1878.

4. Kiesdistrict *Dordrecht.* Vacature ten gevolge van het overlijden van den heer J. P. BREDIUS. Gekozen met 740 van de 1078 geldige stemmen Mr. G. M. VAN DER LINDEN. Neemt zitting 20 Nov. 1878.

5. Kiesdistrict *Amersfoort.* Jhr. Mr. M. M. VAN ASCH VAN WYCK hield volgens art. 91 der Grondwet met 1°. Januari 1879 op lid te zijn van de Kamer, Gekozen werd 28 Januari 1879 Jhr. Mr. M. M. VAN ASCH VAN WYCK met 1298 van de 1807 geldige stemmen. Neemt zitting 18 Februari 1879.

6. Kiesdistrict *Leeuwarden.* 30 December 1878 overleed de heer J. K. H. DE ROO VAN ALDERWERELT. 28 Januari 1879 werd in zijne plaats verkozen Ds. F. LIEFTINCK met 736 van de 1420 geldige stemmen. Neemt zitting 18 Februari 1879.

7. Kiesdistrict *'s Hertogenbosch.* 24 Februari 1879 overleed Mr. F. J. E. VAN ZINNICQ BERGMAN. 25 Maart 1879 werd in zijne plaats gekozen Mr. J. G. DE BRUYN met 1444 stemmen. Neemt zitting 3 April 1879.

8. Kiesdistrict *Arnhem.* Vacature ten gevolge der benoeming van den heer O. VAN REES tot Minister van Koloniën. 8 April 1879 werd gekozen de heer A. KOOL met 885 van de 1444 uitgebrachte stemmen. Neemt zitting 28 April 1879.

9. Kiesdistrict *Dordrecht.* Vacature ten gevolge van het overlijden op 25 Maart 1879, van Jhr. Mr. W. T. GEVERS DEYNOOT. Den 6den Mei 1879 werd bij herstemming gekozen Mr. J. B. VAN OSENBRUGGEN met 682 stemmen, tegen 522 op den heer G. A. LOEFF. De gekozene neemt zitting 13 Mei 1879.

II. Uitslag der verkiezingen, 10 Juni 1879, voor de periodieke aftreding van de helft der leden op den derden Maandag van September 1879.

HOOFDKIESDISTRICT.	AFTREDENDE LEDEN.	GEKOZEN LEDEN.	UITGEBRACHTE STEMMEN.
Groningen	Mr. S. van Houten.......	Herkozen.	Met 394 van 610
Appingadam....	Mr. D. de Ruiter Zijlker..	〃	〃 661 〃 965
Winschoten....	Mr. J. W. J. Baron de Vos van Steenwijk.........	〃	〃 686 〃 1219
Assen.........	Jhr. W. A. van der Feltz.	〃	〃 557 〃 792
Leeuwarden....	F. Lieftinck............	〃	〃 1240 〃 1762
Sneek.........	A. Moens...............	〃	〃 1799 〃 3505
Dockum.......	Mr. W. A. Bergsma......	〃	〃 997 〃 1937
Steenwijk......	Jhr. C. M. Storm van 's Gravesande..........	Niet beslist.	
Zwolle.........	Mr. A. van Naamen van Eemnes...............	〃	
Almelo........	Mr. J. R. Corver Hooft...	Herkozen.	〃 898 〃 1786
Deventer.......	Mr. P. Blussé...........	〃	〃 1092 〃 1962
Zutfen.........	Mr. C. J. Sickesz........	〃	〃 1319 〃 2584
Arnhem.......	A. Kool................	〃	〃 991 〃 1808
Nijmegen......	Jhr. Mr. C. J. C. H. van Nispen van Sevenaer...	〃	〃 1346 〃 1480
Tiel...........	Mr. W. H. de Beaufort...	〃	〃 983 〃 1990
Amersfoort.....	Jhr. Mr. M. M. van Asch van Wijck............	〃	〃 1190 〃 1828
Utrecht........	J. N. Bastert............	Niet beslist.	
Hilversum......	A. Baron Schimmelpenninck van der Oye....	Herkozen.	〃 840 〃 1111
Hoorn.........	K. de Jong.............	〃	〃 1336 〃 1537
Alkmaar.......	Mr. J. L. de Bruijn Kops.	〃	〃 1157 〃 2004
Amsterdam.....	Mr. M. H. Godefroi......	〃	〃 1092 〃 1768
〃..........	Mr. C. van Heukelom....	〃	〃 1070 〃 1768
〃..........	Mr. S. A. Vening Meinesz.	〃	〃 1041 〃 1768
Haarlem.......	W. de Meyier...........	〃	〃 723 〃 1768
Haarlemmerm^r..	Mr. F. J. M. A. Reekers..	Niet beslist.	
Leiden........	O. Baron van Wassenaar van Catwijck..........	〃	
Gouda.........	Mr. J. G. Patijn.........	〃	
Delft..........	Jhr. F. de Casembroot. ..	〃	

HOOFDKIESDISTRICT.	AFTREDENDE LEDEN.	GEKOZEN LEDEN.	UITGEBRACHTE STEMMEN.
Rotterdam.....	R. P. Mees R.Azn.......	Niet beslist.	
//.........	J. van Stolk Jzn.........	//	
's Gravenhage...	Mr. W. Wintgens........	Herkozen.	Met 734 van 1191
Brielle........	Dr. K. A. Rombach......	//	// 419 // 540
Dordrecht......	Mr. J. B. van Osenbruggen.	Niet beslist.	
Gorinchem.....	W. C. M. Begram.......	Mr. L. W. C. Keuchenius.	// 1105 // 1972
Middelburg....	Jhr. J. L. de Jonge......	Herkozen.	// 1028 // 2005
Goes..........	Mr. P. H. Saaymans Vader.	Niet beslist.	
Breda.........	Mr. H. A. des Amorie van der Hoeven...........	Herkozen.	// 1926 // 2610
Tilburg........	Mr. F. H. H. Borret......	//	// 1194 // 1276
Eindhoven.....	Mr. C. A. H. Barge......	//	// 868 // 1632
Maastricht......	C. A. Baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky......	//	// 1096 // 1177
Roermond.....	J. H. Arnoldts...........	//	// 1208 // 1338
Boxmeer.......	Mr. H. J. Brouwers......	//	// 903 // 958
'sHertogenbosch	P. G. J. van der Schrieck.	//	// 1344 // 1470

De herstemmingen hadden plaats 24 Juni, met dezen uitslag:

HOOFDKIESDISTRICT.	AFTREDENDE LEDEN.	GEKOZEN LEDEN.	UITGEBRACHTE STEMMEN.
Steenwijk......	Jh. C. M. Storm van 's Gravesande..............	Mr. A. J. Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren........	met 711 tegen 645 op Mr. P. J. G. van Diggelen.
Zwolle........	Mr. A. van Naamen van Eemnes..............	A. Baron van Dedem.....	〃 1329 〃 1091 〃 Mr. van Naamen.
Utrecht........	J. N. Bastert...........	Mr. M. W. Baron du Tour van Bellinchave........	〃 975 〃 970 〃 J. N. Bastert.
Haarlemmerm^r.	Mr. F. J. M. A. Reekers..	Herkozen............	〃 673 〃 622 〃 H. F. Bultman.
Leiden.........	O. Baron van Wassenaar van Catwijck..........	〃...............	〃 1340 〃 848 〃 L. M. de Laat de Kanter.
Gouda.........	Mr. J. G. Patijn.........	〃...............	〃 1395 〃 1090 〃 Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman.
Delft..........	Jhr. F. de Casembroot. ..	〃...............	〃 1279 〃 838 〃 H. Seret.
Rotterdam......	R. P. Mees R.Azn........	〃...............	〃 1327 〃 754 〃 W. H. Jansen.
〃.........	J. van Stolk Jzn.........	〃...............	〃 1426 〃 667 〃 Dr. P. J. F. Vermeulen.
Dordrecht......	Mr. J. B. van Osenbruggen.	〃...............	〃 965 〃 718 〃 Mr. L. W. C. Keuchenius.
Goes..........	Mr. P. H. Saaijmans Vader.	Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman..............	〃 1017 〃 755 〃 Mr. W. A. van Hoek.

Van de vijf niet herkozen leden hadden de HH. STORM VAN 'S GRAVESANDE, BEGRAM en SAAIJMANS VADER verzocht niet in aanmerking te komen.

III. Hoofdkiesdistrict *Leiden*. Den 2den Juli 1879 overleed Jhr. Mr. J. L. CREMER VAN DEN BERCH VAN HEEMSTEDE. De verkiezing ter voorziening in deze vacature had plaats 29 Juli. Gekozen werd met 1223 van de 1869 geldige stemmen Jhr. Mr. P. J. ELOUT VAN SOETERWOUDE.

IV. Hoofdkiesdistrict *Dockum*. Door de benoeming van Jhr. Mr. J. H. F. K. VAN SWINDEREN tot lid der Eerste Kamer is er in dit district eene vacature ontstaan, waarin 26 Augustus werd voorzien. Gekozen werd Jhr. Mr. J. F. VAN HUMALDA VAN EYSINGA met 1275 van de 2231 uitgebrachte geldige stemmen.

V. Samenstelling van de Tweede Kamer op 1°. September 1879. (De bovenvermelde uitslag der verkiezingen in Juni 1879 werkt eerst op de samenstelling der Kamer in het nieuwe zittingjaar 1879—1880. *De leden, wier namen cursief gedrukt zijn, worden den derden Maandag van September* 1879 *vervangen.*)

KIESDISTRICT.	LEDEN.	Jaren van Benoeming.		Jaren van Aftreding.
Groningen.....	Mr. S. van Houten..............	1869	—	1883
Zuidhorn......	Mr. E. J. J. B. Cremers.........	1869	—	1881
Appingadam...	Mr. D. de Ruiter Zijlker.........	1868	—	1883
〃	J. Schepel.....................	1874	—	1881
Winschoten...	Mr. J. W. J. baron de Vos van Steenwijk......................	1878	—	1883
〃.......	Mr. H. Goeman Borgesius........	1877	—	1881
Assen........	Jhr. W. A. van der Feltz........	1877	—	1883
〃..........	Mr. L. Oldenhuis Gratama.......	1867	—	1881
Leeuwarden...	F. Lieftinck.....................	1879	—	1883
〃........	S. Hingst.......................	1866	—	1881
Sneek........	A. Moens.......................	1866	—	1883
〃..........	Dr. W. H. Idzerda..............	1869	—	1881
〃..........	Mr. S. Wijbenga.................	1855	—	1881
Dockum......	Mr. W. A. Bergsma.............	1871	—	1883
〃.........	Jhr. Mr. J. F. van Humalda van Eysinga [1]...................	1879	—	1881
Steenwijk.....	*Jhr. C. M. Storm van 's Gravesande.*	1847	—	1879
Zwolle........	*Mr. A. van Naamen van Eemnes..*	1866	—	1879
〃..........	Jhr. Mr. J. A. Sandberg.........	1869	—	1881
Almelo.......	Mr. J. R. Corver Hooft..........	1875	—	1883
〃..........	H. A. Insinger..................	1873	—	1881

[1] Deze heeft 1°. September 1879 nog geen zitting genomen.

KIESDISTRICT.	LEDEN.	Jaren van Benoeming.		Jaren van Aftreding.
Deventer......	Mr. P. Blussé van Oud-Alblas....	1872	—	1883
〃	Mr. A. van Delden..............	1877	—	1881
Zutfen........	Mr. C. J. Sickesz...............	1877	—	1883
〃	Mr. L. Ed. Lenting............	1868	—	1881
Arnhem	A. Kool	1879	—	1883
Arnhem	Mr. W. H. Dullert (*Voorzitter*)...	1854	—	1881
Nijmegen	Jhr. Mr. C. J. C. H. van Nispen van Sevenaer................	1871	—	1883
〃	Mr. C. J. A. Heydenrijck........	1862	—	1881
Tiel..........	Mr. W. H. de Beaufort..........	1877	—	1883
〃	Mr. H. J. Dijckmeester..........	1877	—	1881
Amersfoort....	Jhr. Mr. M. M. van Asch van Wijck.........................	1874	—	1883
〃	Mr. Æ. baron Mackay...........	1876	—	1881
Utrecht.......	*J. N. Bastert*...................	1875	—	1879
〃	Jhr. Mr. J. Roëll................	1877	—	1881
Hilversum.....	A. baron Schimmelpenninck van der Oye.....................	1878	—	1883
Hoorn........	K. de Jong......................	1871	—	1883
〃	J. D. Fransen van de Putte......	1874	—	1881
Alkmaar.......	Mr. J. L. de Bruyn Kops........	1868	—	1883
〃	Mr. W. van der Kaay...........	1875	—	1881
Amsterdam....	Mr. M. H. Godefroi..............	1871	—	1883
〃	Mr. C. van Heukelom...........	1877	—	1883
〃	Mr. S. A. Vening Meinesz.......	1875	—	1883
〃	W. A. Froger....................	1878	—	1881
〃	Jhr. Mr. J. W. H. Rutgers van Rosenburg....................	1877	—	1881
〃	P. H. Holtzman..................	1877	—	1881
〃	Mr. G. van Tienhoven...........	1878	—	1881
Haarlem......	W. de Meijier...................	1877	—	1883
〃	Mr. C. J. F. Mirandolle..........	1869	—	1881
Haarlemmerm..	Mr. F. J. M. A. Reekers.........	1878	—	1883
Leiden	O. baron van Wassenaar van Catwijck.......................	1866	—	1883
〃	Jhr. Mr. P. J. Elout van Soeterwoude [1].....................	1879	—	1881

[1] Deze heeft 1o. September 1879 nog geen zitting genomen.

KIESDISTRICT.	LEDEN.	Jaren van Benoeming.		Jaren van Aftreding.
Gouda........	Mr. J. G. Patijn................	1877	—	1883
〃..........	Mr. M. Bichon van IJsselmonde..	1874	—	1881
Delft........	Jhr. F. de Casembroot..........	1875	—	1883
〃..........	A. M. Schagen van Leeuwen......	1877	—	1881
Rotterdam....	R. P. Mees R.Azn...............	1873	—	1883
〃........	J. van Stolk Jzn................	1878	—	1883
〃........	Mr. J. van Gennep.............	1878	—	1881
〃........	W. A. Viruly Verbrugge.........	1863	—	1881
Brielle........	Dr. K. A. Rombach.............	1869	—	1883
's Gravenhage..	Mr. W. Wintgens...............	1871	—	1883
〃........	Mr. R. J. Graaf Schimmelpenninck.	1873	—	1881
Dordrecht.....	Mr. J. B. van Osenbruggen......	1871	—	1883
〃........	Mr. G. M. van der Linden.......	1878	—	1881
Gorinchem....	*W. C. M. Begram*..............	1859	—	1879
〃........	Mr. J. J. Teding van Berkhout...	1873	—	1881
Middelburg....	Jhr. J. L. de Jonge.............	1875	—	1883
〃........	Mr. D. van Eck.................	1849	—	1881
Goes.........	*Mr. P. H. Saaijmans Vader*......	1866	—	1879
〃..........	J. P. Bredius Jr................	1878	—	1881
Zierikzee......	J. J. van Kerkwijk..............	1863	—	1881
Breda........	Mr. H. A. des Amorie van der Hoeven......................	1875	—	1883
〃..........	Mr. A. F. X. Luyben............	1869	—	1881
Zevenbergen..	Mr. R. van de Werk............	1878	—	1881
Tilburg.......	F. H. H. Borret.................	1868	—	1883
〃..........	Jhr. Mr. J. B. A. J. M. Verheijen.	1866	—	1881
Eindhoven....	Mr. C. A. H. Barge.............	1877	—	1883
〃........	Mr. A. J. H. van Baar...........	1873	—	1881
Maastricht....	C. A. baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky...............	1858	—	1883
〃........	Jhr. C. E. F. X. M. Kerens de Wylre......................	1873	—	1881
Roermond....	J. H. Arnoldts..................	1871	—	1883
〃........	Mr. H. F. Lambrechts...........	1873	—	1881
Boxmeer......	Mr. H. J. Brouwers.............	1877	—	1883
〃........	Mr. J. H. L. Haffmans..........	1866	—	1881
's Hertogenb...	P. G. J. van der Schrieck........	1876	—	1883
〃........	Mr. J. G. de Bruyn.............	1879	—	1881

Griffier: Mr. D. VEEGENS, benoemd 3 Maart 1847; aanvaardt zijne betrekking 8 Maart 1847.

Commies-Griffiers: Mr. P. W. A. CORT VAN DER LINDEN, benoemd 2 April 1878; aanvaardt zijne betrekking 3 April 1878.

Mr. G. M. BETZ; benoemd 2 October 1878; aanvaardt zijne betrekking 7 October 1878.

Referendaris, Bibliothecaris, Directeur van de Stenographische Inrichting, tevens belast met de uitgave van de vroegere handelingen der Tweede Kamer: J. J. F. NOORDZIEK (benoemd tot Directeur van het *Bijblad* 16 Juni 1854; tot Bibliothecaris 6 October 1854; tot Referendaris 2 Juli 1867.)

OPGAVE

VAN DE

LAATST VERSCHENEN REGEERINGSVERSLAGEN, BESCHEIDEN EN STATISTIEKEN,

JULI 1879.

(*De stukken met * geteekend zijn afzonderlijk verkrijgbaar gesteld; de datums tusschen twee haakjes zijn die waarop de stukken het licht zagen.*)

Akademie (*Koninkl.*) *van wetenschappen.* Verslag over 1878—79. (*Staatsc.* 1879, n°. 114.)

Akademie (*Rijks-*) *van beeldende kunsten.* Verslag over 1878 (Maart 1879).

Archief (*Rijks-*). Verslag over 1878. (*Staatsc.* 1879, n°. 120.)

**Algemeene statistiek van Nederland* (*Bijdragen tot de*). Jaarg. 1877, Afl. 5, 3de ged., Toepassing van het stoomwezen op de nijverheid.

Armwezen. Verslag over de verrichtingen aangaande het armbestuur over 1875. (Juli 1878.) Id. over 1876. (Maart 1879.)

**Consulaire* en andere verslagen en berichten. Jaargang 1878, Jaargang 1879, Afl. 1.

Domeinen. Verslag omtrent den toestand van het domein (kroon-) over 1878. (Maart 1879.)

Geldmiddelen.

Staatsrekening 1874 (Ingezonden bij Mss. van 9 Maart 1878.)

Overzicht van de wijziging welke de nationale schuld heeft ondergaan van 1 Januari 1850—4 Juli 1878. (Bijlage Conc. staatsbegrooting 1879.)

Opbrengst der Rijksmiddelen 1868 tot 1877. Bijl. Conc.-staatsbegrooting 1879. Id in 1878. *Staatsc.* 1879, n°. 10.

Idem (belastbare) der ongebouwde eigendommen over 1879. (*Staatsc.* 1879, n°. 5.)

**Geneeskundig staatstoezicht.* (Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het —) over 1877. (April 1879).

**Gerechtelijke statistiek* over 1877. (September 1878.)

**Gevangeniswezen.* Statistiek over 1876. Id. over 1877. (Dec. 1878.)

Handel.

*Statistiek van den in-, uit- en doorvoer over 1877. (1e ged. Sept. 1878, 2e ged. Dec. 1878.)

*Maandstaten 1879 van in-, uit- en doorvoer.

Koopvaardij. Staat der Nederlandsche koopvaardijvloot op 31 Dec. 1878. (*Staatsc.* 1879, nº. 102).

**Krankzinnigengestichten.* Verslag over 1869—74. (Mei 1878.)

**Landbouw.* Verslag over 1876.

Landverhuizing. (Uittreksel uit de verslagen der commissiën over 1878. (*Staatsc.* 1879, nº. 160.) [1])

Meteorologie. Verslag betreffende de werkzaamheden van het Meteorologisch instituut over 1877. (*Staatsc.* 1877, nº. 154.)

*Nederlandsch Meteorologisch jaarboek voor 1877. (Jan. 1879.)

Militie. Afloop der lichting voor 1878. (*Staatsc.* 1878, nº. 292.)

Mijnen en groeven. (Verslag van den ingenieur der —) over 1878. (*Staatsc.* 1879, nº. 71.)

**Muntwerkzaamheden.* Verslag over 1878. (Mei 1879.)

Museum (*Nederlandsch*) voor Geschiedenis en Kunst. Verslag over 1878. (*Staatsc.* 1879, nº. 158.)

Museum van oudheden en ethnographisch museum ('s Rijks). Verslag over 1877. (*Staatsc.* April 1878, nº. 186 en volg.)

Museum (*Rijks*) *van schilderijen* en *Prentenkabinet te Amsterdam.* Verslagen over 1878. (*Staatsc.* 1879, nº. 149.)

Museum : *„het Koninkl. kabinet van schilderijen"* over 1878/79. (*Staatsc.* 1879, nº. 153.)

Rijksverzameling van kunstwerken van moderne meesters in het Paviljoen te Haarlem, over 1878. (*Staatsc.* 1879, nº. 156.)

Museum, „het Koninkl. Penningkabinet" over 1877. (*Staatsc.* 1878, nº. 198 en volg.)

Muziekschool. (Kon.) Verslag over 1878. (*Staatsc.* 1879, nº. 155.)

Onderwijs. Verslag van den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen over 1877—78. (Januari 1879.)

**Openbare werken.* (Verslag aan den Koning over de —) over 1877. (September 1878.)

Posterijen. Statistisch verslag over 1877. (Als Bijl. Conc.-Staatsbegr. 1877/78, ingediend Juli 1878.)

---

[1]) Te laat ontvangen om bij de samenstelling van het Binnenlandsch Overzicht in dit *Jaarboekje* gebruik te kunnen maken.

Rekenkamer. Verslag over 1877. (Maart 1879).

Rijnvaart. Statistiek over 1878. (*Staatsc.* 1879, n°. 133.)

Rijnvaart op Amsterdam. 1877 en 1878. (*Staatsc.* 1879, n°. 19.)

Scheepvaart.

*Overzicht der scheepvaart-kanalen in Nederland op 1 Januari 1878. Uitgegeven door het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

*Statistiek der scheepvaartbeweging op de kanalen in Nederland, in 1877. Uitgegeven door het Ministerie van Waterstaat enz.

*Id. in 1878. (Juni 1879.)

*Statistiek der scheepvaart in 1877, uitgegeven door het Departement van Waterstaat enz.:

1ste gedeelte, Staten betreffende strandingen, schipbreuken en andere ongevallen, gedurende het tijdvak van 1 Sept. 1876 tot 31 Augustus 1877. (1878);

2de ged., Koopvaardijvloot, scheepvaartbeweging bemanning. (1878.)

*Statistiek der scheepvaart in 1878; 1ste ged., koopvaardijvloot enz. (Juni 1879.)

Vergelijkende staat van de Nederl. koopvaardijvloot op 31 Dec. 1877 en 31 Dec. 1878. (*Ned. Staatsc.* 1879 n°. 102.)

Schutterij. Algemeene numerieke staat van de sterkte van den eersten ban der dienstdoende schutterijen op 1 Januari 1879. (*Staatsc.* 1879, n°. 89.)

Spoorwegen. Verslag van den aanleg der staatsspoorwegen van 1 Juli tot 31 Dec. 1877. (*Staatsc.* 1878, n°. 168.)

Verslag aan den Koning omtrent de exploitatie van idem over 1875. (*Staatsc.* 1877, n°. 163).

Verslag over 1877 van den Raad van toezicht op de spoorwegdiensten. (*Staatsc.* 1878, n°. 190); Id. over 1878 [1]). (*Staatsc.* 1879, n°. 155.)

Verslag aan den Koning van de verrichtingen der permanente militaire spoorwegcommissie over het tijdvak van 1 Juli 1878 tot 1 Januari 1879. (*Staatsc.* 1879, n°. 139.)

**Telegrafie.* Verslag over 1877. (Sept 1877.)

Verkeer en opbrengst van den Rijkstelegraaf in 1878. (*Staatsc.* 1879, n°. 32.)

Tienden. Staat van afkoop van tienden, waarvan de acten zijn

---

1) Te laat ontvangen om bij de samenstelling van het Binnenlandsch Overzicht in dit *Jaarboekje* gebruikt te kunnen worden.

overgeschreven in de openbare registers gedurende 1878. (*Staatsc.* 1878, nº. 73.)

Veeartsenijkundig staatstoezicht 1877. (Sept. 1878.)

Vestingwerken. Algemeen jaarlijksch verslag tot Aug. 1878. (28 Aug. 1878.)

Wees- en Momboirkamers. Verslag der algemeene commissie van liquidatie; stand der werkzaamheden op 31 Dec. 1878 (Maart 1879).

**Zeevisscherijen.* Verslag over 1877. (Oct. 1878.)

Overzeesche bezittingen.

Koloniaal verslag over 1879. (Sept. 1879.)

*Statistiek van den handel en scheepvaart in Ned.-Indië over 1876 (Oct. 1878.)

*Algemeen verslag van den staat van het middelb. en lager onderwijs voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden in Ned. Indië voor 1877. (1878).

*Verslag omtrent den Gouvernements post- en telegraafdienst in Ned.-Indië over 1877. (1878.)

ALGEMEEN STATISTISCH OVERZICHT.

MET AANWIJZING DER BRONNEN.

I. HET RIJK IN EUROPA.

I. Grondgebied.

BODEM, UITGESTREKTHEID, NATUURLIJKE GESTELDHEID VAN HET LAND, enz. *Bronnen.* In de *Algemeene Statistiek van Nederland*, *uitgegeven door de Vereeniging voor de Statistiek in Nederland:* Geographische plaatsbepaling, door J. H. A KUIPER. — De Bodem, door Dr. H. HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN. — Hoogtemetingen van den bodem, door J. H. A. KUYPER. — De wateren, de waterkeeringen tegen de zee en de groote rivieren, de eilanden en geologie, door Dr. H. HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN. — Flora, door de HH. HUGO DE VRIES, Dr. C. M. VAN DER SANDE LA COSTE en Prof. W. F. R. SURINGAR. — Fauna, door Dr. H. HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN, deel I, bl. 1—306; — de *Verslagen van den Landbouw in Nederland*, en inzonderheid het onder dien titel in 1875 uitgegeven werk "*Grootte der gronden tijdens de invoering van het Kadaster*;" — de "*Bijdragen tot de Algemeene Statistiek van Nederland*", uitgegeven door het Departement van Binnenl. Zaken, jaarg. 1876—78, afl. I; en de *Verslagen over de Openbare Werken.*

Volgens het *Verslag* "*Grootte der Gronden*" was in 1833 de oppervlakte van Nederland 2,270,959 hectaren, en volgens de "*Bijdragen*" van 1878 op 20 October 1877, tijdens de afsluiting der kadastrale leggers, 3,297,268 hect. Bij deze opgaven zijn niet medegerekend de Zuiderzee, de Wadden en de Dollard. De Dollard Nederl. gedeelte wordt geschat op 9,552 hect., de Zuiderzee met de Wadden op 525,000 hect., zie *Algem. Stat.* blz. 7.

Een statistiek der *landaanwinningen* door indijking en droogmaking sedert de helft der 16de eeuw tot 1872 is medegedeeld in het officiëele *Verslag van den Landbouw over* 1871, bl. 426, volgens welke de totale aanwinst van land in die eeuwen zoude hebben bedragen 281,776 hect. door indijking en 87,942 hect. door droogmaking. Zie mede *Algemeene Statistiek:* Historisch overzicht van het landverlies, bl. 11, en van de aanwinst van land, bl. 29, waar het verlies geschat wordt op ongeveer 581,332 hect. en de winst op

363.507 hect. In afd. VII van het *Verslag over de openbare werken* worden jaarlijks mededeelingen gevonden omtrent nieuwe droogmakerijen en inpolderingen.

METEOROLOGIE. *Bronnen: Meteorologisch Jaarboek, uitgegeven door het Kon. Nederl. Meteor. Instituut.* Het *Verslag over het Meteorologisch Instituut*, 1877/8, is medegedeeld in de *Staatscourant* van 1878, n°. 154. Zie verder het artikel *Meteorologie* in de *Algemeene Statistiek*, Dl. I, bl. 307—340, loopende tot 1868, bewerkt door Prof. BUIJS BALLOT, van wiens hand ook afkomstig is de thans volgende statistiek der weersgesteldheid met de daaraan voorafgaande opmerkingen.

„Daar nu dertig jaren lang de waarnemingen in Utrecht geregeld voortgezet zijn, is het niet onbelangrijk over dat geheele tijdsverloop een overzicht te geven, ongeveer in denzelfden vorm als het voor elk jaar in het bijzonder medegedeeld is.

Over 1878 zelf gaan de gewone tabellen vooraf.

Uit de eerste ziet men, dat de eerste helft des jaars warmer was dan gewoonlijk, en van de tweede helft ook de maanden September en October; dat echter geen der maanden bijzonder sterk van de normale waarde afweek, velen slechts even.

Van den barometer kan men dit niet zeggen. Februari had zeer sterke luchtdrukking, Augustus, November en December zeer geringe. De drie eerste maanden hadden wij te veel lucht, de overige negen maanden met uitzondering van Juli te weinig.

Tabel II doet zien, dat het wat meer regende dan gewoonlijk, vooral in Mei, maar toch ook in Maart, Augustus en November; daarentegen weinig in Juni en Juli, welke laatste maand niet de helft gaf van hetgeen wij van haar verwachten mogen. In dit tabelletje is tevens reeds de hoeveelheid voor elke maand gedurende dertig jaren aangegeven, welke, gelijk men ziet, zeer gelijkmatig van April tot Augustus toeneemt tot de dubbele hoeveelheid en dan weder bijna even regelmatig afneemt.

De onweders, Tabel III, kwamen slechts in de zes middelste maanden des jaars voor.

De windrichtingen zijn in hoofdstreken voor iedere maand in Tabel IV opgegeven. Zij waren in Maart zeer Noordelijk en de drie volgende maanden zeer Oostelijk, in Augustus zeer Zuidelijk, in de laatste vier maanden overigens Zuidwestelijk."

Tabel I. GEMIDDELDE THERMOMETER- EN BAROMETERS-TANDEN EN AFWIJKINGEN TE UTRECHT IN 1878.

MAAND.	THERMOMETER Cs.			BAROMETER BIJ 0°.		
	NOR-MAAL.	STAND.	VER-SCHIL.	NOR-MAAL.	STAND.	VER-SCHIL.
Januari.........	1.46	3.04	**1.58**	760.19	763.51	**3.32**
Februari.......	2.96	5.08	**2.12**	60.68	68.10	**7.42**
Maart..........	4.86	5.20	**0.34**	59.66	60.39	**0.63**
April..........	9.36	11.41	**2.05**	59.68	57.76	1.92
Mei...........	13.60	14.06	**0.46**	60.13	56.88	3.25
Juni..........	16.95	17.60	**0.65**	60.82	60.28	0.54
Juli...........	18.39	18.02	0.37	60.67	60.97	**0.30**
Augustus.......	17.99	17.91	0.08	60.47	55.85	4.62
September.....	15.14	15.38	**0.24**	60.74	60.43	0.31
October........	10.36	10.39	**0.03**	59.03	56.71	2.32
November......	5.18	4.54	0.64	59.32	53.33	5.99
December......	2.61	1.01	1.60	60.37	53.42	6.95
Jaar.......	9.91	10.30	**0.39**	760.15	758.97	1.18

Tabel II. REGENHOEVEELHEDEN TE UTRECHT 1878.

MAAND.	29 JAREN.	1878.	30 JAREN.	AFWIJKING VAN 1878 MET 30 JAREN.	
				+	—
Januari.........	50.1	56.9	50.3	**6.6**	
Februari.......	46.4	41.6	46.2		4.6
Maart.........	43.0	70.4	43.9	**26.5**	
April..........	40.7	34.6	40.5		5.9
Mei...........	48.1	96.5	49.7	**46.8**	
Juni..........	51.3	29.3	50.6		21.3
Juli...........	76.0	28.9	74.4		45.5
Augustus......	85.0	113.5	85.9	**27.6**	
September.....	69.7	52.3	69.1		16.8
October.......	69.0	61.3	68.7		7.4
November.....	57.1	97.4	58.3	**29.1**	
December......	58.1	50.5	58.8		8.3
Som..........	694.5	733.2	696.4	**146.6**	109.8
Gem. per maand.	57.9	61.1	58.0	**1.1**	

Tabel III. AANTAL ONWEDERS IN 1878.

UREN.	Jan.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Jaar.
van 12—14.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" 14—16.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
" 16—18.	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
" 18—20.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" 20—22.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" 22— 0.	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	2
" 0— 2.	—	—	—	1	1	1	—	1	1	—	—	—	5
" 2— 4.	—	—	—	—	2	1	1	4	—	—	—	—	8
" 4— 6.	—	—	—	—	1	2	1	1	—	—	—	—	5
" 6— 8.	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
" 8—10.	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
" 10—12.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Som...	—	—	—	2	6	4	3	7	2	—	—	—	24

Tabel IV. WINDRICHTINGEN IN 1878.

MAAND.	Z.—N.	ZW.—NO.	W.—O.	NW.—ZO.	STILTEN.
Januari.....	12 — 14	40 — 3	19 — 2	9 — 7	14
Februari....	21 — 13	41 — 1	11 — 0	5 — 3	25
Maart.......	8 — 15	17 — 5	37 — 1	24 — 0	13
April.......	15 — 14	17 — 20	7 — 20	1 — 10	16
Mei........	17 — 11	23 — 3	14 — 18	2 — 5	31
Juni........	13 — 8	23 — 8	12 — 12	5 — 7	32
Juli.........	4 — 8	22 — 10	21 — 5	19 — 0	35
Augustus....	29 — 6	18 — 8	6 — 8	3 — 10	36
September ..	11 — 1	26 — 2	17 — 5	1 — 12	40
October.....	31 — 0	19 — 2	7 — 17	5 — 14	29
November...	43 — 4	19 — 16	9 — 4	5 — 6	14
December...	28 — 6	29 — 4	4 — 2	7 — 11	23

Een weinig meer plaats zal noodig zijn voor het overzicht over de dertig jaren.

Tabel V is van denzelfden vorm als Tabel I en doet zien, dat de waarneming uitkomsten gegeven heeft, zeer overeenkomstig met de bepaalde normalen.

Ten opzichte der temperatuur zijn het alleen de maanden Januari en Mei, die zich een halven graad van de normaal verwijderden, de eerste te veel, de andere te weinig warmte gevende. De luchtdrukking werd steeds op tienden van millimeters na juist gegeven; daar alleen in Februari en Maart, de in dit opzicht meest veranderlijke maanden, het verschil een halven millimeter bedroeg. Omstreeks dien tijd heeft namelijk een van de beide maxima van luchtdrukking plaats, maar het komt soms jaren achtereen in Februari, dan weder eens in Maart; terwijl ook het minimum, dat in April valt, wel eens gedurende verscheiden jaren zich reeds in Maart vertoont. Zie Tabel VI.

Op Tabel VII geven weder de met grootere cijfers gedrukte getallen aan, dat de temperatuur in zoodanige maand te hoog, de met gewone cijfers aangeduide getallen, dat zij zooveel te laag was.

Deze tabel is uitvoeriger en geeft al de afwijkingen der temperatuur voor ieder der 360 maanden. Zij komt mij te belangrijk voor dan dat ik ze zou terug houden; vooreerst, omdat ik vroeger in de statistiek van Nederland dergelijke tabel gaf en ik ze nu over meer jaren kon voortzetten naar een verbeterde normaal berekend; ten andere, omdat wij daaruit zien, dat een afwijking meer kans heeft in een volgende maand weder in denzelfden zin voor te komen dan afgewisseld te worden door een afwijking in tegenovergestelden zin.

Zoo kon in dit tijdsverloop zelfs eenmaal groote koude 13 maanden achtereen voortduren, en twee malen 8 maanden achtereen te warm zijn: van Mei tot December 1857 en van November 1877 tot Juni 1878.

Zoekt men voor iedere maand afzonderlijk, hoe dikwerf zij met de haar voorgaande hetzelfde teeken heeft, zoo vindt men dat dit zooveel malen voorkomt als de getallen aangeven:

Jan. 11,	April 15,	Juli 11,	Oct. 16,
Febr. 12,	Mei 15,	Aug. 11,	Nov. 19,
Maart 11,	Juni 11,	Sept. 15,	Dec. 8,

dat dus de afwijkingen van November tot Maart en die van Mei, Juni, Juli de volgende maand in denzelfden zin voortduren, terwijl

in de lente en herfst daartoe de minste neiging schijnt te bestaan en de kans gelijk staat.

Tabel VIII vermeldt het aantal regendagen, dat gemiddeld in elke maand voorkwam.

Wij kunnen hierbij toevoegen, dat ook de regen gaarne blijft voortduren; want dat het in die dertig jaren 2 malen 21, 2 malen 22, 2 malen 26 en eens zelfs 28 en 30 dagen achtereen geregend heeft, gelijk het ook 2 malen 20 en 1 maal 29 dagen achtereen droog is geweest.

Tabel IX geeft eindelijk niet de onweders, want er kunnen er twee of meer een zelfden dag voorkomen, maar de oweêrsdagen en de uren waarop ze dan losbarsten.

TABEL V. GEMIDDELDE THERMOMETER- EN BAROMETERSTANDEN EN AFWIJKINGEN TE UTRECHT, 1849—1878.

MAAND.	THERMOMETER Cs.			BAROMETER BIJ 0′.		
	Norml.	Stand.	Verschil.	Norml.	Stand.	Verschil.
Januari	1.46	1.94	0.48	760.19	759.88	0.31
Februari	2.96	2.99	0.03	60.68	61.20	0.52
Maart	4.86	4.96	0.10	59.66	58.95	0.71
April	9.36	9.39	0.03	59.68	59.71	0.03
Mei	13.60	13.10	0.50	60.13	59.90	0.23
Juni	16.95	16.99	0.04	60.82	60.90	00.8
Juli	18.39	18.52	0.13	60.67	60.53	0.14
Augustus	17.99	17.96	0.03	60.47	60.11	0.36
September	15.14	14.99	0.15	60.74	60.70	0.04
October	10.36	10.39	0.03	59.03	58.83	0.20
November	5.18	4.98	0.20	59.32	58.97	0.35
December	2.61	2.65	0.04	60.37	60.05	0.22
Jaar	9.91	9.91	0.00	760.15	759.98	0.17

TABEL VI. BUITENGEWONE MAXIMA EN MINIMA VAN TEMPERATUUR EN BAROMETER TE UTRECHT, 1849—1878, OP EEN GEGEVEN OOGENBLIK.

TEMPERATUUR.						MAAND.	BAROMETERSTAND BIJ 0″.					
Jaar.	Dag.	Stand.	Jaar.	Dag.	Stand.		Jaar.	Dag.	Stand.	Jaar.	Dag.	Stand.
1877.	18	12.6	1850.	21	−20.6	Januari.	1859.	9	782.5	1878.	20	724.0
67.	16	14.6	55.	18	−17.7	Februari.	49.	11	82.8	50.	6	26.0
71.	23	20.8	53.	2	−10.0	Maart.	52.	6	**83.9**	76.	12	**21.9**
65.	23	25.9	64.	8	− 4.0	April.	61.	9	76.5	59.	15	32.1
49.	28	30.1	65.	1	− 2.9	Mei.	51.	31	73.9	67.	13	37.0
58.	15	33.9	49.	14	2.5	Juni.	65.	8	74.3	66.	17	42.2
73.	23	33.1	49.	1	4.9	Juli.	69.	11	73.5	66.	4	40.8
57.	14	34.4	64.	28	5.5	Augustus.	71.	27	73.2	76.	31	39.2
71.	2	29.5	55.	26	− 0.8	Semtemb	51.	15	76.3	63.	22	35.6
66.	1	24.5	66.	27	− 2.1	October.	49.	29	79.7	70.	9	32.1
52.	2	17.6	58.	23	−10.6	Novemb.	59.	11	81.9	75.	11	25.9
56.	7	19.1	71.	8	−20.0	Decemb.	59.	10	83.3	75.	9	25.3

TABEL VII. TEMPERATUURAFWIJKINGEN TE UTRECHT.

	Decbr.	Januari.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	August.	Septbr.	Octbr.	Novbr.	Jaar.
Norml.	2.61	1.47	29.0	4.85	9.36	13.60	16.89	18.39	18.00	15.14	10.36	5.18	9.90
1849.	**0.84**	**0.06**	**2.70**	**0.32**	0.53	**2.13**	**0.34**	0.36	1.37	0.17	0.73	0.48	**0.23**
50.	1.51	4.97	**2.40**	1.38	**0.64**	1.33	**0.12**	0.37	1.23	1.53	2.21	**2.08**	0.77
51.	**0.88**	**2.25**	**0.16**	**0.87**	0.78	2.26	0.52	1.38	0.15	1.29	**0.87**	2.18	0.29
52.	**0.54**	**2 65**	**0.67**	0.87	2.34	0.85	1.05	**3.43**	**0.49**	0.56	1.34	**3.47**	**0.35**
53.	**4.45**	**3.49**	3.97	4.28	1.93	0.44	0.21	0.16	1.24	0.61	**0.51**	1.50	0.49
54.	**5.49**	**0.08**	0.19	**1.16**	**0.67**	1.04	1.51	0.07	0.56	**0.05**	0.63	1.52	0 75
55.	**2.11**	1.82	8.21	2.86	2.04	2.18	0.46	0.63	**0.09**	0.02	**0.97**	1.58	1.39
56.	2.99	**1.30**	**1.56**	0.77	**0.07**	1.98	0.78	1.49	**0.86**	1.09	**0.92**	**1.63**	0.50
57.	**1.70**	0.69	0.07	0.09	0.92	**0.87**	**2.04**	**0.95**	**3.06**	**1.56**	**1.76**	**0.81**	**0.91**
58.	**2.54**	0.98	3.18	0.82	0.58	1.29	**3.50**	1.35	**0.77**	**1.82**	0.11	3.94	0.30
59.	**0.61**	**1.88**	**2.25**	**2.83**	0.90	**0.83**	**1.96**	**2.85**	**1.12**	0.74	**1.03**	0.91	**1.07**
60.	2.23	**1.95**	2.07	1.08	1.79	0.05	1.05	1.93	2.31	1.49	0.00	**2.15**	1 18
61.	1.89	4.19	**1.94**	**1.90**	1.45	2.14	**1.18**	**0.44**	**0.75**	0.20	**1.68**	0.06	0.17
62.	**0.79**	0 15	**0.66**	**3.27**	**1.92**	**2.58**	1.36	1.52	0.53	**0.60**	**1.59**	0.24	**0.63**
63.	**2.18**	**3.20**	**2.19**	**1.95**	**0.94**	0.46	0.40	1.17	**0.14**	1.97	**1.42**	**0.71**	**0.73**
64.	**2.90**	2.76	1.85	**1.17**	0.49	1.04	1.17	1.22	2.12	0.54	0.69	1.29	0.76
65.	2.93	0.07	3.02	3.30	**3.04**	**3.40**	1.17	**0.86**	0.54	**2.77**	**0.82**	**1.95**	**0.15**
66.	**0.46**	**4.08**	**1.93**	0.20	**1.32**	2.06	**2.55**	1.33	1.74	0.15	0.27	**1.42**	**0.50**
67.	**2.00**	0.89	**3.45**	1.60	**0.01**	**0.45**	0.30	2.42	**0.96**	**0.54**	0.52	**0.61**	**0.19**
68.	1.30	0.95	**2.54**	**1.50**	0.06	**3.81**	**1.66**	**3.10**	**1.71**	**1.36**	0.71	0.48	**1 01**
69.	**4.01**	**0.22**	**3.57**	1.65	**2.48**	1.02	2.65	**0.46**	1.46	**0.69**	0.80	**0.40**	**0.35**
70.	0.86	**0.98**	2.92	1.34	**1.08**	0.20	0.63	**1.07**	0.84	0.83	0.66	**0.36**	0.40
71.	3.92	3.58	0.79	**2.76**	0.95	1.96	1.96	0.27	**1.85**	**0.22**	1.99	2.77	1 11
72.	2.46	**1.84**	**2.30**	**2.23**	**1.09**	0.69	**0.51**	**2.48**	0.27	**0.03**	0.00	**2.37**	**0.79**
73.	**2.56**	**3.22**	1.63	**2.00**	0.34	2.35	**0.90**	**1.77**	**0.53**	1.39	0.24	**0.81**	**0.49**
74.	**1.49**	**2.74**	**0.07**	**1.44**	**1.59**	2.22	0.47	**1.80**	1.25	**0.92**	**0.90**	0.97	**0.50**
75.	2.74	**2.74**	2.95	0.69	0.26	**1.11**	**0.78**	**0.11**	**1.35**	**1.18**	1.84	0.74	0 16
76.	0.19	2.18	**0.61**	**0.73**	**0.49**	2.82	**0.37**	**0.90**	**1.13**	1.40	**1.56**	0.43	0.14
77.	**2.28**	**3 19**	**2.40**	0.30	1.33	2.27	**2.07**	0.34	0.17	2.46	0.90	**2.29**	**0.37**
78.	**0.30**	**1.57**	**2.18**	**0.35**	**2.05**	**0.46**	**0.71**	0.37	0.08	**0.24**	**0.04**	0.64	**0.57**

TABEL VIII. AANTAL REGENDAGEN VAN 1 DEC. 1848—31 DEC. 1878.

MAAND.	Aantal regendag.	Grootste aantal.	JAAR.	Kleinste aantal.	JAAR.
December.	406	24	1854	4	1863 en 1874
Januari	401	19	1860	5	1861
Februari.	380	25	1877	4	1870
Maart.	375	21	1860	3	1854
April.	319	21	1851	2	1865
Mei.	338	18	1856 en 1869	5	1857 en 1859
Juni.	306	19	1860	3	1858
Juli.	358	19	1855	5	1852, '68 en '69
Augustus.	392	33	1870	6	1867, '67 en '71
September.	381	20	1859 en 1875	1	1565
October.	390	22	1855 en 1869	3	1861
November.	409	21	1856	1	. 1853

Grootste hoeveelheid in een maand..........314.5 Oct. 1852.
Kleinste 〃 〃 〃 〃...............2.6 〃 1861.
Grootste hoeveelheid in eens afgetapt des avonds te 10 uren.........................74.3 8 Aug. 1875.

TABEL IX. AANTAL ONWEDERS TE UTRECHT, 1849—1878.

UREN.	Januari.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	August.	Septbr.	Octbr.	Novbr.	Decbr.	Jaar.
12—14.	—	—	—	1	1	1	5	9	1	2	—	—	20
14—16.	—	—	—	—	2	2	12	6	6	2	—	—	30
16—18.	—	1	—	—	3	3	7	6	—	—	—	1	21
18—20	—	—	—	1	2	2	8	4	1	—	—	—	18
20—22.	1	—	1	1	2	4	19	3	2	2	1	—	36
22— 0.	—	—	1	3	12	8	20	16	7	1	—	—	68
0— 2.	—	—	1	4	11	19	18	17	12	6	—	—	88
2— 4.	1	—	4	6	19	23	22	19	14	1	—	—	109
4— 6.	2	2	—	7	11	15	21	21	9	2	2	—	92
6— 8.	1	3	4	4	11	16	22	8	6	4	1	—	80
8—10.	—	—	—	1	7	7	11	12	5	3	1	—	47
10—12	—	1	—	—	2	1	16	7	3	4	—	—	34
Som.	5	7	11	28	83	101	181	128	66	27	5	1	643

GRENZEN EN INDEELING VAN HET RIJK. Zie *Algemeene Statistiek*, I, blz. 341 volg.: De politieke grenzen en indeeling van het Rijk en de provinciën en gemeenten, bewerkt door Prof. S. VISSERING, en die van de waterschappen en eenige andere staatsrechtelijke verdeelingen, door Mr. W. A. Bn. VAN VERSCHUER.

Bronnen: Provinciale Verslagen. Staatsalmanak. Uitkomsten der 5de *tienjarige volkstelling. Verslag* „Grootte der gronden." *Bijdragen* 1877, I en IV.

Oppervlakte der provinciën in 1833 *en* 1877 *met de* bevolking *volgens de laatste volkstelling*, 1869.

	Oppervlakte tijdens de invoering van het Kadaster 1833. Hect.	Oppervlakte volgens de kadastrale leggers b. d. afsluiting 20 Oct. 1877. [1]) Hect.	Werkelijke bevolking 1 Dec. 1869.
N.-Brabant	512,374	512,820	428,872
Gelderland	508,966	508,902	432,693
Z.-Holland	304,610	302,161	688,204
N.-Holland	246,542	273,965	577,436
Zeeland	173,755	178,003	177,569
Utrecht	137,522	138,416	173,556
Friesland	327,065	332,035	292,354
Overijssel	337,760	334,492	254,651
Groningen	234,184	229,767	225,336
Drenthe	266,277	266,282	105,637
Limburg	221,904	220,425	223,821
Nederland	3,270,959	3,297,268	3,579,529

De vergrooting die Noord-Holland volgens bovenstaande opgaven heeft ondergaan, is vooral het gevolg van bedijkingen aan de Zuiderzee en in het IJ, van welk water slechts een klein gedeelte was gekadastreerd.

Aantal gemeenten. Zie in de *Alg. Statistiek* I, blz. 360, de tabel aanwijzende de veranderingen sedert 1850 (tot 1864), in het getal der gemeenten gebracht. Men zie verder dit Jaarboekje, jaargang 1874, blz. 6 en jaargang 1877, blz. 9. Zie mede *Bijdragen* 1877, IV, blz. 31 vlg. Naar wordt medegedeeld zullen de *Bijdragen* 1878, I, bevatten een opgave van de Konínkl. Besluiten en Wetten,

[1]) Deze opgaven zijn ons destijds welwillend verstrekt door den Heer DE BOSCH KEMPER, referendaris bij het Depart. v. Binnenl. Zaken.

waarbij sedert 1830 verandering is gebracht in het aantal of in de grenzen der gemeenten.

Het aantal gemeenten bedroeg 31 December 1878 in

Noord-Brabant	185	Zeeland	111	Groningen	57
Gelderland	116	Utrecht	72	Drenthe	33
Zuid-Holland	192	Friesland	43	Limburg	124
Noord-Holland	134	Overijssel	61	Nederland	1128

Voor de *oppervlakte* en de *bevolking* der gemeenten, verwijzen wij naar *Algem. Stat.* blz. 362—366 en *Bijdragen* 1877, I, blz. 45—47.

II. Het Volk.

Zie *Algem. Statistiek*, dl. II. blz. 1 tot 16: Het karakter van het Nederlandsche volk, bewerkt door Prof. R. FRUIN en Prof. S. VISSERING.

BEVOLKINGSSTATISTIEK. *Bronnen: Alg. Stat.* II, blz. 17 volg.: De bevolkingsstatistiek, door Mr. M. M. VON BAUMHAUER; *Uitkomsten der vijf 10jarige volkstellingen in het Koninkrijk der Nederlanden; — Jaarboekje, uitgegeven op last van den Koning, door* A. LOBTATO, 1826-1849;— *Statistisch Jaarb.*, 1851—1855; — *Statistisch Jaarb.*, 1857-1868; — *Statistische Bescheiden*, 1867—1876; — *Bijdragen tot de Algemeene Statistiek*, 1876 en volg. — *Sterftetafelen* 1840—1851, 1850—1859, 1860—1869; — *Bevolkingstafelen*; 12*jarige Staten der Levendgeborenen en der Sterfgevallen; Leven- en Sterftewet voor het Koninkrijk der Nederlanden* 1856; — *Verslagen van het geneeskundig Staatstoezicht*, 1866 en volg.; — de *Provinciale Verslagen*, — en de *Bevolkingsstaten* in de *Staats-Courant*.

Wettelijke, *werkelijke* en *feitelijke bevolking*, zie *Algem. Stat.* II, blz. 21 en 22.

Men verstaat onder *wettelijke* bevolking eener gemeente het gezamenlijk aantal van hen, die in eene gemeente *woonplaats* hebben volgens de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. De *werkelijke* bevolking wordt uitgemaakt door hen, die in eene gemeente *werkelijk* wonen, volgens de bepalingen van art. 13 G. Konink]. Besluit van 26 September 1859 (*Staatsbl.* n°. 101). De *feitelijke* bevolking bestaat uit hen, die op een bepaald tijdstip zich in eene gemeente ophouden.

De beide eerste tienjarige volkstellingen doen uitsluitend de *werkelijke* bevolking kennen [1]); de beide laatste zoowel de *werkelijke* als de *feitelijke*. Bij de derde volkstelling is de *feitelijke* bevolking beschouwd als het gezamenlijk *aantal bewoners* van iedere gemeente.

De drie laatste volkstellingen zijn gehouden telkens op één dag, terwijl de twee eersten zijn aangevangen op 16 Nov. 1829 en 18

[1]) Door den Heer VON BAUMHAUER werden de uitkomsten der volkstellingen van 1829 en 1839 beschouwd als te bevatten de *feitelijke* bevolking. Op grond der inlichtingen, welwillend door den Heer DE BOSCH KEMPER verstrekt, nemen wij aan, dat deze tellingen de *werkelijke* bevolking doen kennen.

Nov. 1839 en geëindigd met het einde van elk jaar. Zij geven derhalve het bevolkingscijfer van ultimo December dier jaren.

De bevolkingscijfers die hieronder volgen, hebben — met uitzondering van die der derde telling — steeds betrekking op de werkelijke bevolking, *tenzij* uitdrukkelijk anders vermeld is.

Bevolking naar de volkstellingen van:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
16 Nov. 1829	1,278,046	1,335,441	2,613,487
18 〃 1839	1,400,942	1,459,508	2,860,450
19 〃 1849	1,498,811	1,558,068	3,056,879
31 Dec. 1859	1,629,035	1,680,093	3,309,128
1 〃 1869	1,764,118	1,815,411	3,579,529

Naar de bevolkingsregisters:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
31 Dec. 1869	1,766,571	1,817,399	3,583,970
〃 〃 1870	1,785,855	1,832,468	3,618,323
〃 〃 1871	1,795,929	1,841,345	3,637,274
〃 〃 1872	1,814,762	1,859,898	3,674,660
〃 〃 1873	1,835,842	1,880,160	3,716,002
〃 〃 1874	1,862,500	1,904,763	3,767,263
〃 〃 1875	1,884,417	1,925,110	3,809,527
〃 〃 1876	1,913,486	1,951,970	3,865,456
〃 〃 1877	1,943,408	1,981,384	3,924,792
〃 〃 1878	1,972,744	2,009,143	3,981,887

Voor de verschillende provinciën heeft men de volgende cijfers:

Provinciën.	Volkstelling 1 Dec. 1869.	Bevolkingsregisters op 31 Dec. 1878. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Noord-Brabant	428,872	236.138	232,529	468,667
Gelderland	432,693	234,518	229,322	463,840
Zuid-Holland	688,204	384,304	411,805	796,109
Noord-Holland	577,436	323,829	344,117	667,946
Zeeland	177,569	93 368	96,298	189,666
Utrecht	173,556	93,848	97,522	191,370
Friesland	292,354	160,722	163,150	323,872
Overijssel	254,051	139 934	133,836	273,770
Groningen	225 336	123.266	125,858	249,124
Drenthe	105,637	60,513	56,513	117,026
Limburg	223,821	122,304	118,193	240,497
Het Rijk	3,579,529	1,972,744	2,009,143	3,981,887

Dichtheid der bevolking. Zie *Algem. Stat.* II, bl. 30. *Bijdragen* 1876 I, bl. 29 en 1877 I, bl. 45.

	Telling 1859. Aantal zielen per 1000 hectaren.	Telling 1869. Aantal zielen per 1000 hectaren.	Telling 1869. Aantal zielen per □ geogr. mijl.
Noord-Brabant	795	836	4,605
Gelderland	794	851	4,684
Zuid-Holland	2,071	2,281	12,558
Noord-Holland	1,911	2,126	11,705
Zeeland	942	1,006	5,540
Utrecht	1,157	1,254	6,904
Friesland	838	893	4,915
Overijssel	678	760	4,184
Groningen	906	983	5,412
Drenthe	358	397	2,185
Limburg	978	1,015	5,591
Het Rijk	1,008	1,089	5,995

Indeeling naar het geslacht. Op 1000 mannen gaven de volkstellingen van:

1829	1,045	vrouwen zoodat de mann. bev. bedroeg	48.81 pCt.
1839	1,042	〃 〃 〃 〃 〃 〃	48.98 〃
1849	1,040	〃 〃 〃 〃 〃 〃	49.03 〃
1859	1,041	〃 〃 〃 〃 〃 〃	49.23 〃
1869	1,028	〃 〃 〃 〃 〃 〃	49.28 〃

Indeeling naar den burgerlijken staat:

	Telling 1859. Mannen.	Telling 1859. Vrouwen.	Telling 1869. Mannen.	Telling 1869. Vrouwen.
Ongehuwd	1,039,261	1,019,214	1,104,035	1,082,501
Gehuwd	522,524	522,431	589,914	590,081
Gescheiden van tafel en bed			499	733
In weduwenstaat	66,854	137,982	69,328	141,707
Gescheiden van echt	228	469	342	688
Onbekend	168	47	—	1
Totaal	1,629,035	1,680,093	1,764,118	1,815,411

Bevolking naar den leeftijd. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 38, het artikel van Mr. V. BAUMHAUER in het Jaarb. voor 1875, *Mengelw*, blz. 24; — *Uitk. der laatste volkstelling*, dl. II; — en *Bijdr. tot de Alg. Stat.* 1876, afl. I en vooral afl. III.

Volgens de volkstellingen van 1859 en van 1869 waren de mannelijke en de vrouwelijke bevolking percentsgewijze aldus naar den leeftijd verdeeld.

	Mannel. bevolking. 1859.	Mannel. bevolking. 1869.	Vrouwel. bevolking. 1859.	Vrouwel. bevolking. 1869.
0 tot en met 9 jaren	23.49	24.47	22.44	23.44
10 〃 〃 〃 19 〃	19.68	19.00	18.75	18.24
20 〃 〃 〃 49 〃	41.78	40.51	41.91	40.78
50 jaren en ouder	15.35	16.02	16.90	17.54

Indeeling naar de geboorteplaats.

GEBOREN IN:	Telling 1859.	Telling 1869.
De gemeente	2,279,966	2,444,343
Eene andere gemeente binnen de provincie	681,516	757,291
Eene andere provincie binnen het Rijk	282,184	313,725
Eene der Nederlandsche koloniën	3,030	4,892
Duitschland	36,561	33,766
België	19,429	19,147
Groot-Brittannië en Ierland	1,011	1,007
Een ander vreemd land	4,934	5,156
Onbekend	497	202

Naturalisatiën. Zie: *Stat. bescheid.* Loop der bevolking 1865—1875 en de desbetreffende staatsbladen. Ingevolge art. 7 der Grondwet (wet van 28 Juli 1850, *Staatsbl.* n°. 44) werd aan het volgend aantal personen de hoedanigheid van Nederlander verleend:

1870	14
1871	20
1872	18
1873	27
1874	27
1875	32
1876	44
1877	45
1878	37

Huizen en huisgezinnen.

	Telling 1859.	Telling 1869.
Bewoonde huizen	542,395	634,595
Onbewoonde 〃	141,491	399,266
Huizen in aanbouw	—	1,214
Bewoonde schepen	6,684	9,076
Getal huisgezinnen	668,911	748,732

Bevolking naar de middelen van bestaan. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 58. Latere opgaven zijn nog niet gepubliceerd.

Loop der bevolking. Zie voor de jaren 1850 tot 1865 *Alg. Stat.* II, bl. 63 volg., voor de onderstaande jaren *Stat. bescheiden* 1865-1875, dl. I, — de *Statistiek der Bevolking over* 1875, — de *Bijdragen* 1876 III, — alsmede de *Provinciale Verslagen.*

Het aantal huwelijken, geborenen, sterfgevallen en levenloos aangegevenen bedroeg feitelijk, in:

	Huwelijken.	Geborenen.	Sterfgevallen.	Levenloos aangegeven.
1870	28,632	129,998	93,067	7,010
1871	28,991	128,301	106,974	7,310
1872	30,189	131,664	94,594	7,313
1873	31,671	133,796	89,287	7,359
1874	31,353	136,072	85,069	7,607
1875	31,553	138,469	96,834	7,645
1876	31,699	142,210	90,187	7,610
1877	31,461	142,632	86,278	7,472

De levenloos aangegevenen zijn onder de vorenstaande cijfers van geborenen en sterfgevallen *niet* begrepen.

Het getal huwelijken stond tot de gemiddelde bevolking van het Rijk in:

1869 als 1 : 131	1873 als 1 : 117
1870 〃 1 : 126	1874 〃 1 : 119
1871 〃 1 : 126	1875 〃 1 : 120
1872 〃 1 : 121	

De percentsgewijze verhouding van de huwelijken naar den burgerlijken staat was als volgt, tusschen:

	Jonkmans en jonge dochters.	Jonkmans en weduwen.	Weduwnaars en jonge dochters.	Weduwnaars en weduwen.
1869	79.70	4.69	10.83	4.78
1870	79.54	4.56	11.04	4.86
1871	79.11	4.57	11.40	4.98
1872	78.78	4.70	11.20	5.00
1873	79.85	4.66	10.48	4.66
1874	80.28	4.28	10.37	4.66
1875	80.64	4.20	10.36	4.80

Naar den ouderdom liet bij de huwelijken elke kunne zich splitsen op de volgende wijze:

(Reden tot 1000).

voor de mannen.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.
beneden 21 jaren	18.20	19.21	20.11	21.13	16.58	22.68
van 21—24 〃	189.70	186.37	195.96	207.39	198.61	241.63
〃 25—29 〃	352.83	361.16	345.42	336.78	350.47	321.02
〃 30—34 〃	202.66	199.84	199.89	197.69	192.24	189.27
〃 35—39 〃	93.75	94.65	97.66	98.94	98.45	92.27
〃 40—44 〃	57.24	54.69	57.05	55.98	63.13	50.90
〃 45—49 〃	37.70	37.41	35.36	36.44	36.02	35.28
〃 50—54 〃	21.66	21.34	22.83	21.97	20.70	22.33
〃 55—59 〃	13.67	13.45	13.83	13.35	11.82	13.71
〃 60—64 〃	7.34	6.74	6.76	5.96	6.89	7.11
〃 65—69 〃	3.74	3.53	3.69	2.78	3.31	3.00
〃 70—74 〃	1.04	1.43	1.21	1.29	1.08	0.61
〃 75—79 〃	0.43	0.18	0.17	0.23	0.40	0.19
〃 80 en meer 〃	0.03	—	0.07	0.07	—	—

voor de vrouwen.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.
beneden 21 jaren	87.75	91.65	93.65	92.49	70.19	98.08
van 21—24 〃	273.20	276.37	281.91	298.85	293.14	332.98
〃 25—29 〃	325.84	320.55	312.03	298.91	321.13	278.22
〃 30—34 〃	156.21	156.05	152.66	155.75	155.90	140.27
〃 35—39 〃	69.90	70.31	75.40	69.73	72.65	67.97
〃 40—44 〃	42.27	39.19	39.67	40.98	45.48	38.12

(Reden tot 1000).

voor de vrouwen.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.
van 45—49 jaren	25.26	25.43	26.40	24.08	22.76	23.15
〃 50—54 〃	12.16	12.36	11.73	11.39	11.78	12.66
〃 55—59 〃	4.53	5.13	5.42	5.00	4.19	5.77
〃 60—64 〃	1.76	1.88	2.11	1.99	1.69	2.11
〃 65—69 〃	0.97	0.80	0.62	0.73	0.95	0.45
〃 70—74 〃	0.11	0.28	0.10	0.07	0.10	0.16
〃 75—79 〃	0.04	—	—	0.03	0.04	0.06
〃 80 en meer 〃	—	—	—	—	—	—

	Scheidingen van tafel en bed.		Echtscheidingen.	
	geheel aantal.	Een op vermoedelijk aantal geh. paren.	geheel aantal.	Een op vermoedelijk aantal geh. paren.
1870	36	16,480	120	4,944
1871	30	19,934	121	4,942
1872	15	40,265	97	6,227
1873	21	29,193	131	4,680
1874	29	21,475	154	4,044
1875	35	18,040	151	4,181
1876	25	25,594	153	4,182

Geborenen (zonder de levenloos aangegevenen).

	Wettig.			Onecht.			Te zamen.		
	mann.	vrouw.	totaal.	mann.	vrouw.	totaal.	mann.	vrouw.	totaal.
1869	61,124	58,246	119,370	2,234	2,185	4,419	63,358	60,431	123,789
1870	64,510	60,935	125,445	2,259	2,293	4,552	66,769	63,228	129,997
1871	63,121	60,778	123,899	2,270	2,136	4,406	65,391	62,914	128,305
1872	64,991	61,936	126,927	2,399	2,338	4,737	67,330	64,274	131,664
1873	66,033	63,035	129,068	2,413	2,315	4,728	68,446	65,350	133,796
1874	67,417	64,107	131,524	2,318	2,230	4,548	69,735	66,337	136,072
1875	69,102	64,961	134,063	2,227	2,179	4,406	71,329	67,140	138,469
1876	70,630	66,986	137,610	2,313	2,281	4,594	72,943	69,267	142,210
1877	70,831	67,217	138,048	2,306	2,278	4,584	73,137	69,495	143,632

Met inbegrip van de levenloos aangegeven, stonden de onechtgeborenen tot de geborenen in 't algemeen als 1 tot:

	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
Noord-Brabant	37.38	40.89	44.38	42.86	44.89	43.60	45.99
Gelderland	28.11	31.48	30.04	27.43	27.45	30.33	32.82
Zuid-Holland	20.98	22.24	22.73	21.58	19.89	22.27	23.12
Noord-Holland	24.43	24.95	24.23	23.56	22.85	24.64	26.13
Zeeland	26.—	25.89	26.30	25.22	27.77	25.41	26.94
Utrecht	22.91	20.62	21.43	23.48	20.32	22.28	22.73
Friesland	43.31	41.26	36.24	44.02	39.52	41.10	41.63
Overijssel	39.48	37.73	45.07	39.88	39.26	37.40	46.43
Groningen	22.18	21.56	22.54	19.88	22.29	22.19	21.89
Drenthe	30.23	31.72	32.03	31.14	33.14	32.10	35.27
Limburg	41.93	37.58	37.44	37.19	42.45	41.41	47.14
	27.12	27.70	27.90	26.95	26.54	28.47	29.45

Erkenning en wettiging van natuurlijke kinderen.

In vorige jaargangen hebben wij eenige opgaven verstrekt omtrent erkenning en wettiging van natuurlijke kinderen, zoo als deze in de officieele bescheiden werden medegedeeld.

Blijkens de *Bijdragen* 1876, III bl. 77 verdienen echter de opgaven omtrent de wettiging, door de gemeentebesturen verstrekt, te weinig vertrouwen om ze voor mededeeling vatbaar te maken.

Wij beperken ons op dien grond tot mededeeling van de volgende cijfers, alleen betrekking hebbende op de *erkenning* van nat. kind., voorzoover deze blijkt uit de registers van den Burgerlijken stand.

1870	2,082	1874	2,001
1871	1,705	1875	2,023
1872	1,790	1876	1,985
1873	2,161		

Vruchtbaarheid der huwelijken. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 100.

Sterfte. Zie voor de jaren 1840—1865 *Alg. Stat.* II, bl. 102 tot 120 en verder *Stat. bescheiden* 1865—1874, 1e st., alsmede *Statistiek der bevolking over* 1875 en *Bijdragen* 1876, III. Het aantal sterfgevallen was, zonder de levenloos aangegevenen, in:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Levenl. aangegeven.
1870	47,175	45,819	93,066	7,011
1871	54,303	52,675	106,978	7,306
1872	48,550	46,045	94,594	7,313
1873	45,715	43,571	89,287	7,359
1874	43,446	41,623	85,069	7,607
1875	49,541	47,293	96,834	7,645
1876	46.383	43,804	90,187	7,610
1877	44,499	41,779	86,278	7,472

Naar den burgerlijken staat was de sterfte aldus verdeeld:

	Ongehuwd.		Gehuwd.		In weduwenstaat.		Gescheiden van echt.		Burg. staat. Onbekend.	
	mann.	vrouw.	mann.	vrouw.	mann.	vrouw.	m.	v.	m.	v.
1870	30,515	26,952	11,427	10,467	5,210	8,452	10	20	13	—
1871	35,935	32,519	12,977	11,570	5,371	8,553	14	33	6	—
1872	32,578	28,602	11,109	9,945	4,827	7,479	19	15	17	3
1873	29.599	25,906	11,149	9,808	4,933	7,832	13	21	22	4
1874	27,368	23,872	10,996	9,866	5,048	7,863	17	20	17	2
1875	31,823	27,755	12,139	10,845	5,532	8,677	16	15	29	1
1876	29,873	25,801	11,353	10,146	5,105	7,832	21	20	31	5

	Ongehuwd.	Gehuwd.	In weduwenstaat.	Gescheiden van echt.	Burg. staat. Onbekend.
	Totalen.	Totalen.	Totalen.	Totalen.	Totalen.
1870	57,467	21,894	13,662	30	13
1871	68,454	24,547	13 924	47	6
1872	61,054	21,054	12,306	34	20
1873	55,505	20,957	12,765	34	26
1874	51,240	20,862	12,911	37	19
1875	59,580	22,984	14,209	31	30
1876	55,674	21,499	12,937	41	36

AANTAL OVERLEDENEN NAAR DEN LEEFTIJD BIJ DEN DOOD.

Jaartal.		Levenloos aangegeven.	Beneden 1 jaar.	1 jaar.	2, 3 en 4 jaar.	5 tot en met 13 jaar.	14 tot en met 19 jaar.	20 tot en met 49 jaar.	50 tot en met 64 jaar.	65 tot en met 79 jaar.	80 jaar en daarboven.	Onbekend.	Totaal.	Totaal generaal.
1870.	M.	3,898	15,012	3,260	3,210	2,588	1,205	7,943	5,506	6,658	1,771	22	51,073	100,075
	V.	3,112	12,225	3,289	3,173	2,461	1,329	8,341	4,897	7,756	2,418	2	49,003	
1871.	M.	4,079	15,835	4,132	4,771	3,670	1,561	9,785	6,018	6,766	1,743	22	58,382	114,284
	V.	3,227	13,083	4,121	4,548	3,766	1,658	10,068	5,302	7,570	2,554	5	55,902	
1872.	M.	4,070	15,423	3,853	3,826	3,078	1,272	8,080	5,337	6,060	1,600	21	52,620	101,907
	V.	3,243	12,526	3,778	3,644	2,999	1,310	8,247	4,556	6,749	2,229	6	49,287	
1873.	M.	4,189	15,166	3,010	2,900	2,471	1,162	7,503	5,353	6,422	1,707	22	49,905	96,646
	V.	3,170	12,297	3,017	2,891	2,415	1,065	7,705	4,687	7,113	2,377	4	46,741	
1874.	M.	4,287	14,285	2,765	2,591	2,077	1,024	7,197	5,471	6,274	1,742	20	4,7733	92,675
	V.	3,319	11,548	2,701	2,385	2,010	1,033	7,612	4,791	7,126	2,415	2	44,942	
1875.	M.	4,297	16,890	3,488	2,978	2,186	1,131	7,788	6,083	6,958	2,014	25	53,838	104,479
	V.	3,348	13,390	3,482	3,052	2,175	1,176	8,255	5,113	7,893	2,754	3	50,641	
1876.	M.	4,260	15,743	5,826		2,087	1,147	7,498	5,692	6,504	1,854	32	50,643	97,797
	V.	3,350	12,817	5,539		2,037	1,226	7,702	4,806	7,168	2,501	8	47,154	

Vergelijking tusschen geboorte en sterfte (de levenloos aangegevenen niet medegerekend). Het algemeen bedrag der geborenen en der sterfgevallen stond tot de gemiddelde bevolking des Rijks als 1 tot:

	voor de geborenen.	voor de sterfgevallen.		voor de geborenen.	voor de sterfgevallen.
1870	27.70	38.70	1873	27.62	41.40
1871	28.27	33.91	1874	27.50	43.98
1872	27.77	38.65	1875	27.36	39.12

De feitelijke bevolking vermeerderde door meer geboorten dan sterfgevallen (de levenloos aangegeven buiten rekening gelaten), als volgt:

	geboren.	sterfgevallen.	meer geb. dan gestorv.
1870	129,997	93,066	36,931
1871	128,305	106,978	21,327
1872	131,664	94,594	37,070
1873	133,796	89,287	44,509
1874	136,072	85,069	51,003
1875	138,469	96,834	41,635
1876	142,270	90,187	52,023

Levenloos aangegevenen.

	Totaal.	1 levenloos aangegeven op geborenen in 't algemeen.	1 levenloos aangegeven op overledenen in 't algemeen.
1870	7,011	19.54	14.27
1871	7,306	18.56	15.64
1872	7,313	19.01	13.94
1873	7,359	19.18	13.13
1874	7,607	18.89	12.18
1875	7,645	19.11	13.67
1876	7,610	—	—

Levens- en sterftewet. Zie *Algem. Statistiek* II, bl. 121—126, alsmede de reeds genoemde *Bevolkingstafelen*, *twaalfjarige staten der levendgeborenen en sterfgevallen*, *levens- en sterftewet voor het Kon. der Nederlanden*, alsmede *Bijdr. tot de Algem. Statistiek*, sterftetafelen over 1840—'51, 1850—'59, 1860—'69.

Omtrent de kindersterfte zie men verder het uitvoerig overzicht in *Bijdragen* 1876, III, bl. 68 vlg.

Verandering van woonplaats.

Ingekomen personen in de gemeenten

	uit and. gem. in de prov.	uit andere provinc.	uit de Overz. bezitt.	uit den vreemde.	vor. woonpl. onbekend.	Totaal.
1870	130,055	54,427	2,063	5,692	257	192,494
1871	129,836	53,363	1,628	5,327	49	190,203
1872	138,409	56,785	1,711	6,424	5,158	208,487
1873	139,354	59,522	1,724	6,549	1,350	208,499
1874	135,305	56,225	1,679	6,673	262	200,844
1875	136,935	61,348	1,739	7,457	792	208,271
1876	145,934	66,118	1,699	8,185	1,004	222,940

Vertrokken personen uit de gemeenten

	naar eene gem. binnen de prov.	naar eene andere provincie.	naar de Overz. bezitt.	naar den vreemde.	plaats der vestiging onbekend.	Totaal.
1870	130,333	55,527	615	7,913	67	194,455
1871	127,149	53,241	1,110	10,637	30	192,167
1872	134,485	57,482	832	11,916	2,878	207,593
1873	135,288	59,905	1,897	12,762	1,322	211,174
1874	131,753	56,034	1,029	8,761	2,388	199,965
1875	134,386	61,365	558	8,177	2,328	207,114
1876	143,255	64,646	806	7,759	2,116	218,582

Zie *Stat. bescheid.* 1869, I, en *Bijdragen* 1876, III, bl. 78, waar op de onvolledigheid dezer opgave wordt gewezen.

Landverhuizing. Volgens de jaarlijksche opgaven in de *Staatscourant*, laatstelijk die van 1877, n°. 155 en 1878, n°. 115, zijn als landverhuizers uit Nederland vertrokken in:

	Nederland.	Vreemdeling.	Totaal.
1870	—	—	1,644
1871	—	—	2,069
1872	—	—	3,486
1873	—	—	3,867
1874	—	—	1,042
1875	786	1,344	2,130
1876	620	1,765	3,109
1877	594	1,809	2,403

PHYSIEKE TOESTAND DER BEVOLKING. Zie *Alg. Stat.* II, blz. 134. *Bronnen: Statistieke bescheiden voor het Kon. der Nederl. Ligting voor de Nat. mil.* in elk der jaren 1863—1875, de *Bijdragen*, en voor enkele cijfers de statistiek betreffende den afloop der nat. militie, jaarlijks in de *Staatscourant* gepubliceerd. Voorts de *Provinciale Verslagen.*

Onderzoek naar den toestand der kinderen werkzaam in fabrieken. Zie de *Alg. Stat.* II, bl. 146. Van het aldaar vermelde *Rapport der Commissie belast met het onderzoek naar den toestand der kinderen in fabrieken arbeidende*, zijn later verschenen afl. IV en V: *Resultaten van het vergelijkend lokaal onderzoek*, waaruit echter geen kort algemeen overzicht is saam te stellen.

Gezondheidstoestand. Zie *Alg. Stat.*, Dl. II, bl. 155, bewerkt door Mr. M. M. VON BAUMHAUER en Dr. L. SCHELTEMA BEDUIN, loopende over de jaren 1854—1869. *Bronnen: Verslagen aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig staatstoezicht* 1866—1877. *Statistische bescheiden, Sterfte naar de oorzaken van den dood*, het laatste in 1876 verschenen betreft het jaar 1872. — De

Bijdragen 1876, III. bevatten opgaven omtrent het jaar 1876. — *De cholera-epidemie in Nederland in* 1866 *en* 1867, uitgegeven door het Dep. van binnenl. zaken, 1872—1873. — De Pokken-epidemie in Nederl. in 1870—73, uitgegeven als voren, 1875. *Bijdragen tot de geneeskundige plaatsbeschrijving van Nederland*, uitgegeven door het Dep. van binnenl. zaken, 1870, 1872 en 1875. *Natuurkundige plaatsbeschrijving van de provinciën Zeeland, Friesland en Overijssel.* Voorts de *Provinciale Verslagen.*

Sterfte naar de oorzaken van den dood.

In de vorige jaargangen van dit *Jaarboekje* vindt men de opgaven vermeldt omtrent de sterfte naar de oorzaken van den dood tot 1874. De cijfers daarvoor werden ontleend aan de *Verslagen van het geneeskundig Saatstoezicht.* Sedert 1875 worden in deze Verslagen echter een grooter aantal oorzaken van den dood opgegeven. Hierdoor wordt eene vergelijking met de vroegere jaren moeilijk. Onder verwijzing naar de vroegere jaargangen laten wij thans volgen de cijfers voor de jaren 1875—1877.

OORZAKEN VAN DEN DOOD.	1875. Aantal sterfgevallen, werkelijk aantal.	1875. per 1000 inwoners.	1876. Aantal sterfgevallen, werkelijk aantal.	1876. per 1000 inwoners.	1877. Aantal sterfgevallen, werkelijk aantal.	1877. per 1000 inwoners.
1. Gebrekkige ontwikkeling	992	0.26	977	0.25	930	0.24
2. Lichaamszwakte. Tering (Exc. nº. 18)	19,023	5.04	18,292	4.8	16,920	4.37
3. Klierziekte. Rhachitis. Syphilis	1,499	0.39	1,395	0.35	1,461	0.37
3a. Syphilis	40	0.01	40	0.01	41	0.01
4. Absces. Ulcus. Gangraena. Pyaemia Haemorrhagie (Exc. 31)	961	0.25	932	0.21	788	0.2
5. Kanker	1,815	0.48	1,861	0.48	1,956	0.5
6. Waterzucht. Scheurbuik	1,607	0.42	1,578	0.41	1,514	0.39
7. Typhus. Febris typhoidea	1,306	0.34	1,303	0.34	1,055	0.27
8. Aanhoudende koorts (Exc. 7)	1,401	0.37	1,222	0.32	1,168	0.3
9. Tusschenpoozende koorts	428	0.11	373	0.09	322	0.08
9a. Febris perniciosa	484	0.12	397	0.1	352	0.09
10. Pokken	195	0.05	113	0.02	26	0.006
11. Roodvonk	244	0.06	103	0.02	136	0.03
12. Mazelen	1,196	0.3	870	0.2	578	0.14
13. Andere huidziekten	352	0.09	288	0.07	327	0.08
14. Stuipen. Trismus. Epilepsie	6,487	1.72	5,793	1.52	5,589	1.44
15. Apoplexie	3,040	0.86	2,860	0.75	2,815	0.72
16. Hersenziekten (Exc. 15)	4,196	0.11	4,267	1.12	4,159	1.07
17. Ruggemergslijden (Paralysis)	371	0.09	347	0.09	337	0.08
18. Keel- en longtering. Bloedspuwing	9,072	2.4	9,013	2.36	8,610	2.22
19. Croup	1,190	0.31	941	0.24	741	0.19

OORZAKEN VAN DEN DOOD.	1875. Aantal sterfgevallen, werkelijk aantal.	1875. per 1000 inwoners.	1876. Aantal sterfgevallen, werkelijk aantal.	1876. per 1000 inwoners.	1877. Aantal sterfgevallen, werkelijk aantal.	1877. per 1000 inwoners.
20. Kinkhoest	1,404	0.37	997	0.26	1,827	0.47
21. Acute ziekten der ademhalingswerktuigen	10,402	2.76	8,946	2.34	8,658	2.23
22. Chronische ziekte der ademhalingswerktuigen (Exc. 18).	6,083	1.61	5,229	1.37	4,977	1.28
23. Hart- en vaatziekten. Rheumatismus. Arthritis	730	0.19	633	0.16	871	0.22
24. Organische hartgebreken. Aneurysma	1,863	0.49	1,763	0.46	1,623	0.41
25. Angina diphterina	402	0.10	304	0.07	327	0.08
26. Diarrhoea.	2,973	0.78	2,740	0.72	2,077	0.53
26a. Dysenterie	134	0.03	115	0.03	67	0 01
27. Cholera asiatica. Chol. nostras	120	0.03	141	0.03	101	0.02
28. Acute ziekten der spijsverteringswerktuigen	4,956	1.31	4,902	1.28	4,784	1.23
29. Chronische ziekten der spijsverteringswerktuigen (Exc. 5)	3,124	0.82	3,217	0.86	3,110	0.8
30. Ziekten der organa urogenitalia (Exc. 5)	1,217	0.32	1,281	0.33	1,272	0.32
31. Ziekten van het kraambed. Febris puerperalis	886	—	704	—	—	—
32. Gewelddadige dood	779	0.2	627	0.16	727	0.18
33. Verdrinken	869	0.23	1,003	0.26	954	0.24
34. Zelfmoord	102	0.02	209	0.05	183	0.04
35. Onbekende oorzaak. Plotseling.	4,891	—	4,450	—	4,288	—
(Zonder geneeskundige behandeling, begrepen onder 1—34.)	5,499	—	5,093	—	3,871	—

	1875.	1876.	1877.
Het aantal overledenen aan ziekten van het kraambed bedroeg op de 1000 geboorten	6.05	4.69	4.11
Het aantal overledenen aan onbekende oorzaken des doods op de 1000 overledenen	46	45	45
Id. id. zonder geneeskundige behandeling, op de 1000 overledenen	52	52	41
Het aantal levenloos aangegevenen	7,645	7,611	7,474
Id. Id. op 1000 geboorten	52.2	50.8	49.8
Het geheel aantal overledenen met inbegrip der levenloos aangegevenen	104,479	97,797	93,763
dat der overledenen op 1000 inwoners	27.73	25.67	24.25

Het *aantal genees- en artsenijbereidkundigen* was volgens de Verslagen van het geneeskundig Staatstoezicht, als volgt:

	31 December				
	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Medicini doctores met algemeene bevoegdheid	359	362	362	358	358
Med. doct. met beperkte bevoegdheid	569	542	513	493	474
Artsen	84	109	132	157	184
Plattelands- en stedel. heelmeesters	1086	1067	1010	955	912
Eervol ontslagen offic. van gezondheid 1st. en 2d. kl	42	46	47	47	48
Te zamen	2140	2126	2064	2010	1976
Tandmeesters	60	57	54	55	61
Vroedvrouwen	763	762	755	717	715
Apothekers	769	769	744	729	711
Geëxamineerde apothekers als bedienden bij anderen	—	57	52	40	49
Apothekers-bedienden volgens de Wet van 1 Juni 1865 (nº. 59)	—	334	341	297	280
Hulp-apothekers	—	93	103	110	107
Leerling-apothekers	—	208	248	267	259
onder deze vrouwelijke leerl	—	22	35	41	48
Droogistwinkels	157	145	133	126	125

Krankzinnigen verpleging. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 167 volg., loopende tot 1868, het *Verslag van den staat der gestichten voor krankzinnigen* 1869—'74, in 1878 uitgegeven. Zie mede de *Verslagen der provinciën*, Hoofdst. IV. Zie ook in dit *Jaarb.* voor 1872, bl. 340, 1873, bl. 387, en 1875, bl. 107, de aan officieele bron ontleende *Overzichten van de beweging in de Nederlandsche gestichten voor krankzinnigen* in 1871, 1872, 1873, en 1874. Aan het laatst *Verslag* ontleenen wij de volgende tabel.

JAREN.	Aanwezig op 1 Januari.			Opgenomen.			Verpleegd.			Overleden.			Niet verbeterd ontslagen.			Verbeterd ontslagen.			Hersteld ontslagen.			Aanwezig op 31 December.		
	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.
1869	1,580	1,715	3,295	495	477	972	2,083	2,195	4,278	193	167	360	27	28	55	37	37	74	174	229	403	1,644	1,731	3,375
1870	1,644	1,731	3,375	546	550	1,096	2,205	2,289	4,494	193	186	379	137	116	253	40	48	97	185	223	408	1,626	1,708	3,334
1871	1,626	1,708	3,334	546	562	1,108	2,188	2,278	4,466	208	173	381	70	67	137	40	45	85	167	189	356	1,687	1,796	3,483
1872	1,687	1,796	3,483	501	540	1,041	2,203	2,345	4,548	188	182	370	24	21	45	50	39	89	197	221	418	1,729	1,873	3,602
1873	1,729	1,873	3,602	527	496	1,023	2,265	2,379	4,644	193	179	372	30	20	50	53	68	121	174	211	385	1,806	1,891	3,697
1874	1,806	1,891	3,697	562	513	1,075	2,385	2,411	4,796	243	184	427	36	18	54	56	70	126	205	207	412	1,828	1,925	3,753
Totaal....				3,177	3,138	6,315	—	—	—	1,218	1,071	2,289	324	270	594	285	307	592	1,102	1,280	2,382			

Hiervan behooren te worden afgetrokken de volgende getallen van lijders, die van een gesticht naar een ander zijn overgeplaatst en alzoo onder de opgenomenen tweemaal voorkomen, zoodat zij, hoewel onder de niet verbeterd of verbeterd ontslagenen uit de gestichten, uit welke zij vertrokken zijn, medegerekend, toch tot de bevolking van de gestichten zijn blijven behooren.

JAREN.	Aanwezig op 1 Januari. M.	V.	T.	Opgenomen. M.	V.	T.	Verpleegd. M.	V.	T.	Overleden. M.	V.	T.	Niet verbeterd ontslagen. M.	V.	T.	Verbeterd ontslagen. M.	V.	T.
1869	—	—	—	19	19	38	—	—	—	—	—	—	11	13	24	8	6	14
1870	—	—	—	68	85	153	—	—	—	—	—	—	59	79	138	9	6	15
1871	—	—	—	62	58	120	—	—	—	—	—	—	57	56	113	5	2	7
1872	—	—	—	14	15	29	—	—	—	—	—	—	12	12	24	2	3	5
1873	—	—	—	15	14	29	—	—	—	—	—	—	14	10	24	1	4	5
1874	—	—	—	21	11	32	—	—	—	—	—	—	19	9	28	2	2	4
Totaal.........				199	202	401	—	—	—	—	—	—	172	179	351	27	23	50
Blijft zuiver totaal..				2,978	2,936	5,914	—	—	—	—	—	—	152	91	243	258	284	542

Verpleging van idioten. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 191 volg. *Bronnen:* Verslag van het *Geneeskundig gesticht, uitsluitend voor minderjarige idioten*, te 's Gravenhage, en Prov. Verslag van Zuid-Holland. In 1877 werden er verpleegd 34 jongens en 25 meisjes, te zamen 59, van welke 11 werden ontslagen of zijn overleden; zoodat ult°. Dec. van het jaar aanwezig waren 48. Aan 33 werd onderwijs gegeven. (Zie verder Prov. Verslag over 1877, Hfdst. IV, bl. 40).

Doofstommen, blinden en lijders aan oogziekten enz. Zie *Alg. Stat.* II, bl 196 volg., *Verslag van den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen*, voorts de *Provinciale Verslagen* en die der gestichten zelve.

Volgens het *Verslag over de scholen* telde het doofstommen-instituut te Groningen op 31 Dec. 1877................193 leerlingen.
de inrichting van doofstommen onderwijs te Rotterdam . 108 〃
het gesticht voor doofstommen te St. Michielsgestel . 136 〃
op 1 Juni 1878 het instituut tot onderwijs van blinden te Amsterdam..........................58 〃
op 1 Juli 1878 het gesticht voor volwassen blinden te Amsterdam.................................69 〃

Nederlandsch gasthuis voor behoeftige en minvermogende ooglijders te Utrecht. Zie voor de jaren 1858—1868 de *Alg. Stat.* II. bl. 207 volg., voor de latere jaren Prov. Verslag van Utrecht. Op bl. 64 van Hfdst. IV van dat over 1876, wordt o. a. vermeld dat er in dat jaar werden verpleegd 358 lijders, van welke 13 niet, 125 wel verbeterd en 202 hersteld werden ontslagen en ult°. Dec. in behandeling bleven 18 lijders. In het verslag over 1877 hebben wij dit onderwerp niet behandeld gevonden.

Statistiek der ziekten bij de Landmacht. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 209, loopende over de jaren 1862—1870. Latere opgaven zijn ons niet bekend. Het jaarlijksch verslag van den inspecteur van den geneeskundigen dienst der landmacht, is, zoover wij weten, niet gepubliceerd.

Statistiek der ziekten bij de zeemacht. Zie voor de jaren 1862—1870 *Alg. Stat.* II, bl. 213 volg., voor de jaren 1871 en later het *Beknopt Verslag* enz., voorkomende onder de bijl. tot de Concept-staatsbegrootingen, Hoofdst. VI, laatst voor 1879, waaruit blijkt dat bij de verschillende diensten te zamen genomen in 1876 op een sterkte-cijfer van 6470 koppen voorkwamen 9244 ziekte- en 87 sterfgevallen.

Statistiek der ziekten bij Gevangenen. Zie voor de jaren 1836—

1868 *Alg. Stat.* II, bl. 223 volg., voor de latere jaren, tot en met 1875, de officieele *Statistiek van het gevangeniswezen.* De totaalcijfers zijn, dat in de strafgevangenissen, huizen van verzekering en huizen van arrest te zamen voorkwamen:

	eens of meermalen ziek geweest.	niet ziek geweest.	verhouding 1 ziek op de:
1865	2,835	15,291	5.39
1866	2,927	14,745	5.03
1867	3,012	16,312	5.41
1868	3,644	14,927	4.09
1869	3,284	14,314	4.36
1870	3,218	13,311	4.13
1871	2,926	13,685	4.67
1872	2,931	14,532	4.96
1873	3,356	14,892	4.43
1874	3,263	15,166	4.64
1875	3,215	14,118	4.63
1876	2,806	15,090	5.37
1877	3,535	16,135	4.56

In die gezamenlijke gevangenissen bedroeg de sterfte, in

1865	0.35 pCt.	1870	0.39 pCt.	1875	0.25 pCt.
1866	0.42 〃	1871	0.33 〃	1876	0.26 〃
1867	0.31 〃	1872	0.26 〃	1877	0.28 〃
1868	0.29 〃	1873	0.22 〃		
1869	0.27 〃	1874	0.14 〃		

INTELLECTUEELE ONTWIKKELING.

I. *Lager onderwijs.* Zie *Alg. Stat.* II, bl. 239 volg., bewerkt door Mr. M. M. VON BAUMHAUER en Mr. J. A. SILLEM, loopende tot 1868.

Bronnen: de Regeeringsverslagen, het laatste over 1877/78, in het *Bijblad der Staatscourant* 1878—1879, n°. 105 en de *Prov. Verslagen.*

Beknopt overzicht van de statistiek van het lager onderwijs over de jaren 1868—1877.

Openbare scholen [1]).

	Aantal scholen op 31 Dec.		Leerlingen.		Onderwijzend personeel. (Hoofd-en Hulponderw. en Kweekel.)	(Hoofd-en Hulponderw. en Kweekel.)	
			JONGENS.	MEISJES.	TOTAAL.	MANNEN.	VROUWEN.	TOTAAL.
1868.	2,590	Jan. 192,995	148,156	341,151	6,315	371	6,686
		Jul. 169,440	139,119	308,559			
1869.	2,596	Jan. 197,912	153,398	351,310	6,428	457	6,885
		Jul. 175,193	144,227	319,420			
1870.	2,608	Jan. 202,851	157,323	360,174	6,539	477	7,016
		Jul. 180,996	149,443	330,439			

[1]) Zoowel in dezen staat als in den volgenden worden alleen de cijfers, die op de dagscholen betrekking hebben, medegedeeld.

Aantal scholen.		Leerlingen.			Onderwijzend personeel.		
		JONGENS.	MEISJES.	TOTAAL.	MANNEN. (Hoofd- en Hulponderw. en Kweekel.)	VROUWEN. (Hoofd- en Hulponderw. en Kweekel.)	TOTAAL.
1871.	2,625	Jan. 205,006	159,388	364,394	6,484	535	7,019
		Jul. 184,276	153,190	337,366			
1872.	2,649	Jan. 208,457	163,730	372,187	6,494	624	7,118
		Jul. 187,731	156,351	344,082			
1873.	2,669	Jan. 212,995	169,151	382,146	6,519	729	7,248
		Jul. 188,526	157,684	376,210			
1874.	2,666	Jan. 211,069	167,822	378,891	6,659	813	7,472
		Jul. 190,779	159,678	350,457			
1875.	2,688	Jan. 215,245	171,048	386,293	6,823	873	7,696
		Jul. 194,383	161,567	355,950			
1876.	2,705	Jan. 216,329	171,548	387,877	7,039	1,066	8,105
		Jul. 196,135	162,859	358,994			
1877.	2,712	Jan. 219,978	174,282	394,260	7,309	1,034	8,343
		Jul. 199,835	165,474	365,309			

Bijzondere scholen.

	Aantal scholen.			Aantal leerlingen.			Onderwijzend personeel.		
JAREN.	GESUBSIDIËERDE.	NIET GESUBSIDIËERDE.	TOTAAL.	JONGENS.	MEISJES.	TOTAAL.	MANNEN. (Hoofd- en Hulponderw. en Kweekel.)	VROUWEN. (Hoofd- en Hulponderw. en Kweekel.)	TOTAAL.
1868.	154	931	1,085	Jan. 42,471	53,689	96,160	2,265	1,424	3,689
				Jul. 41,922	52,813	94,735			
1869.	174	954	1,128	Jan. 44,136	55,908	100,044	2,307	1,541	3,848
				Jul. 43,964	55,903	99,867			
1870.	176	943	1,119	Jan. 47,075	59,530	106,605	2,332	1,565	3,897
				Jul. 47,149	59,053	106,202			
1871.	165	944	1,109	Jan. 49,077	60,977	110,054	2,278	1,620	3,898
				Jul. 47,899	59,342	107,241			
1872.	144	973	1,117	Jan. 50,011	61,933	111,944	2,344	1,627	3,971
				Jul. 49,916	62,365	112,281			
1873.	143	978	1,121	Jan. 52,820	65,093	117,913	2,472	1,745	4,217
				Jul. 51,126	63,463	114,589			
1874.	136	982	1,118	Jan. 53,804	66,367	120,171	2,480	1,764	4,244
				Jul. 53,208	66,607	119,815			
1875.	135	994	1,129	Jan. 55,485	67,912	123 397	2,444	1,835	4,279
				Jul. 54,695	67,065	121,860			
1876.	134	982	1,116	Jan. 57,001	70,257	127,258	2,531	1,985	4,516
				Jul. 55,414	68,969	124,383			
1877.	124	977	1,101	Jan. 57,379	71,222	128,601	2,351	1,598	3,949
				Jul. 56,025	70,127	126,152			

Alle lagere scholen te zamen.

Aantal scholen.		Aantal leerlingen.			Onderwijzend personeel.		
JAREN.		JONGENS.	MEISJES.	TOTAAL.	MANNEN.	VROUWEN.	TOTAAL.
1868.	3,675	Jan. 235,466	201,845	437,311	8,580	1,795	10,375
		Jul. 211,362	191,932	403,294			
1869.	3,724	Jan. 242,048	209,306	451,354	8,735	1,998	10,733
		Jul. 219,157	200,130	419,287			
1870.	3,727	Jan. 249,926	216,853	466,779	8,871	2,042	10,913
		Jul. 228,145	208,496	436,641			
1871.	3,734	Jan. 254,083	220.365	474,448	8,762	2,155	10,917
		Jul. 232,175	212.532	444,770			
1872.	3,766	Jan. 258,489	225,779	484,268	8,838	2,251	11,089
		Jul. 237,685	218,728	456,386			
1873.	3,790	Jan. 265,815	234,244	500.059	8,991	2,474	11,463
		Jul. 239,652	221.147	460,799			
1874.	3,784	Jan. 264,873	234,189	599,062	9,139	2,577	11,716
		Jul. 243,987	226,285	470,272			
1875.	3,817	Jan. 270,730	238,960	509,690	9,267	2,708	11,975
		Jul. 249,078	228,732	747,810			
1876.	3,821	Jan. 273,330	241,805	515,135	9,570	3,051	12,621
		Jul. 251,549	231,828	483,377			
1877.	3,813	Jan. 277,357	245,504	522,861	9,660	2,632	12,292
		Jul. 255,860	235,601	491,461			

In 14 gemeenten, waarvan 12 in de prov. Utrecht, waren geene openbare scholen gevestigd. De kinderen uit die gemeenten hadden gelegenheid onderwijs te ontvangen op de scholen van naburige gemeenten.

Was in 1876 het onderwijzend personeel met 646 toegenomen, in 1877 nam het weder af met 329 personen; in dit jaar waren bij de openbare scholen 51 hulponderwijzeressen minder, bij de bijzondere scholen 213 hulponderwijzers en 405 hulponderwijzeressen minder aanwezig; het getal kweekelingen nam daarentegen zeer toe; het vermeerderde bij de openb. scholen met 260 m. en 15 vr., bij de niet gesubs. bijz. scholen met 44 en 27; het verminderde alleen bij de gesubs. bijz. scholen met 2 en 6.

Aan de 3813 lagere scholen waren 3329 hoofdonderwijzers, 449 hoofdonderwijzeressen, 4006 hulponderwijzers, 1415 hulponderwijzeressen, 2325 mannel. kweekelingen en 768 vrouwel. kweekelingen, te zamen 12,292. Daar in Januari de scholen bezocht werden door 522,861 kinderen, was er dooreengenomen nagenoeg op elk 42 tal

kinderen één onderwijzer. Wanneer men de kweekelingen niet medereкent, krijgt men voor elken onderwijzer bijna 57 leerlingen.

Het aantal dagscholieren, dat kosteloos onderwijs ontving, was:

	Openbare scholen.			Alle lagere scholen te zamen.			
	j.	m.	totaal.	j.	m.	totaal.	
1876.	123,615	100,619	224,234	137,423	121,029	258,452	op 15 Jan.
1877.	122,553	99,732	222,285	136,257	120,061	256,318	
1876.	108,606	92,754	201,360	122,017	112,294	234,313	op 15 Juli.
1877.	108,746	92,312	201,058	122,206	111,684	233,890	

De verhouding van het getal dagscholieren, die kosteloos onderwijs ontvingen, tot de geheele bevolking der dagschool op 15 Januari, was als volgt:

Van de 100 jongens (meisjes) genoten kosteloos onderwijs:

	Aan de openbare scholen.		Aan de gesubsid. bijzondere scholen.		Aan de niet gesubs. bijzondere scholen.		Aan alle lagere scholen te zamen	
	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.
1872....	57.1	59.2	10.9	18.5	31.9	34.9	52	52.3
1873....	57	58.7	5.4	16.5	27.2	52.3	50.8	51.2
1874....	56.4	58.4	6.2	16	27.2	32.3	50.3	50.8
1875....	56.8	58.1	6.6	14.4	26.6	30.4	50.4	49.9
1876.....	—	—	—	—	—	—	50.2	50
1877....	55.7	57.2	5.9	11.6	24.7	29.2	49.1	48.9

Op de avondscholen (openbare en bijzondere te zamen genomen) waren aanwezig:

tevens de dagscholen bezoekende:

	OP 15 JANUARI.			OP 15 JULI.		
	j.	m.	totaal.	j.	m.	totaal.
1872....	40,087	17,413	57,500	24,002	11,078	35,080
1873....	41,636	18,323	59,959	23,883	11,833	35,716
1874....	41,341	18,706	60,047	23,667	11,253	34,920
1875....	40,046	17,983	58,029	22,035	11,033	33,068
1876....	38,741	17,496	56,237	20,965	10,811	31,776
1877....	38,322	17,408	55,730	20,496	10,738	31,234

uitsluitend de avondschool bezoekende:

1872....	17,952	6,272	24,224	2,957	2,540	5,497
1873....	17,736	6,055	23,791	2,743	1,965	4,708
1874....	15,872	5,398	21,270	2,923	2,366	5,289
1875....	16,466	5,273	21,739	2,714	1,834	4,548
1876....	15,487	4,795	20,282	2,584	1,698	4,282
1877....	15,505	4,943	20,448	2,356	1,624	3,980

Omtrent *Schoolbezoek* en *Schoolverzuim* vindt men een aantal belangrijke opgaven èn in het *Verslag der scholen* èn in de *Bijdragen tot de Algem. Stat.*, jaarg. 1877, afl. 1. De § 5 van laatstgemeld werk bevat eene statistiek van „het aantal scholen, onderwijzers en schoolgaande kinderen, in verband beschouwd met de bevolking en de oppervlakte." De eerstvolgende tabel „schoolbezoek" is aan de *Bijdragen* ontleend.

PROVINCIËN.	JAARTAL.	VAN IEDERE 1,000 KINDEREN oud 6, 7 en 8 jaar werd de dagschool bezocht door		oud 9, 10 en 11 jaar werd de dagschool bezocht door	
		jongens.	meisjes.	jongens.	meisjes.
Friesland	1877	930	908	910	816
	1876	940	902	891	842
	1875	939	915	875	814
Groningen	1877	940	893	905	833
	1876	901	901	903	829
	1875	899	876	912	834
Zuid-Holland	1877	868	833	941	831
	1876	874	824	895	808
	1875	872	802	865	798
Overijssel	1877	876	855	884	814
	1876	863	842	846	786
	1875	868	853	842	797
Gelderland	1877	836	793	907	843
	1876	823	765	879	841
	1875	829	770	897	834
Drenthe	1877	868	848	865	790
	1876	849	796	835	788
	1875	838	800	836	790
Utrecht	1877	827	788	901	821
	1876	839	797	903	803
	1875	836	771	857	787
Limburg	1877	817	723	933	853
	1876	796	727	910	830
	1875	789	725	915	850
Noord-Holland	1877	787	759	912	847
	1876	816	778	913	839
	1875	767	724	905	839
Noord-Brabant	1877	811	727	914	817
	1876	804	698	895	809
	1875	809	715	886	791
Zeeland	1877	816	743	852	766
	1876	833	752	856	754
	1875	830	753	857	752
HET RIJK	1877	847	803	910	827
	1876	848	796	890	815
	1875	841	786	881	812

SCHOOLVERZUIM, VOLGENS HET VERSLAG DER SCHOLEN OVER 1877—1878.

PROVINCIËN.	Vermoedelijk getal kinderen op 31 December.				Vermoedelijk getal kinderen die op 31 December van de dagschool geen gebruik hebben gemaakt.				Van de 100 jongens (meisjes) hebben op 31 December van de dagschool geen gebruik gemaakt.			
	Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.		Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.		Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noord-Brabant.	14,631	14,232	13,874	13,535	2,692	4,086	1,561	2,048	18	29	11	15
Gelderland....	15,256	15,082	14,870	14,733	2,322	3,094	1,548	2,325	15	21	10	16
Zuid-Holland...	23,853	24,279	23,133	23,882	3,028	4,267	1,640	3,982	13	18	7	17
Noord-Holland.	19,930	20,041	19,815	19,675	3,581	4,693	1,770	3,032	18	23	9	15
Zeeland.......	7,068	7,138	6,776	6,770	1,461	1,882	1,119	1,657	21	26	17	24
Utrecht.......	5,717	5,797	5,594	5,648	915	1,346	614	978	16	23	11	17
Friesland......	11,637	11,621	11,187	10,859	893	1,102	1,087	2,024	8	9	10	19
Overijssel	8,937	8,794	8,791	8,352	1,085	1,319	1,149	1,491	12	15	13	18
Groningen....	8,565	8,232	8,264	8,072	565	869	631	1,131	7	11	8	14
Drenthe.......	4,015	3,907	3,807	3,767	556	615	522	814	14	16	14	22
Limburg......	7,624	7,790	7,578	7,393	1,500	2,163	609	1,027	20	28	8	14
Totaal in 1877.	127,233	126,913	123,696	122,686	18,598	25,436	12,250	20,509	15	20	10	17
〃 1876.	125,632	124,649	123,499	122,767	19,290	24,539	11,060	21,201	15	20	9	17

Uitgaven van het Rijk, de Provinciën en de Gemeenten, ten behoeve van het Openb. Lager Onderwijs, sedert de invoering der Wet van 1857.

De inkomsten, in de 2de kolom bedoeld, zijn: het batig slot der examengelden, de bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen, de opbrengst der schoolgelden, de bijdragen van andere gemeenten of van de provincie, rentelooze voorschotten van de provinciën en de opbrengst van bijzondere fondsen.

	Totaal der uitgaven.	Inkomsten van Rijk en gemeenten.	Zuiver bedrag der uitgaven.
1858	*f* 2,380,080	*f* 1,102,086	*f* 1,278,894
1860	〃 2,720,887	〃 461,152	〃 2,259,735
1865	〃 4,760,039	〃 1,183,451	〃 3,576,587
1870	〃 4,988,114	〃 974,800	〃 4,013.313
1875	〃 7,290,945	〃 1,117,182	〃 6,173,763
1876	〃 7,666,104	〃 1,166,941	〃 6,499,163
1877	〃 8,475,629	〃 1,204,144	〃 7,271,484

De meerdere uitgaven van 1877, in vergelijking met het voorafgaande jaar, bedroegen o. a. voor het onderwijzend personeel *f* 286,112, voor opleiding van onderwijzers *f* 124,833.

Bezoldiging van onderwijzers.

Overzicht der hoofdonderwijzers en onderwijzeressen aan de openbare lagere scholen, met aanduiding hunner vaste en veranderlijke jaarwedden, in 1869, 1874, 1875, 1876 en 1877.

	1869.	1874.	1875.	1876.	1877.
Van *f* 200—*f* 399	206	86	51	37	25
〃 〃 400—〃 499	626	405	360	314	235
〃 〃 500—〃 599	456	464	452	433	435
〃 〃 600—〃 699	341	448	487	498	424
〃 〃 700—〃 799	244	328	355	398	465
〃 〃 800—〃 899	195	265	265	261	291
〃 〃 900—〃 999	115	135	158	172	185
〃 〃 1000—〃 1099	118	167	171	177	162
〃 〃 1100—〃 1199	45	82	82	95	108
〃 〃 1200—〃 1299	43	58	55	62	94
〃 〃 1300—〃 1399	30	25	30	29	33
〃 〃 1400—〃 1499	63	30	38	45	41
〃 〃 1500—〃 1599	19	26	22	26	22
〃 〃 1600—〃 1699	15	33	31	32	29
〃 〃 1700—〃 1799	10	63	63	63	83
〃 〃 1800—〃 1899	12	12	22	23	12
〃 〃 1900—〃 1999	5	6	6	7	7
〃 〃 2000—〃 2099	5	3	4	6	5
〃 〃 2100—〃 2199	4	2	2	1	4

	1869.	1874.	1875.	1876.	1877.
Van *f* 2200—*f* 2299	1	6	5	5	11
″ ″ 2300—″ 2399	2	2	2	2	6
″ ″ 2400—″ 2499	2	1	1	—	2
″ ″ 2500—″ 2599	—	—	1	1	1
″ ″ 2600—″ 2699	1	1	1	1	1
″ ″ 3200—″ 3299	—	1	1	—	1
Totaal	2558	2649	2665	2688	2682

Opleiding van onderwijzers.

Rijkskweekscholen.

	Aantal		Uitgaven			
	kweek.	overige leerl.	voor onderwijz.	voor kweek.	verdere uitgaven.	totaal.
's Hertogenbosch	80	61	*f* 21,429	*f* 21,350	*f* 9,769	*f* 52,548
Haarlem	86	21	″ 21,283	″ 22,200	″ 8,878	″ 52,361
Groningen	86	26	″ 21,250	″ 22,775	″ 7,096	″ 51,121
Middelburg	40	—	″ 8,342	″ 7,308	″ 23,885	″ 39,535
Deventer	40	—	″ 7,375	″ 7,499	″ 5,995	″ 22,651
1877 totaal	332	108	*f* 79,661	*f* 81,133	*f* 57,424	*f* 218,218
1876 ″	228	129	″ 62,431	″ 58,280	″ 23,094	″ 143,805
1875 ″	156	139	″ 54,411	″ 49,970	″ 22,225	″ 126,606
1874 ″	129	149	″ 48,935	″ 41,459	″ 22,989	″ 113,384

De volgende cijfers geven een overzicht van hetgeen in 1872 tot '77 is uitgegeven voor de opleiding van 't onderwijzend personeel in 't algemeen.

	rijks-kweeksch.	normaal-lessen.	art. 12 2e lid.	opleiding onderwij-zéressen.	totaal uitgaven van 't rijk.	door de provincie.	door de gemeenten.	rijk. prov. gemeent
1872	*f* 99,998	*f* 70,169	*f* 10,112	*f* 14,191	*f* 194,472	*f* 900	*f* 20,999	*f* 216,371
1873	″ 102,161	″ 75,441	″ 10,922	″ 14,955	″ 203,481	″ 900	″ 25,237	″ 229,619
1874	″ 113,384	″ 78,489	″ 10,804	″ 19,203	″ 221,880	″ 900	″ 25,365	″ 248,146
1875	″ 126,606	″ 90,380	″ 13,812	″ 29,183	″ 259,981	″ 900	″ 29,398	″ 290,279
1876	″ 143,805	″ 118,297	″ 22,584	″ 32,723	″ 317,408	″ 900	″ 43,690	″ 361,998
1877	″ 218,218	″ 153,314	″ 28,112	″ 32,891	″ 432,535	″ 1,750	″ 52,546	″ 486,831

Bovendien werd aan subsidie van het rijk voor onderwijzers-gezelschappen nog gegeven, in 1872 *f* 5,185, in 1873 *f* 5,205, in 1874 *f* 5,245, in 1875 *f* 5,265, in 1876 *f* 5,290, in 1877 *f* 5,390.

Scholen van bijzonderen aard en strekking.

Bewaarscholen. Zie voor de jaren tot 1868 *Alg. Stat.* II, bl. 272, voor de volgende jaren het *Verslag over de scholen.* Ongerekend de bewaar- of klein-kinderscholen te Amsterdam, in 1877 131, waren er in:

1877 {	102 openb.	scholen	met	509	onderw.	pers.	en	17,819	leerl.
	637 bijzond	〃	〃	1,935	〃	〃	〃	63,330	〃
	739	〃	〃	2,444	〃	〃	〃	81.140	〃
1876...	725	〃	〃	2,325	〃	〃	〃	77,593	〃
1875...	705	〃	〃	2,222	〃	〃	〃	73,018	〃
1874...	688	〃	〃	2,161	〃	〃	〃	70,363	〃
1873...	676	〃	〃	1,979	〃	〃	〃	68,109	〃
1872...	692	〃	〃	2,062	〃	〃	〃	67,155	〃
1871...	674	〃	〃	2,014	〃	〃	〃	65,839	〃

Scholen voor volwassenen. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 275 en de *Verslagen over de scholen* tot 1876—77.

In deze *Verslagen* werd afzonderlijk opgave gedaan van het onderwijs aan „volwassenen” gegeven. Uit het *Verslag* over 1877—78, blz. 199 blijkt thans echter dat deze mededeelingen niet vertrouwbaar zijn, daar gebleken is dat onder deze „volwassenen” op de scholen voor kosteloos onderwijs ook begrepen waren personen die niet onder de volwassenen zijn te rangschikken.

II. *Middelbaar onderwijs.* Zie voor de jaren tot 1868 *Alg. Stat.* II, bl. 300 volg., bewerkt door Dr. D. J. STEYN PARVÉ, en voor de latere jaren het *Verslag over de scholen.*

Burgerscholen.

In 1874 tot 1877 bedroeg hun aantal 39, waaronder 5 burgerdagscholen, 30 burgeravondscholen, alsmede de akademie van Beeldende kunsten en technische wetenschappen en de ambachtsschool beiden te Rotterdam, de bijzondere burgeravondschool te Leiden en de industrieschool te Helder.

Deze gezamenlijke scholen telden:

	Leeraren.	Leerlingen.
Ult°. December 1874	377	3,883
〃 〃 1875	361	3,972
〃 〃 1876	362	4,171
〃 〃 1877	372	4,319

Behalve deze scholen werden in de Verslagen over de scholen nog vermeld: onder de rubriek industrie- en teekenscholen en ambachtsscholen, voor 1874 een aantal van 29 scholen met 2688 leerlingen, voor 1875 een aantal van 39 scholen met 3904 leerlingen, voor 1876 een aantal van 40 scholen met 183 leeraren en 3862 leerlingen en voor 1877 een aantal van 43 scholen met 203 leeraars en 4145 leerlingen. In 1877 waren er 3 inrichtingen waarop ook ambachten onderwezen werden, n.l. de ambachtsscholen te Arnhem met 137, te 's Hage met 94, en te Amsterdam met 147 leerlingen,

terwijl handwerken werden onderwezen aan de industriescholen voor vrouwelijke jeugd te Amsterdam met 175 en te 's Gravenhage met 44 leerlingen.

Hoogere burgerscholen. In 1870 45, in 1871 en 1872 47, in 1873 48, in 1874 50, in 1875 51, in 1876 52, in 1877 53, van welke laatste waren:

	5 of 6jarige cursus.	4jarige cursus.	3jarige cursus.
Rijksscholen	10	—	8
Gemeentescholen	22	4	6
gesubs. bijz. scholen	1	—	—
niet gesubs. bijz. school	—	—	1
handelsschool te Amsterd.	—	—	1

Het getal leeraren was in 1870 519, in 1871 535, in 1872 555, in 1874 570, in 1875 581, in 1876 588, in 1877 610 (benevens 12 vacaturen); dat der leerlingen was voor:

	Volledig onderwijs.	Enkele lessen.	Totaal.
1870	3,092	467	3,559
1871	3,285	532	3,817
1872	3,334	549	3,885
1873	3,216	454	3,670
1874	3,262	429	3,691
1875	3,407	405	3,812
1876	3,525	404	3,929
1877	3,612	397	4,009

Onder deze cijfers zijn niet begrepen de vrouwelijke leerlingen, die in 1875, 1876 en 1877 van deze scholen gebruik maakten ten getale van 83, 61 en 87. Evenzeer zijn onder bovenstaande cijfers niet begrepen de vier ongeveer met hoogere burgerscholen gelijkstaande inrichtingen te Noordwijk met 28 leerlingen en 8 onderwijzers, te Noorthey met 23 leerlingen en 9 onderwijzers, te Voorburg met 44 leerlingen en 12 onderwijzers en te Zuidhorn met 8 leerlingen en 1 onderwijzer.

De Polytechnische school te Delft met 12 hoogleeraren, 8 leeraren en 5 assistent-leeraren, telde in den cursus 1871/72 192, in 1872/73 198, in 1873/74 219, in 1874/75 236, in 1875/76 263, in 1876/77 289, in 1877/78 319 leerlingen.

Landbouwonderwijs. De Rijkslandbouwschool te *Wageningen* werd in Sept. 1876 geopend. Zij bestaat uit drie afdeelingen, de eene gevormd door de hoogere burgerschool met 3jarigen cursus, de beide anderen door de klassen voor het eigenlijk landbouwonderwijs.

De afd. hoogere burgerschool telde Dec. 1876 35, Dec. 1877 32

leerlingen, de beide landbouwafdeelingen 32 en 60 leerlingen. Het aantal leeraren voor de geheele school bedraagt 20.

De school der Nederl. Tuinbouwmaatschappij *Linnaeus* te Watergraafsmeer had 30 leerlingen in 1874, 28 in 1875, 31 in 1876, 28 in 1877.

Verder wordt in het *Verslag der Scholen* vermeld het onderwijs in de hulpwetenschappen van den landbouw, van wege de Friesche Maatschappij van Landbouw gegeven te Heerenveen en Leeuwarden; onder bijvoeging dat dit onderwijs, vroeger ook te Harlingen en te Sneek gegeven, is gestaakt bij gebrek aan leerlingen.

Zeevaartscholen. De volgende worden in de *Verslagen over de scholen* in 1875, 1876 en 1877 genoemd met het daarbij vermelde aantal leerlingen.

	1875.	1876.	1877.
Rotterdam, zeevaartkundige school	69	68	63
Amsterdam, kweekschool voor de zeevaart	40	62	50
〃 zeevaartschool (Zeemanshuis)	64	61	39
Helder, zeevaartkundige school	13	20	18
Terschelling, id	40	39	31
Vlieland, id	27	48	55
Harlingen, id	44	46	69
Schiermonnikoog, id	60	58	64
Groningen, afdeeling Zeevaart der akademie Minerva	34	41	31
Delfzijl, zeevaartkundige school	27	28	32
Veendam, id	123	104	84

In 1876 was het totaal der leerlingen 575, der onderwijzers 28, in 1877 waren deze cijfers 536 en 26.

Middelbare scholen voor meisjes.

Scholen met 5 j. curs.	met 4 of 3 j. curs.	Aantal Leerlingen.	Onderwijzers.	Onderwijzeressen.
1873......5	2	511	40	40
1874......5	2	539	40	41
1875......6	3	691	43	56
1876......6	4	776	51	63
1877......6	4	828	47	67

Onder bovenstaande cijfers zijn niet begrepen de bijzondere middelbare scholen te Utrecht en te Amsterdam, waarvan de eerste in 1873 43, in 1874 48, in 1875 40, in 1876 34, in 1877 49 leerlingen, met 13 onderwijzers (m. en vr.) telde, — de tweede in 1875 70, in 1876 76, in 1877 78 leerlingen met 9 onderwijzers en 4 onderwijzeressen bezat.

Van de Industrieschool voor vrouwelijke jeugd en van de vrouwelijke leerlingen op de hoogere burgerscholen de lessen bijwonende, is boven reeds melding gemaakt.

De ontvangsten en uitgaven van alle inrichtingen van middelbaar onderwijs, de particuliere uitgesloten, doch waaronder wel zijn begrepen de instellingen voor onderwijs in Indische taal, land- en volkenkunde te Leiden en te Delft, de subsidiën voor doofstommen enz., bedroegen in:

	1876.		1875.	
	Ontvangst.	Uitgaaf.	Ontvangst.	Uitgaaf.
het Rijk......	*f* 97,062	*f* 933,721	*f* 100,092	*f* 999,299
de provinciën.	〃 ——	〃 24,329	〃 ——	〃 27,312
〃 gemeeente.	〃 204,126	〃 906,618	〃 213,331	〃 1,021,628
	f 301,188	*f* 1,864,668	*f* 313,423	〃 2,048,239

III. *Hooger onderwijs.* Zie *Alg. Stat.* II, bl. 346 volg., loopende tot het jaar 1868/9, bewerkt door Mr. M. M. VON BAUMHAUER, en voor de latere jaren de *Verslagen der Scholen*, de *Prov. Verslagen* en den *Staats-Almanak.*

Aan de vier Universiteiteu waren volgens den *Staats-Almanak* in 1878 het volgend aantal hoogleeraren verbonden:

	LEIDEN.	UTRECHT.	GRONINGEN.	AMSTERDAM.	TE ZAMEN.
godgeleerdheid.........	5	4	4	6	19
rechtsgeleerdheid.......	7	5	5	7	24
geneeskunde...........	7	10	7	10	34
wijsbegeerte en letteren.	15	6	7	9	37
wis- en natuurkunde...	11	9	8	9	37
	45	34	31	41	151

Bovendien te Leiden 1 hoogleeraar-titulair en 4 emiriti, te Utrecht 2 emiriti.

Sedert de nieuwe regeling van het hooger onderwijs geeft het *Verslag der Scholen* slechts op het aantal ingeschrevene studenten. Aan de vier Universiteiten was dit voor den cursus 1877/78, als volgt:

	LEIDEN.	UTRECHT.	GRONINGEN.	AMSTERDAM.	TE ZAMEN.
godgeleerdheid	43	191	30	22	286
rechtsgeleerdheid......	366	106	55	31	558
geneeskunde..........	149	65	65	308	587
wis- en natuurkunde...	37	17	27	22	103
letteren..............	32	22	12	6	72
Totaal......	627	401	189	389	1606

Voor de statistiek van de studenten aan de drie voormalige

hoogescholen en aan het Amsterdamsche Athaneum verwijzen wij naar de vroegere opgaven in dit *Jaarboekje*.

Latijnsche scholen en gymnasiën.

	Aantal scholen.	Leeraren.	Leerlingen.
1865/66	61	225	1,214
1866/67	61	227	1,165
1867/68	59	225	1,107
1868/69	56	218	1,083
1869/70	55	213	1,079
1870/71	55	212	1,128
1871/72	55	224	1,141
1872/73	55	221	1,185
1873/74	55	227	1,185
1874/75	51	225	1,135
1875/76	51	231	1,260
1876/77	51	233	1,351
1877/78	51	240	1,503

De kosten van het hooger onderwijs (hoogescholen, athenaea, gymnasien en latijnsche scholen) bedroegen, na aftrek van de inkomsten *f* 1,057,694 in 1877, *f* 941,294 in 1876, *f* 984,911 in 1875, *f* 938,479 in 1874, *f* 850,512 in 1873, *f* 641,487 in 1872, *f* 743,902 in 1871 en *f* 717,842 in 1870.

Seminariën. Zie *Algem. Stat.* II, bl. 362. Omtrent de seminariën en kweekscholen ontleenen wij het volgende aan het *Verslag der Scholen* van 1877/78.

	Aantal Onderwijzers.	Aantal Studenten.
Seminarium der Remonstrantsche Broederschap te Leiden	1	3
Theol. school der Christel. Gereformeerde kerk te Kampen	6	82
Seminarium van het Evang. Luthersch kerkgenootschap te Amsterdam	2	5
Kweekschool van het Herst. Evang. Luth. kerkgenootschap te Amsterdam	1	—
Id. van de Algem. Doopsgezinde Societeit te Amsterdam	2	15
Bisschoppelijk seminarie te St. Michielsgestel	14	168
Id. te Haren	7	130
Id. te Breda	9	62
Id. te Hoeven	4	63
Id. te Culenborg	14	145—150
Id. te Driebergen	6	80
Id. te Voorhout	12	155
Id. te Warmond	1	64
Id. te Kerkerade	23	201
Id. te Roermond	5	85

Seminarie van het kerkgenootschap der Roomsch-Katholyken (gezegd: van de Oude Klerezy) te Amersfoort...?		8
Seminarium van het Nederl. Israelitisch kerkgenootschap te Amsterdam...?		40
Id. van het Portugeesch-Israelitisch kerkgenootschap te Amsterdam...7		4

IV. *Instellingen van onderwijs van bijzonderen aard en strekking.*

Rijksinstelling van onderwijs in de taal-, land- en volkenkunde van Ned. Indië te Leiden. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 366 en het *Verslag over de Scholen.* Zij had in 1876/77 4 hoogleeraren en 2 privaat-docenten en telde in 1875 30, in '76 21 ingeschrevenen. De uitgaven bedroegen in 1876 *f* 21,694, de inkomsten *f* 3,110. Zie mede het *Verslag* over 1876/77. Deze instelling hield bij het in werking treden der Wet van 28 April 1876 (*Stsbl.* n°. 102) op te bestaan.

Gemeenteinstelling van onderwijs in de taal-, land- en volkenkunde van Ned. Indië te Delft. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 367. Zij heeft 5 hoogleeraren. De cursus 1876/77 werd bijgewoond door 73 leerlingen, de cursus 1877/78 door 96 leerlingen. De uitgaven bedroegen in 1876 *f* 18,353, in 1877 *f* 17,518; de schoolgelden brachten op *f* 14,150 en *f* 19,075.

Gemeenteinstelling voor onderwijs in de taal-, land- en volkenkunde van Ned. Indië te Leiden. Deze inrichting werd 1 October 1877 geopend met 3 leeraren en 4 studenten.

V. *Onderwijs bij de land- en zeemacht.* Zie *Alg. Stat.* II, bl. 376, het *Verslag over de Scholen, de Bijlagen tot de Conc. Staatsbegrooting* Hoofdst. VI en VIII, de *Prov. Verslagen* en den *Staatsalmanak.*

De scholen bij de corpsen, telden in 1876/77 6772 leerlingen en 265 onderwijzers, in 1877/78 7085 leerlingen en 254 onderwijzers.

Instructie-bataillon te Kampen. Sterkte van het corps 19 Juli 1878: 31 officieren en 527 onderofficieren, korporaals en verdere manschappen, behalve 1 officier en 101 onderofficieren, korporaals en manschappen tot het geven van onderwijs en om opgeleid te worden tot den graad van onderofficier hier te lande en onderofficier en korporaal in O. I. enz. Van 20 Juli 1877 tot 19 Juli 1878 werden 328 jongelieden aangenomen. Aan het leger,

zoo hier te lande als in O. I., werden gedurende dien tijd verstrekt 42 sergeanten en fouriers, 270 korporaals, te zamen 312 man.

Artillerie-instructie-compagnie te Schoonhoven. Op 1 Juli 1877 ontvingen 130 militairen onderwijs. Van dat tijdstip tot 1 Juni 1878 werden aangenomen 67 jongelingen; 66 volontairs verlieten de compagnie met bevordering.

Wetenschappelijke cursus bij de corpsen. De hoofdcursussen te 's Hertogenbosch en Kampen werden op 1 Aug. 1878 bijgewoond door 47 en 45 onderofficieren; de 1e. kl. van den wetenschappelijken cursus te Haarlem, door 6 onderofficieren; de hoofdcursus te Delft door 52 onderofficieren en 2 korporaals.

Tot den cursus tot opleiding voor het vak der militaire administratie te Kampen, werd op 1 October 1878 1 onderofficier toegelaten.

Koninklijke Militaire Akademie te Breda. In het studiejaar 1877/78 waren aanwezig 219 kadetten. Aan het einde van dezen cursus zijn 30 kadetten tot officier bevorderd.

Bij het toelatings-examen voor het studiejaar 1878/79 hebben zich aangemeld 218 aspiranten, van welke 107 aan de gestelde eischen hebben voldaan en 97 zijn geplaatst.

De Krijgsschool voor officieren, waaraan op 1 Nov. 1877 25 officieren de lessen volgden, werd met 1 Oct. 1878 opgeheven en vervangen door de Tweede afdeeling der Krijgsschool te 's Gravenhage Aan het toelatings-examen namen deel 24 officieren; 17 werden geplaatst.

Kon. Instituut voor de Marine te Willemsoord. De cursus 1877/78 ving aan met 109 adelborsten.

Opleiding van bootsmansleerlingen aan boord van Zr. Ms. Instructiebrik Zeehond. Aan de zomeroefeningen namen in 1878 deel 96 jongelieden, en wel: 54 bootsmansleerlingen 2d. kl., 6 matrozen en 36 lichtmatrozen. Voor den wintercursus bleven over 67 bootsmansleerlingen en 27 lichtmatrozen.

Opleiding van lichtmatrozen en jongens aan boord van „de Adm. de Wassenaer" te Amsterdam. Bij het begin van den cursus 1 October 1877 bedroeg het aantal jongens 456; bij den aanvang van den zomercursus 212.

Aan boord van het Opleidingsschip „Anna Paulowna" te Rotterdam werden achtereenvolgens geplaaatst 251 jongen. Bij den aanvang van den zomercursus, April 1878, waren aanwezig 223 jongens.

Opleiding van stuurmansleerlingen aan boord van het wachtschip te Amsterdam. Deel aan het onderwijs namen: op 1 October 1877 12 stuurmansleerlingen der 2de klasse. Op 1 October 1878 waren aanwezig 24 stuurmansleerlingen.

Opleiding van machinistleerling te Hellevoetsluis. Van de 49 leerlingen werden in October 1877 29 jongelieden tot machinistleerling der 1e. kl. bevorderd, in April 1878 19 leerlingen. In Mei 1878 werden 41 leerlingen geplaatst, zoodat hun aantal weder 80 bedraagt.

VI. *Opleiding van burgerlijke geneeskundigen.* Zie *Alg. Stat.* II, blz. 397.

'sRijks kweekschool voor vroedvrouwen te Amsterdam. De cursus 1877/78 werd bijgewoond door 32 leerlingen, van welke 5 bij het examen als vroedvrouw slaagden.

's Rijks veeartsenijschool. In Sept. 1877 werd de cursus geopend met 51 leerlingen, van welke 44 internen. Het zuivere bedrag der rijksuitgaven voor de school was in 1877 *f* 89,739.

VII. *Opleiding van militaire geneeskundigen.* Zie *Alg. Stat.* II, bl. 405 en *Verslag over de scholen.*

's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen te Amsterdam. De cursus 1877/78 ving aan met 219 studenten, als: 60 voor de land- en 38 voor de zeemacht, 119 voor Oost- en 2 voor West-Indië; later zijn nog 38 militaire studenten toegelaten. 10 studenten werden na afgelegd arts-examen tot officier van gezondheid bevorderd, 19 eervol ontslagen, 2 ontslagen, 1 is overleden. Het getal militaire studenten bedroeg op 31 Aug. 1878 226, als 63 voor de landmacht, 45 voor de zeemacht, 115 voor Oost-Indië, 3 voor West-Indië. Van de 27 adspiranten voor plaatsing als militair student werden 9 benoemd; van de 3 adspiranten werden 2 benoemd als pharmaceutisch student bij de landmacht.

Opleiding van militaire apothekers voor het leger in Oost- en West-Indië, te Utrecht. De cursus 1877/78 werd bijgewoond door 9 kweekelingen. In Juli 1878 werden 2 kweekelingen na afgelegd examen tot apotheker der 3de kl. in Ned. Indie.

Uitkomsten van het lager onderwijs. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 414.

Bij de ingelijfde manschappen voor de nationale militie. De opgaven in de *Alg. Stat.* loopen over 1846 tot 1870.

Latere opgaven zijn medegedeeld in *Stat. bescheid.* dl. VII, st. 3, *Loting voor de nationale militie in elk der vier jaren* 1868—1871, en *Statistiek der ligting voor de nationale militie*, 1872—1875. Men vindt in deze stukken een tabel, aanwijzende het standpunt van beschaving der bij de verschillende korpsen ingedeelde manschappen en tevens de percentsgewijze verhouding over de verstrekte opgaven. Zie mede *Bijdragen* 1876, II, waar er op gewezen wordt dat de uitkomsten van het onderzoek naar het standpunt van beschaving bij de indeeling in de verschillende corpsen geen absolute maatstaf aan de hand geeft.

Na aftrek der onbekenden of van die manschappen, waarvoor de opgaven geheel ontbreken, verkrijgt men voor het Rijk de volgende reden ten honderd:

	konden lezen en schrijven.	konden enkel lezen.	konden noch lezen noch schrijven.
1846/58	74.94	2.24	22.82
1859/62	77·98	2.23	19.79
1863/67	79.95	2.31	17.74
1868/71	82·96	1.58	15.46
1872/75	85.61	1.26	13.13
1876	87.05	0.96	11.99

Voor de provinciën krijgt men de volgende cijfers voor het tijdvak 1846/71, (het jaar 1850, waarvoor de opgaven ontbreken, niet mede gerekend) en voor het tijdvak 1872/75. De onbekenden zijn bij de volgende opgaaf eveneens afgetrokken:

	konden lezen en schrijven.		konden enkel lezen.		konden noch lezen noch schrijven.	
	1846/71.	1872/75.	1846/71.	1872/75.	1846/71.	1872/75.
Noord-Holland	88.41	91.13	1.44	0.72	10.15	8.15
Drenthe	87.98	87.91	0.82	0.71	11.20	11.48
Groningen	86.95	88.16	0.76	0.88	12.29	10.96
Zuid-Holland	81.29	88.84	2.08	1.14	16.63	9.02
Friesland	80.68	87.47	2.28	1.60	17.04	10.93
Utrecht	76.94	85.94	4.36	1.61	18.70	12.45
Overijssel	76.27	84.35	3.21	1.30	20.52	14.35
Gelderland	74.48	84.24	3.79	1.75	21.73	14.01
Limburg	72.21	81.70	1.85	1.37	25.94	16.93
Zeeland	70.41	79.56	1.66	1.24	27.93	19.20
Noord-Brabant	62.51	70.54	1.11	1.39	36.38	23.03

Volgens de *Verslagen over de scholen*, afd. scholen bij de corpsen, konden in:

1871/72	van de 8101	leerlingen bij hunne komst zeer gebrekkig of in 't geheel niet lezen of schrijven..	2145
1872/73	〃 〃 7688		2132
1873/74	〃 〃 6900		1836
1874/75	〃 〃 7054		1781
1875/76	〃 〃 6891		1840
1876/77	〃 〃 6772		1663
1877/78	〃 〃 7085		2059

Bij de huwenden. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 416 en verder de opgaven in de Prov. Verslagen.

Bij de gevangenen. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 416, en de *Statistiek van het gevangeniswezen.* Op de 100 gevangenen konden bij hunne opneming lezen noch schrijven, in:

1867........	37.68 pCt.	1873........	26.84 pCt.
1868........	35.39 〃	1874........	27.34 〃
1869........	33.76 〃	1875........	25.12 〃
1870........	29.92 〃	1876........	27.86 〃
1871........	27.72 〃	1877........	27.06 〃
1872........	26.78 〃		

Instellingen van Wetenschap, *Kunst en Volksbeschaving.* Zie *Alg. Stat.* II, bl. 420 volg., bewerkt door Mr. M. M. VON BAUMHAUER, en voor de volgende jaren de verslagen, jaarboekjes enz. van verschillende genootschappen. Voorts de *Prov. Verslagen*, den *Staatsalmanak*, en wat de rijksinstellingen betreft, de jaarverslagen in de *Staatscourant.*

Wetenschappelijke instellingen.

De Koninklijke Akademie van Wetenschappen met 99 leden, 9 rustende leden, 11 correspondenten en 36 buitenlandsche leden. Zie het Verslag over 1878/79 in de *Staatscourant* van 1879, n°. 124.

Het Koninklijk Nederl. Meteorologisch Instituut, waarvan het Verslag over 1877/78 voorkomt in de *Staatsc.* 1878, n°. 154

Instellingen voor de fraaie kunsten.

De Rijks-Akademie van beeldende kunsten met één hoogleeraar-directeur en 5 hoogleeraren en 1 Januari 1878 51 leerlingen, tegen 57 op 1 Jan. 1877. Zie het Verslag over 1878 in het *Bijblad tot de Staatsc.* 1878—79, bijl. n°. 132.

De Koninklijke Muziekschool met 189 leerlingen in 1876. Zie het Verslag over 1877 in de *Staatsc.* van 1878, n°. 132.

Verzamelingen en bibliotheken. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 441.

Rijks archief. Zie het Verslag over 1878 in de *Staatscour.* van 1879, nº. 120.

Provinciale en gemeente-archieven. In de *Provinciale Verslagen* worden dienaangaande onderscheidene opgaven medegedeeld. De *Staatscourant* van 1879 bevat verschillende verslagen over de *oud-provinciale archieven*, te weten: in nº. 136 van Groningen, — in nº. 125 van het voormalig Overkwartier van Gelderland, te Roermond, — in nº. 127 van Zeeland, — in nº. 131 van Overijssel, — in nº. 122 van Noord-Brabant, — in nº. 129 van Friesland, — in nº. 124 van Gelderland, — in nº. 128 van Utrecht, — in nº. 137 van Drenthe, — in nº. 138 van Limburg, — in nº. 126 van Noord-Holland.

Bibliotheken. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 448 en verder de jaarverslagen van de aanwinsten der Kon. bibliotheek, laatstelijk over 1878 in de *Staatsc.* 1879, nº. 121 en voor de Provinciale bibliotheken en derg. de *Prov. Verslagen.*

Verzameling van beeldende kunsten. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 452. Van het Rijks Museum van schilderijen en van het Prentkabinet te Amsterdam worden verslagen gegeven in *Staatsc.* 1878, nº. 137 en nº. 140. Omtrent het Kon. Kabinet van schilderijen te 's Hage vindt men mededeelingen over 1877/78 geplaatst in *Staatsc.* 1878, nº. 142.

De *Staatsc.* van 1878, nº. 145 bevat het Verslag over 1877 van de Rijksverzameling van Kunstwerken van Moderne Meesters in het Paviljoen "Welgelegen" te Haarlem.

Verzameling van oudheden, penningen en munten. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 452.

Het Rijks museum van oudheden, het Rijks etnographisch museum, en, Rijks etnographisch museum te Leiden. Zie de Verslagen over 1877 in de *Staatsc.* 1878, nº. 162, 187 volgg. Het laatste Verslag van het Kon. Kabinet van Zeldzaamheden is te vinden in de *Staatsc.* van 1878, nº. 139.

Kon. kabinet van penningen en gegraveerde steenen. Als boven *Staatsc.* 1878, nº. 98 en volg. Het Nederl. Museum, Verslag over 1877, zie *Staatsc.* 1878, nº. 147.

Volgens de *Staatsc.* van 1879, nº. 9 werden de Rijksverzamelingen en Monumenten in 1878 bezocht door het volgende aantal bezoekers:

Het Kon. Kabinet van schilderijen (Mauritshuis).....	door	24,763
Het Kon. Kabinet van zeldzaamheden................	〃	17,851
Het Nederl. Museum.............................	〃	8,105
Het Museum Meermanno-Westreenianum..............	〃	72
Het Kon. Penningkabinet..........................	〃	304
Het Rijksmuseum van Schild. te Amsterdam..........	〃	34,629
Het Prentenkabinet aldaar........................	〃	706
De Rijksverzameling in het Paviljoen „Welgelegen" te Haarlem............................	〃	11,360
De Gevangenpoort te 's Hage......................	〃	14,553
Het Muiderslot..................................	〃	2,444
De ruïne van Brederode..........................	〃	17,323
Het Monument te Heiligerlee......................	〃	4,323

Over provinciale Verzamelingen zie men de *Prov. Verslagen.*

Verzamelingen tot bevordering der kennis van de Natuur. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 454 en onderscheidene mededeelingen omtrent de aan de hoogescholen verbonden musea enz. in het *Verslag over de scholen* en in het *Verslag over den landbouw;* voorts de *Prov. Verslagen.* Omtrent *'s Rijks herbarium* te Leiden werd vroeger jaarlijks verslag gegeven in de *Staatscourant*; het laatst, voor zooverre ons bekend, over 1874 in de *Staatsc.* 1875, n°. 107.

Instellingen voor Volksvlijt. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 455 en enkele mededeelingen in de *Prov. Verslagen.*

Voortbrengselen der Drukpers. Zie *Alg. Stat.* II, bl. 458, bewerkt door Mr. M. M. VON BAUMHAUER. Uit officieele bronnen is dienaangaande niets mede te deelen dan het volgende:

Waarde (ad *f* 250 de 100 kilogr.) *van den in- en uitvoer van boeken.*

	Invoer tot verbruik.	Uitvoer uit het vrije verkeer.
1866	*f* 838,537	*f* 537,386
1867	〃 919,908	〃 452,537
1868	〃 1,014,612	〃 570,852
1869	〃 1.025.117	〃 596,192
1870	〃 1,239,742	〃 1,004,645
1871	〃 1,154,908	〃 811,880
1872	〃 1,141,236	〃 727,560
1873	〃 1.126,277	〃 866,526
1874	〃 1,326,807	〃 568,311
1875	〃 1,371,122	〃 651,670
1876	〃 1,413,217	〃 533.730
1877	〃 1,436,384	〃 482,344

Zie verder de *Statistiek van handel en scheepvaart.* Een andere maatstaf geeft de *Statistiek der briefposterij*, volgens welke zijn verzonden:

	Binnenl. gedr. stukken. Dag- en weekbladen. à 1 ct. port.	à ½ ct. port.	Te zamen.	Andere binnenl. gedrukte stukken.
1870	11,987,553	——	11,987,553	3,012,289
1871	7,476,286	8 892,066	17,368,332	4 698,189
1872	7,518 041	10,918,904	18,436,945	4,852,187
1873	7,957,386	12,109,457	20,066,843	5,584,822
1874	8,278,272	13,319,663	21,597,935	6,178,279
1875	9,060,049	14,686,527	23,746,576	6,296,374
1876	9,660 689	16,060,011	25,720,700	7,260,962
1877	10,075,637	17,430,698	27,506,335	8,651,576

Het aantal buitenlandsche gedrukte stukken hier verzonden bedroeg:

	Dagbl. en tijdschriften.	Andere gedr. stukken.
1876	2,632,424	1,794,282
1877	3,217,284	2,203,028

KERKELIJK LEVEN.

Zie *Alg. Stat.* II, bl. 466 volg., bewerkt door Mr. O. VAN REES, Mr. T. M. C. ASSER en Mr. S. VISSERING. Latere officieele bronnen zijn: *Uitkomsten der volkstelling in* 1869, 1e deel, *Bijlagen tot de Concept-Staatsbegrooting,* Hoofdst. VII, en de *Provinciale Verslagen.* Verder de *Staatsalmanak* en de verslagen van de handelingen der synoden, kerkelijke jaarboeken enz.

Volgens de *Uitkomsten der volkstelling in* 1869, Deel I, bl. 374 was toen de *bevolking* naar de *kerkgenootschappen*, aldus verdeeld:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Ned. Hervormden	960,295	996,593	1,956,852
Waalsch 〃	4,887	5,371	10,258
Engelsche-Presbyterianen	192	225	417
Remonstranten	2,505	2,981	5,486
Christ. Gereformeerden	53,314	53,809	107,123
Doopsgezinden	22,146	22,081	44,227
Evangelisch-Lutherschen	28,672	28,873	57,545
Hersteld- 〃	5,058	5,464	10,522
Hernhutters	127	184	311
Anglikaansch-Episcopalen	150	297	456
Schotsche gemeente	34	50	84
Roomsch-Katholieken	648,163	659,602	1,307,765
Oud-Roomschen	2,569	2,718	5,287
Grieken	20	12	32
Ned. Israëlieten	31,521	32,957	64,478
Portug. 〃	1,659	1,866	3,525
Onbekend	2,833	2,328	5,161
	1,764,118	1,814,411	3,579,529

Bij de twee eerste tellingen werd de bevolking naar de kerkgenootschappen ingedeeld in Protestanten, Roomsch-Katholieken, waarbij de Oud-Roomschen geteld werden, Israëlieten en Onbekend, waaronder de Grieken en Armeniërs waren begrepen. Naar die indeeling, volgt thans, naar de opgaven in de *Bevolkingsstatistiek*, Dl. I, bl. XVIII, eene vergelijking der 5 tellingen, met bijvoeging der betrekkelijke reden op 10,000 zielen:

	Protestanten.		R.-Katholieken.		Israëlieten.		Onbekend.	
	getal.	reden.	getal.	reden.	getal.	reden.	getal.	reden.
1829......	1,544,887	5,911	1,019,109	3,899	46,408	178	3,083	12
1839.....	1,704,275	5,958	1,100,616	3,848	52,245	183	3,314	11
1849......	1,824,860	5,969	1,171,924	3,834	58,626	192	1,469	5
1859......	2,007,026	6,065	1,234,486	3,730	63,790	193	3,826	12
1869......	2,193,281	6,127	1,313,052	3,668	68,003	190	5,193	15

Volgens den *Staatsalmanak* voor 1879 telde op het einde van 1878:

de Nederl. Herv. kerk 10 provinciale ressorten, benevens het ressort der Waalsche Commissie, 44 klassen, 138 ringen, 1342 gemeenten en 1603 predikanten;

de Remonstrantsche Broederschap 3 klassen, 22 kerkelijke gemeenten en 23 plaatselijke dienstdoende predikanten;

het Christelijk Gereformeerd kerkgenootschap (volgens opgaven van 1876) ongeveer 340 gemeenten met 240 leeraars;

het Evangelisch-Luthersch kerkgenootschap 7 ringen, 50 gemeenten en 9 filiaalgemeenten, met 62 dienstdoende predikanten;

het Hersteld Evangelisch-Luthersch kerkgenootschap 8 gemeenten met 11 dienstdoende predikanten;

de Doopsgezinde gemeenten, 125 in getal, met 110 dienstdoende leeraren en 15 vacaturen;

de Evangelische broedergemeenten, 2 gemeenten met 2 predikanten en 2 hulppredikers;

de Duitsch-Evangelische gemeente te 's Gravenhage, 1 predikant;

het Anglikaansch kerkgenootschap in 4 gemeenten 3 dienstdoende predikanten;

de Apostolische gemeente te 's Gravenhage 1 opziener, 1 coadjutor, 7 priesters, 1 evangelist en 2 priester-evangelisten;

het Roomsch-Katholiek kerkgenootschap 5 diocessen, 986 kerkelijke gemeenten (parochiën en rectoraten) en 2128 geestelijken;

het kerkgenootschap der Oud-bisschoppelijke klerezy verdeeld in 3 aartspriesterschappen bezit 25 kerkelijke gemeenten en 26 dienstdoende geestelijken;

het Nederl. Israëlitisch kerkgenootschap omvat in 12 kiesdistricten en 173 gemeenten en telt 6 opperrabbijnen en 2 kerkleeraars;

het Portugeesch-Israëlitisch kerkgenootschap bezit 2 gemeenten en 1 opperrabbijn.

Omtrent het aantal kerken, de schenkingen enz., zie men de *Provinciale Verslagen*, en omtrent de rijksuitgaven ten behoeve der verschillende kerkgenootschappen den *Uitgewerkten en toelichtenden staat* bij de Concept-staatsbegrooting voor 1879, Hdst. VII, B, volgens welken die uitgaven in 1877 bedroegen in totaal *f* 1,987,844.

STATISTIEK DER MISDRIJVEN EN DER CIVIELE PROCEDURES. Zie *Alg. Stat.* Afl. II, bl. 490 volg.

a. Statistiek van het politiewezen over 1851—1863, bewerkt door Mr. M. M. VON BAUMHAUER en Jhr. Mr. B. DE BOSCH KEMPER, in de *Alg. Statistiek* II, bl. 493. Latere opgaven zijn niet gepubliceerd; enkele komen voor in de *Prov. Verslagen*.

b. Gerechtelijke statistiek in strafzaken over 1847—1868, bewerkt in de *Alg. Stat.* II, bl. 500 en volg., door Mr. M. M. VON BAUMHAUER en Jhr. Mr. B. DE BOSCH KEMPER. Voor de jaren 1869 en volg., vergelijke men de *Gerechtelijk Statistiek*, laatstelijk over 1877 door de Regeering uitgegeven.

c. Gevangeniswezen over 1847—1868, bewerkt door Mr. M. M. VON BAUMHAUER en Mr. A. P. T. EIJSSELL, in de *Alg. Stat.* Afl. II, bl. 549 volg. Vergelijk over de latere jaren de *Statistiek van het Gevangeniswezen* 1869 en volg. en de onderscheidene mededeelingen in de *Prov. Verslagen*, alsmede *Verslag van de werking van het stelsel van afzonderlijke opsluiting der gevangenen*, in het *Bijblad Staatscourt.* 1873/74, bijlagen tot de Concept-staatsbegrooting en de *Statistiek van het Gevangeniswezen*, de laatste over 1877, door de Regeering uitgegeven.

Evenals vroeger vindt hier eene plaats een tienjarig overzicht van de *Gerechtelijke Statistiek* en van de statistiek van het *Gevangeniswezen*.

Beknopt overzicht van de gerechtelijke statistiek, gedurende de jaren 1868—1877.

Strafzaken.

1. Bij den burgerlijken rechter.

N°. 1. Hooge Raad.

	1868.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Aard der werkzaamheden:										
Hangende Zaken op 1 Jan.	49	44	56	29	44	47	59	46	45	38
Aangebrachte Zaken	219	251	187	191	215	248	233	257	215	196
Afgedane Zaken	221	231	211	168	207	218	241	255	220	189
Zaken waarin afstand der voorziening is gedaan	3	8	3	8	5	18	5	3	2	10
Wijze van afdoening:										
Rechterl. uitspraak vernietigd	72	76	67	53	68	82	84	61	54	48
Eisch tot cassatie verworpen	138	143	135	105	129	123	144	176	157	128
〃 〃 〃 niet ontvank.	9	10	8	8	8	13	12	17	9	13
Arresten in eersten aanleg	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—
〃 van rechtsregeling	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—
Verzoeken om gratie	344	376	316	371	436	353	363	219	273	232

N°. 2. Gerechtshoven.

	1868.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Verwijzingen ter zake van misdaad naar de openb. terechtzitting (door de Hoven en den H. Raad).......	549	487	458	479	501	496	494	468	441	465
Beschuldigden..................	734	644	588	618	674	618	672	615	560	605
Wegens misdaden tegen:										
de algemeene zaak...........	97	112	88	93	86	71	140	97	102	123
〃 personen................	74	59	59	73	69	74	96	71	59	65
〃 eigendommen...........	563	473	441	452	519	473	436	447	399	417
Eén beschuldigde op een zielental van....................	4,894	5,634	6,221	5,885	5,397	5,945	5,529	6,125	6,802	6,487
Van de beschuldigden waren:										
Mannen..................	618	529	493	516	552	516	555	518	469	526
Vrouwen..................	116	115	95	102	122	102	117	97	91	79
Minder dan 16 jaar..........	23	15	20	16	27	17	11	19	8	10
Veroordeeld werden...........	664	622	494	565	610	574	557	572	496	543
tot de Doodstraf.............	8	11	5	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen
waarv. die straf ondergingen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen
tot Tuchthuisstraf..........	151	164	77	87	104	69	82	76	81	82
〃 Correctioneele Gevangenisstraf.............	494	437	404	467	494	488	463	487	411	450
waarvan Cellulair...	282	228	230	264	329	355	311	331	317	325
Recidivisten......................	98	90	65	89	83	61	69	65	72	81
Arresten in hooger beroep......	474	523	423	482	478	575	553	559	452	470

N°. 3. Arrondissements-Rechtbanken.

	1868.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Aantal Zaken	10,725	10,345	9,588	10,465	10,988	11,495	11,492	11,133	11,658	12,528
〃 Beklaagden	13,229	12,753	11,617	12,762	13,167	13,798	13,759	13,310	13,797	14,944
Bekl. wegens wanbedrijven:										
tegen de Algemeene Zaak	4,768	4,894	4,119	4,744	4,426	5,221	4,896	4,941	5,018	5,832
〃 〃 Personen	4,483	4,809	4,288	4,295	5,131	5,235	5,268	5,099	5,196	5,288
〃 〃 Eigendommen	3,978	3,550	3,210	3,723	3,610	3,342	3,595	3,270	3,583	3,824
Eén beklaagde op een zielental van	271	284	314	285	276	266	270	283	276	262
Van de Beklaagden waren:										
Mannen	10,519	10,394	9,554	10,424	10,876	11,523	11,472	11,234	11,784	12,904
Vrouwen	2,710	2,359	2,063	2,338	2,291	2,275	2,287	2,076	2,013	2,040
Minder dan 16 jaar oud	800	632	540	616	638	629	717	643	690	677
Veroordeeld werden	11,377	10,833	9,904	10,893	11,437	12,084	12,133	11,753	11,984	13,038
tot Correct. Gevangenisstraf	7,567	7,016	6,429	8,445	7,011	7,401	7,400	7,072	7,210	7,844
waarvan Cellulair	2,347	2,652	2,601	2,792	3,489	4,040	4,154	4,316	4,559	5,253
〃 enkele Geldboeten	2,246	2,161	1,813	1,993	2,010	2,224	2,376	2,212	2,277	2,412
〃 Politiestr. (art. 233 Strafv.)	53	42	43	27	23	31	61	48	38	23
Recidivisten	4 pCt.	5 pCt.	7 pCt.	6 pCt.	6 pCt.	9 pCt.	9 pCt.	11 pCt.	7 pCt.	4 pCt.
Vonnissen in hooger beroep	287	217	197	188	210	242	170	167	168	162

N°. 4. Kantongerechten.

	1868.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Aantal Zaken	35,102	29,384	25,539	29,364	30,136	30,352	31,156	36,356	39,773	36,412
Aantal Beklaagden	40,963	34,459	30,181	34,467	35,456	36,229	36,528	42,255	46,215	43,018
Daarvan waren: Mannen	34,885	29,469	26,049	29,566	30,678	31,559	31,544	37,023	40,781	37,864
Vrouwen	9,078	4,990	4,132	4,901	4,778	4,670	4,984	5,232	5,434	5,154
Minder dan 16 jaar oud	2,539	2,071	2,018	2,321	2,179	2,084	2,537	2,162	2,704	3,983
Eén Beklaagde op een zielental van	87	105	121	105	102	101	101	89	82	107
Betaalden vrijwillig het maximum der kosten	7,381	5,598	4,386	5,899	6,273	5,813	6,312	7,348	7,627	5,883
Veroordeeld werden	31,035	26,412	23,660	26,288	26,861	28,033	27,893	32,261	35,952	34,291
tot enkele Gevangenisstraf	4,103	3,662	3 002	3,659	3,079	2,733	2,638	2,044	2,343	2,316
〃 〃 Geldboeten	26,116	22,164	20 132	22,070	23,294	24,468	24,463	29,499	32,590	31,124
Recidivisten	867	928	766	720	724	783	745	645	656	544

II. Bij den militairen rechter.

	1868.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Hoog Militair Gerechtshof:										
Getal arresten in hooger beroep	63	72	98	95	95	103	70	87	69	60
Het getal zaken van de Krijgsraden, opgezond. ter approb., was	324	339	372	377	422	394	393	388	378	419
Daarvan werden geapprobeerd	88 pCt.	86 pCt.	89 pCt.	83 pCt.	88 pCt.	89 pCt.	92 pCt.	87 pCt.	89 pCt.	91 pCt.
Bekrachtigde doodvonnissen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen
waarvan werden uitgevoerd	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen	geen
Krijgsraden (binnen het Rijk):										
Aangebrachte Zaken	357	291	434	420	479	444	448	421	427	463
waarin betrokken beklaagden	390	455	513	472	532	510	497	530	538	544

Burgerlijke Zaken.

N°. 1. Hooge Raad.

	1868.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Cassatie:										
Hangende Zaken op 1 Jan......	33	26	30	25	39	42	45	32	44	38
Aangebrachte Zaken...........	46	38	41	52	54	43	37	52	35	64
Afgedane 〃	51	34	46	37	49	47	49	38	39	54
Rechterl. uitspr. vernietigd..	12	3	10	5	5	3	8	10	15	7
Eisch verworpen..........	38	31	36	26	44	35	40	28	24	41
〃 niet ontvank. verkl..	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—
Hooger Beroep van de Arresten door de Hoven van Justitie in de Koloniën:										
Hangende Zaken op 1 Jan......	93	85	79	74	85	78	74	83	84	80
Aangebrachte Zaken...........	10	6	7	16	4	7	14	7	6	6
Afgedane 〃	18	2	11	5	8	6	3	5	8	10
Rechterl. uitspr. bekrachtigd.	1	1	4	—	2	3	2	3	6	5
〃 〃 vernietigd..	—	—	—	—	—	2	—	1	1	3
Eisch niet ontvank. verkl..	—	1	3	—	—	1	1	1	1	2
Revisie:										
Hangende Zaken op 1°. Jan....	2	3	4	5	9	5	5	3	3	3
Aangebrachte Zaken...........	1	2	2	8	1	2	—	1	1	—
Afgedane 〃	—	1	1	4	4	2	2	1	1	1
Eerste Aanleg:										
Hangende Zaken op 1°. Jan....	9	8	13	17	14	12	11	12	13	14
Aangebrachte Zaken...........	3	7	13	9	7	5	2	3	6	2
Afgedane 〃	3	7	8	12	4	6	1	2	3	5
Verzoekschriften..............	199	210	210	224	237	227	239	245	239	205

No. 2. Gerechtshoven.

	1868.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Hangende Zaken op 1°. Jan. [1])	351	360	383	393	379	387	398	424	156	280
Aangebrachte Zaken	222	243	241	232	216	212	236	264	330	226
Afgedane Zaken bij eindarrest:										
en wel in hooger beroep	165	172	180	204	168	160	155	234	151	178
waarvan bekrachtigend	64 pCt.	58 pCt.	60pCt.	57pCt.	61 pCt.	55 pCt.	55 pCt.	62 pCt.	54 pCt.	53 pCt.
〃 vernietigend	33 〃	37 〃	32 〃	37 〃	36 〃	39 〃	39 〃	36 〃	40 〃	42 〃
〃 niet-ontvank. verkl.	2 〃	4 〃	7 〃	4 〃	1 〃	5 〃	5 〃	3 〃	5 〃	4 〃
in Eersten Aanleg	6	14	22	13	12	9	8	16	10	9
Interl., Incid. en Praepar. Arresten	38	29	52	47	24	32	53	46	37	52

1) Onder deze cijfers zijn evenwel een groot aantal zaken begrepen, die reeds sedert drie of meer jaren aanhangig waren en door partijen verlaten geacht kunnen worden.

N°. 3. Arrondissements-Rechtbanken.

	1868.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Hangende Zaken op 1°. Jan. [1]	2,983	3,182	3,463	3,515	3,477	3,661	3,922	4,208	4,389	4,784
Aangebrachte Zaken	4,298	4,247	4,050	3,924	4,179	4,103	4,656	4,545	4,952	5,303
Afgedane Zaken bij Eindvonnis:	3,154	3,254	3,150	2,960	3,028	2,823	3,267	3,279	3,482	3,765
en wel in Hooger beroep	46	55	67	68	42	53	57	50	71	73
waarvan bekrachtigend	50 pCt.	47 pCt.	33 pCt.	$28\frac{1}{2}$ pCt.	45 pCt.	36 pCt.	29 pCt.	46 pCt.	62 pCt.	57 pCt.
〃 vernietigend	48 〃	49 〃	$62\frac{1}{2}$ 〃	$63\frac{3}{4}$ 〃	45 〃	60 〃	54 〃	50 〃	33 〃	38 〃
〃 niet-ontvank. verkl.	2 〃	4 〃	$4\frac{1}{2}$ 〃	$7\frac{3}{4}$ 〃	9 〃	3 〃	16 〃	4 〃	4 〃	4 〃
in Eersten Aanleg	3,108	3 198	3,083	2,892	2,986	2,740	3,209	3,229	3,411	3,691
Uitspraken in Z. van Koophandel	852	827	755	742	742	730	864	951	970	1,154
〃 〃 〃 〃 Faillissement.	373	303	303	269	309	331	349	358	411	464
Echtscheidingen	109	107	116	127	135	135	160	154	137	159
Incid., Interl. en Praepar. Vonnissen	926	923	901	889	811	913	920	981	1,172	1,196

N°. 4. Kantongerechten.

	1868.	1869.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Hangende Zaken op 1 Jan.	779	729	718	730	794	768	807	733	738	758
Aangebrachte Zaken	9,878	8,926	9,230	8,801	9,035	9,046	9,089	9,338	9,741	9,395
Afgedaan bij Eindvonnis	8,213	7,373	7,573	7,200	7,477	7,408	7,508	7,764	8,116	7,801
Incid., Interl. en Praepar. Vonnissen	1,152	1,101	1,046	981	1,119	1,106	1,116	1,230	1,161	1,129

---

[1] Onder dit cijfer zijn vele zaken begrepen, sedert meer dan drie jaren aanhangig, die door partijen verlaten geacht kunnen worden.

Overzicht der Statistiek van het Gevangeniswezen, gedurende de jaren 1868—1877.

Gevangenen.

JAREN.	AARD DER GEVANGENISSEN.	Tot. aanwezig op 31 Dec.	BIJ AFWISSELING OPGENOMEN. [1] Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Verhoud. tot de bevolk. op 1,000 zielen.	Onder 16 jaar.	Konden lezen en schrijven.	Konden niet lezen en schrijven.	Bij herhaling veroordeeld.	KOSTEN VAN ONDERHOUD DER GEVANGENEN EN GEBOUWEN.
1868..	Strafgevangeniss.	1,980	2,261	345	2,606	....	334	1,957	649	944	*f* 620,230
	H.v. Verzekering.	1,068	6,513	1,476	7,989	....	322	5,363	2,626	2,176	// 309,458
	H.v. Arrest... ..	527	6,455	1,521	7,976	....	563	4,678	3,298	1,580	// 195,494
	H.v Bewaring. ..	115	23,962	4,684	28,646	....	.....	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,690	39,191	8,026	47,217	13.0	1,219	11,998	6,573	4,700	*f* 1,125,182
1869..	Strafgevangeniss.	1,939	2,255	355	2,600	....	308	1,953	647	973	*f* 681,253
	H.v. Verzekering.	1,123	6,326	1,306	7,632	....	267	5,400	2,232	2,047	// 242,272
	H.v. Arrest......	517	6,095	1,301	7,396	....	318	4,323	3,073	1,375	// 158,794
	H.v. Bewaring...	122	23,051	4,119	27,170	....	...	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,701	37,727	7,081	44,798	12.2	893	11,676	5,952	4,395	*f* 1,082,319
1870..	Strafgevangeniss.	1,776	2,111	296	2,407	....	270	1,811	596	922	*f* 720,491
	H.v. Verzekering.	1,163	6,180	1,116	7,296	....	210	5,234	2,062	1,868	// 228,375
	H.v. Arrest.. ...	459	5,743	1,083	6,828	....	275	4,537	2,289	1,480	// 146,647
	H.v. Bewaring...	105	20,224	3,429	23,653	....	...	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,503	34,258	5,924	40,182	10.8	755	11,582	4,947	4,270	*f* 1,095,513
1871..	Strafgevangeniss.	1,794	2,165	258	2,423	....	291	1,885	538	887	*f* 507,289
	H.v. Verzekering.	987	6,332	1,249	7,581	....	203	5,770	1,811	2,268	// 447,840
	H.v. Arrest......	442	5,512	1,095	6,607	....	294	4,351	2,256	1,347	// 156,174
	H.v. Bewaring...	87	19,523	3,000	22,523	....	...	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,310	33,532	5,602	39,134	10.7	788	12,006	4,605	4,502	*f* 1,111,303
1872..	Strafgevangeniss.	1,854	2,272	287	2,559	....	327	2,007	552	909	*f* 626,868
	H.v. Verzekering.	1,184	6,751	1,181	7,932	....	230	5,995	1,937	2,216	// 429,671
	H.v. Arrest......	476	5,882	1,090	6,972	....	326	4,783	2,189	1,281	// 161,500
	H.v. Bewaring...	139	19,456	2,844	22,300	....	...	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,653	34,361	5,402	39,763	10.8	883	12,785	4,678	4,406	*f* 1,218,039
1873..	Strafgevangeniss.	1,761	2,238	572	2,513	....	346	1,985	528	915	*f* 518,877
	H.v Verzekering.	1,170	7,345	1,305	8,650	....	225	4,799	2,286	2,519	// 375,599
	H.v. Arrest......	513	6,090	995	7,085	....	289	6.566	2,084	1,516	// 175,740
	H.v. Bewaring...	111	19,685	2,478	22,163	....	...	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,555	35,357	5,054	40,411	10.8	860	13,350	4,898	4,950	*f* 1,070,217
1874..	Strafgevangeniss.	1,692	2,095	250	2,353	....	363	1,851	502	817	*f* 531,378
	H.v. Verzekering.	1,085	7,643	1,237	7,330	....	236	6,643	2,237	2,361	// 402,803
	H.v. Arrest......	474	6,231	965	8,880	....	357	4,895	2,301	1,388	// 169,744
	H.v. Bewaring...	121	19,709	2,759	22,468	....	...	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,372	35,678	5,219	40,897	10.8	956	13,389	5,040	4,566	*f* 1,103,925
1875..	Strafgevangeniss.	1,580	2,042	235	2,277	....	341	1,696	581	865	*f* 406,378
	H.v. Verzekering.	1,100	7,658	1,164	8,822	...	199	6,851	1,971	2,196	// 392,012
	H.v. Arrest......	496	6,117	887	7,004	....	309	5,008	1,996	1,379	// 164,191
	H.v. Bewaring...	105	20,502	2,403	22,905	....	...	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,281	36,321	4,687	41,008	10.7	849	13,555	4,548	4,340	*f* 962,581
[illegible]..	Strafgevangeniss.	1,550	1,943	206	2,149	....	346	1,567	582	682	*f* 377,301
	H.v. Verzekering.	1,186	7,364	1,086	8,450	....	223	6,408	2,042	1,974	// 378,917
	H.v. Arrest.... .	481	6,425	862	7,287	....	269	4,927	2,360	1,410	// 155,899
	H.v. Bewaring...	150	23,452	2,600	26,052	....	.....	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,367	39,184	4,754	43,938	11.3	838	12,902	4,984	4,066	*f* 912,117
1877..	Strafgevangeniss.	1,605	1,954	193	2,147	....	421	1,501	646	626	*f* 383,881
	H v. Verzekering.	1,257	8,768	1,198	9,966	....	252	7,535	2,431	2,070	// 337,614
	H.v. Arrest......	415	6,638	919	7,557	....	274	5,310	2,247	1,603	// 152,622
	H.v. Bewaring...	97	22,847	2,575	25,422	....	.....	.....	.....	.....	....
	Totaal......	3,374	40,207	4,885	45,092	11.4	947	14,346	5,324	4,299	*f* 874,117

Men zie in de Uitkomsten der 5de tienj. Volkst. Dl. I, bl. 434. de bevolking der gerechtelijke kantons, en in Dl. III, bl. 182, de bevolking der gevangenissen enz. en de beroepen der gevangenen.

[1] Hieronder zijn de doortrekkende gevangenen begrepen, die in elk huis van bewaring dat zij passeeren worden ingeschreven en dus herhaaldelijk voorkomen. Hun getal bedroeg 3,466 in 1868, 2,645 in 1869, 1,662 in 1870, 1,890 in 1871, 1,953 in 1872, 2,127 in 1873, 1,967 in 1874, 2,029 in 1875, 2,506 in 1876, 2,678 in 1877.

III. Volksnijverheid.

Het derde deel der *Algemeene Statistiek*, waarin dit onderwerp zal worden behandeld, is steeds in bewerking.

Bronnen: Staten betreffende het patentrecht en het recht op de mijnen over 1850—1873, voorkomende in *Bescheiden betreffende de geldmiddelen*, 1e tot 3e stuk, uitgegeven door het departement van financiën, de *Provinciale Verslagen* en die van de *Kamers van koophandel en fabrieken*, de *Gemeenteverslagen* der grootere gemeenten, de *Statistiek der Fabrieks- en Ambachtsnijverheid in Nederland*, in 1875 op verzoek van de Maatschappij van Nijverheid door het Dep. van Binnenl. Zaken uitgegeven. (veel vertrouwen verdient dit werk echter niet) en eindelijk de *Bijdragen tot de Algem. Statistiek*, Jaarg. 1877, V.

VERZAMELINGSNIJVERHEID.

Mijnen, steengroeven enz. Hiervan wordt alleen in het *Prov. Versl. van Limburg*, Hoofdst. XV, melding gemaakt. Zie mede het *Verslag van den Ingenieur der Mijnen* over 1878 in *Staatsc.* 1879 n°. 71.

De steengroeven van den bekenden Maastrichtschen bouwsteen leverden op, zoover bekend is, in 1873 2,380 kub. meters, in 1874 6,655, in 1875 7,870, in 1876 4,965, in 1877 slechts 2,978 kub. met.

De domaniale steenkolenmijnen in de lagen *Groot-Athwerk*, *Rauschenwerk* en *Klein Mühlenbach* leverden op: in 1872 708,022, in 1873 895,000, in 1874 434,680, in 1875 463,013, in 1876 830,440, in 1877 617,640 hect. steenkolen. De opbrengst van den verkoop bedroeg in 1872 *f* 213,565, in 1873 *f* 326,862, in 1874 *f* 299,335. in 1875 *f* 263,649. De zuivere winst der ontginners was: in 1872 *f* 61,064, in 1873 *f* 100,086, in 1874 *f* 62,105, in 1875 *f* 59,581, in 1876 *f* 62,120, in 1877 *f* 32,273. De dagloonen klommen van *f* 1.04 in 1869 tot *f* 1.58 in 1874, en bedroegen in 1875 gemiddeld *f* 1.48½, in 1876 *f* 1.43½, in 1877 *f* 1.32½.

Bij de mijn *Neuprick* werden in 1872 236,406, in 1873 335,836, in 1874 399,910, in 1875 434,848, in 1876 37,660, in 1877 24,635 hect. uitgedolven.

Het recht op de mijnen bracht op: in 1872 *f* 2,687, in 1873 *f* 3,962, in 1874 *f* 6,614, in 1875 *f* 4,730, in 1876 *f* 4,028, in 1877 *f* 3,556, in 1878 *f* 2,398.

Schelpvisscherij. Dit onderwerp wordt alleen in het *Prov. Versl. van Noord-Holland* behandeld. Ongerekend de opbrengst te Eg-

mond en te Wijk-aan-Zee, werden in 1876 langs de Noord-Holl. kust gevischt 17,954 kub. meter schelpen, tegen 19,500 in 1875 en 20,905 in 1874. Omtrent deze visscherij bevat het Verslag over 1877 geene mededeeling.

Wieren, biezen, russchen. In 1876 werden volgens het *Prov. Versl. van N.-Holland* over 1876 (latere opgaven worden niet vermeld) door bewoners van Texel 400,000 kilogr. wier afgemaaid en 400,000 kilogr. opgevischt, door bewoners van Helder werden 9,000 kilogr. opgevischt, waarvan 5,000 werden verkocht. De gemaaide wier bracht *f* 5.50, de gevischte *f* 3.— per 100 kilo op.

Omtrent de opbrengst van riet en biezen, zie men de belangrijke mededeelingen in het *Verslag van den landbouw* over 1872, bl. 314 volg., en 1873 bl. 331, verder zie men *Verslag van de Landbouw* over 1876, blz. 171. De in- en uitvoer van riet en biezen was volgens de *Stat. v. Handel en Scheepvaart:*

	Uitvoer uit het vrije verkeer.		Invoer tot verbruik.	
	Kilogr.	Waarde tegen *f* 16 de 100 Kgr.	Kilogr.	Waarde tegen *f* 16 de 100 Kgr.
1874	1,692,312	*f* 270,759	162,193	*f* 25,950
1875	2,159,254	〃 345,481	207,762	〃 33.242
1876	3,812,313	〃 609.970	178,662	〃 28,586
1877	3,173,473	〃 507,756	128,841	〃 20,626

Verveningen. De *bronnen* voor de statistiek der verveningen zijn tot 1864 de opgaven in het *Verslag van den Handel en Scheepvaart* van het aantal tonnen turf jaarlijks verveend, in de jaren 1862—1864, jaarl. 41 à 42 mill. tonnen bedragende. Met de afschaffing van den accijns op brandstoffen in 1865 hebben die opgaven opgehouden, en zijn thans de eenige bronnen de *Prov. Verslagen*, Hoofdst. XI: *Waterstaat*, bijeenverzameld in het *Verslag* over de *openbare werken*, wat betreft de droogmaking van veenpolders, en Hoofdst. XV: *Nijverheid* enz., waaruit echter geen algemeen overzicht is op te maken. Voor enkele provinciën, zooals Drenthe en Overijssel, is de meerdere of mindere productie op te maken uit de scheepvaartbeweging op de kanalen, in genoemd elfde Hoofdst. der *Prov. Verslagen*. Verg. mede de *Algem. Statistiek*, Afl. I, bl. 105 en volg.: *Geologie.*

De in- en uitvoer van turf bedroeg volgens de *Stat. v. Handel en Scheepv.:*

	Uitvoer uit het vrije verkeer.		Invoer tot verbruik.	
	Kilogr.	Waarde tegen *f* 10 de 1000 Kgr.	Kilogr.	Waarde tegen *f* 10 de 1000 Kgr.
1874........	1,313,890	*f* 13,139	2,994,039	*f* 29,940
1875........	1,213,561	〃 12,135	2,957,146	〃 29,571
1876........	2,067 754	〃 20,678	4,470,746	〃 44,707
1877........	1,785,624	〃 17,856	4,958,175	〃 49,581

Visscherij en jacht. De *bronnen* zijn: voor de *zeevisscherijen* het *Verslag over de Zeevisscherijen*, het laatste over 1877; voor de *visscherij op de binnenwateren en de jacht* de *Prov. Verslagen* in Hoofdst. XIV, en de cijfers van de opbrengst der jacht- en visscherijacten in de *Statistische bescheiden betreffende de geldmiddelen*, 1e—3e stuk.

Wij laten thans volgen een vijfentwintig jarig overzicht van de uitkomsten der *zoutharingvisscherij*.

Jaren.	Aantal schepen.	Algemeene vangst. Lasten.	Algemeene vangst. Bestemming.	Vangst per schip. Lasten.	Vangst per schip. Besomming.	Gemidd. waarde per last.	Opbrengst jagerij.
1853.	92	2,284	*f* 695,000	25	*f* 7,550	*f* 304	*f* 74,000
1854.	81	2,145	〃 615,000	26	〃 7,600	〃 286	〃 44,000
1855.	79	2,082	〃 668,000	26½	〃 8,400	〃 321	〃 62,110
1856.	82	2,566	〃 827,200	31	〃 10,086	〃 322	〃 59,200
1857.	91	1,566	〃 636,000	17	〃 7,040	〃 406	〃 46,030
1858.	95	1,210	〃 561,400	12½	〃 5,909	〃 464	〃 89,550
1859.	79	1.656	〃 564,500	17	〃 5,020	〃 341	〃 23,850
1860.	92	1,945	〃 561,800	21	〃 6,107	〃 288	〃 69,500
1861.	91	2,000	〃 552,000	23	〃 6,066	〃 276	〃 46,850
1862.	90	3,194	〃 700,000	35½	〃 7,778	〃 219	〃 58,000
1863.	86	2,484	〃 584,000	29	〃 6,794	〃 235	〃 59,430
1864.	80	1,914	〃 578,000	24	〃 7,225	〃 302	〃 33,230
1865.	81	2,094	〃 685,000	26	〃 8,457	〃 322	〃 33,100
1866.	82	1,660	〃 584,000	20	〃 7,210	〃 352	〃 32,640
1867.	89	1,976	〃 605,100	22	〃 6,799	〃 306	〃 32,260
1868.	91	2,751	〃 779,700	30	〃 8,568	〃 283	〃 28,840
1869.	104	2,136	〃 643,800	20½	〃 6,191	〃 301	〃 20,200
1870.	120	5,063	〃 1,164,400	42	〃 9,553	〃 230	〃 24,940
1871.	122	5,564	〃 1,429,600	45½	〃 11,718	〃 257	〃 33,860
1872.	108	4,317	〃 1,112,780	40	〃 10 303	〃 258	〃 29,340
1873.	102	5,529	〃 1,532,000	54	〃 15 020	〃 277	〃 37,030
1874.	114	4,723	〃 1,293,000	41½	〃 11,346	〃 273	〃 45,410
1875.	115	4,249	〃 1,161,900	37	〃 10,103	〃 273	〃 49,840
1876.	109	4,007	〃 1,463,300	45	〃 13,701	〃 372	〃 41,890
1877.	113	5,113	〃 1,670,600	46	〃 14,750	〃 326	〃 44,270
			Gemiddelden.				
1853/58.	85	2,128	〃 688,240	25	〃 8,097	〃 328	〃 57,062
1858/63.	89	2,001	〃 587,940	22½	〃 6,406	〃 317	〃 57,676
1863/68.	83	2,025	〃 607,220	24	〃 7,316	〃 303	〃 38,132
1868/73.	109	2,966	〃 1,026,036	36	〃 9,413	〃 266	〃 27,436
1873/78.	110	4,724	〃 1,130,160	43	〃 13,001	〃 304	〃 43,688

Het totaalcijfer van de schepen, die de haringvloot uitmaakten, bestond uit:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870	1871.
hoekers en sloepen	81	85	80	79	60	58
loggers en kotters	1	4	11	28	51	64
	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
hoekers en sloepen	44	34	31	25	17	19
loggers en kotters	64	68	83	90	92	94

Een der schepen, te Maassluis uitgerust, is van stoomvermogen voorzien, de overige schepen behooren te huis te Vlaardingen, Maassluis, Dordrecht, 's Hage, Scheveningen, Zwartewaal, de Rijp, Amsterdam en Harlingen.

De cijfers der *verschharingvisscherij* in de Noordzee waren als volgt:

Jaren.	Aantal Schepen.	Aangebrachte haringen.	Getal haringen dooreen per schuit.	Middenprijs dooreen per 1000 haringen.
1853	118	23,433,000	198,585	*f* 13.46
1854	125	16,477,000	130,816	〃 13.50
1855	134	21,259,560	156,320	〃 16.—
1856	147	36,295,000	246,600	〃 12.50
1857	157	29,803,550	289,832	〃 15.50
1858	175	24,969,200	142,681	〃 17.—
1859	178	27,768,700	156,000	〃 16.—
1860	174	22,545,000	129,397	〃 19.70
1861	181	20,568,450	113,638	〃 25.50
1862	181	32,011,080	174,837	〃 15.50
1863	170	38,612,150	215,699	〃 11.05
1864	180	33,535,000	186,306	〃 15.50
1865	186	57,372,000	308,455	〃 13.70
1866	195	48,489,000	248,702	〃 10.72
1867	198	46,928,310	237,012	〃 15.08
1868	202	74,043,900	366,554	〃 9.21
1869	192	27,323,300	142,309	〃 17.30
1870	189	59,025,320	312,303	〃 10.05
1871	200	84,699,800	433,499	〃 9.01
1872	208	39,350,800	189,186	〃 16.01
1873	205	53,295.600	255,865	〃 17.50
1874	218	27,582,320	226,524	〃 20.—
1875	222	19,439,550	87,653	〃 21.33
1876	229	37,478,165	164,097	〃 20.—
1877	244	38,932,130	159,558	〃 19.50

De vloot, voor de verschharingvisscherij te Scheveningen, Katwijk en Noordwijk uitgerust, bedroeg het volgende aantal schepen.

	Aantal schepen te			
	Scheveningen.	Katwijk.	Noordwijk.	Geheel.
1868	154	40	8	212
1869	146	38	8	192
1870	—	—	—	189
1871	—	—	—	200
1872	—	—	—	208
1873	157	41	7	205
1874	165	46	7	218
1875	167	49	6	222
1876	173	49	7	229
1877	180	53	11	244

Het kaken van den haring der kustvaart neemt echter jaarlijks toe, terwijl de groote visscherij steeds een deel der vangst als steurharing ter markt brengt. De vroegere strenge scheiding tusschen de groote visscherij en de kustvisscherij vervalt derhalve.

De algemeene opbrengst dezer twee onderdeelen der haringvisscherij in de Noordzee was als volgt.

Jaren.	Opbrengst groote visscherij. Pekelharing tonnen.	Opbrengst groote visscherij. Steurharing stuks.	Opbrengst kustvisscherij. Pekelharing tonnen.	Opbrengst kustvisscherij. Steurharing stuks.	Geheele opbrengst, stuks.
1868.	38,514	2,150,060	4,594	74,043,900	106.552,240
1869.	29,904	1,539,650	2,818	27,323,300	51,970,110
1870.	70,882	5,265,000	4,130	59,025,320	117,480,920
1871.	77 896	5,366,000	21,544	84,699,800	159,063,080
1872.	60,438	1,655,203	22,248	39,350,800	97,969,760
1873.	77,406	2,710,100	39,962	52,295,600	135,072,140
1874.	66,122	1,349,700	46,519	27,582,320	105,003,800
1875.	59,486	826,000	42,487	19,439,550	89,097,490
1876.	56,103	1,021,550	58,221	37,578,365	114,766,740
1877.	71,585	2,013,400	69,414	41,748,080	137,971,430

Bij het voorgaande zij opgemerkt dat de ton der groote visscherij dooreen 715 stuks bevat, het last 10,000 stuks; de ton der kustvisscherij, het zoogenaamde „kantje", 620 stuks.

In het *Verslag der zeevisscherijen* worden de volgende cijfers van uitvoer en invoer van gezouten haring medegedeeld. Onder den uitvoer schijnt ook Schotsche haring begrepen te zijn.

Uitvoer.		Invoer.	
1861	15,040 $^{19}/_{32}$ ton	1867	12,280 ton.
1862	22,236 〃	1868	5,400 〃
1863	22,250 $^{19}/_{32}$ 〃	1869	21,060 〃
1864	14,726 $^{9}/_{32}$ 〃	1870	16,734 〃
1865	17,224 $^{15}/_{16}$ 〃	1871	2,709 〃
1866	13,023 $^{3}/_{16}$ 〃	1872	1,984 〃
1867	15,098 $^{1}/_{4}$ 〃		
1868	22,152 $^{3}/_{16}$ 〃		
1869	15,921 $^{15}/_{16}$ 〃		

Uitvoer.			Invoer.	
1870	$39,435^5/_8$	ton.	1873	3,415 ton.
1871	$48,437^3/_4$	〃	1874	2,080 〃
1872	$46,839^7/_8$	〃	1875	1,770 〃
1873	$58,388^1/_8$	〃	1876	2,830 〃
1874	$98,306^3/_4$	〃	1877	1,205 〃
1875	$68,142^{29}/_{32}$	〃		
1876	$68,430^1/_2$	〃		
1877	$88,843^3/_4$	〃		

De haring is ook het voornaamste product der Zuiderzee-visscherijen. Eene volledige statistiek van de vangst der schepen uit Monnickendam, Enkhuizen, Harderwijk, Vollenhoven, Elburg, Bunschoten en Huizen, is echter moeilijk te geven. Een groot deel der opbrengst toch wordt rechtstreeks aan opkoopers verkocht en komt dus niet aan den afslag. Van de vangst wordt het aanzienlijkste gedeelte tot *bokking* gerookt, het overige versch en als eigenlijke *panharing* verkocht.

De vangst van 1877 wordt geschat op 5,000,000 stuks (500 last).

In de voornaamste gemeenten aan de Zuiderzee werden in de laatste jaren aangevoerd de volgende hoeveelheden.

	1873.	1874.	1875. 1000tal stuks.	1876.	1877.
Monnickendam	9,158	6,105	8,364	5,605	6,496
Enkhuizen	728	489	688	585	448
Harderwijk	3,750	2,800	910	740	455
Vollenhoven	4,941	3,846	4,120	2,433	2,957
Elburg	800	846	800	1,000	500
Bunschoten	7,900	6,640	4,800	6,500	2,500
Huizen	4,282	5,935	4,872	4,394	5,479

Op de Zeeuwsche stroomen schijnt de haringvisscherij van weinig beteekenis te zijn.

Andere *zeevisscherijen.*

De *beug- en kolvaart*, door schepen van Vlaardingen, Maassluis, Middelharnis, Pernis, Zwartewaal, Hellevoetsluis, Nieuwediep, Vlissingen en Harlingen te huis behoorende, was in 1877 ongunstig.

De hoeveelheden en de waarde van de uit de Noordzee aangevoerde visch leert het volgende overzicht kennen:

	1870. TON.	1871. TON.	1872. TON.	1873. TON.	1874. TON.	1875. TON.	1876. TON.	1877. TON.
kabeljaauw	24,894	21,960	22,703	25,312	22,280	19,520	18,895	22,268
leng	5,043	4,083	3,261	5,619	3,810	5,162	5,443	5,244
schelvisch	3,998	2,185	2,089	2,483	2,339	3,700	3,681	5,746
kibbelen	2,769	2,562	2,567	2,863	2,703	2 345	2,350	2,759
bot en koolvisch	737	836	1,153	764	$1,001\frac{1}{2}$	799	786	1,189
keelen en lippen	626	555	569	626	$578\frac{1}{2}$	512	$485\frac{5}{8}$	$590\frac{9}{16}$
versche visch	*f* 37,885	*f* 25,740	*f* 21,026	*f* 20,209	*f* 24,056	*f* 37,905	*f* 50,530	*f* 32,590

De *schrobnetvisscherij* te Scheveningen, Katwijk en Noordwijk leverde de volgende uitkomsten:

	Vaartuigen.	Totale opbrengst.	Opbrengst per schuit.
1871	219	*f* 446,120	*f* 2,037
1872	222	" 490,414	" 2,209
1873	218	" 440 602	" 2,021
1874	218	" 440,602	" 2,921
1875	—	" 441,890	" 2,929
1876	231	" 469,893	—
1877	274	" 462,150	—

Ongerekend de opbrengst van zeesterren *f* 24,990 in 1874, *f* 39,512 in 1875, *f* 16,075 in 1876 en *f* 25,210 in 1877.

De vrij belangrijke *garnalenvisscherij* te Scheveningen bracht op in:

1868	*f* 5,266	1873	*f* 6,352
1869	" 4,235	1874	" 4,736
1870	" 5,925	1875	" 3,096
1871	" 4,200	1876	" 3,454
1872	" 4,500	1877	" 6,000

De garnalenvisscherij aan den Helder neemt zeer toe. In 1877 werden gemiddeld 300 mandjes naar het buitenland verzonden.

Van de garnalenvisscherij op de Schelde en Zeeuwsche stroomen wordt medegedeeld, dat zij in 1877 goed is geslaagd en ruim 350,000 kilogr. opleverde.

De uitvoer van garnalen was als volgt:

	ENGELAND. Kilogr.	BELGIE. Kilogr.	GEHEEL. Kilogr.
1877	647,000	124,000	771,000
1876	437,000	155,000	592,000
1875	197,000	350,000	547,000
1874	209,000	129,000	338,000
1873	479,000	130,000	609,000
1872	577,000	88,000	665,000
1871	587,000	89,000	676,000
1870	552,000	99,000	651,000
1869	583,000	54,000	637,000
1868	466,000	74,000	536,000

Wat de *zeevisscherijen* in Noord-Holland, Zeeland, Friesland en Groningen betreft, het volgende:

De waarde van den aanvoer was, zoover de opgaven strekken en geloof verdienen te:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
	f	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*
Zandvoort....	32,600	43,605	56,217	54,199	57,228	52,644	53,115
Egmond.....	64,600	88,170	107,500	111,000	112,250	90,525	98,650
Enkhuizen...	22,715	23,070	27,428	25,227	33,463	23,563	43,051
Nieuwediep.	147,381	111,614	161,917	184,574	203,145	229,604	282,298
Ameland.....	8,670	12,900	10,820	9,960	10,430	9,950	12,251
Zoltkamp....	29,058	40,476	43,912	28,359	30,933	38,750	59,223
Delfzijl.......	22,91	2,001	1,287	2,014	1,532	—	—

Hierbij zij nog vermeld dat de visschersvloot van den Helder in 1877 bestond uit 7059 schepen.

De waarde van den aanvoer in Westdongeradeel wordt niet opgegeven, wel de hoeveelheid visch, als:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
	stuks.	stuks.	stuks.	stuks.	stuks.	stuks.	stuks.
schelvisch..	712,000	857,000	1,008,650	734,450	318,300	886,000	815,700
kabeljaauw....	6,720	6,800	8,450	8,090	1,600	6,700	8,400
schol (groote).	14,600	86,900	36,650	7,390	10,600	11,500	68,800

Voor de visscherij op de *Zeeuwsche stroomen*, vooral van sardijn en garnalen en enkele malen van bot, schol en rog, werden in 1877 25 hoogaartsen, ieder bemand met 5 à 6 koppen, gebezigd. Deze visscherij schijnt in 1877 niet zeer gunstig te zijn uitgevallen.

Visscherij in de Zuiderzee. Behalve uit haring en ansjovis bestaat de opbrengst dezer visscherij hoofdzakelijk uit bot. De vangst van deze visch was in 1877 algemeen minder dan het vorige jaar.

Op de visschersplaatsen aan de Zuiderzee werden aangevoerd:

			1876.	1877.
te Harderderwijk.....	sleepbot	stuks	937,500	667,500
	zijdenetbot	"	740,000	520,000
	paling	kilogr.	18,800	19,000
" Vollenhoven	sleepbot	"	117,360	68,150
	zijdenetbot	"	12,850	7,620
	paling	"	4,685	1,550
	kubbe-aal	"	33,980	31,850
	kuil-aal	"	11,630	23,320
" Bunschoten	sleepbot } zijdenetbot }	stuks	158,400	65,200
	paling	kilogr.	52,800	26,000
" Elburg...........	bot	stuks	324,000	120,000
	paling	kilogr.	1,500	40,000
" Huizen...........	bot	stuks	925,200	559,000

Een deel der Zuiderzeevisch wordt echter te Amsterdam aan de markt gebracht, dat evenzeer van visch uit de Noordzee wordt

voorzien. De geheele waarde der aldaar te markt gebrachte visch bedroeg in 1875 *f* 49,161, in 1876 *f* 60,532, in 1877 *f* 56,016.

De visscherij in den *Dollard* onder Finsterwolde, door 9 schuiten in 1877 uitgeoefend, bracht op aan bot, garnalen en zalm in 1870 *f* 5,413, in 1871 *f* 8,910, in 1872 *f* 7,464, in 1873 *f* 6,000, in 1874 *f* 6,342, in 1875 *f* 6,036, in 1876 *f* 5,286, in 1877 *f* 5,078.

De verdere berichten omtrent de visscherij in de Prov. Groningen luiden treurig. Door de afsluiting van het Reitdiep heeft de haven van Zoutkamp hare gemeenschap met de zee verloren. De visscherij uit deze plaats leverde op in 1874 *f* 28,359, in 1875 *f* 30,933, in 1876 *f* 38,750, in 1877 *f* 59,223.

Ansjovisvangst. Te Bergen-op-Zoom, Tholen, Kanter en Peel werden ingezouten:

in 1871......239 ton ruim.	in 1875.....1,122 ton ruim.
〃 1872.......63 〃 〃	〃 1876......239 〃 〃
〃 1873......209 〃 〃	〃 1877......262 〃 〃
〃 1874......292 〃 〃	

Omtrent den uitslag dier visscherij in de Zuiderzee heeft men de volgende cijfers:

	Vangst. Anker.	Hoogste prijs.	Laagste prijs.	In voorraad op ult°. December. Anker.
1866	65,000	*f* 20.—	*f* 8.—	16,770
1867	10,000	〃 18.—	〃 12.—	13,550
1868	1,000	〃 29.—	〃 25.—	11,450
1869	75,000	〃 15.—	〃 11.—	32,300
1870	4,000	〃 17.—	〃 15.—	27,400
1871	7,000	〃 25.50	〃 13.—	20,100
1872	9,000	〃 25.75	〃 21.—	14,200
1873	30,000	〃 31.—	〃 16.—	13,200
1874	40,000	〃 27.50	〃 19.50	27,000
1875	55,000	〃 25.50	〃 21.—	53,000
1876	46,000	〃 22.75	〃 18.—	55,000
1877	6,000	〃 22.—	〃 16.—	43,700

Eene belangrijke bijdrage voor de kennis der toenemende productie van visch is de volgende opgave van de hoeveelheid zout in Zuid- en Noord-Holland ten behoeve van de producten der zeevisscherijen gebezigd:

1865.......4,321,035 kilo.	1872.......7,097,607 kilo.
1866.......4,166,460 〃	1873.......9,011,611 〃
1867.......4,107,571 〃	1874.......8,241,987 〃
1868.......5,743,124 〃	1875.......7,188,977 〃
1869.......4,288,223 〃	1876.......7,997,941 〃
1870.......7,281,249 〃	1877.......9,292,619 〃
1871.......8,177,150 〃	

Oestervangst. Omtrent dit hoofdproduct der Zeeuwsche visscherij wordt in het Verslag der Zeevisscherijen over 1877 medegedeeld, dat uit Bergen-op-Zoom en Kruiningen per spoor zijn verzonden in 1876 2,895,979 kilogr., in 1877 766,277 kilogr. of 36,580,000 en 23,845,200 oesters ongeveer. Zij zijn in 1877 tegen een middenprijs van *f* 70 per 1000 stuks verkocht; de waarde van de vervoerde hoeveelheid bedraagt dus ongeveer *f* 677,000 tegen bijna anderhalf millioen gulden in 1876.

De hoeveelheden oesters aan den Helder afgeleverd worden niet vermeld.

De oesterbanken te Oostmahorn zijn door de afsluiting van het Reitdiep en de daardoor veroorzaakte aanslibbing bijna geheel vernietigd; de oestervangst was aldaar dan ook in 1877 van weinig beteekenis.

Mosselen. Uit Bergen-op-Zoom en Kruiningen werden per spoor vervoerd in 1877 2,648,114 kilogr. mosselen (ongeveer 40,740 hectoliter).

De *Robbenvangst*, door twee visschers te Wester-Nieland op de Wadden en in de Zuiderzee uitgeoefend, bracht in 1877 op 163 robben, tegen 155 in 1876, 190 in 1875 en 192 in 1874. De opbrengst van traan en vellen was *f* 700 in 1877, *f* 666 in 1876, *f* 969 in 1875 en *f* 1,152 in 1874.

De *Robbenvangst* bij Groenland en alleen door de brik Maria, van de reederij te Purmerende, uitgeoefend, leverde in de laatste jaren de volgende resultaten:

	Aantal gevangen robben.	Algemeen bruto opbrengst.		Aantal gevangen robben.	Algemeen bruto opbrengst.
1855.	1,217	*f* 13,628	1866.	4,034	*f* 33,100
1856.	5,702	„ 59,850	1867.	6,500	„ 60,670
1857.	4,238	„ 45,050	1868.	7,600	„ 63,200
1858.	3,871	„ 24,405	1869.	4,234	„ 35,900
1859.	1,959	„ 13,675	1870.	4,677	„ 40,600
1860.	415	„ 5,998	1871.	7,524	„ 51,044
1863.	3,226	„ 37,460	1872.	2,683	„ 27,860
1864.	819	„ 8,580	1873.	323	„ 2,640
1865.	3,018	„ 33.200	1874.	1,440	„ 13,360

In de jaren 1861 en '62 werd bij gebrek aan een geschikt kapitein niet gevischt. Sedert 1875 trok de Maria niet uit omdat de reeders vreesden, dat de jacht zeer inproductief zou zijn tengevolge van de verdelgingsoorlog in het voorafgaande jaar in den omtrek van Groenland door de Schotsche en Noorsche stoombooten gevoerd.

Zoetwater-visscherij en jacht. De *Provinciale Verslagen* bevatten in Hoofdstuk XIV opgaven omtrent de hoeveelheid gevangen visch, den staat van het jachtveld, de afgegeven acten, recognitiën, enz., waaruit echter moeilijk een algemeen overzicht is op te maken. Wat het getal acten en de recognitiën betreft, dienaangaande vindt men breede statistieken in de *Officiëele bescheiden betreffende de geldmiddelen*, I—III stuk. Uit het laatste, in 1874 verschenen, is het volgende staatje opgemaakt:

Jachtakten.

	Groote jachtakten tot allerlei geoorloofd jachtbedrijf.	Groote jachtakten tot alle geoorloofd jachtbedrijf met uitzondering v. de lange jacht en valkenjacht.	Kleine jachtakten tot uitoefen. der jachtbedrijven in art. 15 litt. e, f, g der wet genoemd.	Totaal. Akten.
1868	100	5,211	363	5,674
1869	99	5,476	453	6,028
1870	86	5,539	413	6,038
1871	91	5,478	429	5,998
1872	100	5,801	466	6,367
1873	98	6,085	520	6,703

Vischakten.

	Groote tot het gebruik van alle geoorloofd vischtuig.	Kleine tot het gebruik van een geoorloofd vischtuig.	Totaal.
1868	3,980	9,615	13,595
1869	3,938	9,093	13,031
1870	3,975	9,152	13,127
1871	3,940	9,443	13,383
1872	4,178	10,154	14,332
1873	4,564	10,734	15,298

De opbrengst der jacht- en vischacten bedroeg in 1867 *f* 114,871 en nam successivelijk toe tot *f* 146,688 in 1877.

Volgens eene opgave in het *Bijbl. Staatsc.* 1874/75, nº. 37, opgemaakt uit de *Prov. Verslagen*, waren in ons land in 1873 46 zwanendriften, 204 eendenkooien en 334 duiventillen.

Omtrent de *kunstmatige zalmteelt* worden in het *Verslag over de Zeevisscherijen* belangrijke mededeelingen gevonden. Uit de inrichting van het genootschap *Natura-Artis-Magistra* te Amsterdam werden in 1877 in den IJssel bij Zutphen, 260,000 jonge zalmen in vrijheid gesteld.

De *aanvoer van zalm* was te Kralingen volgens het Verslag der Zeevisscherijen:

	Aanvoer stuks.	Hoogste prijs per ½ kilogr.	Laagste prijs per ½ kilogr.		Aanvoer stuks.	Hoogste prijs per ½ kilogr.	Laagste prijs per ½ kilogr.
1870.	21,687	—	—	1874.	77,070	*f* 2.40	*f* 0.50
1871.	23,209	—	—	1875.	56,436	〃 3.30	〃 0.40
1872.	32,228	—	—	1876.	42,293	〃 3.20	〃 0.45
1873.	58,384	—	—	1877.	44,580	〃 2.35	〃 0.25

Vischhandel. Zie het *Verslag over de Zeevisscherijen* en *Statistiek van den Handel en de Scheepvaart.*

Wij laten hier volgen eenige cijfers omtrent den uitvoer van visch, aan het *Verslag* ontleend, en ten deele reeds hierboven vermeld.

Uitvoer.

	Bokking. 1000-tal Stuks.	Versche zeevisch. 1000-tal Kgr.	Garnalen. 1000-tal Kgr.	Stokvisch. 1000-tal Kgr.	Echte Holl. haring. Tonnen.
1866.	66,072	1,914	601	1,338	13,023
1867.	53,729	2,110	459	1,465	15,098
1868.	71,275	1,409	534	1,311	22.152
1869.	55,086	2,302	637	2,330	15,921
1870.	59,052	3,140	651	1,373	39,435
1871.	84,176	3,111	676	1,173	48,437
1872.	67,916	3,120	665	1,349	46 832
1873.	47,645	5,459	609	1,647	58,388
1874.	44,928	5,584	338	1,287	68,306
1875.	27,486	6,911	547	1,163	68,142
1876.	23,166	6,779	592	1,567	68,430
1877.	42,201	4,236	771	1,612	88,843

De cijfers van uitvoer van haring aan de officieele statistiek van H. en Sch. ontleend wijzen hooger bedrag aan. Zij bevatten echter behalve den Hollandsche haring ook Schotsche.

Volgens de *Statistiek van handel en scheepvaart* was in:

	1876.	1877.	1876.	1877.
	Invoer tot verbruik.		Uitvoer utt het vrije verkeer.	
	K.Gr.	K.Gr.	K Gr.	K.Gr.
Haring, gekaakt en gezouten..	1,217,920	540,395	10,429,255	13,939,496
Bokking	86,553	14,768	2,587,494	4,961,190
Allerhande versche zeevisch..	3,014,886	3,701,755	6,233,598	4,239,983
Gezouten kabeljauw	51,321	102,512	983,493	1,012,804
Gezouten rommeling	782	1,618	76	——
Garnalen	15	——	591,638	770,074
Alle andere gerookte, gezouten of gedroogde visch	120,299	62,447	3,130,289	5,202,993
Oesters en kreeften	11,331	20,562	1,387,845	694,992
Mosselen	118,876	102,289	5,753,142	8,212,045
Stokvisch	3,210,018	2,850,114	1,587,918	1,608,735
Riviervisch (zalm en prikken daaronder begrepen) versche, gerookte of gezouten,..	143,806	124,811	1,240,607	1,495,679
Ansjovisch	10,428	19,513	1,536,518	1,078,606

Het *Verslag der Zeevisscherij* voor 1875 bevat voor 't eerst een „Algemeen overzicht van de zeevisscherij-vloot en hare bemanning".

Op 1 Mei 1876 was de toestand der vloot deze:

	Getal schepen.	Geheele bemanning.
Groote visscherij	114	1,678
Noordzee visscherij	410	2,965
Zuiderzee visscherij	1,282	3,269
Visscherij Groningen en Friesland	183	524
Zeeuwsche visscherij	472	1,026
Totaal	2,461	9,462

CULTUUR VAN DEN BODEM. *Bronnen: Verslag van den Landbouw, in Nederland*, opgemaakt op last van den Minister van binnenlandsche zaken. Over 1874 werden alleen uitgegeven „Eindcijfers", over 1875 en over 1876 verschenen weder uitgebreider verslagen.

Grootte der gronden. Deze wordt in het *Verslag over den Landbouw*, *„grootte der gronden"*, aldus opgegeven:

SOORT VAN GROND.	GRONINGEN.	FRIESLAND.	DRENTHE	OVERIJSSEL.	GELDERLAND.	UTRECHT	NOORD-HOLLAND	ZUID-HOLLAND	ZEELAND.	NOORD-BRABANT.	LIMBURG.	NEDERLAND.
	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.	Ha.
Zeeduinen	472	4,806	〃	〃	〃	〃	34,021	12,139	3,495	〃	〃	54,933
Heiden	36,136	31,838	121,986	125,973	164,658	16,369	3,904	〃	15	181,049	70,363	834,211
Hooge venen			57,763	24,157	〃	〃	〃	〃	〃		〃	
Stranden	1,021	1,319	〃	68	〃	〃	802	1,249	12,904	〃	〃	17,363
Plassen	8,571	〃	834	1,768	〃	7,024	19,474	18,799	5,580	5,607	1,509	79,991
Vaarten	20	9,893	〃	153	〃		〃	〃	135	518	106	
Moerassen	1,355	4,030	〃	3,627	3,637	133	3,841	1,420	1,219	〃	7,218	26,480
Rietland	252	〃	〃	6,543	53	1,027	3,601	4,840	372	3,535	〃	20,223
Dijken	1,358	1,491	〃	60	475	148	〃	〃	4,698	951	〃	9,181
Wegen	236	〃	〃	〃	〃	494	〃	〃	1,027	562	〃	2,319
Onbelaste straten	4,841	2,786	1,903	3,274	20,347	750	1,804	18,430	2,540	12,806	8,740	133,971
〃 begraafplaatsen		73		46		〃			54	126		
〃 wateren		13,482		2,609		820			1,196	20,448		
〃 bebouwd		104		36		〃			64	90		
Bebouwd	1,919	2,485	591	1,529	2,986	1,099	3,649	4,491	1,696	3,083	1,042	24,570
Lustgrond	70	〃	53	324	614	925	〃	〃	284	277	163	2,710
Bouwland	90,024	51,236	23,244	52,631	115,026	28,980	10,854	71,932	93,877	133,594	85,551	756,949
Weiland	79,810		31,454	102,215	117,570	63,292				78,984	11,232	1,082,811
Hooiland		193,480	23,323		19,374		138,898	144,361	37,118	31,428	10,173	
Kwelders	3,973	〃	〃	460	〃	〃	〃	5,204	701	〃	〃	10,338
Warmoezerij	2,722	1,422	748		3,983				154	〃	〃	24,096
Tuinen				1,132		1,368	2,120	3,565	1,064	3,655	1,914	
Boomgaarden		1,093		249	5,284	2,061	917	3,072	1,824	1,087	6,344	21,787
Boomkweekerijen					15	5	〃	〃	85	〃	〃	
Opgaand hout	1,198	7,527	4,014		38,212	9,700				1,984	163	135,931
Hakhout				10,288	6,176		6,055	15,108	2,795		11,007	
Akkermaal	〃		〃	〃	〃	〃	〃	〃	635	21,069	〃	
Rijswaarden	〃		〃	98	416	41	〃	〃	59		220	834
Dennenbosch	206		364	520	10,041	3,286	〃	〃	164	11,521	6,159	32,261
Totaal in 1833	234,184	327,065	266,277	337,760	508,966	137,522	246,542	304,610	173,755	512,374	221,904	3,270,959
〃 〃 1869	229,268	327,494	266,272	334,305	508,648	138,429	271,636	301,756	176,500	512,774	220,414	3,287,498
„Raming" 1875	213,304	331,530	264,961	336,260	508,648	138,428	273,755	301,639	176,488	509,283	220,421	3,274,717

De volgende tabel is ontleend aan het *Verslag van den Landbouw* 1876.

GROOTTE ten honderd der geheele grootte van elke Provincie in 1833 en 1876.	Woeste grond		Water en moeras.		Dijken en wegen.		Onbelaste gronden.		Bebouwde en lustgronden.		Bouwland.		Weide en hooiland.		Warmoezerijen en tuinen.		Boomgaarden en boomkweekerijen.		Bosch.	
	1833.	1876.	1833.	1876.	1833.	1876.	1833.	1876.	1833.	1876.	1833.	1876.	1833.	1876.	1833.	1876.	1833.	1876.	1833.	1876.
Groningen.....	16	14.7	4.4	1	0.7	0.7	2	2.3	0.9	0.9	49.3	51.4	24.9	26.7	1.1	1.2	—	—	0.7	0.3
Friesland......	11.2	10.6	4.6	8.5	0.5	0.6	5	1.5	0.8	0.7	15.6	16	59.2	59.3	0.5	0.7	0.3	0.3	2.3	1.8
Drenthe.......	67.5	57.5	0.3	0.7	—	0.6	0.7	0.9	0.3	0.3	8.7	12.3	20.5	24.5	0.3	0.4	—	0.2	1.7	2.5
Overijssel......	44.5	35.6	3.6	4.1	0.02	1.2	1.8	2.9	0.5	0.8	15.6	17.5	30.4	32.2	0.3	0.3	0.08	0.1	3.2	5
Gelderland.....	32.4	24.7	0.7	0.7	0.1	0.7	4	3.7	0.7	0.8	22.6	25.2	26.9	27.7	0.8	1	1	0.9	10.8	14.2
Utrecht........	11.9	9.4	5.9	6.3	0.5	1.5	1.1	1.6	1.5	1.8	21.1	20 7	46	46.5	1	0.7	1.5	1.6	9.5	9.9
Noord-Holland.	15.7	10.2	10.9	9.9	—	—	7.5	5.7	1.5	1.5	4.4	13.1	56.3	56	0.9	0.7	0.4	0.4	2.4	2.4
Zuid-Holland..	6	4.5	8.3	5.5	—	2 3	6.1	3.3	1.5	1.6	23.7	23.4	47.3	53.2	1.2	1.3	1	0.8	4.9	3.3
Zeeland.......	9.5	6.9	4.2	4.6	3.3	3.6	2.2	1.4	1.1	1.2	54	58	21.8	21.2	0.7	0.7	1.1	0.9	2.1	1.2
Noord-Brabant.	35.3	35.4	1.9	1.9	0.3	0.3	6.5	6.6	0.7	0.6	26 1	26.2	26.1	21	0.8	0.7	0.2	0.2	6.7	6.9
Limburg.......	31.7	22.9	4	3 2	—	0.2	3.9	4	0.5	0.6	38.6	41	9.6	10.9	0.9	1	2.9	3.1	7.9	12.9
Nederland.....	27.9	23.3	3.9	3.9	0.4	1	4.1	3.8	0 8	0.9	23.9	25.7	32.5	34.1	0.7	0.8	0.6	0.7	5.2	6

Landbouwstelsels. Het *Verslag van den landbouw* 1875, bl. 43, bevat voor het eerst een overzicht van de berichten omtrent de opbrengst van den oogst en den landbouw in 't algemeen, gerangschikt volgens de heerschende landbouwstelsels.

Landbevolking. Zie als boven. Voor 1875 wordt verhouding van de stedelijke tot de landelijke bevolking aldaar opgegeven 1.1: 1; het aantal hoofden op elk 100-tal hectaren voor het geheele Rijk 116.3, voor het platte land 55.4. Men zie ook het *Verslag* over 1876, blz. 8 en volg.

Prijzen van het landgoed. Zie het 10jarig overzicht in het *Verslag van den landbouw van* 1870, bl. 132 volg.; 1871, bl. 41: 1872, bl. 11; 1873, bl. 31; 1876, blz. 11.

Handel in producten van den landbouw, veeteelt enz. Zie de uitvoerige opgaven in het *Verslag van den landbouw* 1871, bl. 42—95, omtrent de prijzen, markten enz., inzonderheid het overzicht over 1862—1871 van den buitenlandschen handel, en voor 1872—1876 *Verslag van den landbouw* 1875, blz. 26 volg., en 1876, blz. 11 volg. Aan de *Stat. voor Handel en Scheepvaart* zijn de volgende cijfers ontleend:

Uitvoer uit het vrije verkeer:

Honderdtallen.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Paarden en veulens	90	107	89	122	137	91
Ossen en koeien	1,047	815	922	1,203	981	109
Kalveren	724	789	995	929	637	535
Schapen	2,795	3,047	3,550	4,703	4,476	3,301
Lammeren	6.6	13	10	21	14	10
Varkens	596	993	1,263	478	714	1,018
Duizendtallen.						
Boter . . . kilo's	15,245	16,933	18,595	18,598	22,919	23,111
Kaas . . . 〃	26,790	24,863	28,006	30,570	29,793	30,622
Versch schapenvl., varkenvleesch en spek . 〃	901	1,458	2,083	3,599	3,354	4,300
Gezouten id. en id. . . 〃	117	286	238	151	164	227
Talk . . . 〃	7,435	7,416	6,383	4,263	—	6,283

Invoer tot verbruik:

Honderdtallen.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Paarden en veulens	76	84	81	97	138	119
Ossen en koeien	102	40	18	31	26	18
Kalveren	9	3	7	15	4	2
Schapen	43	556	529	882	1,025	826
Lammeren	4	5	4	2	1	0.28
Varkens	149	444	293	402	342	218

Duizendtallen.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Boter..............kilo's	711	734	1,955	1,303	1,063	498
Kaas................〃	203	215	224	162	174	271
Versch schapenvl., varkenvleesch en spek..〃	15	9	14	13	18	9
Gezouten id. en id....〃	2,733	5,402	2,039	493	1,831	2,437
Talk.................〃	21,226	18,130	16,775	14,827	—	25,197

Verbetering in den toestand van den landbouw. Zie *Verslag van den Landbouw* 1873, blz. 57, volg. en de aldaar aangehaalde bronnen, als: de jaarlijksche verslagen omtrent de domeinen, aan de Staten Generaal ingediend, voorkomende in het *Bijblad Staatscourant,* de staten van afkoop van tienden, waarvan de acten zijn overgeschreven in de openbare registers, volgens de wet van 12 April 1872, in de *Staatscourant*, de jaarverslagen omtrent de *Openbare werken* enz. Verder zie men *Verslag van den Landbouw* 1876, blz. 35 volg.

Ter beoordeeling van de uitwerking der wet op het afkoopbaar stellen der tienden van den 12den April 1872, is in de *Staatscouranten* van 11 Juli 1873 en 26 Aug. 1874, van 1875 nº. 166, van 1876 nº. 200, 1877 nº. 124, 1878 nº. 128 en 1879 nº. 73 een lijst opgenomen van alle afkoopen, de domaniale daarbuiten gelaten, waarvan de acten in 1872 tot 1876 bij de bewaring der hypotheken zijn overgeschreven. Er waren alzoo uitgekocht in

1872....920	hectaren	ad	*f*	93,845
1873...5866	〃	〃	〃	775,031
1874...3358	〃	〃	〃	531,568
1875...9839	〃	〃	〃	1,375,525
1876...6693	〃	〃	〃	822,067

Van vroegere jaren bestaan geene opgaven. De cijfers der oppervlakte zijn echter niet geheel juist, daar van enkele afgekochte tiende de oppervlakte in het geheel niet wordt opgegeven.

Volgens *Saatscourant* 1878, nº. 128 en 1879, nº. 73 werden afgekocht:

		in 1877.		in 1878.
tienden van het staatsdomein voor.	*f*	72,348	*f*	54,534
〃 〃 〃 kroondomein ..〃	〃	236,679	〃	127,855
〃 〃 particulieren.......〃	〃	778,490	〃	840,548
te zamen voor.	*f*	1,087,517	*f*	1,022,937

De opgaven omtrent de oppervlakte zijn slechts ten deele hierbij gevoegd.

Wat de verbetering der *waterloozing* door stoomgemalen betreft, waren er in ons land in

1861....28	stoomgemalen	met	2,892	paardenkracht.
1865....50	〃	〃	3,400	〃
1871....96	〃	〃	5,699	〃
1872...125	〃	〃	7,449	〃
1873...149	〃	〃	7,930	〃

In de *Bijdragen tot de Algem. Statist.*, Jaarg. 1877, V, 1 en 2, komen gedetailleerde opgaven voor omtrent de toepassing van het stoomwezen op de Nijverheid. Op 1 Januari 1877 bedroeg volgens deze opgaven het aantal stoomwatergemalen in ons land 204, met 238 stoomwerktuigen, 369 ketels, 17,046 □ m. verwarmingsoppervlak en 9,853 nom. paardekrachten. Op denzelfden datum waren aanwezig 96 stoomwerktuigen in gebruik bij den landbouw (waaronder 4 stoomploegen en 39 dorschwerktuigen) met 936.99 □ m. verwarmingsoppervlak en 589 nom. paardekrachten.

(In de *Staatscourant* 1879, n°. 101 komt voor eene opgave van het aantal fabrieken met stoom werkende, alsmede van het aantal stoombooten en locomobielen. Wat onder de rubriek „fabrieken" te begrijpen is wordt er niet bijgevoegd. Alleen wordt opgemerkt dat de locomotiven der spoorwegdiensten onder de opgaven niet zijn opgenomen.)

De *Rijkstoelagen*, zoo voor onderwijs als aan jaarwedden en reiskosten enz. van veeartsen en kosten tot afwering bij besmettelijke ziekte, waren volgens de opgaven in de *uitgewerkte en toelichtende staat*, Conc. Staatsbegrooting, Hoofdst. V, n°. 3:

		waarvan voor onteigening bij longziekte.
1871..........	*f* 268,480	*f* 182,599
1872..........	〃 481,980	〃 423,135
1873..........	〃 469,900	〃 494,249
1874..........	〃 520,400	〃 ——
1875..........	〃 562,650	〃 ——
1876..........	〃 574,724	〃 394,785
1877..........	〃 921,090	〃 769,678

Onderwijs. Zie *Verslag van den staat der scholen* en hierboven.

Veeartsen. Volgens het *Verslag van den landbouw* over 1875, waren in dat jaar aanwezig 148 rijks veeartsen en 608 empirici. Volgens de *Staatsalmanak* voor 1879 waren aanwezig 9 districts

veeartsen en 55 plaatsvervangers. Voor het veeartsenijkundig onderwijs verwijzen wij naar het *Verslag der scholen* en naar hetgeen daaromtrent hierboven vermeld is. Zie mede het *Verslag van het veeartsenijkundig Staatstoezicht.*

Vereenigingen en tentoonstellingen. Zie de zeer uitvoerige opgaven in het *Landbouwverslag* 1876, bl. 62, volg., alsmede den *Staatsalmanak* en de almanakken door de verschillende Maatschappijen voor den landbouw uitgegeven.

Akkerbouw. Zie *Verslag van den landbouw* 1876, bl. 108, volg.

Omtrent den teelt der voornaamste gewassen heeft dit *Verslag* de volgende opgaven, die wij (onder reserve) overnemen.

Granen en Handelsgewassen.	Aantal beteelde hectaren.				Opbrengst. Hectol. of Kilogr.	Aantal hectol. of kilogr. opbrengst gemiddeld per jaar van de hectare.			
	1851-60.	1861-70.	1871-75.	1876.	1876.	1851-60.	1861-70.	1871-75.	1876.
Tarwe	81,330	83,950	83,734	85,812	Hectol. 1,920,947	19.3	21	22.8	Htr. 22.3
Spelt	354	354	301	308	″ 12,444	—	41	42	″ 40.3
Rogge	188,720	197,713	192,526	199,426	″ 3,420,698	18	17.2	17.1	″ 16.8
Wintergerst	43 551	43,669	24,794	29,120	″ 1,199,914	32.8	36.7	41.9	″ 41.4
Zomergerst			23,681	18,136	″ 506,296			28.8	″ 27.9
Haver	84,035	99,632	111,813	115,666	″ 4,511,559	33.7	38.2	39.5	″ 38.8
Boekweit	64,485	67,063	57,021	55,218	″ 734,426	18.6	17.2	16.4	″ 12.7
(Veenboekweit)			10,809	11,408	″ 122,939				
Boonen	35,739	33,445	33,835	34,506	″ 813,429	21.3	20.1	23	″ 23.1
Erwten	10,278	12,702	19,140	17,246	″ 417,296	—	22.8	20 4	″ 24.3
Stamboontjes	1,793	1,793	1,995	2,748	″ 50,635	—	17.9	22	″ 18.4
Aardappelen	95,834	111,465	130,103	132,263	″ 19,027,939	120	136	139	″ 144
Suikerbiet	—	6,580	12,976	12,962	Kilogr. 306,150,000	—	—	—	K.23,500
Koolzaad	28,658	23,117	14,216	12,029	Hectol. 285,614	18.5	20.8	21.5	Htr. 23 8
Zomeroliezaden	1,344	3,102	2,980	2,625	″ 43,642	—	—	—	″ 15
Hop, specerijen en kaarden	836	882	1,563	3,548	—	—	—	—	—
Kanariezaad	1,668	1,094	1,076	7,634	″ 200,937	—	22.2	25.5	″ 26.3
Meekrap	4,315	3,947	5,643	1,641	Kilogr. 2,436,570	—	—	—	K. 2,603
Cichorei	1,408	1,556	1,940	1,802	″ 31,204,000	—	16,567	20,781	″ 17,300
Vlas, lint	14,990	21,393	20,218	20,472	″ 10,725,290	—	—	—	″ 523
Lijnzaad					Hectol. 216,850	—	—	—	Htr. 10.6
Hennip, lint	1,556	1,460	1,158	1,023	Kilogr. 768,205	—	—	—	Kg. 753
Hennipzaad					Hectol. 14 926	—	—	—	Htr. 14.7
Tabak	1,760	1,711	1,710	1,837	Kilogr. 3,220,391	—	—	—	K. 1,750
Te zamen (met veenboekweit)	662,654	716,628	753,032	767,430					
VEEVOEDER.									
Wortelgewassen	....	....	20,465	24,034					
Klaver en kunstweiden	....	....	49,219	50,110					
Braak	....	....	20,412	17,498					
Te zamen (met veenboekweit)	....	....	843,128	859,072					
Id. (zonder id.)	....	....	832,319	847,663					
2de gewas van voedergewas	....	....	100,551	96,185					

De geheele waarde van den oogst in 1874, 1875 en 1876 wordt als volgt opgegeven:

	1874.	1875.	1876.
Tarwe........*f*	36,100,989	*f* 31,005,805	*f* 16,606,907
Spelt..........〃	147,160	〃 133,027	〃 72,009
Rogge..........〃	45,858,781	〃 42,848,185	〃 42,988,606
Gerst..........〃	19,516,722	〃 15,994,006	〃 9,094,100
Haver..........〃	26,891,453	〃 30,974,103	〃 4,333,096
Boekweit.......〃	10,870,760	〃 12,636,080	〃 6,383,484
Boonen.........〃	7,325,523	〃 8,217,399	〃 5,317,424
Erwten.........〃	4,257,173	〃 3,565,937	〃 3,476,075
Stamb..........〃	382,364	〃 552,461	〃 337,229
Aardappelen....〃	52,268,218	〃 42,396,135	〃 19,027,939
Suikerbieten....〃	3,332,304	〃 4,985,676	〃 3,061,500
Koolzaad.......〃	4,536,043	〃 989,189	〃 3,044,645
Zomeroliezaad..〃	902,532	〃 477,105	〃 465,224
Kanariezaad....〃	554,960	〃 1,682,430	〃 28,126
Meekrap........〃	3,682,555	〃 2,122,344	〃 802,810
Cichorei.......〃	745,722	〃 978,722	〃 1,560,200
Vlas (lint).......〃	10,419,190	〃 8,893,902	〃 7,507,703
Lijnzaad........〃	2,924,977	〃 2,454,959	〃 1,806,360
Hennep (lint)...〃	362,607	〃 363,221	〃 307,280
〃 (zaad)..〃	122,398	〃 162,756	〃 89,556
Tabak..........〃	2,116,752	〃 1,997,279	〃 1,610,195
Totaal.....*f*	228,019,183	*f* 213,330,766	*f* 130,106,922

Het totaal dezer waarde werd volgens de vorige *verslagen* geschat op:

f 212,931,000 in 1873	tegen	*f* 190,447,000 in 1870	
〃 232,081,976 〃 1872		〃 158,362,000 〃 1869	
〃 208,932,000 〃 1871		〃 156,421,000 〃 1868	

VEESTAPEL. Zie *Verslag van den landbouw* over 1875. De voorhanden veestapel en de marktwaarde daarvan worden voor December 1875 en 1876 aldus opgegeven:

	1875.	Waarde		**1876.**	Waarde	
	Aantal.	pr. stuk.	te zamen.	Aantal.	pr. stuk.	te zamen.
		f	*f*		*f*	*f*
Belastbare paarden....	40,298	550	22,163,900	41,101	650	26,728,650
Werkpaarden........	173,322	350	60,622,700	175,512	400	70,204,800
Jonge paarden........	46,436	130	6,036,680	51,226	200	10,245,200
te zamen...	260,056		88,863,380	267,859		107,178,650
Ezels en muilezels.....	3,430	40	137,200	3,316	40	132,640
Mestvee	76,908	280	19,014,240	68,059	280	19,056,520

	1875.			1876.		
		Waarde			Waarde	
	Aantal.	pr. stuk.	te zamen.	Aantal.	pr. stuk.	te zamen.
		f	*f*		*f*	*f*
Melkkoeien	923,323	200	184,664,600	914,840	180	164,671,200
Stieren en jong vee	464,103	85	39,448,755	446,488	60	35.719,040
Trekossen	10,347	150	1,552,050	9,838	150	1,475,700
alle rund. te zamen	1,456,681		244,679,645	1,439,225		220,922,460
Schapen, groote rass.	656,090	20	13,121,800	?	22	?
〃 kleine 〃	248,977	6.5	1,852,350	?	6	?
te zamen	941,067		14,974,150	891,090		15,148,530
Geiten	153,082	10	1,530,820	149,509	8	1,196,072
Varkens	338,646	32	10,828,672	352,297	28	9,864.316
Pluimvee	——	—	2,190,935	——	—	2,488,432
Bijenkorven	213,314	4	853,256	205,464	3.25	667,758
Geheele veestapel			364,067,958			357,589,858

Volgens de Verslagen is de totale waarde van den geheelen veestapel te berekenen op:

f 188,784,200	in	1868
〃 247,785,700	〃	1869
〃 265,047,900	〃	1870
〃 285,126,700	〃	1871
〃 314,174,930	〃	1872
f 360,572,200	in	1873
〃 370,710,802	〃	1874
〃 364,067,958	〃	2875
〃 357,598,858	〃	1876

Volgens de tabel bl. 305 *Verslag* 1873 telde de veestapel in:

	Paarden.	Runderen.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
1840	217,300	1,065,800	781,200	——	——
1850	233,000	1,243,700	811,600	——	269,700
1860	243,500	1,287,000	865,800	114,900	270,600
1870	252,200	1,410,800	900,200	136,900	329,100
1871	252,300	1,376,000	868,000	135,200	318,600
1872	247,900	1,377,000	855,300	139,500	320,100
1873	253,400	1,432,100	901,500	146,200	360,300
1874	258,800	1,439,257	936,400	155,500	352,400
1875	260,100	1,456,700	941,100	153,100	338,600
1876	268,000	1,439,257	891,090	150,000	352,300

De volgende staat, ontleend aan de *Staatscourant* van 1877, n°, 70, geeft een overzicht van het *slachtvee* veraccijnsd in 1874, 1875 en 1876.

Latere opgaven zijn niet medegedeeld.

SOORT VAN VEE.	1874.			1875.			1876.		
	GETAL.	GEZAMENLIJKE WAARDE.	GEMIDD. WAARDE PER STUK.	GETAL.	GEZAMENLIJKE WAARDE.	GEMIDD. WAARDE PER STUK.	GETAL.	GEZAMENLIJKE WAARDE.	GEMIDD. WAARDE PER STUK.
GEZONDE RUNDEREN:		*f*	*f*		*f*	*f*		*f*	*f*
Stieren....................	8,576	660,605.—	77.02	7,123	527,122.40	74.00	6,847	531,271.—	77.59
Ossen......................	12,706	2,073,484.—	163.18	14,658	2,135,573.—	145.69	11.644	1,801,980.50	154.77
Koeien.....................	89,281	14,054,824.—	157.42	100,779	14,658,351.26	145.45	108,884	16,168,203.65	148.49
Vaarsen....................	18,280	2,069,523.—	113.21	23,360	2,370,807.50	101.40	27,101	2,838.564.30	104.74
Pinken.....................	21,660	1,297,284.—	59.89	29,529	1,648,642.85	55.46	31,611	1,796,260.30	56.82
Totaal gezonde runderen....	150,503	20,155,720.—	133.92	175,449	21,340,507.01	121.63	186,087	23,136,279.75	124.33
Uit nood geslachte runderen.	14,163	512,964.—	36.21	15,695	536,612.73	34.19	14,982	518,804.05	34.63
Totaal runderen...........	164,666	20,668,684.—	125.51	191,144	21,877,119.74	114.45	201,069	23,055,083.80	117.64
Gezonde kalveren..........	92,159	2,924,879.—	31.72	102,797	3,147,526.10	30.61	108,546	3,041,965.10	27.51
Uit nood geslachte kalveren.	4,357	43,340.—	9.94	4,861	45,496.80	9.36	4,446	43,808.97	10 21
Totaal kalveren...........	96,516	2,968,219.—	30.75	107,658	3,193,022.90	29.50	112,992	3,085,774.07	27 31
Nuchtere kalveren..........	98,020	356,467.—	3.63	101,103	378,479.55	3.74	125,761	445,113.70	3.53
Totale waarde veraccijnsd slachtvee..............		23,993,370.—			25,448,622.19			27,185,971.57	

Omtrent de verliezen, door veeziekten geleden, zie men het *Verslag van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezicht*, alsmede het *Verslag van den Landbouw* 1873, waar, bl. 285, wordt opgegeven de statistiek van de verliezen door de longziekte onder het rundvee geleden sedert 1 Januari 1871, alsmede *Verslag van de Landbouw* 1875 bl. 50 en 1876 bl. 150. De totaalcijfers daarvan zijn:

	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.
Besmette gemeenten	312	263	199	136	106	110
RUNDEREN.						
Ziek bevonden	6,148	4,030	2,479	2,414	2,227	1,723
Onteigend en afgemaak	1,857	3,868	2,395	2,346	1,434	2,043
Afgemaakt door de eigenaars	1,045	61	27	47	?	3
Gestorven	417	110	51	21	34	13
Verloren alzoo	3,319	4,039	2,473	2,414	2,387	2,058
Hersteld	186	2	—	—	?	?
Ziekteafloop onbekend	2,552	40	2	—	?	?

Verder verwijzen wij naar de stukken der „*Enquête omtrent de besmettelijke longziekte onder het rundvee*". *Staatscourant*, *bijlagen* 1877—'78, nº. 35.

FABRIEKS-, AMBACHTS- EN HANDWERKSNIJVERHEID. Voor het eerst is in April 1875 verschenen een *Statistiek van de fabrieks- en ambachtsnijverheid in Nederland, getrokken uit de verslagen, door burgemeester en wethouders, ingevolge art.* 182 *der gemeentewet, jaarlijks den gemeenteraad aangeboden*, uitgegeven door het departement van Binnenlandsche zaken.

Verdere *bronnen* zijn de opgaven in de *Provinciale Verslagen*, de *Verslagen van de Kamers van Koophandel*, het *Verslag omtrent den arbeid van kinderen in fabrieken* enz. In de *Bescheiden betreffende de geldmiddelen*, 1e—3e stuk, 1850—1873, worden breede opgaven medegedeeld van de aanslagen in het patentrecht, de branderijen, distilleerderijen, bierbrouwerijen, azijnmakerijen, zeepziederijen, suikerraffinaderijen, beetwortelsuikerfabrieken en zoutziederijen, terwijl in het *Bijblad Staatsc.* 1874/5, nº. 106, eene breede statistiek der beetwortelsuikerfabrieken en der verwerkte hoeveelheid suiker is medegedeeld.

Omtrent de aanwending der stoomkracht in 't algemeen in Nederland bevat de *Staatsc.* laatstelijk van 1879, nº. 101 eenige opgaven.

Op 31 December waren volgens die opgaven aanwezig:

	Fabrieken met stoom werkende.	Stoom-booten.	Locomo-bilen.	Stoom-ketels.	Stoom-werktuigen.	Paarden-krachten.
1878	2,612	832	822	5,396	5,140	87,338
1877	—	—	—	5,075	—	—
1876	2,393	707	617	4,691	2,873	76,271
In 1875 bedroeg het aantal stoomketels				4,385		
〃 1874 〃 〃 〃 〃				4,170		

In deze opgaven zijn niet begrepen de stoomketels der locomotieven der spoorwegen.

De *Bijdragen tot de Algem. Statistiek van Nederland*, Jaarg. 1877, V. 1, 2 en 3, bevatten belangrijke bijzonderheden over de „Toepassing van het stoomwezen op de nijverheid". De statistiek van het stoomwezen wordt daar in drie groepen verdeeld: 1°. stoomgemalen, gebezigd tot terreinverbetering door middel van waterverplaatsing; — 2°. inrichtingen, waarin de grondstoffen worden bewerkt, hetzij om ze voor het gebruik geschikt of meer geschikt te maken, hetzij om de hulpmiddelen te verkrijgen die de industrie behoeft; — 3°. ondernemingen tot verplaatsing van personen of goederen.

De *fabrieken* worden verdeeld in 49 groepen: het aantal fabrieken bedroeg ult. Dec. 1876 2159 met 2952 ketels, 72,263,384 vierk. meter verwarmingsoppervlak, 2755 stoomwerktuigen met een gezamenlijk nominaal aantal paardekrachten van 31,451.

Uit eene vergelijking van het cijfer 2,159 voor de fabrieken, vermeld in de *Bijdragen*, met het cijfer 2,393 voor de fabrieken, opgenomen in de *Staatscourant*, blijkt dat deze laatste onder de rubriek fabrieken meer opneemt dan eigenlijk daaronder hoort; waarschijnlijk zijn de stoomwatergemalen er ook onder begrepen.

HANDEL EN SCHEEPVAART. De hoofdbron voor de statistiek van den buitenlandschen handel en scheepvaart is de sedert 1847 door het Ministerie van Financiën uitgegeven *Statistiek van den handel en scheepvaart in het Kon. der Nederlanden*. In 1874 is door dat departement onder dien titel uitgegeven een breed overzicht over het 25 jarig tijdvak, naar aanleiding waarvan de Heer P. N. MULLER een belangrijk artikel heeft geleverd in *de Economist*, Januari 1875. Verdere bronnen zijn de officiëele *Maandstaten van de in*, *uit- en doorvoer*, de *Verzameling van consulaire berichten* enz., uitgegeven vroeger door het depart. van buitenlandsche zaken, thans door het Dept. van Waterstaat, de *Verslagen van de Kamers van*

Koophandel en onderscheidene mededeelingen in de *Staatscourant.* Voorts zijn door het Dept. van Waterstaat nog uitgegeven: *Statistiek der scheepvaart* 1877. Eerste gedeelte, *Staten betreffende strandingen, schipbreuken en andere ongevallen gedurende het tijdvak van* 1 *Sept.* 1876 *tot* 31 *Aug.* 1877. Tweede gedeelte, *Koopvaardijvloot, Scheepvaartbeweging, Bemanning;* voorts: *Statistiek der scheepvaartbeweging op de kanalen in Nederland in* 1877, alsmede, *Overzicht der scheepvaartkanalen in Nederland op* 1 *Jan.* 1878. De vroegere jaargangen van de *Statistiek van den handel en scheepvaart* van 1847—1870 zijn in dit Jaarboekje critisch bewerkt door de Heeren Mr. S. VISSERING, P. N. MULLER, Mr. N. J. DEN TEX en Dr. H. F. R. HUBRECHT. Met verwijzing naar die artikelen vinde hier eene plaats een overzicht van de officiëele waarde van den in-, uit- en doorvoer over 1846—1870, gemiddeld per jaar en in 1871.

In millioenen guldens.

	Algemeene invoer.	Invoer tot verbruik.	Algemeene uitvoer.	Uitvoer uit het vrije verkeer.	Doorvoer.
1846—1850	266	—	212	—	—
1851—1855	329½	221	282	173½	109
1856—1860	419	302½	351½	236½	115
1861—1865	486½	360	406	301	105
1866—1870	578	460½	481½	367	114
1871	785	587	649	460	189

De waarde van den algemeenen in-, uit- en doorvoer is voor 1872—1876 niet op te geven, ten gevolge van het Kon. besluit van 26 Maart 1872 (*St.* n°. 19), houdende bepalingen tot vereenvoudiging van de formaliteiten, in acht te nemen bij den in-, uit- en doorvoer, volgens welke de hoeveelheden ten deele alleen in brutogewicht worden opgegeven, en dan heeft men in

Millioenen guldens en kilo's.

	Algemeene invoer. Kilo.	Invoer tot verbruik. Guld.	Algemeene uitvoer. Kilo.	Uitvoer uit het vrije verkeer. Guld.	Doorvoer met overlading. Kilo.	Doorvoer zonder overlading. Kilo.
1872	6451	618	2956	485	460	425
1873	6956	682	3510	515	652	541
1874	6313	671	3168	508	621	644
1875	6625	719	3252	539	524	623
1876	7619	713	3461	533	655	767
1877	7958	751	3445	541	396	801

Omtrent den handel met de voornaamste Staten het volgende, even als vroeger ingedeeld in groepen.

Van of naar	Algemeene invoer. 1875.	1876.	1877.	Algemeene uitvoer. 1875.	1876.	1877.
	In duizendtallen kilo's.					
1. *Groot-Brittanje*	1,162,433	1,238,971	1,117,688	447,140	447,604	484,256
2. *Noord-, Oost- en Witte Zee en Midden Europa.*						
Bremen	8,358	9,092	7,750	4,887	3,683	4,640
Hamburg	21,387	18,569	32,947	40,017	37,803	37,105
Lubeck	—	—	—	11	—	—
Mecklenburg	500	87	—	549	720	548
Oldenburg	517	429	—	150	—	236
Pruissen	2,716,333	2,988,340	3,273,385	1,401,807	1,562,733	1,533,471
Denemarken	5,674	4,526	4,113	20,192	14,308	9,080
Zweden	106,188	162,913	168,933	17,054	22,136	20,836
Noorwegen	89,358	111,611	110,839	13,403	13,174	19,822
Rusland	595,351	801,187	795,032	83,569	59,843	39,635
	3,537,669	5,336,455	4,392,999	1,581,639	2,162,004	1,665,673
3. *Westelijk Europa.*						
België	1,241,265	1,529,643	1,611,583	1,038,293	1,111,250	1,106,394
Frankrijk	67,657	61,154	47,249	23,688	25,623	20,711
Spanje	13,062	34,704	112,452	67	204	1,485
Gibraltar	—	2	1	1,155	910	725
Portugal	17,455	14,608	18,605	2,852	2,639	2,829
	1,339,439	1,640,111	1,789,890	1,066,055	1,140,626	1,132,144
4. *Middellandsche Zee.*						
Italië	20,421	18,678	20,233	17,105	21,460	26,136
Griekenland	2,226	1,385	266	182	37	426
Jonische eilanden	2,339	3,290	3,985	26	161	—
Malta	140	—	—	129	68	109
Oostenrijk	1,375	1,894	1,629	162	23	127
Donau-Vorstendommen	41,528	62,033	11,580	50	2	93
Turkije	9,120	23,978	18,824	11,001	4,531	2,868
Egypte	—	298	—	39	14	17
Barbarijs. Staten (*n. a. g.*)	7,971	2,980	21,423	—	—	—
Algerië	27,601	29,676	64,680	—	—	—
	112,724	144,212	142,620	28,694	26,296	29,776
5. *Amerika.*						
Ver. Staten v. N.-Amerika	142,048	175,989	181,410	28,953	28,399	23,647
Engelsch Amerika	1,439	2,975	5,716	383	36	34
Groenland	320	—	—	—	—	—
Mexico	1,306	1,849	1,604	—	1	2
Centraal Amerika	1,739	226	997	33	5	—
Antilles (*niet afz. opgeg.*)	2,891	2,236	2,354	181	394	288
Cuba	943	—	404	893	1,050	1,303
Haiti	1,684	2,411	3,084	1	—	—
Curaçao	608	949	981	1,082	1,262	1,101
Venezuel. Columb. Ecuad.	—	1,309	483	—	72	53
Britsch Guiana	517	555	507	489	341	337
Fransch 〃	—	—	—	—	131	52
Suriname	4,985	4,760	4,034	3,345	2,760	4,323
Brazilië	6,106	1,557	1,743	—	8	—
Rio de la Plata	473	2,521	2,855	6,119	2,378	3,251
Peru en Bolivia	23,979	21,543	33,332	9	—	—
Chili	808	—	184	—	—	435
	189,846	218,880	239,688	41,488	36,837	34,826

Van of naar	Algemeene invoer. 1874.	1875.	1876.	Algemeene uitvoer. 1874.	1875.	1876.
	In duizendtallen kilo's.					
6. *Afrika, Azië en Australië.*						
Westkust van Afrika....	8,510	12,986	12,323	4,663	5,313	4,446
Eilanden aan 〃......	—	—	—	—	21	—
Kaap de Goede Hoop...	—	—	—	—	292	3
Mauritius..............	—	—	—	44	—	—
Oostkust van Afrika....	598	1,154	439	265	434	613
Eng. O.-I. bezittingen...	84,345	84,565	61,736	649	960	1,129
Java en verd. N.I. bezitt.	186,110	177,530	190,708	81,472	88,054	92,169
Philipp. eilanden.......	—	—	1,767	—	—	184
China..................	228	293	—	—	—	1
Japan..................	—	2,623	4,668	44	—	—
Australië..............	—	—	—	16	13	87
	279,791	279,151	271,641	87,153	95,087	98,632
Strandgoederen.........	1,798	189	1,468	—	—	—
Algemeen totaal.........	6,624,794	7,619,005	7,955,892	3,252,283	3,460,857	3,445,305

Vergeleken met het vorige jaar is derhalve in 1877 de algemeene invoer toegenomen met ruim 4.42 pct., de algemeene uitvoer met bijna 0.45 pct.

Naar de benaming der goederen was in 1877 de

	Algemeene invoer.	Algemeene uitvoer.
	kilo's.	kilo's.
Aardappelmeel enz ..	3,123,547	13,140,904
Aardewerk, porcelein.	147,151,821	54,930,499
Ammunitie..........	5,895,350	6,050,987
Asschen.............	26,014,054	12,842,081
Azijn...............	1,173,209	1,870,286
Beenzwart..........	644,776	1,371,571
Bier en Malzextract.	3,533,715	4,338,825
Bindrotting	3,394,758	2,008,546
Boter...............	711,440	23,319,704
Bron- en mineraalwat.	13,451,820	11,564,217
Bruinsteen..........	634,109	351,887
Drogerijen, verfwaren en chemicaliën....	100,036,462	84,834,471
Ertsen..............	368,726,281	378,092,935
Fabriek-, landbouw-, stoom- en andere werktuigen........	24,004,926	13,456,441
Garens..............	32,450,078	18,445,286
Gedistilleerd.........	6,420,409	30,967,466
Glas en Glaswerk....	25,441,883	15,217,992
Goud...............	8,254	7,996
Granen. Tarwe.....	261,063,386	147,779,277
Granen. Rogge.....	348,675,458	137,578,578
Granen. Gerst	107,599,312	43,281,161
Granen. Boekweit..	6,077,339	1,822,001
Granen. Haver	44,217,097	72,180,440
Granen. Rijst......	59,749,984	24,946,448
Granen. Alle andere	77,721,760	38,581,415
Hars en Harpuis....	20,775,244	16,589,658
Hop................	1,735,458	1,245,568
Hout. Scheepsbouw- en timmer-.	770,729,801	106,260,891
Hout. Fijn werk-....	6,017,339	2,093,053
Hout. Verf-.........	11,023,245	9,588,135
Huiden en vellen, leder en lederwerk..	17,317,619	14,367,150
Kaas...............	435,299	30,802,294
Kalk...............	128,195,244	12,741,040
Katoen, ongesponnen.	48,930,038	43,290,577
Koffie..............	112,009,301	78,214,570
Kolen (Steen-)......	2,639,753,193	342,898,341
Kramerij...........	11,628,505	7,827,532

	Algemeene invoer.	Algemeene uitvoer.
	kilo's.	kilo's.
Krijt, ruw en gemalen.	8,303,133	2,437,762
Lompen.............	2,458,153	8,049,686
Manufacturen	33,387,394	29,136,511
Meel van granen enz.	26,905,891	11,557,279
Mest...............	69,086,172	54,189,125
Metaal, onbewerkt, smeed-, staf-, roedijzer en derg......	491,8,10653	361,649,508
Metaalwerken	186,668,022	183,300,254
Olie................	142,768,777	102,261,907
Papier.......	13,825,519	16,302,314
Roet, smeer, talk en reuzel............	30,075,227	12,722,269
Schors..............	4,279,838	3,087,931
Specerijen..........	3,559,936	2,954,343
Steen...............	768,977,808	79,062,205
Stroop, melado en melasse............	4,163,155	7,440,673
Suiker Ruwe.......	129,597,383	30,988,885
Suiker Alle andere..	3,669,789	65,894,019
Tabak en Sigaren ...	40,495,828	27,871,722
Teer en Pek	8,169,688	12,438,733
Thee...............	5,192,611	1,784,540
Touw en touwwerk..	946,848	843,202
Traan...............	6,252,094	5,359,400
Veevoeder..........	41,308,301	30,865,082
Visch...............	7,810,710	43,375,439
Vlas en hennip......	12,145,866	23,459,006
Vleesch.............	10,205,274	12,305,187
Vruchten. Versche boom-.	19,330,071	16,797,301
Vruchten. Andere boom-.	26,418,075	10,298,740
Wijn op fust......	23,426,737	8,358,610
Wijn op flesschen.	9,682,272	8,808,581
Wol................	20,021,866	16,767,527
Zaad...............	121,638,664	52,036,016
Zilver..............	33,862	43,435
Zout...............	54,625,774	6,394,493
Zwavel.............	3,685,200	13,584,924
Alle andere goederen.	188,464,131	377,947,858

Zeevaart. Zie, behalve de *Statistiek van den Handel en Scheepvaart*, en de *Statistiek der Scheepvaart*, voor 1877 en 1878, de jaarlijksche opgaven in de *Staatscourant*, laatstelijk van 1879, n°. 102, van de in- en uitgeklaarde zeeschepen sedert 1841, waaruit het volgende:

Ingeklaarde zeeschepen.

	NED. VLAG.		ANDERE VLAGGEN.		TOTAAL.		BOVENDIEN IN BALLAST.	
		duizendtallen.		duizendt.		duizendt.		duizendt.
	schepen.	tonnen.	schep.	tonn.	schep.	tonn.	schep.	tonn.
1841...	2,608	363	3,101	511	5,709	874	385	21
1846...	3,236	437	4,316	714	7,552	1,151	492	58
1851...	3,101	461	3,325	629	6,449	1,090	509	74
1856...	3,611	611	4,366	798	7,977	1,410	537	69
1861...	3,831	671	4,768	1,009	8,599	1,680	470	66
1866...	3,151	584	4,791	1,240	7,942	1,824	526	80
1871...	3,051	715	6,561	2,012	9,567	2,727	480	79
1872...	2,289	760	5,742	1,930	8,571	2,691	498	59
1873...	2,506	727	5,920	2,170	8,426	2,897	326	71
1874...	2,422	760	5,624	2,122	8,046	2,883	434	115
1875...	2,171	742	5,313	2,126	7,484	2,869	437	113
1876...	2.389	644 [1])	5,576	1,971 [1])	7,965	2,615 [1])	427	75 [1])
1877...	2,488	781	5,628	2,088	8,116	2,869	422	75
1878...	2,367	885	5,345	2,162	7,712	3,047	340	63

Uitgeklaarde zeeschepen.

1841...	1,869	277	1,851	273	3,720	551	2,469	366
1846...	2,008	290	2,218	353	4,226	643	3,829	575
1851...	2,168	332	2,171	423	3,339	755	2,943	463
1856...	2,524	474	2,282	479	4,806	952	3,409	613
1861...	2,451	489	2,208	542	4,659	1,032	4,472	740
1866...	1,989	412	2,725	820	4,714	1,232	3,702	717
1871...	1,967	491	2,935	1,010	4,902	1,501	5,185	1,370
1872...	1,981	517	2,979	1,041	4,960	1,558	4,152	1,226
1873...	1,755	521	2,726	1,081	4,481	1,602	4,284	1,428
1874...	1,719	525	3,005	1,161	4,724	1,686	3,779	1,369
1875...	1,849	642	3,159	1,232	5,008	1,875	2,993	1,144
1876...	1,777	546 [1])	3,212	1,100 [1])	4,989	1,646 [1])	3,766	1,262 [1])
1877...	1,803	589	3,133	1,126	4,936	1,715	3,561	1,219
1878...	1,773	697	2,755	1,046	4,528	1,743	3,492	1,373

Wat betreft de verhouding tusschen de *Nederlandsche* (N.) en *Vreemde* (V.) vlaggen en de zeil- en stoomschepen bij de in- en uitklaring, in lading en in ballast, wordt in dezelfde bronnen de volgende opgaaf gevonden:

---

[1]) Voor 1876 en volgende jaren zijn opgegeven tonnen van 2.83 kub. m. (nieuwe meting).

	Inklaring.				Uitklaring.			
	Geladen.		Ballast.		Geladen.		Ballast.	
	aantal.	inhoud M³.	aantal.	inhoud M³.	aantal.	inhoud M³.	aantal.	inhoud M³.
Stoomschepen N..	713	755,355	4	7,368	700	722,932	14	24,885
〃 V..	2,792	3,115,439	126	196.988	2,040	2,176,991	830	1,187,014
Zeilschepen...N..	1,709	926,572	184	32,690	1,019	438,974	927	526,197
〃 V..	2,832	1,586,991	120	17,382	965	394,039	2,008	1,292,347
Totaal 1874..	8,046	6,384,357	434	254,428	4,724	2,732,937	3,779	3,030,443
Stoomschepen N..	706	834,056	16	33,084	818	980,906	21	35,672
〃 V..	2,908	3,357,256	118	168,479	2,203	2,371,781	765	1,108,218
Zeilschepen...N..	1,465	810,565	143	25,521	1,031	441,407	694	417,686
〃 V..	2,405	1,350,722	160	23,375	956	357,749	1,513	972,015
Totaal 1875..	7,484	6,352,599	437	250,459	5,008	4,151,843	2,993	2,533,591
Stoomschepen N....	724	861,277	11	28,132	901	1,103,508	24	43,368
〃 V..	3,027	3,796,510	103	135,085	2,297	2,685,094	1,020	1,535,876
Zeilschepen...N..	1,665	960,331	156	28,272	876	440,462	917	571,378
〃 V..	2,549	1,782,062	157	19,946	915	429,818	1,805	1,420,011
Totaal 1876..	7,965	7,400,180	427	211,435	4,989	4,658,882	3,766	3,570,627
Stoomschepen N..	1,030	1,267,254	29	32,192	1,047	1,274,519	20	38,087
〃 V..	3,212	4,168,300	111	142,280	2,298	2,769,662	989	1,533,180
Zeilschepen...N..	1,458	941,621	138	20,954	756	392,056	892	600,180
〃 V..	2,416	1,742,152	144	18,228	835	417,613	1,660	1,278,843
Totaal 1877..	8,116	8,119,327	422	213,654	4,936	4,853,850	3,561	3,450,290
Stoomschepen N..	1,142	1,661,707	8	17,197	1,136	1,645,881	27	37,992
〃 V..	3,216	4,379,781	96	124,776	2,097	2,587,709	1,189	1,913,449
Zeilschepen...N..	1,225	842,619	140	23,378	637	326,140	774	577,718
〃 V..	2,129	1,738,591	96	14,177	658	373,663	1,503	1,357,488
Totaal 1878..	7,712	8,622,698	340	179,528	4,528	4,933,403	3,492	3,886,647

Verdeeld naar de *vlaggen* waren de schepen in 1878 als volgt:

Inklaring 1878.

	Geladen.				Ballast.			
Vlaggen.	Stoomschepen.		Zeilschepen.		Stoomschepen.		Zeilschepen.	
	aantal.	M³.	aantal.	M³.	aantal.	M³.	aantal.	M³.
Nederlandsche.......	1,142	1,661,707	1,225	842,619	8	17,197	140	23,378
Belgische..............	3	6,432	2	2,213	—	—	—	—
Deensche.............	39	92,975	223	85,723	—	—	3	1,076
Engelsche..........	2,806	3,793,901	629	493,974	89	116,861	42	7,098
Fransche...............	4	7,838	17	12,286	—	—	2	783
Grieksche....	—	—	3	2,891	—	—	—	—
Italiaansche.....	—	—	62	108,617	—	—	—	—
Japansche...............	1	1,404	—	—	—	—	—	—
N.-Amerikaansche.	—	—	42	98,890	—	—	—	—
Noord-Duitsche........	219	301,272	413	233,302	7	7,915	48	4,522
Noorsche..............	55	51,855	624	574,582	—	—	1	698
Oostenrijksche.........	—	—	16	29,663	—	—	—	—
Russische..............	8	15,582	37	38,922	—	—	—	—
Spaansche..............	19	30,331	7	7,957	—	—	—	—
Zweedsche............ .	62	78,191	54	49,571	—	—	—	—
Totaal.......	4,358	6,041,488	3,354	2,581,210	104	141,973	236	37,555

Uitklaring 1878.

Vlaggen.	Geladen. Stoomschepen. aantal.	M³.	Geladen. Zeilschepen. aantal.	M³.	Ballast. Stoomschepen. aantal.	M³.	Ballast. Zeilschepen. aantal.	M³.
Nederlandsche	1,136	1,645,881	637	326,140	27	37,992	774	577,718
Belgische	—	—	—	—	3	6,432	1	102
Deensche	2	3,682	34	12,263	34	82,244	189	72,860
Engelsche	1,958	2,437,081	284	136,614	919	1,481,845	368	346,435
Fransche	3	5,880	10	4,362	1	1,849	8	6,053
Grieksche	—	—	—	—	—	—	3	2,924
Italiaansche	—	—	10	18,008	—	—	46	80,076
Japansche	1	1,404	—	—	—	—	—	—
N.-Amerikaansche	—	—	9	22,398	—	—	31	70,160
Noord-Duitsche	48	58,642	223	103,578	165	234,913	216	149,468
Noorsche	46	36,622	67	58,088	11	18,728	554	528,389
Oostenrijksche	—	—	1	1,677	—	—	14	25,597
Russische	2	3,559	6	4,991	6	12,007	24	24,815
Spaansche	—	—	1	1,383	19	30,336	2	2.545
Zweedsche	37	40,849	13	10,301	31	45,695	46	48,163
Totaal	3,233	4,233,600	1,295	699,803	1,216	1,951,441	2,276	1,935,206

Naar de herkomst en bestemming waren in 1877 de inklaringen en uitklaringen:

Landen van herkomst of bestemming.	Geladen Zeil- en stoomschepen. Inklaring. Schep.	K. M.	Uitklaring. Schep.	K. M.	Waarvan geladen stoomschepen. Inklaring. Schep.	K. M.	Uitklaring. Schep.	K. M.
1. *Groot-Brittanje*	3,639	3,785,109	3,366	3,441,123	3,032	3,560,896	2,654	3,195,063
2. *De Noord-, Oost- en Witte Zee.*								
Oldenburg	1	155	—	—	—	—	—	—
Bremen	99	14,864	22	10,673	2	1,068	4	3,594
Hamburg	104	62.460	257	136,544	89	60,395	161	124,035
Denemarken	30	8,286	89	38,065	3	3,161	21	26,468
Mecklenburg	—	—	2	1,298	—	—	1	918
Pruissen	458	311,036	304	138,655	227	250,225	99	86,072
Rusland (O. en W. Z.)	1,628	1,416,957	107	95,833	302	581,559	33	59,630
Zweden	379	368,756	77	55,100	34	45,058	33	39,983
Noorwegen	518	243,845	117	67,835	69	51,273	64	47,086
	3,217	2,426,359	975	544,003	726	991,739	416	387,786
3. *Westelijk Europa.*								
België	1	1,257	3	5,327	1	1,257	2	2,194
Frankrijk	213	122,366	202	116,611	167	106,890	167	105,826
Spanje	130	199,514	10	9,628	99	185.855	7	8,581
Portugal	84	57,674	27	18,691	13	24,126	7	12,017
Gibraltar	—	—	9	2,706	—	—	—	—
	428	380,811	251	150,963	280	318,128	183	128,618

Landen van herkomst of bestemming.	Geladen Zeil- en Stoomschepen. Inklaring.		Uitklaring.		Waarvan geladen. Stoomschepen. Inklaring.		Uitklaring.	
4. *Middell. en Zwarte Zee.*	Schep.	Kub. M.	Schep.	Kub. M.	Schep.	Kub. M.	Schep.	Kub. M.
Algerië	63	125,594	—	—	61	124,144	—	—
Italië	46	64,926	26	49,253	28	56,828	21	45,387
Oostenrijk	4	3,123	1	232	—	—	—	—
Ionische Eilanden	7	4,198	—	—	—	—	—	—
Griekenland	2	984	1	1,621	—	—	1	1,621
Turkije	21	30,698	2	5,713	9	25,258	2	5,713
Donau-Vorstendommen	6	10,640	—	—	5	9,633	—	—
Rusland (Zw. Z.)	51	84,644	1	3,058	29	61,675	1	3,058
	200	324,807	31	59,877	132	277,538	25	55,779
5. *Amerika.*								
Engelsch-Amerika	23	43,778	3	2,384	—	—	—	—
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	258	459,190	98	226,011	29	105,313	26	106,322
Mexico	6	4,174	—	—	—	—	—	—
Antilles (n. a. g.)	8	7,630	4	2,565	—	—	—	—
Cuba	1	739	—	—	—	—	—	—
Haïti	8	6,941	—	—	—	—	—	—
Curaçao	7	3,311	6	2,171	—	—	—	—
Columbia, Ecuador en Venezuela	4	4,140	2	810	—	—	—	—
Engelsch-Guyana	2	1,197	—	—	—	—	—	—
Suriname	15	8,307	17	9,031	—	—	—	—
Fransch Guyana	—	—	1	381	—	—	—	—
Brazilië	9	6,111	—	—	—	—	—	—
Rio de la Plata	7	3,944	12	8,188	—	—	—	—
Chili	—	—	1	2,825	—	—	—	—
Peru en Bolivia	25	57,499	—	—	1	1,572	—	—
	373	606,961	144	254,366	30	106,885	26	106,322
6. *Azië, Afrika en Australië.*								
Japan	4	8,894	—	—	—	2,708	—	—
Philippynsche eilanden	3	5,338	—	—	1	—	—	—
Eng. bezittingen in de straat van Malakka	—	—	2	3,062	—	—	—	—
Engelsch Indië	40	91,774	3	7,512	3	7,893	—	—
Java c. a.	173	457,529	128	373,942	33	161,504	37	175,495
Oostkust van Afrika	3	2,430	3	1,975	—	—	—	—
Westkust van Afrika	36	29,315	33	25,027	5	7,263	4	5,118
	259	595,280	169	411,518	42	179,368	41	180,613
Totaal generaal	8,116	8,119,327	4,936	4,863,850	4,242	5,435,554	3,345	4,054,181

Havenstaat van in- en uitklaringen van zeil- en stoomschepen, geladen in ballast, in 1877:

Havens waarop en waarvan.	Inklaringen. SCHEPEN.	Inklaringen. K. M.	Uitklaringen. SCHEP.	Uitklaringen. K. M.
Alkmaar	11	9,064	5	3,266
Amsterdam	1,517	1,711,072	1,527	1,722,159
Bergen-op-Zoom	—	—	1	179
Brouwershaven	1	247	1	1,621
Delfshaven	59	30,654	56	31,683
Delfzijl	331	144,491	306	114,077
Deventer	—	—	1	183
Dokkum	9	1,331	18	3,142
Dordrecht	320	231,885	327	238,267
Edam	52	56,481	49	60,324
Elburg	—	—	1	163
Enkhuizen	1	177	—	—
Groningen	221	52,169	247	59,674
Harlingen	604	456,918	616	462,742
Helder (den)	409	526,517	408	476,737
Hellevoetsluis	13	6,801	13	6,769
Kampen	23	6,019	20	5,634
Leens	—	—	3	475
Leeuwarden	14	2,474	6	986
Lemmer	8	1,727	7	1,553
Lobith	—	—	1	154
Maassluis	5	1,176	5	1,288
Makkum	77	5,590	84	7,429
Medemblik	1	192	1	192
Middelburg	45	53,866	33	37,276
Muiden	1	169	—	—
Purmerend	80	73,763	79	71,029
Rotterdam	3,266	3,927,042	3,410	4,069,968
Schiedam	535	288,298	410	229,050
Stavoren	1	137	4	548
Steenwijk	—	—	7	1,048
Termunterzijl	81	22,421	74	19,798
Terneuzen	138	129,835	119	117,745
Terschelling	1	137	—	—
Utrecht	—	—	3	438
Velzen	41	11,958	32	7,416
Vlaardingen	103	46,845	78	39,511
Vlissingen	365	489,856	370	488,132
Workum	119	14,038	119	14,099
Zaandam	27	13,703	16	7,186
Zierikzee	15	4,991	16	5,212
Zoltkamp	25	6,578	18	5,278
Zwolle	19	4,359	6	1,709
Totaal	8,538	8,332,981	8,497	8,314,140
waarv. gelad.	8,116	8,119,327	4,936	4,863,850
〃 in ball.	422	213,654	3,561	3,450,290
zeilschep. gel.	3,874	2,683,773	1,591	809,669
idem in ballast	282	39,182	2,552	1,879,023
stoomsch. gel.	4,242	5,435,554	3,345	4,054,181
idem in ballast	140	174,472	1,009	1,571,267

De vrachtvaart door Nederlandsche schepen van vreemde havens op vreemde havens was in 1877:

	Naar:		Van:	
	Schepen.	Kub. Met.	Schepen.	Kub. Met.
Groot-Brittanje	551	244,446	680	375,215
Oldenburg	97	22,204	10	3,263
Bremen	105	16,759	80	12,941
Hamburg	74	20,203	92	27,125
Denemarken	51	13,810	110	31,716
Lubeck	5	2,081	4	1,367
Mecklenburg	7	1,982	6	1,107
Pruissen	438	112,654	467	116,026
Rusland (Oost en Witte Zee)	315	137,958	178	78,485
Zweden	126	39,955	125	34,739
Noorwegen	164	46,856	124	40,840
België	75	96,350	74	39,273
Frankrijk	99	68,405	119	68,747
Portugal	36	26,675	31	14,882
Gibraltar	1	1,067	4	1,310
Spanje	37	27,045	39	44,203
Italië	109	111,291	96	107,826
Malta	1	464	4	3,583
Ion. eilanden	8	10,999	8	9,025
Oostenrijk	19	14,951	16	8,352
Griekenland	13	25,615	—	—
Turkije	37	70,823	50	80,484
Donauvorstendommen	—	—	—	—
Rusland (Zwarte Zee)	1	2,691	5	11,424
Egypte	—	—	—	—
Algerië	—	—	3	1,137
Marokko	2	781	10	2,737
Afrika, Westkust	—	—	1	433
Kaap de Goede Hoop	4	1,969	4	2,199
Mauritius	2	1,030	1	457
Afrika, Oostkust	—	—	—	—
Engelsch Indië	9	14,793	10	26,929
China	64	69,344	28	29,301
Japan	1	119	3	2,400
Java enz	35	101,277	60	100,126
Australië	16	41,338	13	34,153
Peru en Bolivia	—	—	—	—
Rio de la Plata	38	18,203	39	27,509
Brazilië	59	36,104	49	22,735
Suriname	—	—	2	1,002
Eng. Guyana	—	—	—	—
Columbia, Ecuador en Venezuela	4	1,107	1	407
Curaçao	2	804	37	6,609
Centraal Amerika	—	—	4	2,246
Mexico	—	—	2	1,169
Cuba	—	—	—	—
Haïti	33	6,133	5	2,867
Antillen	6	2,447	13	5,219
Vereenigde Staten van N.-Amerika	17	11,850	10	12,215
Vreemde niet genoemde havens	26	29,679	66	64,268

Totaal	2,683	1,458,111
Waarvan geladen	1,944	1,061,701
〃 in ballast	739	396,410

Scheepvaart langs de rivieren naar de landen waar de schepen te huis behoorden in 1877:

	Inklaring.				Uitklaring.			
	geladen		ledige schepen.		geladen		ledige schepen.	
	aantal schepen.	kub. meter.	aantal schepen.	kub. meter.	aantal schepen.	kub. meter.	aantal schepen.	kub. meter.
Nederland	15,521	1,761,166	1,838	128,946	6,586	876,414	3,809	260,972
Baden	63	18,389	—	—	83	32,939	—	—
Beijeren	90	30,942	—	—	82	28,003	—	—
België	5,217	487,028	1,591	123,849	2,615	193,649	2,471	267,280
Denemarken	—	—	—	—	2	639	—	—
Duitschland	62	21,156	—	—	131	46,934	—	—
Frankrijk	5	921	7	1,923	—	—	1	212
Groot-Brittanje	12	1,295	6	4,427	19	5,020	2	212
Hessen	78	28,602	—	—	56	20,759	—	—
Italië	2	1,058	1	1,208	—	—	—	—
Noorwegen	—	—	—	—	2	1,254	—	—
Pruissen	3,276	769,107	695	64,319	2,467	599,364	591	45,027
Spanje	—	—	—	—	—	—	4	4,132
Zweden	3	2,018	—	—	2	2,457	1	311
1877 Totaal	24,329	3,121,682	4,138	324,672	12,045	1,807,432	6,879	578,146
1876 〃	23,335	2,930,470	4,226	325,133	12,559	1,769,579	5,717	473,538

Ingeklaarde houtvlotten.

Nederland	11	metende	1,887	kub.	meter.
Pruissen	83	〃	13,221	〃	〃
	94	〃	15,108	〃	〃

In- en uitvoer naar de hoeveelheid der producten en naar de wijze van in- en uitvoer, in 1000-tallen kilogr :

	ter zee.	langs de rivieren.	te lande.	
Invoer met zeilschepen	1,297,467	2,953,436	——	
〃 stoomschepen	1,908,998	185,483	——	
langs gewone wegen	——	——	55,869	
〃 spoorwegen	——	——	1,554,638	
Totaal	3,206,466	3,138,919	1,610,507	7,955,892
Uitvoer met zeilschepen	234,149	1,434,613	——	
〃 stoomschepen	636,037	181,498	——	
langs gewone wegen	——	——	100,042	
〃 spoorwegen	——	——	858,965	
Totaal	870,186	1,616,112	959,007	3,445,305

Voor het aandeel door de Nederl. schepen genomen in de vaart door het Suezkanaal verwijzen wij naar de *Nederl. Staatscourant* 1879, n°. 51 en 103.

De *Nederlandsche koopvaardijvloot* telde, volgens de jaarlijksche opgaven in de *Staatsc.*, laatstelijk van 1878, n°. 121 en 1879, n°. 103.

31 Dec.	zeilschepen.	lasten.	stoomschepen.	lasten.	Totaal schepen.	Totaal lasten.
1850	1,781	196,626	12	1,836	1,793	198,462
1860	2,318	287,513	42	6,873	2,361	294,386
1870	1,937	254,033	48	10,256	1,985	264,289
		Tonnen.		Tonnen.		Tonnen.
1871	1,842	458,274	59	34,629	1,901	492,438
1872	1,789	449,717	66	43,820	1,855	493,638
1873	1,781	438,031	73	57,254	1,804	496,285
1874	1,747	440,879	80	71,101	1,827	511,980
1875	1,749	449,697	86	76,827	1,835	526,524
1876	1,707	——	84	——	1,786	——
1877	1,168	——	79	——	1,247	——
1878	1,100	——	79	——	1,179	——

Naar de *soort* der schepen waren er 31 Dec. 1877 en 1878:

	1877. AANTAL.	1878. AANTAL.
Fregatten	98	92
Barken	166	168
Brikken	103	96
Schooner-brikken	98	94
Schooners	226	207
Galjooten	129	120
Koffen	154	140
Tjalken	140	132
Smakken	—	—
Alle andere zeilschepen, als: hoekers, kotters, enz.	54	51
Stoomschepen	79	79
Totaal	1,247	1,179

De totale *inhoud* der schepen was op 31 December:

	TONNEN (oude meting).	TONNEN (van 2.83 m³).	M³.
1873	495,388	387,557.96	1,096,789.03
1874	511,980	400,538.41	1,133,523.72
1875	526,524	411,916.65	1,165,724.14
1876	——	419,755.38	1,187,964.31
1877	——	338,978.49	958,652.00
1878	——	341,482.21	966,394.65

Sedert 1852 werd het volgende aantal schepen in de vaart gebracht:

	In Nederland gebouwd.		Elders gebouwd.		TE ZAMEN.			
1852—1856	850	schepen.	97	schepen.	947	schepen.	119,544	lasten.
1857—1861	628	"	59	"	687	"	70,570	"
1862—1866	488	"	69	"	557	"	65,287	"
1867—1871	303	"	75	"	378	"	59,652	"
1872	39	"	16	"	55	"	12,174	"
1873	39	"	21	"	60	"	14,498	"
1874	55	"	27	"	82	"	17,788	"
1875	28	"	30	"	58	"	——	"
1876	38	"	25	"	63	"	——	"
1877	22	"	24	"	46	"	——	"
1878	21	"	29	"	50	"	——	"

In 1878 zijn uit de vaart geraakt 114 zeilschepen en 4 stoomschepen, te zamen metende 75,123.03 M³.

Volgens de *Statistiek der scheepvaart*, 1877, Eerste gedeelte, zijn van 1 September 1876 tot 31 Augustus 1877 de navolgende ongevallen voorgekomen: op de kusten van het Koningrijk der Nederlanden 10 aan Nederlandsche, 28 aan vreemde schepen, — op de kusten der bezittingen en kolonien buiten Europa 6 aan Nederlandsche, 12 aan vreemde schepen, terwijl in den vreemde aan 42 Nederlandsche schepen ongevallen zijn overkomen. Bij de 58 zeerampen van Nederlandsche schepen is 44 malen het schip gebleven, 10 malen afgebracht, van vier gevallen hieromtrent geene mededeeling gedaan; in 16 gevallen werd de lading behouden, in 11 gevallen verloren, in 12 gevallen ten deele behouden, van 19 gevallen geen mededeeling hieromtrent gedaan. Bij deze 58 zeerampen waren 8 waarbij te zamen 197 menschen omkwamen.

De *Bemanning der koopvaardijvloot*. Voor de kennis daarvan zijn belangrijk de beide staten van aanmonstering van schepelingen en van de gages per maand in de *Statistiek der scheepvaart*.

1877.

	Aantal.	Inhoud. Kub. meter.		Schepelingen: Nederlanders.	Schepelingen: Vreemdelingen.
Zeilschepen	1,198	921,315	aangemonsterd	5,149	1,942
			bijgemonsterd	745	95
Stoomschepen	189	622,344	aangemonsterd	4,749	962
			bijgemonsterd	645	157
Totaal	1,387	1,543,659		11,288	3,156
				14,444	

1878.

	Aantal.	Inhoud. Kub. meter.		Schepelingen: Nederlanders.	Schepelingen: Vreemdelingen.
Zeilschepen	1,023	784,344	aangemonsterd	5,909	1,601
			bijgemonsterd	499	68
Stoomschepen	180	561,309	aangemonsterd	4,670	975
			bijgemonsterd	535	149
Totaal	2,203	1,345,654		11,613	2,793
				14,406	

Van de schepelingen waren in 1875 ruim 83 pCt. Nederlanders tegen ruim 17 pCt. vreemdelingen, in 1876 81 pCt. Nederlanders en bijna 19 pCt. vreemdelingen, in 1877 78 pCt. Nederlanders en 22 pCt. vreemdelingen.

Uit de opgaven der maandgages in de havens, waar aanmonsteringen hebben plaats gehad, nemen wij het volgende over:

AANMONSTERINGEN IN 1877. (GAGES PER MAAND.)

HAVENS waar de aanmonsteringen hebben plaats gehad.	REIZEN NAAR:	1STE STUURLIEDEN. Hoogste gage.	1STE STUURLIEDEN. Laagste gage.	VERDERE STUURLIEDEN. Hoogste gage.	VERDERE STUURLIEDEN. Laagste gage.	BOOTSLIEDEN. Hoogste gage.	BOOTSLIEDEN. Laagste gage.	TIMMERLIEDEN EN ZEILMAKERS. Hoogste gage.	TIMMERLIEDEN EN ZEILMAKERS. Laagste gage.	MATROZEN. Hoogste gage.	MATROZEN. Laagste gage.	MACHINISTEN. Hoogste gage.	MACHINISTEN. Laagste gage.	STOKERS. Hoogste gage.	STOKERS. Laagste gage.
		Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld
Amsterdam.	Ned.-Indië..........	140	46	90	26	50	34	58	30	40	26	250	80	40	28
〃	Europa (Atl. Oceaan)...	50	32	44	40	—	—	30	30	40	26	60	40	30	30
〃	Amerika 〃........	70	40	50	35	40	34	45	35	36	26	120	40	30	30
〃	N.-O.- en Witte Zee...	80	24	55	20	47	14.50*a*	48	38	45	13	100	21	50	16.80
〃	Oostzee of Bordeaux..	75	48	50	40	40	38	45	45	30	30	100	40	30	30
〃	Middellandsche Zee...	75	48	55	32	40	40	54	35	34	28	120	40	38	30
〃	Midd. Zee of Oostzee..	75	60	55	35	40	30	50	40	30	28	120	35	30	30
〃	〃 〃 〃 Zw. Zee..	70	70	50	35	40	40	45	45	30	30	120	40	20	20
〃	Elders (buit. Europa).	140	40	90	50	50	50	55	55	34	30	160	80	40	38
〃	Op avontuur.........	50	32	44	40	44	40	45	36	40	26	60	60	30	30
Rotterdam..	Ned.-Indië..........	100	32	80	30	60	40	75	31	38	28	200	32	50	38
〃	Europa (Atl. Oceaan).	70	40	45	32	40	38	47.50	46	38	30	110	50	38	34
		12*a*	12*a*	9*a*	9*a*	9*a*	9*a*	10*a*	10*a*	7*a*	7*a*	40*a*	11*a*	8.50*a*	8.50*a*
〃	Amerika 〃.......	100	40	60	32	53	32	55	35	37	28	200	50	45	40
〃	Noord-, Oost- en	70	38	48	42	40	36	46	38	40	18	100	40	38	30
	Witte Zee..........	24*a*	24*a*	21*a*	20*a*	17.80*a*	10*a*	21*a*	10*a*	16.80*a*	7*a*	42*a*	10*a*	16.80*a*	7*a*
〃	Middellandsche Zee...	70	70	50	35	40	40	45	45	30	30	120	40	30	30
〃	Midd. Zee of Oostzee..	75	60	55	40	40	40	45	45	35	30	120	40	30	30
〃	Elders (buit. Europ.).	168	45	72	36	42	36	60	34	34	24	240	114	36	36
〃	Op avontuur..........	70	38	42	35	45	36	40	40	38	28	110	60	40	34
Den Helder *b*	Ned.-Indië...	150	65	100	12	55	42	60	22	38	12	300	25	40	38
〃	Amer. (Atl. Oceaan)...	60	55	50	45	35	35	45	34	30	22	—	—	—	—
〃	N.-, O- en Witte zee...	60	41	50	28	48	40	52	28	45	12	—	—	—	—
〃	Middellandsche Zee...	70	70	—	—	—	—	—	—	30	30	—	—	—	—
〃	Op avontuur.........	45	44	—	—	—	—	—	—	40	16	—	—	—	—

a. Deze gages zijn per week.
b. Aanmonstering per reis had plaats van den Helder naar Engeland, 1ste stuurman *f* 63 en 16 matrozen *f* 60.

AANMONSTERINGEN IN 1878. (GAGES PER MAAND.)

HAVENS waar de aanmonsteringen hebben plaats gehad.	REIZEN NAAR:	1STE STUURLIEDEN. Hoogste gage.	Laagste gage.	VERDERE STUURLIEDEN. Hoogste gage.	Laagste gage.	BOOTSLIEDEN. Hoogste gage.	Laagste gage.	TIMMERLIEDEN EN ZEILMAKERS. Hoogste gage.	Laagste gage.	MATROZEN. Hoogste gage.	Laagste gage.	MACHINISTEN. Hoogste gage.	Laagste gage.	STOKERS. Hoogste gage.	Laagste gage.
		Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.
Amsterdam	Ned.-Indië	80	45	55	24	52	32	70	22	42	5	—	—	—	—
b. //	Europa (Atl. Oceaan)	75	40	40	40	40	40	45	32	36	10	60	60	35	30
		24*a*	24*a*	21*a*	21*a*	16.50*a*	14.50*a*	—*a*	—*a*	25*a*	13*a*	42*a*	20*a*	16.80*a*	16 80*a*
//	Amerika //	70	42	50	28	42	32	42	30	38	6	120	80	30	30
//	N.-, O.- en Witte Zee	65	34	50	38	45	34	46	30	40	6	90	40	34	30
//	Oostzee of Bordeaux	75	45	50	45	40	38	45	38	30	14	90	40	35	30
//	Middellandsche Zee	75	38	55	40	40	38	45	45	30	6	120	40	30	30
//	Midd. Zee of Oostzee	75	40	65	10	45	38	45	45	35	10	120	40	40	30
//	Midd. Zee of Zw. Zee	44	44	—	—	—	—	45	45	30	22	40	40	30	30
//	Elders (buit. Europa)	90	40	70	35	40	35	60	30	60	8	80	80	38	38
//	Op avontuur	55	40	43	38	40	36	40	18	40	4	—	—	—	—
Rotterdam	Ned.-Indië	100	48	80	12	60	36	70	25	38	25	240	60	50	36
//	Europa (Atl. Oceaan)	75	42	45	35	40	40	47.50	47.50	34	26	110	55	34	34
		24*a*	12*a*	14 50*a*	9*a*	10*a*	9*a*	18.50*a*	10*a*	15.50*a*	7*a*	25*a*	10*a*	11.50*a*	7*a*
//	Amerika //	100	70	60	38	54	38	55	34	36	28	200	50	40	40
//	N.-, O.- en Witte Zee	75	34	60	39	50	34	50	34	37	22	110	40	45	30
		24*a*	12*a*	21*a*	21*a*	17.75*a*	9*a*	21*a*	10*a*	16.75*a*	7*a*	36*a*	10*a*	16.75*a*	7*a*
//	Oostzee of Bordeaux	65	42	45	35	40	38	47.50	47.50	32	28	100	40	34	30
//	Middellandsche Zee	75	40	55	40	40	40	47.50	45	35	24	120	40	34	30
//	Midd. Zee of Oostzee	75	70	50	40	40	40	45	45	35	30	120	40	30	30
//	// // // Zw. Zee	75	75	55	40	40	40	45	45	35	30	120	40	30	30

AANMONSTERINGEN IN 1878. (GAGES PER MAAND.) (*Vervolg*).

HAVENS waar de aanmonsteringen hebben plaats gehad.	REIZEN NAAR:	1STE STUURLIEDEN. Hoogste gage.	1STE STUURLIEDEN. Laagste gage.	VERDERE STUURLIEDEN. Hoogste gage.	VERDERE STUURLIEDEN. Laagste gage.	BOOTSLIEDEN. Hoogste gage.	BOOTSLIEDEN. Laagste gage.	TIMMERLIEDEN EN ZEILMAKERS. Hoogste gage.	TIMMERLIEDEN EN ZEILMAKERS. Laagste gage.	MATROZEN. Hoogste gage.	MATROZEN. Laagste gage.	MACHINISTEN. Hoogste gage.	MACHINISTEN. Laagste gage.	STOKERS. Hoogste gage.	STOKERS. Laagste gage.
		Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.
Rotterdam..	Elders (buit. Europa)	168	40	76	35	42	42	72	30	34	25	240	114	36	36
〃	Op avontuur.........	55	40	45	40	45	38	38	37	38	23	—	—	—	—
Harlingen *c*.	Amerika (Atl. Oceaan)	48	48	36	36	—	—	—	—	30	20	—	—	—	—
〃	N.-, O.- en Witte Zee..	54	40	44	32	42	32	41	37	40	4	—	—	—	—
〃	Elders (buit. Europa)	46	46	—	—	30	30	—	—	32	12	—	—	—	—
〃	Op avontuur.........	52	34	44	38	43	41	41	37	38	12	—	—	—	—
Groningen *d*.	Europa (Atl. Oceaan)	45	40	—	—	—	—	—	—	37	17	—	—	—	—
〃	Amerika 〃......	45	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
〃	N.-, O.- en Witte Zee	50	33	—	—	—	—	—	—	38	14	—	—	—	—
〃	Op avontuur.........	45	26	—	—	—	—	—	—	37	18	—	—	—	—
De Helder *e*.	Ned.-Indië..........	150	65	90	50	55	42	60	30	30	14	200	35	40	30
〃	Amerika (Atl. Oceaan)	79	60	50	46	40	40	46	26	30	18	—	—	—	—
〃	N.-, O.- en Witte Zee	60	43	50	34	48	30	50	30	40	6	—	—	—	—
〃	Middellandsche Zee...	55	50	40	24	34	34	40	30	24	11	—	—	—	—
〃	Op avontuur...	60	44	45	42	40	40	42	34	37	15	—	—	—	—

a. Deze gages zijn per week.
b. Aanmonstering per reis had plaats van Amsterdam naar Europa (Atl. Oceaan); de gages der matrozen de hoogste *f* 42 en de laagste *f* 36, en de gages der stokers *f* 36.
c. Ter haringvangst waren de gages der stuurlieden *f* 12.37 per week en die der matrozen de hoogste *f* 8.25 en de laagste *f* 6.87 per week.
d. Aanmonstering van een stuurman voor één jaar had plaats van Groningen naar Koningsbergen voor *f* 380.
e. Bij de aanmonstering te den Helder werd geen handgeld gegeven.

Omtrent den *Rijnhandel* en den *Rijnvaart* zie men de opgave in de *Staatscourant* van 1878 n°. 13, 127 en 146, alsmede 1879 n°. 19 en de artikelen van Mr. H. AMESHOFF en van Mr. I. J. RAHUSEN in onze vorige jaargangen en van laatstgenoemden in het Mengelwerk van dit *Jaarboekje.*

Omtrent den *binnenlandschen handel en scheepvaart* worden in de *Provinciale Verslagen* en die van den *Landbouw* en de *Zeevisscherijen* een aantal opgaven medegedeeld van de ter markt gebrachte hoeveelheden landbouw- en visscherijvoortbrengselen, de vaart op de rivieren en binnenwateren, enz.

Volgens de uitkomsten der volkstelling in 1869 waren er toen 9076 bewoonde schepen. Volgens de opgaven omtrent het recht van patent in de *Bescheiden omtrent de geldmiddelen* II, 's Grav. 1869, blz. 200 volg., waren er in:

	1852/53.		1860/61.	
	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.
Overdekte vaartuigen belast met 20 cts. per ton.	6,580	239,686	6,991	268,719
Met zeildoek overdekte vaartuigen enz. 12 cts.	4,081	55,853	2,574	80,041
Onoverdekte vaartuigen 12 〃	7,483	99,554	8,412	117,481
Overdekte 〃 30 〃	157	1,652	101	900
Onoverdekte 〃 18 〃	56	401	44	387
Overdekte 〃 30 〃	2,170	66,610	2,278	27,257
Onoverdekte 〃 18 〃	414	4,563	379	4,163
	18,941	368,319	20,779	543,948

In het 3e stuk dier *Bescheiden*, 1874, is deze opgave niet vervolgd.

Geld- wissel- en effectenhandel. Zie voor de jaren 1848 en volgende de jaarlijksehe opgaven in dit Jaarboekje en de belangrijke overzichten in de *Verslagen van de Kamer van koophandel te Amsterdam.* Aan dat verslag ontleenen wij de volgende opgave:

Overzicht van de Prijzen

aan de Amsterdamsche Beurs, gedurende het jaar 1878,

(Het bovenste cijfer toont aan den Laagsten,

STAATSLEENINGEN.	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.
Nederland.				
Certific. Werk. Schuld..........2½ pct.	63¾ 64 7/16	63 15/16 64 11/16	62 9/16 64⅞	62⅝ 64⅛
Dito dito..............3 〃	76 7/16 77 1/16	76¼ 77	75 76⅞	74 75⅝
Dito dito..............4 〃	99½ 100¾	99¼ 100½	98⅛ 100	98⅝ 99½
Griekenland.				
Obligatiën 1825................5 〃	12 12¼	12 12¼	11⅞ 14⅞	12⅞ 13
Hongarije.				
Obligatiën 1867................5 〃	69 71¼	68¼ 72	67 71	63 70
Goudleening 1876..............5 〃	54 13/16 58	55⅓ 57⅝	52¼ 56⅝	51 53¾
Dito 1877..............6 〃	— —	— —	— —	— —
Oostenrijk.				
Obligatiën, Papier, Mei—Nov....5 〃	51 13/16 55	51⅛ 54 15/16	47¾ 53¼	48 1/16 50½
Dito, Zilver, Jan.—Juli.....5 〃	54⅞ 57¾	54¾ 57⅜	50¾ 56¾	51⅜ 54
Goudleening 1876..............4 〃	61 7/16 64½	61¼ 64¾	58¾ 63⅝	58⅛ 61¼
Portugal.				
Obligatiën, buitenland 1853, 1878.3 〃	49½ 50	49½ 50¼	48½ 50 15/16	49⅞ 50 11/16
Rusland.				
Oblig. bij Hope & C°. 1798/1816...5 〃	91 95	93 96	88 94⅝	88 92
Certific. admin. Hamburg.......5 〃	56½ 64	61 64¼	54 65½	53½ 58
Dito Inscr. Zesde Serie 1855.5 〃	71⅜ 78	75¼ 79⅛	69¼ 79	68¾ 74
Eng.-Holl. Leening 1864 *f* 1000..5 〃	84⅜ 92⅛	87 91	82 91	81¼ 86¼
〃 〃 1864 £ 100..5 〃	81½ 88¼	83½ 88¼	78 87½	77¼ 81¾
Leening 1877, £ 100...........5 〃	77⅜ 86⅝	82¼ 87½	75¼ 86⅞	74¼ 78¾
Geconsol. Leening 1873, £ 100..5 〃	76 9/16 84¼	81⅜ 85⅝	75 85	73⅞ 78¼
Obligatiën 1860 2e Leening.....4½ 〃	74⅞ 81¼	80⅛ 82⅜	75¾ 83	73¼ 77
Geconsol. Leening v. 1875 £ 100.4½ 〃	69½ 77	73 11/16 78¼	68½ 77⅞	67½ 71⅝

der volgende Effecten,

overgenomen uit het *Verslag van de Kamer van Koophandel.*

het onderste den Hoogsten koers der Fondsen).

MEI.	JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1878.
62 1/8	63 3/8	62 5/8	62 15/16	62	61 1/8	61 3/8	62 3/16	61 1/8
63 11/16	64 3/16	64	63 3/4	63 3/16	62 13/16	63 3/8	63	64 7/8
74 1/8	74 7/8	74 1/4	74 7/8	74 3/8	73	73 3/8	74	73
75 5/8	76 1/4	75 3/8	76	75 3/8	75 1/16	75 3/8	74 3/4	77 1/16
98 1/4	98 3/8	97 1/2	98 1/8	97 5/8	96	96 3/8	97 1/4	96
100	100 1/8	98 3/4	99 1/4	98 1/2	98 3/8	97 3/4	98 3/8	100 3/4
12 1/2	13 3/4	16 3/8	16	16 1/2	14	14 3/8	14	11 7/8
14 1/4	19 7/8	21 3/8	18 1/4	19 3/8	17 1/4	15 1/4	16 7/8	21 3/8
63 1/2	70	71 3/4	72	69 1/2	68	68 1/2	70 1/2	63
69 3/4	73	75	74 1/2	71 3/4	72	73	73 1/2	75
50 1/4	56	58	55 3/4	51 3/4	52 3/8	53 1/2	55	50 1/4
57	58 5/8	60 1/2	59 3/4	56	55	56	56	60 1/2
—	75 1/2	78 3/4	74 15/16	71 3/4	68 1/2	67 7/8	71 1/8	67 7/8
—	79	81 1/4	79	74 5/8	72 1/8	72 1/4	72	81 1/4
48 7/16	53 1/4	54 3/4	52 1/4	50	50	50 7/8	52 1/8	47 3/4
53 15/16	55 1/16	56 1/8	55 5/8	52 7/8	51 3/4	52 11/16	52 3/4	56 1/8
50 3/4	55	56 1/2	53 7/8	52	51 9/16	51 13/16	52 11/16	50 3/4
55 3/4	56 5/8	57 15/16	57 1/8	54 3/16	53 1/2	53 5/8	53 15/16	57 15/16
57 5/8	62 1/2	63 5/8	62	59 3/4	59 3/8	59 1/2	61 3/8	57 5/8
62 3/4	64 1/8	65 1/4	64 3/4	62 3/8	61 7/8	62	62	65 1/4
50 1/8	50 3/4	50 1/8	49 13/16	49 9/16	48 11/16	48 13/16	49 1/4	48 1/2
51 1/2	52 1/2	51 1/2	50 3/8	50 1/16	49 7/8	49 3/4	49 3/4	52 1/2
86 3/4	93 1/8	95 1/4	94 3/4	94	90	90 3/8	93 1/4	86 3/4
94	96	96 1/2	96 1/4	95	95	93 1/4	95 1/4	96 1/2
53 1/2	58 7/8	60 9/16	60	57	55 1/2	55	54 1/2	53 1/2
61	60 1/2	64 1/4	63	62	57 1/2	56 5/8	56	65 1/2
66 3/4	74 1/4	76 1/4	75 3/4	74 5/8	72 3/8	71 7/8	73 1/4	66 3/4
75 1/4	76	78 1/2	77 1/2	76 3/8	74 3/4	74	74 7/8	79 1/8
80	88	89 1/2	89 7/8	90 3/16	86 1/4	86	87 1/8	80
88	90 1/4	91 3/8	91 3/4	91	90 1/8	87 7/8	90	92 1/8
76	83 3/8	86 1/2	86 3/8	84 3/4	82 3/8	81 7/8	84 5/8	76
85	86 3/4	88	87 3/8	86 7/8	85	84 1/2	87	88 1/4
73 1/8	82 1/4	85 1/8	84 7/16	82 1/16	79 1/8	79 7/8	82 1/8	73 1/8
83 1/4	85 1/4	88	86 1/2	85 1/8	81 3/4	82 1/2	84 1/2	88
72 3/4	81 5/16	84 3/8	83 9/16	81 5/16	78 1/4	79 1/8	81 1/8	72 3/4
82 1/2	84 3/8	87 1/2	85 7/8	84 1/4	81	81 1/2	83	87 1/2
72 1/2	79 1/2	81 1/2	81 1/4	79 7/8	77	76 1/2	78	72 1/2
81 3/8	82	83 1/2	82 1/4	81 3/4	79 3/4	78 3/8	80	83 1/2
66	73 1/4	75 1/2	74 3/4	72 3/8	70 1/2	71 11/16	73 1/8	66
75 1/3	76	78	76 5/8	75 1/2	72 7/8	73 1/2	74 3/16	78 1/4

	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.
Rusland.				
Inschrijvingen 2[e]—4[e] Leening....4 pCt.	56½	60	53⅞	54½
	61	63	62¾	57½
Oblig. 1867—1869 (Nicol.-Spw.)..4 〃	68½	71¼	66½	65⅞
	75¼	75¼	74¾	70⅛
Dito 1859 ....3 〃	56¼	60½	56½	56
	61¼	61 9/16	61½	58½
Spanje.				
Oblig. Buitenland 1867/75.........1 〃	12 7/16	12 11/16	12 11/16	12⅝
	13	13⅛	13 13/16	13 3/16
Dito Binnenland Esc. 5000. ...1 〃	11 15/16	12 3/16	11⅞	11⅞
	12 7/16	12 7/16	12⅝	12⅜
Turkije.				
Algemeene Schuld 1865.........5 〃	6 7/16	6 15/16	6 9/16	6 9/16
	10	9 1/16	8 7/16	7⅜
Obligatiën van 1869............6 〃	6 9/16	4½	4⅛	7 3/16
	8⅛	6⅞	5¾	8
Egypte.				
Geunific. Schuld van 1877......6 〃	31	23½	24¼	26
	32	28¼	30	30 9/16
Prefer. Spoorwegschuld van 1876.5 〃	49	47	45¾	51
	53	50¾	52	54½
Vereenigde Staten.				
Obligatiën van 1871............5 〃	101	99⅞	99¾	100½
	103	102	101½	102¼
Dito 〃 1881............6 〃	102⅞	101¼	101⅜	102
	104⅝	103⅞	103 7/16	103¾
Louisiana.				
Geconsolideerde Obligatiën......7 〃	75	78	78	75
	—	80½	—	76½
Mexico.				
Obligatiën van 1864............3 〃	3 3/16	2⅞	2 7/16	2¼
	3½	3⅜	2 15/16	2½
Brazilië.				
Obligatiën van 1865............5 〃	93¾	95¾	95½	94
	96¾	96⅝	96¾	96¼
Dito 〃 1875............5 〃	90½	93	93	91½
	93	94	93½	93
Columbia.				
Obligatiën van 1873............4¾ 〃	36¼	37⅞	38⅛	43
	38¼	39½	44	46¾
Peru.				
Obligatiën van 1870............6 〃	11⅜	12	12⅞	12½
	12⅞	14¾	14½	13¾
Dito 〃 1872............5 〃	10 3/16	10	10⅝	10¾
	11	12⅛	12	11¾
Venezuela.				
Obligatiën uit de Conversie.....3 〃	7⅛	7⅛	6 13/16	6⅝
	7⅝	7 7/16	7⅜	7⅛

———

MEI.	JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1878.
$56\frac{3}{4}$	59	60	61	60	57	57	56	$53\frac{7}{8}$
$60\frac{3}{4}$	$60\frac{1}{2}$	66	66	$62\frac{1}{4}$	—	60	57	66
$65\frac{3}{4}$	$71\frac{1}{4}$	$72\frac{3}{4}$	$73\frac{1}{2}$	$71\frac{1}{2}$	$69\frac{7}{8}$	$70\frac{7}{8}$	$71\frac{1}{2}$	$65\frac{1}{8}$
$72\frac{1}{2}$	73	$74\frac{1}{2}$	$74\frac{3}{8}$	$73\frac{7}{8}$	$71\frac{7}{8}$	$72\frac{1}{2}$	$72\frac{7}{8}$	$75\frac{1}{4}$
$56\frac{1}{2}$	$60\frac{3}{4}$	$62\frac{1}{2}$	63	63	$62\frac{1}{2}$	60	$59\frac{1}{4}$	56
60	63	63	$63\frac{1}{2}$	$63\frac{1}{2}$	63	$61\frac{1}{2}$	$60\frac{3}{8}$	$63\frac{1}{2}$
$12\frac{9}{16}$	$13\frac{3}{4}$	$13\frac{3}{4}$	$13\frac{15}{16}$	$13\frac{7}{8}$	$14\frac{3}{16}$	14	$14\frac{1}{16}$	$12\frac{7}{16}$
$14\frac{1}{8}$	15	$14\frac{3}{4}$	$14\frac{5}{16}$	$14\frac{5}{8}$	$14\frac{13}{16}$	$14\frac{3}{8}$	$14\frac{3}{8}$	15
$11\frac{3}{4}$	$12\frac{5}{16}$	$12\frac{3}{8}$	$12\frac{5}{16}$	$12\frac{7}{8}$	$13\frac{11}{16}$	$13\frac{1}{4}$	$13\frac{1}{4}$	$11\frac{3}{4}$
$12\frac{7}{16}$	$13\frac{1}{16}$	$12\frac{15}{16}$	13	14	$14\frac{5}{8}$	$14\frac{3}{4}$	14	$14\frac{5}{8}$
$6\frac{5}{16}$	$10\frac{13}{16}$	$12\frac{11}{16}$	$11\frac{15}{16}$	$11\frac{9}{16}$	$9\frac{3}{16}$	$9\frac{3}{8}$	$9\frac{1}{4}$	$6\frac{5}{16}$
$12\frac{1}{4}$	$14\frac{3}{8}$	$16\frac{15}{16}$	$15\frac{3}{16}$	$13\frac{3}{8}$	$11\frac{7}{16}$	$10\frac{1}{2}$	$10\frac{3}{8}$	$16\frac{15}{16}$
$6\frac{5}{8}$	11	$14\frac{1}{16}$	$12\frac{3}{4}$	$12\frac{7}{8}$	$12\frac{5}{8}$	$12\frac{3}{4}$	12	$4\frac{1}{8}$
$12\frac{1}{2}$	$16\frac{1}{2}$	$20\frac{3}{4}$	$18\frac{1}{4}$	$15\frac{3}{4}$	$15\frac{7}{8}$	$14\frac{3}{4}$	$14\frac{1}{4}$	$20\frac{3}{4}$
$29\frac{3}{4}$	$42\frac{3}{4}$	$50\frac{1}{2}$	$45\frac{7}{8}$	$51\frac{3}{4}$	$51\frac{1}{4}$	$52\frac{1}{4}$	$47\frac{3}{4}$	$23\frac{1}{2}$
$44\frac{7}{8}$	58	56	$57\frac{1}{4}$	$55\frac{7}{8}$	$55\frac{1}{4}$	$56\frac{1}{4}$	$52\frac{7}{8}$	58
$53\frac{1}{4}$	$64\frac{3}{4}$	$69\frac{1}{4}$	$68\frac{1}{2}$	$72\frac{1}{4}$	$69\frac{3}{4}$	69	$67\frac{3}{4}$	$45\frac{3}{4}$
$65\frac{1}{2}$	$74\frac{1}{2}$	$72\frac{1}{2}$	75	75	$73\frac{3}{4}$	74	71	75
$102\frac{1}{2}$	$103\frac{1}{8}$	$103\frac{3}{4}$	$103\frac{5}{8}$	$103\frac{11}{16}$	$102\frac{3}{4}$	103	$104\frac{1}{2}$	$99\frac{3}{4}$
$103\frac{3}{4}$	$103\frac{7}{8}$	$104\frac{7}{8}$	$104\frac{3}{4}$	$104\frac{1}{2}$	$104\frac{1}{16}$	$104\frac{7}{8}$	105	105
$103\frac{1}{4}$	104	$104\frac{3}{4}$	$104\frac{5}{8}$	$104\frac{3}{4}$	$104\frac{7}{16}$	$104\frac{11}{16}$	$105\frac{1}{16}$	$101\frac{1}{4}$
$104\frac{1}{2}$	$105\frac{1}{2}$	$105\frac{3}{8}$	105	$105\frac{1}{2}$	105	$105\frac{5}{8}$	$105\frac{3}{4}$	$105\frac{3}{4}$
$74\frac{1}{2}$	—	$70\frac{1}{2}$	$65\frac{1}{2}$	$65\frac{1}{2}$	—	—	$67\frac{1}{2}$	$65\frac{1}{2}$
—	—	—	—	—	—	—	$72\frac{1}{2}$	$80\frac{1}{2}$
$2\frac{1}{16}$	$2\frac{1}{4}$	$3\frac{5}{8}$	$3\frac{3}{16}$	$2\frac{15}{16}$	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{3}{16}$	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{1}{16}$
$2\frac{9}{16}$	$2\frac{7}{8}$	$4\frac{1}{4}$	$3\frac{13}{16}$	$3\frac{5}{16}$	$2\frac{7}{8}$	$2\frac{15}{16}$	$3\frac{5}{8}$	$4\frac{1}{4}$
91	92	$91\frac{3}{4}$	92	93	$92\frac{3}{4}$	$93\frac{1}{8}$	$93\frac{1}{4}$	91
$95\frac{1}{2}$	$93\frac{5}{8}$	$93\frac{3}{4}$	$93\frac{1}{4}$	$94\frac{1}{2}$	$94\frac{1}{4}$	$94\frac{3}{4}$	$95\frac{1}{2}$	$96\frac{3}{4}$
89	$90\frac{1}{2}$	$89\frac{1}{4}$	$88\frac{7}{8}$	$88\frac{1}{2}$	86	86	$89\frac{3}{4}$	86
93	$91\frac{7}{8}$	$91\frac{1}{2}$	$89\frac{3}{4}$	$89\frac{1}{2}$	$89\frac{1}{8}$	$89\frac{1}{2}$	91	94
$44\frac{13}{16}$	$46\frac{3}{4}$	$47\frac{1}{4}$	43	$43\frac{1}{2}$	$43\frac{1}{2}$	$44\frac{3}{4}$	45	$36\frac{1}{4}$
$47\frac{1}{4}$	$48\frac{1}{4}$	50	48	$46\frac{1}{8}$	$46\frac{13}{16}$	$46\frac{3}{4}$	$47\frac{3}{8}$	50
$12\frac{3}{4}$	$13\frac{1}{8}$	$14\frac{1}{2}$	$13\frac{3}{8}$	$12\frac{3}{8}$	$10\frac{9}{16}$	$10\frac{3}{4}$	$9\frac{15}{16}$	$9\frac{15}{16}$
$15\frac{1}{4}$	$14\frac{3}{4}$	$16\frac{3}{4}$	$14\frac{15}{16}$	$13\frac{1}{2}$	13	$12\frac{1}{2}$	$13\frac{7}{16}$	$16\frac{3}{4}$
$10\frac{1}{8}$	$11\frac{1}{2}$	$12\frac{1}{2}$	$11\frac{3}{8}$	$10\frac{1}{2}$	$8\frac{11}{16}$	$8\frac{7}{8}$	$8\frac{9}{16}$	$8\frac{9}{16}$
$13\frac{3}{8}$	$12\frac{11}{16}$	$14\frac{9}{16}$	$12\frac{7}{8}$	$11\frac{9}{16}$	$10\frac{3}{4}$	$10\frac{3}{8}$	$11\frac{5}{8}$	$14\frac{9}{16}$
$6\frac{7}{8}$	$7\frac{3}{16}$	$7\frac{1}{2}$	$6\frac{5}{8}$	$7\frac{1}{8}$	7	$5\frac{15}{16}$	$5\frac{9}{16}$	$5\frac{9}{16}$
$7\frac{1}{4}$	$9\frac{3}{8}$	$10\frac{1}{4}$	$8\frac{1}{4}$	8	$7\frac{7}{8}$	$7\frac{1}{4}$	$7\frac{1}{16}$	$10\frac{1}{4}$

INDUSTRIEELE EN FINANTIELE ONDERNEMINGEN.	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.
Aand. Amsterdams. Kanaalmaatschappij. .	66 7/16 69	68 69⅝	68¼ 68¾	67 68¼
〃 Amsterdams. Omnibus-Maatsch. . .	163 175	168 174	163¾ 175½	165 200
〃 Kon. Ned. Stoomboot-Maatsch. . . .	42 51	44 45½	44 45	38½ 43½
〃 Nederlandsche Bank.	334 341	340 340½	341 344	342 343
〃 Nederl. Handel-Maatsch. op Resc.	103¾ 105¾	105 106	105⅛ 108	104⅝ 107½
〃 Nederl.-Indische Handelsbank. . . .	123¼ 127	122 127¾	123 127¼	123½ 127
〃 Rotterdams. Handelsvereeniging. . .	74 75	73 73¾	— —	— —
〃 Stoomvaart-Maatschappij Java.	63 66¾	65¼ 67	66 70	66¼ 69½
〃 〃 〃 Nederland.	97¼ 102	100 101	100½ 107	104 112
〃 Duitsche Rijksbank.	154¼ 156	155½ 157	154¼ 157	152 154
〃 Oostenrijksche Nationale Bank. . . .	112½ 117	111 116½	108¾ 114½	107 112
SPOORWEGLEENINGEN.				
Aand. Hollandsche IJzeren Spoorweg. . . .	119 120¼	120 121	119½ 121	115½ 116½
〃 Maatsch. tot Expl. v. Staats-Spoorw.	107 108	107¼ 108	107¼ 109	108½ 110½
〃 Nederl. Centraal-Spoorweg.	18 —	18 —	17⅞ —	— —
〃 〃 〃 〃 gest. . .	38¼ 39	36½ 39⅝	36½ 39	36½ 39⅜
〃 Nederlandsch-Indische Spoorweg. .	98½ 100	96½ 99	98 99⅛	96 100⅜
〃 Nederlandsche Rijnspoorweg.	132¾ 133¾	133½ 134¾	134 136	133½ 136
Oblig. Boxtel-Wezel-Spoorw. . . . . 4½ pCt.	25¾ 27⅞	25 26½	24½ 26¼	24¼ 27⅞
〃 〃 〃 〃 1e. hyp. 5 〃	74½ 76	74¼ 75½	73 75⅛	73 76¼
Aand. Theiss-Spoorweg . . . . 5 〃	70½ 74½	70 74	70½ 74	70½ 74¼
Oblig. Victor-Emanuel-Spoorweg. 3 〃	42¾ 45	45 46½	43½ 46¼	43½ 45
〃 Zuid-Italiaansche Spoorw. . 3 〃	41¼ 43 5/16	42¼ 43¼	41 43 5/16	41¾ 43 1/16
〃 Fransch-Oostenr. Spoorw. 3 〃	61¾ 63½	62½ 64	60 64	61½ 63
Aand. Warschau-Bromberg Spw. . 4 〃	48 52	50 54	50 53½	45 50

MEI.	JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1878.
67	69	68¼	67¾	66¾	66¼	64¾	67	64¾
68½	70½	70½	69¼	69¼	67¾	67	68	70½
185	189½	193	188	185¼	184	164	172	163
193	202	205	196½	193	187½	181	188	205
43	40	40	38	35	35	28	28½	28
45	45	44	40	38	35½	35½	33	51
329	327	319½	303	314	316	315¾	312	303
343	330	326	318¾	316	322	321	319	344
105⅛	106⅛	105½	105¾	104⅞	103	102½	102 11/16	102½
107¼	106⅞	106⅞	106½	105¾	104⅞	103 15/16	104 5/16	108
123	124¼	117⅞	122	122	116	115	115	115
127	127½	123¾	124	123	121	118	119½	127¾
72	70	70	74	73½	75	73	72	70
—	72½	78¼	80¼	78	—	74	73½	80¼
61	57	60	60	60	54	54	56	54
68	60	65	62	63	58½	59	—	70
98	95½	95½	94¼	91¾	87	89	87	87
110	98½	96½	95½	95	90	92	90	112
152¾	151¼	153	153¾	154	153½	154½	151½	151¼
154½	154½	156	155⅝	155	153¾	154¾	154	157
107	115	119	115½	112	110¼	111	113	107
116¼	127	122	120	117 7/16	114½	115	115¼	127
115¾	117	118¼	119¾	120¼	116¾	116¾	118	115½
117⅛	118½	120	120½	121½	119	118	119	121½
108	108¾	107	108	107	107	107¼	107	107
110⅛	111	109½	109	108½	107⅞	110	108¾	111
17	14½	16½	16½	16½	17	14	15	14
17½	16½	—	—	17	18 1/16	15	—	18 1/16
35¼	34¼	32½	33½	32¼	31¼	31	30¾	30¾
38¾	36¾	35¼	35	33½	32¾	33¼	32⅛	39⅝
100	102½	102	101	101	100½	100¾	102⅞	96
103¼	106	103⅛	102¾	—	101	102½	103	106
136	138½	137	137½	136¼	134½	133¼	134½	132¾
138	141	138¾	138¾	139	135½	135	134¾	141
26½	26½	28	25½	24	17	16½	12	12
30	28	29½	28	26¼	23	19¾	18½	30
75⅝	80	81⅞	80	75	65	58	60⅝	58
83	83	82¾	82¼	80¼	74	68½	62¾	83
70½	81	81½	81	79	78	78	79	70
82	83	87½	87	83½	81¾	80	80¼	87½
42½	45¼	45½	45	45¼	45	45	45¾	42½
46½	46½	47	46½	47¼	47	46¼	46⅝	47¼
41⅞	43⅜	43⅞	43¾	43 11/16	43½	43¾	44¼	41
43⅞	44⅜	45 3/16	44⅜	44½	44⅜	44⅝	45	45 3/16
62½	62½	64¼	64	64	64	63¾	64½	60
64	64	66	66	66	65½	65¼	65	66
46½	49½	52	55	53	50½	50	49½	45
50	52	57½	56	55	52¾	51½	51¼	57½

	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.
Aand. Warschau-Weener Spoorweg.....	43	47½	44	43
	50	49½	50	47¼
〃 Groote Russische 〃...5 pCt.	105½	108¾	103	102
	112½	113	111⅞	107
〃 Baltische 〃...3 〃	42½	44½	40½	40½
	51	50	49	44¾
Oblig. Brest-Grajewo 〃...5 〃	64	70	67½	65
	75	74	74⅞	70¼
〃 Charkow-Azow 〃...5 〃	76¼	80	74	74
	83⅜	84½	84¾	78¼
〃 Jelez-Griasi 〃...5 〃	82¾	83	83	76
	87	87	87¼	82½
Aand. Kiew-Brest 〃...5 〃	49¼	57½	57	52
	64¼	63	61¼	59⅜
Oblig. Kursk-Charkow 〃...5 〃	79⅝	82⅜	83⅜	76¼
	84⅜	85⅜	85½	80¼
〃 Kursk-Charkow-Azow 〃...5 〃	70	72	69	66½
	77¾	78¼	76⅝	70¼
〃 Losowo-Sewastopol 〃...5 〃	72½	74½	72	69¼
	79½	80	79¼	73½
Aand. Morschansk-Sysran 〃...5 〃	61	63	57	58
	65½	66	66	62¾
Oblig. Moscou-Jaroslaw 〃...5 〃	87	89¼	86½	84
	91	91⅞	92¼	89½
〃 Moscou-Kurks 〃...6 〃	95	95¼	95¼	93
	97½	97¾	98¼	95½
Aand. Orel-Vitebsk 〃...5 〃	71	74½	74½	66½
	75	77½	79	72½
Oblig. Poti-Tiflis-Spoorw. *f* 1000.5 〃	79½	82¼	78	75½
	85¾	86	86	80½
Aand. Riaschk-Wiasma Spoorweg.5 〃	58	60½	53¾	55½
	63	64¼	64	60
〃 Rumaansche Spoorweg..........	18¼	24¼	23¾	24
	27½	27	27½	26
Oblig. Atl. Mississippi-Ohio Spw..7 pCt.	18⅞	18½	18	18½
	21½	19¾	18⅝	21½
〃 Central Pacific Spoorweg..6 〃	100⅞	101	101	101¼
	102⅜	101⅝	102⅞	102⅝
〃 California en Oregon.....6 〃	82	82¼	82½	82½
	83½	83	86	84¼
Cert. v. pref. Aand. Chic. N.-W. Spw.....	59½	60	61½	67½
	64⅜	62¾	69¼	74⅞
Geconsolid. 〃 〃 〃 〃.7 pCt.	88⅜	89½	89½	91¼
	90	90⅛	94	94¾
Oblig. Madison Extention.......7 〃	88⅞	90	90	91⅛
	90	91⅜	95	94¾
〃 Menominee.............7 〃	88	89⅜	89½	91
	89½	91	95¼	94¼
〃 Chicago South Western...7 〃	89½	90¼	91¾	91¼
	91	94½	95½	94
Certif. Denver Pacific...........7 〃	38½	38½	36	31
	41½	39	42	45

MEI.	JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1878.
42	47½	50¾	54⅛	52½	50½	51¼	52¾	42
48¾	51	57	56½	54½	53½	53¾	55	57
101	109	113¼	114¼	112	109¾	110¾	113½	101
110	113	121½	117¼	115½	112¼	114¾	116¼	121½
40⅛	44¼	46½	46⅝	45½	44	44½	45¼	40⅛
46	47½	49¼	49	47¾	46½	46½	46¾	51
64½	71½	75¾	76	76	71⅞	72	72	64
73	77	77¾	77¼	77	76	73	76½	77¾
72¾	80	82	82⅜	80⅝	77⅛	78 5/16	79 11/16	72¾
81⅜	82	84¾	83 15/16	83½	80½	80⅛	81	84¾
74½	81½	83¼	82½	82½	79½	80	79¾	74½
83	84	86	84¾	84	83¼	81½	81½	87¼
50	60⅛	60	65½	62	59½	60	61	49¼
60¼	72½	70	66½	66	60¾	63½	65	72½
74¾	83¼	85	83½	82	79¾	80	81¼	74¾
83½	84¾	86½	85½	84¾	81¼	81¼	82 11/16	86½
64¾	73¼	75¾	75⅜	73½	70¼	72	73	64¾
74	76	78⅛	77½	76	73¼	73½	74	78¼
68¾	75	79	78	76¼	73	73⅛	74½	68¾
75½	80	80	79½	79⅞	75⅞	75½	77	80
57½	62	64¼	63¼	62	59¾	60	61½	57
63	64	67¼	66½	64	62	63¼	62½	67¼
85¼	91¼	91⅝	91½	91	88⅝	88½	90½	84
93	93	93½	92¼	93	91	90¼	92	93½
94	95	95	96½	96½	96½	97¼	97¼	93
95½	96	96¾	97¾	98	97½	98	97⅞	98¼
66¼	74¾	76	78	76	73¾	74	74¼	66¼
76½	76½	80	79½	78⅜	75¾	75 15/16	75¾	80
74¾	83⅜	85¼	83⅝	82¼	78⅞	80	81⅜	74¾
84	85	87	86½	85	81¾	81⅜	83	87
55½	59¾	62	62¼	61	58	59⅛	59¾	53¾
61½	62	65¾	64½	63	60½	62	60⅜	65¾
26¼	34¼	33	30	34	33⅝	37	36¼	18¼
39	42	37	35½	35¼	38	39¼	38½	42
20⅞	24	23	25½	25	27	26½	27	18
25¼	29	26¾	26½	25¾	28¾	27⅝	27¾	29
101 13/16	102⅝	103½	103½	103⅜	103 3/16	103⅛	104½	100⅞
104	103¾	104½	104	103⅞	104	104⅞	105	105
83	87¾	88½	89½	90	89	89¾	90¼	82
89½	89¼	91	90½	91	90¾	91	93	93
70⅝	73¾	70⅜	64⅞	65⅜	68⅛	71¾	75⅛	59½
75⅞	75⅝	80¾	69¼	71⅝	73	77 1/16	80¾	80¾
92½	96½	96	95½	95½	97½	98½	100¼	88⅛
98	98⅛	99¾	96¾	98½	100	101	101½	101½
91½	95½	95½	94	95¾	97	97 9/16	98½	88⅞
96	97½	99	97⅜	98½	99	99¾	99⅝	99¾
91	95¼	95½	95¾	95½	96⅝	97	98½	88
95¾	97¼	98½	97	98⅜	98½	99¾	99½	99¾
92	94	97⅛	96½	97⅞	98¼	99¼	100¼	89½
95	97	98½	98	100	99⅜	102¼	101½	102¼
28	38	40	38	33½	33½	37	41	28
44½	45¾	42½	41	37½	43	44½	43⅞	45¾

	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.
Oblig. Denver Rio Grande.......7 pCt.	43	45	42	42
	46¾	45½	44	49
Aand. Erie-Spoorweg met storting......	11¾	12¼	12 13/16	13⅛
	13	12 15/16	15	16¼
Certific. van Aandeelen Illinois Central..	71	73½	73½	73½
	74	76⅞	77⅞	76
Oblig. Kansas Pacific...........7 pCt.	46½	44¾	44¼	51
	47¾	45⅛	46¼	65
〃 St. Louis South Eastern...7 〃	35	35⅛	35	30
	35½	35¾	35¾	30 7/16
Certific. van Aandeelen Michigan Central.	55¾	55¾	—	62
	—	—	—	64
Oblig. en Cert. Miss. Kans. Tex..7 pCt.	38½	38	36½	39½
	43	43¼	40¼	42⅞
Cert. v. Aand. Pittsb. Fort Wayne.7 〃	86	86 1/16	86⅜	86⅞
	86⅞	88¼	88	87
Aand. Union Pacific (Hoofdlijn)........	—	—	69	—
	—	—	70½	—
Oblig. 〃 〃 〃......6 pCt.	100¼	100¼	100¾	101⅜
	102¼	101½	103⅛	102⅛
〃 West-Wisconsin..........7 〃	38½	43	38½	25
	42½	44½	39	—
PREMIELEENINGEN.				
Oblig. Stad Amsterdam *f* 100....3 pCt.	98⅛	99¼	99½	99
	101	101¼	101⅞	102
〃 〃 Rotterdam..........3 〃	99¼	101	101	99
	102	102	102¼	100¾
〃 Gemeentecrediet.........3 〃	87	87¾	86	85½
	89	88¼	88⅜	87½
〃 Stad Antwerpen 1874.....3 〃	90¾	91	90	88
	92	92	91¼	91
Hongaars. Aand. à Fl. 100 v. 1870........	62½	63⅞	64	59
	67	67	66	64¼
Oostenrijks. 〃 〃 〃 250 〃 1839.......	254	255	250	261
	255	263½	271	265
Dito 〃 〃 〃 250 〃 1854.4 pCt.	89½	87½	84	83½
	92¾	94	90½	91½
Dito 〃 〃 〃 500 〃 1860.5 〃	93	92	88½	88
	98½	97	94	91½
Dito 〃 〃 〃 100 〃 1864........	113	115½	110	107
	117½	118⅝	115⅞	112½
Dito 〃 〃 〃 100 〃 1858........	135	135¼	136	127
	137	138	140	133
Russis. Aand. à Z. R. 100 〃 1864.5 pCt.	132	146	126	125
	160	161	156¾	138
Dito 〃 〃 〃 〃 100 〃 1866.5 〃	128¾	146	125	124
	160	160½	156	137½
Turksche 〃 〃 Fr. 400 〃 1870.3 〃	5¾	5⅛	5	6¾
	7½	6⅞	7	8

MEI.	JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1878.
45½	58½	59½	61½	65¾	71	88½	87	42
69	66¼	62½	65½	71½	89	100½	93½	100½
15	18	18⅝	19¼	17⅛	14⅞	18¼	17½	11¾
17 5/16	20⅜	21¾	21⅞	19	18 13/16	20⅜	21¼	21⅞
74¾	81⅛	81½	81¼	80⅛	76¼	76⅛	77	71
82¾	84¾	84¾	83⅝	82⅝	81½	79¾	80½	84¾
68	66	63½	61	63½	67	70	69½	44¼
76¼	73	68	67	69½	71⅝	73¼	71	76¼
35	36¼	36	36¼	36¼	36	39¼	43	30
36½	37¼	36½	38	—	36½	46¾	45¾	46¾
64	—	—	—	—	—	—	69	55¾
68	—	—	—	—	—	—	69½	69½
39	38	36¾	37½	37¼	39½	40 7/16	46	36½
40⅞	42	40¾	40⅞	41½	43	48½	51	51
87½	92¾	92	90¼	93	93	95	96	86
89	94½	94½	94	96	97	97	99	99
—	62	—	—	—	—	—	—	62
—	65	—	—	—	—	—	—	70½
101¾	103	103⅛	103⅛	102¾	103⅛	103½	104	100¼
103⅞	103⅞	104¾	104⅛	103¾	103⅞	104½	105	105
—	25½	30¼	—	—	25⅛	25¼	—	25
—	27¾	30½	—	—	27	—	—	44½
99½	101	101¼	101	100½	99¾	99¾	102¾	98⅛
101⅝	105	104½	106¼	103¼	104½	105	105	106¼
99½	100½	101¼	101½	102	100	100¾	102	99
101½	102¼	103¼	104½	105	103	103	103	105
85¾	87	87	87¾	87½	86½	86⅞	87¾	85½
87⅜	88½	88½	88¼	88	88	88½	89	89
91	91¼	92⅜	93¼	94	94	93¼	93⅜	88
92	92¾	93¾	95	95½	95	95⅝	94½	95⅝
61	65¼	69¾	68	66	65½	66½	66	59
65¾	69¾	76	73½	70	67½	71	70	76
260	283	288	280	279	272	284	285	250
284	294	294	285	285	285	290	—	294
86	90¼	91½	90½	90	87¾	88½	91¼	83½
91	95½	94	94	93	92	91½	93⅜	95½
88	95½	97½	94½	93¾	93	94	96	88
96	97⅞	99¼	97¼	95¾	95	96½	97¼	99¼
111½	114	118¾	121½	116	117	119	118½	107
118	118¾	123	124	120½	119½	122	119¼	124
131	139	135	136	139	134½	135¾	137½	127
138½	141	140	140¼	141	140	139	139½	141
124	141¾	148¼	145¾	139	135½	135	134½	124
145	149	156¾	150⅝	149	142½	140	138¼	161
123	139¼	145⅝	145¼	137¼	134¼	132	132¾	123
142	146	156⅛	150	149	140	137½	136	160½
7 3/16	8½	12¼	12½	10⅝	9¾	9¾	10⅜	5
11¾	14½	16½	15	13⅛	12¼	11½	11¼	16½

DIVERSEN.	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.
Certif. Vereenigde Amerik. Fonds. 2e Serie.	61 62¼	61½ —	62 —	63 —
〃 〃 〃 Hypoth.-Oblig.	37 38½	36 37	35⅝ 36½	36 36½
Beleening	— —	3 —	3 3½	— —
Prolongatie	3½ 4½	3 3½	3½ 5	4 4½

MEI.	JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1878.
63	67	64¾	67½	69½	70	70¼	73½	61
66	68	70⅛	—	70	70½	73	75½	75½
36½	42	40	40½	40	40	39⅜	41	35⅝
41	44⅛	42	41	40⅞	41	40¼	44¼	44¼
4	3½	3½	3½	—	4	4	4½	3
—	4	—	—	—	—	—	—	4½
3½	3½	4	3½	4	4½	4	4½	3
4½	5½	5½	5	5	5	5	6	6

De volgende Staat is overgenomen uit het *Verslag van de Kamer van koophandel te Amsterdam* over 1878.

LAAGSTE EN HOOGSTE WISSELKOERSEN.

1878.		Januari	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	August.	Septem.	October.	Nov.	Dec.	't geheele jaar 1878.
Londen..............kort	L.	12.08	12.07	12.08½	12.10	12.10	12.06	12.02½	12.03½	12.08	12.08	12.08½	12.09½	12.02½
	H.	12.12	12.09	12.11	12.12	12.12	12.11	12.06½	12.09	12.12	12.13	12.11	12 15	12 15
〃................2m.	L.	12.03	12.03	12.03	12.04	12.03	12.—	11.94	11.97	11.98	11.98	11.97	12.—	11.94
	H.	12.05	12.03	12.07	12.07	12.05	12.05	12.—	12.—	12.—	12.—	12.—	12.02	12.07
Parijs....... ...... kort	L.	48.—	47.95	48.—	48.10	48.10	47.90	47.80	47.95	47 80	47.80	47.75	47.80	47 75
	H.	48.15	48.10	48.20	48 20	48 20	48.20	48.10	47.95	47.95	47.95	47.95	47.90	48.20
〃................2m.	L.	47.70	47 70	47.75	47.80	47.80	47.60	47.50	47.60	47.50	47.40	47.40	47.40	47.40
	H.	47.85	47.80	47.80	47.80	47.80	47.80	47.60	47.60	47.60	47.50	47.40	47.40	47.85
Belgische bankplaatsen.kort	L.	47.90	47.95	48.—	48.—	48.—	47.80	47.75	47.80	47.65	47.70	47.70	47.70	47.65
	H.	48.—	48.—	48.05	48.10	48.15	48.—	47.90	47.80	47.75	47.80	47.80	47.80	48.15
〃 〃......2m.	L.	47.60	47.60	47.65	47.75	47.70	47.50	47.30	47.40	47.25	47.20	47.20	47.20	47.20
	H.	47.80	47.65	47.75	47.75	47.75	47.75	47.45	47.40	47.40	47.25	47.20	47.35	47.80
Pruisische 〃......kort	L.	59.10	59.—	59.—	59.10	59.10	59.10	58.80	58.85	58.85	58.85	58.85	58.95	58.80
	H.	59.35	59.30	59.10	59.10	59.20	59.20	59.30	59.—	59.—	59.10	59 20	59.20	59.35
〃 〃......3m.	L.	58.60	58.65	58.70	58.70	58.70	58.70	58.35	58.40	58.40	58.25	58.25	58.30	58.25
	H.	58.70	58.70	58.75	58.75	58 70	58.75	58.60	58.50	58.45	58.40	58.30	58.45	58.75
Weenen..............3m	L.	98.—	99.—	98.—	96.—	95.—	99	100.—	101.—	100.—	99.—	99½	100½	95.—
	H.	99½	99½	99.—	98.—	98.—	100½	101½	102½	101¾	100.—	100½	101.—	102½
Petersburg...........3m.	L.	116	125	120	110	108	120	121	122	118	116	114	112	108
	H.	125	130	128	117	118	123	126	125	123	118	116	114	130

Bij de behandeling van het wetsontwerp tot regeling van het Nederlandsche muntwezen in de zitting 1873/74, van het ontwerp tot het tijdelijk beperken der bevoegdheid tot aanmunting van zilveren standpenningen en van het ontwerp tot nadere tijdelijke voorziening omtrent het Nederlandsche muntwezen, in de zitting van 1874/75, zijn door de Regeering medegedeeld eene opgave van den gemiddelden stand van den wissel op Engeland van 1840—1873 (*Bijbl. Staatsc.* 1873/74, N°. 65, 14), een staat van de wisselkoersen van Amsterdam op Londen, Januari tot ultimo Sept. 1874, tegenover de prijzen van het zilver op de Londensche markt (*Bijblad Staatsc.* 1874/75, bijl. N°. 53, 4), en een lijst van den loop der wisselkoersen van Amsterdam op Londen, Hamburg en Parijs van 1 Jan. 1872 tot 11 Maart 1875 (*Bijbl. Staatsc.* 1874/75, N°. 146, 5). Uit die opgaven is het volgende overzicht geput van den hoogsten en laagsten stand van den wissel van Amsterdam op Londen. Voor de jaren 1875 tot '77 zijn de cijfers ontleend aan het Verslag van de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

	hoogste stand.	laagste stand.		hoogste stand.	laagste stand.		hoogste stand.	laagste stand.
1840....	f 12.02½	11.92½	1853....	f 11.85	11.65	1866....	f 11.90	11.65
1841....	″ —	11.87½	1854....	″ 11.77½	11.60	1867....	″ 11.96	11.77½
1842....	″ 12.25	12.07½	1855....	″ 11.90	11.75	1868....	″ 11.98	11.84
1843....	″ 12.22½	12.62½	1856....	″ 11.97½	11.60	1869....	″ 12.13	11.86
1844....	″ 12.20	12.02½	1857....	″ 11.92½	11.62½	1870....	″ 11.95	11.71
1845....	″ 12.32½	12.17½	1858....	″ 11.82½	11.67½	1871....	″ 11.99½	11.82½
1846....	″ —	11.97½	1859....	″ 11.77½	11.60	1872 ...	″ 12.16	11.85
1847....	″ 12.30	11.95	1860....	″ 11.75	11.62½	1873....	″ 12.16	11.92
1848....	″ 12.12½	11.80	1861....	″ 11.95	11.72½	1874....	″ 11.95	11.76
1849....	″ —	11.97½	1862....	″ 11.82½	11.64½	1875....	″ 12.04	11.66
1850....	″ 21.10	11.67½	1863....	″ 11.90	11.68¾	1876....	″ 12.12	12.02
1851....	″ 11.95	11.75	1864....	″ 11.93¾	11.68¾	1877....	″ 12.12	12.01½
1852....	″ 12.05	11.77½	1865....	″ 11.98¾	11.67½			

UITKOMSTEN VAN DE PATENTBELASTING ALS OVERZICHT VAN DE VERTAKKINGEN DER NIJVERHEID. *Bronnen:* In het *Bijblad tot de Staatscourant* 1849, bl. 49, is medegedeeld een *algemeene staat, aanwijzende het aantal artikelen op de primitieve en suppletoire kohieren van het patentrecht voorkomende en het bedrag der rechten in hoofdsom over het dienstjaar* 1847—1848, in de verschillende arrondissementen en naar de verschillende cathegoriën, en welke staat in het *Jaarb.* 1850, bl. 188, geheel is opgenomen. Zoover ons bekend, is zij later niet vervolgd. De totaalcijfers daarvan waren.

	Aanslagen.	Bedrag der rechten.
4e cathegorie beneden *f* 10	255,573	*f* 641,571.16
2e 〃 van *f* 10.— 〃 25	26,500	〃 405,193.33
3e 〃 〃 〃 25.— 〃 50	7,487	〃 258,922.40
4e 〃 〃 〃 50.— 〃 100	3,024	〃 214,242.09
5e 〃 〃 〃 100 en meer	1,417	〃 336,090.08
	294,001	*f* 1,856,019.06

In de *Bescheiden betreffende de geldmiddelen*, I, II en III, 's Grav. 1861, 1869 en 1874, wordt medegedeeld het aantal aanslagen en het bedrag der kohieren van het patentrecht van 1846—1873, waarvan de totaalcijfers voor het geheele Rijk zijn:

Dienstjaren.	Bedrag.	Aantal artikelen of aanslagen.
1846/47	*f* 2,116,695.70	321,046
1850/51	〃 2,325,379.29½	323,454
1855/56	〃 2,082,676.69½	340,012
1860/61	〃 2,321,574.61	364,672
1865/66	〃 2,629,373.39	385,006
1870/71	〃 2,955,301.80½	383,921
1871/72	〃 2,674,953.57½	382,599
1872/73	〃 2,786,988.11	391,978

Voor de latere jaren zie men de opgaven in de *Prov. Verslagen* Hoofdst. X.

In het 2de stuk der *Bescheiden* worden zeer uitvoerige opgaven van de bedrijven, waarvoor patentrecht wordt voldaan, medegedeeld die in het derde stuk niet zijn vervolgd.

Inrichtingen en hulpmiddelen tot bevordering van de volksnijverheid en het maatschappelijk verkeer.

Middelen van vervoer en gemeenschap.

Wegen. De volgende statistiek van 1864 en van 1873 is overgenomen uit het *Verslag van den Landbouw* over 1873.

De Land- en Waterwegen in Nederland in 1873.

PROVINCIËN.	RIVIEREN.	VAARTEN.	ZOMPVAARTEN.	SPOORWEGEN.		KUNSTWEGEN.			OP 100 HECTAREN KOMEN METERS						OP 100 INWONERS KOMEN METERS					
	Lengte in kilometers.				Aantal stations en halten.	Rijks-wegen.	Provin-ciale wegen.	Gemeente- en buurt-wegen.	Waterweg.		Spoorweg.		Kunstweg.		Waterweg.		Spoorweg.		Kunstweg.	
						Lengte in kilometers.			1800											
									64.	73.	64.	73.	64.	73.	64.	73.	64.	73.	64.	73.
Groningen..	32	737	—	81	12	34	344	543	277	336	—	36	230	402	286	330	—	35	260	396
Fiesland....	—	551	97	106	17	145	26	840	211	195	8	32	200	305	244	21!	9	34	240	329
Drenthe....	4	213	18	66	8	68	20	290	82	88	—	25	70	142	221	215	—	60	210	345
Overijssel...	97	276	163	171	21	210	53	549	166	161	1	51	230	244	223	206	1.2	66	330	312
Gelderland..	314	78	120	225	30	424	27	1,610	95	101	44	44	300	405	114	116	56	51	410	467
Utrecht.....	84	121	—	136	17	149	76	303	104	147	68	98	360	379	84	114	60	76	310	294
N.-Holland	—	390	—	166	26	124	8	1,352	104	144	18	61	460	547	50	64	8	27	230	243
Z.-Holland.	375	277	—	144	27	59	5	1,628	196	216	35	48	470	560	89	90	18	20	230	235
Zeeland....	182	53	—	90	16	71	62	216	138	133	—	51	120	198	140	129	//	49	155	191
N.-Brabant.	133	194	24	297	34	250	700	891	46	68	16	58	160	359	56	79	20	67	200	416
Limburg...	164	39	—	140	22	206	194	547	86	92	19	63	230	429	86	89	20	62	230	416
Nederland..	1,385	2,929	422	1,622	230	1,740	1,515	8,769	130	144	19	49	260	365	122	127	17	44	260	324

Zie mede de jaarlijksche mededeelingen omtrent de verbetering der land- en waterwegen in de *Prov. Verslagen* en het *Verslag over de openbare werken* het laatst over 1877.

Scheepvaartkanalen. Door het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid werd in 1878 in het licht gegeven een *Overzicht der scheepvaartkanalen in Nederland op* 1 *Januari* 1878.

Op dien datum hadden de kanalen

in de provincie	Groningen........	eene lengte	van	482,572	K. M.
〃 〃	Friesland............	〃	〃	666,183	〃
〃 〃	Drenthe.............	〃	〃	205,833	〃
〃 〃	Overijssel............	〃	〃	269,597	〃
〃 〃	Gelderland...........	〃	〃	154,820	〃
〃 〃	Noord-Brabant........	〃	〃	177,157	〃
〃 〃	Limburg.............	〃	〃	60,078	〃
〃 〃	Utrecht..............	〃	〃	138,995	〃
〃 〃	Noord-Holland........	〃	〃	354,200	〃
〃 〃	Zuid-Holland.........	〃	〃	282,370	〃
〃 〃	Zeeland..............	〃	〃	51,014	〃
		Te zamen........		2,842,819	K. M.

Spoorwegen. Bronnen: Staatsalmanak 1878, Hoofdst. VII § 12 ook belangrijk voor de geschiedenis en ontwikkeling der spoorwegen zijn: het *Verslag over de openbare werken*, het laatst over 1877, de *Prov. Verslagen*; de *Verslagen van den Raad van toezicht op de Spoorwegdiensten*, het laatst over 1877, in de *Staatscourant* van 1878, n°. 190; de *Verslagen betreffende den aanleg van Staatsspoorwegen* over 1877 in *Staatscourant* 1877, n°. 245 en 1878, n°. 168, en 1878, n°. 168; het *Verslag aan den Koning betreffende de exploitatie van Staatsspoorwegen* in 1874, *Staatsc.* 1877, n°. 100, in 1875, in *Staatsc* 1877, n°. 163, in 1876, *Staatsc.* 1877, n°. 135.

Uit deze verschillende *Verslagen* is slechts een zeer mager overzicht van het spoorwegwezen in Nederland op te maken. Alleen het *Verslag betreffende de exploitatie der Staatsspoorwegen* bevat een aantal belangrijke gegevens, die echter uit den aard der zaak slechts betrekking hebben op een deel (ongeveer de helft) der in exploitatie zijnde kilometers spoorweg. Te betreuren is het nog steeds dat geen voldoende statistiek van spoorwegen en spoorweg-verkeer door de Regeering wordt gegeven.

Onder verwijzing naar de bijzonderheden in vorige jaargangen omtrent dit onderwerp voorkomende deelen wij 't volgende mede, geput uit de genoemde officieele bronnen.

Volgens het Verslag van den Raad van Toezicht waren bij de navolgende Nederlandsche Maatschappijen in exploitatie:

	in 1876.	1877.
	Aantal kilometers.	
Maatschappij tot exploit. van Staatsspoorwegen. (Staatsspoorwegen; Almelo—Salzbergen; Eindhoven, Luik en Zijtakken, en Enschedé—Gronau)	999	1006
Hollandsche ijzeren Spoorweg-Maatschappij. (Hollandsche ijzeren Spoorw.; Noord-Hollandsche Staatsspoorw.; Oosterlijnen)	296	296
Nederl. Rijnspoorweg-Maatschappij	211	211
Luik-Maastrichts. Spoorweg-Maatschappij	30	30
Nederl. Centraal-spoorweg Maatschappij	101	101
Noord-Brabantsch Duitsche Spoorweg-Maatschappij	62	62

Geene opgaven worden in gemeld *Verslag* gedaan, omtrent het aantal kilometers in exploitatie op Ned. grondgebied van de lijnen:
Tilburg—Turnhout, Antwerpen—Rotterdam, Aken—Maastricht;
Nijmegen—Pruissische grens, Zevenbergen—Pruissische grens;
Venlo—Pruissische grens; en:
Terneuzen—Belgische grenzen.

Volgens dezelfde *Verslagen van den Raad van Toezicht* bestond het *materiëel* der „Nederl. spoorwegen" telkens op ult. December uit:

	1876.	1877.
locomotieven met tenders	338	365
tenders-locomotieven	17	25
inspectie-rijtuigen	4	4
salon-rijtuigen	2	3
rijtuigen Iste klasse	56	55
〃 Ie en IIe 〃	370	403
〃 IIe 〃	101	101
〃 Ie, IIe en IIIe 〃	21	21
〃 IIIe 〃	633	687
postrijtuigen	2	2
bagagewagens	352	364
gesloten goederenwagens	2,096	2,196
veewagens en cavaliers	713	713
open goederen- en kolenwagens	2,905	2,964
platte-, hout- en rijtuigwagens	357	357
paardenwagens (boxes)	17	18
zandwagens	328	328
waterwagens	8	9

Onder deze „Nederl. Spoorwegen" zijn wederom niet begrepen de lijnen Tilburg—Turnhout, Antwerpen—Rotterdam, Aken—Maastricht (geexploiteerd door de Grand Central Belge), de lijnen Nijmegen—Pruissische grens, Zevenbergen—Pruissische grens (geexploiteerd met materiëel van de Rheinische Eisenbahn), de lijn Venlo—Pruissische grenzen (geexploiteerd met materiëel van de Rheinische Bergisch-Märkische en Cöln-Mindener Eisenb. Gesell.) en de lijnen Terneuzen—Belgische grenzen (geexploiteerd met materiëel der Société des chemins de fer des Bassins Houillers, en van den Chemin de fer International de Malines à Terneuzen).

Ongevallen: volgens de meergenoemde *Verslagen van den Raad van Toezicht* werden:

		Reizigers		Personen die	Beambten en
		door den dienst.	door eigen schuld.	zich op den weg bevonden.	bedienden der maatschappijen.
1876	gedood	—	—	12	10
	gewond	2	1	3	17
1877	gedood	—	—	9	14
	gewond	1	2	—	20

Staatsspoorwegen. Volgens het *Verslag betreffende den aanleg van staatsspoorwegen* 1 Juli tot 31 December 1877 (*Staatsc.* 1878 n°. 168) waren in 't geheel:

ter onteigening aangewezen	5,283.2395	Ha.	ongeb.	eigendom.
	27.8835	〃	geb.	〃
aangekocht	4,336.6518	〃	ongeb.	〃
	28.3773	〃	geb.	〃
gerechtelijk onteigend	602.4775	〃	ongeb.	〃
	1.5739	〃	geb.	〃

Volgens den *Staats-Almanak* van 1879 bedroeg het personeel in dienst bij den aanleg van staatsspoorwegen 4 hoofd-, 4 eerstaanwezende-, 10 sectie- en 20 adjunct-ingenieurs alsmede 8 bouw- en werktuigkundigen.

Op 1 Januari 1878:

was de richting voorgesteld van	1289.720	Kilom.
〃 〃 〃 vastgesteld 〃	1273.470	〃
waren de onteigeningsbescheiden gereed van	1106.800	〃
was de onteigeningswet uitgevaardigd van	916.576	〃
waren in aanleg of voltooid	913.293	〃
en in exploitatie	880.304	〃

Volgens de Bijlagen der Conc. *Begrooting voor den aanleg van*

staatsspoorwegen, *dienst* 1879, waren de kosten van aanleg van staatsspoorwegen voor zoover betreft de in exploitatie zijnde secties, tot 30 Juni 1878 als volgt:

algemeene kosten voor alle lijnen te zamen	*f*	1,008,162
〃 〃 voor de afzonderlijke lijnen	〃	3,448,792
toezicht op de werken	〃	1,033,739
onteigening	〃	20,411,542
onderbouw	〃	18,436,360
kunstwerken	〃	28,783,078
bovenbouw	〃	24,244,499
overgangswerken	〃	2,197,828
beveiliging	〃	1,255,071
stations	〃	13,638,022
bewaking en afdeeling	〃	1,491,079
seinen	〃	18,531
werken van bizondere aard en strekking	〃	28,688,611
	f	144,655,313

De kosten van aanleg waren voor de 883.767 in exploitatie zijnde kilometers *f* 163,680 gemiddeld per kilometer.

Het bedrag der baten was tot 31 December 1877 *f* 1,160,101.

Bij de wet van 21 Januari 1879 (*Staatsblad* n°. 19) is de begrooting van uitgaven voor den aanleg van staatsspoorwegen, dienst 1879, vastgesteld op *f* 12,650,000.

Concessies. Volgens Bijlage n°. 11 der conceptbegrooting voor den aanleg van staatsspoorwegen, dienst 1879, waren in September 1878 *een* spoorweg-concessie verleend, *twee* concessies vervallen, *vier* aanvragen om concessie afgewezen en 17 bij de regeering in behandeling.

Andere middelen van vervoer. Zie de verschillende opgaven in de *Prov. Verslagen*, waaruit echter geen algemeen overzicht is op te maken.

Volgens verslag *van den landbouw* 1873, bl. 69, is uitgegeven voor het *onderhoud van wegen* (de lengte berekend volgens den staat op bl. 117):

	wegen van het Rijk.		van de provincie.	
	in 't geheel.	per K.M.	in 't geheel.	per K.M.
Groningen ... *f*	—	*f* —	*f* 74,932	*f* 217
Friesland ... 〃	55,734	〃 384	〃 2,832	〃 109
Drenthe ... 〃	15,138	〃 222	〃 1,838	〃 90
Overijssel ... 〃	31,236	〃 149	〃 11,765	〃 222
Gelderland ... 〃	132,286	〃 312	〃 7,877	〃 291
Utrecht ... 〃	56,994	〃 388	〃 13,283	〃 169
Noord-Holland ... 〃	47,220	〃 380	〃 1,275	〃 160
Zuid-Holland ... 〃	76,917	〃 ?	〃 ?	〃 ?
Zeeland ... 〃	20,083	〃 283	〃 29,580	〃 485
Noord-Brabant ... 〃	45,065	〃 180	〃 44,260	〃 63
Limburg ... 〃	49,644	〃 241	〃 22,158	〃 114

Voor de Rijkswegen, behalve de Groningsche, zou derhalve zijn uitgegeven *f* 530,317; voor de Provinciale, de Zuid-Holl. niet medegerekend, *f* 209,800 of *f* 270 per k.m.

De kosten van onderhoud van tolhuizen en tolboomen op elke der groote (Rijks-) wegen was volgens bijl. conc. staatsbegrooting 1876, Vde Hoofdst., n°. 82:

	gemiddeld 1865—1874.	gedurende 1874.
Noord-Brabant	*f* 2,970	*f* —
Gelderland	〃 3,869	〃 4,392
Zuid-Holland	〃 4,237	〃 3,391
Noord-Holland	〃 3,280	〃 3,681
Utrecht	〃 907	〃 1,146
Zeeland	〃 270	〃 283
Friesland	〃 2,630	〃 2,765
Overijssel	〃 1,897	〃 2,471
Groningen	〃 996	〃 784
Drenthe	〃 1,046	〃 1,573
Limburg	〃 —	〃 —
Totaal	*f* 22,102	*f* 20,486

Tollen op de wegen. Omtrent die op de provinciale, gemeente- en particuliere wegen zie men de *Provinciale Verslagen.* Die op de Rijkswegen brachten in 1872 op *f* 344,185, terwijl die wegen aan onderhoud kostten *f* 633,378.76. (Zie bijl. tot de conceptstaatsbegrooting 1874).

Posterij. De algemeene bron voor dit onderwerp is het jaarlijksch Verslag van den minister van financiën, het laatst over 1877, Bijl. Staatsbegr. 1878. Hoofdstuk IX n°. 15. In het *Jaarboekje voor de posterijen*, door den Heer S. GILLE HERINGA, waarvan in 1871 de 16den tot den 23sten jaargang is verschenen, worden de officiëele cijfers tot 1869 en 1870 medegedeeld. De Verslagen over 1871 en 1872 zijn in hun geheel met eenige critische opmerkingen opgenomen in het *Jaarb.* 1872 en 1873. Zie mede den officiëelen *Postgids.*

Het totaalcijfer der portbetalende brieven was in:

1848	6,157,846	vóór de wet van 1 Sept. 1850.
1849	6,078,360	
1850	7,449,614	
1851	10,791,245	ná de wet van 1 Sept. 1850, gewijzigd in 1856.
1855	14.793,575	
1860	19,057,326	
1865	23,627,197	
1870	33,796.646	

1871........36,679 981		
1872........58,969,773		
1873........42,204,571		
1874........44,396,330	ná de wet van 22 Juli 1870.	
1875........46,225,440		
1876........48,534,579		
1877........50,081,939		

Dat der briefkaarten, (met 1871 ingevoerd en tegen verlaagd tarief met de landen der „Algemeene Postvereeniging" sedert 1 Juli 1875), was:

	Binnenland		Buitenland.	
	enkele.	met betaald antw.	enkele	met betaald antw.
1871	4,094,153	—	16,768	—
1872	4,422,660	77,369	20,478	—
1873	5,366,672	55,388	28,077	—
1874	6,303,516	66,425	71,046	—
1875	7,545 037	79,496	259,938	—
1876	8,939,235	90,439	692,936	1,635
1877	10,483,77d	97,869	955,903	1,662

Het totaalcijfer der brieven stond tot de bevolking als:

2.41 brieven per hoofd in 1850.
5.76 〃 〃 〃 〃 1860.
9 〃 〃 〃 〃 1870.

Het aantal binnen- en buitenlandsche brieven was in:

	binnenslands.	buitenslands.	te zamen.
1851	8,522,786	2,268,459	10,791,245
1870	26,854,339	6,942 307	33,796,646
1871	28,834,542	7,845 439	36,679,981
1872	30,595,609	8,374,170	38,969,779
1873	32,810,221	9,349,350	42,204,571
1874	34,607,250	9,789,090	44,396,330
1875	35,881,594	10,343,846	46,225,440
1876	37,904,459	10,630,120	48,534,579
1877	39,457,097	10,620,842	50,081,939

Dat der gefrankeerde en ongefrankeerde in:

	gefrankeerd.	ongefrankeerd.	Totaal.
1853	1,887,074	11,462,779	13,349,853
1863	4,493,325	16,618,515	21,111,840
1873	41,168,448	1,036,123	42,204,571
1874	43,516,293	880,037	44 396,330
1875	45,450,874	774,566	44,225,440
1876	47,933,371	601,208	48,534,579
1877	49,537,693	544,246	50,081,739

	gefrankeerd.
Van de binnenlandscbe brieven waren in 1877	39,105,102
〃 〃 buitenlandsche 〃 〃 〃 〃	10,432,591

Dienstbrieven.	1874.	1875.	1876.	1877.
binnenslands	4,359,704	4,316,172	4,626,174	4,626,174
buitenslands	27,945	14,156	4,003	4,834

Aangeteekende stukken binnenslands in 1876 695,495 1877 757,854
〃 〃 buitenslands 〃 〃 326,219 〃 382,205

Aangeteekende brieven met aangegeven geldwaarden:

1877 {binnenslands..27,612 met eene waarde van *f* 15,252,866
1877 {buitenslands...41,941 〃 〃 〃 〃 〃 22,052,234

Totaal....69,553 *f* 37,305,100 tegen
〃 32,805,017 in 1876.
〃 34,471,619 〃 1875.
〃 30,991,280 〃 1874.
〃 24,030,689 〃 1873.
〃 20,710,753 〃 1872.
〃 13,443,807 〃 1871.
〃 3,209,831 〃 1870.

Dag- en weekbladen en verdere gedrukte stukken. Er werden verzonden:

	BINNENSLANDS.				
	Nieuwspapieren à 1 cent.	Nieuwspapieren à ½ cent.	Te zamen.	Verdere gedrukte werken.	Buitenl. gezam. drukwerken.
1860.	5,107,110	——	5,107,110	988,915	1,852,985
1870.	11,987,553	——	11,987,553	3,012,289	3,013,736
1871.	7,476,266	9,892,066	17,368,332	4,698,189	3 117,702
1872.	7,518,041	10,918,904	18,436,904	4.852,187	4,593,541
1873.	7,957,386	12,109,457	20,066,843	5,584,822	5,143,247
1874.	8,278,272	13,319,663	21,597,937	6,178,279	5,236,972
1875.	9,060,049	14,686,527	23,746,576	6,296,374	——
1876.	9,660,689	16,060,011	25,720,700	7,260,962	4,426,706
1877.	10,075,637	17,430,698	27,506,335	8,651,576	5,420,312

Hierbij op te merken, dat sedert 1 Augustus '76 het port van gedrukte stukken verminderd is tot 1 Cent per 25 grammen, en visite-kaartjes weder als drukwerk kunnen verzonden worden en dat sedert 1 October 1877 als gedrukte stukken kunnen verzonden worden open kaarten ter bestelling van boek- en plaatwerken, dag- en weekbladen, tijdschriften en muziekstukken.

Monsters en stalen van koopwaren werden verzonden: in 1871 592,880, in 1872 717,441, in 1873 866,241, in 1874 884,974, in 1875 958,997, in 1876 1,156,652, in 1877 1,443,350. Het port van monsters is sedert 1 Augustus '76 verminderd tot 2½ Cent per 75 grammen.

Geldverzendingen per postwissels:

Binnenslands.

	aantal wissels.	totaal bedrag.		aantal wissels	totaal bedrag.
1850	25,738	*f* 88,007	1872	465,170	*f* 6,832,466
1855	29,318	〃 442,132	1873	526,685	〃 8,395,914
1860	188,523	〃 1,517,705	1874	590,152	〃 9,723,039
1865	242,414	〃 2,210,967	1875	670,000	〃 11,146,049
1870	404,777	〃 3,032,045	1876	769,833	〃 13,117,496
1871	397,058	〃 4,872,425	1877	853,247	〃 14,681,512

Het gemiddeld bedrag per postwissel was in 1850 *f* 3.41; in 1855 *f* 4.29; in 1860 *f* 8.05; in 1865 *f* 9.17; in 1870 *f* 7.49; in 1871 *f* 12.27; in 1872 *f* 14.69; in 1873 *f* 15.94; in 1874 *f* 16.47; in 1875 *f* 16.64; in 1856 *f* 17.04; in 1877 *f* 17.20½.

Buitenslands.

	aantal wissels.	bedrag.	gemiddeld per wissel verzonden.	gemiddeld per wissel ontvangen.
1870	22,011	*f* 373,523	*f* 13.69½	*f* 22.17½
1871	27,137	〃 492,622	〃 14.63	〃 23.62½
1872	30,518	〃 599,994	〃 20.98	〃 18.63
1873	30,997	〃 678,451	〃 23.47	〃 20.09
1874	54,249	〃 1,118,076	〃 15.—	〃 29.28
1875	68,265	〃 2,389,384	*f* 35.—	
1876	74,882	〃 2,597,483	〃 34.69	
1877	88,136	〃 2,919,195	〃 33.12	

Sedert 16 Juni 1876 zijn ingevoerd de binnenlandsche telegrafische postwissels. Van dien datum tot ult. Dec. 1876 zijn 650 postwissels tot een gezamenlijk bedrag van *f* 52,000 verzonden. In 1877 werden verzonden 3,151 van deze wissels tot een gezamenlijk bedrag van *f* 217,937.

Sedert 1 Nov. 1877 tot ult. Dec. 1877, werden naar België verzonden 13 telegrafische wissels ten bedrage van *f* 566.44 en van daar ontvangen 7 wissels ten bedrage van *f* 589.94.

Sedert 1 Mei tot ult°. Dec. 1876 werden verzonden 98 *spaarbank-postwissels* tot een bedrag van *f* 3622. In 1877 werden verzonden 391 van deze wissels tot een bedrag van *f* 19,697.

Invordering van gelden op quitantiën:

	Aangeboden quitantiën.	Onbetaald gebleven.	Voldane quitantiën.	Ter waarde van:
1871	74,662	9,291	65,371	*f* 255,639
1872	126,507	14,335	112,172	〃 429,676
1873	155,252	16,273	138,979	〃 520,763
1874	199,360	22,176	177,184	〃 763,491
1875	230,063	24,610	205,453	〃 758,113
1876	268,514	27,578	240,936	〃 879,798
1877	322,158	35,961	286,197	〃 ——

Het aantal telegrammen per post verzonden was in 1871 1,921, in 1872 1,161, in 1873 3,031, in 1874 3,116, in 1875 3,459, in 1876 3,514, in 1877 3,978.

Verstrekte postzegels en briefomslagen (de laatste sedert 8 Jan. '76) aan de directeuren der postkantoren:

	getal.	waarde.		getal.	waarde.
1872..	56,690,020	*f* 2,497,223	1875..	68,560,120	*f* 2,930,893
1873.	58,445,180	〃 2,510,131	1876..	70,204,815	〃 2,957,936
1874..	64,432,250	〃 2,769,138	1877..	77,060,890	〃 3,104,960

De ontvangsten bedroegen		De uitgaven	Het batig slot
in 1873.	*f* 2,751,298	*f* 1,822,942	*f* 928,346
〃 1874.	〃 2,661,196	〃 1,871,862	〃 789,331
〃 1875.	〃 2,956,491	〃 2,072,939	〃 883,551
〃 1876.	〃 3,270,089	〃 2,162,646	〃 1,107,444
〃 1877.	〃 3,400,459	〃 2,361,815	〃 1,038,643

Het personeel der postadministratie bestond ult. Dec. 1877 uit 3,525 personen; ult°. Dec. 1876 uit 3,375 personen; ult°. Dec. 1875 uit 3,240 personen; ult°. Dec. 1874 uit 3,143 personen; ult°. Dec. 1873 uit 3,026 personen; ongerekend de surnumerairs en geagreëerde klerken. De afstanden tot het vervoer der brievenmalen waren in 1873 43,289.2 kilom., in 1874 44,305.6 kilom., in 1875 45,103.5 kilom., in 1876 47,322.2 kilom., in 1877 47,916.7 kilom.

Telegrafie. De *bronnen* voor dit onderwerp zijn de jaarlijksche *Verslagen over den toestand der telegrafen* 1852—1877, en de opgaven van het aantal betaalde berichten en de opbrengst der verschillende kantoren in de *Staatscourant*, het laatst over 1878 in *Staatsc.* van 1879 n°. 32.

Ziehier een overzicht sedert de opening der eerste kantoren, 1 Dec. 1852:

	Rijkstelegraaf. Kilometers		Kantoren.		Rijkstelegraaf.		
	lijnen.	draden.	Rijks.	bijz. maatsch.	Berichten. duizendt.[1]	Ontvangst, duizendt.	Uitgaaf, guldens.
1852.	—	—	5	9	1.3	2.4	146.
1853.	336	557	3	9	45.7	51.9	213.3
1855.	997	1,757	13	16	140	157.4	200.3
1860.	1,512	3,526	43	17	413	303.1	397.5
1865.	1,972	5,488	64	40	966	518.3	592.9
1870.	2,983	10,140	119	115	1,838	621.2	963.3
1875.	3,440	12,332	159[2]	171	2,197	744.0	1,208.8
1876.	3,469.8	12,666	162[3]	173	2,358	788.8	1,221.4
1377.	3,519	12,882.6	168[4]	178	2,985	791.0	1,257.3

[1]) Hierbij zijn de diensttelegrammen niet medegerekend.

[2]) Waarvan 80 met vereenigde post- en telegraafdienst.

[3]) Waarvan 85 met vereenigde post- en telegraafdienst.

[4]) Waarvan 91 met vereenigde post- en telegraafdienst.

Op 100 gewisselde telegrammen waren:

	1874.	1875.	1876.	1877.
Binnenl.	64.53	65.61	68.03 [1])	63.33 [3])
Door Nederl. n. 't buitenl. gewisseld	31.90	31.13	29.82 [2])	29.78 [4])
Doorgez.	3.57	3.25	2.15	1.88

Op 100 gewisselde binnenlandsche telegrammen waren:

	1874.	1875.	1876.	1877.
Regeeringsz.	0.11	0.09	0.26	0.09
Effecten	8.98	8.58	7.77 [5])	7.34 [5])
Handsch. v.	52.93	52.65	52.84 [5])	52.21 [5])
Dagbladen	2.64	2.91	2.69 [5])	2.89 [5])
Diversen	35.34	35.77	36.44 [5])	37.47 [5])

Bij vergelijking van 1877 en 1876 zijn

toegenomen: (met inbegrip van kaarttelegrammen)

het binnenl. verkeer met 1.634 ten honderd.
het verkeer van Nederl met en over België met 1.085 " "
het verk. v. Nederl. met en over Duitschland met [6]) 2.307 " "
het geheele verkeerte zamen genomen met 1.178 " "

verminderd:

zijn het verkeer van Nederland met en over Groot-Brittanje met 2,747 pCt. en het verkeer via Nederland tusschen Groot-Brittanje en Duitschland met 11,488 pCt.

Het personeel der rijkstelegrafen bestond telkens op 1 Januari uit de navolgende personen (opzichters, lijnwachters enz., niet medegerekend.

	1876.	1877.	1878.
Lijninspecteurs	9	9	9
Directeuren	145	151	160
Onderdirecteuren	35	37	36
Telegrafisten	379	383	407
Klerken	130	140	131
Adsistenten	1	—	—
Tijdel. klerken, leerlingen	4	3	3
	706	723	746
Bestellers	186	189	377

Door de in Nederland gevestigde telegraafmaatschappijen werden in 1876 en in 1877 het volgende aantal berichten overgeseind:

	Berichten.		Bovendien over Rijks- en andere lijnen gewisselde berichten.	
	1876.	1877.	1876.	1877.
Belgische Groote Centraal-spoorweg	1,195	1,020	13,217	12,394
Nederlandsche Centraal-spoorweg	1,635	1,797	5,899	6,108
Rotterdamsche Telegraafmaatschappij	33,868	18,541	70,956	66,511
Nederl. Rijnspoorwegmaatschappij	13,719	15,394	31,805	33,456
Holl. IJzeren "	3,501	3,223	57,639	49,615
Maatsch. tot exploit. v. Staatsspoorwegen	56,561	62,884	31,811	32,574

---

1) Waaronder ruim 7.9 pCt. aan kaarttelegr. 2) Als voren 0.3 pCt. 3) Als voren 10 pCt. 4) Als voren 0.5 pCt. 5) Onder deze cijfers zijn de kaarttelegrammen mede begrepen. 6) Hieronder zijn geen kaarttelegr. begrepen.

	Berichten. 1876.	1877.	Bovendien over Rijks- en andere lijnen gewisselde berichten. 1876.	1877.
N.-Brab.-Duitsche Spoorwegmaatschappij....	405	374	6,402	6,670
Alg. Maatsch. tot expl. v. spoorw. in België.....	—	—	—	—
Intern. Spoorwegmaatsch. Mechelen-Neuzen...	17	15	729	736
〃 〃 Gent-Neuzen.......	—	—	1,936	1,989
Amsterd. Kanaal-Maatschappij..............	—	400	—	2,252

Circulatiemiddelen.

Muntwezen. Bronnen: Staten der oude zilveren provinciale en generaliteitsmunten van 1 *April* 1845 *tot* 1 *April* 1849 *hermunt, der gouden muntspeciën alsmede der zilveren voor Nederlandsch-Indië bestemde stukken, geslagen na de invoering der wet van* 22 *Maart* 1839, *en der zilveren en koperen muntstukken sedert* 1839 *geslagen*, medegedeeld in *Jaarb.* 1851, bl. 365 volg.; voorts Dr. A. VROLIK, *Verslag van al het verrichte tot herstel van het Ned. Muntwezen, van het jaar* 1842 *tot en met* 1851, uitgegeven ingevolge K. B. van 29 Dec. 1852, N°. 77, Utrecht 1853; de jaarlijksche *Verslagen omtrent de muntwerkzaamheden*, het laatst over 1878, in *Bijblad Staatscourant* 1878—79, N°. 160; *Statistiek der zilveren muntspeciën van* 1840 *tot en met* 1873 *geslagen*, in *Bijblad Staatsc.* 1873—74, *bijl.* N°. 65, bl. 48 volg., alsmede *Verslag en Nader verslag aan den Koning omtrent het Muntwezen, uitgebracht door de Staatscommissie,* benoemd bij K. B. van 30 Oct. 1872, 's Hage 1873, en *Rapport van het Muntcollege over de kopercirculatie*, in *Bijblad Staatsc.* 1871/72, bijlagen bl. 1133.

De waarde der in circulatie zijnde Nederlandsche munt wordt in het *Muntverslag* over 1878 aldus begroot:

Gouden standpenningen.

Sedert 1875 geslagen tienguldenstukken voor..........................		*f* 67,992,550	
Naar Indië gezonden in 1876 en 1877 voor..........................		〃 476,000	
blijft.............			*f* 67,516,550

Zilveren standpenningen.

Ult. Dec. 1877 voorhanden, voor.....		*f* 147,940,855	
In 1878 naar de overzeesche bezittingen uitgevoerd door het Dept van Koloniën, voor.........	*f* 10,110,000		
van daar teruggekeerd voor	〃 6,220,000		
		〃 3,780,000	
			〃 144,160,855

Zilveren pasmunt.

Afgeleverd tot ult. Dec. 1878, voor	*f*	6,866,300
Te zamen in 1878 voor	*f*	218,543,705
1877 ″	″	222,223,705

De waarde der circuleerende koperen en bronzen pasmunt werd in het *Muntverslag* over 1877 begroot op *f* 1,972,000. Volgens het *Verslag* over 1878 zijn in dat jaar afgeleverd aan centen en halve centen voor nominaal *f* 559 000; het Verslag voegt er echter bij dat de juiste opgaven ontbreken, omtrent de inhouding van koperen munt aan de landskantoren, zoodat de hoeveelheid circulerende centen en halve centen moeielijk kan geraamd worden.

In 1878 werden door de munt afgeleverd het volgende aantal muntstukken:

dukaten	87,292	bronzen centen	53,900,000
10–centsstukken	1,000,000	″ ½ centen	4,000,000

Met inbegrip van proef- en buspenningen en afgekeurde stukken, werden derhalve in 1878 aan de munt geslagen 58,991,499 stuks muntstukken. De nominale waarde der afgeleverde stukken bedraagt *f* 659,000, de ducaten niet medegerekend.

In de *Muntverslagen* wordt de volgende opgaaf gevonden van de zilverprijzen in 1875, 1876, 1877 en 1878.

	1875.	1876.	1877.	1878.
		Pence per once st.:		
Januari	$57^{1}/_{2}$	$55^{17}/_{32}$	$57^{11}/_{16}$	$53^{25}/_{32}$
Februari	$57^{15}/_{32}$	$54^{1}/_{8}$	$56^{13}/_{16}$	$54^{9}/_{32}$
Maart	$57^{5}/_{64}$	$52^{31}/_{32}$	$54^{7}/_{8}$	$54^{1}/_{2}$
April	$57^{7}/_{16}$	$53^{11}/_{16}$	$54^{1}/_{8}$	$54^{1}/_{16}$
Mei	$56^{12}/_{32}$	$52^{15}/_{16}$	$54^{1}/_{4}$	$53^{1}/_{2}$
Juni	$55^{7}/_{8}$	$51^{7}/_{8}$	$53^{3}/_{4}$	$53^{3}/_{16}$
Juli	$55^{3}/_{4}$	$48^{3}/_{4}$	$54^{1}/_{8}$	$52^{1}/_{2}$
Augustus	$56^{9}/_{32}$	$52^{3}/_{16}$	$54^{3}/_{16}$	$52^{3}/_{8}$
September	$56^{3}/_{4}$	$51^{18}/_{32}$	$54^{3}/_{8}$	$51^{11}/_{16}$
October	$56^{7}/_{8}$	$52^{17}/_{32}$	$55^{3}/_{32}$	$50^{15}/_{32}$
November	$56^{13}/_{16}$	$53^{29}/_{32}$	$54^{19}/_{32}$	$50^{1}/_{2}$
December	$56^{29}/_{64}$	$56^{9}/_{16}$	54	$49^{31}/_{32}$
gem.	$56^{3}/_{4}$	$53^{1}/_{16}$		$52^{9}/_{16}$

Een opgaaf der *wekelijksche* zilverprijzen op de Londensche markt, van 1 Januari 1873 tot 27 October 1877, is te vinden in *Bijblad* der *Staatscourant* 1877—78, Bijl. Tweede Kamer, n°. 92.

Credietinstellingen.

Nederlandsche Bank. Bronnen: Verslag van den President en

Verslag van de Commissarissen, uitgebracht in de algemeene vergadering van Stemgerechtigde aandeelhouders 1865/6—1878/79 en de verschillende officiëele mededeelingen over 1814 tot en met 1875/76, in het *Jaarboekje* 1850 en volg.; inzonderheid jaarg. 1850, bl. 264, jaarg. 1864, bl. 293 en de overzichten van Mr. J. F. B. BAERT, jaarg. 1864 bl. 271, 1869 bl. 457, 1877 bl. 93 van het Mengelwerk, aan wien wij ook danken het volgende overzicht van den toestand en de werkzaamheden van de Nederlandsche Bank van 1 April 1878 tot 31 Maart 1879.

Het bedrag der DISCONTEERINGEN was:

naar de maanden:				Verschil met het vorige boekjaar:
April .... *f*	36,481,640.50½	meer	*f*	4,472,481.65½
Mei.............. 〃	24,861,746.88½	〃	〃	6,056,252.37
Juni .... 〃	28,005,428.79	〃	〃	14,763,119.52½
Juli.............. 〃	59,549,940.09½	〃	〃	39,174,833.07½
Augustus.......... 〃	30,424,013.69½	〃	〃	10,072,025.21
September......... 〃	34,301,003.13½	〃	〃	15,129,305.96½
October .... 〃	44,350,855.01	〃	〃	3,671,345.17½
November.......... 〃	28,087,804.87½	minder	〃	4,808,881.96½
December.......... 〃	36,697,231.96½	meer	〃	7,489,981.48
Januari........... 〃	27,692,884.12	〃	〃	2,132,346.11½
Februari.......... 〃	20,340,959.07	〃	〃	2,465,638.75½
Maart............. 〃	30,778,923.56½	〃	〃	7,192,788.75½
1878/79...... *f*	401,572,431.71	minder	*f*	107,811,236.11½

naar den aard der stukken:

				Verschil m. h. vor. boekj.
Wisselbriev. met 3 handteek. *f*	260,927,949.06	meer	*f*	89,100,890.13½
Ander handelspapier....... 〃	140,589,414.52½	〃	〃	18,664,982.85½
Totaal......... *f*	401,517,363.58½	meer	*f*	107,765,872.99
Schuldbriev. en rentebewijz. 〃	55,068.12½	〃	〃	45,363.12½
Algemeen totaal..... *f*	401,572,431.71	meer	*f*	107,811,236.11½

naar de Bankkantoren:

Agentschappen........... *f*	92,664,816.84	meer	*f*	7,618,241.28½
Bijbank................. 〃	115,463,846.05	〃	〃	30,985,861.67
Hoofdbank............... 〃	193,443,768.82	〃	〃	69,207,133.16

De wisselbrieven met ten minste 3 handteekeningen bedroegen 64.98½ pCt., het ander handelspapier 35.01½ pCt. van het totaal der disconteeringen.

Het aandeel van de onderscheidene Bankkantoren in de disconteeringen was voor de:

Agentschappen	23.08	pCt.
Bijbank	28.75	〃
Hoofdbank	48.17	〃

Het aantal gedisconteerde stukken bedroeg:

		Verschil m. h. vor. Boekj.	
Wisselbrieven en ander handelspapier	124,039	meer	20,685
Schuldbrieven en rentebewijzen	103	〃	88

De beweging der BELEENINGEN was naar de maanden:

nieuw gesloten:

			Verschil m. h vorig. Boekj.		
April	*f*	5,347,000	minder	*f*	129,200
Mei	〃	4,768,000	〃	〃	1,225,400
Juni	〃	2,366,800	〃	〃	600,300
Juli	〃	7,622,000	meer	〃	4,957,300
Augustus	〃	3,656,800	〃	〃	872,900
September	〃	6,206,400	〃	〃	4,234,700
October	〃	4,697,350	〃	〃	937,850
November	〃	4,286,700	minder	〃	658,000
December	〃	3,849,700	〃	〃	1,736,700
Januari	〃	3,687,455	〃	〃	1,682,250
Februari	〃	1,586,600	〃	〃	2,418,200
Maart	〃	2,449,100	〃	〃	2,436,600
1878/79	*f*	50,523,900	meer	*f*	116,100

geprolongeerd:

April	*f*	14,980,575	meer	*f*	2,663,805
Mei	〃	15,191,990	〃	〃	3,894,670
Juni	〃	13,257,965	〃	〃	3,514,950
Juli	〃	17,425,795	〃	〃	3,790,730
Augustus	〃	15,043,510	〃	〃	2,316,235
September	〃	13,473,990	〃	〃	3,519,925
October	〃	17,060,210	〃	〃	4,164,250
November	〃	15,824,195	〃	〃	2,533,575
December	〃	16,149,750	〃	〃	5,330,030
Januari	〃	17,364,940	〃	〃	3,152,525
Februari	〃	16,286,410	〃	〃	971,020
Maart	〃	15,484,735	〃	〃	3,164,165
1877/78	*f*	187,544,065	meer	*f*	39,015,880

afgelost:

April	*f*	3,399,420	meer	*f*	195,590
Mei	〃	3,488,285	minder	〃	232,135
Juni	〃	4,783,280	meer	〃	988,360
Juli	〃	6,214,495	〃	〃	2,343,340
Augustus	〃	5,242,865	〃	〃	1,906,615
September	〃	2,390,040	minder	〃	747,980

			Verschil m. h. vor. boekj.	
October	*f*	3,817,845	meer	*f* 1,675,400
November	〃	3,057,955	〃	〃 680,555
December	〃	3,181,020	〃	〃 847,820
Januari	〃	4,794,545	〃	〃 1,817,415
Februari	〃	4,651,420	〃	〃 203,970
Maart	〃	4,683,350	〃	〃 1,409,580
1878/79	*f*	49,704,520	meer	*f* 11,081,530

naar den aard van het onderpand:

gesloten beleeningen op:				
effecten	*f*	41,007,600	meer	*f* 2,953,100
goederen	〃	9,339,200	minder	〃 2,787,500
specie	〃	177,100	〃	〃 49,500
Totaal	*f*	50,523,900	meer	*f* 116,100
geprolongeerde beleeningen op:				
effecten	*f*	162,293,385	meer	〃 37,376,775
goederen	〃	24,946,630	〃	〃 1,749,555
specie	〃	304,050	minder	〃 110,450
Totaal	*f*	187,544,065	meer	*f* 39,015,880
afgeloste beleeningen op:				
effecten	*f*	38,769,380	meer	*f* 10,568,680
goederen	〃	10,797,690	〃	〃 690,200
specie	〃	137,450	minder	〃 177,350
Totaal	*f*	49,704.520	minder	*f* 11,081,530

naar de Bankkantoren:

gesloten door de:				
Agentschappen	*f*	25,024,900	minder	*f* 4,367,500
Bijbank	〃	6,712,500	〃	〃 1,003,000
Hoofdbank	〃	18,786,500	meer	〃 5,486,600
geprolongeerd door de:				
Agentschappen	*f*	105,484,585	meer	*f* 23,207,665
Bijbank	〃	25,860,600	〃	〃 2,577,600
Hoofdbank	〃	56,198,880	〃	〃 13,230,615
afgelost door de:				
Agentschappen	*f*	25,380,700	meer	*f* 2,273,675
Bijbank	〃	8,471,300	〃	〃 3,387,300
Hoofdbank	〃	15,852,520	〃	〃 5,420,555

Het OPEREEREND KAPITAAL was gemiddeld:

disconto's	*f*	65,590,485	meer	*f* 17,925,245
beleeningen op effecten	〃	46,779,824	〃	〃 10,076,388
beleeningen op goederen	〃	7,766,738	〃	〃 465,042
beleeningen op specie	〃	108,272	minder	〃 40,757
beleeningen	〃	54,654,834	meer	〃 10,500,673
opereerend kapitaal	〃	120,245,319	〃	〃 28,425,918

en naar de onderscheidene wijzen van credietverstrekking evenredig aldus verdeeld:

disconto's		54.5 pCt.
beleeningen op	effecten	38.94 〃
	goederen	6.47 〃
	specie	0.09 〃

De onderscheidene Bankkantoren deelden daarin voor 't volgende bedrag:

			Verschil m. h. vorig Boekj.	
disconto's	Agentschappen	*f* 21,287,969	meer	*f* 1,982,554
	Bijbank	〃 15,687,423	〃	〃 5,051,114
	Hoofdbank	〃 28,615,093	〃	〃 10,891,577
beleeningen	Agentschappen	〃 30,597,477	meer	〃 5,374,640
	Bijbank	〃 7,700,102	〃	〃 836,733
	Hoofdbank	〃 16,357,255	〃	〃 4,289,300
opereerend kapitaal	Agentschappen	〃 51,885,446	meer	〃 7,357,194
	Bijbank	〃 23,387,525	〃	〃 5,887,847
	Hoofdbank	〃 44,972,348	〃	〃 15,180,877

en dit bedrag was bij de kantoren evenredig aldus gesplitst:

	DISCONTO'S.	BELEENINGEN.	OPEREEREND KAPITAAL.
Agentschappen	32.43 pCt.	55.98 pCt.	43.15 pCt.
Bijbank	23.92 〃	14.09 〃	19.44 〃
Hoofdbank	43.65 〃	29.93 〃	37.41 〃

De uiterste grenzen, binnen welke het opereerend kapitaal zich bewoog, zijn hieronder aangewezen:

	Tijdstip.	Hoogste cijfer.	Tijdstip.	Laagste cijfer.
disconto's	13 Juli 1878	*f* 79,227,106	1 April 1878	*f* 47,384,050
effecten	6 Jan. 1879	〃 50,920,315	〃 〃 〃	〃 42,237,890
goederen	2 April 1878	〃 8,945,615	8 Oct. 〃	〃 7,064,180
specie	31 Maart 1879	〃 151,150	10 〃 〃	〃 86,800
beleening	6 Jan. 〃	〃 58,724,010	1 April 〃	〃 51,139,905
opereer. kapit.	7 Nov. 1878	〃 137,038,818	〃 〃 〃	〃 98,523,955

De RENTESTAND onderging de volgende veranderingen:

	DISCONTO VAN		BELEENINGEN OP			
	Wissels.	Promessen.	Effecten. binnenl.	Effecten. buitenl.	Goederen.	Specie.
26 Aug. 1875	3	3½	3	3½	3	1
10 April 1878	3	3½	3	4	3	1
2 Mei 〃	3½	4	3½	4½	3½	1
9 Oct. 〃	4	4½	4	5	4	1
5 Febr. 1879	3½	4	4	5	4	1

Gemiddeld was het bedrag der:

		Verschil m. h. vor. boekj.	
bankbiljetten	*f* 188,288,663	minder	*f* 11,222,891
bankassignatiën	〃 482	meer	〃 257
rek.-cour.-saldo's	〃 32,192,245	〃	〃 16,615,339
opeischbare schuld	*f* 220,481,390	minder	*f* 5,392,705

De hoogste en de laagste cijfers waren:

	Tijdstip.	Hoogste cijfer.	Tijdstip.	Laagste cijfer.
bankbiljetten.....	3 Mei 1878	*f* 204,700,345	25 Maart 1879	*f* 173,279,385
bankassignatiën..	23 Dec. 〃	〃 3,669		nihil.
rek.-cour.-saldo's.	14 〃 〃	〃 46,850,839	17 April 1878	〃 7,635,486
opeischb. schuld..	7 Nov. 〃	〃 237,148,994	19 〃 〃	〃 201,995,374

De verhouding tusschen de onderscheidene soorten der op 31 Maart 1879 tot een bedrag van *f* 173,648,780 omloopende bankbiljetten, wordt aangeduid in den volgenden staat:

BILJETTEN 31 MAART 1879,

van	Aantal.	Verhouding van het waardebedrag.
f 1000	41,800	24.07 pCt.
〃 500	12	—
〃 300	69,910	12.08 〃
〃 200	98,273	11.32 〃
〃 100	376,811	21.70 〃
〃 80	36	—
〃 60	372,494	12.87 〃
〃 40	395,639	9.12 〃
〃 25	614,240	8.84 〃
	1,969,215	100

De onderstaande tabel doet den omvang der VERWISSELINGEN kennen:

				Verschil m. h. vor. Boekj.
bankbiljetten	aan de Bank aan-	specie...	*f* 38,938,880	mind. *f* 1,291,335
〃	genomen ter	bankbilj.	〃 155,864,260	〃 〃 4,093,200
specie......	verwisseling tegen	〃	〃 31,532,370	meer 〃 697,970
		Totaal........	*f* 226,335,510	mind. *f* 4,586,565

Het totaal der verwisselingen was als volgt over de onderscheidene Bankkantoren verdeeld:

		Verschil m. h. vor. Boekj.
Agentschappen..................	*f* 113,869,765	minder *f* 3,386,760
Correspondentschappen...........	〃 27,850,775	〃 〃 708,970
Bijbank........................	〃 43,667,965	meer 〃 697,970
Hoofdbank......................	〃 40,947,005	minder 〃 1 182,970
Nederl. Bank....................	*f* 226,335,510	minder *f* 4,586,565

De voorraad MUNT en MUNTMATERIAAL was gemiddeld *f* 118,332,771, *f* 22,314,900 lager dan in het vorige boekjaar. De voorraad wisselde af van *f* 114,011,387 13 Mei 1878 tot *f* 124,345,630 26 Febr. 1879. De opeischbare schuld was gemiddeld voor 53.67 pCt. door metaal gedekt, tegen 65.39 pCt. in 1877/78.

Het BESCHIKBAAR SALDO VAN MUNT EN MUNTMATERIAAL wisselde

af van *f* 21,551,918 13 Juli 1878 tot *f* 42,474,406 2 April 1878, en was gemiddeld *f* 30,143,647, *f* 24,468,582 lager dan in het vorige jaar.

De beweging van het MUNTMATERIAAL was in kilo's metaal fijn voor het

Zilver:

nihil, evenmin als in 't vorige jaar.

Goud:

		Verschil m. h. vorig Boekj.	
verkocht	3,169	minder	10,507
vermunt	nihil		nihil
	3,169		
gekocht	483	minder	319
vermindering	2,686		

Er werden:

	Colli's.			Verschil m. h. vor. boekj.
in bewar. gegev.	293	mind. 41,	aangegev. voor een waarde van *f* 24,626,700	mind. *f* 8,567,600
teruggenomen	264	〃 41,	〃 23,700,700	〃 〃 7,077,500

Op 31 Maart 1879 waren in bewaring 273 colli's, aangegeven voor een waarde van *f* 21,275,400.

De WINST- EN VERLIESREKENING gaf de volgende uitkomsten:

		Verschil m. h. vor. Boekj.		
rente van disconteeringen	*f* 2,569,439.52	meer	*f*	944,684.94
〃 〃 beleeningen	〃 2,180,775.91½	〃	〃	746,116.26½
verschill. provisiën van rek.-courant-houders, voor incasseeringen, van bankassignatiën, van kasquitantien, enz., bewaarloon	〃 40,408.06	minder	〃	5,777.17
rente van het reservefonds	〃 183,359.00½	〃	〃	330.99½
winst op muntmateriaal	〃 22,562.33	〃	〃	131,064.94
meer ontvangen op vroeger onbetaald gebleven disconto dan waarop gerekend was, na dekking van het in dit jaar geleden verlies	〃 5,007.61	meer	〃	950.48
nog ingekomen op vroeger afgeschreven verlies op beleening	〃 nihil	minder	〃	18.55
onverdeelde winst van 't vorige boekjaar	〃 12,120.51	〃	〃	464.56
Totaal	*f* 5,013,672.95	meer	*f*	1,554,095.47½

na aftrek van:

		Verschil m. h. vor. boekj.		
patentrecht.................*f*	104,039.03	meer	*f*	35,635.20
vergoeding aan den Staat, (Staatsblad 1871, nº. 86)....〃	100,000.—	gelijk 't vorig boekjaar.		
gewone onkosten...........〃	537,676.34½	meer	*f*	50,082.91½
voor verlies afgeschreven....〃	nihil		〃	nihil.
art. 41 der Statuten.........〃	207,590.22½	meer	〃	88,130.52
Totaal........*f*	949,305.60	meer	*f*	173,848.63½
blijft er...................*f*	4,064,367.35	meer	*f*	1,380,246.84
voor de aandeelhouders, of 〃	254.—	〃	〃	87.—

per aandeel van *f* 1000.— beschikbaar.

Op 31 Maart 1878 was de stand der voornaamste Bankcijfers als volgt:

			Verschil m. h. vor. Boekj.		
disconto-rekening	der Agentschappen.*f*	20,157,302.01	meer	*f*	1,187,927.90½
	〃 Bijbank.......〃	13,918,303.28	〃	〃	2,458,619.73½
	〃 Hoofdbank.. .〃	20,440,541.14	〃	〃	3,754,111.90½
	〃 Ned. Bank....*f*	54,516,146.43	meer	*f*	7,400,659.54½
beleening rekening.	der Agentschappen.*f*	28,580,880.—	minder	*f*	355,800.—
	〃 Bijbank.......〃	5,868,000.—	〃	〃	1,758,800.—
	〃 Hoofdbank....〃	17,328,505.—	meer	〃	2,933,980.—
	〃 Ned Bank....*f*	51,777,385.—	meer	*f*	819,380.—
specie....................	*f*	115,154,118.02	meer	*f*	3,177,373.16½
muntbiljetten..............	〃	3,719,930.—	minder	〃	95,250.—
muntmateriaal.............	〃	7,639,937.26	〃	〃	4,422,669.40
bankbiljetten in omloop..	*f*	173,648,780.—	〃	*f*	17,347,860.—
bankassignatiën 〃 〃.....	〃	930.62	meer	〃	930.62
rekening-courant-saldo's....	〃	39,385,155.19	〃	〃	22,821,365.22
opeischbare schuld.........	*f*	213,034,865.81	meer	*f*	5,474,435.84
reservefonds...............	*f*	4,293,857.50	〃	*f*	20,623.75

Andere Credietinstellingen. Zie de verslagen, voor een deel opgenomen in de Verslagen der Kamers van Koophandel en *Prov. Verslagen.*

Spaarbanken. De *bronnen* zijn: het officiëele *Verslag over de verrichtingen aangaande het armbestuur*, laatstelijk dat over 1876, in het *Bijblad Staatscourant* 1878/79, nº. 66; de verslagen der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen;* de speciale Verslagen van verschillende instellingen, en de uit die bronnen samengestelde critische overzichten van Mr. G. A. FOKKER, in het jaarboekje 1858, bl. 290, 1863, bl. 317, 1869, bl. 432, 1873, bl. 431 en 1875 *Mengelwerk*, bl. 25. De volgende cijfers zijn ontleend aan het *Verslag* aangaande het armbestuur.

Jaren.	Aantal banken.	Getal deelhebbers bij de opmaking der laatste rekening.	Terugbetaald aan deelhebbers voor inlage en intresten.	Bedrag van gedane inlagen.	Verhouding van het aantal deelhebbers op 1000 inwoners. van het rijk.	Gemiddeld bedrag van kapitaal per deelhebber.	Op de *f* 1.— opgevraagd geld met intrest bedroeg inlage gemidd.
1867..	166	76,810	2,771,973	3,285,449	21.38	*f* 134.21	*f* 1.19
1868..	165	82,188	2,978,935	3,860,975	22.65	〃 142.08	〃 1.29
1869..	169	88,512	3,420,928	4,160,458	24.23	〃 144.32	〃 1.29
1870..	171	89,704	4,642,902	3,968,639	24.32	〃 143.32	〃 1.21
1871..	189	97,940	3,801,476	4,865,622	26.92	〃 155.61	〃 1.27
1872..	186	108,502	4,464,695	5,572,459	29.53	〃 156.16	〃 1.25
1873..	209	118,656	4,998,382	6,256,865	31.91	〃 161.02	〃 1.27
1874..	219	132,061	5,317,726	7,125,840	35.05	〃 164.13	〃 1.34
1875..	223	148,922	5,786,586	8,791,568	39.09	〃 175.33	〃 1.52
1876..	259	174,381	7,309,728	9,971,428	45.11	〃 171.07	〃 1.36

Op de 1000 inwoners der betrokkene provincies trof men aan het volgende getal deelhebbers met gemiddeld bedrag van kapitaal per deelhebber:

	1875.		1876.	
	Deelhebber.	Kapitaal.	Deelhebber.	Kapitaal.
in Noord-Brabant	14.65	*f* 135.67	17.92	*f* 134.88
〃 Gelderland	30.39	〃 198.17	34.11	〃 203.30
〃 Zuid-Holland	69.36	〃 176.57	81.01	〃 168.95
〃 Noord-Holland	57.39	〃 118.69	67.81	〃 112.58
〃 Zeeland	21.48	〃 160.12	24.47	〃 159.31
〃 Utrecht	40.87	〃 172.42	44.94	〃 175.10
〃 Friesland	31.83	〃 144.03	34.50	〃 151.37
〃 Overijssel	24.59	〃 153.92	26.71	〃 159.98
〃 Groningen	43.14	〃 406.04	47.17	〃 403.77
〃 Drenthe	12.31	〃 231.65	14.25	〃 249.71
〃 Limburg	4.18	〃 190.09	5.25	〃 175.30
〃 Nederland	39.09	*f* 175.33	45.11	*f* 171.07

Bij deze cijfers dient opgemerkt dat de opgaven van enkele banken (10 à 12) ontbreken of onvolledig werden gegeven.

Volgens het *Verslag betrekkelijk den dienst der Posterijen* over 1877, werden sedert 1 Mei 1876 gelden per *Spaarbank-postwissel* verzonden, te weten: in 1876 98 stuks tot een bedrag van *f* 3,621.73½, in 1877 391 stuks tot een bedrag van *f* 19,696.93½. Volgens het *Verslag* omtrent het Armbestuur over 1876 stonden 50 spaarbanken in betrekking met post- en hulpkantoren.

Het *Verslag* omtrent het Armbestuur over 1876 bevat voor 't eerst berichten aangaande de *Schoolspaarbanken* in Nederland. Hoezeer de opgaven nog niet in alle opzichten als juist worden aangemerkt, schijnt toch te blijken dat minstens in 93 scholen de gelegenheid tot sparen wordt gegeven en dat minstens 8,168 scholieren daarvan gebruik maken. De bedragen door de kinderen ingelegd en aan hen uitbetaald worden vermeld als *f* 52,075 en *f* 24,990. Onder de hierboven vermelde spaarbank-cijfers zijn deze bedragen meerendeels begrepen.

In de provinciën Groningen, Drenthe en Limburg zijn geene schoolspaarbanken ingevoerd naar het *Verslag* mededeelt.

Spaarkassen: De *bronnen* zijn het *Verslag over de verrichtingen aangaande het armbestuur* en de Verslagen der onderscheidene instellingen. Volgens het regeeringsverslag waren er in: 1866 32, in 1876 31 spaarkassen. — Het aantal deelhebbers bedroeg in 1866 7,400, in 1876 6,570; de inlagen klommen van *f* 94,899 in '66 tot *f* 127,062 in '76. De opgaven van enkele spaarkassen ontbreken.

Hulpbanken. Aan de Regeeringsverslagen *over de verrichtingen aangaande het armbestuur*, laatstelijk over 1876, ontleenen wij de volgende opgaven:

	Getal hulpbanken.	Aantal gedane voorschotten.	Getal personen aan wie.	Bedrag der voorschotten.	Gemiddeld voorschot per persoon.
1867......	38	7,933	6,393	*f* 557,873	*f* 87.26
1868......	39	7,922	6,555	" 572,150	" 87.28
1869......	40	7,827	6,435	" 586,205	" 91.09
1870......	42	8,041	6,751	" 638,396	" 94.56
1871......	43	8,558	7,014	" 682,819	" 97.35
1872......	43	8,276	6,808	" 691,433	" 101.84
1873......	45	8,159	6,690	" 700,212	" 104.65
1874......	45	8,032	6,913	" 698,282	" 101.01
1875......	46	8,017	6,574	" 723,742	" 110.09
1876......	49	8,213	6,830	" 760,717	" 111.38

Hierbij moet opgemerkt worden, dat de opgaven van enkele banken telken jare ontbraken.

Banken van leening. De *bron* voor dit onderwerp is het *Verslag over de verrichtingen aangaande het armbestuur;* men vergelijke het Statistisch Overzicht over 1847—1866, door den Heer C. J. VAN HEEL, in dit *Jaarboekje* 1871, bl. 220 volg.

	Banken beheerd door administraties op openbaar gezag ingesteld.		
	1874.	1875.	1876.
getal	33	31	29
kapitalen, waarmede zij werkten	*f* 2,605,917	*f* 2,557,856	*f* 2,275,301
interest der panden	7½-16 pCt.	7½ à 16 pCt.	7½ à 16 pCt.
beleende panden	2,534,335	2,361,784	2,367,190
geloste 〃	2,472,925	2,325,052	2,314,425
verkochte 〃	57,430	64,272	62,991
geleende gelden	*f* 7,967,549	*f* 7,692,631	*f* 7,866,548
geloste 〃	〃 7,743,578	〃 7,560,809	〃 7,683,280
ontvangsten	〃 8,311,667	〃 8,136,711	〃 8 259 411
uitgaven	〃 8,341,637	〃 8,074,359	〃 8,232,090
winst	〃 3,748	〃 15,363	〃 14,772
verlies	〃 9,894	〃 10,777	〃 8,812

	Verpachte en vergunde banken.		
	1874.	1875.	1876.
getal	36	33	31
interest der panden	6-16 pCt.	6 à 16 pCt.	6 à 16 pCt.
beleende panden	272,242	244,122	253,219
geloste 〃	253,755	230,172	233,417
verkochte 〃	6,643	5,970	6,144
geschoten gelden	*f* 634,042	*f* 583,682	*f* 602,608
geloste 〃	〃 597,826	〃 566,316	〃 558,563
ontvangsten	〃 645,902	〃 611,890	〃 607,014
uitgaven	〃 638,241	〃 587,504	〃 615,918

Maatschappijen ter bevordering des handels.

De Nederlandsche Handelmaatschappij. Zie in dit *Jaarboekje*, 1850 en volgende jaren, de officiëele opgaven van het aantal bevrachte schepen, betaalde vrachten, verkochte producten enz. over 1824 tot 1873. Ook in het *Verslag der Kamer van Koophandel te Amsterdam*, wordt die statistiek medegedeeld.

Voor 1875—1878 heeft men de volgende cijfers, welwillend door de Directie ons medegedeeld:

	1875.	1876.	1877.	1878.
Bevrachte schepen	27	—	—	—
Gemeten lasten	6,156	—	—	—
Vracht per last	—	—	—	—

Betaalde vrachten voor retourladingen uit N.-Ind.	1875.	1876.	1877.	1878.
tourladingen uit N.-Ind.	*f* 2,760,790	*f* 2,135,580	*f* 2,888,084	*f* 2,080,891
Uit vreemde havens	〃 53,147	〃 143,504	〃 81,756	〃 262,266
Totaal	*f* 2,813,937	*f* 2,279,084	*f* 2,969,840	*f* 2,343,157

Voor rekening of aan de consignatie der Handelmaatschappij werden in 1878 aangevoerd:

		Amsterdam.	Rotterdam.	Dordrecht, Schiedam, Middelburg.	Totaal 1878.	Totaal 1877.
Koffie	balen	237,220	370,980	141,297	749,497	1,055,424
	kilogr.	14,101,707	22,084,439	8,411,410	44,617,556	—
Suiker	kanassers	12,888	13,174	—	26,062	8,329
	kilogr.	2,933,565	2,998,664	—	5,932,229	—
id. (Surin.)	vaten	2,728	—	—	2,728	2,292
	kilogr.	1,048,886	—	—	1,048,886	—
Tin	blokken	81,570	46,583	392	128,545	158,093
	kilogr.	2,628,346	1,428,351	12,097	4,068,794	—
Indigo (Java)	kisten	149	197	—	346	679
	kilogr.	9,415	12,449	—	21,864	—
Bindrotting	bossen	87,710	84,248	—	171,958	168,195
	kilogr.	526,256	505,485	—	1,031,741	—
Tabak	pakken	1,130	1,256	—	2,386	7,606
	kilogr.	90,299	101,483	—	191,782	—
Katoen	balen	17,641	1,500	—	19,141	—
	kilogr.	3,563,482	303,000	—	3,866,482	—
Notenmuscaat	colli	580	28	—	608	267
	kilogr.	73,486	3,548	—	77,034	—
Foelie	colli	180	—	—	180	239
	kilogr.	14,040	—	—	14,040	—
Kruidnagelen	balen	298	276	—	574	—
	kilogr.	14,207	11,787	—	25,994	—
Kajapoet-olie	kelders	—	163	—	163	—
	liters	—	3,248	—	3,248	—
Notenzeep	kisten	—	1	—	1	2
	kilogr.	—	55	—	55	—
Kapok	balen	169	82	—	251	138
	kilogr.	13,520	6,560	—	20,080	—
Rijst	balen	4,625	—	—	4,625	5,083
	kilogr.	350,331	—	—	350,331	—
Sandelhout	stuks	—	1,621	—	1,621	—
	kilogr.	—	8,817	—	8,817	—
Wol	balen	—	614	—	614	495
	kilogr.	—	238,262	—	238,262	—

		Amsterdam.	Rotterdam.	Dordrecht, Schiedam, Middelburg.	Totaal 1878.	Totaal 1877.
Gom Benzoën.....	kisten	18	—	—	18	—
	kilogr.	2,055	—	—	2,055	—
Wortelhout.......	stuks	1,731	318	—	2,049	5,932
	kilogr.	25,022	8,341	—	33,368	—
Rameh..........	kisten	1	—	—	1	6
	kilogr.	90	—	—	90	—
Melasse (Surin.)...	vaten	503	—	—	503	495
	kilogr.	263,572	—	—	263,572	—
Parelmoerschelpen.	kisten	2	—	—	2	—
	kilogr.	345	—	—	345	—
Sapanhout........	picols	—	—	—	—	210
	kilogr.	—	5,565	—	5,565	—
Thee............	kisten	1,817	417	—	2,234	1,411
	kilogr.	65,412	15,012	—	80,424	—
Kinabast.........	kisten	695	—	—	695	1,108
	kilogr.	43,752	—	—	43,752	—
Japans. goederen..	kisten	61	—	—	61	68
Cassia Vera......	pakken	384	—	—	384	1,277
	kilogr.	8,346	—	—	8,346	—
Gutta Percha.......	colli	17	—	—	17	45
	kilogr.	2,508	—	—	2,508	—
Gom Damar.......	colli	1,172	421	—	1,593	1,615
	kilogr.	134,700	48,035	—	182,815	—
Gom Elastiek......	colli	3	—	—	3	99
	kilogr.	130	—	—	130	—
Guta Getang.......	colli	79	—	—	79	—
	kilogr.	6,359	—	—	6,359	—
Huiden...........	stuks	2,513	—	—	2,513	9,392
	kilogr.	13,062	—	—	15,062	—

De hoeveelheid en de middenprijzen der in veiling aangebrachte koffie, suiker en indigo waren in 1878 als volgt:

Koffie...........	485,183 balen	te Amsterdam	ƒ 52.76, 49.52, 52.89, 54.72
	(28,892,084 kilogr.)		〃 47.41, 52·24, 50.73, 47.07
	395,385 balen	〃 Rotterdam	〃 48.01.
	(23,529,462 kilogr.)		
Suiker...........	15,576 kanass.	〃 Amsterdam	〃 20½ à 30½.
	2000 zak.		
	(3,696,826 kilogr.)		
	3,995 kanass.	〃 Rotterdam	
	(958,103 kilogr.)		
Id. (Surin.)......	2,428 vaten	〃 Amsterdam	〃 25.45 à 26.92.
	(914,265 kilogr.)		

Indigo (Java).........470 kisten te Amsterdam (27,917 kilogr.) } *f* 4.33[56].

Id. (Bengal)........26 kisten „ Amsterdam (3,428 kilogr.) } „ 3.51.

De bruto-opbrengst der in 1877 door de Ned. Handelmaatschappij verkochte goederen was, van:

	AMSTERDAM.	ROTTERDAM.
Koffie	*f* 28,901,456.58	*f* 23,596,898.52½
Suiker.............	„ 1,212,588.41	„ 237,913.69½
Indigo.............	„ 267,182.22	„ ——
Tin.............	„ 1,950,592.52	„ 1,581,262.75
Specerijen	„ 230,232.25	„ 10,565·92
Diverse goederen ...	„ 1,835,804.35½	„ 402,542.78
	f 34,397,856.33½	*f* 25,829,183.67

Te zamen...........*f* 60,227,040.00½

Kamers van Koophandel en fabrieken. Haar aantal bedroeg in Dec. 1878 68, als in: N.-Brabant 9, Gelderland 9, Z.-Holland 10, N.-Holland 5, Zeeland 3, Utrecht 2, Friesland 7, Overijssel 12, Groningen 5, Drenthe 2, Limburg 4, (*Staatsalmanak* 1879, bl. 505 volg.) Uit de opgaven in de *Prov. Verslagen* omtrent de verkiezingen van leden der Kamers is geen algemeen overzicht op te maken.

Entrepôts zijn gevestigd te Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht, Schiedam en Middelburg. Omtrent de geëntreposeerde en in- en uitgevoerde goederen zie men de Verslagen der Kamers van Koophandel. Zie mede den *Staatsalmanak* 1879, bl. 507.

Commissiën voor de Rijnvaart bestaan te Amsterdam, Rotterdam en Dordrecht. Zie *Staatsalmanak* 1879, bl. 510.

Commissiën van toezicht over het vervoer van landverhuizers te Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht, Vlissingen en Harlingen. Als boven, bl. 509.

Loodswezen. In de toelichting op art. 51 der Conceptstaatsbegrooting 1879, Hoofdst. VI, Marine (Aandeel in de loodsgelden enz. van de bemanning der loods-, inspectie- en peilingsvaartuigen), wordt het personeel als volgt opgegeven: 12 schippers 1e kl., ka-

naaldienst, 20 idem, kustdienst, 28 idem 2e kl., 248 zeeloodsen, 9 loodsen naar zee, 11 loodsen op in geregelde beurt varende stoomschepen, 161 binnenloodsen, 6 idem op het Noordhollandsch Kanaal, 28 kweekelingen 1e en 32 2e kl., 2 kwartiermeesters, 8 roeiers, 176 matrozen, te zamen 741 personen, de hulploodsen, wier aantal niet is opgegeven, niet medegerekend.

De opbrengst der loodsgelden was (*bijl. Conceptstaatsbegroot.*) in:

1850.........	*f* 745,442	1873.........	*f* 1,034,750
1855.........	〃 736,587	1874.........	〃 957,490
1870.........	〃 878,364	1875.........	〃 886,792
1871.........	〃 1,081,241	1876.........	〃 928,123
1872.........	〃 972,678	1877.........	〃 912,720

De uitgaven voor het loodswezen bedroegen voor 1877 *f* 1,250,839. Zie mede *Staatsalmanak* 1879, bl. 336.

Omtrent de *Inrichtingen voor handels- en zeevaartkundig onderwijs*, zie boven.

IV. Omvang en verdeeling van het stoffelijk vermogen des volks.

AANLEG VAN HET VERMOGEN IN VASTE GOEDEREN.

Bronnen: Bescheiden betreffende de geldmiddelen, over de jaren 1846—1873; *Uitkomsten der herziening van de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen, krachtens de wet van* 22 *Juli* 1873 (*Stbl.* nº. 116); *Verslag van den landbouw. „Grootte der gronden" tijdens de invoering van het kadaster.*

Omtrent de *belastbare opbrengst der gebouwde en ongebouwde eigendommen* heeft men de volgende cijfers ontleend aan de genoemde *Bescheiden.*

Gebouwde eigendommen.

	Getal perceelen. belastbare.	onbelastbare.	zuivere belastbare opbrengst.	aantal artikelen of aanslagen.
1846	480,947	24,159	*f* 25,445,061	293,410
1850	494,143	24,855	" 25,169,525	300,403
1855	513,015	25,377	" 23,396,380	308,690
1860	534,633	26,323	" 27,137,727	316,305
1865	563,432	27,869	" 28,127,994	326,528
1870	602,222	29,377	" 29,405,595	341,293
1873	627,395	30,566	" 30,432,555	349,854

Ongebouwde eigendommen.

	Getal perceelen.		Oppervlakte. hectaren.		zuivere belastbare opbrengst.	aantal artikel. of aanslagen.
	belastbare	onbelastb.	belastbare.	onbelastb.		
1846.	3,630,990	29,285	3,132,869	127,623	*f* 44,393 143	504,324
1850.	3,715,991	31,158	3,138,529	131,394	" 44,425,416	525,509
1855.	3,825,400	31,809	3,136,922	133,835	" 44,507,349	547,253
1860.	3,966,815	33,347	3,153,060	128,937	" 44,595,198	572,606
1865.	4,091,341	35,360	3,154,037	833,530	" 44,836,556	598,338
1870.	4,184,211	38,198	3,291,904		" 45,282,134	625,442
1873.	4,264,597	43,626	3,292,988		" 45,377,642	641,412

De opbrengst der *grondbelasting* was in:

	Hoofdsom.	Opcenten.		Hoofdsom.	Opcenten.
1842	*f* 8,232,163	*f* 1,646,432	1865	*f* 8,640,268	*f* 1,857,657
1845	" 8,306,385	" 1,161,227	1870	" 8,983,147	" 1,155,805
1850	" 8,368,704	" 1,628 865	1875	" 9,245,450	" 1,165.669
1855	" 8,436,560	" 1,773,617	1876	" 9,286,678	" 1,165,401
1860	" 8,528,650	" 1,790,934	1877	*f* 10,520,256	

Bij bovenstaande dient te worden opgemerkt: 1°. dat de vermeerdering van de hoofdsom der grondbelasting na 1865 deels is een gevolg van de regeling van de hoofdsom dier belasting in Limburg, (wet van 30 Dec. 1865, *Stbl.* nº. 193), welke verhooging beliep in 1866 *f* 58,620, in 1867 *f* 40,054, in 1868 *f* 40,054;

2°. dat de rijksopcenten tot en met 1850 bedroegen 20, over 1856 tot 1865 21½, zoowel op de gebouwde als ongebouwde eigendommen, terwijl over 1866 en vervolgens de 21½ opcenten op de ongebouwde eigendommen door het Rijk zijn geheven en die op de gebouwde eigendommen aan de gemeenten zijn afgestaan, ingevolge de wet van 7 Juli 1865, (*Stbl.* n°. 79).

De belastbare opbrengst der *ongebouwde eigendommen* werd bepaald op de volgende bedragen:

20 Oct. 1874	op *f*	45,592,100	(zie *Staatsc.*	1875, n°.	7).
1 Aug. 1875	〃 〃	45,603,417	(〃 〃	1876, 〃	5).
20 Oct. 1876	〃 〃	45,642,009	(〃 〃	1877, 〃	9).
20 Oct. 1877	〃 〃	45,656,136	(〃 〃	1878, 〃	8).
20 Oct. 1878	〃 〃	45,749,799	(〃 〃	1879, 〃	5).

Belastbare opbrengst der *gebouwde eigendommen.* Volgens de *Uitkomsten der herziening van de belastbare opbrengst der geb. eigendommen*, door de Regeering in 1876 uitgegeven, bedroeg:

de oude belastbare opbrengst volgens de afsluiting van de leggers op 1°. Aug. 1875 . . . . *f* 31,536,386

de belastb. opbrengst volgens de herziening voor het dienstjaar 1876 . . . . 〃 74,501,528

bij het vervallen van vrijdom voor 1877 of later aan te vullen met . . . . 〃 7,892,622

Meerdere bijzonderheden omtrent dit onderwerp worden gevonden in de boven vermelde *Uitkomsten*, waaruit de belangrijkste gegevens zijn overgenomen in *Jaarboekje* 1877, blz. 128 en volg.

Opbrengst van rechten bij overgang van vast goed. Deze is op te maken voor de jaren 1856, 1861, 1868 en 1869 uit de *Bescheiden omtrent de geldmiddelen*, 1e, 2e, 3e stuk. Voor 1868 is zulks gedaan door Prof. VISSERING. (Zie in *Jaarboekje* 1874, bl. 47, het verslag van het verhandelde in de vergadering der Vereeniging voor Statistiek).

Die cijfers worden hier herhaald.

Er is betaald in hoofdsom:

		1868.
vaste registratierechten	*f*	245,086
evenredige 〃	〃	4,863,350
Hypotheekrechten	〃	450,242
te zamen	*f*	5,558,678
Verhoogd met 38 opcenten	〃	2,112,229
Totaal	*f*	7,670,907

Van de *evenredige rechten werd* betaald wegens handelingen in verband staande met den grondeigendom (hoofdsom):

	1868.	1869.	1875.
Verkoop van onroerende goederen........	*f* 2,880,483	*f* 4,221,207	*f* 4,512,432
Verkrijging bij licitatie van onverdeelde id. id.	〃 53,297	〃 55,249	〃 46,791
Uitgifte, overdr. en afstand van beklemming.	〃 121,996	〃 149,293	〃 158,162
Uitgifte en overdracht van erfpacht en opstal.	〃 10,527	〃 43,841	〃 14,924
Vestiging, overdr. en afkoop v. grondrente..	——	——	〃 832
Aangaan, overdracht en afstand van huur.	〃 73,535	〃 86,302	〃 95,882
Overbedeeling bij scheiding in onroer. goeder.	〃 162,314	〃 222,674	〃 241,621
Ruiling van onroerende zaken............	〃 14,552	〃 29,572	〃 32,390
Schenking van 〃 〃..............	〃 11,918	〃 15,854	〃 17,322
Vestiging en overdracht van tiendrechten..	〃 2,598	〃 3,078	〃 3,232
Verkoop v. hakhout, boomen en veldvruchten.	〃 110,643	〃 138,892	〃 147,217
	f 3,441,565	*f* 4,965,962	*f* 5,270,805
Verhoogd met 38 opcenten........	〃 1,311,795	〃 1,887,065	——
	f 4,753,360	*f* 6,853,027	——

Volgens de Bijlage E. van de *Rede van den Minister van Financiën bij de indiening der Staatsbegrooting voor* 1879 (*Staatscourant* 1878 n°. 222) was de totale opbrengst van de *registratierechten* en van de *hypotheekrechten* van 1868-1877, — en volgens het *Overzicht van de opbrengst der middelen* (*Staatscourant* 1879, n°. 10) de opbrengst dierzelfde rechten in 1878, als volgt (in hoofdsom en opcenten).

	Registr.-recht.	Hypoth.-recht.		Registr.-recht.	Hypoth.-recht.
1868.	*f* 7,026,650	*f* 621,245	1874.	*f* 9,631,001	*f* 924,471
1869.	〃 7,165,482	〃 655,355	1875.	〃 10,269,152	〃 995,779
1870.	〃 7,082,305	〃 629,512	1876.	〃 11,084,942	〃 1,064,077
1871.	〃 8,068,853	〃 722,829	1877.	〃 11,199,554	〃 1,084,647
1872.	〃 9,103,339	〃 877,877	1878.	〃 10,675,447	〃 1,047,817
1873.	〃 9,653,792	〃 934,628			

Koop- en huurwaarde der landerijen. Het *Verslag van den landbouw* en de *Prov. Verslagen* bevatten daarvoor een aantal bronnen.

Verhouding der hoogstaangeslagenen in de grondbelasting. De *bronnen* daarvoor zijn de jaarlijksche lijsten der hoogstaangeslagenen in de directe belastingen, verkiesbaar voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Zie voor 1877 o. a. *Bijdragen tot de Algem. Statistiek*, 1877 afl. IV, en voor 1878 de bijvoegsels tot de *Staatsc.* 1879, n°. 119.

STATISTIEK DER HYPOTHEKEN. Zie de breede officiëele statistische

mededeelingen in de artikels van den Heer Mr. PH. J. BACHIENE: *Eigendom van onroerend goed en hypotheek. Grondcrediet*, in *Jaarboekje* 1873 en volg. jaren; alsmede het Mengelwerk van dezen jaargang, Waarin men o. a. vindt een „*beknopt tienjarig overzicht van het Grondcrediet in Nederland over de jaren* 1866—1875, voorts de cijfers in de *Bescheiden betreffende de geldmiddelen:* de toelichtingen op de Concept-staatsbegrootingen en de Verslagen van hypotheekbanken, kortelijk overgenomen in de *Provinciale* en Gemeenteverslagen en die van de Kamers van Koophandel.

Volgens de *Bescheiden omtrent de geldmiddelen* was de opbrengst van het hypotheekrecht aldus:

in	recht van inschrijving.	recht van overschrijving.	Totaal.	
1846......	*f* 25,284	*f* 213,925	*f* 239,209	
1850......	〃 20,459	〃 229,833	〃 250,293	
1855......	〃 28,032	〃 313,293	〃 341,272	
1860.......	〃 32,655	〃 335,169	〃 367,824	
1865.......	〃 44,313	〃 378,155	〃 422,469	
1870.......	〃 50,583	〃 405,584	〃 456,168	
1873.......	〃 74,709	〃 602,557	〃 677,267	
1874.......	〃 ——	〃 ——	〃 669,907	(Conc. Begr.
1875.......	〃 ——	〃 ——	〃 721,579	1877.)
1876.......	〃 ——	〃 ——	〃 771,070	(id. 1878.)
1877.......	〃 ——	〃 ——	〃 785,976	(id. 1879.)

INSCHRIJVINGEN OP DE GROOTBOEKEN DER NATIONALE SCHULD. Hiervan bestaan, zoover ons bekend is, geene andere opgaven dan die jaarlijks bij de Staatsbegrooting, Hoofdst. VII A, worden medegedeeld van het totaal bedrag der Staatsschuld. Het nominaal bedrag der inschrijvingen op de grootboeken is voor 1879 berekend op:

f 632,092,902	à	2½	pCt.
〃 91,322,750	〃	3	〃
〃 176,431,400	〃	4	〃
Totaal....... *f* 899,747,052 nominaal.			

Omtrent de kapitalen *in de doode hand*, ingeschreven in de grootboeken der nationale schuld, zie men hieronder.

SCHULDEN VAN PROVINCIËN, GEMEENTEN, WATERSCHAPPEN. De *bronnen* voor de kennis der provinciale en gemeenteschulden zijn de

Statistieke bescheiden, deel II, 2e stuk en deel VI, 3e stuk, 's-Grav. 1870 en 1875, bevattende de provinciale- en gemeente-rekeningen 1865, 1866 en 1870, en voor later de *Provinciale Verslagen*.

De provinciale schulden bedroegen (zie *Jaarboekjes* 1859 blz. 176, 1869 blz. 246 en 1877 blz. 310 Mengelwerk.)

in 1858	*f*	3,595,500
〃 1868	〃	6,050,570
〃 1877	〃	10,395,882

Wat betreft de schulden der waterschappen: voor Gelderland heeft men bronnen in de *Bijdragen tot de kennis van Gelderland*, door Mr. L. A. W. J. Baron SLOET, Arnhem 1852—1855; voor Overijssel de zeer belangrijke *Memorie betreffende de dijk- en polderdistricten*, door J. VAN DEVENTER H.AZN. en Jhr. W. T. SANDBERG, in 1858 gedrukt volgens resolutie der Prov. Staten; — voor Noord-Holland het werk van Mr. G. DE VRIES AZ., destijds griffier der Staten van dat gewest: *de zeeweringen en waterschappen van Noord-Holland*, 1864; — voor Groningen de *Bijdragen tot de kennis van den tegenwoordigen staat der provincie Groningen*, *uitgegeven door de commissie voor de statistieke beschrijving der provincie Groningen.* Voor een algemeen overzicht ontbreken in de *Provinciale Verslagen* de cijfers.

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAPPEN EN ERKENDE MAATSCHAPPIJEN. In den *Staatsalmanak* wordt jaarlijks een lijst medegedeeld van de in het afgeloopen jaar opgerichte vennootschappen of hare gewijzigde statuten enz.

WAARDE VAN DE OMLOOPENDE KAPITALEN. Zie de boven medegedeelde effecten koersen en de mededeelingen omtrent de *Ned. Bank.*

STATISTIEK VAN HET SUCCESSIERECHT EN VAN HET RECHT VAN OVERGANG. Zie in de *Bescheiden betreffende de geldmiddelen*, I—III, de breede opgaven omtrent de opbrengst der rechten van successie en van overgang, alsmede van het recht op de schenkingen in de doode hand in 1864—1873. Verder zie men de Bijlagen der Concept-begrooting voor 1878, *Wet op de Middelen*, en het artikel „*Statistiek onzer Successie-belasting*” van Mr. J. L. DE BRUYN KOPS in het Mengelwerk van het *Jaarboekje* voor 1878.

Aan bovengenoemde bronnen zijn de volgende cijfers ontleend:

	recht van successie.	recht van overgang.	recht op schenkingen onder de levenden in de doode hand.	Totaal.
1846....	*f* 2,657,482	*f* 46,186	*f* 462	*f* 2,704,131
1850....	" 2,187,177	" 44,098	" 3,756	" 2,235,033
1855....	" 3,129,881	" 43,571	" 2,135	" 3,175,588
1859....	" 2,829,003	" 86,026	" 7,248	" 2,922,278

Bij de wet van 13 Mei 1859 (*Stbl.* N°. 36), in werking getreden 1 Juli 1859, is de verhooging met 50 ten honderd van de waarde van aandeelen in vreemde geldleeningen enz., vervangen door een recht van overgang van *alle* effecten ten bedrage van 1 ten 100 boven het recht van successie. Sedert 1860 heeft men de volgende cijfers ontleend aan de memorien van toelichting behoorende bij de Wet op de middelen, Bijl. n°. 4.

	recht van successie.	recht van overgang bij versterf op effecten.	vast goed.	recht op schenkingen in de doode hand.	Totaal. (Zonder de opcenten.)
1860...	*f* 2,793,396	*f* 168,811	*f* 40,404	*f* 605	*f* 3,008,218
1865...	" 2,816,878	" 157,601	" 119,222	" 4,313	" 3,098,025
1870...	" 3,607,522	" 250,601	" 88,912	" 20,556	" 3,967,592
1873...	" 3,471,126	" 206,955	" 77,063	" 5,277	" 3,760,422
1874...	" 5,576,697	" 375,455	" 79,574	" 3,097	" 6,034,823
1875...	" 5,157,819	" 367,010	" 125,163	" 4,935	" 5,654,927
1876...	" 5,471,395	" 361,533	" 111,282	" 3,620	" 5,947,850
1877...	" 4,091,894	" 261,717	" 114,492	" 10,316	" 4,478,419

Volgens *Staatscourant* 1879, n°. 10, bedroegen de rechten van successie en overgang (hoofdsom *en* opcenten):

in 1877..................*f* 6,196,594
" 1878.................." 6,607,344

Het *actief en passief* van de aan het recht van successie onderworpen nalatenschappen, en de *verschillende bestanddeelen* van het actief blijkt uit den thans volgenden staat:

Actief en passief der nalatenschappen onderhevig aan het recht van successie en bestanddeelen van het actief.

Jaren.	Passief. (duizendtallen gl.)	Actief (duizendtallen gl.)	Verhouding van het actief tot de bevolking. (per hoofd.)	Waarde van het onroerend goed van het actief. (duizendt. gl.)	Verhouding van het onroerend goed tot het actief. (pCt.)	Binnenlandsche fondsen, aandeelen, maatschappijen, v. koophandel. (duizendt. gl.)	Binnenlandsche fondsen, andere effecten. (duizendt. gl.)	Buitenlandsche effecten. (duizendt. gl.)	Verhouding van buitenlandsche effecten tot totaal effecten. (pCt.)
1854	3,731	42,992	*f* 13.20	13,100	30	1,403	9,255	6,684	38
1855	3,429	44,366	〃 13.50	13,161	31	820	10,816	6,956	37
1856	3,247	38,461	〃 11.60	13,884	32	740	9,261	5,190	34
1857	3,464	46,016	〃 13.80	13,300	30	709	11,703	6,765	35
1862	4,256	47,719	〃 14.—	17,605	37	1,440	8,138	6,588	41
1867	4,405	53,104	〃 15.—	17,760	33	1,548	9,448	9,825	47
1872	6,132	69,854	〃 19.20	24,055	34	1,134	8,116	18,097	66
1875	6,240	87,266	〃 23.—	28,157	32	2,718	10,246	24,552	65
1876	7,548	86,944	〃 22.50	29,797	34	2,223	13,682	20,973	57
1877	5,628	69,165	〃 17.60	25,243	36	2,307	7,398	16,592	63

Opbrengst der belasting op het personeel als kenmerk van den welstand. *Bronnen: Bescheiden omtrent de geldmiddelen*, 1e—3e stuk, loopende over de jaren 1846—1873 en verder de Bijl. Conc. staatsbegrooting.

De opbrengst der personeele belasting in hoofdsom was:

Dienst 1842	*f* 4,892,035	Dienst 1874	*f* 7,168,172
〃 1850	〃 5,152,958	〃 1875	〃 7,319,602
〃 1860	〃 5,807,791	〃 1876	〃 7,483,222
〃 1870	〃 6,691,668	〃 1877	〃 7,780,101
〃 1873	〃 7,048,036		

Volgens *Staatsc.* 1879, n°. 10, bedroeg de opbrengt van het personeel (hoofdsom met de 20 opcenten)

in het jaar 1877........... *f* 9,170,564
〃 〃 〃 1878........... 〃 9,405,275

Belangrijker is de statistiek van de elementen der personeele belasting, welke meermalen door ons is medegedeeld. (Zie *Jaarb.* 1854, bl. 35; 1856, bl. 232; 1860, bl. 165; 1862, bl. 194 en 1868, bl. 206). Daarnaar verwijzende, volgt hier een overzicht der totaalcijfers over 1849/50, 1859/60, 1869/70 en 1872/73, ontleend aan de *Bescheiden* I—III:

Huurwaarde der:

Dienst.	Woonhuizen.	Pakhuizen.	Totaal.	Getal belastbare deuren en vensters.
1849/50.....	*f* 27,150 979	*f* 721,074	*f* 27,872,053	2,797,987
1859/60.....	〃 30,779,966	〃 817,537	〃 31,597,534	3,055,052
1869/70.....	——	——	〃 37,899,274	3,487,362
1872/73.....	——	——	〃 40,247,127	3,609,589

Waarde van het mobilair:

	Bij vermenigvuldiging der huurwaarde.	Volgens gedane schatting.	Totaal.
1849/50.....	*f* 47,405,715	*f* 36,792,637	*f* 84,138,352
1859/60.....	〃 50,273,413	〃 41,888,231	〃 92,161,645
1869/70.....	〃 60,477,492	〃 57,346,401	〃 117,823,893
1872/73.....	〃 60,501,278	〃 63,420,815	〃 123,922,093

Haardsteden:

Totaal get. haardsteden van gebouwen met	1849/50.	1859/60.	1869/70.	1872/73.
1 haardst.	161,941	185,206	213,974	219,386
2 〃	248,899	274,534	314,609	324,857
3 〃	105,186	118,317	138,824	147,702
4 〃	53,418	59,932	72,348	75,559
5 〃	29,073	33,955	43,430	46,590
6 of 7 〃	34,630	39,016	48,365	52,152
8 〃 9 〃	17,409	18,885	23,228	24,970
10 〃 meer 〃	17,515	20,802	26,282	28,736
Tot. haardst...	668,071	750,661	881,761	919,953

Aantal dienst- en werkboden:

	1e klasse.	2e klasse.	3e klasse.	4e klasse.	5e klasse.
1849/50	56,130	1,673	109,328	7,649	752
1859/60	69,994	1,793	116,290	13,019	770
1869/70	79,624	1,790	105,193	17,667	723
1872/73	83,060	1,841	98,878	17,827	782

Aanmerkingen. 1ste klasse: dienstboden tot persoonlijken, huiselijken en staldienst; 2de kl.; tuinlieden en tuinknechts; 3de kl.; inwonende werkboden; 4de kl.: stalknechts en die van artsen en fabrikanten, tuinknechts, geen huiselijken dienst verrichtende, dienstmeisjes tusschen 15 en 18 jaren, 5de kl.: huisbewaarders en huisbewaarsters.

Omtrent de eerste klasse: dienstboden tot persoonlijken, huiselijken of staldienst, achten wij de volgende mededeeling niet onbelangrijk.

	Aantal dienstb. van 18—21 jaren.	Aantal personen of gezinnen houdende het onderstaande aantal dienstboden. 1.	2.	3.	4.	5.	6—12.	Aantal dienstboden boven 12.
1849/50	—	32,133	6,287	1,886	668	262	240	124
1859/60	—	40,952	8,031	2,238	702	209	178	149
1869/70	13,892	39,284	7,153	1,996	615	314	295	141
1872/73	15,550	39,971	7,492	2,068	617	316	320	126

AANTAL PAARDEN.

	dienst 1849/50.	dienst 1859/60.	dienst 1869/70.	dienst 1872/73.
1e klasse	4,833	5,122	6,025	6,332
2e 〃	1,116	1,142	1,151	1,119
3e 〃	17,815	23,455	29,399	31,444
4e 〃	8,202	9,920	11,176	11,818
5e 〃	28,141	26,025	26,186	24,820
6e 〃	100	58	75	67
	55,143	65,732	74,387	76,203

Aanmerkingen. 1ste klasse: paarden van gemak en weelde; 2de kl.; paarden van artsen; 3de kl.: paarden van landbouwers; 4de kl.: paarden voor industrie gebezigd; 5de kl.: fabriekspaarden; 6de kl.: 10-tallen paarden van paardenkoopers.

Omtrent de 1ste klasse: paarden van gemak en weelde, deelen wij ten slotte de volgende opgave mede:

Personen of gezinnen. 1849/50.	1859/60.	1869/70.	1872/3.	houdende	Totaal paarden. 1849/50.	1859/60.	1869/70.	1872/3.
1,705	1,850	2,169	2,357	1 paard	1,705	1,850	2,169	2,357
852	934	982	996	2 paarden	1,704	1,868	1,964	1,992
349	353	471	514	3 〃	1,047	1,059	1,413	1,542
—	—	—	—	4 of meer	377	345	479	441
					4,833	5,122	6,025	6,332

WAARDE VAN DEN ARBEID. De *Provinciale Verslagen* en die der Kamers van koophandel leveren hiervoor onderscheidene opgaven. Men vergelijke mede in de bestekken van aanbesteding de bepalingen omtrent bijwerk. In de bijlagen tot de Concept-staatsbegrooting, Hoofdst. VI, Marine, wordt een staat medegedeeld van de dagloonen der werklieden aan 's Rijks maritime-werven.

PRIJZEN DER LEVENSMIDDELEN. De *Provinciale Verslagen*, het *Verslag van den landbouw* en het *Verslag van de zeevisscherijen* bevatten een groot aantal berichten omtrent de marktprijzen van levensmiddelen. Het *Verslag van de Kamer van koophandel* te Amsterdam deelt jaarlijks een staat mede van de hoogste en laagste prijzen der voornaamste handelsartikelen.

Graan- en broodprijzen. Volgens het *Verslag van de Kamer van koophandel* te Amsterdam was de prijs der Poolsche tarwe per 2400 ℔ als volgt:

	Bonte Poolsche.	Puik roode.
1867......	*f* 380—530	*f* 375—500
1868......	〃 350—520	〃 300—480
1869......	〃 305—350	〃 290—325
1870......	〃 310—390	〃 280—380
1871......	〃 372—415	〃 360—395
1872......	〃 385—425	〃 375—410
1873......	〃 300—450	〃 385—440
1874......	〃 330—440	〃 290—395
1876......	〃 320—380	〃 315—370
1877......	〃 360—450	〃 355—420

Omtrent de roggeprijzen zie men het *Mengelwerk* van het *Jaarboekje* voor 1875, blz. 45.

Wat de *broodprijzen* aangaat meenen wij te mogen verwijzen naar het *Jaarboekje* voor 1874, *Overzicht* bl. 86, daar ons geene latere eenigzins vertrouwbare opgaven bekend zijn.

Wat de *vee- en vleeschprijzen* aangaat, zie hier de volgende officieele cijfers van de Amsterdamsche *Maatschappij voor vleeschhouwerij:*

Prijzen van het slachtvee (rundvee 1e qualiteit) *te Amsterdam:*

1853..	*f* 140—170	1861..	*f* 220—245	1869..	*f* 240—280
1854..	〃 185—195	1862..	〃 226—248	1870..	〃 240—270
1855..	〃 180—195	1863..	〃 230—245	1871..	〃 238—275
1856..	〃 210—236	1864..	〃 235—254	1872..	〃 265—285
1857..	〃 230—240	1865..	〃 240—265	1873..	〃 285—330
1858..	〃 230—260	1866..	〃 240—260	1874..	〃 279—290
1859..	〃 210—224	1867..	〃 250—280		
1860..	〃 228—256	1868..	〃 250—295		

Prijzen van het rundvee 1e *qualiteit, te Amsterdam*, per kilo:

1853....*f* 0.70	1861.*f* 0.80	1869..*f* 0.85—0.90
1854....〃 0.75	1862.〃 0.80	1870..〃 0.95
1855....〃 0.75	1863.〃 0.80—0.85	1871..〃 0.95—1.—
1856....〃 0.75	1864.〃 0.90	1872..〃 1.00—1.10
1857....〃 0.80	1865.〃 0.80	1873..〃 1.00—1.10
1858....〃 0.90	1866.〃 0.80—0.90	1874..〃 0.95—1.—
1859....〃 0.80	1867.〃 0.90—0.95	
1860....〃 0.90	1868.〃 0.85—0.90	

Voor de mindere qualiteiten werd door de koopers voor de toonbank 5 cts. per kilo minder betaald. De *Maatschappij* deelde over 1873 6, over 1874 7 pCt. aan de aandeelhouders uit.

Ziehier een twaalfjarig overzicht van de vleeschprijzen te Amsterdam, volgens de *Provinciale verslagen van Noord-Holland:*

	Rundvleesch. cts. per kilo.	Kalfsvleesch. cts. per kilo.	Schapenvleesch. cts. per kilo.	Varkensvleesch. cts. per kilo.	Pekelvleesch. *f* per 100 kilo.	Gerookt spek. *f* per 50 kilo.
1863...	60 — 80	80 —100	50 —65	70 — 80	57 —69	31½—35
1864...	60 — 80	80 —100	52½—65	67½— 75	59 —71	31½—34
1865...	60 — 90	80 —110	50 —70	70 — 90	60 —74	34 —37
1866...	65 — 82½	80 —105	52½—67½	80 — 90	58 —68	37 —39
1867...	65 — 85	85 —105	50 —62½	80 — 90	61 —73	35½—38½
1868...	65 — 82½	80 —100	48 —60	85 — 95	59 —72½	39 —42
1869...	67½— 82½	85 —105	52½—65	92½—100	61½—72½	42½—45
1870...	67½— 87½	85 —105	52½—67½	85 — 95	58½—71½	40½—43½
1871...	72½— 92½	92½—115	60 —75	85 —100	64 —76	38 —41
1872...	77½— 97½	97½—120	65 —80	85 — 95	65 —79	38½—41½
1873...	82½—110	110 —127½	70 —85	92½—100	69½—85	41 —44
1874...	75 — 95	105 —130	65 —80	90 —100	68½—83	41 —44
1875...	70 — 95	105 —125	67½—05	90 —100	66 —80	41 —44
1876...	70 —105	110 —130	70 —90	100 —110	65 —82	43½—46½

Deze opgaven zijn bij de gewijzigde samenstelling van het Verslag over 1877 en 1878 niet vervolgd.

BINNENLANDSCH VERBRUIK VAN SOMMIGE ARTIKELEN. *Bronnen:* de staten van in en uitvoer in de *Statistiek van den handel en scheepvaart*, thans *Statistiek van den in-, uit- en doorvoer* genaamd, het *Verslag van den landbouw*, dat van de *Zeevisscherijen* en de opgaven der veraccijnsingen in de *Bescheiden betreffende de geldmiddelen*, welke laatste zich echter na de afschaffing van den accijns op schapen en varkens in 1853, op het gemaal in 1856, en op de brandstoffen in 1864, thans alleen bepalen tot den accijns op het rundvee en op het gedistilleerd. Men zie mede *Staatsc.* 1877, nº. 70. Volgens die opgaven zijn veraccijnsd in:

	Aantal runderen.	Aantal kalveren.
1837	172,958	107,997
1847	131,582	100,961
1857	154,184	92.367
1867	152,404	107,169
1870	172,137	103,504
1871	170,944	99,834
1872	151,050	86,400
1873	146,877	86,286
1874	164,666	96,516
1875	191,144	170,658
1876	201,069	112,902

De nuchtere kalveren zijn onder deze cijfers niet begrepen.

Het aantal hectoliters veraccijnsd *gedistilleerd* van 50 pCt. alcohol bij 15 graden Celsius wordt als volgt opgegeven:

1860	255,662	1867	265,296
1861	270,629	1868	297,086
1862	271,464	1869	270,303
1863	290,221	1870	272,709
1864	255,508	1871	281,645
1865	263,258	1872	305,621
1866	267,044	1873	322,780

In het 3de stuk der *Bescheiden* is een breede staat medegedeeld van het berekende verbruik van gedistilleerd per hoofd der bevolking in iedere gemeente, provincie en het Rijk over 1866, 1868, 1870 en 1872, volgens welke dat gebruik zou zijn voor het geheele Rijk in 1866.....7.55
〃 1868.....7.44
〃 1870.....7.44
〃 1872.....8.38
} liters gedistilleerd van 50 pCt. alcohol.

Men zie mede in het Mengelwerk van het *Jaarboekje* voor 1877 het artikel „*Verbruik van gedistilleerd*" van den Heer J. KUYPER.

VERZEKERING VAN MIDDELEN VAN BESTAAN TEGEN SCHADE DOOR RAMPEN. Omtrent de maatschappijen van levensverzekering en lijfrenten, waarborggenootschappen tegen brand, zeegevaar en andere rampen, bestaan geene of bijna geene gepubliceerde opgaven. Ons zijn geene andere bekend, dan de *Algemeene sterftetafel der Nationale Levensverzekeringbank te Rotterdam*, *gedurende haar tienjarig bestaan*, 1863—1873, en de in dit *Jaarboekje* 1854 en 1861 voorkomende

Statistiek eener zeeverzekeringmaatschappij, door wijlen den Heer H. A. WIJNNE. In het *Verslag van den landbouw* 1872 wordt eene statistiek medegedeeld der veeverzekeringfondsen in Noord-Holland en Friesland. Wat de pensioenfondsen betreft, worden, zooveel aangaat de staatsfondsen voor militaire officieren en burgerlijke ambtenaren, jaarlijks aan de Staten-generaal verslagen ingediend. De zieken- en begrafenisbussen worden behandeld in het *Regeeringsverslag aangaande het armbestuur*. In het Verslag over 1876 worden opgegeven 372 zieken- en begrafenisbussen, van 103 waren geene of onvolledige opgaven ontvangen. Zoover de opgaven strekten telden zij 600,436 deelnemers, van welke 17,630 onderstand genoten. De uitgaven bedroegen *f* 1,377,918, de ontvangsten *f* 2,332,161. Omtrent een van de belangrijkste, zoo niet belangrijkste zieken- en begrafenisfonds, dat van Amsterdam, zie men een uitvoerig verslag over de jaren 1852—1862, van Dr. J. ZEEMAN in *Jaarboekje* 1862, bl. 237.

GESTICHTEN EN INRICHTINGEN TOT VERPLEGING, LENIGING EN BESTRIJDING DER ARMOEDE. *Bronnen:* de jaarlijksche *Verslagen over de verrichtingen aangaande het Armbestuur*, het laatst over 1876; het *Verslag omtrent de Krankzinnigengestichten*; de *Prov. Verslagen*; de speciale verslagen der verschillende inrichtingen, inzonderheid die der *Maatschappij van Weldadigheid* in haar Jaarboekje.

Evenals in vorige jaargangen volgt hier een:

Beknopt overzicht van de Statistiek van het Armwezen, thans bevattende de jaren 1854, 1874, 1875 en 1876.

STAAT, *aanwijzende den aard en het aantal der Instellingen van liefdadigheid in de jaren* 1854, 1874, 1875 *en* 1876.

Aard der instellingen.	Aantal instellingen, bedoeld bij Art. 2 der Wet. [1]															
	Lett. *a* en *d*.				Lett. *b*.				Lett. *c*.				Geheel getal instellingen.			
	1854.	1874.	1875.	1876.	1854.	1874.	1875.	1876.	1854.	1874.	1875.	1876.	1854.	1874.	1875.	1876.
Besturen voor huiszittende armen........	1,212	1,209	1,202	1,186	2,373	2,723	2,729	2,748	92	94	95	95	3,677	4,026	4,026	4,029
Genootschappen ter ondersteuning van schamele armen....	2	1	1	1	92	131	132	133	51	73	72	72	145	205	205	206
Commissiën tot uitdeeling van levensmiddelen gedur. den winter.........	28	16	17	17	5	5	5	6	122	94	94	94	155	115	116	117
Genootschapp. ter ondersteuning van behoeftige kraamvr...	3	1	1	1	1	3	3	6	45	55	54	54	49	59	58	61
Godshuizen...........	187	175	184	185	277	341	343	344	223	223	218	225	687	739	745	754
Gast- of ziekenhuizen.	35	37	37	38	14	21	22	23	8	15	15	16	57	73	74	77
Instellingen tot werkverschaff. in daartoe ingerichte werkplaatsen............	17	15	13	13	8	5	5	5	16	15	15	15	41	35	33	33
Dito dito op and. wijze.	13	7	7	7	6	6	6	6	59	41	39	40	78	54	52	53
Totaal.........	1,497	1,461	1,462	1,448	2,776	3,235	3,245	3,271	616	610	602	611	4,889	5,306	5,309	5,330

[1]) Art. 2 luidt aldus: "De Wet onderscheidt: *a*. Staats-, provinciale of gemeente-instellingen door de burgerlijke overheid geregeld en van harentwege bestuurd; — *b*. Instellingen eener kerkelijke gemeente, bestemd voor de armen eener bepaalde godsdienstige gezindte en van wege die kerkelijke gemeente geregeld en bestuurd; — *c*. Instellingen door bijzondere personen of door bijzondere, niet kerkelijke vereenigingen geregeld en bestuurd; — *d*. Instellingen van gemengden aard, in welker regeling of bestuur door de burgerlijke overheid en van wege eene kerkelijke gemeente of door bijzondere personen of bijzondere, niet kerkelijke vereenigingen gezamenlijk wordt voorzien".

De krankzinnigengestichten zijn in het Verslag over 1871 voor het eerst weggelaten, uit overweging dat de uitgaven voor die gestichten moeilijk zijn te splitsen in die voor gegoede en die voor behoeftige verpleegden.

De uitgaven voor onderstand van de *gemeentebesturen* en van de onderscheidene *instellingen van liefdadigheid*, met uitzondering van die voor werkverschaffing, bedroegen:

in 1854....*f* 9,155,544	in 1862....*f* 9,084,548	in 1870....*f* 10,696,558
〃 1855....〃 9,088,569	〃 1863....〃 8,907,209	〃 1871....〃 10,503,092
〃 1856....〃 8,800,132	〃 1864....〃 8,970,456	〃 1872....〃 10,482,314
〃 1857....〃 8,517,893	〃 1865....〃 8,941,478	〃 1873....〃 10,574,511
〃 1858....〃 8,480,745	〃 1866....〃 9,448,646	〃 1874....〃 10,638,831
〃 1859....〃 8,563,357	〃 1867....〃 10,647,419	〃 1875....〃 10,637,211
〃 1860....〃 8,795,721	〃 1868....〃 10,877,232	〃 1876....〃 10,957,620
〃 1861....〃 9,022,527	〃 1869....〃 10,812,303	

Van de sommen van *f* 10,637,211 en *f* 10,957,620 werd in 1875 en 1876 voor onderstand uitgegeven:

in 1875.

door gemeentebesturen rechtstreeks		4/40 pCt.	of	*f* 1,076,196
〃 instellingen	*a* en *d*	13/40 〃	〃	〃 3,520,046
〃 id.	*b*	18/40 〃	〃	〃 4,865,817
〃 id.	*c*	4/40 〃	〃	〃 1,175,152

in 1876.

door gemeentebesturen rechtstreeks		4/40 pCt.	of	*f* 1,108,908
〃 instellingen	*a* en *d*	13/40 〃	〃	〃 3,523,807
〃 id.	*b*	19/40 〃	〃	〃 5,097,646
〃 id.	*c*	4/40 〃	〃	〃 1,227,259

Tot het jaar 1866 werd in de Verslagen het aantal *personen*, door de besturen voor huiszittende en door de genootschappen voor schamele armen bedeeld, opgegeven, later het aantal *gezinnen* en *eenloopende personen*, als meer betrouwbaar. Ook de cijfers der uitgaven hebben sedert 1867 eene andere beteekenis dan vroeger. In de Verslagen over 1854—1866 werden de uitgaven medegedeeld, *in den loop van 't jaar* ten behoeve van 't armbestuur gedaan. De laatste jaarverslagen daarentegen geven de cijfers der uitgaven, welke *betrekking hebben op elk dienstjaar*, onverschillig wanneer de betaling heeft plaats gehad. Met verwijzing naar de opgaven voor de jaren 1854 tot 1866 in Jaarb. 1867, 1868, 1869 en 1872, volgen hier overzichten van de bedeeling door de besturen voor huiszittende en die voor schamele armen, waarbij nog is op te merken, dat de rubrieken *a* en *d* zijn bijeengevoegd, ofschoon zij in de Verslagen gesplitst zijn.

Staat, aanwijzende het aantal bedeelden en de uitgaven voor onderstand bij de Besturen voor huiszitt. armen in 1867—1876.

Jaren.	Aard en aantal der instellingen.	Bedeeld zijn: Onafgebroken. Hoofden van huisgez.	Eenloop. personen.	Tijdelijk. Hoofd. van huisgez.	Eenl. personen.	Totaal.	Uitgaven voor onderstand van allerlei aard, *betreffende het dienstjaar.*
1867.	*a* en *d*. 1,292	22,244	18.757	59,440	14,469	114,910	*f* 2,165,580
	b. 2,588	32,752	23,551	40,949	18,811	116,063	〃 3,151,743
	c. 89	759	563	2,294	992	4,608	〃 87,027
Totaal...	3,969	55,755	42.871	102,683	34,272	235,581	*f* 5,404,350
1868.	*a* en *d*. 1 231	22,513	18,652	39,001	15,253	95,419	*f* 2,285,590
	b. 2,612	32,393	23,835	38,952	18,169	113,349	〃 3,137,644
	c. 89	875	569	2,392	813	4,649	〃 85,756
Totaal...	3,932	55,781	43,056	80,345	34,235	213,417	*f* 5,508,990
1869.	*a* en *d*. 1,233	23,262	19,211	37,477	14,759	94,709	*f* 2,252,723
	b. 2,697	23,997	23,153	39,189	18,961	114,300	〃 3,052,939
	c. 89	954	646	2,182	829	4,611	〃 88,951
Totaal...	3,950	57,213	43,010	78,848	34,549	213,620	*f* 5.394,613
1870.	*a* en *d*. 1,232	28,850	20,792	32,297	13,567	95,506	*f* 2,196,534
	b. 2,661	32,901	24,658	39,851	18,035	115,445	〃 3,166.957
	c. 90	822	594	2,515	707	4,638	〃 89,625
Totaal...	3,983	62,573	46,044	74,663	32,309	215,589	*f* 5,453,116
1871.	*a* en *d*. 1,227	17,450	16,112	33,928	12,849	80,339	*f* 2,102,643
	b. 2,669	33,543	22,776	40,718	17,336	114,373	〃 3,290,030
	c. 91	870	598	2,727	712	4,907	〃 93,793
Totaal...	3,987	51,863	39,486	77,373	30,897	199,619	*f* 5,486,466
1872.	*a* en *d*. 1,229	15,746	14,163	27,036	10,110	67,055	*f* 2,047,343
	b. 2,681	32,980	23,405	37,142	16,739	110,266	〃 3,227,507
	c. 92	866	604	2,692	707	4,869	〃 95,716
Totaal...	4,002	49,592	38,172	66,870	27,556	182,190	*f* 5,370,566
1873.	*a* en *d*. 1,216	16,547	15,330	28,829	11,673	72,379	*f* 2,188,347
	b. 2,699	32,413	23,425	34,960	16,545	107,343	〃 3,269,881
	c. 94	881	544	2,675	753	4,853	〃 97,299
Totaal...	4,009	49,841	39,299	66,464	28,971	184,575	*f* 5,555,527
1874.	*a* en *d*. 1,209	16,539	15,108	27,803	11,459	70,909	*f* 2,184,549
	b. 2,723	31,890	22,825	34,763	16,662	106,140	〃 3,291.821
	c. 94	876	532	2,628	687	4,723	〃 98,344
Totaal...	4,026	49,305	38,465	65,194	28,808	181,772	*f* 5,574,714
1875.	*a* en *d*. 1,202	14,962	13,382	24,405	10,000	62,749	*f* 2,197,139
	b. 2,729	31,241	22,759	36,890	14,723	105,613	〃 3,317,044
	c. 95	870	480	2,617	636	4,603	〃 94,534
Totaal...	4,026	47,063	36,621	63,912	25,359	172,965	*f* 5,608,717
1876.	*a* en *d*. 1,186	15,416	14,679	27,285	11.817	69,197	*f* 2,178,954
	b. 2,748	32,001	21,993	41,335	17,382	112,711	〃 3,363,485
	c. 95	929	466	2,467	647	4,509	〃 95,977
Totaal...	4,029	48,346	37,138	71,087	29,846	186,417	*f* 5,638 416

Staat, aanwijzende het aantal bedeelden en de uitgaven voor onderstand bij de Genootschappen tot ondersteuning van schamele armen.

Jaren.	Aard en aantal der instellingen.		Bedeeld zijn: Onafgebroken. Hoofden van huisgez.	Onafgebroken. Eenloop. personen.	Tijdelijk. Hoofd. van huisgez.	Tijdelijk. Eenl. personen.	Totaal.		Uitgaven voor onderstand van allerlei aard, *betreffende het dienstjaar.*
1867.	*a* en *d.*	1	30	26	14	9	79	*f*	1,676
	b.	119	1,756	496	6,388	1,808	10,448	〃	138,267
	c.	63	392	207	3,816	670	5,085	〃	44,453
Totaal.....		183	2,178	729	10,218	2,487	15,612	*f*	184,396
1868.	*a* en *d.*	1	28	27	15	8	78	*f*	1,507
	b.	121	1,958	520	6,197	2,206	10,881	〃	142,180
	c.	64	266	218	4,267	739	5,490	〃	48,208
Totaal.....		186	2,252	765	10,479	2,953	16,449	*f*	191,895
1869.	*a* en *d.*	1	29	28	13	10	80	*f*	1,658
	b.	122	1,757	575	6,136	2,062	10,530	〃	139,417
	c.	69	318	266	4,637	589	5,810	〃	50,463
Totaal.....		192	2,104	869	10,786	2,661	16,420	*f*	191,538
1870.	*a* en *d.*	1	28	26	14	11	79	*f*	1,482
	b.	125	1,872	1,000	6,675	2,270	11,817	〃	153,778
	c.	71	348	142	4,897	622	6,009	〃	53,405
Totaal.....		197	2,248	1,168	11,586	2,903	17,905	*f*	208,665
1871.	*a* en *d.*	1	26	29	12	15	82	*f*	1,360
	b.	128	1,842	474	6,732	2,260	11,308	〃	169,929
	c.	72	616	156	4,717	816	6,305	〃	58,281
Totaal.....		201	2,484	659	11,461	3,091	17,695	*f*	229,570
1872.	*a* en *d.*	1	26	27	12	14	79	*f*	1,347
	b.	131	1,768	458	6,485	1,856	10,567	〃	153,126
	c.	72	596	145	4,642	781	6,164	〃	61,006
Totaal.....		204	2,390	630	11,139	2,651	16,810	*f*	215,479
1873.	*a* en *d.*	1	37	16	5	4	62	*f*	1,373
	b.	130	1,955	382	6,742	1,866	10,945	〃	163,556
	c.	72	584	239	4,558	884	6,265	〃	66,121
Totaal.....		203	2,576	637	11,305	2,754	17,272	*f*	225,050
1874.	*a* en *d.*	1	25	27	5	11	68	*f*	1,342
	b.	131	2,221	376	6,387	1,686	10,670	〃	157,377
	c.	73	554	218	4,477	926	6,175	〃	60,684
Totaal.....		205	2,800	621	10,869	2,623	16,913	*f*	219,403
1875.	*a* en *d.*	1	22	30	7	6	65	*f*	1,327
	b.	132	1,619	369	6,407	1,673	10,068	〃	158,516
	c.	72	573	299	4,439	833	6,144	〃	59,074
Totaal.....		205	2,214	698	10,853	2,512	16,277	*f*	218,917
1876.	*a* en *d.*	1	24	31	6	6	67	*f*	1,666
	b.	133	1,588	410	6,942	1,571	10,511	〃	171,483
	c.	72	508	288	4,723	676	6,195	〃	61,409
Totaal.....		206	2,120	729	11,671	2,253	16,773	*f*	234,558

Recapitulatie der beide staten.

Jaren.	Aantal der instellingen.	Bedeeld zijn: Onafgebroken. Hoofden van huisgez.	Eenloopende person.	Tijdelijk. Hoofden van huisgez.	Eenloopende person.	Totaal.	Uitgav. voor onderstand van allerlei aard, *betreffende het dienstjaar.*
1867	4,152	57,933	43,600	112,901	36,759	251,193	*f* 5,588,746
1868	4,118	58,033	43,821	90,824	37,188	229,866	" 5,700,885
1869	4,142	59,317	43,879	89,634	37,210	230,040	" 5,586,151
1870	4,180	64,821	47,212	86,249	35,212	233,494	" 5,661,781
1871	4,188	54,347	40,145	88,834	33,988	217,314	" 5,716,036
1872	4,206	51,982	38,802	78,009	30,207	199,000	" 5,586,045
1873	4,212	52,417	39,936	77,769	31,725	201,847	" 5,780,570
1874	4,231	62,105	39,086	76,063	31,431	198,685	" 5,794,117
1875	4,231	49,277	37,319	74,765	27,871	189,242	" 5,573,330
1876	4,235	50,466	37,867	82,758	32,099	203,190	" 5,843,275

GOEDEREN EN BEZITTINGEN IN DE DOODE HAND. Vroeger zijn door de Regeering gepubliceerd de cijfers over 1858, welke in het *Jaarboekje* 1859, blz. 357, in hun geheel zijn opgenomen. Wij herhalen daaruit hier de totaal-cijfers:

Goederen. Grootte, hectaren........506,445.4795.
Belastbaar inkomen, ongebouwd.......*f* 2,992,277
" " gebouwd.........." 832,341
f 3,824,618

Nominaal kapitaal inschrijvingen op het Grootboek.

2½ pCt.	*f* 107,586,900
3 "	4,718,750
4 "	7,081,600
	f 119,387,250

De Regeering heeft in Bijlage n°. 26 der concept-staatsbegrooting over 1877, Hoofdst. VII *B*, eene statistiek omtrent de doode hand gegeven, waaraan het volgende is ontleend (vermoedelijk betrekking hebbende op Jan. 1877).

Lichamelijke onroerende goederen, bij 't kadaster bekend ten name van:	Goederen waarvan geene belastbare opbrengst in de leggers is opgenom. Grootte Hect.	Goederen niet vallende onder art. 25 der Wet van 26 Mei 1870 (Stbl. n°. 82). Grootte Hect.	Belastbare opbrengst. ongebouwd.	bebouwd.
Provinciën, gem. en watersch.	33,030.13	224,140.22	*f* 1,040,418	*f* 1,128,959
Markgenootschappen	315.35	38,618.39	" 85,611	" 12,181
Instelling. van weldadigheid	160.21	46,925.93	" 876,936	" 874,168
Kerkgenootschappen	1,293.24	37,144.83	" 693,221	" 480,001
Geestelijke instell. en gesticht. (kloosters, seminariën, theologische scholen, enz.)	7.46	532.38	" 11,801	" 40,762
Instell. van verschill. aard	9.40	8,590.04	" 181,646	" 463,002
	34,815.79	355,951.78	*f* 2,889,633	*f* 2,999,073

De goederen tot het privaat en publiek domein van den Staat en tot het kroondomein behoorende zijn onder bovenstaande cijfers niet begrepen.

Kapitalen in de doode hand ingeschreven in de grootboeken der nationale schuld ten name van:

		Kapitalen. 2½ pCt.		Kapitalen. 3 pCt.		Kapitalen. 4 pCt.
Provinciën, gem. en watersch..	*f*	14,927,100	*f*	760,200	*f*	4,131,100
Markgenootschappen...........	〃	47,300	〃	1,100	〃	23,200
Instellingen van weldadigheid...	〃	68,883,800	〃	4,629,550	〃	7,072,800
Kerkgenootschappen...........	〃	10,799,200	〃	622,000	〃	1,687,800
Geestel. instell. en gestichten...	〃	20,037,600	〃	1,568,150	〃	1,618,400
Instell. van verschillenden aard.	〃	58,785,600	〃	3,082,100	〃	4,612,900
	f	173,480,600	*f*	10,663,100	*f*	19,146,200

Hieronder zijn weder niet begrepen de kapitalen behoorende tot het privaat en publiek domein van den Staat en tot het kroondomein.

V. Inrichting en huishouding van den Staat.

STAATSBESTUUR. De algemeene *bronnen* voor de kennis van de indeeling en vertakkingen van het algemeen bestuur in den Staat zijn de *Staatsalmanak* en de *Staatsbegrootingen.*

VERTEGENWOORDIGING. STAATSRECHTELIJKE ONDERSCHEIDINGEN DES VOLKS.

Eerste Kamer der Staten-Generaal. Zie den *Staatsalmanak*, de *Prov. Verslagen* en de jaarlijksche lijsten der hoogstaangeslagenen in de Rijks directe belastingen, verkiesbaar tot lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, in de *Staatscourant*, laatstelijk die van 1879, n°. 119, waaruit het volgende:

	Aantal leden der Prov. St. als kiezers.	Aantal hoogstaan-geslagenen in de Rijksbel. als ver-kiesbaren in 1879.	Hoogste en laagste aanslag 1879.	Aantal te kiezen. leden.
N.-Brabant	64	143	*f* 2,828—395	5
Gelderland	62	144	〃 6,144—577	5
Z.-Holland	80	229	〃 20,915—889	7
N.-Holland	72	192	〃 5,369—812	6
Zeeland	42	59	〃 3,958—670	2
Utrecht	41	57	〃 5,384-1011	2
Friesland	50	97	〃 8,432—682	3
Overijssel	47	84	〃 3,274—450	3
Groningen	45	75	〃 3,046—579	2
Drenthe	35	35	〃 1,103—289	1
Limburg	45	74	〃 4,899—323	3
Nederland	583	1,189	*f* 20,915—289	39

Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zie in de *Uitkomsten der vijfde tienjarige Volkstelling*, Dec. 1869, 1e deel, blz. 437, den staat, aanwijzende het getal leden van de Tweede Kamer, het getal gemeenten, de wettelijke bevolking, de oppervlakte en de bevolking in de onderscheidene hoofdkiesdistricten in 1869; en voor de jaren 1876 en 1877 de *Bijdragen tot de algemeene statistiek van Nederland,* Jaarg. 1876, afl. 1 en 1877 afl. IV, waaruit het volgende:

Kiesdistricten.	Bevolking. 1 Jan. 1877.	Kiezers Maart April 1877.	Aantal kiezers op de 10,000 inwoners in 1877.	Aantal leden.	Getal gem.
1. Amsterdam	296,200	4,195	142	6	1
2. Hoorn	85,729	3,963	462	2	48
3. Alkmaar	94,780	3,734	394	2	38

	Kiesdistricten.	Bevolking, 1 Jan. 1877.	Kiezers Maart April 1877.	Aantal kiezers op de 10,000 inwoners in 1877.	Aantal leden.	Getal gem.
4.	Haarlem	96,060	2,739	285	2	25
5.	Haarlemmermeer	50,966	1,465	287	1	14
6.	Amersfoort	97,995	3,259	333	2	32
7.	Utrecht	101,438	3,246	320	2	27
8.	Gorinchem	91,314	3,496	383	2	64
9.	Gouda	94,615	3,717	393	2	45
10.	Leiden	92,749	2,969	320	2	24
11.	's Gravenhage	109,517	2,439	323	2	3
12.	Delft	102,028	3,175	311	2	25
13.	Rotterdam	160,402	2,924	182	3	5
14.	Dordrecht	96,071	2,331	243	2	29
15.	Brielle	47,307	1,245	263	1	25
16.	Zierikzee	47,371	1,427	301	1	31
17.	Middelburg	105,495	2,920	277	2	56
18.	Goes	57,838	1,666	288	1	38
19.	Breda	104,620	4,478	428	2	26
20.	Tilburg	102,883	3,771	367	2	29
21.	's Bosch	91,191	2,980	327	2	37
22.	Eindhoven	90,304	2,624	291	2	50
23.	Boxmeer	91,332	2,710	297	2	42
24.	Maastricht	93,850	2,537	270	2	47
25.	Roermond	91,146	2,126	233	2	59
26.	Nijmegen	92,463	2,804	303	2	26
27.	Tiel	93,681	3,164	338	2	45
28.	Arnhem	96,909	3,338	344	2	14
29.	Zutphen	96,443	3,308	343	2	23
30.	Deventer	91,785	3,062	334	2	15
31.	Almelo	100,733	2,466	245	2	21
32.	Zwolle	89,202	2,808	315	2	19
33.	Steenwijk	45,816	1,610	351	1	18
34.	Assen	96,661	2,675	277	2	25
35.	Winschoten	51,963	1,300	267	1	9
36.	Appingadam	92,413	3,178	344	2	27
37.	Groningen	50,273	1,664	331	1	4
38.	Zuidhorn	44,586	1,586	356	1	18
39.	Dokkum	93,734	2,764	295	2	14
40.	Leeuwarden	97,371	3,184	327	2	10
41.	Sneek	138,222	4,421	320	3	22
	Het Rijk	3,865,456	115,558	299	80	—

Provinciale Vertegenwoordiging. Zie in de *Uitkomsten der Volkstelling* 1869, I, bl. 438, het getal leden der Prov. Staten, het getal gemeenten, de bevolking en de oppervlakte der verschillende hoofdkiesdistricten; men zie voorts in de Staatsbegrooting hoofdst. V: Kosten van het bestuur der provinciën, alsmede de *Prov. Verslagen*, den *Staatsalmanak*, en de *Bijdr. tot de Algem. Statistiek van Nederl.* Jaarg. 1877, Afl. IV, waaruit het volgende:

Provinciën.	Hoofdkies-districten.	Kiezers Maart April 1877.	Aantal kiezers op 10,000 inw. in 1877.	Te kiezen leden.
Noord-Brabant	9	16,282	357	64
Gelderland	16	14,910	328	62
Zuid-Holland	17	20,481	268	80
Noord-Holland	12	16,624	259	72
Zeeland	6	5,383	288	42
Utrecht	5	6,320	340	41
Friesland	5	10,051	317	50
Overijssel	12	8,034	300	47
Groningen	7	7,835	324	45
Drenthe	2	3,196	281	35
Limburg	9	5,962	254	45
	100	115,076	298	583

De kosten van het rijksbestuur der provinciën waren volgens de Staatsbegrooting voor 1878 als volgt:

N.-Brabant	*f* 60,380	Zeeland	*f* 61,815	Groningen	*f* 56,502
Gelderland	〃 65,789	Utrecht	〃 49,855	Drenthe	〃 42,450
Z.-Holland	〃 76,547	Friesland	〃 59,735	Limburg	〃 54,610
N.-Holland	〃 72,515	Overijssel	〃 57,255		
				Te zamen	*f* 657,453

tegen *f* 666,640 in 1878.	tegen *f* 627,912 in 1874.
〃 〃 669,717 〃 1877.	〃 〃 600,753 〃 1873.
〃 〃 691,707 〃 1876.	〃 〃 582,906 〃 1872.
〃 〃 625,907 〃 1875.	〃 〃 610,820 〃 1871.

Gemeenteraden. Bronnen: Provinc Verslagen, *Gemeente-Verslagen*, alsmede de *Bijdragen tot de Algem. Statistiek van Nederland*, Jaarg. 1877, afl. VI.

Gemeenten.		Kiezers voor den gemeenteraad geheel aantal.	op de 10,000 inwoners. Maart, April 1877.
Noord-Brabant	185	27,298	598
Gelderland	116	24,631	543
Zuid-Holland	193	33,070	433
Noord-Holland	134	27,585	430
Zeeland	112	9,425	504
Utrecht	72	9,453	508
Friesland	43	17,371	547
Overijssel	61	13,293	496
Groningen	57	13,113	542
Drenthe	33	5,556	488
Limburg	125	11,106	472
Nederland	1,131	187,418	496

BUITENLANDSCHE BETREKKINGEN. *Bronnen*: *Staatsalmanak.* Hoofdstuk V: Departem. van buitenlandsche zaken; de *Staatsbegrooting*, Hoofdst. III, en de thans door het Depart. van Waterstaat, Handel en Nijverheid, vroeger door het Dep. van Buitenl. Zaken uitgegeven *Consulaire Verslagen.*

RECHTSBEDEELING. *Bronnen: Gerechtelijke statistiek* (zie boven, bl. 52 volg.), *Staatsbegrooting*, Hoofdst. IV: Depart. van justitie; de *Staatsalmanak* en in de *Uitkomsten der Volkstelling*, 1869, 1e stuk, bl. 436 volg. de *Statistiek der administratieve en gerechtelijke kantons*, met opgave van de bevolking, de grootte enz.

Bij de wet van 10 Nov. 1875 (*Stbl.* n°. 204) zijn echter de elf Prov. Gerechtshoven met 1 Jan. 1876 ontbonden en vijf nieuwe Gerechtshoven ingesteld, gevestigd te 's Hertogenbosch, Arnhem, 's Gravenhage, Amsterdam en Leeuwarden. Sedert 15 Mei 1877 is het aantal arrondissementsrechtbanken en kantongerechten verminderd.

Thans is het aantal rechtbanken en kantongerechten als volgt:

Ressort	Gerechtshof	te 's Hertogenbosch .	4	Rechtb.	21	Kantongerechten.
"	"	" Arnhem.........	5	"	22	"
"	"	" 's Gravenhage....	5	"	23	"
"	"	" Amsterdam	4	"	19	"
"	"	" Leeuwarden......	5	"	21	"
		Te zamen	23	Rechtb.	106	Kantongerechten.

Voor de verdere bijzonderheden omtrent den Hoogen Raad, de Gerechtshoven, de Rechtbanken, de Kantongerechten, de Advokaten, Procureurs, Notarissen en Deurwaarders, zie men het *Jaarb. der rechterl. macht.*

WATERSTAAT. *Bronnen:* de *Staatsalmanak,* Hoofdst. XI, § 2; de *Staatsbegrooting,* Hoofdst. IX (vroeger V); het *Verslag over de openbare werken* en de *Prov. Verslagen.* Omtrent de inkomsten en uitgaven der waterschappen, zie boven.

'S LANDS VERDEDIGING.

Zeemacht. Bronnen: Staatsalmanak, Hoofdst. VIII en X; *Staatsbegrooting*, Hoofdst. VI, Marine, en VIII Oorlog; het *Jaarboekje der Kon. Ned. Marine*, uitgegeven door het dep. van Marine, alsmede de officiëele Statistiek van Neêrlands oorlogsmarine van 1815 tot 1869 in dit *Jaarboekje*, jaarg. 1856, bl. 283, en 1869, bl. 180 volg., alsmede het Mengelwerk van den jaargang 1876.

In *Bijl.* N°. 5 *Conc. Staatsbegrooting* 1879, Hoofdstuk VI, wordt het volgende algemeen overzicht der schepen en vaartuigen van oorlog, op den 1 Augustus 1878, gegeven:

Schepen tot verdediging van kusten, zeegaten, reeden en stroomen:

gepantserd:

4 ramschepen,	van dezen was in dienst:
1 rammonitor 1e. kl.,	1 ramschip.
7 id. 2e. kl.,	
5 monitors 2e. kl.,	
1 stoomkanonneerboot,	
5 stoomriviervaartuigen,	

niet gepantserd:

26 stoomkanonneerbooten,	van dezen 1 in dienst.
12 torpedobooten.	

Schepen voor algemeenen dienst:

gepantserd:

2 ramtorenschepen,	deze beiden in dienst.

niet gepantserd:

1 fregat met stoomvermogen,	van dezen in dienst:
8 schroefstoomschepen 1e. kl.,	1 fregat met stoomvermogen.
2 id. 2e. kl.,	6 schroefstoomschepen 1e. kl.
3 id. 3e. kl.,	1 id. 2e. kl.
4 id. 4e. kl.,	2 id. 3e. kl.
1 raderstoomschip 1e. kl.,	1 id. 4e. kl.
	1 raderstoomschip 1e. kl.

Schepen bestemd voor bizondere diensten:

wacht- en kostschepen:

2 fregatten,	van dezen in dienst:
1 linieschip,	1 fregat.
1 korvet,	1 linieschip.
1 oud schroefstoomschip 4e. kl.,	1 korvet.
2 kanonneerbooten,	1 oud schroefstoomschip.

Instructie- en exercitievaartuigen:

2 fregatten.	
2 korvetten.	1 flottille-vaartuig.
1 oud schroefstoomschip 3e kl.	2 brikken.
1 drijvende batterij.	2 kanonneerbooten.
1 schoonerbrik.	

Deze allen in dienst behalve 1 brik.

Van de niet in dienst zijnde schepen waren in aanbouw: 1 gepantserde rammonitor 1e kl., 1 id. id. 2e kl., 1 id. stoom-riviervaartuigen, 8 niet gepantserde stoomkanonneerbooten, 2 id. schroefstoomschepen 1e, 1 id.

4e kl. en 1 brik. De overige schepen waren in herstelling of buiten dienst (reserve en opgelegd.)

Aan dezelfde bijlage der begrooting is ontleend de volgende opgaaf van de *sterkte der Zeemacht* voor 1879.

Binnenslands.

1	wachtschip te Willemsoord met	500	koppen.
1	schip tot opleiding van kanonniers	86	〃
1	wachtschip te Hellevoetsluis	350	〃
1	brik tot opleiding van bootsmansleerlingen	135	〃
1	wachtschip te Amsterdam	250	〃
1	fregat tot opleiding van jongens te Amsterdam	500	〃
1	id. 〃 〃 〃 〃 〃 Rotterdam	300	〃
1	id. 〃 oefening van zeemiliciens	160	〃
1	ramschip	158	〃
1	id.	*pro memorie.*	
3	monitors	*pro memorie.*	
2	schroefstoomschepen 1e kl. a 237	474	koppen.
1	schroefstoomschip 2e kl.	141	〃
1	id. 2e of 3e kl.	108	〃
17	schepen, met	3162	koppen.

Indische militaire marine.

1	wachtschip te Batavia	123	koppen.
1	〃 te Soerabaija	122	〃
1	〃 te Atjeh	67	〃
2	raderstoomschepen 2e kl. a 100	200	〃
4	〃 3e kl. a 91	364	〃
9	schroefstoomschepen 4e kl. a 74	666	〃
1	opnemings vaartuig	35	〃
2	raderstoomschepen 4e kl. a 59	118	〃
1	〃 〃 〃 a 49	98	〃
		1793	koppen.
	Staf	12	〃
	Bovenrol	180	〃
23	schepen, met	1985	koppen.

Auxiliair eskader.

1	schroefstoomschip 1e kl. met	226	koppen.
1	〃 2e kl. 〃	130	〃
1	ramtorenschip	234	〃
1	〃	229	〃
		819	koppen.
	Bovenrol	81	〃
4	schepen, met	900	koppen.

In West-Indië.

1 schroefstoomschip 3e kl.	108	koppen.
1 〃 4e kl.	80	〃
	188	koppen.
Bovenrol	18	〃
2 schepen, met	206	koppen.

De sterkte van het corps mariniers wordt opgegeven als volgt:

	Officieren.	Onderofficieren en minderen.	Totaal.
Bepaalde sterkte	52	2,121	2,173
Sterkte op 1 Juli 1878	42	2,013	2,055
Ontbreken	10	108	118
Van het corps zijn geëmbarkeerd	12	1,123	1,135
〃 〃 〃 aan wal	30	890	920

Landmacht. Bronnen: Staatsalmanak, Hoofdst. X; *Staatsbegrooting*, Hoofdst. VIII. Aan Bijlage N°. 4 van Hoofdst. VIII der Concept-staatsbegrooting 1879, zijn de volgende overzichten ontleend.

Sterkte-opgave betreffende hoofd- en verdere officieren bij de wapens, staven en dienstvakken van het leger op 1 Juli 1878:

	Infanterie.			Cavalerie.			Artillerie		
	Totaal offic.	over-compl.	ont-breekt.	Totaal offic.	over-compl.	ont-breekt.	Totaal offic.	over-compl.	ont-breekt.
Hoofd-officier	59	—	1	17	—	1	37	—	—
Kapiteins	242	—	3	35	1	—	105	—	7
Luitenants	527	—	113	88	—	12	172	—	50
	Genie.			Staven.			Administratie.		
Hoofd-officier	13	—	—	31	—	4	13	—	—
Kapiteins	34	—	—	22	—	3	37	—	2
Luitenants	43	—	7	25	2	—	76	—	8
	Geneeskundige dienst. (Off. v. gez. en apoth.)			Veterinaire dienst.			Wapens der Maréchaussées.		
Hoofd-officier	19	—	—	1	—	—	1	—	—
Kapiteins	61	—	—	6	—	—	3	—	—
Luitenants	38	—	37	15	—	2	6	—	—

Overzicht van het in gestadigen dienst zijnde gedeelte soldaten, mitsgaders van het aantal miliciens dat zich in werkelijken dienst bevond op 1 Juli 1878:

	De sterkte moet zijn.	Aanwezig.	Incompleet.
Infanterie:			
Vrijwilligers	8,480	811	7,669
Miliciens	12,008	11,954	?
Te zamen	20,488	12,765	7,723
Cavalerie:			
Vrijwilligers	1,872	1,198	674
Miliciens	672	822	?
Te zamen	2,544	2,020	524
Artillerie:			
Vrijwilligers	2,543	888	1,655
Miliciens	3,032	3,584	?
Te zamen	5,575	4,472	1,204
Genie:			
Vrijwilligers	375	197	178
Miliciens	200	343	?
Te zamen	575	540	35
Tot. gen.:			
Vrijwilligers	13,270	3,094	10,176
Miliciens	15,912	16,703	?
Te zamen	29,182	19,797	9,486

Staat van de miliciens op 1 Juli 1878 met onbepaald verlof afwezig en van werkelijken dienst vrijgesteld of bij andere corpsen gedetacheerd:

	Met onbepaald verlof.	Gedetacheerd of vrijgesteld.
Infanterie	23,177	381
Cavalerie	1,288	2
Artillerie	4,217	4
Genie	767	—
Te zamen	29,449	387

Staat van overcomplete en ontbrekende onder-officieren, korporaals, enz. enz., op 1 Juli 1878:

	Overcompleet.	Ontbrekende.
Infanterie	49	1,259
Cavalerie	5	98
Artillerie	36	394
Genie	5	12
Wapen der maréchaussée	—	6
Kon. militaire akademie	1	4
Tot. gen.	96	1,778

Nationale militie. Bronnen: Loting voor de Nationale militie, laatstelijk over de jaren 1872—1875. Zie mede *Prov. Verslagen*, Hoofdst. VI, en de jaarlijksche verslagen in de *Staatscourant* van den afloop der lichting, laatstelijk over 1878, in de *Staatscourant* van 1878, nº. 292. In de *Uitkomsten der volkstelling van* 1869, I, bl. 440, komt voor eene statistiek van de indeeling der militie-districten met hunne bevolking en grootte. Zie mede den *Staats-almanak*, de *Staatsbegrooting*, Hoofdst V en VIII, alsmede *Bijdragen tot de Algemeene Statistiek van Nederland*, jaarg. 1877, afl. I. Aan de verslagen in de *Staatscourant* is het volgende ontleend:

	1876.	1877.	1878.
Bedrag der lichting	11,000	11,000	11,000
Ingeschrevenen	31,509	32,869	91,799
Ingelijfden	10,808	10,878	10,772
Ontbrekenden	192	122	288
Ingelijfd bij den zeedienst	600	600	600
Ingelijfde plaatsvervangers	1,629	1,625	1,651
〃 nommerverwisselaars	565	580	533
Vrijgestelden als beneden den maat	1,417	1,441	1,312
〃 om lichaamsgebreken enz.	2,673	2,675	2,611
〃 eenige wettige zoons	4,386	4,369	4,219
〃 wegens militairen dienst of dien van broeders	9,229	8,734	8,079
Totaal vrijgestelden	17,755	18,183	17,536

Schutterij. Bronnen: de *Prov. Verslagen*, de jaarlijksche in de *Staatscourant* gepubliceerde *Algemeene numerieke Staat van de sterkte van den eersten ban der dienstdoende schutterij* op 1 Januari, laatstelijk van 1879, nº. 89, en de *Staatsalmanak.*

De werkelijke sterkte van den eersten ban der dienstdoende schutterij van 1 Januari 1879 wordt in genoemden *numerieken staat* opgegeven als volgt:

Noord-Brabant	3,388	Zeeland	879	Groningen	2,356
Gelderland	2,941	Utrecht	2,172	Drenthe	744
Zuid-Holland	10,651	Friesland	2,410	Limburg	1,352
Noord-Holland	12,057	Overijssel	2,764		
				Nederland	41,714

Volgens denzelfden staat waren er op 1 Januari 1879 in 88 gemeenten dienstdoende schutterijen. Amsterdam telde 5, Rotterdam 3, 's-Gravenhage 2, en 12 andere gemeenten ieder 1 bataillon, te

zamen 22 bataillons. Het gezamenlijk getal compagniën was 212. De gezamenlijke sterkte was:

	1ste kategorie (zonder kinderen.)	2de kategorie (met kinderen.)	Te zamen.
Officieren	427	146	573
Onderofficieren	688	365	1,053
Korporaals	749	311	1,060
Tamboers	113	84	197
Schutters, actief	15,377	5,180	20,557
〃 reserve	10,090	8,184	18,274
Te zamen	27,444	14,270	41,714
van welke vroeger bij het leger gediend hadden	7,463	3,209	10,672

Vereenigingen tot bevordering van 's lands weerbaarheid. Zie de onderscheidene mededeelingen in de *Prov. Verslagen*, waaruit echter geen algemeen overzicht is op te maken. In jaargang 1868 van dit *Jaarboekje* heeft Jhr. Mr. A. J. RETHAAN MACARÉ op die vereenigingen de aandacht gevestigd.

Omtrent de *opleiding voor de zee- en landmacht* zie men boven.

Samenstelling van het koloniale leger. In het *Jaarboekje* voor 1850, 1851 en 1863 zijn door wijlen Mr. G. A. DE MEESTER, burgemeester van Harderwijk, breede statistieke opgaven medegedeeld van de personen naar den verschillenden landaard, die zich van 1843 tot 1862 verbonden hadden voor 's lands dienst in de Nederlandsche koloniën en derwaarts waren vertrokken. Latere opgaven vindt men, doch alleen wat het leger in Oost-Indië betreft, in de *Koloniale Verslagen*. Zie hierachter het Overzicht over Nederl. Oost-Indië, en over de Nederl. West-Indische bezittingen.

KERKELIJKE ZAKEN. Zie boven.

DOMEINEN EN BEZITTINGEN VAN DEN STAAT. Omtrent de Staats- en de Kroondomeinen worden jaarlijks uitvoerige verslagen aan de Staten-generaal medegedeeld. De kosten en de opbrengst der Staatsdomeinen worden medegedeeld in de bijlagen tot de Concept-staatsbegrootingen, Hoofstuk VII *B* (Financiën) en de wet op de Middelen. In het *Jaarboekje* 1863 is een gespecificeerd overzicht daarvan opgenomen over 1842 tot 1861, alsmede een opgave van de sedert de wet van 29 Aug. 1848 tot 1861 verkochte vaste goederen, afgekochte tienden, enz.

De opbrengst was in 1877:

gewone domeinen, tienden enz.	*f* 832,772	*f* 1,644,261
domein van oorlog	" 84,337	
groote wegen	" 302,412	
vaarten, veren, havens	" 424,739	

tegen *f* 1,653,381 in 1876, *f* 1,521,856 in 1875, *f* 1,532,892 in 1874, *f* 1,479,359 in 1873, *f* 1,468,279 in 1872, *f* 1,475,000 in 1871, *f* 1,090,000 in 1870, *f* 1,335,000 in 1869, *f* 1,345,000 in 1868 enz. Onder de Staatsontvangsten van 1852 tot 1873 komen de bijdragen uit het fonds der koopprijzen van domeinen voor tot een totaal bedrag van *f* 15,028,862. Zie concept-staatsbegrooting 1879.

STAATSONTVANGSTEN EN STAATSUITGAVEN. *Bronnen: Bescheiden betreffende de geldmiddelen*, 1e, 2e en 3e stuk. 's Grav. 1861, 1869 en 1874, bevattende overzichten van de opbrengst der directe en indirecte belastingen 1846—1859, 1860—1868 en 1869—1873, het tweede met een algemeen overzicht sedert 1831; de bijlagen tot de *Concept-staatsbegrootingen* en de *Staatsrekeningen*.

Met verwijzing naar de uitvoerige opgaven van de *Staatsinkomsten en uitgaven* in 1831—1872, in jaargang 1873 van dit *Jaarboekje*, volgt hier een tienjarig overzicht:

Ontvangsten.

	Gewone middelen.	Bijdragen van Ned.-Indië.	Batige sloten van vorige diensten.	Koopprijzen van domeinen.	Andere ontvangsten.	Totaal.
1868........ƒ	74,099,015	10,771,359	17,799,109	—	—	95,669,484
1869........"	77,233,507	13,475,000	4,548,825	1,000,000	—	96,257,333
1870........"	78,587,123	13,007,749	—	350,000	2,500,000	94,444,872
1871........"	81,367,333	10,671,685	1,832,463	130,000	—	94,001,483
1872........"	86,646,975	21,985,201	—	300,000	—	108,932,184
1873........"	89,769,494	10,427,695	—	400,000	8,900,000	109,507,189
1874........"	93,745,314	10,544,579	—	—	979,744	105,269,637
1875........"	96,225,888	23,111,685	—	500,000	—	119,837,573
1876........"	100,609,506	2,700,000	1,473,666	950,000	—	105,733,172
1877........"	99,688,081	2,300,000	—	250,000	—	102,238,081

Uitgaven.

	Algemeene dienst.	Rentebetaling.	Amortisatie en aflossing van schuld.	Staats-spoorwegen.	Andere uitgaven.	Totaal.
1868........ƒ	54,845,617	27,094,295	431,323	12,000,000	1,760.211	96,131,448
1869........"	55,134,049	27,056,664	496,291	10,000,000	1,737,864	94,424 869
1870........"	55,478,813	27,033,307	429,090	10,000,000	6,166,538	99,107,750
1871........"	56,578,840	27,017,459	300,126	8,000,000	2,563,613	94,460,038
1872........"	58,267,497	26,726,261	10,353,692	8,000,000	5,584,732	108,932,182
1873........"	59,070,377	26,478,901	9,339,127	6,000,000	7,145,118	108,033,523
1874........"	62,783,798	26,105,384	972,446	6,500,000	2,990,727	99,352,356
1875........"	66,674,834	25,911,607	10,573,379	8,000,000	7,751,427	118,911,248
1876........"	70,856,960	25,623,218	657,892	6,600,000	8,897,149	112,635,219
1877........"	74,734,794	25,594,117	657,699	10,000,000	7,374,901	118,461,511

De cijfers over de laatste jaren kunnen nog eenige wijziging ondergaan.

Opmerkingen bij de voorgaande bladzijde.

Inkomsten.

De *batige sloten* zijn gelden, die bij de wet aan de middelen der diensten, nevens welke zij zijn uitgetrokken, uit de beschikbare middelen van vroegere diensten worden toegevoegd. Het bedrag dier batige sloten is mitsdien tweemalen onder de totale ontvangsten opgenomen.

Andere ontvangsten. **Deze waren:**

1870....*f* 2,500,000 aflossing der in 1866 aan de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen geleende som.
1873....〃 8,900,000 afkoopsom van de onvervreemdbare rente ten laste van België.
1874....〃 979,744 ter zake der expeditie naar Simonoseki.

Uitgaven.

Algemeene dienst. Onder de som van *f* 55½ millioen voor 1870 is begrepen *f* 656,521 wegens onkosten van het auxiliair eskader der zeemacht in Indië, gedurende het jaar 1868, en onder de som van *f* 56½ millioen voor 1871 *f* 1,157,961 wegens gelijke onkosten gedurende 1870.

Andere uitgaven.

Zoo als: uitgaven voortvloeiende uit de opheffing der slavernij in W.-I.; uitgaven ter bestrijding der veeziekte; buitengewone uitgaven voor het Departement van Oorlog; idem voor Marine; voorschot en leening ten behoeve van het Noordzee-kanaal; vergoeding aan de Amsterdamsche Kanaal-Maatschappij; uitgaven tot herziening van de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen; subsidie voor den spoorweg Nieuwe Schans—Ihrhove; id. voor den spoorweg van Zutphen naar de Pruissische grenzen in de richting van Borken naar Bocholt.

Volgens Bijlage E. bij de Rede van den Minister van Financiën, dienstjaren 1868 tot en met 1877 als volgt:

Benaming der middelen.	Dienst 1868.	Dienst 1869.	Dienst 1870.	Dienst 1871
Directe belastingen.	*f*	*f*	*f*	*f*
Grondbelasting, hoofdsom.	8,887,822	8,925,697	8,983,147	9,027,896
" 21½ opcent van de grondbelasting op ongeb. eigendommen....	1,151,785	1,152,800	1,155,805	1,156,718
Personeel, hoofdsom......	6,578,629	6,662,766	6,691,668	6,788,252
" 20 opcenten...	1,315,674	1,332,506	1,338,288	1,357,590
Patenten, hoofdsom......	2,524,485	2,546,129	2,583,433	2,608,789
" 28 opcenten...	706,852	712,913	723,358	730,455
	21,165,249	21,332,814	21,475,701	21,669,701
Accijnsen.				
Suiker..................	3,763,877	4,798,616	4,779,071	4,717,769
Wijn..................	[1]) 1,915,155	1,761,217	1,645,410	[2]) 1,368,752
Binnenlandsch en buitenlandsch gedistilleerd....	13,355,692	[3])14,029,692	14,453,606	14,927,220
Zout..................	2,752,238	2,927,805	3,005,601	2,943,287
Zeep..................	1,374,800	1,370,789	1,390,308	1,382,497
Bieren en azijnen........	654,835	671,519	699,020	735,461
Geslacht...............	1,829,139	2,038,892	2,061,949	2.072,151
	25,645,740	27,598,533	28,034.968	28,147,139
Indirecte belastingen. *)				
Zegelrechten............	2,717,288	[5]) 2,402,587	1,821,689	1,908,414
Registratierechten........	7,026,649	7,165,482	7,082,305	8,068,853
Hypotheekrechten.........	621,245	655,354	629,512	722,828
Rechten van successie en van overgang bij overlijden..	3,778,244	4,070,599	5,474,479	5,265,533
*) Onder het bedrag der rechten is dat van 38 opc. begrepen.	14,143,427	14,294,023	15,007,985	15,965,630

Begrooting 1879, was de opbrengst van 's rijks middelen over de

Dienst 1872.	Dienst 1873.	Dienst 1874.	Dienst 1875.	Dienst 1876.	Dienst 1877.
f	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*
9,081,098	9,133,186	9,188,571	9,249,449	9,286,678	9,346,170
1.159,137	1,160,361	1,161,872	1,165,669	1,165,400	1,167,609
6,892,382	7,048,036	7,168,172	7,319,602	7,483,221	7,780,101
1,378,417	1,409,551	1,433,594	1,463,884	1,496,608	1,556,008
2,695,766	2,868,138	2,945,619	2,960,315	3,004,872	3,069,256
754,810	803,072	824,767	828,883	841,355	859,388
21,961,613	22,422,347	22,722,598	22,987,803	23,278,137	23,778,535
4,789,265	5,399,315	5,177,309	5,737,228	6,353,902	6,128,856
1,736,050	1,808,508	1,821,366	1,845,005	1,978,366	2,061,610
16,197,954	17,107,363	17,903,378	18,707,338	20,049,981	421,111,553
2,835,424	2,962,005	3,011,382	3,021,560	3,062,020	3,146,621
1,443,673	1,436,433	1,469,458	1,542,443	1,568,264	1,579,553
842,805	864,023	849,067	870,224	896,806	909,864
2,215,192	2,397,993	2,404,891	2,549,262	2,754,417	2,732,191
30,060,366	31,975,644	32,636,855	34,273,064	36,663,759	37,670,251
1,983,369	2,030,431	2,011,259	2,118,045	2,113,948	2,128,416
9,103,338	9,653,791	9,631,001	10,269,151	11,084,942	11,199,554
877,877	934,627	924,471	995,778	1,064,077	1,084,646
6,506,792	5,189,281	8,326,802	995,778	8,207,791	6,180,219
18,471,377	17,808,131	20,893,535	21,186,751	2247,0,760	20,592,836

Benaming der middelen.	Dienst 1868.	Dienst 1869.	Dienst 1870.	Dienst 1871.
In- en uitvoerrechten.	*f*	*f*	*f*	*f*
Rechten op den in- en uitvoer	4,100,677	4,335,271	4,181,091	4,818.646
Vuur-, ton- en bakengelden.	393,245	413,365	428,813	505,469
Formaatzegel (hoofdsom en opcenten).............	11,704	11,987	11,336	13,037
	4,505,627	4,760,624	4,621,241	5,337,153
Waarborg en belasting der gouden en zilveren werken...............	256,836	284,428	271,474	295,758
Domeinen...............	1,345,097	1,335,536	[8]) 1,090,447	1,475,312
Opbrengst der posterijen.	2,460,405	2,639,713	2,793,553	[9]) 2,402,364
Inkomsten en Rijkstelegraphen...............	539,980	575,021	621,562	673,670
Opbrengst der Staatsloterij.	412,635	412,312	412,888	413,294
Opbrengst der uitgegeven acten voor de jacht en visscherij..............	117,268	120,673	121,295	120,860
Loodsgelden..............	800,876	830,947	878,364	1,081,240
Recht op de mijnen......	949	856	1,600	2,194
Algemeen totaal...	71,394,093	74,184,628	75,331,085	77,584,320

Aanmerkingen.

[1]) Hieronder begrepen 30 opcenten voor dienst 1867 en 20 opcenten voor dienst 1868 (art. 11 van het tractaat met Frankrijk, goedgekeurd bij de wet van 7 Augustus 1865 (*Staatsblad* n°. 104).

[2]) Mindere opbrengst ten gevolge van de uitbreiding der credieten bij de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 127).

[3]) De belasting is bij de wet van 9 April 1869 (*Staatsblad* n°. 62), te rekenen van 1 Mei 1869 met *f* 3 per hectoliter verhoogd.

[4]) De belasting sedert 1 Juli 1877 met *f* 4.— per Hectoliter verhoogd.

[5]) Het zegelrecht op gedrukte stukken en advertentiën in nieuwspapieren is bij de wet van 9 April 1869 (*Staatsblad* n°. 60) met den laatsten dag der maand Juni 1869 afgeschaft.

Dienst 1872.	Dienst 1873.	Dienst 1874.	Dienst 1875.	Dienst 1876.	Dienst 1877.
f	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*
4,946,521	5,222,946	5,293,371	5,425,831	5,789,599	6) 5,124,458
485,005	537,940	541,988	7) 244,607	—	—
13,515	14,035	13,999	13,838	13,999	12,251
5,445,041	5,774,922	5,849,358	5,684,278	5,803,598	5,136,710
329,199	362,817	364,501	376,683	374,357	382,001
1,496,268	1,481,855	1,535,243	1,522,552	1,647,071	1,644,260
2,499,207	2,749,689	2,661,196	2,956,491	3,270,089	3,400,458
675,062	712,644	716,204	744,365	787,976	790,619
413,906	414,090	414,109	433,381	433,995	433,607
128,369	135,663	136,080	140,261	143,405	146,688
972,756	1,034,864	956,462	886,777	10) 928,122	912,720
2,686	3,961	6,614	4,729	4,027	3,656
82,455,857	84,876,633	88,892,760	91,197,141	95,805,312	94,892,346

6) De heffing van vuur-, ton- en bakengeld, volgens de wet van 13 Augustus 1849 (*Staatsbl.* n°. 40), is bij de wet van 3 Juni 1875 (*Staatsbl.* n°. 101) met 1°. Juli 1875 afgeschaft.

7) Mindere ontvangst ten gevolge der teruggave krachtens rechterlijke uitspraak, van de sedert 1853 ontvangen inkomsten der Ommelanderkas.

8) Mindere opbrengst ten gevolge der herziening bij de wet van 22 Juli 1870 (*Staatsbl.* n°. 138), van verschillende bepalingen der wet tot regeling van het briefport en de aangelegenheden der brievenposterij.

9) De heffing van de zoogenaamde distantie-gelden is bij de wet van 6 April 1875 (*Staatsblad* n°. 62) met 1°. Januari 1876 afgeschaft.

10) Sedert 1 Juli 1877 bestaan alleen invoerrechten.

De *opbrengst der middelen over* 1878 was volgens het overzicht in de Staats-Courant, 1879, N°. 9:

Directe Belastingen.		
Grondbelasting	*f* 10,573,209	
Personeel	〃 9,405,275	
Patenten	〃 4,028,102	
Recht op de mijnen	〃 2,398	
		f 24,008,984 [1])
In- en Uitgaande Rechten.		
Rechten op de in- en uitvoer	*f* 4,572,635	
Formaatzegel	〃 10,678	
		〃 4,583,313
Accijnsen.		
Suiker	*f* 6,490,946	
Wijn	〃 2,074,135	
Gedistilleerd	〃 22,031,359	
Zout	〃 3,157,239	
Zeep	〃 1,633,977	
Bier en azijn	〃 913,720	
Geslacht	〃 2,678,045	
		〃 38,979,422
Waarborg.		
Belasting	*f* 364,117	
Essaailoon	〃 1,172	
		〃 365,289
Indirecte Belasting.		
Zegelrecht	*f* 2,109,762	
Registratie	〃 10,675,447	
Hypotheek	〃 1,047,817	
Recht van successie en overgang	〃 6,607,344	
		〃 20,440,370
Domeinen		〃 1,574,774
Posterijen		〃 3,631,004
Rijks-Telegrafen		〃 821,485
Staatsloterij		〃 433,755
Jacht en Visscherij		〃 150,414
Loodsgelden		〃 920,956
Totaal		*f* 95,909,768

OVERZICHT DER STAATSBEGROOTING VOOR 1879 *tegenover de werkelijke inkomsten en uitgaven in* 1877. Zie de verschillende stukken van de Concept-staatsbegrooting voor 1879, en de Wetten waarbij de verschillende begrootingen zijn vastgesteld in *Staatsblad* en *Staatscourant*.

1) Hieronder *f* 4,200,000 ruim, behoorende tot de diensten 1876 en 1877.

I. *Inkomsten.*

		Raming. 1879.		Opbrengst. 1877.
Directe belastingen.				
Grondbelasting	*f*	10,613,657	*f*	10,513,780
Personeele belasting	〃	9,750,000	〃	9,336,110
Patenten	〃	3,942,400	〃	3,928,644
Totaal Dir. belast.	*f*	24,306,057	*f*	23,778,534
Accijnsen.				
Suiker	*f*	6,100,000	*f*	6,128,857
Wijn	〃	2,000,000	〃	2,061,611
Gedistilleerd	〃	22,400,000	〃	21,111,553
Zout	〃	3,070,000	〃	3,146,621
Zeep	〃	1,560,000	〃	1,579,554
Bieren en azijnen	〃	890,000	〃	909,864
Geslacht	〃	2,575,000	〃	2,732,191
Totaal Accijnsen	*f*	38,595,000	*f*	37,670,251
Indirecte belastingen.				
Zegelrechten	*f*	1,500,000	*f*	1,541,584
Registratierechten	〃	8,000,000	〃	8,115,619
Hypotheekrechten	〃	800,000	〃	785,976
Successierechten en die van overgang bij overlijden	〃	6,700,000	〃	4,478,420
38 opcent. op de indir. belastingen	〃	6,460,000	〃	5,671,238
Totaal Indir. belast.	*f*	23,460,000	*f*	20,592,836
In- en uitvoerrechten.				
Rechten op den in- en uitvoer	*f*	4,600,000	*f*	5,124,459
Formaatzegel met 38 opcenten	〃	11,040	〃	12,252
Totaal In- en Uitvoer	*f*	4,611,040	*f*	5,136,711
Waarborg en belasting der gouden en zilveren werken	*f*	366,200	*f*	382,002
Domeinen	〃	1,695,000	〃	1,644,261
Posterijen	〃	3,600,000	〃	3,400,459
Rijkstelegrafen	〃	800,000	〃	790,619
Staatsloterij	〃	430,000	〃	433,607
Jacht en visscherij	〃	143,000	〃	146,688
Loodsgelden	〃	900,000	〃	912,720
Recht op de mijnen	〃	2,265	〃	3,656
Staatsspoorwegen	〃	1,626,000	〃	1,568,016
Verschillende ontvangsten en toevallige baten	〃	3,090,135	〃	3,227,921
Bijdragen van Nederl-Indië	〃	——	〃	——
Id. (*batig slot* 1874)	〃	——	〃	2,300,000
Id. (*restitutie Dept. Marine*)	〃	4,000 000	〃	——
Koopprijzen van Domeinen	〃	900,000	〃	250,000
Geldleening 1878	〃	7,300,000	〃	——
Totaal	*f*	115,828,697	*f*	102,238,081

II. *Uitgaven.*

HOOFDSTUK.		Begrooting. 1879.	Werkelijke Uitgaven 1877.
I.	*Huis des Konings*	*f* 750,000	*f* 875,000
II.	*Hooge Collegiën van Staat en Kabinet des Konings.*		
1.	De Staten-generaal	〃 308,455	〃 289,107
2.	〃 Raad van State	〃 102,755	〃 101,054
3.	〃 Algemeene Rekenkamer	〃 110,750	〃 110,319
4.	〃 Kanselarij der beide Orden	〃 24,800	〃 26,021
5.	Het Kabinet des Konings	〃 32,070	〃 31,862
6.	Pensioenen en wachtgelden	〃 31,159	〃 30,482
7.	Onvoorziene uitgaven	〃 5,500	〃 499
	Totaal Hoofdst. II	*f* 615,489	*f* 589,344
III.	*Dep. van Buitenlandsche Zaken.*		
1.	Kosten van het Departement	*f* 72,300	*f* 74,458
2.	Buitenl. zendingen en consulaten	〃 488,200	〃 460,064
3.	Verschillende uitgaven	〃 22,100	〃 16,796
4.	Pensioenen en wachtgelden	〃 43,390	〃 51,672
5.	Onvoorziene uitgaven	〃 10,000	〃 752
	Totaal Hoofdst. III	*f* 635,990	*f* 603,742
IV.	*Departement van Justitie.*		
1.	Kosten van het Departement	*f* 133,450	*f* 136,504
2.	〃 〃 de Rechterlijke macht	〃 1,709,262	〃 1,498,310
3.	Hoog Militair Gerechtshof en de auditiën in de milit. afdeelingen	〃 52,300	〃 52,300
4.	Gerechtskosten en Raad van Tucht	〃 260.000	〃 260,360
5.	Algemeene of rijkspolitie en in zake van jacht en visscherij	〃 514,675	〃 554,232
6.	Kosten der gevangenissen	〃 765,680	〃 757,559
7.	Gebouwen	〃 272,082	〃 225,235
8.	Pensioenen, wachtgelden, gratificatiën enz.	〃 488,329	〃 405,479
9.	Verschillende uitgaven	〃 273,000	〃 300,000
10.	Onvoorziene uitgaven	〃 20,000	〃 438
	Totaal Hoofdst. IV	*f* 4,488,778	*f* 4,190,419
V.	*Dep. van Binnenlandsche Zaken.*		
1.	Kosten van het Departement	*f* 149,510	*f* 160.642
2.	Bestuur der Provinciën	〃 808,628	〃 780,540
3.	Nationale militie en schutterijen	〃 60,400	〃 58,556
4.	Medische politie	〃 1,090,650	〃 1,047,131
5.	Onderwijs	〃 3,663,106	〃 2,774,350
6.	Kunsten en wetenschappen	〃 669,201	〃 748,539
7.	Ned. Staatscourant en Staatsblad	〃 85,040	〃 80,820
8.	Pensioenen, toelagen, gratificatiën en wachtgelden	〃 325,116	〃 298,980
9.	Onvoorziene uitgaven	〃 40,000	〃 9,142
	Totaal Hoofdst. V	*f* 6,891,651	*f* 5,958,701

Hoofdstuk.		Begrooting. 1878.	Werkelijke Uitgaven 1876.
VI.	*Departement van Marine.*		
1.	Kosten der Administratie............*f*	323,031	*f* 333,888
2.	Materieel der zeemacht en van 's Rijks maritime etablissementen.........〃	6,352,045	〃 7,343,130
3.	Personeel der zeemacht.............〃	4,030,039	〃 3,746,114
4.	Loodswezen, betonning, bebakening, verlichting en hydrographie......〃	1,569,531	〃 1,860,210
5.	Pensioenen, wachtgelden, gratificatiën en onderstanden.............〃	804,015	〃 773,887
6.	Onvoorziene uitgaven ....〃	60,000	〃 58,581
	Totaal Hoofdst. VI	*f* 13,138,662	*f* 14,115,810
VII	*A. Nationale Schuld.*		
1.	Interesten, lijfrenten, tontines enz...*f*	27,760,320	*f* 25,594,117
2.	Amortisatie en aflossing.............〃	675,600	〃 657,699
	Totaal Hoofdst. VII *A*	*f* 28,435,920	*f* 26,251,816
VII	*B. Departement van Financiën.*		
1.	Kosten van het Departement........*f*	318,870	*f* 333,203
2.	Grootboek der Nat. schuld, de rentebetaling en het Agentschap te Amsterdam ....〃	100,725	〃 76,387
3.	De publieke Schatkist..............〃	102,000	〃 101,752
4.	Muntwezen.........................〃	36,975	〃 39,364
5.	Administratie der Dir. belast., in- en uitg. recht. en accijns. en waarborg der bel. op goud. en zilv. werken ...〃	3,952,574	〃 3,859,607
6.	Uitkeering der $^4/_5$ van de opbrengst der personeele belasting aan de gemeenten.......................〃	8,540,000	〃 7,914,424
7.	Administratie van het zegel, de registrat., hypothek., het successier., domein., het geldel. beheer der groote weg., vaart. en ver., de staatsloterij en de bewar. van het kadaster......〃	1,470,072	〃 1,266,902
8.	Erediensten, Protestanten *f* 1,410,188; 〃 R.-Katholiek. 〃 573,960; 〃 O.-Bissch. Kl. 〃 12,200; 〃 Israëlieten... 〃 16,175 〃	2,012,523	〃 1,987,884
9.	Verschillende uitgaven.............〃	12,400	〃 15,200
10.	Pensioenen, wachtgelden, gratificatiën, toelagen en restitutiën.......〃	1,340.419	〃 1,333,186
11.	Onvoorziene uitgaven ....〃	36,100	〃 6,037
	Totaal Hoofdst. VII *B*	*f* 17,892,659	*f* 16,933,949
VIII.	*Departement van Oorlog.*		
1.	Kosten van het Departement........*f*	142,950	*f* 113,148
2.	Tractement., bureaukost., toelag. en fouragegeld. voor paarden van den		

HOOFDST.		Begrooting 1877.	Werkelijke Uitgaven 1875.
VIII.	*Departement van Oorlog.* (*Vervolg.*) grooten staf, den generalen staf (de kosten voor het bij dien staf te geven militair onderwijs daaronder begrepen), de administr. der armee en de provinciale en plaatselijke staven........................	*f* 290,018	*f* 277,975
3.	Tractementen, soldijen, fouragegeld. en verdere kosten van de verschillende wapencorpsen,daaronder begrepen die van de officieren van gezondheid en der paardenartsen en der instructeurs bij de schutterijen en vereeniging. tot vrijwillige oefening in den wapenhandel, alsmede gratificatiën en kosten van het vervoer naar Ned.-Indië van officieren bij het leger aldaar te detacheeren, gratificatiën aan de met lichaamsgebreken ontslagen onderofficieren en manschappen, en begrafeniskosten van onvermogende militairen beneden den rang van officier; voorts schadeloosstelling voor schutterlijke diensten bij gemis van garnizoen........................	〃 11,802,079	〃 11,356,307
4.	Remonte........................	〃 385,450	〃 363,423
5.	Koninkl. Militaire Academie.........	〃 333,304	〃 208,515
6.	Reiskosten en vacatiën, met inbegrip der restitutiën van uitschotten, ten dienste van het Rijk gedaan.......	〃 50,000	〃 52,158
7.	Geneeskundige dienst...............	〃 644,775	〃 685,805
8.	Vuur en licht in de wachten........	〃 40,000	〃 33,409
9.	Scheeps- en wagenvrachten en overvaartgeld., vergoeding voor geleden schade uit het contract wegens de transporten te water voortkomende..	〃 65,000	〃 58,458
10.	Materieel der artillerie en draagbare wapenen met den aankleve van dien onder het beheer der artillerie staande....................	〃 886,575	〃 1,346,735
11.	Materieel der genie met den aankleve van dien..................	〃 270,800	〃 220,995
12.	Kazerneering en al hetgeen gerekend wordt daartoe te behooren........	〃 379,360	〃 404,350
13.	Verschillende uitgaven (kamperingen, oefeningen enz.).................	〃 355,393	〃 301,443
14.	Tractementen, soldijen, huisvesting en verdere kosten van het wapen der maréchaussée, gratificatiën enz..	〃 297,000	〃 258,000

HOOFDST.		BEGROOTING 1879.	WERKELIJKE UITGAVEN 1877.
VIII.	*Departement van Oorlog.* (*Vervolg.*)		
15.	Overcomplete officieren, pensioenen, gagementen, onderstanden, lijfrenten en wachtgelden..............	*f* 1,548,478	*f* 1,475,158
16.	Onvoorziene uitgaven..............	〃 58,368	〃 151
17.	Buitengewone uitgaven.............	〃 396,600	〃 2,980,730
18.	Uitgaven ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel......	〃 908,000	〃 2,610,000
	Totaal Hoofdst. VIII	*f* 18,855,050 [1]	*f* 22,746,759
IX.	*Departement van Waterstaat.*		
1.	Kosten van het Departement........	*f* 232,395	*f* ——
2.	Waterstaat (spoorweg. daarond. begr.).	〃 17,659,328	〃 20,415,341
3.	Handel en nijverheid...............	〃 237,840	〃 338,356
4.	Posterijen.........................	〃 2,767,000	〃 2,356,219
5.	Telegraphie........................	〃 1,450,000	〃 1,282,782
6.	Pensioenen, toelagen enz...........	〃 137,829	〃 130,365
7.	Onvoorziene uitgaven...............	〃 60,000	〃 ——
	Totaal Hoofdst. IX	*f* 22,544,392	*f* 24,523,063
X.	*Departement van Koloniën.*		
1.	Kosten van het Departement........	*f* 182,075	*f* 181,250
2.	Uitgaven ten behoeve van Suriname..	〃 928,580	〃 931,241
3.	〃 〃 〃 〃 Curaçao...	〃 491,864	〃 328,975
4.	Pensioenen, wachtgelden, onderstanden en gagementen van gewezen landsdienaren in de voormalige Ned. bezitting. ter Kuste van Guinea en hunne nagelaten betrekkingen..	〃 31,139	〃 32,108
5.	Pensioenen, wachtgelden en verloftractementen..................	*f* 22,427	*f* 22,965
6.	Onvoorziene uitgaven..............	〃 40,000	〃 157
	Totaal Hoofdst. X	*f* 1,696,086	*f* 1,496,696
XI.	Onvoorziene uitgaven..............	*f* 50,000	*f* 37,956

[1]) Bovenvermelde cijfers maken de crediet-wet uit. De definitieve Oorlogsbegrooting werd eerst aangenomen bij de Wet van 24 Juli 1879 (*Staatsblad* no. 128). Zij bevat de volgende posten:

Afdeeling 1, kosten van het Departement *f* 142,234; Afd. 2, tractementen enz. *f* 284,030; Afd. 3, tractementen enz. *f* 11,536,810; Afd. 4, remonte *f* 239,200; Afd. 5, K. Mil. Akademie *f* 334,043; Afd. 6, reiskosten *f* 50,000; Afd. 7, geneeskundige dienst *f* 637,650; Afd. 8, vuur en licht enz. *f* 40,000; Afd. 9, scheeps- en wagenvrachten enz. *f* 65,000; Afd. 10, materiëel der artillerie enz. *f* 891,815; Afd. 11, materiëel der genie *f* 310,300; Afd. 12, kazernering enz. *f* 418,060; Afd. 13, verschillende uitgaven *f* 391,936; Afd. 14, tractementen enz. der maréchaussées *f* 291,955; Afd. 15, overcomplete officieren enz. *f* 1,548,478; Afd. 16, onvoorziene uitgaven *f* 54,759.63½; Afd. 17, buitengewone uitgaven *f* 1,508,629.96½; Afd. 18, voltooiing van het vestingstelsel *f* 2,897,000; — Totaal *f* 21,641,900.

RECAPITULATIE.

		BEGROOTING 1879.	WERKELIJKE UITGAVEN 1877.
I.	Huis des Konings................f	750,000	f 875,000
II.	Hooge Colleg. en Kabin. des Konings.〃	615,489	〃 589,344
III.	Dept. van Buitenlandsche Zaken....〃	635,990	〃 603,742
IV.	〃 〃 Justitie................〃	4,488,778	〃 4,190,419
V.	〃 〃 Binnenlandsche Zaken...〃	6,891,651	〃 5,958,701
VI.	〃 〃 Marine................〃	13,138,662	〃 14,115,810
VII*A*.	Nationale Schuld................〃	28,435,920	〃 26,251,816
VII*B*.	Dept. van Financiën..............〃	17,892,659	〃 16,933,949
VIII.	〃 〃 Oorlog (Crediet-wet)....〃	18,855,050	〃 22,746,759
IX.	〃 〃 Waterstaat.............〃	22,544,392	〃 24,523,063
X.	〃 〃 Koloniën..............〃	1,696,086	〃 1,496,696
XI.	Onvoorziene uitgaven............〃	50,000	〃 37,956
	Totaal......f	115,994,677	f 118,461,511

Met inbegrip van de definitieve Oorlogsbegrooting ad *f* 21,641,900 wordt het totaal-cijfer der begrootingen *f* 118,781,527.

NEDERLANDSCHE STAATSSCHULDEN EN BATEN. OVERZICHT OVER 1878 IN VERGELIJKING MET 1850 EN VOLGENDE JAREN.

In Hoofdst. VII *A* der Staatsbegrooting 1879 (Wet van 25 Dec. 1878, *Staatsblad* N°. 226), zijn de volgende sommen uitgetrokken:

Interesten, lijfrenten, tontines enz.

AARD DER SCHULDEN.		NOMINAAL KAPITAAL.	TE BETALEN INTERESTEN.
Nationale Schuld.....$2\frac{1}{2}$	pCt.	f 632,099,902	f 15,802,323.—
〃 〃.......3	〃	〃 91,322,750	〃 2,739.682.—
Amortisat.-Syndicaat..$3\frac{1}{2}$	〃	〃 11,157,000 [1]) 〃 10.857,000 [2])	〃 382,620.—
Nationale Schuld.....4	〃	〃 176,431,400	〃 7,057,256.—
Schuldbekentenissen..4	〃	〃 43,000,000	〃 1,720,000.—
Schatkistbiljetten.............................〃			*memorie.*
Interest. v. borgtocht 4 en 5 pCt...............〃			220.—
Gewone lijfrenten............................〃			4,400.—
Nijmeegsche tontinaire lijfrenten................〃			2,700.—
Geldleening. voor wegen à 3 pCt....f 3,976.— 〃			119.—
Renten, vaste lasten en uitkeeringen, klevende op 's Rijks domeinen, de groote wegen en vaarten.〃			36,000.—
Renten van vrijwillige en gerechtelijke consignatiën.〃			15,000.—
Totaal.......f			27,760,320.—

[1]) Een half jaar intrest verschijnende 1 April 1879.

[2]) Als boven verschijnende 1 October 1879.

Voor *amortisatie en aflossing van rentegevende schuld*, daaronder begrepen den afkoop van tot het domein behoorende renten, vaste lasten en uitkeeringen, is uitgetrokken.................. *f* 675,600.—

Totaal........ *f* 28,435,920.—

Aan staat 4 van de bijlagen der Concept-Staatsbegrooting 1879 ontleenen wij het volgende: *Overzicht van de wijzigingen, welke de Naionale Schuld gedurende* 1 *Januari* 1850 *tot en met* 4 *Juli* 1878 *heeft ondergaan.*

Vermindering van nominaal kapitaal door:

inkoop tot amortisatie uit daartoe bij begrootingswetten aangewezen gelden..................	*f*	284,122,777.—
idem uit de renten der kapitalen tot verzekering der verzilvering van de muntbilletten.......	"	9,561,800.—
uitloting en aflossing...........................	"	19,910,000.—
andere oorzaken................................	"	8,448,310.—
Totaal.......	*f*	322,042,887.—

Waardoor *f* 10,008,642.— aan rente is bespaard.

Van het totaal............................			*f*	322,042,887
moet worden afgetrokken de som waarmede de inschrijvingen ten name van het kroondomein in het 2½ pCt. Grootboek is verhoogd krachtens de wet van 1 Mei 1863 (*Stbl.* n°. 42)...........	*f*	1,893,500		
Het bedrag der geldleening ten laste van den Staat, krachtens de wet van 5 Juni 1878 (*Stbl.* n°. 57) rentende 4 ten honderd.....................	"	43,000,000		
			f	44,893,600
blijft derhalve.....			"	277,149,387

Voor de inkoopen met inbegrip van die uit de renten der kapitalen tot verzekering van de verzilvering der muntbilletten, mitsgaders de uitlotingen, aflossingen en afkoopen van domeinlasten, is besteed uit:

de staats-inkomsten en middelen over de dienstjaren 1850—1878.................................. *f* 76,232,912

de voordeelige sloten der staats-ontvangsten en uitgaven over de dienstjaren 1850—1863........ *f*	116,801,837
het Fonds uit de koopprijzen der domeinen over de dienstjaren 1851—1875.................... 〃	17,707,669
het Fonds tot onderpand der geldleening voor de droogmaking van het Haarlemmermeer.......... 〃	911,323
aan den Staat vervallen baten der voormalige wees en momboirkamers, over de dienstj. 1862—1878.. 〃	256,120
de afkoopsom van den Scheldetol................. 〃	17,141,640
idem van de onvervreemdbare rente ten laste v. België. 〃	8,899,996
	f 237,951,498

Bij de Rede door den Minister van Financiën gehouden bij de indiening der Staatsbegrooting voor 1879, zijn onder litt. C en D Overzichten gevoegd van de ontvangsten en uitgaven der Indische Administratie, zoo in Indië als in Nederland, over de jaren 1858 tot en met 1877. Uit de daarbij gevoegde verzamelingstaat van de uitkomsten der diensten van 1867—1877 blijkt, dat na aftrek der Bijdragen aan 's Rijks inkomsten (vermoedelijk) is overgebleven:

1867........	*f* 12,279,208	1872........	*f* 10,553,205
1868........	〃 6,983,091	1873........	〃 3,767,686
1869........	〃 4,093,118	1874........	〃 9,717,237
1870........	〃 7,949,068	1875........	〃 10,275,183
1871........	〃 18,945,674	1877........	〃 2,988.049
		1867—1877 te zamen....	*f* 87,551,519

terwijl voor het jaar 1876 een nadeelig saldo aanwezig is van *f* 7,688,954, zoodat het totaal voordeelig saldo over deze jaren bedraagt *f* 79,862,565.

Bij verschillende wetten is reeds beschikt over een bedrag van..................................		〃 77,904,417
zoodat overblijft................................		*f* 1,958,147
onder het saldo voor 1867 zijn evenwel niet begrepen de saldo's behoorende tot dienstjaren aan 1867 voorafgaande ten bedrage van....	*f* 14.926,052	
waarvan na aftrek van het zoogenaamd administratief kapitaal van.........	〃 12,500,000	
beschikbaar blijft......		*f* 2,426,052
zoodat van de saldo's 1867—77 nog beschikbaar zijn.		*f* 4,384,199

De huishouding der provinciën. *Bronnen* zijn de jaarlijksche *Verslagen van den toestand der provinciën*, Hoofdst. II, en de *Statistieke Bescheiden*, deel II, stuk 2, 1e gedeelte, *de provinciale huishoudelijke rekeningen over* 1865 en 1866, en deel VI, stuk III, in 1875 verschenen, dat die rekeningen over 1870 bevat. In de *Bescheiden betreffende de geldmiddelen*, I—III, wordt medegedeeld de opbrengst der provinciale opcenten op de Rijksbelastingen tot 1873. Zie mede de wetten tot bekrachtiging van provinciale belastingen.

Een overzicht der afgesloten rekeningen van de enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven over 1870, vindt men in *Stat. Bescheiden*, VI, 3. Men zie ook de artikelen „Provinciale Geldmiddelen" in dit *Jaarboekje*, jaargang 1859 en 1869 en 1877. Aan het laatstgenoemde artikel, bewerkt door den Heer J. P. L. Thiel, zijn de volgende cijfers ontleend.

Enkel Provinciale Inkomsten en Uitgaven, volgens de rekeningen over het dienstjaar 1874.

Inkomsten.

Batige sloten van vorige dienstjaren	*f*	241,019
Opcenten op de grondbelasting {geb. eigendommen / ongeb. 〃}	〃	1,204,623
〃 〃 〃 personeele belasting	〃	649,919
Heffingen voor het gebruik van openbare wegen, werken en inrichtingen	〃	258,967
Andere belastingen en heffingen	〃	79,040
Baten en inkomsten, spruitende uit voorwerpen in eigendom aan de provincie toebehoorende, of die door de Provinciale Staten beheerd worden	〃	76,664
Ontvangsten van verschillenden aard en toevallige baten	〃	187,503
Opbrengst van geldleeningen	〃	1,093,680
Verkoop van provinciale eigendommen	〃	7,366
Andere buitengew. ontvangsten	〃	1,021,323
Totaal	*f*	4,820,109

Uitgaven.

Jaarwedden van ambtenaren, reis- en verblijfkosten	*f*	161,252
Kosten van onderhoud en aanleg van provinciale wegen en werken	〃	1,443,688
Onderhoud en lasten van provinciale eigendom	〃	14,985
Renten en aflossingen van geldleeningen, enz	〃	1,087,110
Kosten van het provinciaal blad en andere drukwerken	〃	46,082

Kosten van verpleging van arme krankzinnigen......	*f*	145,389
Uitgaven bij bizondere wetten aan de provincie opgelegd.	"	292,099
Andere uitgaven...	"	830,526
Onvoorziene uitgaven.....................................	"	30,725
Totaal......	*f*	4,051,861

Op de volgende bladzijde deelen wij een overzicht mede der provinciale ontvangsten en uitgaven volgens de afgesloten rekeningen over 1867 tot 1875.

Ontvangsten.

	NOORD-BRABANT.	GELDERLAND.	ZUID-HOLLAND.	NOORD-HOLLAND.	ZEELAND.	UTRECHT.	FRIESLAND.	OVER-IJSSEL.	GRONINGEN.	DRENTHE.	LIMBURG.	TOTAAL.
Tot. 1875..	*f* 507,805	*f* 111,651	*f*1,086,618	*f* 324,511	*f* 360,909	*f* 98,011	*f* 522,422	*f* 171,701	*f*1,403,722	*f* 109,420	*f* 128,099	*f* 4,687,770
″ 1874..	″ 420,241	″ 79,937	″1,342,418	″ 328,584	″ 411,378	″ 99,811	″ 499,348	″ 195,963	″ 1,219,932	″ 103,873	″ 122,618	″ 3,867,078
″ 1873..	″ 490,524	″ 97,975	″ 699,525	″ 316,941	″ 316,463	″ 97,939	″ 475,844	″ 189,029	″ 823,525	″ 115,616	″ 122,843	″ 3,746,224
″ 1872..	″ 376,238	″ 83,582	″ 491,919	″ 298,505	″ 406,009	″ 83,308	″ 433,359	″ 190,398	″ 700,029	″ 159,860	″ 120,591	″ 3,343,798
″ 1871..	″ 405,026	″ 82,626	″ 592,003	″ 245,544	″ 226,559	″ 93,771	″ 483,659	″ 183,730	″ 1,197,667	″ 140,471	″ 126,067	″ 3,777,123
″ 1870..	″ 565,533	″ 92,349	″ 498,109	″ 278,665	″ 251,535	″ 89,770	″ 497,704	″ 192,459	″ 1,196,840	″ 119,584	″ 135,382	″ 3,874,917
″ 1869..	″ 518,477	″ 79,946	″ 523,255	″ 257,419	″ 211,854	″ 77,674	″ 497,783	″ 201,563	″ 510,708	″ 117,913	″ 137,881	″ 3,134,473
″ 1868..	″ 491,482	″ 82,716	″ 568,438	″ 246,889	″ 245,445	″ 76,916	″ 452,640	″ 185,945	″ 673,697	″ 129,710	″ 127,696	″ 3,281,574
″ 1867..	″ 442,992	″ 96,352	″ 592,248	″ 356,917	″ 346,056	″ 94,701	″ 477,799	″ 190,000	″ 510,479	″ 122,526	″ 119,013	″ 3,349,083

Uitgaven.

	NOORD-BRABANT.	GELDERLAND.	ZUID-HOLLAND.	NOORD-HOLLAND.	ZEELAND.	UTRECHT.	FRIESLAND.	OVER-IJSSEL.	GRONINGEN.	DRENTHE.	LIMBURG.	TOTAAL.
Tot. 1875..	*f* 588,627	*f* 85,015	*f*1,035,338	*f* 283,577	*f* 319,321	*f* 73,259	*f* 507,356	*f* 163,472	*f*1,363,215	*f* 91,425	*f* 120,929	*f* 4,631,563
″ 1874..	″ 381,350	″ 77,835	″ 791,329	″ 287,623	″ 387,754	″ 79,291	″ 480,072	″ 176,412	″ 1,192,098	″ 79,633	″ 118,428	″ 3,867,075
″ 1873..	″ 516,202	″ 80,898	″ 636,171	″ 290,053	″ 304,161	″ 75,080	″ 460,963	″ 165,905	″ 806,920	″ 111,175	″ 119,483	″ 3,567,011
″ 1872..	″ 390,204	″ 61,986	″ 478,500	″ 300,159	″ 358,139	″ 67,335	″ 414,892	″ 170,884	″ 619,163	″ 159,399	″ 117,786	″ 3,138,447
″ 1871..	″ 348,970	″ 74,352	″ 509,578	″ 215,945	″ 218,861	″ 65,537	″ 470,774	″ 169,491	″ 1,141,820	″ 94,797	″ 121,406	″ 3,481,531
″ 1870..	″ 646,762	″ 61,850	″ 483,755	″ 245,538	″ 240,096	″ 63,244	″ 442,659	″ 184,866	″ 1,181,463	″ 105,289	″ 130,203	″ 3,785,727
″ 1869..	″ 547,728	″ 62,514	″ 453,458	″ 233,871	″ 203,018	″ 66,438	″ 485,530	″ 198,233	″ 423,819	″ 106,378	″ 135,009	″ 2,915,996
″ 1868..	″ 408,543	″ 65,580	″ 491,642	″ 200,689	″ 206,052	″ 53,949	″ 431,787	″ 189,770	″ 616,687	″ 141,260	″ 118,947	″ 2,931,906
″ 1867..	″ 610,629	″ 69,988	″ 417,584	″ 397,442	″ 258,955	″ 76,758	″ 467,978	″ 196,774	″ 484,148	″ 94,845	″ 100,654	″ 3,175,755

Wat de door de provinciën, meest ten behoeve van openbare werken aangegane *geldleeningen* aangaat, het bedrag daarvan wordt in de *Stat. Bescheiden*, VI—3, als volgt opgegeven:

Provinciën.	Oorspronkelijk bedrag.	Onafgelost op 1 Jan 1871.
Noord-Brabant	f 1,925,000	f 1,482,000
Zuid-Holland	〃 1,330,000	〃 1,230,000
Noord-Holland	〃 125,000	〃 100,000
Zeeland	〃 1,058,000	〃 974,000
Friesland	〃 2,154,000	〃 1,131,000
Overijssel	〃 1,652,000	〃 937,000
Groningen	〃 1,227,000	〃 1,101,000
Drenthe	〃 689,000	〃 552,000
Limburg	〃 112,000	〃 105,000
	f 10,272,000	f 7,612,000

Gelderland en Utrecht hadden geene schulden.

De HUISHOUDING DER GEMEENTEN. *Bronnen:* de *Prov. Verslagen* en *Statistieke bescheiden*, Dl. II, 2e st., 2e ged., 1870 en Dl. IV, 3e st., 2e ged., 1875, bevattende de afgesloten *gemeenterekeningen* over 1865 en 1866 en 1870. Aan de laatste ontleenen wij de volgende totaalcijfers van de afgeloten rekeningen van alle gemeenten te zamen over 1865 en 1870.

Inkomsten.

	1865. guldens.	1870. guldens.
Batige sloten van vorige dienstjaren	2,982,711	3,442,775
Inkomsten uit bezittingen	3,174,290	4,318,653
Opcenten op 's Rijks directe belastingen:		
op de grondbelasting	2,466,712	1,903,765
〃 〃 personeele belasting		2,238,076
Hoofdelijke omslagen	4,486,496	5,531,796
Andere belastingen:		
op de honden	122,172	117,813
〃 publieke vermakelijkheden	36,371	42,669
Belastingen op voorwerpen van verbruik:		
gedistilleerd en likeuren	4,349,701	87,655
wijn en kunstwijn	442,313	——
bier en azijnen	47,782	——
gemaal	1,119,649	315,928
geslacht	1,241,035	25,116
brandstoffen	1,452,964	4,299

	1865. guldens.	1870. guldens.
boter	401,758	—
reukwateren en vernissen, enz	11,662	—
andere	38,042	34
Rechten, loonen en andere gelden, bedoeld bij art. 238/240:		
wegen, brug-, havengelden enz	1,723,640	1,982,957
schoolgelden: lager onderwijs	703,946	829,621
〃 middelb. 〃	63,953	130,424
〃 Latijnsche scholen	47,011	58,075
〃 andere	40,998	47,239
leges	20,670	2,332
Politierechten en verdere inkomsten	264,544	232,296
Subsidiën en andere bijdragen in de kosten der gemeentehuishouding:		
subsidiën	888,870	807,536
giften, legaten enz	101,329	353,993
Geldleeningen:		
voor aanleg van wegen	1,135,853	836,538
〃 bouw van scholen	383,323	372,913
〃 aankoop van gronden	96,600	626,716
〃 de behoefte van den dienst	1,138,467	643,565
Opbrengst van verkochte eigendommen	1,233,123	969,480
Restitutie van uitgezette kapitalen	112,273	186,094
Afkoop van aan de gemeente verschuldigde lasten	28,220	54 250
Restitutiën en verdere bijdragen	832,936	1,134,671
Gelden voor anderen in ontvangst genomen	54,058	75,683
Diverse ontvangsten	69,451	137,818
Totaal	31,317,348	34,255,822

Uitgaven.

Nadeelige sloten van vorige diensten	27,213	47,162
Baten der gemeente	2,507,731	2,824,237
Lasten	346,782	345,706
Perceptiekosten en kwade posten	811,212	503,093
Restitutiekosten	1,331,381	47,252
Gezondheidspolitie	123,604	111,764
Gemeentepolitie	2,120,032	2,434,238
Nationale militie	27,797	110,359
Schutterij	163,202	278,605

	1865. guldens.	1870. guldens.
Kerkelijke zaken	84,259	123,412
Onderwijs, kunsten en wetenschappen:		
lager onderwijs	4,153,543	4,607,107
middelb. 〃	730,219	812,638
gymnasiën en latijnsche scholen	377,107	261,185
clinische scholen	21,840	——
athenaeum	52,460	111,064
bewaar-, naai-, brei-, muziek-, zang-, gymnastiek- en zwemscholen	104,531	166,833
verschillende uitgaven van kunst en wetenschap	70,819	78,731
openbare vermakelijkheden enz	248,895	124,553
Armwezen	3,808,168	4,310,343
Landbouw, nijverheid en handel	247,178	210,270
Onderhoud van eigendommen en kosten van openbare werken en inrichtingen	7,699,707	7,896,822
Renten van gemeenteschuld	1,688,184	2,038,705
Schuldaflossing	1,143,335	2,179,482
Geldbelegging	469,597	474,298
Pensioenen, lijfrenten, wachtgelden enz.	205,345	276,488
Uitkeering van gelden voor anderen in ontvangst genomen	132,334	287,418
Totaal	28,796,475	30,662,771

Belangrijkste ontvangsten in 1875. Voor de gemeente-ontvangsten en uitgaven in 1872, 1873 en 1874 zie men het overzicht van de vorige jaargangen. Voor 1875 en 1876 ontleenen wij het volgende aan de *Prov. Verslagen*.

Belangrijkste ontvangsten in 1875:

Provinciën.	Batige sloten.	Opcenten op 's Rijks directe belastingen.	Hoofdelijke omslagen.	Belasting op honden.	Belasting op publieke vermakelijkheden.
N.-Brabant. *f*	283,052	266,530	303,512	13,559	——
Gelderland. . 〃	373,576	276,293	531,425	——	——
Z.-Holland . . 〃	578,500	1,606,228	1,662,318	37,151	8,264
N.-Holland. . 〃	727,780	1,556,172	1,714,974	——	——
Zeeland. . . . . 〃	125,767	197,878	318,117	——	——
Utrecht. . . . . 〃	120,435	287,145	227,764	9,245	——
Friesland. . . 〃	150,262	298,161	1,213,740	——	——

Provinciën.	Batige sloten.	Opcenten op 's Rijks directe belastingen.	Hoofdelijke omslagen.	Belasting op honden.	Belasting op publieke vermakelijkheden.
Overijssel.... *f*	103,040	149,398	247,153	8,194	——
Groningen... 〃	168,107	140,326	436,316	10,576	——
Drenthe..... 〃	37,522	59,788	178,048	5,789	——
Limburg.... 〃	268,379	109,714	96,933	6,954	237
Nederl. 1875. *f*	2,936,420	4,948,633	6,930,200	91,468	8,501
〃 1874. 〃	3,447,395	4,746,552	6,723,959	107,181	9,940
〃 1873. 〃	4,028,437	4,392,934	6,078,814	117,965	12,082
〃 1872. 〃	4,981,189	4,265,732	5,655,587	122,034	36,848

Provinciën.	Belasting op voorwerpen van verbruik.	Aandeel in 's Rijks personeele belasting.	Geldleeningen.	Totaal van alle ontvangsten.
Noord-Brabant... *f*	——	557,412	62,544	2 588,297
Gelderland...... 〃	——	768,497	729,288	3,738,921
Zuid-Holland..... 〃	28,096	1,983,997	2,533,843	14,743,476
Noord-Holland... 〃	——	1,681,091	17,292,700	26,184,453
Zeeland......... 〃	48,511	342,970	144,970	1,608,058
Utrecht......... 〃	——	476,140	206,351	2,049,694
Friesland........ 〃	——	525,261	589,926	3,947,738
Overijssel........ 〃	2,807	328,435	159,270	2,343,854
Groningen....... 〃	——	445,446	352,044	2,770,952
Drenthe......... 〃	——	101,855	180,246	733,277
Limburg......... 〃	——	204,568	249,665	1,456,250
Nederland. 1875.. *f*	79,414	7,415,672	19,430,847	62,164,970
〃 1874.. 〃	501,124	7,275,721	5,112,669	42,570,881
〃 1873.. 〃	92,632	7,113,839	6,094,159	45,105,925
〃 1872.. 〃	184,389	7,992,756	3,645,256	42,031,689

Belangrijkste uitgaven in 1875:

Provinciën.	Nadeelige sloten.	Renten van gemeenteschuld.	Schuld-aflossing.	Totaal van alle uitgaven.
N.-Brabant.... *f*	17,994	*f* 172,828	*f* 147,812	*f* 2,249,744
Gelderland.... 〃	485	〃 171,697	〃 167,690	〃 3,238,644
Z.-Holland.... 〃	4,058	〃 603,820	〃 530,470	〃 13,690,582
N.-Holland.... 〃	1,041	〃 1,483,947	〃 538,538	〃 9,812,526
Zeeland...... 〃	6,527	〃 73,159	〃 115,646	〃 1,471,870
Utrecht...... 〃	241	〃 135,826	〃 76,476	〃 1,892,438
Friesland..... 〃	2,456	〃 258,999	〃 377,685	〃 3,730,191
Overijssel..... 〃	3,118	〃 165,112	〃 143,985	〃 2,241,340
Groningen.... 〃	——	〃 143,015	〃 156,674	〃 2,565,735

Provinciën.	Nadeelige sloten.	Renten van gemeenteschuld.	Schuld-aflossing.	Totaal van alle uitgaven.
Drenthe. . . . . . *f*	1,329	*f* 64,115	*f* 56,950	*f* 680,207
Limburg . . . . . 〃	2,460	〃 79,199	〃 147,485	〃 1,215,327
Nederl.1875. . . *f*	39,709	*f* 3,351,717	*f* 2,459,411	*f* 42,788,604
〃 1874. . . 〃	40,567	〃 2,767,668	〃 3,077,984	〃 39,331,610
〃 1873. . . 〃	33,838	〃 2,369,527	〃 2,261,862	〃 41,758,433
〃 1872. . . 〃	29,586	〃 2,162,498	〃 2,139,316	〃 38,034,653

Voor 1876 geven wij hieronder de cijfers van ontvangst en uitgave voor zoover zij in de *Prov. Verslagen* worden vermeld.

Belangrijkste ontvangsten in 1876:

Provinciën.	Batige sloten.	Opcenten op 's Rijks directe belastingen.	Hoofdelijke omslagen.	Belasting op honden.	Belasting op publieke vermakelijkheden.
N.-Brabant . . *f*	345,251	294,023	331,726	13.999	674
Gelderland . . 〃	500,528	321,863	585,311	26,034	——
Z.-Holland. . . 〃	1,034,183	1,612,484	1,725,597	49,878	8,726
N.-Holland . . 〃	16,182,636	1,561,703	1,838,669	——	——
Zeeland. . . . . 〃	108,917	201,900	331,049	7,258	235
Utrecht. . . . . 〃	96,721	293,426	237,288	9,548	72
Friesland.		niet opgegeven.			
Overijssel . . . 〃	171,475	160,155	258,380	8,375	——
Groningen.		niet opgegeven.			
Drenthe. . . . . 〃	45,824	64,880	192,708	6,769	——
Limburg [1]) . . 〃	280,052	59,586	56,984	5,968	130

Provinciën.	Belasting op voorwerpen van verbruik.	Aandeel in 's Rijks personeele belasting.	Geldleeningen.	Totaal van alle ontvangsten.
Noord-Brabant. . . . *f*	——	565.270	244,719	2,944,491
Gelderland. . . . . . . 〃	11,970	800,210	646,312	4,117,070
Zuid-Holland. . . . . 〃	24,928	2,044,049	1,375,417	14,095,790
Noord-Holland. . . 〃	——	1,751,811	423,568	24,815,259
Zeeland . . . . 〃	51,864	349,147	92,360	1,607,547
Utrecht. . . . . 〃	——	486,221	137,117	1,964,937
Friesland.		niet opgegeven.		
Overijssel. . . . . 〃	2,944	335,196	351,424	2,701,080
Groningen.		niet opgegeven.		
Drenthe. . . . . 〃	——	105,007	167,020	744,911
Limburg [1]). . . . . . 〃	——	137,585	30,697	1,087,696

[1]) Van Limburg zijn niet alle gemeente-rekeningen opgegeven.

Belangrijkste uitgaven in 1876:

Provinciën.	Nadeelige sloten.	Renten van gemeenteschuld.	Schuld-aflossing.	Totaal van alle uitgaven.
N.-Brabant....	*f* 11,393	*f* 167,127	*f* 139,789	*f* 2,578,955
Gelderland ...	〃 250	〃 182,780	〃 194,947	〃 3,616,335
Z-Holland.....	〃 2,099	〃 715,089	〃 450,875	〃 13,167,065
N.-Holland....	〃 2,656	〃 1,685,119	〃 3,415,381	〃 13,952,444
Zeeland.......	〃 330	〃 75,059	〃 160,060	〃 1,504,148
Utrecht.......	〃 260	〃 142,238	〃 113,926	〃 1,865,860
Friesland.		niet opgegeven.		
Overijssel.....	〃 1,607	〃 141,061	〃 268,239	〃 2,566,169
Groningen.		niet opgegeven.		
Drenthe......	〃 502	〃 69,015	〃 63,970	〃 692,301
Limburg [1]...	〃 4,810	〃 18,908	〃 25,126	〃 794,999

Gemeenteschulden. De volgende statistiek is ontleend aan de *Statistische Bescheiden*, Dl. II, stuk 2, 1870, en Dl. VI, stuk 3, 1875.

	Oorspronkelijk bedrag der leeningen op 1 Jan. 1866.	1871.	Bedrag der schuld op 1 Jan. 1866.	1871.	Onafgeloste schuld per hoofd van de bevolking op 1 Jan. 1866.	1871.
N.-Brabant *f*	3,781,070	45,522,006	2,589,979	3,476,957	6.12	8.04
Gelderland 〃	2,527,546	4,358,713	1,772,926	2,374,753	4.14	5.46
Z.-Holland. 〃	4,558,321	11,965,275	3,094,291	9,907,914	4.60	14.20
N.-Holland. 〃	25,883,840	29,576,617	24,140,509	25,712,866	42.62	43.76
Zeeland... 〃	7,255,725	7,732,493	3,788,924	4,307,096	21.51	23.96
Utrecht... 〃	3,431,998	2,543,774	2,549,823	2,032,574	14.76	11.63
Friesland.. 〃	5,934,661	6,827,288	4,545,703	4,833,876	15.73	16.28
Overijssel . 〃	2,647,310	3,341,224	2,090,588	2,345,546	8.35	9.17
Groningen. 〃	3,244,226	2,736,744	2,666,990	2,035,756	11.89	8.94
Drenthe... 〃	1,021,656	1,519,692	863,892	1,160,692	8.31	10.99
Limburg.. 〃	1,280,752	1,816,204	1,081,297	1,527,237	4.86	6.78
Nederland. *f*	61,566,805	75,970,040	49,184,922	59,715,267	13.94	16.50

Van het bedrag van *f* 59,715,267 onafgeloste gemeenteschulden op 1 Jan. 1871, was eene som van *f* 39,448,129 verschuldigd door de 16 gemeenten, welker bevolking de 20,000 zielen overtreft. Gemiddeld bedroeg deze schuld *f* 45.17 per hoofd der bevolking. Boven dit gemiddeld cijfer klom de schuldenlast te Amsterdam, waar deze *f* 87.42, en Rotterdam, waar hij *f* 64.27 per hoofd

[1]) Van Limburg zijn niet alle gemeente-rekeningen opgegeven.

der bevolking bedroeg; het laagste relative cijfer werd gevonden te Leiden, namelijk *f* 0.60 per hoofd.

De 22 gemeenten, welker bevolking meer dan 10,000, doch minder dan 20,000 zielen telde, hadden op 1 Januari 1871 eenen schuldenlast van *f* 6,257,085, overeenkomende met *f* 20.93 per hoofd der bevolking. Boven dit cijfer staan: Middelburg met *f* 161.58, Breda met *f* 42.43, Kampen met *f* 36.94, Zutphen met *f* 24.57; het verste er beneden, Gouda met *f* 0.67 en Lonneker met *f* 0.90 per hoofd der bevolking.

In de gemeenten, welker bevolking meer dan 3000, doch minder dan 10,000 zielen bedraagt, was het totaal der schuldenlast op den genoemden datum *f* 9,989,240, of *f* 7.68 per hoofd der bevolking. Het verst boven dit cijfer stond de schuldenlast te Vlissingen en te Eindhoven, waar hij *f* 75.63 en *f* 60.99: het verst daar beneden te Oldebroek en te Haaksbergen, waar hij *f* 0.02 en *f* 0.21 per hoofd der bevolking bedroeg.

De overige *f* 4,020,213 maken de gezamenlijke schulden uit der gemeenten, welker bevolking het cijfer van 3000 niet bereikt; het gemiddelde cijfer bedroeg *f* 3.51 per hoofd der bevolking.

Geheel vrij van schuld op 1 Januari 1871 waren: in Noord-brabant 7, in Gelderland 8, in Zuid-Holland 8, in Noord-Holland 1, in Utrecht 2, in Overijssel 2, in Groningen 1, in Limburg 3; in het geheele Rijk 32 gemeenten, welker bevolking meer dan 3000 zielen telde.

De door sommige gemeenten in Limburg verschuldigde erfpachten en renten zijn in deze opgave niet medegerekend.

Voor de jaren na 1870 zie men de *Provinciale Verslagen*, alsmede de cijfers aan die Verslagen ontleend, in ons *Jaarboekje* voorkomende omtrent geldleeningen, rentebetaling en schuldaflossing der gemeenten.

1 Juli 1879. Mr. A. M. PAREAU.

HET RIJK BUITEN EUROPA.

De algemeene *bronnen* voor de kennis der Nederlandsche bezittingen zijn de *Koloniale Verslagen*, sedert 1850 jaarlijks aan de Staten-Generaal ingediend. Het laatste, bij missive van den 16 September 1878 ingezonden, bevat het jaar 1877 en, wat de gebeurtenissen en de regeeringsdaden aangaat, ook gedeeltelijk 1878.

Nederlandsche oost-indiën.

Grondgebied. Sedert de onderwerping van Samalagan en Merdoe, in het noorden van Sumatra, die in 1877 plaats had, kan het Nederlandsch oppergezag geacht worden formeel erkend te zijn langs de geheele kust van het voormalig rijk van Atjeh, van Troemon, aan Tapanoli grenzende, af tot waar het door de Tamiang-rivier gescheiden wordt van het gebied van den pangerang van Langkat, welke echter, mede in 1877, zijne rechten op de twee aan den rechteroever dier rivier gelegen landschappen aan het Gouvernement heeft afgestaan.

Bevolking. De gegevens, in Indië voor de bevolkingsstatistiek verzameld, zijn in bijlage A, n°. I—VIII, van het *Verslag* opgenomen. Bij voortduring hebben sommige opgaven, inzonderheid wat betreft het zielental der inlandsche bevolking in de Buitenbezittingen, slechts eene zeer beperkte waarde. De cijfers, voor die bevolking verstrekt, zijn, wegens hunne onvolledigheid en de onvolkomen wijze, waarop althans de meeste verkregen werden, in het volgende overzicht onvermeld gelaten [1]).

[1]) Naar gelang van den graad hunner vermoedelijke juistheid, zijn deze cijfers in staat n°. I (bijlage A) volgenderwijze gesplitst:

cijfers, die als tamelijk nauwkeurig kunnen aangemerkt worden..1,222,090
〃 bij benadering verkregen..................................1,016,533
〃 op loutere gissing berustende................................1,226,000

De opgaven omtrent de Padangsche Bovenlanden, de Oostkust van Sumatra, Timor en sommige afdeelingen en landen, tot de overige gewesten behoorende, ontbreken.

Bevolking van Nederlandsch Indië, met uitzondering van het leger, op den 31 December

	1875.	1876.	
Java en Madura.	Totaal.	Totaal.	Hieronder van het mannelijk geslacht.
Europeanen	28,229 [1]	27,953	15,233
Chineezen	195,384	194,348 [3]	100,848
Arabieren	9,027	10,477	5,561
Andere vreemde Oosterlingen	13,839	3,638 [3]	1,895
Inlanders	18,100,216 [2]	18,278,998	8,921,348
Totaal	18,346,695	18,515,414	9,044,885
Buitenbezittingen.			
Europeanen	6,521	7,432	3,855
Chineezen	117,440	124,789	95,736
Arabieren	4,378	4,506	2,307
Andere vreemde Oosterlingen [4]	4,475	6,215	4,622

Het getal Europeanen bedroeg: in de Padangsche Benedenlanden 1,129 (563 mannen), Padangsche Bovenlanden 275 (143 m.), Tapanoli 180 (108 m.), Benkoelen 156 (80 m.), Lampongsche districten 81 (45 m.), Palembang 221 (136 m.), Oostkust van Sumatra 295 (223 m.), Riouw en onderhoorigheden 181 (107 m.), Banka 216 (112 m.), Billiton 53 (28 m.), Westerafdeeling van Borneo 232 (129 m.), Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 321 (175 m.), Celebes en onderhoorigheden 1,348 (674 m.), Menado: afd. Minahassa 532 (267 m.), id. Gorontalo 50 (25 m.), Amboina 1,638 (780 m.), Ternate 313 (144 m.), Timor en onderhoorigheden 186 (98 m.), Bali: afd. Boeleleng 22 (16 m.), id. Djembrana 3 (2 m.).

Buiten Java en Madura waren de Chineezen het talrijkst vertegenwoordigd op Riouw en onderhoorigheden (36,361), in de Westerafdeeling van Borneo (26,513), op Banka (19,532) en Sumatra's Oostkust (15,996), waarop, maar met een grooten sprong, volgden: Billiton (5,720), Sumatra's Westkust (4,598), Palembang (4,298),

1) Hieronder ook Afrikanen, die in 1876 onder de vreemde Oosterlingen gerangschikt zijn.

2) Verbeterde opgave.

3) Vroeger werden de afstammelingen van Chineezen op Madura, die zich met de inlandsche bevolking vermengd hebben, onder de Chineezen, en de Inlanders, uit andere gedeelten van Nederlandsch Indië afkomstig, onder de vreemde Oosterlingen geteld; thans zijn dezen (behalve de laatsten, bij uitzondering, in vier gewesten) onder de inboorlingen gerekend.

4) Van het gouvernement van Celebes waren geene opgaven ontvangen.

Celebes en onderhoorigheden (4,193), Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (2,517), Menado (2,073) en Timor en onderhoorigheden (1,026); de overigen waren over 5 gewesten verspreid. De Arabieren bevonden zich meest in Palembang (1,917) en de Westerafdeeling van Borneo (1,375), de andere vreemde Oosterlingen voornamelijk op Sumatra's Oostkust (2,803) en in Boeleleng (1,591).

De Europeesche en met deze gelijkgestelde bevolking was aldus verdeeld:

	JAVA EN MADURA.			BUITENBEZITTING [1]).			GEHEEL NED. INDIË.		
	Mann.	Vr.	Totaal.	Mann.	Vr.	Totaal.	Mann.	Vr.	Totaal.
In Ned. Indië uit Ned. ouders of uit eene Ned. moeder geborenen, door een Ned. vader erkenden, en kinderen van niet genaturalis. vreemdeling.	10,767	10,249	21,016	2,997	3,240	6,237	13,764	13,489	27,253
Vreemdelingen, waaronder de met European. gelijkgestelden uit andere werelddeelen, b. v. Amerikanen............	431	220	651	183	39	222	614	259	873
In Nederland of buiten Nederland of Ned. Indië uit Nederl. ouders geborenen en genaturaliseerde vreemdelingen...	4,035	2,251	6,286	675	298	973	4,710	2,549	7,259
Totaal.....	15,233	12,720	27,953	3,855	3,577	7,432	19,088	16,297	35,385

De *beroepen* en *bedrijven* der Europeanen worden opgegeven, als volgt:

	Java en Madura.	Buiten-bezittingen.	Geheel Ned. Indië.
Personen in 's lands burg. dienst en door het Gouvern. bezoldigd......	3,096	990	4,086
Personen, door het Gouvern. benoemd of toegelaten, maar niet bezoldigd (geneesk., notariss., procur., enz.)...	241	42	283
Handelaren..........................	1,127	209	1,336

[1]) Het *Koloniaal Verslag* bevat eene verbeterde opgave over 1875 (zie vorig *Overzicht*, bladz. 182). De gewijzigde cijfers zijn, als volgt:

	M.	V.	T.
In Ned. Indië uit Ned. ouders geborenen enz...	2,695	2,861	5,556
Vreemdelingen................................	113	31	144
In Nederland uit Ned. ouders geborenen enz.....	588	255	843
Totaal........	3 396	3,147	6,543

	Java en Madura.	Buiten-bezittingen.	Geheel Ned. Indië.
Nijverheidsondernemers en zij, die ambachten in het groot uitoefenen met inlandsche handwerkslieden	453	77	530
Ambachts- en handwerkslieden	277	17	294
Landbouw-industriëelen, daaronder ook hunne Europ. administrateurs en andere geëmploieerden	2,339	420	2,759
Personen, die andere niet speciaal gen. bedrijven uitoefenen	278	12	290
Gepensionneerde landsdienaren	708	108	816

Tabel IV van bijlage A bevat eene statistiek van de *beroepen* en *bedrijven*, door Inlanders en vreemde Oosterlingen uitgeoefend. De groote afwisseling, die zich dikwijls in de opgaven dezer tabel vertoont, is veelal het gevolg van de uiteenloopende opvatting, welke bij hen, die de opgaven leveren, bestaat omtrent de rubrieken, waartoe de op te geven personen behooren. Ook thans komen hier en daar, bij vergelijking met den staat over 1875 (zie *Jaarboekje* 1878, blz. 182), opvallende verschillen voor, waaromtrent de Indische gegevens geenerlei toelichting verschaffen.

Het volgende is aan deze tabel ontleend:

Beroepen.	Inland. op Java en Madura [1]).	Vreemde Oosterlingen. Java en Madura. Chineez.	Arab.	Andere vreemde Oosterl.	Buitenbezittingen [2]). Chineez.	Arab.	Andere vreemde Oosterl.
Hoofd. v. rang, bezoldigd [3])	4,714	12	2	3	59	3	1
Id., door het Gouv. aangesteld, doch niet bezold. [4])	312	128	17	10	70	3	4
Id. erkend	—	—	—	—	6	3	4
Aangestelde of erkende geestelijken	22,161	19	5	16	24	3	7
Hoofd. v. dessa's of kamp [3])	35,245	368	13	18	184	6	4
Hadji's	31,827	—	6	6	—	94	43
Handelaren in 't groot	1,439	1,455	150	30	293	145	116
Id. in 't klein	234,896	18,704	1,690	1,223	7,341	467	408
Nijverheidsondern. in 't gr.	250	137	7	—	398	1	—
Id. in 't kl.	56,462	1,538	16	46	1,640	—	21

1) Van de beroepen der Inlanders in de Buitenbezittingen zijn geen totaal-cijfers te geven.

2) Zonder Sumatra's Oostkust.

3) 〃 Djokjokarta en Soerakarta.

4) 〃 Soerakarta.

Beroepen.	Inland. op Java en Madura.	Vreemde Oosterlingen. Java en Madura. Chineez.	Arab.	Andere vreemde Oosterl.	Buitenbezittingen. Chineez.	Arab.	Andere vreemde Oosterl.
Pachters en onderpachters van 's lands middel	791	2,925	2	—	1,321	5	—
Landbouw-industriëelen:							
hoofden v. ondernemingen	47	147	20	3	6	—	—
vaste geëmploieerden	16,273	880	2	15	1,188	1	6
Ambachtsl. en handwksl.	65,460	4,461	3	54	7,362	19	238
Personen, die hun bestaan vinden in:							
landbouw [1]	2,459,012	5,012	—	68	9,376	19	251
scheepsbouw	988	39	—	12	151	—	—
scheepvaart	22,557	237	29	227	704	125	81
vischvangst	71,429	542	—	280	1,254	—	52
veeteelt	26,426	207	2	40	827	2	34
mijnbouw	—	—	—	—	13,871	—	—
Bezoldigde beambten [1]	8,986	—	—	8	3	—	9
Daglooners	205,983	8,748	13	111	4,567	10	127
Huisbedienden	49,904	268	6	—	99	—	14
Pradjoerits	2,508	—	—	—	—	—	—
Overige beroepen	8,486	1,278	11	18	119	—	—

De vermeerdering en vermindering van het getal der vreemde Oosterlingen, door vestiging of vertrek, was in 1876, als volgt:

		Java en Madura. Chineez.	Arab.	And.	Buitenbezittingen. Chineez.	Arab.	And.
gekomen van	andere gedeelten van Ned. Indië	9,274	442	124 [2]	2,851	101	178
	het vaste land van Azië	1,302	91	23	1,983	62	93
vertrokk. naar	andere gedeelten van Ned. Indië	9,209	503	249 [2]	3,105	152	252
	het vaste land van Azië	1,153	117	3	1,317	68	104

Onder de rubriek „Buitenbezittingen" zijn niet begrepen de residentien Oostkust van Sumatra en Riouw, benevens de afdeeling Boeleleng (Bali), waarvan geene of geene volledige opgaven ontvangen zijn.

1) Zonder Djokjokarta en Soerakarta.

2) Hieronder ook Afrikanen.

Het getal inlandsche (en Chineesche) Christenen bedroeg bij het einde van 1876:

	Java en Madura.	Buitenbezittingen.
Mannen.................	3,352	171,688 [1]
Vrouwen................	3,361	
Totaal............	6,713	171,688

Onder dit laatste cijfer komen voor 12,654 inlandsche Christenen op de eilanden Flores en Adonare, benevens 10,621 kinderen in de Minahassa, welke niet in mannen en vrouwen verdeeld zijn opgegeven. Van de overigen waren 73,748 mannen en 74,665 vrouwen.

Het *getal Inlanders* en *vreemde Oosterlingen* op Java en Madura, bij het einde van 1876, en dat der *geborenen* en *gestorvenen*, in den loop van 1876, was, als volgt:

		Aanwezigen.		Geborenen.			Overledenen.		
		Totaal.	Huisgezinn.	M.	Vr.	Totaal.	M.	Vr.	Totaal.
Bantam.......	Inl.	737,207	174,518	8,169	7,315	15,484	6,342	4,835	11,177
	Vr. O.	1,663		32	21	53	25	19	44
Batavia.......	Inl.	875,988	[2] ?	10,839	10,631	21,470	15,137	14,488	29,625
	Vr. O.	71,069		952	943	1,895	830	742	1,572
Krawang......	Inl.	266,945	59,370	3,801	4,088	7,889	2,750	2,434	5,184
	Vr. O.	3,681		151	146	297	30	36	66
Preanger reg..	Inl.	1,245,572	[2] ?	19,616	20,170	39,786	13,789	13,392	27,181
	Vr. O.	1,373		31	35	66	4	3	7
Cheribon......	Inl.	1,201,907	258,570	[3] 19,891	19,028	38,919	[3] 13,573	12,892	26,465
	Vr. O.	17,636		282	231	513	173	146	319
Tagal.........	Inl.	885,019	200,008	17,100	16,635	33,735	9,817	9,588	19,405
	Vr. O.	5,914		92	78	170	60	49	109
Pekalongan...	Inl.	499,476	113,944	8,588	8,355	16,943	8,894	8,688	17,582
	Vr. O.	5,346		99	87	186	68	51	119
Samarang.....	Inl.	1,238,489	299,954	17,713	17,742	35,455	24,857	25,483	50,340
	Vr. O.	17,518		189	128	317	250	194	444
Japara........	Inl.	813,237	190,513	8,670	8,481	17,151	11,814	11,750	23,564
	Vr. O.	10,628		79	74	153	112	114	226
Rembang......	Inl.	969,220	168,819	13,970	14,893	28,863	6,508	6,489	12,997
	Vr. O.	15,944		168	164	332	143	140	283
Soerabaija.....	Inl.	1,574,182	332,780	17,760	17,518	35,278	9,991	10,481	20,472
	Vr. O.	13,862		304	341	645	277	203	480
Pasoeroean....	Inl.	634,705	132,628	7,133	7,237	14,370	5,244	4,921	10,165
	Vr. O.	5,731		112	110	222	118	80	198
Probolinggo...	Inl.	425,256	88,296	5,428	4,827	10,255	4,066	4,055	8,121
	Vr. O.	2,260		37	28	65	31	26	57
Bezoeki.......	Inl.	400,358	81,034	4,795	4,954	9,749	3,661	3,561	7,222
	Vr. O.	1,329		34	31	65	23	12	35

[1] Voor de Dajaklanden (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), waarvan over 1876 geene opgaven werden ontvangen, zijn de cijfers van 1875 behouden.

[2] In tabel VII van bijlage A, *Koloniaal Verslag*, oningevuld gelaten, wegens de onbruikbaarheid der opgaven.

[3] Van een district ontbreken de opgaven.

		Aanwezigen.		Geborenen.			Overledenen.		
		Totaal.	Huisgezinn.	M.	Vr.	Totaal.	M.	Vr.	Totaal.
Banjoewangi...	Inl.	58,725	10,508	1,352	1,299	2,651	830	810	1,640
	Vr. O.	576		11	8	19	7	4	11
Banjoemas....	Inl.	962,365	233,847	15,047	14,503	29,550	9,901	11,281	21,182
	Vr. O.	3,350		39	34	73	65	52	117
Bagelen.......	Inl.	1,160,960	260,714	19,132	18,879	38,011	22,818	21,911	44,729
	Vr. O.[1]	2,733		38	72	110	54	37	91
Kadoe........	Inl.	681,055	169,193	10,119	10,192	20,311	16,282	16,152	32,434
	Vr. O.	5,285		83	63	146	166	112	278
Djokjokarta...	Inl.	438,512	[2] ?	4,935	4,753	9,688	2,753	2,607	5,360
	Vr. O.	1,988		24	19	43	29	21	50
Soerakarta....	Inl.	865,072	[2] ?	10,945	9,750	20,695	7,595	9,764	17,359
	Vr. O.	5,889		113	106	219	77	57	134
Madioen......	Inl.	916,200	205,818	14,768	14,612	29,380	10,554	10,356	20,910
	Vr. O.	3,388		34	36	70	34	23	57
Kediri........	Inl.	670,471	142,632	11,179	10,686	21,865	5,869	5,434	11,303
	Vr. O.	6,168		97	95	192	70	47	117
Madura.......	Inl.	758,077	[2] ?	8,043	8,849	16,892	7,656	7,253	14,909
	Vr. O.	5,132		108	106	214	75	65	140

OPPERBESTUUR. In den Raad van Indië werden de heeren O. VAN REES, vice-president, en Mr. H. D. LEVYSSOHN NORMAN, op verzoek, eervol ontslagen en vervangen door de heeren E. NETSCHER, laatstelijk Gouverneur van Sumatra's Westkust, en Mr. S. C. H. NEDERBURGH, vroeger Resident van Cheribon. Tot vice-president werd benoemd de heer H. M. ANDRÉE WILTENS, lid van den Raad.

MEDEDEELINGEN VAN STAATKUNDIGEN EN ALGEMEENEN AARD (*Koloniaal Verslag*, blz. 1—36). In § 1 worden de *Betrekkingen met het buitenland* besproken; in § 2 wordt een overzicht van den algemeenen toestand van Java en Madura medegedeeld, terwijl in § 3—20 de *Buitenbezittingen en naburige inlandsche staten* worden behandeld.

Op Java en Madura bleef de politieke rust ongestoord. Verschijnselen van godsdienstigen aard, die voor ons gezag schadelijk konden zijn, werden niet waargenomen. In het algemeen valt aan te merken, dat de massa des volks het voldoende schijnt te achten, slechts enkele voorschriften van den koran op te volgen. Zoo is het vooral in Midden- en Oost-Java eene zeldzaamheid, dat men personen vindt, die de dagelijksche gebeden geregeld verrichten. Enkele hoofden van rang evenwel nemen die gebeden en andere godsdienstige voorschriften getrouw in acht, zonder dat zij daarom fanatiek kunnen genoemd worden.

1) Hieronder ook Afrikanen.

2) Zie noot 2 op bladz. 185.

Omtrent de veiligheid van personen en goederen op Java en Madura wordt gemeld, dat het daarmede over het algemeen niet ongunstiger dan in vorige jaren gesteld was. Rooverijen door gewapende benden kwamen echter in de Vorstenlanden weder dikwijls voor en enkele malen ook in de aangrenzende gewesten Kadoe, Bagelen en Samarang. In Djokjokarta bedroeg het getal ketjoepartijen 74, in Soerakarta 17, tegen 85 en 9 in 1876. De veediefstallen, die meest op Madura en in Oost-Java gepleegd werden, verminderden. Ook over moedwillige brandstichting ten nadeele van tabaksondernemers en suikerfabrikanten viel minder dan in vorige jaren te klagen. De diefstallen van goederen, meest van geringe waarde, waren overal op Java vrij talrijk. Niet alle werden bekend. Vele misdrijven worden verzwegen, dewijl het voor den bestolene dikwerf verkieslijk is, zich met den dief of den heler te verstaan, daar hem de moeite hindert om de politie op het spoor te brengen en als getuige op te treden.

Uit de breedvoerige beschrijving van den loop der gebeurtenissen in Atjeh en onderhoorigheden, die in dit hoofdstuk voorkomt, blijkt ook welke diensten daar van het leger gevorderd werden. Eenige bijzonderheden aangaande de krijgsverrichtingen zijn nog in hoofdstuk D (*Landmacht*) opgenomen. Met enkele aanteekeningen, die meer het economisch terrein betreffen, worden de mededeelingen omtrent Atjeh besloten. Zij hebben hoofdzakelijk betrekking op de vestiging van Chineezen in het door onze troepen bezet gebied om er allerlei neringen en bedrijven uit te oefenen, en op de betaling van belastingen door de inlandsche bevolking.

In 1877 kwamen 4,886 Chineezen van Penang en Singapore, deels voor eigen rekening, naar Atjeh; de overigen werden aangebracht door Chineesche wervers. De overeenkomsten, met dezen voor den aanvoer van werklieden gesloten, zijn in Maart van genoemd jaar opgeheven. Niettegenstaande velen van de geïmmigreerden na korten tijd weder vertrokken, waren toch, bij het einde van 1877, omstreeks 3,200 Chineezen in Atjeh gevestigd.

De voortdurende immigratie van Chineezen oefende een niet onbeduidenden invloed uit op 's lands inkomsten; de verpachting van het opiumdebiet en van de dobbelspelen in Groot-Atjeh voor 1878 bedroeg *f* 549,000 of *f* 358,680 meer dan voor 1877.

Naar gerekend werd, zou wegens hassil van peper, rijst en koffie in de IV Moekim en Loöng over 1878 *f* 6,625 ontvangen worden, en de geheele Oostkust in 1879 aan hassil opbrengen *f* 26,300.

LANDMACHT. De sterkte van het leger was op den 31 December 1876 en 1877:

	1876.			1877.		
	Sterkte.	Tegenw. formatie.	Normale formatie.	Sterkte.	Tegenw. formatie.	Normale formatie.
Europeesche officieren..	1,477	1,612	1,359	1,454	1,575	1,335
Inlandsche 〃........	5	—	100	4	—	100
Europees. onderofficieren en manschappen.	15,513	15,580	13,067	16,396	15,964	13,146
Afrikaansche id.......	298	346	164	247	246	246
Amboineesche id......	1,028	691	1,419	1,108	970	1,406
Andere inlanders.....	21,092	17,319	15,868	21,154	16,694	15,545
Totaal onderofficieren en manschappen....	37,931	33,936	30,518	38,905	33,874	30,343
Paarden..............	1,405	1,451	1,404	1,313	1,438	1,404

Zooals reeds in vorige overzichten werd aangemerkt, is de formatie van het Indische leger oorspronkelijk gegrond op het K. B. van den 2 Augustus 1853, litt. E, waarin achtereenvolgens verschillende blijvende wijzigingen werden gebracht. De dientengevolge permanent geldende formatie wordt in de laatste regeeringsverslagen bestempeld met den naam van „normale formatie". Evenwel komt het nu en dan voor, dat die „normale formatie" tijdelijk — met het oog op voorbijgaande omstandigheden — wijziging behoeft. De afwijkingen van de normale formatie, uit dien hoofde tijdelijk gesanctionneerd, zijn oorzaak, dat deze laatste in den regel verschilt van de oogenblikkelijk geldende formatie, die hier wordt aangeduid als „tegenwoordige formatie".

De wijzigingen, die de formatie-cijfers in 1877 ondergingen, waren hoofdzakelijk het gevolg van de reorganisatie der infanterie, vastgesteld bij 's Konings besluit van den 16 Augustus 1877 (*Indisch Staatsblad* N°. 231). Krachtens die reorganisatie is de infanterie van het veldleger voortaan samengetrokken in 18 veldbataillons, ieder ter sterkte van 18 officieren en gemiddeld 569 man, en 4 depôtbataillons.

De bovenopgegeven cijfers over 1877 vindt men, voor wat de *tegenwoordige formatie* en de *sterkte* op den 31 December aangaat, gesplitst naar wapens en diensten, terug in de beide volgende overzichten. Het eerste betreft de officieren, ook naar de rangen verdeeld, het tweede de onderofficieren en manschappen.

TEGENWOORDIGE FORMATIE.	Staven en diensten.	Wapens. Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Mineurs en sappeurs.	Totaal.
Luitenant-generaal	1	—	—	—	—	1
generaals-majoor	3	—	—	—	—	3
kolonels	9	—	1	—	—	10
luitenant-kolonels	22	11	1	1	—	35
majoors	36	31	1	1	1	70
kapiteins	142	192	8	24	3	369
1ste luitenants	267	299	15	38	6	625
2de 〃	103	312	14	29	4	462
Totaal	583	845	40	93	14	1,575

AANWEZIGE STERKTE.	Staven en diensten.	Wapens. Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Mineurs en sappeurs.	Totaal.
Luitenant-generaal	1	—	—	—	—	1
generaals-majoor	3	—	—	—	—	3
kolonels	9	—	—	—	—	9
luitenant-kolonels	24	1i	1	1	—	37
majoors	36	26	2	1	1	66
kapiteins	132	191	8	24	3	358
1ste luitenants	239	336	13	28	2	618
2de 〃	80	244	14	26	2	366
Totaal	524	808	38	80	8	1,458

Onder de sterkte zijn begrepen 83 kapiteins en luitenants, gedetacheerd (78 buitengewoon) van het leger in Nederland, en 77 adjudant-onderofficieren, dienstdoende als 2de luitenant.

Het cijfer der onderofficieren en manschappen op den 31 December 1877 was, als volgt:

	Tegenw. formatie.	Sterkte.
Infanterie	25,928	30,798
Cavalerie	1,075	1,034
Artillerie Personeel	2,824	3,359
Artillerie Materiëel	449	439
Mineurs en sappeurs	519	556
Genie	356	365
Topographisch bureau, enz	28	22
Militaire verkenningen	72	76
Corps stafmuzikanten	31	32
Onderoffic.-kwartierm	87	82

		Tegenw. formatie.		Sterkte.
Militaire school		128		140
Kader van het korps pupillen		57		56
Idem van het militaire huis van arrest		27		23
Hospitaaldienst		1,719		1,127
Schrijverspersoneel		574		319 [1]
Gedetineerden		—		420
Boven de formatie gevoerden		—		57
Europeanen	15,964		16,396	
Afrikanen	246		247	
Amboineezen	970		1,108	
Andere inlanders	16,694		21,154	
Totaal		33,874		38,905

De aanvulling van het getal onderofficieren en manschappen wordt in den volgenden staat opgegeven: [2])

Aangekomen suppletie uit Nederland.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Nederlanders	2,674	1,336	1,408	986	888
Andere Europeanen	653	892	2,961	2,801	2,326
Afrikanen	4	1	—	—	—
Totaal	3,331	2,229	4,369	3,787	3,214
Werving in Indië.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Europeanen	174	154	137	128	122
Afrikanen	3	3	2	3	3
Amboineezen en Menadoneezen	211	88	192	196	227
Javanen, Soedaneezen en Maleiers	2,498	2,488	4,614	5,544	2,761
Madureezen	74	38	8	5	9
Boegineezen	107	84	219	126	159
Totaal	3,067	2,855	5,172	6,002	3,281
Terug van detent., als niet m. voor mem. gev. enz.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Europeanen	39	119	34	37	46
Afrikanen	—	1	—	2	—
Inlanders	136	454	173	150	163
Totaal	175	574	207	189	209
Algemeen totaal	6,573	5,658	9,748	9,978	6,704

1) Bovendien zijn nog 231 burgerpersonen als schrijvers in dienst.

2) Een overzicht van de jaarlijksche uitzending van militairen uit Nederland van 1857 tot 1876 is opgenomen in het *Jaarboekje* voor 1878, bladz. 190. Hun gezamenlijk getal bedroeg 40,389, waarvan 24,594 Nederlanders en 15,795 vreemdelingen.

Getal reëngagm. v. 1—6 j.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Europeanen	1,174	1,318	2,446	1,618	923
Afrikanen	69	52	33	35	15
Inlanders	1,262	1,920	2,330	1,819	1,519
Totaal	2,505	3,290	4,809	3,472	2,457

Van de reëngagementen in 1877 waren 120 voor 1 jaar, 620 voor 2, 176 voor 4 en 1,541 voor 6 jaar.

De aangebrachte suppletie-troepen bestonden in elk der genoemde jaren voor p. m. 20, 40, 68, 74, 72 pCt. uit vreemdelingen. Op den 31 December 1877 bedroeg het getal vreemdelingen in de gelederen van het leger ruim 47 pCt. der Europeanen. Van de Europeesche onderofficieren en manschappen waren afkomstig: 7,505 uit Nederland, 1,107 uit Nederlandsch Indië, 3,446 uit België, 1,081 uit Duitschland, 758 uit Zwitserland, 2,196 uit Frankrijk, 303 van elders. Onder de niet-inlandsche officieren — de 77 adjudant-onderofficieren, dienstdoende als 2de luitenant, medegerekend, — bevonden zich 1368 uit Nederland of Nederlandsch Indië, 3 Belgen, 56 Duitschers, 7 Zwitsers en 1 Franschman, terwijl 19 van elders afkomstig waren.

Het verlies aan troepen — Europeanen, Afrikanen en Inlanders — was in:

was in:		1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
gesneuveld	E	46	42	12	38	29
	A	—	2	—	1	7
	I	22	4	18	34	24
overleden	E	825	1,461	1,426	1,435	1,131
	A	10	88	20	25	19
	I	378	738	968	1,146	1,173
gepasporteerd	E	577	755	1,015	738	284
	A	14	6	12	12	6
	I	254	359	390	413	424
gegageerd	E	340	321	294	354	712
	A	11	4	12	29	18
	I	434	362	387	439	493
tot offic. bevorderd	E	28	39	53	13	41
gevonnist	E	46	41	63	77	125
	A	1	4	3	2	2
	I	44	36	53	49	55
voor memorie gebracht	E	15	17	20	16	21
	I	3	—	—	—	—
gedeserteerd enz.	E	114	96	170	214	156
	A	3	5	2	3	2
	I	600	729	637	990	1,008
Totaal	E	1,991	2,772	3,053	2,885	2,499
	A	39	109	49	72	54
	I	1,735	2,228	2,453	3,071	3,177
Algemeen totaal		3,765	5,109	5,555	6,028	5,730

Het getal officieren, in deze tabel niet begrepen, die sneuvelden of overleden ten gevolge van in den strijd bekomen wonden, bedroeg: in 1873 5 en 3, in 1874 1 en 13, in 1875 alleen 2 gesneuvelden, in 1876 4 en 9, in 1877 4 en 3, allen Europeanen.

Van de opgegeven overledenen zijn in 1873 32, in 1874 104, in 1875 40, in 1876 90, in 1877 48 overleden ten gevolge van wonden, door den vijand bekomen.

Met betrekking tot den gezondheidstoestand van het leger bevat het *Verslag* weder uitvoerige gegevens.

Aan bijlage E is het volgende vergelijkend overzicht der ziekenverpleging van 1873 tot 1877 ontleend. De opgaven omtrent Atjeh en onderhoorigheden, over 1873 en 1874, zijn begrepen onder de cijfers, voor Java en Madura vermeld, terwijl deze laatsten, van 1875 af, ook de verpleegden van het garnizoen van Benkoelen betreffen. Of en in hoever de zieken, van Atjeh afkomstig, ook ter plaatse, waar zij na hunne evacuatie in verpleging kwamen, dus voor de tweede maal, als behandelden in de statistiek werden gebracht, kan uit de Indische opgaven niet met zekerheid worden opgemaakt. De militairen, elders overleden aan de onmiddellijke gevolgen der ziekte, enz., welke tot hunne evacuatie had aanleiding gegeven, komen voor onder de overledenen in Atjeh.

		1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Java en Madura......	Behandelden	42,066	52,694	47,119	54,617	44,218
	Herstelden	39,391	47,709	44,147	51,774	41,439
	Overledenen	1,000	2,105	827	846	669
Atjeh.......	Behandelden	—	—	17,025	26,470	30,843
	Herstelden	—	—	14,553	23,386	28,232
	Overledenen	—	—	1,316	1,398	944
Overige Buitenbezittingen.......	Behandelden	23,431	26,033	26,602	29,774	33,419
	Herstelden	22,365	25,033	25,199	28,090	31,758
	Overledenen	214	255	319	340	470

De percentsgewijze verhouding der overledenen was tot de:

		1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Behandelden	Java en Madura	2.37	3.99	1.75	1.54	1.51
	Atjeh	—	—	7.73	5.28	3.06
	Overige Buitenbezitt.	0.91	0.97	1.19	1.14	1.40
Gemiddelde legersterkte	Java en Madura	6.79	11.53	5.56	5.91	4.28
	Atjeh	—	—	25.21	15.61	10.01
	Overige Buitenbezitt.	1.60	2.26	3.04	3.10	4.10

De sterfte onder de Europeanen bij het leger, in verhouding tot hunne sterkte, bedroeg:

	Java en Madura.	Atjeh.	Overige Buitenbezittingen.
1873	9.34	—	1.98 pCt.
1874	15.44	—	3.11 〃
1875	6.55	37.46	3.48 〃
1876	6.33	20.88	4.69 〃
1877	4.51	10.94	6.38 〃

Zeer verschillend is het cijfer der overledenen op plaatsen aan de kust en binnenslands op Java en Madura. In verhouding tot de sterkte van het garnizoen was de sterfte ten honderd:

	bij Europeanen.		bij Afrikanen.		bij Inlanders.	
	Plaatsen aan de kust.	Plaatsen binnenslands.	Plaatsen aan de kust.	Plaatsen binnenslands.	Plaatsen aan de kust.	Plaatsen binnenslands.
1875	6.99	6.18	24.00	1.45	5.32	3.55
1876	6.35	6.32	3.84	6.25	7.32	3.16
1877	6.16	3.38	6.25	5.08	4.83	2.86

Krijgsverrichtingen. Aan de mededeelingen omtrent de gebeurtenissen in Atjeh en onderhoorigheden, in de beide laatste *Koloniale Verslagen* voorkomende, is het volgende ontleend.

Het operatie-plan van den generaal-majoor PEL, om den vijand in het binnenland te isoleeren en hem de gemeenschap met de zee en de kuststaten zooveel doenlijk te beletten, werd in de eerste maanden van 1877 volvoerd. De verkregen resultaten, gevoegd bij de ernstige overtuiging, dat geene uitbreiding onzer strategische positie in Groot-Atjeh meer gevorderd werd, dat althans het actief verzet tegen ons gezag sterk afnam, en dat invloedrijke hoofden tot den vrede geneigd waren, maar nog steeds door wantrouwen of vrees van toenadering werden teruggehouden, deden, bij gelegenheid van een bezoek van den Gouverneur-Generaal te Atjeh, het besluit nemen om verdere krijgsbewegingen, behalve tegen de nog vijandige kuststaten, zooveel mogelijk te vermijden.

Nadat de in hun tegenstand volhardende landschappen op de Noordkust, Samalagan en Merdoe, tot onderwerping waren gebracht, werden geene krijgsverrichtingen van bijzonder belang gevorderd tot dat in Mei 1878 de staat van zaken veranderde. In het begin dier maand werd eene expeditie naar Segli, op de Noordkust, noodzakelijk door de herhaalde aanvallen van kwaadwilligen op onze vestiging aldaar. Nauwelijks was de tuchtiging, waartoe die aanvallen leidden, toegediend, of er moesten troepen naar de Oostkust worden

gezonden tot bestraffing van het hoofd van Gedoeng voor de vijandelijkheden, bij herhaling door hem tegen onze vestiging te Edi gepleegd. En nog waren die troepen niet naar Groot-Atjeh teruggekeerd, toen daar (in Juni) door zeer talrijke benden uit de XXII Moekim een vijandelijke aanval op een gedeelte (Lepong en de IV Moekim) van het door ons bezet gebied gedaan werd, die aanleiding gaf om onze krijgsmacht met 2000 man uit Java te versterken; doch vóór hunne aankomst had de vijand de IV Moekim weder verlaten. Omstandige berichten omtrent deze gebeurtenissen waren, bij het opmaken van het jongste *Verslag*, nog niet uit Indië ontvangen.

Op den 1 Maart 1877 bestond de formatie der voorloopige bezetting in Atjeh en onderhoorigheden uit 351 officieren en 9,235 onderofficieren en manschappen. Bij Indisch besluit van den 11 Juni 1877 werd eene reorganisatie der bezettingstroepen vastgesteld. Volgens bijlage F, waar ook eenige bij bijzondere besluiten bevolen wijzigingen en de bepaalde vermeerdering der cavalerie in rekening zijn gebracht, was de formatie op den 15 Februari 1878, als volgt:

		Onderofficieren en manschappen.				
	Officieren.	Europeanen.	Afrikanen.	Amboineezen.	Andere Inlanders.	Totaal.
Staf	12 [1])	9	—	—	2	23
Infanterie	197	2,687	246	256	3,254	6,640
Cavalerie	3	78	—	—	—	81
Artillerie	20	349	—	—	219	588
Genie	9	136	—	—	84	229
Milit. admin.	28	58	—	—	—	86
Geneesk. dienst	31	232	—	—	120	383
Totaal	300	3,549	246	256	3,679	8,030

met 144 paarden.

Bij Indisch besluit van den 17 Februari 1878 is de formatie der infanterie, voor wat de garnizoensbataillons betreft, herzien en, door opheffing van eenige kleine posten, benevens door reductie der bezetting van andere, zonder de veiligheid in gevaar te brengen, verminderd met 28 subalterne officieren en 994 minderen. Tevens is voor den geneeskundigen dienst, de intendance en de militaire administratie eene nieuwe formatie vastgesteld.

[1]) Hieronder 1 auditeur-militair en 1 telegrafist, geassimileerd aan officiersrangen.

Den 13 Januari 1878 werd kolonel K. VAN DER HEIJDEN, die den 30 Juni 1877 tijdelijk was opgetreden als militair en civiel bevelhebber, in plaats van den generaal-majoor A. J. E. DIEMONT, wegens ziekte met verlof naar Java vertrokken, door den Gouverneur-Generaal benoemd tot gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden, tevens militair bevelhebber.

Voor de krijgsverrichtingen buiten Atjeh — in de Battaklanden (Midden-Sumatra) en langs de kusten van Halmaheira (residentie Ternate) — verwijzen wij naar het *Koloniaal Verslag*, blz. 10 en 29.

Corpsen, niet rechtstreeks tot het leger behoorende: de schutterij op 7 plaatsen van Java en op 10 in de Buitenbezittingen, de barissans op Madura, de legioenen der vorsten van Soerakarta en Djokjokarta, en de pradjoerits op 56 plaatsen van Java.

Op het einde van 1877 bestonden de schutterijen uit 3,666 Europeanen en 697 Inlanders. Voor éene plaats is, bij gemis van eene latere opgave, de sterkte op ult°. December 1876 behouden.

De sterkte der overige corpsen op eerstgenoemd tijdstip, doch uitsluitend wat de Inlanders betreft, was, als volgt:

		Barissans.	Legioenen.	Pradjoerits.
Infanterie......	Officieren..........	67	51	—
	Minderen........	1,901	1,080	1,944
Cavalerie......	Officieren............	4	6	—
	Minderen..........	47	97	—
Artillerie......	Officieren...........	4	4	—
	Minderen..........	102	64	—
	Totaal........	2,125	1,302	1,994

Bij de cavalerie der barissans bedroeg het getal paarden 48

Inrichtingen voor militair onderwijs. Van de militaire school te Meester Cornelis, die op den 31 December 1877 128 elèves telde, werden in 1878 14 onderofficieren tot 2den luitenant der infanterie benoemd, terwijl een wachtmeester der cavalerie gelijktijdig de inrichting verliet, in afwachting, dat eene vacature bij dat wapen zijne aanstelling als officier zou toelaten.

De lessen der artillerieschool te Weltevreden werden op ult°. December 1877 door 17 jongelieden gevolgd.

ZEEMACHT. Zie, behalve het *Koloniaal Verslag*, bladz. 53 volgg., bijlagen G en H.

De aanwezige sterkte der *Oorlogsmarine* op den 31 December 1877 en hare aangenomen normale sterkte blijken uit het volgende overzicht.

Soort der schepen.	Aanwezige sterkte. In dienst.	Buiten dienst.	Vuurmonden.	Aangenomen normale sterkte. In dienst.	Als reserve in conservatie te houden.
Indisch eskader.					
Schroefstoomschepen 4e kl.	10	4	51	9	2
Raderstoomsch. 2e en 3e kl.	3	3	28	6	1
Idem 4e kl.	3	—	9	4	1
Opnemingsvaartuig	1	—	2	1	—
Wachtschepen	3 [1])	2	54	3	—
Totaal	20	9	144	23	4
Auxiliair eskader.					
Ramtorenschepen	—	1	8	2	—
Schroefstoomsch. 1e kl.	1	1	30	1	—
Idem 2e 〃	—	1	6	1	—
Totaal	1	3	44	4	—

Van de schepen buiten dienst ondergingen 9 herstelling of voorziening, 1 was tot wachtschip bestemd en 2 werden in 1878 afgekeurd.

Ten behoeve van het Indisch eskader waren bij het einde van 1877 in aanbouw: *hier te lande*, 1 schroefstoomschip 4de kl.; in *Indië*, 2 ijzeren raderstoomschepen 4de kl., bij gedeelten uit Nederland ontvangen.

De *sterkte der militaire marine* was op:

	1 Januari 1877. Formatie.		Aanwezige sterkte.		31 December 1877. Formatie.		Aanwezige sterkte.	
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.
Indisch eskader	1,727	648	1,750	871	1,863	711	1,948	887
Auxiliair 〃	845	176	780	165	811	176	616	137
	2,572	824	2,530	1,036	2,674	887	2,564	1,024
Van de opgegeven bemanning behoorden tot de rol der schepen in de wateren van Atjeh	1,598	453	1,451	435	1,230	367	1,128	379

Onder de cijfers van het Indisch eskader is *niet* medegerekend het vaste personeel (op den 1 Januari 17, op den 31 December 22 personen) aan wal.

1) Hieronder 1 kanonneerboot.

In 1877 bestond de bemanning der oorlogsvloot gemiddeld uit 3,496 koppen, waarvan 2,476 Europeanen (232 officieren en 2,244 minderen) en 1,020 Inlanders.

Het getal behandelde zieken en overledenen was in:

	Gemiddelde sterkte.		Behandelden.		Overledenen.	
	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	European.	Inlanders.
1873 1e sem..	2,229	767	2,727	1,092	29	13
〃 2e 〃...	3,259	756	2,783	661	42	18
1874 1e 〃...	2,504	722	3,805	635	63	8
〃 2e 〃...	2,504	722	2,971	702	30	11
1875 1e 〃...	2,572	903	2,849	870	24	16
〃 2e 〃...	2,572	928	2,330	915	23	24
1876 1e 〃...	2,776	922	2,692	821	32	17
〃 2e 〃...	2,530	1,036	2,484	949	27	19
1877 1e 〃...	2,477	1,029	2,915	1,063	11	—
〃 2e 〃...	2,477	1,010	3,488	1,191	6	6

De percentsgewijze verhouding der overledenen was:

	tot de behandelden.		tot de sterkte.	
	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.
1874 1e sem.......	1.65	1.26	2.51	1.10
〃 2e 〃.........	1.01	1.56	1.19	1.52
1875 1e 〃.........	0.84	1.83	0.93	1.77
〃 2e 〃.........	0.98	2.62	0.89	2.58
1876 1e 〃.........	1.19	2.07	1.15	1.84
〃 2e 〃.........	1.09	2.00	1.07	1.83
1877 1e 〃.........	0.37	—	0.44	—
〃 2e 〃.........	0.17	0.50	0.24	0.59

De *Gouvernementsmarine* bestond op den 31 December 1877 uit de volgende in dienst of in conservatie zijnde vaartuigen:

	Vuurmonden.	Bepaalde sterkte der bemanning. Europeanen.	Inlanders.
Zeestoomers.			
2 schroefstoomschepen...........	14	16	114
5 raderstoomschepen.............	29	40	206
Rivierstoomers.			
7 raderstoomschepen	35	27	167
Vaartuigen voor speciale diensten (adm. bij de gouvernementsmar. ingedeeld).			
1 schroefstoomschip	2	7	36
1 raderstoomschip................	—	2	11
1 bebakeningsvaartuig (houten zeilschip)..................	—	1	10
Kleine zeilvaartuigen.			
46 gewapende booten	3 (per boot.)	—	16 (per boot.)
10 adviesbooten..................	2 〃 〃	—	11 (per boot.)
11 gewapende en adviesbooten (9 in conservatie)...........	—	—	—

In aanbouw waren: 2 zeestoomschepen te Glasgow en 3 rivierstoomschepen in Indië.

Omtrent den *arbeid* in de marine-etablissementen te Soerabaija en Onrust en de fabriek voor de marine en het stoomwezen te Soerabaija worden de volgende opgaven medegedeeld:

Etablissement te Soerabaija.

	Verrichte dagdiensten.		Uitbetaalde arbeidsloonen.	Geldswaarde van verwerkte mat.
	Vrije ambachtsl.	Vrije koelies.		
1870	263,444	8,934	*f* 164,170	*f* 370,800
1871	232,258	14,517	〃 154,035	〃 377,466
1872	373,815	45,069	〃 216,942	〃 431,150
1873	497,216	83,357	〃 420,339	〃 597,380
1874	507,162	106,425	〃 499,595	〃 639,328
1875	572,201	115,283	〃 461,302	〃 609,919
1876	578,136	94,893	〃 463,023	〃 549,401
1877	567,072	94,512	〃 465,433	〃 585,175

Etablissement op Onrust.

Getal verrichte dagdiensten.

	Vrije werklieden.		Dwangarbeiders.		Totaal.	
	Ambachtsl.	Koelies.	Ambachtsl.	Koelies.	Ambachtsl.	Koelies.
1870	42,425	—	25,402	4,373	67,647	4,373
1871	49,815	—	33,747	7,596	83,562	7,596
1872	32,585	410	40,516	11,543	73,101	11,953
1873	36,030	5,553	35,872	8,314	71,902	13,867
1874	42,521	3,369	27,767	4,466	70,288	7,835
1875	40,900	275	25,143	4,423	66,043	4,698
1876	32,835	—	28,590	6,672	61,425	6,672
1877	46,536	510	31,683	10,528	78,219	11,038

	Uitbetaalde arbeidsloonen.			Geldswaarde van verwerkte materialen.
	Vrije werklieden.	Dwangarbeiders.	Totaal.	
1870	*f* 97,151	*f* 30,743	*f* 127,894	*f* 73,866
1871	〃 104,767	〃 50,668	〃 155,444	〃 123,453
1872	〃 93,470	〃 63,168	〃 156,638	〃 118,069
1873	〃 107,326	〃 48,667	〃 155,993	〃 137,119
1874	〃 113,335	〃 29,919	〃 143,254	〃 138,796
1875	〃 102,565	〃 26,071	〃 128,636	〃 120,375
1876	〃 85,718	〃 30,602	〃 116,320	〃 121,551
1877	〃 107,534	〃 35,264	〃 142,798	〃 176,928

Onder de *f* 107,326 loonen, aan vrije werklieden in 1873 uitbetaald, is begrepen eene som van *f* 16,473 voor 5,491 vrije koelies, die bij gebreke van veroordeelden zijn gebruikt voor het laden en lossen van steenkolen; onder de *f* 102,565, in 1875 aan vrije werklieden uitgekeerd, is *f* 17,869 uit gelijken hoofde begrepen.

Fabriek voor de marine en het stoomwezen te Soerabaija.

	Getal verrichte dagdiensten.		Uitbetaalde arbeidsloonen.	Geldswaarde van verbruikte materialen.
	Vrije ambachtsl.	Vrije koelies.		
1870	280,384	7,521	*f* 149,707	*f* 202,915
1871	228,586	12,220	〃 153,431	〃 225,780
1872	264,270	13,108	〃 173,848	〃 212,092
1873	244,669	11,754	〃 179,167	〃 209,752
1874	253,789	9,862	〃 179,197	〃 213,588
1875	291,242	13,256	〃 203,330	〃 236,468
1876	370,823	15,814	〃 249,163	〃 248,009
1877	358,844	18,014	〃 238,833	〃 241,844

In de vermelde jaren werden verwerkt aan bewerkt en onbewerkt ijzer respectievelijk 422,900, 435,360, 299,500, 415,300, 446,200, 400,600, 485,300 en 354,900 kil., en verbruikt aan steen- en smeedkolen 494,000, 1,475,250, 1,459,000, 1,544,100, 1,375,000, 1,753,200, 1,727,300 en 2,112,500 kilogram.

Aan het marine-etablissement te Soerabaija waren, in 1877, dooreengerekend dagelijks 1,629 man te werk, die gemiddeld 62½ cent daags verdienden; in 1876 bedroegen die gemiddelden 1,777 man en 61½ cent daggeld. Bij de fabriek voor de marine en het stoomwezen aldaar werkten gemiddeld 1,200 inlandsche ambachtslieden en 60 koelies per dag, tegen 1,244 en 53 in 1876. Voor de koelies bleef het daggeld gemiddeld 50 cent bedragen, voor de ambachtslieden was het 69 cent, tegen 67 cent in 1876.

Op bladz. 61 volgg. van het *Verslag* worden mededeelingen gevonden omtrent de kustverlichting, bebakening en haveninrichtingen, benevens aangaande den hydrographischen en den geographischen dienst.

Aan loodsgelden werd ontvangen: in 1874 *f* 86,988, in 1875 *f* 107,416, in 1876 *f* 99,834.

De opbrengst der haven- en ankeragegelden bedroeg: in 1874 *f* 136,333, in 1875 *f* 127,679, in 1876 *f* 144,294.

Ook in 1877 was het grootste gedeelte der oorlogsmarine voortdurend ingespannen in de wateren van Atjeh. Bij het einde van dat jaar bevonden zich aldaar 13 oorlogsschepen, te zamen met 1,507 koppen bemand, benevens 2 gouvernementsstoomschepen en 7 kruisbooten.

Rechtswezen. In dit hoofdstuk van het *Verslag*, bladz. 64 volgg., wordt geene gerechtelijke statistiek meer opgenomen, dewijl hare samenstelling een werk is van te grooten omvang om op eene geregelde verschijning daarvan jaarlijks te kunnen rekenen. Zij wordt om die reden thans in Indië gedrukt, terwijl van de vervolgen op de statistiek over 1871 en 1872 (zie het *Overzicht* in het *Jaarboekje* voor 1877, bladz. 193 volgg.) een exemplaar afzonderlijk aan de Staten-Generaal zal worden aangeboden.

De gevangenisstatistiek over 1876, welke niet in het *Verslag* van 1877 voorkwam, wordt thans met die over 1877 medegedeeld. Daaraan zijn de onderstaande opgaven betreffende de bevolking der gevangenissen in die jaren ontleend.

De vergelijking der statistiek over 1876 met die over 1875 (zie het vorig *Overzicht*, bladz. 199) en over 1877 doet zien, dat de sterkte op den 31 December 1875 en 1876 niet steeds overeenstemt met die op den 1 Januari 1876 en 1877. Volgens het *Verslag* is dit, behalve aan het verschil in dagteekening, ook toe te schrijven aan de verbetering van misstellingen in de vroeger gedane opgaven en, voor wat het verschil tusschen den 31 December 1875 en den 1 Januari 1876 betreft, mede daaraan, dat in de statistiek van 1876 de veroordeelden tot dwangarbeid, in Atjeh te werk gesteld, wel, doch niet in die van 1875 begrepen zijn.

Ten aanzien van de cijfers der bijgekomen gevangenen doet het *Verslag* in het algemeen opmerken, dat deze waarschijnlijk niet uitsluitend betreffen de nieuwe veroordeelden, die opgenomen werden, maar dat daarin ook begrepen zullen zijn de gevangenen, die van desertie terugkeerden, benevens de dwangarbeiders, welke van Atjeh werden geëvacueerd. Voor het vervolg is eene betere inrichting dezer statistiek toegezegd.

In de eerste plaats volgt hier thans een overzicht van den loop der bevolking van de gevangenissen in Nederlandsch Indië, in 1876 en 1877.

	Aanwezig op den 1 Januari.	Bijgekomen.	Verminderd door overlijden.	Verminderd door expiratie van straf of andere oorzaken.	Aanwezig op den 31 Dec.
Civiele veroordeelden.					
Europeanen	1876.....85	181	1	168	97
	1877.....96	212	3	201	104
Inlanders	1876..14.929	90,993	2,672	86,973	16,277
	1877..16,010	102,151	3,087	96,997	18,077
Vreemde Oosterlingen.	1876....571	6,249	35	6,056	729
	1877....743	6,865	189	6,340	1,079
Militaire veroordeelden.					
Europeanen (hieronder ook Afrikanen).	1876....296	323	4	340	275
	1877....275	327	3	264	335
Inlanders	1876....122	134	2	166	88
	1877.....87	124	6	79	126
Totaal	1876..16,003	97,880	2,714	93,703	17,466
〃	1877..17,211	109,679	3,288	103,881	19,721

Op den 31 December 1876 bestond de bevolking der gevangenissen uit 16,418 mannen en 1,048 vrouwen, bij het einde van 1877 uit 18,576 mannen en 1,145 vrouwen.

Van de bijgekomen gevangenen waren veroordeeld:

	1876. Java en Madura.	1876. Buitenbezittingen.	1877. Java en Madura.	1877. Buitenbezittingen.
tot tuchthuis- of kruiwagenstraf	149	19	153	11
〃 gevangenisstraf of detentie	433	37	485	14
〃 dwangarbeid in den ketting	1,903	2,133	1,865	2,700
〃 〃 buiten den ketting	8,347	1.653	8,602	1,609
Totaal	10,832	3,842	11,105	4,334

Onder de veroordeelden tot dwangarbeid buiten den ketting bevonden zich in 1876 5,477, in 1877 3,970, die bij de krijgsmacht in Atjeh gedetacheerd werden.

Op de politierol waren gestraft met gevangenis of met arbeid aan de openbare werken voor den kost, zonder loon:

	1876. Inlanders.	1876. Vreemde Oosterlingen.	1877. Inlanders.	1877. Vreemde Oosterlingen.
Java en Madura	62,055	3,997	72,735	2.890
Buitenbezittingen	15,448	1.706	15,145	3,470
Totaal	77,503	5,703	87,880	6,360

te zamen: in 1876 83,206, in 1877 94,240 gestraften.

Van de preventieve gevangenen, op den 31 December in de gevangenis aanwezig, waren: in 1876, 3.991 civiele personen (23 Europeanen, 3,791 Inlanders, 177 vreemde Oosterlingen) en 150 militairen (116 Europeanen, 34 Inlanders); in 1877, 4.389 civiele personen (8 Europeanen, 4,158 Inlanders, 223 vreemde Oosterlingen) en 116 militairen (90 Europeanen, 26 Inlanders).

In 1876 werden gegijzeld: 12 Europeanen, 202 Inlanders, 141 vreemde Oosterlingen, te zamen 355 personen; in 1877: 16 Europeanen, 246 Inlanders, 168 vreemde Oosterlingen, in het geheel 430 personen.

Wat de orde en tucht onder de veroordeelden betreft, „kan,” zegt het *Verslag*, „in hoofdzaak naar vorige verslagen worden verwezen”. Zij lieten alzoo weder veel te wenschen over. Gevallen van ontvluchting waren ook in 1877 vrij talrijk. Het getal desertiën op de voornaamste vereenigingspunten van inlandsche gevangenen bedroeg: te Batavia 44, Samarang 116, Soerabaija 199, Padang 159, Tjilatjap 124 en Pengaron 72, te zamen 714. Van de ontvluchten werden 514 (ongeveer 72 pCt.) weder gevat.

Aan 877 personen werd gratie of remissie van straf verleend, terwijl 241 personen, tot belooning van bijzondere diensten, meest bij militaire expeditiën, gegratiëerd werden. Op 485 verzoeken om kwijtschelding of vermindering van straf is afwijzend beschikt.

Van de gegratiëerden waren 48 (14 Europeanen en 34 Inlanders) tot de doodstraf veroordeeld, 805 (83 Europeanen, 718 Inlanders, 4 Chineezen) tot tuchthuis- of kruiwagenstraf, detentie, gevangenis of dwangarbeid, 265 (34 Europeanen, 218 Inlanders, 10 Chineezen, 3 Arabieren) tot verbanning, geldboete, enz.

Het getal der verzoeken om gratie van de doodstraf, die in de laatste jaren afgewezen werden, vermeerderde, naar evenredigheid, met ieder jaar, zooals blijkt uit het volgende overzicht.

	Getal afgedane verzoeken.	Ingewilligd. Getal.	Ten hond.	Afgewezen. Getal.	Ten hond.
1873	159	136	85.5	23	14.5
1874	171	127	74.3	44	25.7
1875	136	93	68.4	43	31.6
1876	153	99	64.7	54	35.3
1877	122	48	39.4	74	60.6

De misdrijven, waarvoor zij, aan wie in 1877 lijfsgenade geweigerd werd, de doodstraf ondergingen, waren, voor wat de burgerlijke veroordeelden betreft: moord of poging tot moord, diefstal

onder verzwarende omstandigheden en gewapend verzet tegen de openbare macht in vereeniging van meer dan drie personen; de doodvonnissen, aan militairen voltrokken, werden uitgesproken: tegen 3 wegens moord, tegen 2 wegens feitelijke insubordinatie, terwijl 1 veroordeeld werd wegens diefstal en doodslag.

Het cijfer der Europeanen onder de verzoekers bedroeg: in 1873 45, in 1874 20, in 1875 22, in 1876 17, in 1877 15, allen militairen, uitgenomen 1 in 1875 en 1876. Slechts van 3 hunner (militairen) werd het verzoek niet ingewilligd.

Omtrent het *Recht van verblijf* wordt medegedeeld, dat door den Gouverneur-Generaal in 1877 zijn verleend 2,603 vergunningen, waarvan 126 aan Nederlanders, 35 aan andere Europeanen, 2,103 aan Chineezen, 328 aan Arabieren en 11 aan andere vreemde Oosterlingen. In de Buitenbezittingen verkregen 50 Nederlanders, 1 Duitscher, 1 Armeniaan, 744 Chineezen, 17 Arabieren en 23 andere vreemde Oosterlingen, te zamen 836 personen, vergunning tot vestiging van de hoogste gewestelijke gezaghebbers aldaar.

Wegens *drukpersdelicten* werden 2 vervolgingen ingesteld, waarvan de eene tot geldboete, de andere tot gevangenisstraf leidde. Aangaande het eerste vonnis meldt het *Verslag*, dat het reeds door het Hooggerechtshof bevestigd werd.

De *afschaffing der slavernij* in het Balische landschap Djembrana (zie het vorig *Overzicht*, bladz. 201) kwam den 18 December 1877 tot stand. Deze maatregel, waardoor 51 personen volkomen vrijheid verkregen, heeft eene uitgave van *f* 2,660 gevorderd. In Boeleleng, mede op Bali, zijn de lijfeigenen geregistreerd tot een getal van 632 personen; doch hier zal aan de slavernij slechts geleidelijk een einde komen, dewijl de belanghebbenden, waaronder de invloedrijkste hoofden, zich tot eene regeling op andere wijze dan in dien geest niet genegen hebben betoond.

In de residentie Ternate werd de tegenstand tegen de afschaffing door het Bestuur eindelijk geheel overwonnen. Zonder moeielijkheden heeft, in 1878, de vrijverklaring der lijfeigenen in Batjan plaats gehad. Hun getal bedroeg op den 1 Januari van dat jaar 152 (mannen, vrouwen en kinderen), wier waarde, bij de registratie, op *f* 8,840 bepaald is. Voor de opheffing der slavernij in Tidore en Ternate, met uitzondering van de onderhoorigheden des Sultans

op Nieuw-Guinea en de daarbij behoorende eilanden, is bij de begrooting voor 1879 *f* 300,000 toegestaan.

Het voornemen tot emancipatie der slaven in het gouvernement van Celebes, waar reeds in 1875 eene registratie gehouden is, zal voor alsnog zonder gevolg blijven. De waarschijnlijkheid, dat de openbare rust door de uitvoering der maatregelen, welke tot de volledige vrijmaking moeten leiden, in gevaar zou worden gebracht, gevoegd bij de verwachting, — die haar grond vindt in de op Zuid-Celebes bestaande toestanden en verhoudingen, — dat de geëmancipeerden zelven, onder den invloed hunner vroegere meesters, zouden deelnemen aan het verzet tegen de beoogde hervorming, doet het in hooge mate onstaatkundig achten, thans reeds in dit gewest tot de vrijverklaring over te gaan. Het getal der vrij te koopen slaven wordt op omstreeks 15,000 (vrouwen en kinderen medegerekend), en de afkoopsom op ongeveer *f* 750,000 geschat.

In 1877 verkregen 6 personen eene aanstelling tot *Advocaat* en *Procureur.* Aan 2 practizijns werd op hun verzoek een eervol ontslag verleend.

Omtrent de werking der *Wees- en boedelkamers* in 1877 bevat het *Verslag*, bijlage L, onderscheidene opgaven, waaruit echter geen volledig overzicht kan samengesteld worden. Het volgende betreffende de weeskamers is daaraan ontleend.

Weeskamers.	KAPITALEN, op den 1 Jan. in beheer.	bijgekomen.	uitgekeerd of aan het land vervallen.	op den 31 Dec. rentegevend uitgezet.	Getal pupillen.
Batavia (tevens sequestraat)	*f* 2,985,115 [1]	*f* 576,317	*f* 139,753	*f* 2,353,236	2,203
Samarang	〃 1,172,075	〃 263,565	〃 101,347	〃 697,067 [2]	944
Soerabaija	〃 1,891,844	〃 127,437	〃 102,882	〃 1,581,665	1,628
Padang	〃 220,532	〃 31,639	〃 28,552	〃 158,633	242
Makasser	〃 138,806	〃 44,827	〃 33,463	〃 165,035	68
Amboina	〃 110,872	〃 14,362	〃 26,080	〃 90,455	82
Banda	〃 99,691	〃 192	〃 395	〃 88,250	70

In de laatste jaren is de uitgekeerde rente gedurig afgenomen. Zij bedroeg in het tweede halfjaar van 1873 8 pCt. en moest over

[1]) Hieronder *f* 542,000 in beheer voor de weeskamers te Soerabaija en Amboina.

[2]) Bovendien waren nog kapitalen dezer weeskamer uitgezet door die te Soerabaija tot een gezamenlijk bedrag van *f* 627,300.

1874, 1875, 1876 en 1877 achtereenvolgens bepaald worden op 7¼, 7, 6¾ en 6½ pCt. De oorzaak wordt niet vermeld.

De weeskamer te Ternate werd in 1877 opgeheven. Haar ressort is gebracht onder dat der weeskamer te Makasser.

DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCH BESTUUR. De 1ste afdeeling van dit hoofdstuk van het *Koloniaal Verslag* vermeldt de administratieve maatregelen in het belang van het gewestelijk en plaatselijk bestuur en de politie, waaraan wij de mededeeling ontleenen, dat de in het vorig *Overzicht* bedoelde verordening betreffende de verkiezing en het ontslag van de hoofden der inlandsche gemeenten op Java en Madura, ter vervanging der verouderde en minder volledige voorschriften van 1819 en later, is tot stand gekomen bij ordonnantie van den 1 Februari 1878 (*Indisch Staatsbl.* n°. 47).

Uit de opgaven omtrent de politie blijkt, dat de dienst, elders op Java en Madura aan pradjoerits (zie boven *Landmacht*) opgedragen, te Batavia vervuld wordt door een corps politiesoldaten, staande geheel ter beschikking van het Bestuur, dat ook de officieren benoemt en ontslaat, en tellende, in Augustus 1877, 3 officieren, 1 Europeeschen adjudant-onderofficier en 248 onderofficieren en minderen. Bij het einde van 1877 werden in vijf gewesten buiten Java en Madura (Benkoelen, Lampongsche districten, Palembang, Celebes en Timor) gewapende politiecorpsen gevonden, te zamen uitmakende 34 detachementen en bestaande uit 1 sergeant-majoor, 18 sergeanten, 41 korporaals en 616 manschappen. Ook in enkele andere Buitenbezittingen bevonden zich gewapende politiedienaren, die echter nog niet tot corpsen waren georganiseerd.

De 2de afd., *Persoonlijke diensten*, bevat blz. 83 volgg. en in bijl. M zeer breede opgaven omtrent de heerendiensten. In 1875 werden de heerendiensten, op Java en Madura nog gevorderd overeenkomstig de regeling van den 7 Juni 1870, n°. 1 (*Bijbl. Ind. Staatsbl.* n°. 2332), gewijzigd naar de bepalingen, voorkomende in *Indisch Staatsbl.* 1874, n°. 74. De herziening van die voorschriften heeft in 1875 plaats gehad met het doel, deze diensten minder drukkend voor de bevolking te maken. De nieuwe regeling is als bijlage R, n°. 19, in het *Verslag* van 1876 opgenomen.

Het getal dagdiensten, waartoe de bevolking in de gouvernementslanden gedurende 1877 kon geroepen worden, bedroeg 103,892,251. Daarvan werden echter slechts gebruikt 29,315,763

of gemiddeld 15 per dienstplichtige, evenals in 1876.[1]) Uit het volgende overzicht blijkt tot welke doeleinden de heerendiensten gestrekt hebben.

Bijzondere diensten.	1876.	1877.
Bezetten van wachthuizen..............	7,649,077	7,548,032
Diensten bij de inlandsche hoofden......	6,218,488	6,199,221
〃 van anderen aard.............	3,158,912	3,123,343
Algemeene diensten.		
Aan openbare werken in het belang der inlandsche bevolking:		
voor onderhoud.....................	10,054,625	9,108,934
voor eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing....................	2,964,696	3,286,249
Koeliediensten bij reizen van landsdienaren...	62,561	49,984
Totaal......	30,108,359	29,315,763

Voor het gouvernement Sumatra's Westkust en voor Billiton kwam eene voorloopige heerendienstregeling tot stand; voor de gouvernementslanden der residentie Palembang werden de diensten, van de inboorlingen te vorderen, bij verordening omschreven. Alleen voor de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo moest nu nog eene regeling, als bedoeld in art. 57 van het regeeringsreglement, plaats hebben. In de afd. Bandjermasin en Ommelanden van dat gewest zijn in 1877 gemiddeld dagelijks 251 a 252 dienstplichtigen voor onbetaalde, en 23 a 24 voor betaalde heerendiensten opgekomen, in Martapoera 734 a 735 en 13 a 14, in Amonthai 1,074 a 1,075 en 27 a 28, in de Doesson- en Dajaklanden 178 a 179 en 27 a 28, in Sampit 44 a 45 en 1 a 2. Het gezamenlijk getal dienstplichtigen in die afdeelingen bedroeg 85,023.

In Benkoelen werden gedurende 1877 van 30,176 heerendienstplichtigen 475,246 dagdiensten gevorderd of gemiddeld per jaar van elken dienstplichtige 16 dagdiensten, tegen 20 in 1876.

Voor de overige Buitenbezittingen, waarin heerendiensten van de bevolking kunnen gevorderd worden, zijn geen cijfers medegedeeld.

De 3de afdeeling handelt over de *landelijke inkomsten* en de *bedrijfsbelasting*.

Landrente. Aan bijlage N, benevens aan de opgaven, die in het

[1]) In het vorig *Kol. Verslag* is, ten gevolge van eene gemaakte fout, opgegeven, dat in 1876 gemiddeld 16 dagdiensten per hoofd werden gevorderd.

Verslag zelf en in vorige verslagen (zie het *Jaarboekje* voor 1878, blz. 204) voorkomen, ontleenen wij het volgende overzicht van den aanslag en de opbrengst der landrente op Java en Madura, waarvan de nieuwe regeling werd vastgesteld bij de ordonnantiën van den 3 April, 11 en 30 December 1872 (*Indisch Staatsbl.* n°. 66, 219 *a* en *b* en 241). Eenige vroeger opgegeven cijfers betreffende de jaren 1873—1876 zijn thans verbeterd.

De uitgestrektheid der voor vast aangeslagen bouwgronden was in:

	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Sawahs..........bouws	2,181,847	2,187,973	2,222,040	2,246,195	2,259,275
Tegalvelden........ 〃	354,485	386,056	408,735	418,353	414,076
Nipabosschen........ 〃	5,742	5,393	5,591	5,670	6,367
Boomgaarden....... 〃	43,151	45,288	46,466	41,737	45,260
Woonerven, belastb. uitgestrektheid... 〃	145,836	144,351	147,061	147,430	145,499

De gegiste uitgestrektheid der niet voor vast aangeslagen tegalvelden (gogo-velden [1]) bedroeg in 1873 148,730, in 1874 142,272, in 1875 110,911, in 1876 111,406, in 1877 109,917 bouws.

De aanslag en opbrengst der landrente waren in:

	normale aanslag.	werkel. aanslag der voor vast aangeslagen gronden.	aanslag der gogovelden.	werkel. aanslag van *alle* landrenteplichtige gronden.	vrijstellingen en afschrijvingen.	te heffen landrente.
	f	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*
1873..	16,951,324	15,363,870	478,473	15,842,344	1,211,333	14,631,01
1874..	17,075,807	15,881,583	513,532	16,395,115	1,155.329	15,239,78
1875..	17,208,838	16,430,200	404,861	16,835,061	1.824,247	15,010,81
1876..	17,265,359	16,917,961	443,748	17,361,709	1,555,936	15,805,77
1877..	17,411,575 [2]	17,411,575	439,263	17,850,839	1,931,654	15,919,18

Op ult°. December 1873 was nog niet aangezuiverd *f* 543,584, 1874 *f* 321.506, 1875 *f* 600,852, 1876 *f* 224,100, 1877 *f* 170,552.

Het jaar 1877 was het laatste van het vijfjarig tijdvak, voor de eerste toepassing der landrente-regeling van 1872 vastgesteld. Volgens die regeling zou voor het tijdvak 1878—1882 eene nieuwe classificatie van de gronden en een nieuwe aanslag van landrente hebben moeten plaats vinden. Noch het een, noch het ander is echter

[1] Niet geregeld beplante droge velden.

[2] De normale aanslag kon jaarlijks verandering ondergaan ten gevolge van: 1o. het belastbaar worden van nieuwe sawahs in het 4de oogstjaar; 2o. de uitbreiding van woonerven, nipabosschen en boomgaarden; 3o. de toepassing van betere gegevens, door opmetingen verkregen, omtrent de uitgestrektheid der bouwgronden; 4o. het teniet-gaan van gronden.

geschied. Gegevens voor eene nieuwe landrente-regeling waren niet aanwezig, terwijl aan het uitschrijven van een nieuwen vijfjarigen aanslag volgens de regeling van 1872 niet kon worden gedacht, na de ondervinding, die bij den eersten aanslag verkregen was. De aanslag van 1877 is daarom bij ordonnantie van den 11 Maart 1878 (*Ind. Staatsbl.* n°. 110) in hoofdzaak voorloopig bestendigd. Ten einde de noodzakelijkheid der genomen beslissing in het licht te stellen, wordt in het *Verslag*, blz. 87 volgg., een volledig overzicht van het voorgevallene gegeven, waarnaar wij, om niet te uitvoerig te worden, voor verdere bijzonderheden moeten verwijzen.

De *belasting op de vischvijvers* op Java en Madura bracht op:

1873	*f* 260,170	1876	*f* 276,187
1874	〃 264,207	1877	〃 284,606
1875	〃 267,913		

In één gewest worden de vischvijvers aan de meestbiedenden verhuurd. De huurprijzen zijn onder de bovenstaande sommen begrepen.

De opbrengst der *verpachting* van de *vogelnestgrotten* of *klippen* op Java en Madura bedroeg in: 1873 *f* 104,364, 1874 *f* 124,788, 1875 *f* 198,277, 1876 *f* 186,201, 1877 *f* 194,037. De verkoop van vogelnestjes, waaronder herkomstig van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, bracht op *f* 6,280, tegen *f* 7,173 in 1876.

Hier moeten nog vermeld worden enkele *landelijke en andere inkomsten der Buitenbezittingen*, door het Binnenlandsch bestuur beheerd.

Van deze maken deel de landrente en verpachtingen in de Balische landschappen Boeleleng en Djembrana. Van de landrente, die door de inlandsche besturen geheven en aan het Gouvernement verantwoord wordt, voor zoover zij niet benoodigd is tot bezoldiging van hoofden en geestelijken en ten behoeve van andere door de landsinstellingen gevorderde uitgaven, is in Boeleleng nimmer iets in 's lands kas gestort, in Djembrana over 1875 en 1876 te zamen *f* 93. De opbrengst der verpachting van het opiumdebiet en de rundslacht, benevens, in Djembrana, van de overvaart te Glimanok, bedroeg, na aftrek van *f* 11,380 voor bezoldiging der inlandsche besturen, in 1875 *f* 232,692, in 1876 *f* 135,612, in 1877 *f* 196,908.

De overige zoogenaamde landelijke inkomsten worden verkregen in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden. Haar bedrag in de twee laatste jaren was, als volgt:

	1876.	1877.
Vertiening der padivelden..............f	230,399	f 204,158
〃 〃 suikerrietvelden.........〃	1,991	〃 2,237
〃 〃 zoutpannen.............〃	1,383	〃 1,273
Tesangbelasting........................〃	9,327	〃 8,263
Zoogenaamde koffiebelasting............〃	8,568	〃 8,748
Bamboe-levering.......................〃	60	〃 60
Totaal......f	251,728	f 224,739

Bedrijfsbelasting. Deze belasting, op Java en Madura, wordt sedert Juli 1871 ook in de Preanger regentschappen geheven. Te rekenen van 1873 bevatten de volgende opgaven ook de cijfers voor Batavia. De aanslag bedroeg:

	Aanslag		Achterstallig ulto. Dec.	
	met de Preanger regentschappen.	zonder de Preanger regentschappen.	met de Preanger regentschappen.	zonder de Preanger regentschappen.
1870.....f	—	f 1,002,858	f —	f 48,669
1871.....〃	1,082,971	〃 1,052,634	〃 46,209	〃 46,301
1872.....〃	1,153,211	〃 1,088,022	〃 34,555	〃 33,920
1873.....〃	1,171,137	〃 1,106,125?	〃 41,073?	〃 38,063?
1874.....〃	1,223,725	〃 —	〃 31,895?	〃 —
1875.....〃	1,359,854	〃 —	〃 65,577	〃 —
1876.....〃	1,422,270	〃 —	〃 45,989	〃 —
1877.....〃	1,524,757	〃 —	〃 64,257	〃 —

Eene gewestelijke ontleding der cijfers van 1877, naar gelang van den landaard der belastingschuldigen, tevens opgaven bevattende nopens de klassen van aanslag, wordt aangetroffen in bijlage O van het *Koloniaal Verslag.* Daaruit de volgende totaal-cijfers:

	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde Oosterlingen.	Totaal.
Bedrag van den aanslag..f	1,246,737	251,898	26,122	1,524,757
Achterstand 31 Dec. 1877..〃	38,101	21,809	4,346	64,257

Personen, aangeslagen in de belasting met een bedrag van:

	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde Oosterlingen.	Totaal.
f 1............	149,640	1,668	425	151,733
Boven 〃 1— 2........	115,084	4,029	1,838	120,951
〃 〃 2— 3.........	63,325	5,213	685	69,223
〃 〃 3— 4.........	41,437	3,419	381	45,237
〃 〃 4— 5........	22,701	2,579	408	25,688
〃 〃 5— 10........	24,928	5,554	556	31,038
〃 〃 10— 15.........	4,844	1,647	198	6,689
〃 〃 15— 25.........	2,787	1,427	113	4,327
〃 〃 25— 50.........	1,703	989	91	2,783
〃 〃 50— 75...........	443	232	19	694

	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde Oosterlingen.	Totaal.
Boven *f* 75—100	98	133	9	240
〃 〃 100—150	79	81	11	171
〃 〃 150—200	87	32	2	121
〃 〃 200-300	11	28	—	39
〃 〃 300—400	10	15	—	25
〃 〃 400—500	2	20	—	22
In 1877	427,179	27,066	4,736	458,981
〃 1876	412,092	26,859	4,826	443,777

Van de aangeslagenen in de belasting waren bijna 7 pCt. niet-Inlanders (Chineezen en andere vreemde Oosterlingen). De gemiddelde aanslag per hoofd steeg van *f* 3.20, in 1876, tot *f* 3.32. Voor de Inlanders was het gemiddelde per hoofd *f* 2.91½, tegen *f* 2.81 in 1876, voor de Chineezen *f* 9.30½, tegen *f* 8.89 in 1876, voor de andere vreemde Oosterlingen *f* 5.51½, tegen *f* 5.26 in 1876. De Inlanders waren meest aangeslagen in de klasse van *f* 1, de Chineezen in die boven *f* 5 tot en met *f* 10, de andere vreemde Oosterlingen in de klasse boven *f* 1 tot en met *f* 2.

In de 4de afdeeling, *Agrarische aangelegenheden; afstand van grond*, bevat het *Verslag* eenige bijzonderheden omtrent de *conversie van communaal in erfelijk individueel grondbezit.* In 1877 gingen 18 dessa's, allen in Bagelen, over tot de conversie. Daarentegen zijn in hetzelfde gewest 14 van de 25 dessa's, die in vorige jaren tot de conversie waren overgegaan, weder tot het communaal bezit teruggekeerd, ten einde, zooals men zeide, huisgezinnen met talrijke kinderen gelegenheid te geven om meer aandeelen te krijgen. In Madioen keerden 4, en in Kediri 3 dessa's, waar in 1874 de conversie was tot stand gekomen, tot het communaal bezit met periodieke verdeeling der velden terug. Als reden hiervan gaf de bevolking in Madioen alleen op, dat de nieuwe regeling haar niet beviel, terwijl men in Kediri zeide, het niet aangenaam te vinden, dat de een altoos een stuk vetten, de ander voortdurend een stuk schralen grond had, ook al was het laatste naar evenredigheid grooter.

Aanvragen om *vervanging van erfelijk individueel bezit door eigendom* kwamen ook in 1877 niet veel voor. In 14 gewesten waren 444 verzoeken, waaronder 361, in 1876 onafgedaan gebleven, in behandeling. In het geheel werden 102 aanvragen toegestaan en 114

geweigerd; op 215 werd nog geene beschikking genomen, terwijl de overige ingetrokken werden of vervielen. Voor één gewest zijn de opgaven, als niet vertrouwbaar, in het *Verslag* niet opgenomen.

Het getal geregistreerde akten van *verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders* (ordonnantie van den 30 October 1871, *Ind. Staatsblad* nº. 163) bedroeg in 1877 4,690, tegen 4,256 in 1876 en 3,897 in 1875. In eerstgenoemd jaar hadden de overeenkomsten betrekking op 8,437 bouws, in 1876 op 9,296, in 1875 op 6,916 bouws. Van de in 1877 gehuurde gronden waren voor de suikercultuur bestemd 5,136 bouws, voor den aanplant van tabak 1,741 bouws, voor de teelt van padi met of zonder tweede gewassen of van tweede gewassen alleen 807 bouws, voor verschillende andere doeleinden 753 bouws. De gronden werden meest slechts gehuurd voor het tijdvak, waarin één oogst kan verkregen worden. Voor de gronden, ten behoeve der suikercultuur gehuurd, werd betaald: in Cheribon *f* 7 a 30, in Tagal *f* 25 a 45, in Japara *f* 8 a 47, in Rembang gemiddeld *f* 25, in Pasoeroean *f* 30 a 75 per bouw.

Het is reeds vroeger gebleken, dat in Kadoe dikwijls door woekeraars, meest Chineezen, onder de vlag der ordonnantie van 1871, overeenkomsten met inlandsche grondbezitters gesloten werden, waarbij de verhuurders zich tevens verbonden om de gronden met padi te beplanten en het product voor een deel aan de huurders te leveren tot afbetaling van schuld. Het bedrag der schuld was echter altijd zoo groot of werd door nieuwe voorschotten steeds zoo groot gemaakt, dat van eene volledige afbetaling geen sprake kon zijn, zoodat de schuldenaren verplicht werden, de onereuze contracten telkens te vernieuwen en spoedig geheel verarmden. Naar aanleiding daarvan heeft de Indische Regeering den residenten o. a. doen opmerken, dat zoodanige praktijken moeten bestreden, en geene huurovereenkomsten, die zulke bezwarende voorwaarden behelsden, dat zij den verhuurder binnen eenige jaren tot volslagen armoede moesten brengen, geregistreerd mochten worden. In 1877 is voor een duizendtal overeenkomsten van den bedoelden aard de registratie geweigerd.

Zeer veel overeenkomsten werden weder niet ter registratie aangeboden, omdat, gelijk reeds in het vorig *Verslag* werd medegedeeld, de verhuurders zich ook behoorlijk aan niet-geregistreerde contracten houden, terwijl de huurders moeite en onkosten, welke, wegens het verbrokkeld grondbezit en de talrijkheid der dien ten

gevolge individueel op te maken overeenkomsten, dikwerf niet onaanzienlijk zijn, vermijden [1]).

Ontginning door inlanders van woesten grond, niet tot de dessa's behoorende. Op den voet der ordonnantie van den 7 Maart 1874 (*Indisch Staatsblad* n°. 79) werd aan 29,853 personen vergunning verleend tot het ontginnen van 20,090 bouws domeingrond of gemiddeld 336/500 bouw per persoon. De vergunningen waren, als in 1876, het talrijkst in Bagelen en de Preanger regentschappen.

De aangehaalde ordonnantie werd nog slechts zeer gebrekkig nageleefd. Een in 1877 ingesteld onderzoek heeft doen zien, dat in een aantal districten nog steeds door de bevolking geheel willekeurig over de woeste gronden beschikt, en de voor Java's toekomst zoo gevaarlijke roofbouw nog in het minst niet beperkt werd.

Uitgifte van gronden in erfpacht. Vervanging van huur door erfpacht. De aanbiedingen van perceelen door het Gouvernement hadden nog weinig uitkomsten opgeleverd, zoodat dan ook in den laatsten tijd geen nieuwe perceelen bestemd werden om aan den meestbiedende in erfpacht te worden uitgegeven.

Bij het einde van 1877 bedroeg het getal der in de registers ingeschreven erfpachtsperceelen op Java 198 (65,811 bouws). Hiervan waren 4 ingevolge aanbieding, en 143 op aanvraag afgestaan (jaarlijksche erfpachtssom *f* 130,093 [2])); voor 51 was de conversie van huur in erfpacht toegestaan (pachtschat en verponding, de laatste berekend naar de taxatie bij de vervanging der huur door erfpacht, *f* 163,416 's jaars). Op genoemd tijdstip moesten nog ingeschreven worden: 12 perceelen (2,918 bouws), op aanvraag afgestaan, en 9 huurperceelen (4,981 bouws), in erfpacht toegezegd, terwijl 51 toegezegde perceelen nog niet afgestaan waren.

Voor 24 perceelen werd de gevraagde uitgifte, voor 1 de conversie van huur in erfpacht geweigerd.

In de Buitenbezittingen bestonden, op den 31 December 1877, 12 ondernemingen, waarvoor de erfpacht was ingeschreven: 8 ter

---

1) In Tagal moesten, in 1876, voor eene uitgestrektheid van 227 bouws niet minder dan 459 afzonderlijke contracten worden opgemaakt. (*Koloniaal Verslag* van 1877.)

2) Voor de in erfpacht afgestane woeste gronden is gedurende de vijf eerste jaren noch pacht, noch verponding verschuldigd. De eerste uitgften dagteekenen van December 1873 en Maart 1874.

Westkust van Sumatra (5,085 bouws) en 4 in Amboina (895 bouws); voor 5 in de gouvernementslanden van Sumatra (5,588 bouws) en 1 in Celebes (456 bouws) moest de inschrijving nog plaats hebben. In erfpacht werden toegezegd de onbewoonde eilandjes Bangka en Talissée in Menado (p. m. 7,000 bouws). Vier aanvragen zijn afgewezen.

Verhuur van gronden. De huurperceelen op Java waren bij het einde van 1877 ten getale van 61 (24,990 bouws), ongerekend 2, waarvoor de ontbinding der huurovereenkomst werd voorbereid. Voor 56 (23,118 bouws) maakte de huurschat over 1877/78 een bedrag van *f* 172,283 uit; voor de 5 overige perceelen (1,872 bouws) was de huur nog niet ingegaan.

In de Buitenbezittingen was nog slechts eene huuronderneming (op Celebes) in werking. De huur van het voor 99 jaren in gebruik gegeven perceel (49 bouws) bedraagt *f* 730 's jaars.

Verkoop van gronden. In 1877 werden op Java kleine stukken gronds tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 1,424,284 vierk. meter voor *f* 127,317 verkocht; in de Buitenbezittingen bedroeg de opbrengst van den verkoop van 83,027 vierk. meters *f* 4,069.

Afgestaan met *recht van opstal* werden 183,706 vierk. meters voor *f* 2,484.

In de 5de afd., AGRARISCHE, STATISTISCHE EN TOPOGRAPHISCHE OPNEMINGEN EN KADASTER, worden o. a. mededeelingen gevonden betreffende de statistische opneming van Java en de topographische en statistische opneming van Zuid-Celebes, benevens aangaande de kadastrale opmeting van de afdeeling Stad en voorsteden van Batavia.

Omtrent de kadastraal-statistische opneming van Java, die hoofdzakelijk geschiedt met het doel, eensdeels, om de uitgestrektheid en den aard der landrenteplichtige gronden te leeren kennen, anderdeels om gegevens betreffende de sterkte der bevolking, den veestapel, den inlandschen landbouw enz. te verzamelen, blijkt, dat de plaats gehad hebbende metingen, grootendeels verricht door administratieve, en niet door technisch gevormde ambtenaren, wel den toestand op een bepaald oogenblik doen kennen, maar van geen verder nut zijn. Het geleverde werk, hoeveel moeite en inspanning en welke aanzienlijke kosten het reeds gevorderd hebbe, bevat niets voor latere

behoefte aan gegevens omtrent het opgenomen terrein, zoodat, om deze met juistheid te verkrijgen, van voren af opnieuw gemeten moet worden. Tot de invoering eener gewijzigde dienstregeling, waarbij de kadastrale metingen van de statistische opnemingen gescheiden worden, is door de Regeering besloten. In 1879 zou daartoe worden overgegaan.

In afd. 6, TRANSPORTEN, en bijlage S wordt gehandeld over de overeenkomsten, met particulieren gesloten voor het vervoer van producten, andere goederen, gouvernementsreizigers, enz.

Afd. 7. PAKETVAART- EN ANDERE STOOMVAARTDIENSTEN. De Nederlandsch-Indische stoomvaartmaatschappij had bij het einde van 1877 25 stoomschepen en 2 stoomjachten.

Omtrent het vervoer door de Maatschappij bevat het verslag de volgende cijfers:

		1876.	1877.
Getal vervoerde passagiers	gouvernements-	115,205	90,899
	particuliere	28,516	39,536
		143,721	130,435
Totale ontvangsten der Maatschappij, daaronder begrepen het gouvernementssubsidie		*f* 6,918,025	*f* 6,824,034
Afgelegde afstanden (in geogr. mijlen)	onder contr.	73,128	72,016
	buiten contr.	44,985	33.874
		118,113	105,890

De stoomvaart tusschen Java en Australië, in Februari 1877 met subsidie der wederzijdsche Gouvernementen (*f* 40.000 voor elke reis) door de Maatschappij aangevangen, werd geregeld voortgezet. Op de vier eerste reizen, in Februari, Mei, Juli en October ondernomen, zijn te zamen 8,723 geographische mijlen afgelegd en 484 personen, benevens 2,538 ton goederen (1,941 naar en 597 van Australië) overgevoerd.

Door de reederij „Banda" werden 2 van de 8 reizen in het oostelijk gedeelte van den Archipel, voor welke met haar, bij wijze van proef, onder toekenning van een subsidie van *f* 2,496 per reis, was overeengekomen, volbracht.

De onderscheidene stoomvaartdiensten, in 1877 met verschillende plaatsen in Nederlandsch Indië onder vreemde vlag, alle van de Strait Settlements uit, en ten deele ook op geregelde tijdstippen, onderhouden, telden 23 schepen, ongerekend die der „Compagnie

des messageries maritimes de France", wier dienst plaats had in verbinding met hare maillijn naar China en Europa.

Als nieuw voor publieke diensten in de vaart gekomen en in Indië te huis behoorende, zijn opgegeven 5 stoomschepen en 1 stoombarkas (273 ton en 104 paardenkracht).

Het rechtstreeksch stoomverkeer tusschen Nederland en Indië werd onderhouden door de Maatschappij „Nederland" en de „Rotterdamsche Lloyd". De eerste bezigde voor haar driewekelijkschen maildienst, buiten 6 eigen schepen, 1 van de 4, welke zij van de Stoomvaartmaatschappij „Java" in huur had; de vloot der laatste, die den 1 Mei 1878 een geregelden vierwekelijkschen dienst invoerde, bestond in dat jaar uit 8 bodems, waarvan 4 onder Nederlandsche en 4 onder Engelsche vlag.

De „Haarlem" deed in 1877, voor rekening van de Koninklijke Nederlandsche stoombootmaatschappij, eene reis naar Java en terug tot Marseille, en vertrok in Februari 1878 andermaal naar Java.

ONDERWIJS *voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden.* Zie *Koloniaal Verslag*, blz. 105 volgg., en de *Verslagen betreffende het Europeesch middelbaar en lager onderwijs.*

Middelbaar onderwijs. Den 1 November 1877 werd te Samarang eene hoogere burgerschool met driejarigen cursus geopend en te Soerabaija eene burgeravondschool, verbonden aan de bestaande hoogere burgerschool met driejarigen cursus en bestemd voor jongelieden, die, na lager onderwijs te hebben genoten, de algemeene vorming verlangen, vereischt voor ondergeschikte betrekkingen van technischen of industriëelen aard. Het getal inrichtingen voor middelbaar onderwijs klom daardoor tot 5.

De cijfers der leerlingen bedroegen op:

		1 Jan. 1877.	31 Dec. 1877.
Gymnasium Willem III te Batavia	Afdeeling A.	215	225
	〃 B.	10	10
Hoogere burgerschool te Soerabaïja		34	52
〃 〃 〃 Samarang		—	32
Burgeravondschool te Soerabaija		—	88
Totaal		259	407

De afdeeling A van het gymnasium Willem III (hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus) leverde 8 candidaten voor het eindexamen, waarvan 5 slaagden; aan afdeeling B (inrichting voor

Indische taal-, land- en volkenkunde) werd door 4 personen met goed gevolg het groot-ambtenaarsexamen afgelegd.

De ontvangsten der inrichting te Batavia bedroegen over 1877 *f* 78,865, de uitgaven, buiten de kosten van onderhoud van gebouwen en van huishuur, *f* 266,329, tegen *f* 67,055 en *f* 232,271 over 1876. De burgerschool te Soerabaija ontving aan schoolgelden *f* 9,820, terwijl hare uitgaven, zonder de huur van het lokaal, voorloopig werden opgegeven te hebben bedragen *f* 40,217; over 1876 waren die cijfers *f* 6,135 en *f* 47,206. Voor zoover de gegevens strekken, werd te Samarang ontvangen *f* 750, wegens schoolgelden, en uitgegeven *f* 15,656.

Lager onderwijs. Het getal *gouvernementsscholen* vermeerderde met 5, waarvan 3 meisjesscholen (te Samarang, Soerabaija en Padang) en 2 gemengde scholen; dat der leerlingen op die scholen met 385 of ruim 6 pCt., tegen bijna 7 pCt. in 1876, 4 pCt. in 1875 en omstreeks 5 pCt. in 1874. Er zijn 2 hoofdonderwijzers, 3 hoofdonderwijzeressen, 14 hulponderwijzers, benevens 11 hulponderwijzeressen meer, en 2 kweekelingen minder dan voor 1876 opgegeven. De cijfers betreffende de scholen, het onderwijzend personeel en de leerlingen op den 31 December 1876 en 1877 vindt men in het volgende overzicht.

	Java en Madura.		Buitenbezittingen.	
	1876.	1877.	1876.	1877.
Gouvernementsscholen	60	63	23	25
Hoofdonderwijzers	60	63	23	25
Hulponderwijzers	103	123	32	37
Kweekelingen	4	3	1	—
Betalende leerlingen	2,138	2,273	716	708
Niet betalende „	2,589	2,828	806	825
Alle leerl. te zamen	4,727	5,101	1,522	1,533
waarvan:				
in de laagste klasse	2,654	2,822	817	794
„ „ middelste „	1,619	1,795	553	557
„ „ hoogste „	454	484	152	182
kinderen van Inlanders en vreemde Oosterlingen	235	352	229	178

De kosten van dit onderwijs over 1877 bedroegen, volgens voorloopige berichten, *f* 1,000,557, tegen *f* 922,353 over 1876; aan schoolgelden werd ontvangen: in 1877 *f* 145,249, in 1876 *f* 130,755, zoodat ten laste van den lande bleef *f* 855,308 of *f* 128 per leerling in eerstgenoemd, en *f* 791,598 of *f* 126 per leerling in laatstgenoemd jaar.

Het getal *bijzondere scholen* verminderde met 4 (5 werden opgeheven, terwijl 1 bijkwam), dat der leerlingen (voor ⅔ meisjes) met 142. In 1877 waren er 30 scholen (28 op Java, waarvan 1 gesubsidiëerd met *f* 100 's maands), te zamen met 88 onderwijzers en onderwijzeressen, 8 vrouwelijke kweekelingen en 2,106 leerlingen (2,248 in 1876), waaronder 29 kinderen van vreemde Oosterlingen.

In deze opgaven zijn niet opgenomen: 2 namiddagscholen (63 leerlingen) te Samarang en 3 gymnastiekscholen (2 te Samarang en 1 te Soerakarta) met 148 leerlingen, tegen 161 in 1876.

De oprichting van *bewaarscholen* of instellingen van voorbereidend onderwijs is geheel aan het particulier initiatief overgelaten. Eene bewaarschool, volgens de FRÖBEL-methode, was gevestigd te Batavia, Samarang (85 leerlingen) en Soerabaija, de laatste verbonden aan eene particuliere meisjesschool; terwijl te Samarang nog 3 andere bewaarscholen (115 kinderen) gevonden werden, waarvan eene bij het Protestantsche, en eene bij het R.-K. weeshuis. Omtrent de bewaarschool te Soerabaija, die volgens het vorig *Verslag* 4 leerlingen telde, zijn geene opgaven ontvangen. Aan eene particuliere meisjesschool te Pasoeroean werd gelegenheid voor de bewaring van kinderen gegeven.

Voorbereidingsklassen waren verbonden aan de beide meisjesscholen der geestelijke zusters Ursulinen te Batavia en, naar de methode van FRÖBEL, aan de school der Ursulinen te Soerabaija.

De *normaallessen* voor onderwijzers te Batavia werden op ult°. December 1877 gevolgd door 9 hulponderwijzers en 2 hulponderwijzeressen in gouvernementsdienst, benevens door 3 hulponderwijzers van particuliere scholen.

De uitslag der akte-examens was, als volgt:

	1876.		1877.	
	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.
Hoofdonderwijzer	3	5	2	1
Hulponderwijzer	1	1	1	1
Hoofdonderwijzeres	1	—	2	—
Hulponderwijzeres	4	1	4	1
Bijzondere vakken	10	3	13	—
Totaal	19	10	22	3

Onderwijs voor inlanders. Zie, behalve het *Kolon. Verslag*,

bladz. 109 volgg., de *Verslagen van het inlandsch onderwijs in Nederlandsch Indië* [1]).

De volgende statistiek wordt van het inlandsch onderwijs gegeven, voor zoover daaromtrent opgaven ontvangen zijn. Zij betreft het jaar 1876 en vroeger.

Java en Madura.

	Getal scholen.			Getal leerlingen op		
	Gouvernements-scholen.	Particuliere scholen.	Totaal.	gouvernements-scholen.	particuliere scholen.	Totaal.
1876	119	148	267	16,987	7,910	24,897
1875	104	132	236	14,906	6,978	21,884
1874	98	109	207	13,269	6,031	19,300
1873	92	114	206	11,209	5,873	17,082
1872	85	96	181	9,682	5,952	15,641
1871	83	—	—	8,869	—	—
1870	79	—	—	7,831	—	—
1869	67	—	—	6,108	—	—
1868	65	—	—	5,784	—	—
1867	60	—	—	3,346	—	—

Buitenbezittingen.

1876	188	?	?	?	?	?
1875	187	192	379	14,577	13,985	28,562
1874	184	197	381	14,748	14,249	28,997
1873	173	194	367	15,794	14,035	29,829
1872	147	191	338	14,271	14,093	28,364

Door het ontbreken der rapporten betreffende de schoolinspectie in de Molukken, Menado en Timor, zijn de gegevens omtrent de bijzondere scholen en de leerlingen der gouvernementsscholen in de Buitenbezittingen te onvolledig om een totaal te noemen.

De vermeerdering van het getal gouvernementsscholen is het gevolg van de oprichting van 4, en de overneming van 11 scholen, waarvan 10 gesubsidiëerd, op Java en Madura, benevens van de oprichting eener tweede school te Palembang.

Van de particuliere scholen op Java en Madura, in 1876, werden 94, die 4,156 leerlingen telden, gesubsidiëerd; in de Buitenbezittingen genoten 2 subsidie. Met de uitkeering van een subsidie van *f* 1,800, dat sinds 1857 jaarlijks bestemd wordt voor de bezoldiging van 15 Dajaksche onderwijzers, ten behoeve van eenige

[1]) Van 1873 af zullen deze verslagen telkens een tijdvak van vijf jaren omvatten. Het laatste jaarverslag, waarvan in de *Koloniale Verslagen* melding wordt gemaakt, is dat over 1871.

in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo bestaande zendelingscholen, werd voortgegaan.

De *speciale* school te Depok (Buitenzorg) telde, bij het einde van 1877, 137 leerlingen; van die te Amboina zijn geene opgaven ontvangen. Deze scholen onderscheiden zich daardoor van de gewone inlandsche scholen, dat het onderwijs, ook door Europeesch personeel gegeven, meer overeenkomt met hetgeen op de Europeesche lagere school wordt verstrekt.

Met het doel om aan de zonen van hoofden en andere aanzienlijke inlanders een meer omvangrijk onderwijs dan op de gewone scholen kan gegeven worden te verschaffen, is bij *Indisch Staatsblad* 1878, n°. 121, de oprichting van scholen bevolen, waar onderricht wordt gegeven in al de vakken, welke thans op de kweekscholen onderwezen worden, met uitzondering van de paedagogiek (*Koloniaal Verslag* van 1877, bladz. 114). Die scholen zullen gevestigd worden te Bandong, Magelang, Probolinggo en Tendano.

Gedurende 1876 werd aan schoolgelden ontvangen: op Java en Madura *f* 34,993 en in de Buitenbezittingen *f* 7,163, tegen *f* 32,929 en *f* 6,583 in 1875.

Bij het begin van den cursus 1877/78 bedroeg het getal kweekelingen aan 6 van de 8 kweekscholen 373. Onder de 36 leerlingen der school te Makasser, op den 1 Januari 1878, waren 20, die voor betrekkingen bij het binnenlandsch bestuur werden opgeleid. Sedert het vorige jaar leverden 4 kweekscholen 37 onderwijzers op. Hier te lande ontvingen 6 inlandsche jongelieden (2 Christenen en 4 Mohammedanen), bestemd om naderhand als derde onderwijzers aan de kweekscholen in Indië op te treden, hunne vorming voor het onderwijs.

De examens van onderwijzers, die hunne opleiding niet aan eene kweekschool genoten hadden, gaven geene gunstige uitkomsten. In 1877 werden op die wijze verkregen 14 onderwijzers der 2de klasse uit 33 candidaten (ruim 42 pCt.), tegen 4 uit 11 candidaten (ruim 36 pCt.) in 1876, en 32 onderwijzers 3de klasse uit 129 candidaten (bijna 25 pCt.), tegen 137 uit 436 candidaten (ruim 31 pCt.) in 1876.

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN. Deze afdeeling bevat belangrijke mededeelingen omtrent de beoefening der inlandsche talen, oud-

heidkunde en natuurwetenschappen, alsmede opgaven betreffende de verrichtingen van wetenschappelijke genootschappen en van de Nederlandsch-Indische maatschappij van nijverheid en landbouw, omtrent 's Lands plantentuin en landbouwschool te Buitenzorg en aangaande tijdschriften en nieuwsbladen.

De afdeeling B der landbouwschool, den 1 November 1876 geopend, telde bij den aanvang van den cursus 1877/78 70 leerlingen, waarvan 54, in twee parallelklassen verdeeld, tot het 1ste en 16 tot het 2de studiejaar behoorden. Omstreeks het begin van 1878 waren echter van die 70 leerlingen nog slechts 44 over. Aan welke oorzaken deze vermindering moet worden toegeschreven, is in de Indische berichten niet vermeld gevonden. Door onvoltalligheid van het onderwijzend personeel, in verband met den grooten toeloop van inlandsche leerlingen, kon de inrichting nog niet dienstbaar gemaakt worden aan het landbouw-onderwijs voor aanstaande ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur (afdeeling A).

Volgens de organisatie, opgenomen in *Indisch Staatsblad* 1876, n°. 346, bestaat het personeel aan deze school, behalve uit den directeur van 's Lands plantentuin, den hortulanus en zijn adsistent, uit twee leeraren voor het tuinbouw-onderwijs en een leeraar voor het onderwijs in landbouw en veeteelt. Met het onderwijs in het rechtlijnig en handteekenen is belast de teekenaar bij den plantentuin (*Indisch Staatsblad* 1876, n°. 267*a*).

De ontvangsten der *Landsdrukkerij* bedroegen: in 1876 *f* 193,580, in 1877 *f* 218,007, en de uitgaven in Indië: in 1876 *f* 108,969, in 1877 *f* 110,294.

EEREDIENST. *Koloniaal Verslag*, bladz. 117 volgg.

Protestantsche.[1]) Vijf vaste standplaatsen voor predikanten waren bij het einde van 1877 onvervuld, terwijl 3 van de 15 hulppredikers 2de klasse, tot dusver voor de inlandsche Christenen toegestaan, ontbraken. Ingevolge koninklijk besluit van den 25 Mei 1878 (*Staatsblad* n°. 76), is de formatie dezer hulppredikers niet meer aan een organiek vastgesteld cijfer gebonden, maar hangt zij af van de behoeften en van de sommen, bij de begrooting toegestaan. Dit besluit werd genomen met het oog, onder andere, op het voornemen

---

[1]) Omtrent de Engelsche gemeente met een eigen predikant te Batavia zijn geen opgaven ontvangen.

om die inlandsche Christengemeenten in de Minahassa, waarbij nog een zestal zendelingleeraren van het Rotterdamsche genootschap werkzaam zijn, onder het ressort der gevestigde kerk te brengen [1]).

Bij 9 hulppredikers 2de klasse werden 33 kweekelingen tot inlandsche voorgangers opgeleid.

Eene statistiek van het getal leden der Protestantsche gemeenten wordt ook dit jaar gemist.

Zendelingen. Een zendeling van de Utrechtsche zendingvereeniging werd toegelaten te Boeleleng op Bali, een van het Rhijnsche zendelinggenootschap op het eiland Nias en een zendelingleeraar der Nederlandsche zendingvereeniging, bij wijze van proef voor den tijd van een jaar, te Batavia, tevens voor het dienstwerk te Meester Cornelis, op het eiland Onrust en op de reede.

Het getal zendelingen en zendelingen-werklieden bedroeg in 1875 72. Eene latere opgave is niet gevonden.

Roomsch-Katholieke. Het apostolisch vicariaat telde op ult°. December 1877 23 geestelijken, namelijk, 9 pastoors, onder welke de bisschop, hoofd der missie, 9 onderpastoors en 5 hulppriesters, verdeeld over 10 standplaatsen: Batavia, Samarang, Ambarawa, Soerabaija, Djokjokarta, Padang, Deli (Sumatra's Oostkust), Soengeislan (Banka), Larantoeka en Maumeri (Flores). De Indische Regeering verleende in 1877 hare toestemming tot plaatsing van een geestelijke van Batavia te Cheribon als hoofd eener nieuwe statie, en erkende in 1878 de residentie Sumatra's Oostkust als afzonderlijke statie. Het cijfer der van landswege bezoldigde geestelijken werd in laatstgenoemd jaar van 18 op 20 gebracht.

Het getal Roomsch-Katholieken in de verschillende statiën wordt in het verslag over 1872 opgegeven te bedragen 26,061 (10,349 communicanten), waarvan 11,283 inlandsche Christenen in Larantoeka, 328 Chineezen en 5,000 à 6,000 personen van het leger en de marine. Volgens het verslag over 1876 (zie vorig *Overzicht*, blz. 215), was het getal gemeenteleden (op welk tijdstip wordt niet vermeld) in 12 statiën en gewesten 23,888 (16,181 burgers en 7,707 militairen), waaronder 13,003 communicanten; doch deze opgave is niet volledig.

---

1) Op de begrooting voor 1879 zijn uitgetrokken de jaarwedden van 32 predikanten, 4 hulppredikers, 2 veldpredikers en 2 predikanten zonder vaste standplaats, voor de tijdelijke waarneming van den dienst bij ontstentenis van den titularis, benevens van 21 hulppredikers bij inlandsche gemeenten en van 8 inlandsche leeraren.

Mohammedaansche. Volgens de breede lijsten in de *Koloniale Verslagen* over 1877 en vroeger, bedroeg het getal bedevaartgangers in:

	1860.	1872.	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Vertrokken.							
Java en Madura....	1291	3263	2174	2954	3428	3094	4135
Buitenbezittingen...	1564	2097	1659	1847	2227	2012	2758
Teruggekeerd.							
Java en Madura....	1712	1512	3242	1847	2078	2649	2500
Buitenbezittingen....	875	606	1518	1240	1176	1446	1598

Onder de vertrokkenen bevonden zich in 1877, voor zoover dit is opgegeven, 49 personen van aanzien (7 van Java en 42 uit de Buitenbezittingen).

Van de residentie Sumatra's Oostkust zijn de cijfers niet bekend. Voor 1877 ontbreekt de opgave van Tontoli (Celebes) en die der teruggekeerden in Benkoelen.

De belangrijke vermeerdering van het getal pelgrims in 1877 wordt, als laatstelijk in 1872, toen ook hun cijfer dat van vorige jaren aanmerkelijk overtrof, toegeschreven aan de bijzonderheid, dat de dag, waarop de ceremoniën te Mekka zouden aanvangen, op een Vrijdag (den Mohammedaanschen Zondag) viel.

Volgens de opgaven van den Nederlandschen consul te Djeddah, waren gedurende het seizoen 1877/78 6,155 bedevaartgangers uit Nederlandsch Indië aangekomen, waarvan 5,294 op hunne passen aanteekening van de door hen medegenomen fondsen hadden doen houden en wel tot een gezamenlijk bedrag van *f* 2,524,896. Aan de opgegeven sommen is echter geen onvoorwaardelijk vertrouwen te schenken, dewijl niet altijd met zekerheid kan worden nagegaan, of de gelden, die de aanvrager van een pas vertoont, hem werkelijk toebehooren, dan wel slechts geleend zijn ter vertooning aan het bestuur, dat alleen passen afgeeft aan hen, die bewijzen, de middelen te bezitten om de reis naar Mekka te maken.

INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID [1]). Zie *Koloniaal Verslag*, blz. 121 volg., en bijlage V.

De mededeelingen, omtrent de verschillende op en buiten Java

1) Van de ziekeninrichtingen worden in deze afdeeling alleen de zoogenaamde Chineesche hospitalen te Batavia en Samarang vermeld. Over de overige ziekeninrichtingen en de leprozengestichten wordt gehandeld in de afdeeling „Burgerlijke geneeskundige en veeartsenijdienst”.

bestaande weeshuizen en andere instellingen van liefdadigheid ontvangen, zijn weder niet zeer volledig. Aan de onderscheidene opgaven is het volgende ontleend. Het vermelde getal verpleegden is dat bij het einde des jaars.

Gestichten te Batavia. Het Parapattan weezengesticht (1876 61, 1877 67 kinderen), uit 's Lands kas met *f* 6,000 's jaars gesubsidiëerd; het Diaconie-armenhuis op Molenvliet (1876 26 personen, 1877 16 vrouwen, 10 meisjes en 3 jongens) had in 1877 eene uitgaaf van *f* 9,784; het Chineesch hospitaal, welks fondsen bij het einde van 1876 *f* 847,398 bedroegen,[1]) verpleegde in 1877 550 lijders, waaronder ook krankzinnigen; het Djatigesticht (1876 24 jongens en 26 meisjes, 1877 23 jongens en 26 meisjes) ontving over 1877 *f* 12.894 en had over dat jaar eene uitgave van *f* 13,037.

Depok (*Buitenzorg*). Het landbouwgesticht telde, bij het einde van 1876, 31 jongens en 18 meisjes, en van 1877 33 jongens en 15 meisjes. De inkomsten over laatstgenoemd jaar bedroegen *f* 8,181, de uitgaven *f* 14,781, daaronder begrepen afschrijvingen op gebouwen, meubilair en gereedschappen.

Weltevreden. Het St-Vincentius-gesticht voor verlaten Christenkinderen (1876 32 kinderen, voor 1877 niet opgegeven) wordt onderhouden door het hulpfonds van den H. Vincentius a Paulo te Batavia, waaruit ook buiten het gesticht hier en daar ondersteuning verleend wordt, terwijl aan de arme kinderen op de school der Ursulinen te Weltevreden kosteloos het middagmaal wordt verstrekt. In 1877 bedroegen de inkomsten van het fonds *f* 7,979, de uitgaven *f* 6,416.

Samarang. Het Protestantsche wees- en armenhuis (1876 116 personen, voor 1877 niet medegedeeld) ontving in 1877 *f* 54,174 en gaf in dat jaar uit *f* 53,880.

Het R.-K. wees- en armenhuis (1876 27 jongens en 193 meisjes, 1877 34 jongens en 186 meisjes) had in 1877 eene ontvangst van *f* 46,338 en eene uitgave van *f* 44,092.

---

[1]) Aan deze stichting en aan de gelijksoortige te Samarang zijn eenige speciale heffingen, onder Chineezen, geoctroyeerd, wier opbrengst over 1868–1872 gemiddeld op omstreeks *f* 100,000 's jaars kon gesteld worden.

Beide instellingen genieten jaarlijks een subsidie uit 's Lands kas van p. m. *f* 79,000, waarvan *f* 39,000 voor het Protestantsche en *f* 40,000 voor het R.-K. gesticht.

In het Proveniers- of oude mannenhuis, dat door het Gouvernement bekostigd wordt, bevonden zich op ult°. December 1877 76 personen (11 Europeanen, 24 Afrikanen en 41 Inlanders), allen gewezen militairen. De verpleegden in dit gesticht genieten alleen huisvesting, kleeding en eenige rantsoenen, en moeten overigens van hun gagement leven.

Het Chineesch hospitaal (1876 50, 1877 60 personen) bezat bij het einde van 1877 een kapitaal van *f* 95,475. In dat jaar bedroegen de ontvangsten *f* 12,767 en de uitgaven *f* 9,038.

Het bedelaarsgesticht (Patjerongan), bestemd voor Chineezen en Inlanders, die aan ongeneeslijke kwalen lijden, telde ult°. December 1876 125 en 1877 118 personen. De uitgaven, die in laatstgenoemd jaar *f* 15,340 bedroegen, werden hoofdzakelijk uit de fondsen der Chineesche hospitalen te Batavia en Samarang bestreden.

Soerabaija. Het Protestantsch weeshuis (1876 30 kinderen, 1877 4 jongens en 24 meisjes) had in 1877 eene ontvangst van *f* 10,076 en eene uitgave van *f* 8,150. Het fonds van dit gesticht vertegenwoordigde bij het einde van dat jaar eene waarde van *f* 34,040, huis en inventaris daaronder begrepen.

Het St-Vincentiusgesticht (1876 33, 1877 27 ouderlooze meisjes) wordt door het hulpfonds van den H. Vincentius bekostigd. Over 1877 bedroegen de ontvangsten *f* 2,686 en de uitgaven *f* 3,591.

Soerakarta. Het kinderhuis, in 1875 door de Vrijmetselaarsvereeniging ter plaatse opgericht, dient tot het verschaffen van kleeding, huisvesting en opvoeding, tegen eene uiterst geringe betaling, aan kinderen van Europeanen uit den omtrek, die te Soerakarta ter school gaan. Bij het einde van 1876 bestond de bevolking van dit huis uit 42 (23 jongens en 19 meisjes), en van 1877 uit 70 kinderen.

Omtrent de jongens-weezen-inrichting te Soerabaija en de Protestantsche weeshuizen te Amboina en Ternate bevat het *Verslag* geene opgaven. Het eerstgenoemde gesticht telde bij het einde van het dienstjaar 1875/76 38 weezen. De inkomsten over dat jaar bedroegen *f* 15,798, de uitgaven *f* 15,349.

Over 1877 zijn slechts luttele opgaven aangaande de armenbedeeling in Nederlandsch Indië ontvangen.

De commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen te Batavia, Samarang en Soerabaija, van regeeringswege ingesteld, bedeelden: de eerste 135 personen, daaronder niet begrepen de ondersteunde behoeftigen buiten de residentie Batavia, de tweede 86, de laatste 63 personen. De commissiën te Batavia en Soerabaija besteedden *f* 13,088 en *f* 8,404; het bedrag van den onderstand, door de commissie te Samarang verstrekt, is niet vermeld.

De diaconie der Evangelische gemeente te Batavia bedeelde 37 personen met *f* 5,736; de Protestantsche diaconie te Samarang ondersteunde 52, het R.-K. armbestuur aldaar 34 armen. Te Soerakarta had de Protestantsche diaconie, tegenover eene ontvangst van *f* 4,543, eene uitgave van *f* 1,656, en gaf het R.-K. armbestuur, bij eene ontvangst van *f* 467, aan bedeelingen uit *f* 223.

De ontvangsten van het „Fonds des Vredes door het Bloed des Kruises" te Soerabaija bedroegen *f* 2,975, de uitgaven *f* 3,113. De vereeniging „Caritas" daar ter plaatse heeft opgehouden te bestaan.

UITKEERINGS- EN SPAARFONDSEN. Te Batavia werd in 1876 eene vereeniging, onder de benaming van „Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen", opgericht, met het doel om door vaste of wisselvallige bijdragen een fonds te vormen, ten einde begaafde jongelieden, die om geldelijke redenen de lessen aan de eene of andere inrichting van middelbaar of hooger onderwijs in Nederlandsch Indië niet mochten kunnen volgen, geheel of gedeeltelijk in de kosten van onderwijs en, zoo noodig, ook van onderhoud te gemoet te komen. Zeven leerlingen der hoogere burgerschool te Batavia genoten in 1877 ondersteuning uit dat fonds.

Het kapitaal van het in 1874 te Samarang gestichte vrijmetselaarsfonds, dat op den 1 Januari 1875 *f* 3,058 bedroeg, was op den 1 December 1877 tot *f* 22,990 gestegen.

Spaarbanken. Omtrent de werking der vier in Nederlandsch Indië bestaande instellingen van dezen aard het volgende.

		Batavia.		Samarang.		Soerabaija.		Makasser [1]).
Kapitaal. . . . 1 Jan. 1876	*f*	2,825,517	*f*	1,350,904	*f*	2,069,162	*f*	—
Ingebracht. . . . . in 〃	〃	1,462,297	〃	657,386	〃	871,713	〃	18,539
Teruggenomen. . 〃 〃	〃	1,065,796	〃	555,348	〃	704,735	〃	4,523
Rente en dividend 〃 〃	〃	150,163	〃	66,692	〃	110,359	〃	358
Kapitaal. . . ult. Dec. 〃	〃	3,372,181	〃	1,519 635	〃	2,346,499	〃	14,375
Reservefonds. . . . 〃 〃	〃	50,000	〃	62,535	〃	41,442	〃	78
Inbrengers. . . . . . 〃 〃	〃	3,494	〃	— [2])	〃	— [2])	〃	31
		Batavia.		**Samarang.**		**Soerabaija.**		**Makasser.**
Kapitaal. . . . 1 Jan. 1877	*f*	3,372,181	*f*	1,518,818	*f*	2,236,140	*f*	14,228
Ingebracht. . . . . . in 〃	〃	987,017	〃	855,622	〃	929,896	〃	51,541
Teruggenomen. . . 〃 〃	〃	1,213,308	〃	616,068	〃	964,981	〃	22,613
Rente en dividend 〃 〃	〃	163,071	〃	78,009	〃	101,806	〃	1,039
Kapitaal. . . ult. Dec. 〃	〃	3,308,962	〃	1,836,382	〃	2,302,861	〃	44,195
Reservefonds. . . 〃 〃	〃	50,000	〃	81,036	〃	44,336	〃	490
Inbrengers. . . . . . 〃 〃	〃	— [2])	〃	— [2])	〃	— [2])	〃	— [2])

BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE EN VEEARTSENIJDIENST. De bijlagen W en X van het *Verslag* bevatten eene statistiek van de lijders, in 1877 bij den burgerlijken dienst behandeld, terwijl de bijlagen Y en Z opgaven behelzen omtrent de behandelden door doctors djawa (inlandsche geneeskundigen). De gegevens aangaande den gezondheidstoestand missen nog altijd de vereischte volledigheid, dewijl van verschillende plaatsen de opgaven ontbreken. Ten aanzien van de volgende mededeelingen doen wij dan ook opmerken, dat zij slechts eene betrekkelijke waarde hebben.

De opgaven betreffende de uitkomsten der ziekenverpleging door de plaatselijke geneesheeren wijzen een veel geringer getal behandelden aan dan in het voorafgegane jaar, schier alleen ten gevolge van het minder voorkomen van koortsen en, wat Java en Madura aangaat, ook van cholera.

Op Java en Madura bedroeg het cijfer der in behandeling gekomen zieken 105,828, in de Buitenbezittingen 15,106; van de eersten stierven 8,731, van de laatsten 1,228. In 1876 waren de cijfers der zieken en overledenen: op Java en Madura 203,194 en 14,982, in de Buitenbezittingen 18,397 en 1,227.

In 1877 telde men 65,775 koorts- en 1,984 cholera-lijders, tegen 156,782 en 6,173 in 1876, op Java en Madura, en 3,694 koorts-

1) In 1876 opgericht.

2) Niet opgegeven.

en 1,609 choleralijders, tegen 4,748 en 603 in 1876, in de Buitenbezittingen.

Aan den staat op bladz. 122 van het *Verslag* ontleenen wij het volgende vijfjarig overzicht van de verhouding der overledenen tot de behandelden. Deze was, voor zoover de gegevens, strekken, als 1:

	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
op Java en Madura.........	20.48	3.85	11.24	13.56	12.13
in de Buitenbezittingen......	11.51	4.89	5.88	14.09	12.30

De opgaven omtrent de behandelden door doctors djawa vermelden voor Java en Madura (met Boeleleng op Bali) een totaal van 36,177, voor de Buitenbezittingen (zonder de genoemde afdeeling) van 8,654 lijders, waarvan 1,804 en 891 stierven. In 1876 bedroegen de cijfers der behandelden 57,173 en 15,607, die der overledenen 4,392 en 722. De verhouding der overledenen tot de behandelden was: in 1877 als 1 : 20.05 en 1 : 9.71, in 1876 als 1: 13.01 en 1 : 21.61.

Op ult°. December 1877 waren 9 van de 41 plaatsen, voor burger-geneesheeren aangewezen, en 8 van de 59, waar de civiele geneeskundige dienst door officieren van gezondheid wordt waargenomen, onvervuld. Door 27 Europeesche geneeskundigen werd uitsluitend particuliere praktijk uitgeoefend. Behalve de stadsapothekers te Batavia en Samarang, waren nog op 8 plaatsen van Java en op 3 in de Buitenbezittingen particuliere apothekers gevestigd.

De school te Weltevreden tot opleiding van inlanders tot practische genees- en heelkundigen, sedert den 1 Januari 1876 op nieuwe grondslagen ingericht, telde bij het einde van den cursus 1876/77 50 leerlingen, die allen nog de lessen der voorbereidende school volgden. In den aanvang van 1878 werd zij door 62 leerlingen bezocht, waarvan 12 aan de „geneeskundige school" onderwijs ontvingen. Over 1876/77 is voor deze inrichting *f* 26,917 uitgegeven.

Op Java en Madura en in de Buitenbezittingen bevonden zich in 1877 118 doctors djawa, waarvan 2 overleden, 1 wegens ziekte ontslagen werd en 2 in andere betrekkingen overgingen. De inlandsche vroedvrouwen waren, als in 1876, ten getale van 93.

Bijzonderheden omtrent de ziekeninrichtingen, welke hier eene plaats dienden te vinden, komen, met uitzondering van die betreffende de 7 leprozengestichten, in het *Verslag* niet voor. In 6 dezer gestichten werden 106 lijders verpleegd; van één, in 1876 met 45 leprozen, is over 1877 de bevolking niet opgegeven.

Aan den bouw van het centraal kranzinnigengesticht te Buitenzorg werd geregeld voortgewerkt; doch niet voor 1879 zou een eerste gedeelte daarvan — de afdeeling voor mannen — in gebruik te nemen zijn. Het hulpgesticht te Samarang onderging verbetering.

Het cijfer der krankzinnigen, in het Chineesch hospitaal te Batavia verpleegd, bedroeg 98 op den 1 Januari 1877. In den loop van dat jaar werden 56 lijders opgenomen en 27 ontslagen (19 hersteld, 3 verbeterd, 3 niet verbeterd, 2 niet krankzinnig), terwijl 37 overleden; op den 31 December 1877 bleven 90 lijders in behandeling. In de inrichting te Samarang werden in het geheel 163 krankzinnigen verpleegd. Van dezen verlieten 46 het gesticht (20 hersteld, 5 verbeterd, 14 niet verbeterd, 7 niet krankzinnig) en stierven 12. Het getal verpleegden in het hulpgesticht te Soerabaija bedroeg 47, waarvan 6 ontslagen werden (5 hersteld, 1 niet verbeterd) en 4 overleden.

Op Java en Madura namen de vaccinatiën en revaccinatiën ook in 1877 toe. De bevolking schijnt steeds meer vertrouwen in de zaak te krijgen; maar het nut der revaccinatie wordt nog slechts weinig door haar ingezien. Volgens de ontvangen opgaven zijn verricht 594,943 vaccinatiën en 602,306 revaccinatiën; in 1876 waren die cijfers 578,552 en 396,148, in 1875 570,652 en 360,201. Van de vaccinatiën slaagden 1 op de 1.12, van de revaccinatiën 1 op de 1.39.

Voor de Buitenbezittingen, met uitzondering van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, worden opgegeven 91,725 vaccinatiën en 58,999 revaccinatiën, tegen 95,243 en 58,793 in 1876 en 90,089 en 73,496 in 1875. Geslaagd waren: van de vaccinatiën 1 op de 1.16, van de revaccinatiën 1 op de 1.74.

Het getal vaccinateurs op en buiten Java bedroeg 332.

VEEARTSENIJDIENST. Hoewel zich in 1877 op verschillende plaatsen miltvuur en andere gevaarlijke ziekten onder het vee vertoond hebben, kon toch zijn gezondheidstoestand in de meeste gewesten niet ongunstig genoemd worden.

Gedurende het grootste gedeelte van 1877 waren slechts 3 van de 7 Europeesche burgerlijke veeartsen, die volgens de formatie in dienst konden zijn, beschikbaar. De 12 plaatsen, voor Inlanders opengesteld om zich, onder de leiding der gouvernementsveeartsen en onder genot eener toelage, voor deze betrekking te bekwamen, waren bij den aanvang van 1878 alle vervuld.

BURGERLIJKE OPENBARE WERKEN. Dit hoofdstuk van het *Koloniaal Verslag*, bladz. 127 volgg., bevat mededeelingen omtrent het technisch personeel, de uitvoering van werken, waaronder die ten behoeve van den aanleg der ontworpen haven voor groote zeeschepen te Tandjong Priok, bij Batavia, enz.

Het technisch personeel der burgerlijke openbare werken, belast met de gewone werkzaamheden, bestond in Maart 1878 uit: 2 hoofdingenieurs 1ste klasse en 4 2de kl., 11 ingenieurs 1ste kl., 16 2de en 12 3de kl., 6 adspirant-ingenieurs, 9 architecten 1ste en 10 2de kl., 39 opzichters 1ste, 53 2de en 41 3de kl. A la suite werden gevoerd: 1 hoofdingenieur 2de kl., 1 ingenieur 1ste en 2 3de kl., 1 architect en 12 opzichters, werkzaam bij de Departementen van Binnenlandsch bestuur en van Marine; benevens 1 ingenieur 2de kl., dienstdoende als inspecteur voor de spoorwegdiensten; als inspecteurs fungeerden 2 hoofdingenieurs 1ste en 1 waarnemend hoofdingenieur 2de kl.; bij de directie waren werkzaam gesteld: 1 hoofdingenieur 1ste kl., 1 ingenieur 1ste, 2 2de en 1 3de kl., 1 architect (tijdelijk) en 1 opzichter; voor speciale diensten aangewezen: 3 ingenieurs 1ste, 7 2de en 2 3de kl., 1 adspirant-ingenieur en 8 opzichters.

SPOORWEGEN. Zie het *Koloniaal Verslag*, bladz. 134 volgg., en bijlagen BB en CC.

Staatsspoorwegen. De spoorweg van Soerabaija naar Pasoeroean, volgens de laatste meting 62,946 meter lang, met 3 stations en 9 halten, werd den 17 Mei 1878 voor het verkeer geopend. Tot den 31 dier maand bracht de exploitatie op *f* 18,153 (reizigers met bagage *f* 15,987, rijtuigen, paarden en vee *f* 170, goederen *f* 1,865, diversen *f* 129) of ruim *f* 19 per dag en per kilometer; in Juni is, in ronde sommen, ontvangen: vervoer van reizigers *f* 23,940, van goederen *f* 3,300; te zamen *f* 27,240, alzoo dagelijks ruim *f* 14 per kilometer.

De zijtak dezer lijn, van Bangil naar Malang, 48,313 meter lang, zou, naar gerekend werd, wellicht bij het einde van 1878 en anders in het begin van 1879 in exploitatie kunnen gebracht worden.

De kosten van aanleg van den geheelen spoorweg werden in Mei 1878 op *f* 9,581,785 of ruim *f* 85,500 per kilometer begroot.

Het spoorweglijntje in Atjeh, dat het zeehoofd te Oleh-leh met Kotta Radja verbindt, heeft eene lengte van ongeveer 5 kilometer en is sedert den 5 Augustus 1876 voor een gedeelte, sedert den

12 November van dat jaar in zijn geheel voor het verkeer geopend. Voor den aanleg werd uitgegeven *f* 402,000 en voor het materiëel *f* 138,000. De financiëele uitkomsten der exploitatie zijn niet met juistheid op te geven, dewijl voor het vervoer van personen en goederen ten behoeve van 's lands dienst geen vracht wordt berekend. De exploitatiekosten bedroegen ongeveer *f* 9,700 's maands. Het vervoer, dat tegen betaling geschiedde, heeft opgebracht: in 1876 *f* 16,881, in 1877 *f* 51,417, in 1878 (Januari/Mei) *f* 20,182.

Bij de wet van den 6 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 93) zijn de noodige middelen toegestaan voor den aanleg van twee spoorwegen, de een ter verbinding van Sidhoardjo, in de lijn Soerabaija-Pasoeroean, met Madioen en Blitar, de andere van Tandjong Priok of van eenig ander punt der lijn Batavia-Buitenzorg met Tjitjalengka (zie *Jaarboekje* voor 1878, bladz. 224). Door de Regeering is bepaald, dat de tweede lijn zal loopen van Buitenzorg, over Soekaboemi, Tjiandjoer en Bandong, naar Tjitjalengka.

De uitgaven in Indië voor de opneming en den aanleg van staatsspoorwegen hebben, volgens het derde jaarverslag betreffende de verrichtingen van het personeel voor die wegen op Java (bijlage BB), voor zoover bekend, tot op den 31 Mei 1878 bedragen, als volgt:

Directie en algemeene uitgaven voor den dienst		*f* 247,626
Lijn Soerabaija-Pasoeroean-Malang:		
algemeene uitgaven	*f* 549,956	
aanleg	" 4,995,044	
voorbereiding der exploitatie	" 266,537	
		" 5,811,538
Opneming der lijn Batavia-Bandong-Tjitjalengka		" 196,379
Opneming der lijn Tjitjalengka-Tjilatjap		" 93,290
Opneming der lijn Solo-Blitar-Soerabaija		" 750
Totaal		*f* 6,349,584

Particuliere spoorwegen. De rentelooze schuld van de Nederlandsch-Indische spoorweg-maatschappij aan den Staat, wegens genoten voorschotten voor rente-garantie, bedroeg in 1877 *f* 3,306,135.

Omtrent den geldelijken toestand van de beide ondernemingen der Maatschappij op den 31 December 1877 bevat het *Koloniaal Verslag* onderscheidene opgaven. Daaruit blijkt, onder andere, dat tot op vermeld tijdstip aan kapitaal was uitgegeven: voor den spoorweg Samarang-Vorstenlanden *f* 19,736,467, voor de lijn Batavia-Buitenzorg *f* 3,494,739.

De eerstgenoemde weg heeft eene lengte van ruim 202, de laatste van ruim 58 kilometer.

Het rollend materieel bestond bij het einde van 1877 uit:

Samarang-Vorstenlanden: 19 locomotieven, waaronder eene werklocomotief, 46 rijtuigen, 12 bagage- en 311 andere wagens, onder welke 101 gesloten goederenwagens.

Batavia-Buitenzorg: 8 locomotieven, 34 rijtuigen, 74 bagage-, goederen-, vee- en houtwagens.

Het vervoer was in 1877, als volgt:

	Samarang-Vorstenlanden.		Batavia-Buitenzorg.	
	Getal.	Opbrengst.	Getal.	Opbrengst.
Reizigers 1ste klasse	7,026	*f* 36,790	14,068	*f* 19,996
〃 2de 〃	30,628	〃 87,753	122,812	〃 83,739
〃 3de 〃	442,882	〃 352,593	601,040	〃 244,613
〃 4de 〃	458,290	〃 47,560	—	〃 —
Militairen	14,292	〃 14,017	27,402	〃 4,963
Gevangenen	4,077	〃 4,282	1,487	〃 943
1877. Totaal	957,195	*f* 542,997	766,809	*f* 354,256
1876. 〃	892,290	〃 479,477	712,015	〃 334,623
GOEDEREN.	Tonnen.	Opbrengst.	Tonnen.	Opbrengst.
Koopmansgoederen	147,699	*f* 1,712,404	42,530	*f* 186,453
Dienstgoederen	5,516	〃 25,798	9,816	〃 6,662
1877	153,215	*f* 1,738,203	52,346	*f* 193,116
1876	146,736	〃 1,824,601	50,129	〃 174,072

De exploitatierekening was:

Ontvangsten.	Samarang-Vorstenlanden.	Batavia-Buitenzorg.
Reizigers en bagage	*f* 546,079	*f* 359,697
Goederen, rijtuigen, paarden en vee	〃 1,772,549	〃 210,262
Diversen	〃 83,215	〃 23,380
Totale ontvangst	*f* 2,401,844	*f* 593,340

Uitgaven.	Samarang-Vorstenlanden.	Batavia-Buitenzorg.
Algemeene kosten	*f* 157,308	*f* 51,505
Weg en werken	〃 380,638	〃 58,120
Tractie	〃 428,159	〃 60,780 [1]
Exploitatie	〃 150,367	〃 70,316
Totale uitgaaf	*f* 1,116,473	*f* 240,722
Winst in 1877	〃 1,285,371	〃 352,617
〃 〃 1876	〃 1,260,043	〃 319,376

[1] Hieronder ook onderhoud van materiëel.

De verhoudingen waren:

Spoorweg Samarang-Vorstenlanden.

Ontvangsten.	pCt. van de bruto-ontv.	per jaar en p. kilometer.	per dag en p. kilometer.	per trein-mijl.	pCt. van de uitgaaf.
Reizigers en bagage..	22.7	*f* 2,690	*f* 7.37	*f* 1.51	—
Goederen, vee enz...	73.8	〃 8,731	〃 23.92	〃 4.90	—
Diversen............	3.5	〃 409	〃 1.12	〃 0.23	—
Totaal..........	100	*f* 11,831	*f* 32.41	*f* 6.64	—
Uitgaven.					
Algemeene kosten....	6.6	*f* 774	*f* 2.12	*f* 0.43	14.1
Weg en werken.....	15.9	〃 1,875	〃 5.14	〃 1.06	34.1
Tractie.............	17.9	〃 2,109	〃 5.78	〃 1.18	38.3
Exploitatie..........	6.1	〃 740	〃 2.03	〃 0.42	13.5
Totaal............	46.5	*f* 5,499	*f* 15.07	*f* 3.09	100
Winst in 1877....	53.5	〃 6,331	〃 17.34	〃 3.55	—
〃 〃 1876....	52.4	〃 6,207	〃 16.95	〃 3.42	—

Spoorweg Batavia—Buitenzorg.

Ontvangsten.	pCt. van de bruto ontv.	pr. jaar en pr. kilomet.	pr. dag en pr. kilomet	pr. trein-mijl.	pCt. van de uitgaaf.
Reizigers en bagage..	60.7	*f* 6,201	*f* 16.99	*f* 2.18	—
Goederen, vee enz...	35.4	〃 3,625	〃 9.93	〃 1.27	—
Diversen............	3.9	〃 403	〃 1.10	〃 0.14	—
Totaal..........	100	*f* 10,230	*f* 28.02	*f* 3.59	—
Uitgaven.					
Algemeene kosten.....	8.7	*f* 888	*f* 2.43	*f* 0.31	21.4
Weg en werken	9.9	〃 1,002	〃 2.75	〃 0.35	24.2
Tractie en onderhoud van materiëel......	10.2	〃 1,047	〃 2.87	〃 0.37	25.2
Exploitatie..........	11.8	〃 1,212	〃 3.32	〃 0.43	29.2
Totaal.............	40.6	*f* 4,150	*f* 11.37	*f* 1.46	100
Winst in 1877.....	59.4	〃 6,079	〃 16.65	〃 2.13	—
〃 〃 1876.....	58.0	〃 5.506	〃 15.05	〃 1.90	—

Voor verdere bijzonderheden verwijzen wij naar bijlage CC van het *Koloniaal Verslag*.

Concessie-aanvragen. Door de Nederlandsch-Indische spoorweg-maatschappij werd aanvraag gedaan om concessie voor twee kleine lijnen, eene van Solo naar Sragen, in de richting van Madioen, (26 kilometer) en eene van Djokjo naar Sentolo, in de richting van Tjilatjap, waarvan voorloopig slechts een gedeelte (Djokjo-Godean, 10 kilometer) zou aangelegd worden. Het is onraadzaam voorgekomen, die concessie te verleenen, ook omdat de productiviteit der staatsspoorwegen, welke van het oosten en van het westen uit naar de Vorstenlanden zullen aangelegd moeten worden, door den afstand van juist de voordeeligste stukken zeer zou worden benadeeld.

Paardenspoorwegen. De toestand van den tramway tusschen Batavia en Meester Cornelis, die slecht onderhouden werd, eischte verbetering. De Indische Regeering was op maatregelen van voorziening bedacht. Een verzoek van twee ingezetenen van Batavia om concessie voor het aanleggen en exploiteeren van een nieuwen paardenspoorweg, door een gedeelte der stad, werd afgewezen.

Stoomwezen. Zie *Koloniaal Verslag*, blz. 142, en bijlage DD.

Sedert het reglement op het stoomwezen van 1852 in werking trad tot den 1 Januari 1878 werden, ongerekend 21 tijdelijke (voorwaardelijke) akten, in het geheel uitgereikt 1,228 akten van vergunning, waarvan op genoemd tijdstip nog van kracht waren 810 voor nog in gebruik zijnde ketels en 42 voor ketels, tijdelijk buiten werking gesteld.

Het getal stoomketels, in gebruik bij particulieren, bedroeg op het einde van 1877 1190, met eene verwarmende oppervlakte van 50,885 vierk. meter. Van deze waren geplaatst: 896 in suikerfabrieken, 39 in werkplaatsen, 20 in houtzagerijen, 12 in rijstpelmolens, 22 in ijsfabrieken, 9 in arakstokerijen, 4 in broodbakkerijen, 3 in indigo-fabrieken, 1 in eene olieperserij, steenbakkerij, boekdrukkerij, fabriek voor de bereiding van kapas, chemicaliën-fabriek, kalkbranderij, 3 werden gebezigd tot koffiebereiding, 1 was opgesteld ten dienste eener mijnontginning, 27 dienden tot het drijven van centrifugaalpompen, 119 bevonden zich aan boord van stoomschepen; voorts waren nog aanwezig 29 locomotieven.

Omtrent de stoomketels, voor 's lands dienst in gebruik, die niet vallen onder de toepassing van het reglement van toezicht, werden door de ambtenaren van het stoomwezen geene opgaven verstrekt.

POSTERIJEN EN TELEGRAPHIE. Zie, behalve het *Koloniaal Verslag*, blz. 142 volgg., en bijlage EE, de *Verslagen omtrent den gouvernementspost- en telegraafdienst in Nederlandsch Indië.*

Vereenigde dienst. De formatie van het personeel van den post- en telegraafdienst werd in den aanvang van 1878 gewijzigd, met het doel om verder volledige uitvoering te geven aan het indertijd aangenomen beginsel der samensmelting van beide diensten (*Jaarboekje* 1876, blz. 180) en om de vooruitzichten van het personeel, zonder vermeerdering van uitgaven, te verbeteren.

Het getal kantoren bedroeg toen 90, waarvan 2 hoofdkantoren, 5 kantoren der 1ste, 5 der 2de, 11 der 3de, 50 der 4de en 17 der

5de klasse. Van deze waren: 23 postkantoren (7 op Java en Madura), 3 telegraafkantoren (op Java) en 64 post- en telegraafkantoren (48 op Java, 16 op Sumatra). Behalve de 64 hulppostkantoren, waarvan 45 op Java en Madura, waren nog geopend: doorgaande, 1 veldpostkantoor te Atjeh en 1 hulptelegraafkantoor te Batavia; op zekere tijden van het jaar, 2 telegraafkantoren, te Tjipannas en te Longkong.

Brievenposterij. De verzending van gesloten brievenmalen tusschen Nederland en Indië over Triëst is, wegens het weinige gebruik, dat van dien weg werd gemaakt, in 1877 gestaakt.

Het recht op de in Indië verkrijgbare postwissels naar België, Duitschland, Groot-Brittannië, Italië, Luxemburg, Zwitserland en, sedert den 1 Januari 1878, ook naar Frankrijk en Algerië, werd met den 1 December 1877 tot 25 cent per *f* 10 of gedeelte van *f* 10 verlaagd.

Het volgende driejarig overzicht betreffende het postverkeer is ontleend aan bijlage EE, waarin voor 1876 niet alle cijfers overeenkomen met die, in het vorig *Koloniaal Verslag* vermeld. De verschillen tusschen de opgaven aangaande het binnenlandsch verkeer zijn het gevolg van nader ontvangen verbeterde gegevens. Omtrent de thans opgegeven totalen der brieven en drukwerken, in het buitenlandsch verkeer ontvangen en verzonden, wordt aangeteekend, dat zij ontleend zijn aan het „Verslag omtrent den gouvernements-post- en telegraafdienst in Nederl. Indië over het jaar 1876."

1°. *Binnenlandsch verkeer.*	1875.	1876.	1877.
Gefrankeerde brieven	1,627,069	1,911,812	2,046,592
Ongefrankeerde brieven	460,076	296,392	274,355
Dienstbrieven	755,836	715,709	729,337
Totaal	2,842,981	2,923,913	3,050,284
Dagbladen	?	1,705,389	1,605,090
Andere drukwerken	?	77,364	159,138
Aan postw. overgemaakte sommen	*f* 4,270,814	*f* 4,556,075	*f* 5,000,677
2°. *Buitenlandsch verkeer.* [1]			
Ontvangen brieven	212,162	219,729 [2]	241,873
Verzonden brieven	204,524	213,255 [2]	258,244
Totaal	416,686	432,984 [2]	500,117

[1] Van de briefkaarten, in buitenlandsch verkeer ontvangen en verzonden, is geen aanteekening gehouden. Met ingang van den 1 Mei 1876 werd de verzending van briefkaarten naar Nederland, en in 1877 ook naar de overige landen der Algemeene Postvereeniging, tegen betaling van port, toegestaan.

[2] Deze getallen zijn de opgegeven totaal-cijfers der brieven, met de onderscheidene

Drukwerken	801,810 [1])	682,367 [1])	48,784 [2])
Waarvan ontvangen	633,046	525,993	40,211
〃 verzonden	168,764	156,374	8,573
Uit Ned. Indië per postw. verzonden:			
naar Nederland	*f* 1,153,522	*f* 945,669	*f* 960,477
〃 and. landen van Europa	〃 ——	〃 7,426	〃 31,170
Naar Ned. Indië verzonden:			
uit Nederland	〃 34,106	〃 44,732	〃 41,683
〃 and. landen van Europa	〃 ——	〃 1,777	〃 4,441

3°. *Briefkaarten.*

Uitgegeven: enkele a 5 ct.	219,961	254,308	265,177
Uitgegeven: dubbele a 10 ct.	8,926	15,627	?

De zuivere ontvangsten der brievenposterij over de drie laatste jaren bedroegen:

	Porten en recht op geldartikelen.	Gedebiteerde frankeerzegels en briefkaarten.	Passagegeld. [3])	Totaal.
1875	*f* 143,718	*f* 512,510	*f* 41,166	*f* 697,394
1876	〃 157,338	〃 526,185	〃 39,251	〃 722,774
1877	〃 137,841	〃 493,147	〃 50,369	〃 681,357

Paardenposterij. De gouvernements-paardenposterij gaf de volgende uitkomst, voor wat de ontvangst betreft:

Getal verstrekkingen aan:	1875.	1876.	1877.
particuliere reizigers	558	530	457
dienstreizigers	3,474	3,576	3,161
Ontvangst van part. reizigers	*f* 27,280	24,383	21,834

Het fictief bedrag der verstrekkingen aan dienstreizigers maakte eene som uit: in 1875 van *f* 132,385, in 1876 van *f* 124,060, in 1877 van *f* 122,614.

Telegraphie. Bij het einde van 1876 bestond het telegraafnet op Java uit 3479.99 kilometer telegraaflijn met 4752.43 kilometer draad. In 1877 werden twee telegraaflijnen — eene van Koedoes naar Japara (34 kilometer) en eene dubbele van Ngoedjang naar Toeloeng-Agoeng (6½ kilometer) — aangelegd, terwijl twee andere nieuwe lijnen — van Klakah naar Probolinggo en van Pasoeroean, over Bangil, naar Malang —, wier lengte niet wordt opgegeven,

---

brievenmalen vervoerd. Intusschen geeft de optelling van de voor elke brievenmaal afzonderlijk vermelde cijfers, die de ontvangen en verzonden brieven te zamen betreffen, een totaal van 431,057 brieven, dus 1,927 minder. Dit verschil is, blijkens eene aanteekening in bijlage EE, niet kunnen opgehelderd worden.

1) Stuks. 2) Kilogram. 3) Wegens personenvervoer per brieven-postwagen.

strekten ter vervanging van den draad van Malang tot Klakah. De telegraafkabel tusschen Java en Sumatra heeft eene lengte van 103.6 kilometer; die der lijnen op Sumatra bedroeg bij het einde van 1874 2023.94 kilometer met even zooveel draadlengte, en nam in 1876 toe met ruim 5 kilometer.

Omtrent de exploitatie der gouvernementstelegrafen het volgende:

Binnenlandsche telegrammen.	1875.	1876.	1877.
Handels- en scheepvaartberichten......	100,941	103,277	118,424
Dagbladberichten........................	1,653	1,481	777
Berichten van gemengden aard........	183,549	184,485	179,073
Totaal....	286,143	289,243	298,274
Buitenlandsche telegrammen.			
Verzonden............................	6,770	8,067	12,444
Ontvangen............................	6,669	8,800	12,613
Doorgezonden........................	6,487	6,790	15,118
Totaal......	19,926	23,657	40,175
Binnenlandsche regeeringsberichten......	21,153	23,320	21,873
Dienstberichten........................	13,071	13,080	?

Het getal dienstberichten over 1877 was, bij het opmaken van het verslag, hier te lande nog niet bekend.

De cijfers voor 1876 zijn thans verbeterd; van die voor 1877 zullen sommige vermoedelijk later nog eenige verandering moeten ondergaan.

De werkelijke opbrengst van verzonden telegrammen was: in 1875 *f* 777,283, in 1876 *f* 767,959, in 1877 *f* 920,185, waarvan aan andere staten en aan maatschappijen werd uitgekeerd respectievelijk *f* 315,035, *f* 304,703, *f* 415,250, zoodat de zuivere opbrengst bedroeg *f* 462.258, *f* 463,255, *f* 504,935. De opbrengst der binnenlandsche regeeringstelegrammen, voor memorie uitgetrokken, maakte in die jaren eene som uit van *f* 69,410, *f* 78,515, *f* 71.056.

In 1877 kwam te Batavia een particulier telegraafkantoor in werking, uitsluitend ten dienste der firma MACLAINE WATSON & C°., die daarvoor *f* 500 's maands aan het Gouvernement betaalt.

FINANCIËN. Zie, behalve het *Koloniaal Verslag*, blz. 149 volgg., de bijlagen C en D der rede, door den Minister van Financiën gehouden bij de indiening der Staatsbegrooting voor 1879; den staat van herziene berekening van de saldo's der Indische begrootings-

rekeningen over 1867—1877, door den Minister van Koloniën medegedeeld bij de Memorie van beantwoording op het Voorloopig verslag der Commissie van rapporteurs uit de Tweede Kamer over de ontwerpen van wet tot vaststelling der Indische begrooting voor 1879, en voorts die begrooting zelve.

In millioenentallen guldens bedroegen de

	Ontvangsten in:			*Uitgaven* in:		
	Indië.	Nederland.	Totaal.	Indië.	Nederland.	Totaal.
1865	61.1	58.7	119.8	80.8	8.3	89.2
1866	62.5	56.1	118.6	85.7	10.8	96.6
1867	56.7	54.7	111.4	77.4	6.9	84.3
1868	60.0	45.7	105.7	77.3	10.6	88.0
1869	61.7	46.1	107.8	83.4	10.2	93.7
1870	65.2	50.2	115.5	86.5	10.9	97.4
1871	74.1	53.7	127.8	86.7	11.8	98.6
1872	74.5	50.1	130.1	91.4	17.8	109.2
1873	77.7	50.5	140.1	97.2	28.7	125.9
1874	84.7	53.6	140.8	105.7	15.3	121.1
1875	89.0	53.2	160.3	106.5	33.6	140.1
1876	85.8	48.7	145.2	129.2	23.8	153.1
1877	91.2	57.2	156.3	127.1	26.1	153.3

Onder het totaal der ontvangsten zijn, te beginnen met 1872, begrepen bijdragen uit de saldo's van vroegere diensten, uitmakende voor:

1872	*f* 5,497,240	1875	*f* 18,118,117
1873	〃 11,880,000	1876	〃 10,764,000
1874	〃 2,420,000	1877	〃 7,806,635

Het is gebleken, dat, ten gevolge van eene verkeerde opvatting van gegeven voorschriften, sedert 1867 onder de middelen en inkomsten van Indië bedragen voorkomen, welke niet daartoe behooren. De herstelling van die fout zal ten gevolge hebben, dat de gezamenlijke saldo's over 1867 en volgende jaren met ruim *f* 700,000 verminderd moeten worden.

De hoofdsommen der begrooting voor 1878 met de latere verhoogingen en wijzigingen, volgens de bijlagen tot de concept-begrooting voor Nederl. Indië voor 1879, en die der begrooting voor 1879, volgens het *Staatsblad* van 1878, n°. 191, 192, 193 (verbeterd blad) en 194, zijn aangewezen in de onderstaande tabellen.

UITGAVEN.

AFDEELINGEN.	1878. HOOFDST. I. Nederland.	1878. HOOFDST. II. Indië.	1878. TOTAAL.	1879. HOOFDST. I. Nederland.	1879. HOOFDST. II. Indië.	1879. TOTAAL.
I. Regeering en Hooge Collegiën...........	*f* 30,100	*f* 1,232,393	*f* 1,262,493	*f* 30,100	*f* 1,223,393	*f* 1,253,493
II. Dept. van Justitie......	〃 4,100	〃 4,928,775	〃 4,932,875	〃 4,100	〃 5,222,605	〃 5,226,705
III. 〃 〃 Financiën...	〃 4,822,422	〃 6,436,731	〃 11,259,153	〃 4,807,072	〃 7,172,682	〃 11,979,754
IV. 〃 〃 Binnenl. Bestuur...............	〃 6,063,884	〃 41,573,717	〃 47,637,601	〃 5,262,823	〃 41,410,983	〃 46,673,806
V. Dept. van Onderwijs, Eeredienst en Nijverh..	〃 523.340	〃 9,917,981	〃 10,441,321	〃 487,999	〃 10,294,738	〃 10,782,737
VI. Dept. van Burgerlijke Openbare Werken...	〃 2,979,000	〃 19,118,412	〃 22,097,412	〃 4,726,667	〃 20,319,155	〃 25.045,822
VII. Dept. van Oorlog......	〃 6,416,199	〃 27,836,372	〃 34,252,571	〃 5,358,819	〃 30,950,715	〃 36,309,534
VIII. 〃 〃 Marine......	〃 5,821,852	〃 6,300,451	〃 12,122,303	〃 6,145,349	〃 6,728,553	〃 12,873,902
IX. Bijdrage aan de Rijksmiddelen............	Memorie.	—	Memorie.	Memorie.	—	Memorie.
Totaal..........	*f* 26,660,897	*f* 117,344,832	*f* 144,005,729	*f* 26,822,929	*f* 123,322,824	*f* 150,145,753

Inkomsten.

HOOFDSTUK I. *Middelen in Nederland.*

AFDEELINGEN.	1878.	1879.
1. Verkoop van koffie..............	*f* 46,120,701	*f* 44,904,757
2. 〃 〃 kina................	〃 118,785	〃 146,588
3. 〃 〃 Banka-tin...........	〃 3,143,515	〃 2,963,100
4. 〃 〃 tin, in natura als pachtschat te voldoen door de Billiton-Maatschappij	〃 84,875	〃 76,048
5. Uitkeering van de zuivere baten van den spoorweg van Samarang naar Djokjokarta	〃 765,000	〃 765,000
6. Kortingen ten behoeve van de burgerlijke pensioenen............	〃 10,000	〃 13,000
7. Andere ontvangsten tegenover posten van uitgaaf van civielen of algemeenen aard..................	〃 97,000	〃 97,000
8. Ontvangsten tegenover de uitgaven voor het dep. van Oorlog in N. Ind.	〃 14,800	〃 14,800
9. Idem voor het dep. van Marine in Ned. Indië.....................	〃 514,170	〃 559,527
10. Uitk. uit de vermoedelijke batige sloten van 1873 en 1874......	〃 5,043,365	〃 ——
Totaal...	*f* 55,912,211	*f* 49,539,820

HOOFDSTUK II. *Middelen in Nederl. Indië.*

AFDEELINGEN.	1878.	1879.
1. Regeering en Hooge Collegiën......	*f* 650	*f* 650
2. Dept. van Justitie..................	〃 280,500	〃 332,100
3. 〃 〃 Financiën................	〃 36,725,570	〃 39,203,400
4. 〃 〃 Binnenl. Bestuur.........	〃 40,073,998	〃 40,619,196
5. 〃 〃 Onderw., Eered. en Nijverh.	〃 7,731,700	〃 7,835,200
6. 〃 〃 Burg. Openb. Werken.....	〃 1,657,800	〃 2,221,000
7. 〃 〃 Oorlog...................	〃 466,000	〃 548,200
8. 〃 〃 Marine...................	〃 530,300	〃 512,600
9. Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.................	〃 627,000	〃 627,000
Totaal......	*f* 88,093,518	*f* 91 899,346
De middel. in Nederl. zijn geraamd op.	〃 55,912,211	〃 49,539,820
Gezamenlijke middelen......	*f* 144,005,729	*f* 141,439,166

Na deze opgave van de totalen der afdeelingen volgen thans, in de eerste plaats, de sommen, die voor de verschillende onderafdeelingen der begrooting van uitgaven voor 1879 geraamd zijn.

Uitgaven in Nederland.

I. *Regeering en Hooge Collegiën.* Gouverneur-Generaal *f* 23,000 (pensioenen van 4 oud-Gouverneurs-Generaal). Algemeene secretarie en secretarie van den Raad van N. I. *f* 6,000. Algemeene Rekenkamer *f* 100. Onvoorziene uitgaven *f* 1,000.

II. *Departement van Justitie.* Het Departement *f* 100. Rechtswezen *f* 3,000. Onvoorziene uitgaven *f* 1,000.

III. *Departement van Financiën.* Algemeene kassen *f* 60,000. Verpachte middelen *f* 1,000,000 (aankoop en vervoer van Levantsche opium). In- en uitvoerrechten en accijnsen *f* 12,000. Klein zegel *f* 7,000. Verlofs- en nonactiviteitstractementen, wachtgelden, pensioenen, enz. *f* 3,396,050. Verpleging enz. van gegageerden *f* 67,822. Soldijen en toelagen, aan eereteekens verbonden, *f* 21,200. Uitrusting, voorloopig tractement enz. van burgerlijke ambtenaren *f* 110,000. Keuring, aankoop en vervoer van uit te zenden goederen enz. *f* 33,000. Onvoorziene uitgaven *f* 100,000.

IV. *Departement van Binnenlandsch Bestuur.* Vorsten, grooten, staatsgevangenen, enz. *f* 2,000 (geschenken voor vorsten en grooten). Kadastrale en statistische opnemingen *f* 22,000. Koffie *f* 4,852,404 (vervoer, bewaring, verkoop en aflevering *f* 4,552,404). Kina *f* 16,719 (id. *f* 16,369). Boschwezen *f* 4,700. Commissie aan de Nederl. Handelmaatschappij *f* 70,000. Transportkosten uit en naar N. I. *f* 270,000. Onvoorziene uitgaven *f* 25,000.

V. *Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid.* Onderwijs *f* 26,200. Kunsten en wetenschappen *f* 7,000. Landsdrukkerij *f* 100,000. Ambtenaarsexamen *f* 8,000. Eeredienst *f* 1,000. Geneeskundige dienst *f* 98,500. Veeartsenijdienst *f* 600. Mijnwezen in het algemeen *f* 30,520. Tin *f* 206,179 (vervoer, bewaring, verkoop en aflevering *f* 204,179). Onvoorziene uitgaven *f* 10,000.

VI. *Departement van Burgerlijke Openbare Werken.* Burgerlijke openbare werken *f* 252,667. Aanleg van havenwerken bij Batavia *f* 735,000. Post- en telegraafdienst *f* 268,700. Spoorwegen *f* 3,453,000 (rente van 4½ pCt. over een kapitaal van *f* 17 millioen, door den Staat over een tijdvak van 38 jaar, eindigende den 31 Dec. 1906, gewaarborgd aan de vennootschap tot het aanleggen en exploiteeren van den spoorweg van Soerakarta naar Djokjokarta — wet van den 10 April 1869, *Staatsblad* n°. 66 — *f* 765,000). Exploitatie van staatsspoorwegen, voor zoover niet in de vorige onderafdeeling begrepen, *f* 12,300. Onvoorziene uitgaven *f* 5,000.

VII. *Departement van Oorlog.* Officieren in buitengewonen dienst *f* 6,000. Militaire verlofstractementen *f* 360,000. Opleiding tot officier *f* 282,546. Uit- en terugzending van militairen *f* 1,634,773. Oprichting van een corps militairen, geschikt en gereed om, wanneer noodig, naar de koloniën en overzeesche bezittingen gezonden te worden *Memorie.* Militaire veroordeelden *f* 25,000. Nalatenschappen *f* 500. Materiëel *f* 3,000,000. Onvoorziene uitgaven *f* 50,000.

VIII. *Departement van Marine.* Maritieme etablissementen en magazijnen *f* 2,000. Personeel der zeemacht *f* 1,893,349. Materiëel der zeemacht *f* 4,200,000 (waaronder kosten van aanbouw van 2 schroefstoomschepen 4de klasse voor de Indische militaire marine en van 2 zeestoomers voor de gouvernementsmarine). Onvoorziene uitgaven *f* 50,000.

IX. *Bijdrage van Nederlandsch Indië aan de middelen tot dekking van 's Rijks uitgaven* voor 1879. *Memorie.*

Uitgaven in Nederlandsch Indië.

I. *Regeering en Hooge Collegiën.* Gouverneur-Generaal *f* 160,000. Staf van idem *f* 29,940. Tuinen en inventaris van zijne verblijven *f* 14,000. Raad van N. I. *f* 151,200. Algemeene secretarie en secretarie van den Raad van N. I. *f* 363,513. Algemeene Rekenkamer *f* 440,240. Reis- en verblijfkosten en tafelgelden *f* 63,000. Onvoorziene uitgaven *f* 1,500.

II. *Departement van Justitie.* Het Departement *f* 111,080. Hoog Gerechtshof en Hoog Militair Gerechtshof *f* 312,584. Raden van justitie *f* 400,713. Rechtbanken van omgang *f* 70,420. Landraden, residentieraden en andere rechtbanken *f* 959,901. Verdere kosten van het rechtswezen *f* 459,029. Wees- en boedelkamers *f* 377,392. Renten op borgtochten ten gevolge van het reglement op de drukwerken *f* 500. Pandelingen *f* 50. Gevangenen, kettinggangers en bannelingen *f* 2,118,936. Invoering van een nieuw stelsel van dwangarbeid *Memorie.* Onderzoek en voorbereiding der maatregelen tot volledige uitvoering van de afschaffing der slavernij in de Buitenbezittingen *f* 12,000. Afschaffing der slavernij in de residentie Ternate *f* 300,000. Onvoorziene uitgaven *f* 100,000.

III. *Departement van Financiën.* Het Departement *f* 202,300. Aanslag en invordering van belastingen, andere dan de in- en uitvoerrechten en accijnsen, toezicht op de heffing, enz. *f* 200,000. Algemeene kassen *f* 697,311. Verpachte middelen *f* 1,727,500 (aankoop en vervoer van Bengaalsche amfioen *f* 1,379,000). In- en uitvoer-

rechten en accijnsen *f* 754,677. Verponding *f* 36,840. Openbare verkoopingen *f* 233,319. Klein zegel *f* 44,470. Kosten van andere belastingen *f* 347,765. Verlofs- en non-activiteitstractementen, wachtgelden, pensioenen, enz. *f* 2,182,000. Voorschotten op tractementen enz. *f* 575,000. Soldijen en toelagen, aan eereteekenen verbonden, *f* 19,500. Bestellingen van het Ministerie van Koloniën *f* 2,000. Onvoorziene uitgaven *f* 150,000.

IV. *Departement van Binnenlandsch Bestuur.* Het Departement *f* 193,146. Europeesch gewestelijk bestuur *f* 4,792,722 (jaarwedden van 2 gouverneurs, 37 residenten en 106 adsistent-residenten, waarvan 4 voor de politie, *f* 1,366,000; idem van 216 controleurs en 73 adjunct-controleurs *f* 1,081,500). Inlandsch bestuur *f* 4,332,707. Uitbreiding van het bestuurspersoneel in Celebes en onderhoorigheden *Memorie.* Vorsten, grooten, gezanten, staatsgevangenen enz. *f* 2,327,269. Publieke feesten *f* 16,719. Gewestelijke politievaartuigen *f* 50,284. Gewapende corpsen *f* 358,276. Uitroeiing van tijgers *f* 26,000. Andere plaatselijke uitgaven in het belang der openbare orde en veiligheid *f* 120,900. Landbouw in het algemeen en veeteelt *f* 333,897. Landelijke inkomsten en andere grondlasten *f* 1,634,296. Kadastrale en statistische opnemingen *f* 527,620. Koffie *f* 17,649,915. Suiker *f* 6,629,831. Kina *f* 65,310. Vogelnesten *f* 6,426. Boschwezen *f* 618,891. Beheer van 's lands civiele pakhuizen *f* 250,071. Paketvaart *f* 471,703. Transportkosten uit en naar Nederland, en reis- en verblijfkosten in Indië *f* 755,000. Onvoorziene uitgaven *f* 250,000.

V. *Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid.* Het Departement *f* 119,110. Onderwijs voor Europeanen en daarmede gelijkgestelden *f* 1,350,875 (middelbaar onderwijs *f* 349,825, lager onderwijs *f* 1,001,050). Onderwijs voor de inlandsche bevolking *f* 1,136,934. Kunsten en wetenschappen *f* 169,963. Landsdrukkerij *f* 104,832. Ambtenaarsexamen *f* 25,000. Eeredienst *f* 588,760. Armwezen *f* 92,208. Geneeskundige dienst *f* 1,395,188. Veeartsenijdienst *f* 32,820. Nijverheid in het algemeen *f* 17,850. Mijnwezen in het algemeen *f* 301,589. Tin *f* 2,396,066. Steenkolen *f* 145,108. Zout *f* 2,318,435. Onvoorziene uitgaven *f* 100,000.

VI. *Departement van Burgerlijke Openbare Werken.* Het Departement *f* 113,890. Personeel van den waterstaat en de burgerlijke openbare werken *f* 1,218,656. Gebouwen onder burgerlijk beheer *f* 3,101,501. Bevloeiingswerken, bruggen, wegen enz. *f* 4,008,706. Werken ter beveiliging van Batavia tegen overstrooming *f* 250,000.

Id. van Samarang *f* 200,000. Bouw van een krankzinnigengesticht te Buitenzorg *f* 300,000. Aanleg van havenwerken bij Batavia *f* 2,433,000. Hulpinrichtingen (brandwezen, baggermolens, enz.) *f* 156,714. Aanschaffing van materialen, enz. *f* 40,000. Huishuur-indemniteit en lokaalhuur *f* 768,000. Stoomwezen *f* 42,680. Post- en telegraafdienst *f* 2,057,508. Spoorwegen *f* 5,125,000. Exploitatie van staatsspoorwegen, voor zoover niet begrepen in de vorige onderafdeeling, *f* 403,500. Onvoorziene uitgaven *f* 100,000.

VII. *Departement van Oorlog.* Het Departement *f* 412,164. Generale staf *f* 423,914. Toelagen aan officieren, die voldaan hebben aan het eindexamen van den cursus in de 2de afdeeling der krijgsschool *Memorie.* Administratie *f* 633,070. Gewestelijke en plaatselijke kommandementen *f* 238,962. Infanterie *f* 4,486,884. Cavalerie *f* 343,129. Artillerie *f* 1,605,498. Inlandsche corpsen *f* 141,319. Remonte en paardenstoeterij *f* 113,400. Genie *f* 406,412. Geniewerken *f* 1,727,500. Huis-, bureau- en magazijnhuur enz. *f* 603,000. Geneeskundige dienst *f* 1,237,894. Militaire gevangenissen en andere gerechtskosten *f* 76,170. Bijzondere inrichtingen (militaire school te Meester Cornelis, corps pupillen te Gombong, stafmuziek, enz.) *f* 191,307. Werving *f* 925,000. Soldijen en gratificatiën, aan eereteekenen verbonden, *f* 16,869. Levensmiddelen, brand- en lichtstoffen en fourages *f* 4,860,450. Kleeding, equipement, velduitrusting, fournituren, harnachement, huisraad, stal- en verdere behoeften voor de troepen, zieken- en andere inrichtingen *f* 999,000. Vervoer van personen, goederen, paarden en vee *f* 1,650,040. Tractementen en fouragegelden van officieren op non-activiteit, wachtgelden van militaire ambtenaren en onderstand *f* 16,917. Voorschotten op tractement of andere inkomsten *f* 258,400. Expeditiën en troepen te velde *f* 9,243,416 (kosten van bezetting van Atjeh *f* 9,043,416). Onvoorziene uitgaven *f* 340,000.

VIII. *Departement van Marine.* Het Departement en de algemeene dienst *f* 224,590. Maritieme etablissementen en magazijnen *f* 1,559,857. Geographische dienst en magnetische en meteorologische waarnemingen *f* 126,460. Hydrographische dienst *f* 35,090. Haveninrichtingen *f* 158,629. Bebakening, kustverlichting en loodswezen *f* 663,837. Personeel der zeemacht *f* 2,131,590. Materiëel der zeem. *f* 1,441,000. Reis-, verblijf- en transportkosten *f* 152,500. Huishuur-indemniteit en lokaalhuur *f* 12,000. Voorschotten op tractement of andere inkomsten *f* 23,000. Onvoorziene uitgaven *f* 200,000.

Omtrent de *middelen in Nederland*, voor 1879 geraamd, teekenen wij het volgende aan.

Bij de raming van de opbrengst der gouvernementsproducten is gerekend op den verkoop, voor de koffie, van 47,600,000 kil. a 48 cent, voor de kina, van 45,700 kil. bast a *f* 1,62 per ½ kil., voor het Banka-tin, van 4,270,000 kil. a *f* 35 per 50 kilogram. De daarvoor in den staat uitgetrokken cijfers zijn die der geraamde zuivere opbrengst. De hoeveelheid tin, als pachtschat door de Billiton-maatschappij te leveren, is op 1,850 pikols begroot.

De post van *f* 765,000 wegens uitkeering der zuivere baten van den spoorweg van Samarang naar Djokjokarta is tegenhanger eener gelijke som, onder de uitgaven opgenomen voor rente van een kapitaal van *f* 17 millioen, welke aan de vennootschap tot het aanleggen en exploiteeren dier lijn — de Ned.-Ind. spoorweg-maatschappij — door den Staat verzekerd is (zie boven *Uitgaven in Nederland. Dept. van Burg. Openbare Werken*).

De drie laatstgenoemde middelen bestaan uit de volgende inkomsten.

Andere ontvangsten tegenover uitgaafposten van civielen of algemeenen aard. Gagementen, door de invaliden in het Koloniaal militaire invalidenhuis op Bronbeek afgestaan, *f* 20,000; wegens bestellingen van het Ministerie van Koloniën aan het Indisch bestuur *f* 2,000; toevallige baten *f* 75,000.

Ontvangsten tegenover uitgaven voor het Departement van Oorlog in Nederl. Indië. Teruggave der kosten van verpleging in de militaire hospitalen en van begrafenis van schepelingen van het auxiliair eskader *f* 10,000, van oningediend soldij-voorschot *f* 200, van reis- en kostgelden *f* 100, van studiekosten *f* 2,500; verschillende ontvangsten *f* 2,000.

Ontvangsten tegenover uitgaven voor het Departement van Marine in Nederl. Indië. Teruggave van uitgaven, gedaan ten behoeve van het auxiliair eskader, *f* 558,527 (voedingsartikelen *f* 361,671. soldij en kleeding van inlandsche schepelingen *f* 46,856, onderhoud en herstelling van schepen enz. *f* 150,000); verschillende ontvangsten *f* 1,000.

De geraamde *middelen in Nederlandsch Indië*, voor 1879, zijn:

Regeering en Hooge Collegiën. Boeten, door de Algemeene Rekenkamer opgelegd, *f* 650.

Departement van Justitie. Gerechtelijke boeten en confiscatiën *f* 200,000. Belasting op civiele processen *f* 2,000. Wees- en boedel-

kamers *f* 130,000. Registratierecht van pandelingen (Borneo en Celebes) *f* 100.

Departement van Financiën. Verpachte middelen: (*Op Java en Madura en in de Buitenbezittingen*). Verkoop van opium in het klein *f* 17,594,700 (pacht *f* 12,299,600, verstrekking van opium aan pachters *f* 5,295,100); slachten van rundvee, buffels, schapen, geiten, paarden en veulens *f* 831,000; id. van varkens en verkoop van varkensvleesch *f* 121,000; licentiën op de pho- en tophospelen *f* 635,000; tolbruggen, sluisgelden, veren en overtoomen *f* 162,000; — (*Java en Madura*) belastingen op de neringen en bedrijven onder Inlanders, Chineezen en daarmede gelijkgestelden *f* 155,000; Javasche en Chineesche tabak *f* 199,000; vogelnestklippen *f* 153,000; nipa- en kreupelbosschen, hoofdgeld der Chineezen, de Duizend eilanden, waijangs *f* 45,800; — (*Buitenbezittingen*) verkoop van arak en andere sterke dranken in het klein *f* 142,000; belasting op peper (Riouw) *f* 66,000; goudmijnen (Borneo), verkoop van sirie (Celebes), belasting op de zitplaatsen der vischpassers te Makasser, recht om te visschen in de gouvernementsvijvers, nabij Sambong Djawa (Makasser), pandjeshuizen, sagoe, was en getah, verkoop van zout (Oostkust van Sumatra), idem van saguweer *f* 68,900; gezamenlijk verpacht wordende middelen *f* 182,000; totaal *f* 20,355,400. — In- en uitvoerrechten en accijnsen *f* 8,263,000; pakhuishuur enz. *f* 241,100; totaal *f* 8,504,100. — Personeele belasting (van Europeanen, met dezen gelijkgestelden en vreemde Oosterlingen) *f* 1,060,000. — Patentrecht (van Europeanen en daarmede gelijkgestelden) *f* 400,000. — Verponding en belasting op de specerijperken op de Banda-eilanden *f* 1,537,000. — Openbare verkoopingen *f* 750,500. — Klein zegel *f* 860,000. — Recht van overschrijving van vaste goederen *f* 486,000. — Recht van successie en overgang onder Europeanen en met hen gelijkgestelden *f* 67,000, onder vreemde Oosterlingen *f* 14,000. — Belasting op de passers der particuliere landerijen op Java *f* 3,500; belasting op rijtuigen *f* 100,000; licentiën tot het houden van Chineesche speel- of dobbeltafels *f* 56,000 (Java en Madura). — Belasting op het slachten van rundvee, buffels, paarden en veulens in de Preanger-regentschappen *f* 45,000. — Belasting op het bedrijf *f* 2,685,000. — Bijzondere belastingen in de Buitenbezittingen: hoofdelijke omslag in de binnenlanden van Palembang *f* 745,000, in Benkoelen *f* 67,000, in Menado (Minahassa en Gorontalo) *f* 130,000; belasting voor het onderhouden van wegen en bruggen te Palembang *f* 33,000, voor het aanleggen en onderhouden van wegen te Ben-

koelen *f* 2,500; belastingen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo *f* 360,000; belasting op de waarde der huizen en eigendommen te Amboina *f* 4,400; huistaks te Makasser *f* 1,000; andere hoofdelijke belastingen in Celebes *f* 71,000; belasting op de hoofden der huisgezinnen van de negorijbevolking in Amboina en onderhoorigheden *f* 26,000. — Kortingen van burgerlijke pensioenen *f* 265,000. Terugbetaling van voorschotten, aan burgerlijke landsdienaren en gepensionneerden verstrekt, *f* 575,000.

Departement van Binnenlandsch Bestuur. Bijdragen van inlandsche vorsten en hoofden tot de kosten van bestuur *f* 219,275. Pakhuishuur voor het bewaren van het kruid van particulieren, in de landsmagazijnen opgeslagen, *f* 100. Kadaster *f* 6,000. Landelijke inkomsten en andere grondlasten: landrente *f* 16,300,000; vischvijvers *f* 280,000; een tiende van het rijstgewas, de zoutpannen en het suikerriet in Celebes *f* 240,000. Afstand van grond in eigendom, erfpacht, huur enz. *f* 530,000. Koffie *f* 11,262,400 (*f* 4,800,000 verkoop van 100,000 pikols à *f* 48 op Java, en *f* 6,384,400 idem van 125,000 pikols 1ste soort à *f* 50 en 4,800 pikols 2de soort à *f* 28 op Sumatra's Westkust; *f* 16,500 id. van koffie van inferieure kwaliteit; *f* 1,500 belasting op de koffie in de Oosterdistricten van Celebes). Suiker *f* 11,070,721 (cijns *f* 4,089,750, terugbetaling van uitgaven, voor den aanplant gedaan, *f* 6,794,155). Vogelnesten, voor zoover niet verpacht, *f* 47,500. Houtwezen *f* 563,200. Paketvaart (terugbetaling van voorschot) *f* 100,000.

Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid. Onderwijs: school- en kostgelden van het gymnasium Willem III *f* 81,000, schoolgelden hoogere burgerscholen *f* 30,000, burgeravondschool te Soerabaija *f* 2,500, scholen voor zonen van hoofden en andere aanzienlijke inlanders *Memorie*, gouvernements lagere scholen *f* 155,000, inlandsche scholen *f* 60,000, verkoop van inlandsche schoolboeken *f* 1,500; te zamen *f* 330,000. Verkoop van rijst uit den cultuurtuin der landbouwschool te Buitenzorg *f* 2,000. Landsdrukkerij *f* 85,000. Vergoeding voor de verpleging van krankzinnigen in de daarvoor bestemde gestichten *Memorie*. IJk van maten en gewichten *f* 2,400. Belasting op het houden van loterijen *f* 40,250. Tin *f* 569,000 (*f* 523,250 voor het verstrekken van rijst aan de mijnwerkers). Steenkolen *f* 126,000. Zout *f* 6,680,550 (verkoop *f* 6,600,000).

Departement van Burgerlijke Openbare Werken. Verkoop en verhuur van huizen en andere gebouwen *f* 30,800. Opbrengst van drinkwater uit waterleidingen *f* 1,100. Vergoeding der kosten van

onderzoek en beproeving van stoomtoestellen *f* 14,500. Brievenpost *f* 710,000. Paardenpost *f* 65,000. Telegraphie *f* 540,000. Spoorwegen *f* 859,600.

Departement van Oorlog. Bijdragen voor de opleiding van jongelingen bij het pupillencorps *f* 1,000. Boeten enz. *f* 50,000. Terugbetaling van verplegingskosten in de hospitalen door officieren en militaire ambtenaren, particuliere schepelingen en particulieren *f* 80,000. Artillerie-constructiewinkel *f* 200. Topographisch bureau en lithographisch etablissement *f* 2,000. Verkoop van voor 's lands dienst bestemde bruikbare goederen *f* 80,000. Idem van afgekeurde en overtollige goederen *f* 50,000. Terugbetaling van voorschotten, aan militaire landsdienaren verstrekt, *f* 225,000. Andere ontvangsten *f* 60,000.

Departement van Marine. Haven-, ankerage- en loodsgelden *f* 253,500. Communicatie-vaartuig ter reede van Batavia *f* 1,000. Terugbetaling der kosten van voeding van particuliere schepelingen aan boord van schepen en vaartuigen der N.-I. zeemacht *f* 900. Vergoeding door vreemde oorlogsschepen voor het gebruik van 's lands drijvende droge dokken, enz. *f* 30,000. Verkoop van zeekaarten *f* 5,200. Verkoop van voor 's lands dienst bestemde bruikbare goederen *f* 48,000. Idem van afgekeurde en overtollige goederen *f* 142,000. Terugbetaling van voorschotten, aan landsdienaren verstrekt, *f* 22,000. Andere ontvangsten *f* 10,000.

Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten. Verkoop van voor 's lands dienst bestemde bruikbare goederen uit den voorraad van het civiel departement *f* 47,000. Idem van afgekeurde en overtollige goederen uit idem *f* 115,000. Alle andere ontvangsten *f* 465,000.

In het bedrag, dat aan de in Nederland en in Nederlandsch Indië te ontvangen middelen tot goedmaking der uitgaven ontbreekt, wordt voorzien door eene geldleening; intusschen kan aan de koloniale geldmiddelen een voorschot uit 's Rijks kas van hoogstens *f* 9,000,000 worden verstrekt.

Het bestek, waarover wij hier kunnen beschikken, laat niet toe, uit te weiden over de oorzaken, die tot het te kort van *f* 8,706,587 op de begrooting voor 1879 hebben geleid. Alleen stippen wij daarom slechts aan, dat deze ongunstige uitkomst voornamelijk het gevolg is van den oorlog in Atjeh en van den aanleg van groote

openbare werken. De Atjeh-uitgaven zijn geraamd op ruim $10\frac{1}{4}$ millioen, terwijl voor de havenwerken bij Batavia en den aanleg van staatsspoorwegen *f* 10,962,000 is uitgetrokken.

De bijdrage aan de Rijksmiddelen is voor *memorie* gebracht, in afwachting van de beslissing omtrent het ontwerp van wet tot regeling van de verhouding der geldmiddelen van Nederlandsch Indië tot die van Nederland, ingezonden aan de Tweede Kamer bij Koninklijke boodschap van den 23 November 1878. Bij dat wetsontwerp wordt o. a. voorgesteld, de Indische begrooting te belasten: 1°. met eene vaste bijdrage van zes millioen gulden, ter vergoeding van de uitgaven, die wegens het beheer van Indië ten laste der Staatsbegrooting komen; 2°. met het bedrag van renten, onkosten en aflossing van schulden, door den Staat ten behoeve van Indië aangegaan [1]. Bij de sluiting van dit overzicht (7 April 1879) is omtrent de voorgestelde regeling der Indische bijdrage door de wetgevende macht nog geen uitspraak gedaan [2].

Landskassen. (*Verslag*, bladz. 150 volgg.) Volgens den maandelijkschen staat was de stand der kassen in Indië, in 1877:

31 Jan.	Bankpapier.	Zilveren munt.	Koperen munt.	Totaal.
Java en Madura...	*f* 1,463,430	*f* 5,619,194	*f* 2,185,358	*f* 9,267,982
Buitenbezittingen .	„ 801,215	„ 3,179,136	„ 144,907	„ 4,125,258
	f 2,264,645	*f* 8,798,330	*f* 2,330,265	*f* 13,393,240
31 Dec.				
Java en Madura...	*f* 3,107,275	*f* 7,274,609	*f* 2,272,206	*f* 12,654,090
Buitenbezittingen .	„ 729,715	„ 4,001,740	„ 132,423	„ 4,863,878
	f 3,836,990	*f* 11,276,349	*f* 2,404,629	*f* 17,517,968

Onder de zilveren munt was begrepen aan pasmunt: op den 31 Jan. *f* 1,473,454, op den 31 Dec. *f* 1,180,670.

De Indische kas werd aangevuld door:

---

[1]) Omtrent de aanleiding tot dit voorstel ter organieke regeling van de zaak der Indische bijdrage zie men § 4 en § 5 van het *Voorloopig verslag* der Commissie van rapporteurs uit de Tweede Kamer over de begrooting voor 1879.

[2]) Sedert dit overzicht ter perse werd gebracht, heeft de Regeering een gewijzigd ontwerp van wet aan de Tweede Kamer aangeboden, waarbij voor de vaste Indische bijdrage, in plaats van een bedrag van zes millioen, het cijfer van vier millioen wordt voorgesteld, met bestendiging der bijzondere restitutie-posten, die tot dusver op de Indische begrooting werden uitgetrokken en voor 1879 *f* 1,765,145 uitmaken. Eene beslissing is nog niet genomen. (*Aanteekening op de proef*, 17 *Juni* 1879.)

	1877.	1876.	1875.
Wisselbrieven, nom. bedrag.	*f* 21,985,808	*f* 27,880,647	*f* 7,482,527
Waarvoor verkregen werd..	〃 22,077,949	〃 27,854,397	〃 7,558,201
Bij een wisselkoers van....	98½-101¼ pCt.	98-101¼ pCt.	98-99½ pCt.
Specie-uitzending..........	*f* 18,466,000	*f* 715,000	*f* 4,245,000
Beleening van producten bij de Javasche Bank....	〃 2,700,000	〃 4,200,000	——
	f 43,243,949	*f* 32,769,397	*f* 11,803,201

Consignatiestelsel enz. In dezen jaargang (afd. II), alsmede in de vroegere jaargangen is medegedeeld eene statistiek der Nederl. Handelmaatschappij; verder verwijzen wij naar het *Koloniaal Verslag*, bladz. 152 volgg., en bijl. FF en GG, waar men mededeelingen aantreft over de *veilingen*, *bevrachtingen* en *assurantie.*

Andere bronnen van inkomsten. Zie het *Kol. Verslag*, blz. 153 volgg., en de daarbij behoorende uitvoerige bijlagen HH—LL, inzonderheid de breedvoerige mededeelingen aangaande de opiumpacht.

De uitkomsten van die pacht op Java en Madura waren in de laatste jaren, als volgt:

	Opium.	Pachtschat.	Vermoedelijke winst op de opium.	Totaal.
1870 verstrekt	129,639 katti's	*f* 5,300,160	*f* 4,140,480	*f* 9,440,640
1871 〃	222,045 〃	〃 2,401,500	〃 6,586,200	〃 9,987,700
1872 〃	270,540 〃	〃 862,980	〃 6,180,000	〃 7,042,980
1873 〃	117,360 〃	〃 6,128,880	〃 1,412,900	〃 7,541,780
1874 〃	134,969 〃	〃 7,980,120	〃 1,723,350	〃 9,703,470
1875 〃	158,987 〃	〃 10,067,880	〃 1,786,380	〃 11,854,260
1876 〃	150,081 〃	〃 9,927,240	〃 1,714,980	〃 11,642,220
1877 〃	158,010 〃	〃 9,927,240	〃 2,206,800	〃 12,134,040
1878(toegestaan)	163,620 〃	〃 10,220,652	〃 2,107,260	〃 12,327,912

Het vastgestelde getal vekoopplaatsen of kitten was van 1870 tot 1874 respectievelijk 681, 714, 683, 684 en 676, voor de drie volgende jaren 694 en voor 1878 763.

In de Buitenbezittingen bedroeg de pachtschat — ten deele met de vermoedelijke winst en met de pacht van die „kleine middelen", welke in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gezamenlijk met de opium verpacht worden, — in de jaren 1876—1878 : *f* 1,638,624, *f* 1,800,049 en *f* 2,261,047.

Van de andere verpachte middelen, als: rundslacht, dobbelspelen, vogelnestklippen enz., was de gezamenlijke opbrengst op:

	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
1870........	*f* 1,734,924	*f* 571,068	*f* 2,305,992
1871........	〃 1,734,688	〃 594,804	〃 2,329,492
1872........	〃 1,679,374	〃 640,601	〃 2,319,975
1873........	〃 1,491,018	〃 645,866	〃 2,136,884
1874........	〃 1,614,324	〃 746,837	〃 2,361,161
1875........	〃 1,768,893	〃 771,194	〃 2,540,087
1876........	〃 1,717,681	〃 1,005,918	〃 2,723,600
1877........	〃 1,898,896	〃 934,461	〃 2,833,357
1878........	〃 1,870,806	〃 916,777	〃 2,787,583

De opbrengst der inkomende en uitgaande rechten en pakhuishuur was, na aftrek van restitutiën enz., in de laatste tien jaren, als volgt:

	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
1868........	*f* 5,345,391	*f* 878,201	*f* 6,223,592
1869........	〃 5,027,577	〃 790,051	〃 5,817,628
1870........	〃 5,181,253	〃 699,549	〃 5,880,802
1871........	〃 6,110,815	〃 931,715	〃 7,042,530
1872........	〃 7,304,335	〃 747,482	〃 8,051,817
1873........	〃 7,840,850	〃 781,079	〃 8,621,929
1874........	〃 8,445,691	〃 845,104	〃 9,290,795
1875........	〃 7,446,627	〃 829,229	〃 8,275,856
1876........	〃 7,721,858	〃 897,490	〃 8,619,348
1877........	〃 7,795,387	〃 989,928	〃 8,785,315

Onder het bedrag der opbrengst in de Buitenbezittingen komt in 1876 voor het eerst voor die der geheven rechten ter Oostkust van Sumatra. Zij bedroeg in dat jaar *f* 127,346, in 1877 *f* 207,694.

De accijns op het inlandsch gedistilleerd bracht op: in 1874 *f* 188,301, in 1875 *f* 196,234, in 1876 *f* 185,085 en in 1877 *f* 165,245.

De vermindering dezer belasting wordt voornamelijk toegeschreven aan het toenemend gebruik van jenever. In 1877 zijn op Java en Madura ruim 200 hectoliters in kelders meer voor den invoer tot verbruik aangegeven dan in 1876.

Het consumtierecht op tabak, dat alleen geheven wordt bij vervoer over zee, bracht op in:

1872........	*f* 138,195	1875........	*f* 127,354
1873........	〃 129,781	1876........	〃 161,379
1874........	〃 136,388	1877........	〃 129,556

Voor Java en Madura bedroeg het recht in die jaren achtereenvolgens: *f* 101,669, *f* 97,477, *f* 108,042, *f* 105,374, *f* 143,800, *f* 116,818.

Onder de verdere bronnen van inkomsten verdienen vermelding de verponding, opbrengst der vendukantoren, klein zegel, recht van overschrijving van vaste goederen en belasting op paarden en rijtuigen, waarvan wij hier een tienjarig overzicht laten volgen. Vooraf zij aangemerkt, dat voor het jaar 1873 de opgaven van enkele residentiën ontbreken.

a. Op Java en Madura.
b. Op de Buitenbezittingen.

	Verponding.		Opbrengst van vendukantoren.	
	a.	*b.*	*a.*	*b.*
1868....	*f* 1,004,122	*f* 36,856	*f* 613,300	*f* 34,900
1869....	〃 1,003,857	〃 37,492	〃 592,496	〃 25,004
1870....	〃 1,004,783	〃 35,467	〃 562 360	〃 53,064
1871....	〃 1,006,915	〃 30,042	〃 344,820	〃 63,524
1872....	〃 1,018,799	〃 42,159	〃 567,009	〃 54,035
1873....	〃 1,126,757	〃 30,716	*f* 425,676	
1874....	〃 1,280,481	〃 30,259	〃 421,093	
1875....	〃 1,314,228	〃 126,616	〃 497,375	
1876....	〃 1,297,310	〃 142,225	〃 576,554	
1877....	〃 1,405,551	〃 157,647	〃 536,694	

	Klein zegel.		Recht van overschrijving van vaste goederen.	
	a.	*b.*	*a.*	*b.*
1868......	*f* 477,800	*f* 95,700	*f* 183,600	*f* 22,600
1869......	〃 447,000	〃 88,100	〃 277,500	〃 32,300
1870......	〃 425,837	〃 97,424	〃 241,438	〃 30,724
1871......	〃 487,470	〃 108,112	〃 309,943	〃 37,871
1872......	〃 576,939	〃 103,143	〃 293,000	〃 34,611
1873......	〃 593,460	〃 88,041	〃 351,284	〃 26,136
1874......	〃 618,117	〃 117,491	〃 448,147	〃 37,695
1875......	〃 731,861	〃 153,720	〃 410,731	〃 53,735
1876......	〃 733,657	〃 126,550	〃 454,923	〃 40,393
1877......	〃 738,452	〃 133,653	〃 417,138	〃 49,765

	Belasting op paarden en rijtuigen.	
	a.	*b.*
1868..........	*f* 293,098	*f* 8,328
1869..........	〃 282,890	〃 7,175
1870..........	〃 279,759	〃 8,692
1871..........	〃 279,954	〃 9,169
1872..........	〃 290,291	〃 8,411
1873..........	〃 291,268	〃 9,338
1874..........	〃 313,695	〃 10,565
1875..........	〃 376,483	〃 11,308
1876..........	〃 418,327	〃 11,777
1877..........	〃 456,242	〃 14,149

	Recht van successie en overgang onder			
	Europeanen.		vreemde Oosterlingen.	
	a.	b.	a.	b.
1870......	*f* 18,538	*f* 1,577	*f* 7,313	*f* 1,229
1871......	〃 69,413	〃 4,793	〃 10,680	〃 2,700
1872......	〃 101,252	〃 12.277	〃 17,732	〃 2,369
1873......	〃 55,761	〃 15	〃 3,735	〃 6,909
1874,......	〃 40,287	〃 872	〃 26,779	〃 2,233
1875......	〃 326,925	〃 3,371	〃 12,193	〃 1,582
1876......	〃 87,205	〃 4,259	〃 11,698	〃 413
1877......	〃 232,809	〃 1,513	〃 12,448	〃 4,588

Schier alle cijfers voor 1876 zijn thans verbeterd.

Onder het middel „klein zegel" is sedert 1870 ook begrepen de opbrengst der jaarlijksche licentiën voor de pandhuizen, die vroeger verpacht werden. [1]) Het *Koloniaal Verslag* bevat eenige opgaven omtrent de renten, die in sommige gewesten door de pandhuishouders van de beleeners geheven worden, waaraan wij het volgende ontleenen.

Het rentetarief bleef op Java over het algemeen hoog. De verpander schijnt dan ook minder te letten op het rentecijfer dan op de voorgeschoten sommen, in verband met de waardeering der panden. Op die waardeering is, volgens verschillende hoofden van gewestelijk bestuur, de mededinging van duidelijken invloed. In Samarang bedroeg de rente 120 pCt. 's jaars en 10 pCt. 's maands; in Rembang de hoogste rente 365 pCt. per jaar en 30 pCt. per maand en ook per dag, de laagste 180 en 15 pCt. Volgens de verklaring der residenten van beide gewesten evenwel, blijven de pandhouders veelal beneden dat tarief; in Rembang vorderen zij zelfs „oneindig veel minder" rente dan het tarief bepaalt. In Bagelen was de rente per jaar bij de meeste pandhuizen gesteld op 520 pCt. voor beleeningen beneden *f* 1, en op 360, 180, 120 en 96 pCt. voor beleeningen van een hooger bedrag; in Banjoemas op 120 pCt. 's jaars bij 19 van de 23 pandhuizen; in Soerakarta algemeen op 120 en in Djokjokarta op 360 pCt. 's jaars. Niet overal echter was het tarief zoo hoog. In de Preanger regentschappen o. a. bedroeg de rente voor alle pandhuizen 5 pCt. 's maands of 60 pCt. 's jaars, te Batavia 10 tot 5 of 8 tot 4 pCt. 's maands. Op Madura is in het laatste jaar, naar gezegd wordt ten gevolge van concurrentie, de rente van

[1]) Ter Oostkust van Sumatra, waar de pacht van pandhuizen behoort tot de belastingen, in 1876 van de inlandsche vorsten overgenomen, is het pachtstelsel behouden, dewijl aldaar anders alle toezicht op de pandhuizen onmogelijk zou wezen.

120 tot 84 pCt. 's jaars gedaald; in Bezoeki, waar zij in 1877 nog 10 en 20 pCt. 's maands bedroeg, werd voor 1878 7 en 8 pCt. aangenomen.

In de Buitenbezittingen was over het algemeen de rente minder hoog. Alleen bij het weder opgeheven pandhuis te Bengkalis was zij op 120 pCt. 's jaars bepaald, en in Atjeh bedroeg zij 12 pCt. 's maands voor sommen van *f* 1 tot *f* 10 en 6 pCt. voor sommen hooger dan *f* 10. Overigens werd de hoogste rente geheven in het gouvernement van Sumatra's Westkust (40 tot 96 pCt. 's jaars). Te Menado was de rente 4 pCt. 's maands en 48 pCt. 's jaars.

Voorts blijkt uit het *Verslag*, dat het getal pandhuizen op Java en Madura in de laatste jaren belangrijk vermeerderd is: van 650 in 1873 was het in 1877 tot 946 gestegen. In de Buitenbezittingen werden in 1873 83, in 1877 119 dergelijke inrichtingen geteld.

Behalve 2 Europeanen en 3 Inlanders op Java, waren alle pandhuishouders van 1877 Chineezen.

MUNTSTELSEL, GELDMARKT. Zie het *Koloniaal Verslag*, blz. 173 volgg., en bijlage MM (*Overzicht van de geldmarkt van Java*, samengesteld door den Heer Mr. N. P. VAN DEN BERG, *President der Javasche Bank*).

De werking der bepalingen omtrent het muntwezen liet over het algemeen weinig of niets te wenschen over. De Nederlandsche zilveren standpenning was zeer gewild, vooral de rijksdaalder, die zelfs in den handel met Singapore een zeer voornaam betaalmiddel uitmaakte. Het gouden tienguldenstuk werd nog weinig aangetroffen. De koperen centen wonnen slechts zeer langzaam eenig veld op de koperen duiten. In vele gewesten was het oude kopergeld nog het gebruikelijke ruilmiddel onder de Inlanders.

De koers van den Mexicaanschen dollar, die alleen in de residentiën Banka, Riouw en Oostkust van Sumatra bij 's lands kassen wordt aangenomen, bleef op *f* 2.33 bepaald.

Gedurende het tweede halfjaar 1877 (over het eerste waren geene opgaven ontvangen) werd betaald voor nieuwe gouden dukaten *f* 6.80, voor Engelsche en voor Australische sovereigns *f* 12.10 a *f* 12.40.

De wissel was te Batavia op Amsterdam, Gulden Ned. courant voor *f* 100 Ind. courant:

Gouvernement	*f* 98½	a	101¼
Particulieren	〃 99	〃	102¾
op Londen, per pond sterling	〃 11.80	〃	12.15
〃 China, per dollar (Juli—Dec.)	〃 2.41½	〃	2.47
〃 Singapore (Juli—Dec.)	〃 2.40½	〃	2.47½

Volgens het verslag omtrent de werking der Javasche Bank gedurende het boekjaar, eindigende met den 31sten Maart 1878, zijn hare rentegevende uitzettingen in dat en in het vorige jaar, gemiddeld over het geheele jaar verdeeld, geweest, als volgt:

	1876/77.	1877/78.
	Duizendtallen.	
gedisconteerd handelspapier	*f* 9,432	*f* 8,336
id. vendu-papier	〃 1,929	〃 1,646
beleeningen	〃 3,258	〃 1,970
hypotheken en staatsschuld	〃 2,091	〃 2,293
	f 16,710	*f* 14,245

De vermindering van den omzet in het laatste boekjaar wordt hoofdzakelijk toegeschreven, wat de disconteering van handelspapier betreft, aan de mindere levendigheid van den handel in Oost-Java, alsmede aan de ruimte van geld, die zich het geheele jaar door te Batavia vertoonde, en wat de beleeningsoperatiën aangaat, aan de omstandigheid, dat de op Java gevestigde handelshuizen, wanneer zij voorschotten op producten behoeven, meer en meer bij andere crediet-instellingen beleeningen sluiten, dewijl deze in dit opzicht vrijgeviger kunnen te werk gaan dan aan de Javasche Bank, krachtens haar octrooi, geoorloofd is. Bovendien maakte het Gouvernement van de hulp der Bank een veel beperkter gebruik dan in het vorige jaar.

Het bedrag der disconteeringen was:

	1876/77.	1877/78.
	Duizendtallen.	
promessen en wisselbrieven	*f* 36,018	*f* 31,011
bankcredieten	〃 11,075	〃 9,198
vendu-papier	〃 5,841	〃 4,126
	f 52,934	*f* 44,335

De nieuw gesloten beleeningen, gesplitst naar den aard van het onderpand, bedroegen:

	1876/77.	1877/78.
	Duizendtallen.	
effecten	*f* 225	*f* 519
invoerartikelen	〃 192	〃 264
uitvoerproducten	〃 10,935	〃 11,348
diversen	〃 3,617	〃 801
	f 14,969	*f* 12,932

Het op hypotheek geplaatste deel van het kapitaal der Bank bedroeg ult°. Maart 1878 *f* 1,876,000; in staatsschuld was op dat tijdstip belegd *f* 495,563.

De standaardrente (het disconto voor één- tot driemaandspapier) bleef gedurende het geheele jaar onveranderd op 5 pCt.; over 1876/77 was de gemiddelde noteering 6.99 en over 1875/76 7.08 pCt. De beleeningsrente onderging mede geene verandering; zij bleef 5 pCt. voor invoerartikelen en effecten, en 4 pCt. voor artikelen van uitvoer, goud en zilver.

De metaalvoorraad wisselde af tusschen *f* 27,530/m. en *f* 34,210/m., de dadelijk opeischbare schuld (bankbiljetten, bankassignatiën en saldo's van rekeningen-courant) tusschen *f* 38,466/m. en *f* 43,859/m. Het gemiddeld bedrag der biljetten-circulatie was *f* 38,707/m., van de omloopende assignatiën *f* 2,012/m. en van de rekening-courant-saldo's *f* 319/m., te zamen *f* 41,038/m. Van deze loopende verbindtenissen moest, ingevolge het octrooi, 40 pCt. of *f* 16,415/m. door specie gedekt zijn, terwijl de gemiddelde voorraad bedroeg *f* 32,380/m., zoodat een beschikbaar specie-saldo van *f* 15,965/m. overbleef.

Onder den metaalvoorraad bij het einde van 1877/78 bevond zich aan tienguldenstukken eene waarde van *f* 489,250. Dit goud werd niet in den gewonen omloop gebracht, maar als handelswaar tegen een agio van 2½ pCt. van de hand gezet. In het geheel werden 3,644 stuks verkocht.

De Bank leed een verlies van ruim 2½ ton gouds, ten gevolge van faillissementen, waarin zij betrokken was. Na aftrekking van dit verlies, van de onkosten en van de afschrijving op gebouwen en inventaris, bleef van de bruto-winst a *f* 934,295 beschikbaar *f* 364,052. Aan de aandeelhouders werd uitgekeerd 6 pCt. van het kapitaal der Bank, groot *f* 6 millioen, tegen $13^3/_{10}$ pCt. over 1876/77. Gedurende het vijftienjarig tijdvak (1863/64 tot 1877/78), verloopen sedert het stamkapitaal op genoemd bedrag werd gebracht, is door de aandeelhouders een gemiddeld dividend van ruim $10^1/_3$ pCt. genoten.

Het reservefonds bedroeg, als in 1876/77, *f* 418,033.

LANDBOUW, BOSCHWEZEN, VEETEELT. Zie blz. 176 volgg. van het *Verslag* en de daarbij behoorende bijlagen.

Op Java en Madura (Pamakassan).

L a n d b o u w. 1°. *Inlandsche Landbouw.*

Op gronden, gebleven ter beschikking van de bevolking. Ongerekend

de Vorstenlanden en de particuliere landerijen, bedroeg de uitgestrektheid der voor geregelde cultuur ontgonnen bouwvelden in:

1870......2,427,481	bouws.	1874......2,544,711	bouws.
1871......2,404,775	〃	1875......2,577,297	〃
1872......2,479,735	〃	1876......2,746,044	〃
1873......2,497,447	〃	1877......2,770,954	〃

In 1876 bleven 174,798, in 1877 174,285 bouws onbeplant. Daarentegen werden voor twee oogsten in hetzelfde jaar gebezigd, in 1876, 897,062, in 1877, 899,314 bouws, en buiten de geregelde bouwvelden nog in cultuur genomen, in 1876, 125,203 bouws droge gronden, in 1877, 132,349 bouws. In het geheel werden alzoo in die jaren achtereenvolgens beplant 3,593,511 en 3,628,332 bouws (de tweede aanplant afzonderlijk gerekend), waarvan in 1876 65.27 pCt. met padi en 34.73 pCt. met andere eenjarige gewassen, in 1877 respectievelijk 65.84 en 34.16 pCt.

De rijstcultuur gaf de volgende uitkomsten:

	Uitgestrektheid der velden, met padi beplant (bouws), als eerste gewas.	als tweede gewas.	Vermoedelijke opbrengst. Pikols.	Gem. hoogste en laagste marktprijzen.
1870	2,064,154	59,948	46,164,784	*f* 3.28½—3.24½
1871	2,076,057	71,410	47,288,920	〃 3.30½—2.23
1872	2,136,757	81,001	47,353,235	〃 3.99½—2.53
1873	2,203,291	142,143	52,244,503	〃 4.65 —2.13
1874	2,182,146	122,302	57,843,357	〃 5.06 —2.41
1875	2,092,152	91,531	56,152,711	〃 5.60 —2.50
1876	2,247,490	98,210	56,696,065	〃 6.00 —2.50
1877	2,291,135	97,899	55,764,418	〃 6.25 —1.00

De gemiddelde productie per bouw (in pikols) bedroeg van alle met padi beplante velden: in 1877 23.34, tegen 24.17 in 1876; van de geslaagde aanplantingen alleen: 24.77 in 1877, tegen 25.03 in het voorafgaande jaar.

In belangrijker mate nog dan de rijstcultuur is in de laatste jaren de teelt van andere voedingsgewassen, waaronder in de eerste plaats djagong en katjang, toegenomen. In 1876 en 1877 waren met die gewassen beplant (de mislukte velden niet medegerekend) 1,032,541 en 1,004,462 bouws, waarvan in laatstgenoemd jaar 403,801 bouws met djagong, 140,912 met verschillende soorten van katjang en 459,749 met andere soorten van voedingsgewassen, zooals: ketela, ketimoen, kedele, tales enz.

De *Klappercultuur*, door het bestuur aangemoedigd, breidde zich

weder uit. De prijzen liepen in de verschillende gewesten uiteen: voor de olie van *f* 25 tot *f* 55 per pikol, voor de noten van *f* 2.50 tot *f* 12 per 100 stuks.

De *Tabaksteelt* had in de gouvernementslanden plaats op 55,201 bouws [1]), zoo voor de inlandsche markt als ten behoeve van Europeesche ondernemers. De voor deze cultuur meest belangrijke gewesten Rembang, Bezoeki en Kadoe komen in dat cijfer voor met 25,318 bouws.

In de 15 gewesten, waar *Katoen* (kapas) werd verbouwd, besloegen de aanplantingen 26,595 [1]) bouws, waarvan alleen in Samarang 9,645. Voor zoover opgaven ontvangen zijn, was de opbrengst het grootst in Kediri, waar gemiddeld 5¾ pikols per bouw verkregen werden, en in Madioen, waar de gemiddelde productie 4 a 6 pikols per bouw bedroeg.

Indigo werd in de gouvernementsresidentiën geplant op 12,943 bouws [1]). De bevolking maakt weinig werk van de indigo-teelt, ofschoon zij onder de meest winstgevende cultures gerekend kan worden. In Soerabaija en Kediri schatte men de zuivere winst per bouw op *f* 100, in Probolinggo op *f* 120 a 130.

De *Suikercultuur* als volkscultuur wordt in de meeste gewesten op de erven gedreven. Volgens de opgaven in bijlage OO werden overigens 18,356 bouws voor eigen cultuur met suikerriet beplant. De aanplant was het belangrijkst in Soerabaija, Cheribon en Japara (3,897, 2,601 en 2,497 bouws).

2°. *Gouvernementscultures.* De koffie-oogst van 1877 is alleszins bevredigend te noemen, wanneer men in aanmerking neemt, dat die van 1876 buitengewoon groot was en dat zeer ruime oogsten meestal door slechte gevolgd worden. In den hieronder volgenden staat zijn de voornaamste uitkomsten der koffiecultuur aangewezen. De cijfers betreffende het getal vruchtdragende boomen hebben echter, zooals gebleken is, slechts eene zeer betrekkelijke waarde. Eene algemeene en nauwgezette opneming van de gouvernementsaanplantingen in de residentie Samarang heeft doen zien, dat daar ruim 4 millioen boomen minder aanwezig waren dan de liggers vermeldden. Ook in andere streken is bij de inspectiën in den laatsten tijd bevonden, dat plantsoenen, die reeds sedert lang niets meer hadden afgeworpen, nog als vruchtdragend geboekt stonden. „Nu hierop de aandacht

1) De mislukte velden niet medegerekend.

gevestigd is," zegt het *Verslag*, „mag verwacht worden, dat in het vervolg meer naauwkeurigheid zal worden betracht." Onder de opgegeven opbrengst is de levering uit de Vorstenlanden begrepen.

	Vruchtdr. boomen.	Opbrengst in pikols.	Netto prijs per pikol, in Ned. geveild.
1868	234,051,454	588,616	*f* 36.67
1869	231,009,460	962,800	〃 38.76
1870	214,553,997	986,038	〃 36.73½
1871	225,819,430	446,304	〃 39.34½
1872	226,927,481	985,961	〃 48.36⁶/₁₀
1873	239,079,225	773,920	〃 60.36³/₁₀
1874	238,838,333	1,031,989	〃 63.91⁴/₁₀
1875	237,385,018	493,420	〃 62.98
1876	238,187,768	1,266,196	〃 57.99¹/₁₀
1877	228,270,821	875,410	〃 58.03⁸/₁₀

Het getal huisgezinnen, op Java, met uitzondering van Soerakarta en Djokjokarta, bij de koffiecultuur ingedeeld, bedroeg: in 1874 619,180, in 1875 675,397, in 1876 673,825, in 1877 712,663.

Gemiddeld heeft het pikol koffie aan het Gouvernement gekost tot aan de afscheeppakhuizen:

In 1870	*f* 14.48	In 1874	*f* 16.68
〃 1871	〃 15.97	〃 1875	〃 17.25½
〃 1872	〃 15.47	〃 1876	〃 16.11½
〃 1873	〃 15.80	〃 1877	〃 16.91

Onder de kosten der koffie, aan het Gouvernement geleverd, komt voor als inkoopsprijs, aan de bevolking betaald, (*f* 14 per pikol, voor inferieure koffie *f* 7) [1]): *f* 12,929,733 in 1877, *f* 17,974,626 in 1876, *f* 7,333,857 in 1875, *f* 15,074,609 in 1874.

Omtrent den aanplant enz. in de *geregelde* koffieplantsoenen op Java worden de volgende mededeelingen gevonden:

	Aanwezig in den aanvang van 1877.	Voor afschrijv. in 1877 bestemd.	Vermoedelijk in 1877/78 bij te planten.	Vermoedelijk in den aanv. van 1878 aanwezig.
Vruchtdr. boomen	118,345,758	13,509,756	——	175,603,180
Jonge boomen	51,614,675	134,025	19,286,528	

Bovendien waren in bosschen, paggers en kampongs, ongerekend de nog niet vruchtdragende boomen, volgens schatting, ongeveer 110 millioen boomen aanwezig.

1) Voor de koffie uit Soerakarta en Djokjokarta wordt bovendien *f* 11 per pikol als belasting aan de vorsten te goed gedaan. De hoofden van het Mangkoe-Negorosche en van het Pakoe-Alamsche huis, die zelf het product leveren en geen belasting aan de vorsten verschuldigd zijn, ontvangen de volle *f* 25 per pikol.

Geveild werden de volgende hoeveelheden:

In Nederland:

	Verkochte hoeveelheid, in pikols.	Uitgeleverde netto kilogrammen.	Gemiddelde opbrengst per ½ kilogr. Bruto.	Netto.
1873	700,764	41,900,876	*f* 0.56[20]	*f* 0.50[48]
1874	750,048	44,828,086	" 0.58[90]	" 0.53[47]
1875	756,147	45,239,393	" 0.58[06]	" 0.52[68]
1876	750,155	44,741,029	" 0.53[74]	" 0.48[65]
1877	901,063	53,709,097	" 0.53[65]	" 0.48[50]

In Februari, Maart, Mei, Juni, Juli en Augustus 1878 werd voor 5,587,096, 5,636,174, 5,578,581, 5,967,233, 5,508,846 en 5,517,375 netto kilogram gemiddeld zuiver per ½ kilogram gemaakt 47[34], 44[25], 47[26], 47[53], 42[50] en (voorloopige opgave) 46[80] cent.

In Indië:

	Verkochte hoeveelheid, in pikols.	Opbrengst. Totaal.	Gem. bruto p. pikol.
1873	100,000	*f* 5,690,910	*f* 56.90[91]
1874	100,000	" 5,431,580	" 54.31[58]
1875	100,000	" 6,103,560	" 61.03[56]
1876	100,000	" 4,869,928	" 48.69[92]
1877	100,000	" 5,503,200	" 55.03[20]

Het *Koloniaal Verslag* van 1878 bevat voor het eerst eene opgave van de fictieve netto opbrengst, per ½ kilogram, van de koffie, op Java verkocht. Zij betreft de veilingen van 1876 en 1877. In eerstgenoemd jaar bedroeg die opbrengst gemiddeld 41[25], in het laatste 46[43] cent; de gemiddelde bruto prijzen waren 39[42] en 44[55] cent [1]).

Zie verder *Verslag*, blz. 180 volgg., en bijlagen PP en QQ.

Suikercultuur. Aan de mededeelingen, blz. 185 volgg., en bijlage RR ontleenen wij het volgende omtrent deze cultuur, na vooraf te hebben aangemerkt, dat de productie voor enkele ondernemingen niet nauwkeurig kon worden opgegeven, en de uitgestrektheid der beplante bouws, voor zooveel de vrijwillige aanplantingen betreft, meest bij gissing is bepaald.

---

1) Bij de berekening der netto prijzen zijn — na aftrek van *f* 0.10 per pikol wegens die onkosten, welke ook komen in mindering van de bruto ontvangsten hier te lande — in het voordeel van den veilingsprijs te Batavia gebracht het uitvoerrecht, *f* 3 per 100 kilogram, en het koersverschil, waarvoor te stellen is 1 pCt., dewijl de kosten der uitzending van specie of der afgifte van wissels gemiddeld op dat bedrag komen te staan. Eene vergelijking op dezen grondslag geeft over beide jaren eene uitkomst in het nadeel der veilingen op Java, doch in 1877 was dit verschil veel minder groot dan in 1876. Het *Verslag* doet echter opmerken, dat eene vergelijking tusschen den verkoop hier te lande en op Java niet wel te maken is, al ware het alleen omdat, bij het gemis eener behoorlijke sorteering van de op Java geveilde koffie, de opbrengsten van dezelfde soorten niet tegenover elkander gesteld kunnen worden.

	1875.	1876.	1897.
Getal suikerondernemingen	95	95	95
Suikerrietplantende huisgezinnen	221,508	219,919	216,896
Uitgestr. v. d. aanplant, in bouws	42,281	41,704	42,256
Opbrengst in pikols .... p. m.	2,568,991	2,707,379 [1])	2,872,291
〃 per bouw, in pikols	61.04½	65.75	67.97

Van de opgegeven uitgestrektheid der suikerrietvelden werden voor den oogst van elk jaar 38,605 bouws door tusschenkomst van het Gouvernement beplant; vrijwillig werden beplant: voor den oogst van 1875 ruim 3,376 bouws, van 1876 ruim 3,099 bouws, van 1877 ruim 3,651 bouws.

De uitgaven, door het Gouvernement voor den aanplant te doen, bedroegen: in 1876 *f* 6.455,633, in 1877 *f* 6,795,736, waarvan te betalen aan de bevolking, wegens

	1876.	1877.
schadeloosstelling voor het tijdelijk afstaan van haren grond	*f* 1,628,350	*f* 1,669,092
loon voor aanplant, onderhoud en bewaking	〃 4,138,030	〃 4,449,317
Totaal	*f* 5,766,381	*f* 6,118,409

Daarentegen was van de fabrikanten te ontvangen:

	1876.	1877.
cijns wegens den gouvernementsaanplant	*f* 3,920,749	*f* 4,019,749
〃 〃 〃 vrijen aanplant	〃 76,200	〃 90,300
compensatie voor de kosten van aanplant enz.	〃 6,332,017	〃 6,645,468
Totaal	*f* 10,328,967	*f* 10,755,517

benevens, in beide jaren, 10,653 pikols suiker als verplichte levering van de onderneming Soerawinangon in Cheribon, de eenige, wier contract niet door de wet van den 21 Juli 1870 (*Stbl.* n°. 136) beheerscht wordt en die dus nog op de oude voorwaarden werkt.

Kinacultuur. Zie blz. 187 volgg. van het *Verslag*, benevens bijlagen SS en TT.

De stand der plantsoenen wordt opgegeven als volgt:

	Planten in de kweekerijen.	Planten in den vollen grond.
1871	534,451	1,379,887
1872	382,169	1,705,542
1873	250,200	1,694,690
1874	223,300	1,771,850
1875	165,918	1,832,451
1876	264,378	1,845,483
1877	312,518	1,835,602

1) Productie van slechts 94 ondernemingen; van eene kon zij niet opgegeven worden.

De oogst van 1877 heeft 49,497 kilogram bast opgeleverd. Kinapoeder is voor de Europeesche markt niet bereid; de afval werd onbewerkt (als gruis) verzonden, omdat voor gruis betere prijzen dan voor poeder worden gemaakt.

De *veilingen* te Amsterdam gaven de volgende resultaten:

	Getal verkochte kil.		Verkregen prijs per ½ kil., gemiddeld over de geheele hoeveelheid	
	kinabast.	kinapoeder.	kinabast.	kinapoeder.
1875	22,318	5,583	*f* 1.44^{11}	*f* 0.71^{23}
1876	31,523	7,748	〃 1.62^{31}	〃 0.57^{95}
1877	41,556	272	〃 2.20^{63}	〃 0.65^{385}
1878	46,300	—	〃 1.03^{20}	〃 —

De zuivere opbrengst van alle tot in Juli 1877 gehouden kinaveilingen is geweest, als volgt:

1870..........	*f* 1,935	1875..........	*f* 64,103
1872..........	〃 15,552	1876..........	〃 100,955
1873..........	〃 27,799	1877..........	〃 171,423
1874..........	〃 30,294		

3°. *Landbouwondernemingen, uitsluitend op contracten met de bevolking berustende* (*Kol. Verslag*, blz. 189 volgg., en bijlagen UU en VV).

Suikerfabrieken. Bij het einde van 1877 waren op Java en Madura 50 vrije suikerfabrieken, waarvan 5 tijdelijk gesloten. Van 2 is de productie onbekend. De 43 overige ondernemingen hadden te zamen eene opbrengst van 430,077 pikols. Dooreengerekend maakten de 42 fabrieken, wier aanplant voor den oogst van 1877 is opgegeven, eene productie van 48,80 pikols per bouw.

Over het algemeen worden de gronden, voor den aanplant benoodigd, door de fabrikanten van de bevolking gehuurd (verg. het aangeteekende op blz. 230). De gronden worden bij taak of in daghuur bewerkt en onderhouden; soms geschiedde de bewerking en beplanting bij aanneming (door Chineezen). In Japara, Probolinggo en Kadoe wordt nog voor een klein gedeelte het riet verkregen door opkoop van de bevolking, die het voor eigen risico geplant heeft.

Tabaksondernemingen. In 1877 werden op Java 6 nieuwe tabaksondernemingen gevestigd, 2 opgeheven en 3 met andere vereenigd; 1 werd in twee ondernemingen gesplitst. Bij het einde van het jaar bedroeg haar getal 166 (die op perceelen, in huur of in erfpacht afgestaan, op particuliere landen en in de Vorstenlanden niet medegerekend). Van dezen verkregen 123 eene productie van 10,382,203 kilogram; door 16 werd niet gewerkt, terwijl van 27 geene opgaven

ontvangen werden. In 1876 hadden 145 ondernemingen eene opbrengst van 12,048,779 kilogram, in 1875 en 1874 produceerden 124 en 117 ondernemingen 10,544,650 en 11,621,828 kilogram.

Voorts wordt nog melding gemaakt van ondernemingen voor den opkoop en de bereiding van de koffie der bevolking ter inlevering in de pakhuizen, in Pasoeroean, de Preanger regentschappen en Japara; van 30 rijstpelmolens in de Preanger regentschappen, Krawang en Cheribon; van 3 theefabrieken in de Preanger regentschappen, waarvan 1 eene opbrengst had van 53,500 kilogram; van 2 indigo-ondernemingen in Bagelen (van de Nederlandsche Handelmaatschappij) en Pekalongan, en van 2 rameh-fabrieken in Pekalongan en Samarang.

4°. *Landbouw op gronden, door het Gouvernement in huur of in erfpacht afgestaan.* Bijlage WW van het *Verslag* geeft een overzicht betreffende de landbouwondernemingen, bij het einde van 1877 wettig gevestigd op verhuurde of in erfpacht afgestane woeste gronden, verdeeld in 259 perceelen, te zamen groot 90,801 bouws (zie boven *Agrarische aangelegenheden; afstand van grond*).

Voor zoover de gegevens strekken, worden in de volgende tabel medegedeeld de uitkomsten der voornaamste cultures, in 1877 verkregen. Het teeken — in de kolom „Opbrengst" duidt aan, dat de aanplant nog geen product opleverde.

	Beplante bouws.	Opbrengst. Pikols.		Beplante bouws.	Opbrengst. Kilogr.
Koffie....	25,418	59,637	Tabak.....	457	116,226
	?	1,420		?	53,750
	1,342	?		136	?
	2,004	—		40	—
Suiker....	989	93,346	Thee......	4,275	1,505,000
	?	1,800		325	?
	206	—		80	—

	Beplante bouws.	Opbrengst. Pikols.
Padi en andere inlandsche gewassen	1,297	30,073, benevens 25 tjaings padi, 32 djagong, 30 djarak.
	?	3,239 padi.
	1,270	?
	10	—

Bovendien waren 540 bouws met padi en tabak bezet, doch het cijfer der opbrengst van het eerste gewas is niet genoemd.

De opgegeven productie omvat mede het suikerriet, de tabak en

de thee, in den omtrek der perceelen door de bevolking, ten behoeve der ondernemers, op hare eigen velden geteeld, of verkregen op gronden, van haar gehuurd.

Kina-aanplantingen bestonden op 7 perceelen; 6 plantsoenen besloegen 41 bouws.

Met klappers, hout, bamboe, pisang en tuingroenten waren ongeveer 222 bouws bezet; 25 bouws brachten 10,000 klappers op. De teelt van kapok, die op één perceel voorkwam, gaf een oogst van 10 pikols.

De vorenstaande opgaven hebben betrekking tot de exploitatie van 198 perceelen. Omtrent de productie der overige bebouwde gronden is niets vernomen. Drie perceelen (752 bouws) zouden gebezigd worden tot weideplaats, veefokkerij en paardenstoeterij.

5°. *Landbouw op landen, aan particulieren in eigendom afgestaan.* Zie blz. 194 volgg. van het *Verslag.*

De meeste dezer landen zijn uitsluitend bestemd voor de teelt van inlandsche gewassen: padi, klappers, enz., doch alleen ten aanzien van die, welke producten voor de Europeesche markt leveren, evenwel niet omtrent alle, werden opgaven betreffende de opbrengst ontvangen. De totalen der medegedeelde productie-cijfers over 1877 zijn, als volgt: 97,792 pikols suiker, 19,976 pikols koffie, 798,668 kilogr. thee, 625 kilogr. tabak, 3,004 kilogr. cacao, 3,193 kilogr. kina, 229 pikols notenmuskaat, 43 pikols foelie en 758 kilogr. vanille.

Aangaande de productie der landerijen beoosten de Tjimanak is weder weinig vernomen. Als in 1876 zijn van een particulier land in Tagal, naar gezegd werd, 23,500, in Japara 3,000 pikols suiker verkregen. Vier landen in Samarang gaven eene opbrengst van 627 pikols koffie; één leverde bovendien nog op 130 kilogr. cacao, 16 pikols notenmuskaat en 4 pikols foelie. Een ander land in hetzelfde gewest zou 500 kilogr. tabak hebben opgebracht. Op een elftal Soerabaijasche landerijen, die in 1876 10,855 pikols suiker afwierpen, werden, voor zoover bekend, in 1877 11,194 pikols geoogst.

6°. *Landbouw op verhuurde landen in Soerakarta en Djokjokarta.* Zie blz. 196 van het *Verslag* en bijlagen XX en IJ IJ.

Van de 168 ondernemingen in Soerakarta, in bijlage XX vermeld, bedroeg de uitgestrektheid 263,191 bouws; die der 54 ondernemingen in Djokjokarta (bijlage IJ IJ) kon niet met juistheid worden opgegeven, dewijl 2 nooit behoorlijk waren opgemeten en de

juiste grootte van de gronden, tot uitbreiding van bestaande ondernemingen gehuurd, nog niet bekend was. Voor de eersten moest een jaarlijksche pachtschat van *ƒ* 790,189 betaald worden; voor de laatsten bedroeg de pacht: in geld *ƒ* 514,154, in producten: 9,029 pikols rijst, 1,041,900 katti's gras, 3,833 flesschen olie en 360 klappernoten.

De opgegeven opbrengst van 137 ondernemingen in Soerakarta was: 235,696 pikols suiker, 121,480 kilogr. indigo, 992,053 kilogr. tabak en 103,154 pikols koffie; van 43 ondernemingen in Djokjokarta: 258,998 pikols suiker, 295,413 kilogr. indigo, 95,000 kilogr. tabak, 275 pikols koffie en 14,400 klappernoten.

Boschwezen. Zie *Verslag*, blz. 196 volgg., en bijlage ZZ.

In 1876/77 zijn 1,737 bouws uitgekapte perceelen of gronden, waarvan het houtgewas in vroeger tijd door de bevolking was vernield, met djati beplant. De aanplant van eucalyptus, eene snelgroeiende en deugdzame houtsoort, op kaal gekapte berghellingen in de Preanger regentschappen, Kadoe en Bagelen werd weder uitgebreid en elders in hooge bergstreken aangevangen; in lagere streken werd de cultuur van het Sumatrasche ijzerhout (cassia florida) voortgezet of is daarmede een begin gemaakt.

Op de boschperceelen, die tot exploitatie, met vrije beschikking over het gevelde hout, in pacht zijn uitgegeven, werd gekapt 50,309 kub. meter timmerhout, en eene aanzienlijke hoeveelheid brandhout verkregen. De zoogenaamde uitdunningsperceelen leverden den ondernemers 11,440 kub. meter klein timmerhout en brandhout op. Na bekomen vergunning werd door particulieren 7,667 kub. meter houtwerken en brandhout gekapt en verzameld.

De verschillende inkomsten uit 's lands bosschen bedroegen te zamen *ƒ* 580,394. Bovendien werd verkregen eene houtmassa van 30,643 kub. meter voor de openbare werken (ongerekend eene niet onbelangrijke hoeveelheid aangehaald en verbeurd verklaard hout), vertegenwoordigende eene tariefswaarde van *ƒ* 719,661, waarvan ongeveer de helft gekapt door aannemers, die voor kap-, sleep- en vervoerloon *ƒ* 328,936 ontvingen.

Veeteelt. Volgens de opgaven omtrent de sterkte van den veestapel, bedroeg deze in:

	1875.	1876.
buffels	2,680,767	2,710,354
runderen	1,682,900	1,693,973
paarden	615,494	611,952

Aan de cijfers over 1875 ontbreken die der buffels en runderen in de afdeeling Pandeglang (Bantam), terwijl in den staat over 1876, bij gemis van gegevens, voor Kadoe de opgaven van het vorige jaar behouden zijn. Voor eenige der overige gewesten is de sterkte van eene of meer veesoorten over 1876 veel hooger of lager opgegeven dan over 1875, zonder dat de redenen der belangrijke vermeerdering of vermindering zijn toegelicht.

Buitenbezittingen. Uit de menigvuldige opgaven op blz. 199 volgg. van het *Verslag* nemen wij het volgende over.

In 1877 zijn door de Indische regeering bepalingen vastgesteld, ten doel hebbende om de koffiecultuur ter Westkust van Sumatra zonder toepassing van dwang in stand te houden en te ontwikkelen. Omtrent den omvang der in dat gouvernement bestaande plantsoenen ontbreken vertrouwbare gegevens. Als eerste maatregel om die te verkrijgen, is eene jaarlijksche opgave van de bijplantingen voorgeschreven. Gedurende 1877 zijn 5,778,916 boomen aangeplant. De opbrengst van den oogst bedroeg 175,034 pikols, dat is slechts 7,835 pikols minder dan in 1870, toen een buitengewone oogst verkregen werd, en 52,662 meer dan het gemiddelde voor de zes tusschenliggende jaren.

De te Padang gehouden koffieveilingen liepen als volgt af:

	1875.	1876.	1877.
Hoeveelheid pikols	138,200	121,200	164,200
Opbrengst	*f* 8,947,290	*f* 6,250,280	*f* 9,365,900
Gemiddeld per pikol..	*f* 64.74$^1/_6$	*f* 51.57	〃 57.03^9

In Maart en Juni 1878 werd van 50,800 pikols gemiddeld per pikol gemaakt *f* 51.95^6.

De koffieaanplantingen gaven in 4 afdeelingen der Lampongsche districten eene opbrengst van 1,034 pikols; in Menado werden ruim 14,000 pikols in 's lands pakhuizen geleverd. Volgens eene opgave van de Kamer van koophandel te Makasser, het middelpunt van den koffiehandel in den geheelen oostelijken archipel, werden aldaar in 1877 alleen uit de gouvernementslanden van Celebes (en uit Gorontalo) omstreeks 70,000 pikols aangebracht, terwijl de aanvoeren uit de Vorstenlanden van Celebes op 25,000 te stellen waren, die uit de oostelijke rijken van Bali, zoomede uit Lambok, Soembawa en Boeton op 7,000 en die uit Portugeesch Timor op 18,000 pikols, in het geheel alzoo 120,000 pikols, vertegenwoordigende tegen *f* 50

per pikol, den gemiddelden marktrijs te Makasser, eene waarde van *f* 6 millioen. Slechts ongeveer ¼ dezer koffie wordt over Singapore of over Java uitgevoerd; al het overige gaat rechtstreeks naar Europa of naar plaatsen bewesten de Kaap de Goede Hoop. De uitvoeren uit het gouvernementsgebied bedroegen in 1875 73,269, in 1876 77,299, in 1877 74,042 pikols. Van Palembang-koffie zouden, volgens de opgaven van het tolkantoor te Batavia, aldaar in 1875, 1876 en 1877 achtereenvolgens zijn aangebracht 11,042, 17,837 en 33,864 pikols.

Omtrent de uitkomst der rijstteelt zijn geene cijfers medegedeeld. Alleen wordt vermeld, dat de belastbare productie in de gouvernementslanden van Celebes 466,610 pikols heeft bedragen.

De peperoogst leverde in 4 afdeelingen van de Lampongsche districten 9,457, op Banka 138 pikols; in Riouw bedroeg de opbrengst der peper- en gambierplantages, naar werd opgegeven, 130,000 pikols witte en 252,000 pikols zwarte peper en 1,100,000 pikols gambier, doch het is niet wel aan te nemen, dat deze hooge cijfers juist zouden kunnen zijn.

De productie der notenmuskaat wordt voor de 34 perken op de Banda-eilanden gesteld op 16,814 pikols noten (uit den dop) en 3,079 pikols foelie, tegen 9,565 en 2,654 pikols in 1876. De berekende waarde van den uitvoer in 1877 was *f* 2,168,039, van dien in 1876 *f* 1,630,757. Volgens eene ruwe schatting, bestonden de notenplantsoenen op de perken uit 270,300 vruchtdragende en 205,800 jonge boomen. In de Minahassa zou het getal boomen, daaronder niet begrepen de aanplantingen van bijzondere ondernemingen, bij het einde van 1877 267,400 bedragen hebben. Op Ternate leverden de in het wild groeiende bosschen omstreeks 150 pikols noten. De uitvoer van Sumatra's Westkust, die in 1876 2,111 pikols noten en 452 pikols foelie bedroeg, daalde in 1877 tot 1,426 en 178 pikols. Van Ambon werden uitgevoerd 485 pikols noten en 61 pikols foelie.

Ten aanzien der uitkomsten, verkregen door de in exploitatie zijnde ondernemingen, wettig gevestigd op woeste gronden, in huur of in erfpacht afgestaan (zie boven), blijkt uit bijlage AAA o. a. het volgende. Voor 6 ondernemingen in het gouvernement van

Sumatra's Westkust bedroeg de oogst 60 pikols padi en 1,091 pikols koffie; de onderneming op Celebes gaf eene opbrengst van 200 bossen padi en eenige klappers; door ééne in Amboina werden 350 klappers geoogst; 4 hadden nog geen product. Een perceel was nog niet in ontginning.

Omtrent de ondernemingen van Europeesche landbouwnijverheid ter Oostkust van Sumatra waren de verkregen opgaven zoo onvolledig, dat zij in Indië niet voor mededeeling geschikt zijn geoordeeld. De toegezegde betere gegevens waren, bij het opmaken van het *Verslag*, hier te lande nog niet ontvangen. Bij het einde van 1876 telde men 27 ondernemingen in Deli, 32 in Langkat en 15 in Soedang; op het eiland Bengkalis, behoorende tot het rechtstreeksch grondgebied van het Gouvernement, verkregen 3 ondernemers in 1877 de benoodigde gronden in erfpacht. Het product der tabaksaanplantingen wordt schier uitsluitend naar Nederland verscheept. Volgens makelaarsopgaven, zijn de aanvoeren hier te lande van 3,144 pakken (elk van ruim een pikol), in 1870, gestegen tot 28,947, in 1876. Gerekend naar den algemeenen middelprijs, vertegenwoordigde de aanvoer in eerstgenoemd jaar eene waarde, in rond cijfer, van een half millioen, in het laatstgenoemde van 6½ millioen gulden.

Van de particuliere koffieondernemingen in Menado bezaten de drie belangrijkste eene aanplanting van 185,000, 102,000 en 83,000 boomen. De ondernemingen voor den opkoop van tabak in de Minahassa waren ten getale van 4. Uit de oogsten van 1874, 1875 en 1876 zijn hier te lande achtereenvolgens ingevoerd 440, 964 en 1,861 pakken, waaronder vermoedelijk ook eenig product van Ceram.

Voor verdere bijzonderheden verwijzen wij naar het *Kol. Verslag*.

MIJNBOUW. Zie, behalve het *Koloniaal Verslag*, blz. 209 volgg., het *Jaarboek voor het Mijnwezen in Nederlandsch Indië*.

Tinontginningen. *Ontginning van gouvernementswege.*

De productie der tinmijnen op Banka en het getal arbeiders in de twee laatste jaren blijken uit het volgende overzicht.

	Gouvernements-mijnen.		Part. mijnen en tra-smelters.		Totaal.	
	1876.	1877.	1876.	1877.	1876.	1877.
Hoeveelheid tin, in 's lands pakh. ontvangen (pikols)...	47,678	33,410	15,234	11,497	62,912	44,907

Getal mijnwerkers.	1876.	1877.	1876.	1877.	1876.	1877.
Deelhebbers............	2,428	2,355				
Jaarlooners.............	3,542	4,024	1,232	1,189	7,879	8,302
Kolenbranders.............	677	734				

In het tienjarig tijdvak van 1867—76 werden gemiddeld 's jaars 68,607 pikols tin ingeleverd.

Het tin uit de gouvernementsmijnen kwam het Gouvernement te staan op *f* 28.64, dat uit de particuliere ondernemingen op *f* 13.50, beide dooreengenomen gemiddeld op *f* 24.76 het pikol, tegen *f* 21.05, *f* 13.50 en *f* 19.22 in 1876.

Het getal verbeterde smeltovens vermeerderde met 6 en bedroeg 100 bij het einde van 1877. Zij leveren tot 73 pCt. uit het verwasschen erts en tot 48 pikols per smeltnacht; bij het gebruik der oude Chineesche ovens worden slechts 63 pCt. tin en 28 tot 30 pikols per nacht verkregen.

De tinveilingen hier te lande brachten gemiddeld op, per 50 kilogr.:

	Kilogram. Netto.	Gemiddelde opbrengst. Bruto.	Netto.
1875......	4,296,556	*f* 51.47	*f* 48.60
1876......	4,410,986	〃 45.09	〃 42.50
1877......	4,282,010	〃 41.57	〃 39.13

terwijl in Januari, Maart, Mei en Juli 1878 voor 574,236, 658,557, 635,044, 613,850 kilogram gemiddeld netto *f* 37.76, *f* 37.37, *f* 36.94 en (voorloopige opgave) *f* 36.73 werd gemaakt.

Particuliere ontginningen.

Billiton. De *Billiton-maatschappij* verkreeg in het boekjaar, eindigende voor de jaren tot en met 1875 ult°. Februari, voor 1876 en vervolgens ult°. April:

1871.......	47,318 pikols.	1875.......	62,808 pikols.
1872.......	49,850 〃	1876.......	62,063 〃
1873.......	54,371 〃	1877.......	59,532 〃
1874.......	50,979 〃	1878.......	61,794 〃

Het boekjaar 1875/76 liep, bij uitzondering, over 14 maanden (zie boven); de voor dat jaar opgegeven productie van 62,063 pikols komt alzoo overeen met eene productie van 53,197 in 12 maanden.

Als pachtschat (3 pCt. der productie) ontving het Gouvernement over 1876/77 1,785 pikols, waarvan de verkoop hier te lande zuiver opbracht *f* 80,698 of *f* 36.51 per 50 kilogram.

De mijnwerkers waren 3,789 (541 deelhebbers en 3,248 koelies)

in getal in 1876, 3,856 (529 deelh., 3,327 koelies) in 1877, 4,371 (502 deelh., 3,869 koelies) in 1878.

Op den 30 April 1878 waren 98 mijnen in ontginning. Het tin, door de Maatschappij te Batavia geveild, bracht in zes veilingen gemiddeld per pikol op: *f* 46.72, *f* 46.42, *f* 45.18, *f* 42.32, *f* 42.36 en *f* 43.70.

Siak (Oostkust van Sumatra). De toestand der tinonderneming van de Heeren VON HEDEMANN c. s., in de omstreken van Batoe Gadja, wordt zeer gunstig genoemd. De verkregen productie was van uitnemende kwaliteit, doch niet aanzienlijk. Eene tweede mijn werd in ontginning gebracht.

Kolenmijnen. Ontginning van gouvernementswege. De werkzaamheden ter voorbereiding van de nieuwe ontginning bij de mijn Oranje-Nassau (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) zijn voortgezet. Uit het midden der in den aanvang van 1877 gereed gekomen galerij werd naar beide zijden een dwarsgang gedreven, die bij het einde des jaars eene lengte van 79,90 meter had bereikt en drie kolenlagen, ter gezamenlijke dikte van 4,47 meter, doorsneed. De tijdelijke ontginning te Assahan leverde 3,208 ton; afgevoerd werd 3,172 ton. Op den 31 December 1877 bedroeg de nog aanwezige voorraad 2,035 ton, tegen 1,999 ton bij het einde van 1876.

ZOUT. De zoutaanmaak, die van 1871 af alleen op Madura plaats vindt, leverde in 1877 66,902 kojangs, tegen 38,400 in 1876, 37,337 in 1875 en 18,195 in 1874. Het debiet was, als volgt:

	Op Java en Madura.		In de Buitenbezittingen.	
	Kojans van 30 pikols.	Opbrengst.	Kojans.	Opbrengst.
1867	25,689	*f* 4,965,208	3,742	*f* 705,817
1868	25,946	〃 5,024,385	4,078	niet opgegeven.
1869	25,536	〃 4,945,796	5,317	〃 896,329
1870	27,660	〃 5,389,547	6,123	〃 1,061,511
1871	27,621	〃 5,364,692	4,978	〃 861,364
1872	26,477	〃 5,111,836	5,475	〃 944,610
1873	28,176	〃 5,395,585	4,803	〃 855,762
1874	29,428	〃 5,625,540	6,099	〃 1,049,935
1875	30,123	〃 5,703,453	6,532	〃 1,120,870
1876	27,234	〃 5,425,562	6,255	〃 1,073,393
1877	27,639	〃 5,514,377	6,313	〃 1,085,158

Aan de opgaven over 1873 ontbreken voor de Buitenbezittingen die van de Westerafdeeling van Borneo. Zie verder het *Verslag*.

HANDEL, SCHEEPVAART EN SCHEEPSBOUW. Zie het *Kol. Verslag*, bladz. 214 volgg., bijlagen CCC—FFF en de *Officieele Statistiek van Handel en Scheepvaart in Nederl. Indië* over 1875 en 1876.

De officieele statistiek van den Handel en de Scheepvaart en van de In- en Uitvoerrechten in Nederlandsch Indië is, sedert 1874, op eene andere wijze ingericht dan die over 1873 en vroeger, zoodat, onder andere, de invoeren niet meer voor Java en Madura en voor de Buitenbezittingen afzonderlijk aangeduid, maar voor al de bezittingen te zamen opgegeven zijn, terwijl onder de in- en uitgevoerde goederen thans ook voorkomen de doorgevoerde goederen, waarvan in de vroegere handelsstatistieken geen sprake was.

Omtrent de mate van juistheid, die aan de handelsstatistiek na 1873 is toe te schrijven, doet het *Verslag* opmerken, dat de opgaven alleen voor hetgeen binnen het tolgebied ingevoerd, of van daar uitgevoerd wordt vertrouwbaar te achten zijn, althans ten aanzien van de goederen, aan rechten onderworpen, omdat te lage aangifte van hoeveelheid of waarde strafbaar is gesteld, en het onderzoek naar de juistheid der aangifte met voldoende nauwkeurigheid geschiedt. Van goederen, niet aan rechten onderworpen, worden de hoeveelheden slechts ter loops onderzocht, en men is dus daaromtrent meer afhankelijk van den goeden wil der aangevers. Dit laatste is geheel en al het geval met de opgaven, welke in de vrijhavens gedaan worden aan de havenmeesters, wier aanteekeningen bovendien door het Departement van Financiën moeielijk kunnen worden gecontroleerd, dewijl die ambtenaren onder het Departement van Marine behooren.

De algemeene invoer in Indië was in 1875 en 1876, als volgt:

		Goederen.	Speciën.	Totaal.
1875	voor gouvernem.-reken.	*f* 3,774,817	*f* 4,245,000	*f* 8,019,817
	" particuliere "	" 108,173,223	" 9,479,213	" 117,652,436
	Totaal...	*f* 111,948,040	*f* 13,724,213	*f* 125,672,253
1876	voor gouvernem.-reken.	*f* 4,403,938	*f* 715,000	*f* 5,118,938
	" particuliere "	" 109,177,424	" 7,215,338	" 116,392,762
	Totaal...	*f* 113,581,362	*f* 7,930,338	*f* 121,511,700

De algemeene uitvoer:

1875	voor gouvernem.-reken.	*f* 41,474,490	*f* ——	*f* 41,474,490
	" particuliere "	" 130,768,924	" 4,832,552	" 135,601,476
	Totaal...	*f* 172,243,414	*f* 4,832,552	*f* 177,075,966
1876	voor gouvernem.-reken.	*f* 51,168,108	*f* ——	*f* 51,168,108
	" particuliere "	" 154,229,384	" 8,122,276	" 162,351,660
	Totaal...	*f* 205.397,492	*f* 8,122,276	*f* 213,519,768

De herkomst en bestemming der goederen en speciën, onder den algemeenen invoer en uitvoer begrepen, blijken uit de volgende opgaven.

ALGEMEENE INVOER.

In mill. guldens.

Landen van herkomst.	Voor Gouvernements-rekening. Goederen.		Speciën.		Voor particuliere rekening. Goederen.		Speciën.	
	1875.	1876.	1875.	1876.	1875.	1876.	1875.	1876.
Nederland	2,41	2,20	4,24	0,71	50,62	47,69	0,29	1,79
Andere landen buiten den Oost. Archipel	0,12	0,16	—	—	31,72	33,04	0,70	0,15
Oostersche Archipel:								
Singapore	1,24	2,03	—	—	25,44	27,63	8,45	5,11
andere gedeelten	—	—	—	—	0,36	0,78	0,02	0,14
Onbekend (strandgoed)	—	—	—	—	0,00	0,02	—	—
Totaal	3,77	4,40	4,24	0,71	108,17	109,17	9,47	7,21

ALGEMEENE UITVOER.

In mill. guldens.

Landen van bestemming.	Voor Gouvernements-rekening. Goederen.		Voor particuliere rekening. Goederen.		Speciën.	
	1875.	1876.	1875.	1876.	1875.	1876.
Nederland	41,47	51,16	69,47	80,42	2,48	6,46
Engelsch Kanaal (om orders) [1]	—	—	6,70	9,39	—	—
Andere landen buiten den Oost. Archipel	—	—	35,53	45,50	0,06	0,03
Oostersche Archipel:						
Singapore	—	—	18,37	16,26	2,21	1,54
andere gedeelten	—	—	0,68	2,64	0,07	0,07
Totaal	41,47	51,16	130,76	154,22 [2]	4,83	8,12

[1]) De verscheping „naar het Kanaal om orders" geschiedt om zoolang mogelijk vrij te zijn in het bepalen der eindbestemming van het product.

[2]) De belangrijke vermeerdering der uitvoerwaarde in 1876, die tegenover 1875 bijna $23\frac{1}{2}$ millioen gulden bedraagt, is hoofdzakelijk het gevolg van de hoogere waarde, waartegen de suiker en inzonderheid de tabak (voor de Europeesche markt) berekend is (in 1875 *f* 0.25 en *f* 0.60 per kilogr., in 1876 *f* 0.30 en *f* 1.50). Van beide artikelen werd, wel is waar, ook eene grootere hoeveelheid uitgevoerd dan in 1875, doch wanneer daarvoor dezefde prijzen werden berekend als in de handelsstatistiek van 1875, dan zou dit slechts eene vermeerdering geven van ruim 4 millioen gulden, terwijl nu de hoogere uitvoerwaarde voor de tabak ruim $15^{4}/_{10}$, en voor de suiker ruim $13^{9}/_{10}$ millioen gulden bedraagt.

In den particulieren goedereninvoer, behalve uit Nederland, (*f* 57,54 mill. in 1875 en *f* 61,48 mill. in 1876) werd als volgt gedeeld door:

	1875.	1876.		1875.	1876.
Engeland	14,33	13,83	Japan	0,10	0,00
Frankrijk	0,96	1,12	Manilla	0,62	0,61
Duitschland	0,46	0,10	Australië	1,03	1,35
Italië	0,01	—	Singapore	25,44	27,63
Amerika	2,41	2,13	Penang	0,31	0,54
Perzië	0,25	0,11	Malakka	0,00	0,10
Bengalen	0,27	0,11	Kokos-eilanden	0,02	0,04
Siam	2,20	6,76	Timor Dilly	0,02	0,09
Saigon	6,10	3,49	Andere landen	0,01	0,00
China	2,91	3,10	Onbekend (strandgoed)	0,00	0,02
Hongkong	—	0,25			

Van de door particulieren naar elders dan Nederland uitgevoerde goederen, ten bedrage van *f* 61,29 mill. in 1875 en *f* 73,80 mill. in 1876, zijn uitgevoerd naar:

	1875.	1876.		1875.	1876.
Engelsch Kanaal	6,70	9,39	Bengalen	0,01	0,02
Engeland	10,37	18,37	Siam	0,17	0,24
Frankrijk	1,14	3,28	China	1,11	0,87
Duitschland	0,00	0,04	Hongkong	0,02	0,05
Denemarken	0,57	0,04	Manilla	0,47	0,33
Rusland	0,00	0,20	Australië	7,39	8,70
Oostenrijk	0,01	0,43	Singapore	18,37	16,26
Italië	0,04	0,08	Penang	0,57	1,88
Spanje	0,05	—	Malakka	0,00	0,25
Amerika	13,46	12,28	Kokos-eilanden	0,01	0,01
Egypte	0,20	0,04	Timor Dilly	0,10	0,49
Perzië	0,44	0,45	Andere landen	0,00	0,01

De voornaamste invoeren voor rekening van particulieren hebben bestaan uit:

	1875.	1876.
Aardewerk	*f* 1,60 mill.	*f* 1,87 mill.
Eetwaren	〃 5,46 〃	〃 6,87 〃
Garens	〃 2,91 〃	〃 3,34 〃
Gedistilleerd	〃 1,44 〃	〃 1,67 〃
Gereedschappen en machineriën	〃 3,21 〃	〃 1,87 〃
IJzer en staal en dito werk	〃 2,79 〃	〃 2,54 〃
Steenkolen en cokes	〃 1,76 〃	〃 1,27 〃
Koper en koperwerk, pleet- en bronsw.	〃 1,14 〃	〃 1,18 〃
Kramerijen	〃 2,44 〃	〃 2,18 〃
Manufacturen	〃 46,72 〃	〃 42,52 〃
Meel	〃 1,60 〃	〃 2,50 〃
Opium	〃 1,27 〃	〃 2,28 〃
Petroleum	〃 2,71 〃	〃 2,32 〃

	1875.	1876
Rijst	f 11,80 mill.	f 14,65 mill.
Sigaren	〃 3,01 〃	〃 2,48 〃
Thee	〃 0,92 〃	〃 1,51 〃
Was	〃 1,81 〃	〃 1,28 〃
Wijnen	〃 2,21 〃	〃 2,77 〃

En hiervan uit Nederland:

	1875.	1876.
Aardewerk	f 0,54 mill.	f 0,92 mill.
Eetwaren	〃 2,53 〃	〃 2,83 〃
Garens	〃 2,04 〃	〃 2,23 〃
Gedistilleerd	〃 1,10 〃	〃 1,26 〃
Gereedschappen en machineriën	〃 1,37 〃	〃 1,17 〃
IJzer en staal en dito werk	〃 1,55 〃	〃 1,85 〃
Steenkolen en cokes	〃 0,22 〃	〃 0,32 〃
Koper en koperwerk, pleet- en bronsw.	〃 0,64 〃	〃 0,83 〃
Kramerijen	〃 1,66 〃	〃 1,52 〃
Manufacturen	〃 29,27 〃	〃 25,60 〃
Meel	〃 0,31 〃	〃 0,20 〃
Opium	〃 0,00 〃	〃 0,00 〃
Petroleum	〃 0,35 〃	〃 0,25 〃
Rijst	〃 — 〃	〃 0,00 〃
Sigaren	〃 0,03 〃	〃 0,06 〃
Was	〃 0,91 〃	〃 0,59 〃
Wijnen	〃 1,61 〃	〃 1,96 〃

De waarde van den geheelen uitvoer der volgende stapelproducten heeft bedragen in duizendtallen guldens:

	1875.	1876.		1875.	1876.
Koffie	70,488	78,309	Foelie	2,702	913
Suiker	52,434	66,361	Nagelen	627	39
Rijst	968	1,369	Notenmuskaat	2,675	1,893
Tin	6,269	8,132	Tabak	9,101	24,257
Indigo	1,953	3,012	Gombenzoin	1,239	1,291
Rotting	1,519	1,622	Gomdammar	967	933
Thee	2,179	2,405	Gomkopal	103	204
Peper	2,786	1,850	Gambier	1,634	2,058
Kaneel	79	63	Cacao	202	236
Gomelastiek	137	108	Vanille	—	45
Getah pertja	2,008	1,448	Klapperolie	1,538	1,614

De hoeveelheid derzelfde uitgevoerde stapelproducten heeft bedragen:

	1875.		1876.	
	Naar Nederland. Gouvernem. en part.	Naar elders.	Naar Nederland. Gouvernem. en part.	Naar elders.
Koffie . . . Kg.	64,262,932	14,057,466	76,009,685	11,000,821
Suiker . . . 〃	96,000,035	113,738,779	73,290,938	147,915,489
Rijst . . . 〃	4,727,386	3,470,661	3,671,721	10,399,516
Tin . . . 〃	6,002,403	267,151	7,725,271	406,911
Indigo . . . 〃	304,771	56,723	479,154	199,414

	1875.		1876.	
	Naar Nederland. Gouvernem. en part.	Naar elders.	Naar Nederland. Gouvernem. en part.	Naar elders.
Rotting.......Kg.	2,585,057	6,910,507	3,833,925	6,306,590
Thee.........〃	2,099,994	79,845	2,251,993	153,598
Peper.........〃	534,373	5,030,404	538,099	3,193,552
Kaneel........〃	58,715	139,653	67,769	89,867
Gomelastiek...〃	35,202	41,309	4,403	57,408
Getah pertja...〃	184,666	618,694	176,146	548,223
Foelie.........〃	623,335	87,902	288,309	92,458
Nagelen......〃	342,662	75,376	2,591	23,662
Notenmuskaat..〃	703,407	634,217	52,358	718,844
Tabak.........〃	13,969,446	677,735	14,772,998	1,899,073
Gombenzoin...〃	40,276	734,574	7 477	799,632
Gomdammar...〃	727,297	1,374,911	672,181	1,194,870
Gomkopal.....〃	27,235	287,850	1,020,515	——
Gambier......〃	——	7,430,152	——	9,358,908
Cacao.........〃	——	202,654	——	236,482
Vanille........〃	14	——	2,235	62
Klapperolie...Lr.	23	1,922,499	138	2,017,436

Het volgende staatje geeft een overzicht van de scheepvaartbeweging in Indië, in 1875 en 1876.

(g. = getal, t. = tonnen van 1.5 M^3.)

		Aangekomen.		Vertrokken.	
		1875.	1876.	1875.	1876.
Stoomschepen:					
geladen	g.	955	1,234	953	1,208
	t.	728,619	805,384	734,304	838,464
in ballast	g.	86	88	100	72
	t.	18,289	11,577	30,288	18,557
Op Europ. wijze getuigde zeilschepen:					
geladen	g.	1,634	1,681	1,568	1,635
	t.	568,203	573,548	565,862	588,561
in ballast	g.	139	132	158	222
	t.	47,939	51,218	33,782	59,217
Op inlandsche wijze getuigde zeilschepen: [1]					
geladen	g.	3,951	3,832	3,570	3,697
	t.	92,434	84,328	82,392	80,485
in ballast	g.	238	396	614	716
	t.	3,958	3,423	11,142	10,799

---

1) Het zeer aanzienlijk verschil tusschen het getal dezer schepen in 1874 en 1875, waarop in het vorig *Koloniaal Verslag* de aandacht werd gevestigd (zie *Jaarboekje* 1878, blz. 249), is daaraan toe te schrijven, dat in de opgaven van onderscheidene kantoren over eerstgenoemd jaar vaartuigen voorkomen, die, volgens het beginsel, bij de wijziging der inrichting van de scheepvaart-statistiek aangenomen, onvermeld moesten gebleven zijn.

Totaal schepen:		Aangekomen. 1875.	1876.	Vertrokken. 1875.	1876.
geladen	g.	6,540	6,747	6,091	6,540
	t.	1,389,256	1,463,260	1,382,558	1,507,510
in ballast	g.	463	616	872	1,010
	t.	70,186	66,198	75,212	88,573

In de statistiek van 1876 zijn voor het eerst begrepen de cijfers betreffende die havens ter Sumatra's Oostkust, waar het Gouvernement sedert den 1 Januari van dat jaar de heffing van in- en uitvoerrechten van de inlandsche besturen heeft overgenomen.

Aan de opgave omtrent de herkomst en bestemming der vaartuigen is het volgende ontleend.

INGEKLAARD.

Van:	1875. Schepen.	1875. Duizendtallen. Tonnen.	1876. Schepen.	1876. Duizendtallen. Tonnen.
Nederland	150	196,3	146	200,9
And. landen buit. den Oost. Archipel	547	280,9	553	260,7
Singapore	1,303	235,5	1,455	249,4
Andere ged. v. d. Oost Archipel	4,993	742,8	5,201	813,6
Uit zee	10	3,7	8	4,6
Totaal	7,003	1459,4	7,363	1529,4

UITGEKLAARD.

Naar:	1875. Schepen.	1875. Duizendtallen. Tonnen.	1876. Schepen.	1876. Duizendtallen. Tonnen.
Nederland	198	240,5	210	268,8
Engelsch Kanaal (om orders)	31	18,8	41	28,4
And. landen buit. den Oost. Archipel	402	187,7	455	198,9
Singapore	1,315	227,6	1,361	234,3
Andere ged. v. d. Oost. Archipel	5,017	782,8	5,483	865,4
Totaal	6,963	1457,7	7,550	1596,0

Onder Nederlandsche vlag zijn ingeklaard:

	1875. Schepen.	1875. Tonnen.	1876. Schepen.	1876. Tonnen.
Van Nederland	139	187,445	135	189,962
〃 elders	5,478	923,218	5,398	941,101
Totaal	5,617	1,110,663	5,533	1,131,063

Onder Nederlandsche vlag zijn uitgeklaard:

	1875. Schepen.	1875. Tonnen.	1876. Schepen.	1876. Tonnen.
Naar Nederland	159	207,035	170	233,247
〃 elders	5,486	915,244	5,552	944,599
Totaal	5,645	1,122,279	5,722	1,177,846

Het getal verleende *Zeebrieven* bedroeg: in 1876 44, in 1877 24. Van de 179 schepen en vaartuigen (53,513 ton), waarvoor in de vijf laatste jaren (1873—1877) eerste zeebrieven werden uitgereikt, waren 96 (6,060 ton) in Indië, 6 (2,719 ton) in Nederland, en 77 (44,734 ton) in den vreemde gebouwd.

In 1877 bedroeg het getal Nederlandsch-Indische vaartuigen van 20 ton en daarboven, zonder die in Atjeh en onderhoorigheden, 1430 (47 stoomschepen, 10 schepen, 298 barken, brikken, schoeners en kotters, 1,075 wangkangs, toops en andere soortgelijke vaartuigen), metende te zamen 122,883 ton.

ANDERE ONDERWERPEN. Deze afdeeling van hoofdstuk O van het *Koloniaal Verslag* (blz. 221 volgg.) bevat onderscheidene opgaven betreffende handel, nijverheid enz., waaraan het volgende overzicht van de *gemiddelde loonen*, zoowel voor ambachtslieden als koelies, ontleend is [1]). De gewesten zijn daarin door ons gerangschikt naarmate de dagloonen der ambachtslieden lager of hooger waren.

GEWESTEN.	GEMIDDELD LOON PER DAG voor ambachtslieden.	voor dagslooners.
Java en Madura.		
Preanger regentschappen	*f* 0.40 a *f* 0.75	*f* 0.15 a *f* 0.25
Banjoemas	〃 0.40 〃 〃 1.00	〃 0.20 〃 〃 0.30
Madioen	〃 0.50 〃 〃 0.60	〃 0.25 〃 〃 0.30
Bantam	〃 0.50 〃 〃 0.80	〃 0.25 〃 〃 0.60
Krawang	〃 0.50 〃 〃 1.00	〃 0.25 〃 〃 0.30
Cheribon	〃 0.50 〃 〃 1.50	〃 0.20 〃 〃 0.30 [2])
Japara	〃 0.50 〃 〃 1.50	〃 0.25 〃 〃 0.35
Soerakarta	〃 0.50 〃 〃 1.50	〃 0.30 〃 〃 0.40
Pasoeroean	〃 0.60 〃 〃 1.00	〃 0.25 〃 〃 0.50
Bagelen	〃 0.60 〃 〃 1.00	〃 0.20 〃 〃 0.25
Kadoe	〃 0.60 〃 〃 1.00	〃 0.25 〃 〃 0.35
Djokjokarta	〃 0.60 〃 〃 1.00	〃 0.25 〃 〃 0.30
Madura	〃 0.60 〃 〃 1.00	〃 0.25 〃 〃 0.30
Probolinggo	〃 0.75 〃 〃 1.50	〃 0.25 〃 〃 0.40 [3])
Batavia	〃 0.75 〃 〃 2.50	〃 0.25 〃 〃 0.80
Soerabaija	〃 0.80 〃 〃 1.50	〃 0.35 〃 〃 0.50

[1]) Voor gelijksoortige opgaven, ontleend aan het *Koloniaal Verslag* van 1875, zie men het *Jaarboekje* voor 1876, blz. 202.

[2]) Voor hen, die op taak werken, stijgt de verdienste per dag tot 70 cent en hooger.

[3]) Voor de koelies bij de tabaksondernemingen in Loemadiang gewoonlijk 60 cent daags.

GEWESTEN.	GEMIDDELD LOON PER DAG voor ambachtslieden.	GEMIDDELD LOON PER DAG voor daglooners.
Java en Madura.		
Samarang	[1]) *f* 0.80 a *f* 2.00	*f* 0.50 a *f* 1.00
Banjoewangi	〃 1.00 〃 〃 —	〃 0.50 〃 〃 —
Pekalongan	〃 1.00 〃 〃 1.50	〃 0.25 〃 〃 0.40
Bezoeki	〃 1.00 〃 〃 1.50	〃 0.35 〃 〃 0.50 [2])
Kediri	〃 1.00 〃 〃 1.50	〃 0.30 〃 〃 0.40
Tagal	〃 ?	〃 ?
Rembang	〃 ?	〃 ?
Buitenbezittingen.		
Menado	*f* 0.50 a *f* 1.00	*f* 0.25 a *f* 0.50
Benkoelen	〃 0.50 〃 〃 1.50	[3]) 〃 0.25 〃 〃 3.35 [4])
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	〃 0.50 〃 〃 2.00	〃 0.50 〃 〃 —
Ternate	〃 0.75 〃 〃 1.25	〃 0.50 en hooger.
Riouw	〃 0.80 〃 〃 1.00	〃 [5])
Westerafdeeling van Borneo	〃 0.80 〃 〃 1.50	〃 0.50 a *f* 1.00
Amboina	〃 1.00 〃 〃 —	〃 0.35 〃 〃 0.50
Palembang	〃 1.00 〃 〃 1.50	〃 4.40 〃 〃 0.60
Sumatra's Westkust	〃 1.00 〃 〃 1.50	〃 [6])
Bali	〃 1.00 〃 〃 1.50	〃 0.50 a *f* 0.60
Lampongsche districten	〃 1.00 〃 〃 2.50	〃 0.50 〃 〃 0.75
Celebes en onderhoorigheden	〃 1.00 〃 〃 3.00	〃 0.50 〃 〃 0.80
Banda	〃 1.50 〃 〃 2.00	〃 0.80 〃 〃 1.00
Banka	〃 1.50 〃 〃 2.50	〃 1.00 〃 〃 2.00
Billiton	〃 2.00 〃 〃 —	〃 0.60 〃 〃 0.80
Timor	〃 2.00 en hooger.	〃 0.35 〃 〃 0.50
Sumatra's Oostkust	〃 ?	〃 0.50 〃 〃 —

[1]) Voor de hoofdplaats. In de binnenlanden bedraagt het dagloon voor een ambachtsman gemiddeld 60 cent, voor een koelie 30 a 40 cent.

[2]) Bij den afscheep van tabak enz. konden koelies van *f* 1 a *f* 1.50 daags verdienen.

[3]) Met kost.

[4]) Zonder kost.

[5]) Behalve loon in geld, wordt gewoonlijk tevens kost en inwoning bedongen.

[6]) De betaling geschiedt in den regel per pikol, per kojang, enz. De verdienste der koelies kon, op die wijze, tot 60 cent daags bedragen.

NEDERLANDSCHE WEST-INDISCHE BEZITTINGEN.

SURINAME.

Bronnen. Koloniaal Verslag van 1878.

GRONDGEBIED. In de bepaling van het grondgebied der kolonie Suriname kwam in 1877 geene verandering.

BEVOLKING. Op ult°. Dec. 1876 bedroeg de bevolking — daaronder niet begrepen de Indianen, de Boschnegers en de bevolking van het Leprozen-etablissement *Batavia* — 26,308 mannen en 25,659 vrouwen, te zamen 51,967 zielen [1]. In 1877 werden geboren 797 mannen en 804 vrouwen, terwijl van elders kwamen 302 personen; er stierven 1,147 mannen en 967 vrouwen, en 225 personen vertrokken, zoodat de bevolking op ult°. December 1877 uit 51,531 personen (25,982 mannen en 25,549 vrouwen) bestond.

Het getal Europeanen, zonder het garnizoen, de zeemacht en de koopvaardijvloot, was 648.

In het Leprozengesticht bevonden zich 170 personen, waarvan 99 verpleegden.

Volgens de opgaven van wijkmeesters en districtscommissarissen telde de bevolking op den 13 December 1877 48,276 [2] personen. Evenmin als in vorige jaren sluit dit cijfer met het voorgaande. Het *Verslag* zegt daaromtrent het volgende: „Vermoedelijk is ook „thans het verschil hieraan te wijten, dat de arbeiders wel eens „verhuizen zonder van hun vertrek uit eenig district of wel van „hunne vestiging in een ander terstond mededeeling te doen aan „de betrokken districtscommissarissen.”

Onder het in de tweede plaats opgegeven cijfer komen voor: de bevolking van Paramaribo en buitenwijken met 21,299 personen,

---

[1]) Volgens het vorig *Verslag* 51,255, doch zonder de bevolking van Nieuw-Rotterdam, die buiten rekening was gebleven.

[2]) 48,991 volgens het *Verslag*, dat voor het district Nickerie een ander bevolkingscijfer vermeldt dan bijlage B, die de opgaven der districtscommissarissen bevat.

waaronder 3 immigranten; die der forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam, benevens van de posten in de districten, met 920, en van de 15 buitendistricten met 25,636 personen; 400 schepelingen (gemiddeld berekend) en 21 bewoners van Albina en den linkeroever der Marowijne. De bevolking der buitendistricten was volgenderwijze verdeeld (bijlage B van het *Verslag*):

Veld- en fabriekarbeiders..	Immigranten	3,666
	Niet immigranten	7,730
Overige bevolking.......	Ouden, gebrekkigen, kinderen	4,739
	Eigenaren, gezagv., opzichters, enz.	9,501

De getalsterkte der Indianen en Boschnegers kan niet met zekerheid worden opgegeven. Sommigen schatten haar op 17,000, doch anderen weder op 12,000.

Ongerekend 84 doodgeborenen of levenloos aangegevenen, zooals zij mede in het *Verslag* genoemd worden, werden in 1877 geboren:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
in echt	171	144	315
buiten echt	623	659	1,282
op Batavia	3	1	4
Totaal	797	804	1,601
overleden zijn	1,147	967	2,114
meer overleden	350	163	513 [1])

Het laatste cijfer is 443 meer dan in 1876.

Onder het getal overledenen zijn 139 immigranten, van welke 119 uit Britsch Indië.

---

[1]) Schier jaarlijks bestaat een nadeelig verschil tusschen het getal geborenen en dat der overledenen, zooals uit het volgende overzicht blijkt:

	Getal geboorten.	Getal sterfgevallen.	Overmaat der sterfte op 100 geb.		Getal geboorten.	Getal sterfgevallen.	Overmaat der sterfte op 100 geb.
1858	1,776	1,682	—	1868	1,859	1,850	—
1859	1,631	1,925	18,02	1869	1,780	2,082	16,96
1860	1,673	1,768	5,67	1870	1,901	2,409	26,72
1861	1,599	1,991	24,51	1871	1,834	1,997	8,88
1862	1,612	1,770	9,80	1872	1,708	2,089	22,30
1863	1,497	1,753	17,10	1873	1,767	2,433	37,69
1864	1,640	2,644	61,21	1874	1,548	3,364	117,31
1865	1,624	2,094	28,94	1875	1,659	2,193	32,18
1866	1,648	2,626	59,34	1876	1,823	1,893	3,83
1867	1,570	2,080	32,48	1877	1,601	2,114	32,04

De overmaat der geboorten op 100 sterfgevallen in 1858 was 5,58, in 1868 0,48.

Het getal huwelijken bedroeg in 1877 133; bij 28 zijn 101 kinderen (61 jongens en 40 meisjes) gewettigd.

Het burgerrecht werd in 1877 slechts aan één persoon verleend.

ALGEMEEN BEHEER. Tot leden der Koloniale Staten voor het zittingjaar 1878/79 zijn door den Gouverneur herbenoemd de Heeren C. D. BRAKKE, J. F. SAILE VANIER, Mr. J. B. VOS en Mr. D. JUDA, en bij de verkiezing ten gevolge van de periodieke aftreding in 1878 herkozen de Heeren J. A. SALOMONS en Mr. G. H. BARNET, terwijl gekozen werd de Heer C. BUSKEN HUET, die voor het lidmaatschap bedankte en vervangen werd door den Heer M. S. VAN PRAAG. De Heer Mr. P. ALMA, gouvernementssecretaris en buitengewoon lid van den Raad van bestuur, overleed en had in eerstgenoemde betrekking tot opvolger den Heer J. O. RAMAER, procureur-generaal in de kolonie Curaçao.

Eenige verschijnselen werden waargenomen, waaruit verbetering in den toestand der kolonie mocht worden afgeleid. De productie was, in vergelijking met 1876, vermeerderd en de arbeid der immigranten zeer verbeterd; de goud-industrie leverde goede uitkomsten op, en de gestaakte immigratie uit Britsch-Indië, voorloopig voor 2 jaar, werd heropend.

Volgens het Verslag over 1877 omtrent de uitvoering der wet tot afschaffing der slavernij, was tot den 31 December van dat jaar uitgekeerd *f* 9,842,725; eene som van *f* 21,113 moest nog voldaan worden. Op genoemd tijdstip waren 7,730 geëmancipeerden op de onderscheidene plantages werkzaam, tegen 8,864 in 1876.

IMMIGRATIE. Uit de breede opgaven omtrent immigratie op blz. 12 volgg. van het *Verslag* en uit bijl. L, M, N en O nemen wij het volgende over.

Het getal aangevoerde immigranten in de kolonie Suriname bedroeg in:

1853	138	1862	—	1870	637
1854	—	1863	97	1871	337
1855	155	1864	695	1872	573
1856	—	1865	286	1873	2,720
1857	—	1866	807	1874	1,405
1858	487	1867	10	1875	43
1859	—	1868	691	1876	43
1860	—	1869	492	1877	341
1861	—				

Te zamen 9,957, waarvan uit:

Ned. Indië	133
Madera	480
China	2,502
West-Indië	2,593
Nederland	89
Britsch Indië	4,160

Van hen waren in de kolonie nog aanwezig op den 31 December 1877:

Immigranten.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
uit China	207	1	1	5	214
〃 West-Indië	87	46	22	21	176
〃 Nederland	17	—	—	—	17
〃 Nederl. Indië	61	—	—	—	61
〃 Britsch Indië	1,813	718	403	281	3,215
Totaal	2,185	765	426	307	3,683

Het getal geborenen en overledenen onder de immigranten was in 1877, als volgt:

Immigranten uit:	Geboren.	Overleden.
West-Indië	10	13
Nederland	—	—
Nederl. Indië	—	—
Britsch 〃	68	119
China	1	7
Totaal	79	139

De hoeveelheid *werk* en het *dagloon* van iederen arbeider is gemiddeld geweest:

Van immigranten uit:	Voor iederen man. Getal werkd. of taken.	Voor iederen man. Gemiddeld dagloon.	Voor iedere vrouw. Getal werkd. of taken.	Voor iedere vrouw. Gemiddeld dagloon.	Voor een jongen of meisje. Gemiddeld dagloon.
West-Indië	128.5	*f* 0.76^4	77.7	*f* 0.49^5	—
Nederland	156.7	〃 0.82^3	—	—	—
N. Indië (Chin. landaard)	176.5	〃 0.83^8	—	—	—
Britsch Indië	177.4	〃 0.66^7	134.1	〃 0.59^5	*f* 0.46^5
China	177.8	〃 0.81^9	—	—	—
Gemiddeld 1877	174.6	*f* 0.69^2	129.7	*f* 0.59	*f* 0.46^5
〃 1876	165.7	〃 0.70^8	112.8	〃 0.63^5	〃 0.46^6

Het door de districtscommissarissen geconstateerd *opzettelijk werkverzuim*, met welks duur zij de werkovereenkomsten, krachtens koninklijk besluit van den 22 Maart 1872 verlengd hebben, bedroeg gemiddeld per volwassen immigrant voor de immigranten uit:

	1876.	1877.	
Britsch Indië	25.2	12.3	dagen.
Nederland	38.4	21.6	〃
West-Indië	40.0	39.0	〃
China	44.2	64.5	〃
Ned. Indië, van Chin. landaard	98.7	113.8	〃
Gemiddeld voor alle volwassen immigranten	30.0	19.9	dagen.

Door de Kreolen en andere arbeiders werden op de plantages, waar ook immigranten gevestigd waren, verricht: in 1876 gemiddeld door iederen man 184.6 taken, door iedere vrouw 151.2 taken; in 1877 door iederen man 186.3 en door iedere vrouw 150.9 taken.

Het maximum-loon, aan één man uitbetaald, voor ééne week arbeids, was: in 1876 *f* 9.85 (West-Ind.), *f* 11.15 (Ned.), *f* 4.92 (Ned. Ind. Chin.), *f* 9.90 (Britsch Ind.), *f* 10 (Chin.); in 1877 *f* 8.80 (West-Ind.), *f* 6.20 (Ned.), *f* 5 (Ned. Ind. Chin.), *f* 13.65 (Britsch Ind.), *f* 11.24 (Chin.).

Kolonisatie. Bij het einde van 1877 bestond de Europeesche bevolking, afkomstig van de opgeheven kolonisatie aan de Saramacca, uit 108 personen, waarvan 35 mannen, 30 vrouwen, 24 jongens en 19 meisjes. Zij bezaten 1,132 hectaren in eigendom en hadden 8.5 hectaren in pacht; daarvan waren 234 tot weiland en 85 tot bouwland bestemd. Het laatste was beplant met bananen, aardvruchten en groenten. Hun veestapel bestond uit 12 paarden, 492 runderen, 3 muilezels, 19 ezels en 21 varkens.

Militair beheer.

Landmacht. De *schutterij te Paramaribo* telde, 31 December 1877, 26 officieren en 426 onderofficieren en schutters.

De *gewapende burgermacht in de districten* bestond uit 76 officieren en 1,345 onderofficieren en manschappen.

De *infanterie en artillerie* telden 22 officieren, onder welke 7 van den geneeskundigen dienst, en 436 onderofficieren en manschappen.

De gezondheidstoestand was in 1877 tamelijk gunstig.

In de militaire ziekeninrichtingen werden, in 1877, 5,678 lijders

of 349 meer dan in 1876 verpleegd. Van hen waren 1,826 militairen en 3,852 civiele personen.

Zeemacht. Zijner Majesteits schroefstoomschip *Aruba* bleef in 1877 in Suriname gestationneerd.

RECHTSWEZEN. POLITIE. GEVANGENISSEN.

Rechtswezen. De volgende staat levert een overzicht der werkzaamheden van het Hof van justitie.

Burgerlijke zaken.

	Vonnissen en arresten.	Aangebrachte zaken.	Requesten.	Strafzaken.
1865	180	65	—	?
1870	132	111	52	132
1871	85	66	48	115
1872	122	108	63	85
1873	96	68	92	82
1874	113	102	61	129
1875	111	98	84	897?
1876	74	69	71	197
1877	75	158	75	260

Nog werden in 1865 16, in 1870 18, in 1871 17 gemotiveerde, praeparatoire en interlocutoire beslissingen genomen. Van dergelijke beslissingen is in de volgende jaren geen sprake.

Het getal vonnissen in burgerlijke en strafzaken, door het kantongerecht te Paramaribo gewezen, bedroeg in:

	Burgerlijke zaken.	Straf-zaken.		Burgerlijke zaken.	Straf-zaken.
1865	188	140	1874	166	314
1870	199	57	1875	217	1,266
1871	238	210	1876	131	1,278
1872	254	194	1877	126	1,407
1873	93	80			

Zie voor de overige kantongerechten en de zaken, door de omgaande rechters behandeld, het *Verslag*, blz. 8.

Op ult°. Dec. 1877 waren in de kolonie 6 praktizijns, waaronder 2 gegradueerden, en 2 notarissen, behalve de districtssecretarissen, die als zoodanig het notarisambt in de buitendistricten waarnemen, de griffiers der kantongerechten in Nickerie en Coronie en de omgaande rechter in Saramacca, die, ieder in zijn district, gerechtigd zijn, de notariëele praktijk uit te oefenen. Nog waren er 2 candidaat-notarissen.

Politie. Op ult°. December 1877 bestond het corps marechaussée uit 120 man.

De politiemacht uit inlanders telde op dat tijdstip 6 hoofdlieden en 57 agenten.

Recht van verblijf werd in 1877 aan niemand verleend.

Gevangenissen. In 1877 werden 287 gevangenen in het burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia opgenomen, en waren op het fort Nieuw-Amsterdam bij afwisseling aanwezig 267; in het huis van bewaring te Nieuw-Rotterdam werden opgenomen 579, in het huis van bewaring in Coronie 82 personen.

Als bijlagen zijn in het *Verslag* opgenomen breedvoerige mededeelingen van de commissiën van administratie over de gevangenissen op de forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam.

EEREDIENST. Het zielental der *Nederl. Hervormde* gemeente te Paramaribo bedroeg ongeveer 5,000, dat der lidmaten ongeveer 3,000. Er werden aldaar, in 1877, 203 kinderen gedoopt, tot leden der gemeente aangenomen 50 personen, en 6 huwelijken kerkelijk ingezegend. De gemeente te Nickerie bestond uit 1480 personen; het getal gedoopten in 1877 bedroeg 38.

Bij de *Evangelisch-Luthersche* gemeente werden gedoopt 127 personen, tot lidmaat aangenomen 38. Het getal huwelijken, kerkelijk ingezegend, bedroeg 5.

De *Moravische Broedergemeente* telde op ult°. December 1877 21,936 personen, waarvan te Paramaribo 6,647, in de districten 14,739, bij de Boschnegers 550. In 1877 hebben zich 222 personen bij de gemeente aangemeld, 112 volwassenen en 610 kinderen werden gedoopt, 370 personen als lidmaten aangenomen en 66 huwelijken kerkelijk ingezegend.

Bij de *Roomsch-Katholieke* gemeente werden 718 personen gedoopt en 51 huwelijken kerkelijk ingezegend. Het zielental wordt op 13,000 geschat.

De *Nederl.-Israëlietische* gemeente bestond uit 625 personen; 2 huwelijken werden ingezegend.

De *Portugeesch-Israëlietische* gemeente telde 660 zielen.

Op de begrooting voor 1879 zijn gebracht de jaarwedden van 3 predikanten bij de Hervormde gemeenten te Paramaribo en Nickerie, 1 predikant bij de Luthersche gemeente, 1 R.-K. geestelijke van den 1sten rang, kerkvoogd van het apostolisch vicariaat, 5 van den 2den rang en 1 opperrabijn.

ONDERWIJS. Op den 1 September 1877 is de verordening,

van den 8 December 1876, tot voorloopige regeling van het lager onderwijs in werking getreden. Daarbij wordt aan ouders, voogden en verzorgers op plaatsen, waar daartoe gelegenheid bestaat, de verplichting opgelegd, om hunnen kinderen of pupillen van 7 tot 12 jaar geregeld door de daartoe bevoegde personen gewoon lager onderwijs te doen geven. Verzuim, zonder geldige redenen, wordt gestraft met eene geldboete, die tot *f* 100 voor ieder kind kan bedragen. De Gouverneur kan vrijstelling van den leerplicht verleenen. Voor verdere bijzonderheden betreffende de nieuwe regeling verwijzen wij naar de verordening, die in het *Gouvernementsblad* van 1877 onder n°. 10 opgenomen is.

De aanvankelijk verkregen uitkomsten worden gunstig genoemd.

Het getal scholen en leerlingen was ult°. Dec. 1877, als volgt:

	Scholen.	Leerlingen. Jongens.	Leerlingen. Meisjes.
Paramaribo.			
Stadsarmenscholen voor meisjes	2	1,643	1,558
Gouvernementsschool op Boniface	1		
Particuliere scholen (19 gesubsidiëerd)	27		
Buitendistricten.			
Gouvernementsscholen	11	506	
Scholen d. Morav. Broed. (gesubsidiëerd)	12	888	
〃 〃 R.-K. geestelijken (1 〃)	2	96	
Totaal	55	4,691	

Behalve deze scholen, in het *Koloniaal Verslag* vermeld, werden, blijkens het verslag der commissie van onderwijs (bijlage F[1]), nog gevonden: eene school op Maripaston, het verblijf van het opperhoofd der Saramaccaner Boschnegers, met p. m. 10 leerlingen, eene gesubsidiëerde particuliere school op de plantage Welgelegen en eene tijdelijk gesloten school op Morgenstond.

Het onderwijzend personeel te Paramaribo, ongerekend de ondermeesters en kweekelingen, bestond uit 6 onderwijzers en onderwijzeressen van den eersten rang, 5 onderwijzers van den tweeden rang, 11 onderwijzers en onderwijzeressen van den derden, en 5 van den vierden rang. Slechts ééne akte als onderwijzer werd uitgereikt. Van het onderwijs aan de normaalschool, den 1 November 1877 geopend, werd bij het einde van dat jaar gebruik gemaakt door 34 personen, voor een deel onderwijzers van den 4den rang, die zich verder bekwaamden ter verkrijging van een hoogeren rang.

Op de bewaarscholen der Roomsch-Katholieken te Paramaribo

waren 364, en op de bewaarschool der Moravische Broeders 150 kinderen beneden 7 jaar.

LIEFDADIGHEID. De Surinaamsche Maatschappij van Weldadigheid telde 93 leden en begunstigers. Aan 6 behoeftigen werd *f* 360 uitgedeeld. Voor kleeding ten behoeve der kweekelingen van de maatschappij, 70 in getal, werd *f* 985, voor schoenen *f* 846 besteed. In hun onderwijs is door de Regeering voorzien. De uitgaven voor geneesmiddelen bedroegen *f* 29. Het fonds der maatschappij maakte, op ult°. December 1877, eene som van *f* 19,681 uit.

Het gesticht van weldadigheid op 's lands grond Boniface, ter opname van de door het bestuur gealimenteerden (bejaarden, gebrekkigen en weezen), verstrekte bij het einde des jaars onderstand aan 162 ouden en gebrekkigen en aan 25 kinderen; bovendien werden 10 ouden en gebrekkigen buiten het gesticht verpleegd.

Onder het oppertoezicht van regenten van het gesticht waren, op genoemd tijdstip, uitbesteed 453 weezen, en onder het toezicht van den agent-generaal 38 weezen van immigranten.

De Evangelisch-Luthersche gemeente alimenteerde 24 armen; de beide Israëlietische gemeenten ondersteunden 18 personen en 28 huisgezinnen.

Het getal kinderen, door het comité Dorcas van kleeding en schoeisel voorzien en tevens onder de bijzondere hoede van het bestuur geplaatst, bedroeg op ult°. December 1877 44.

BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST. Te Paramaribo waren, ult°. Dec. 1877, werkzaam 5 artsen, doctoren en heel- en verloskundigen, 11 apothekers, 8 vroedvrouwen; in de districten 9 doctoren enz. en een aantal vroedvrouwen.

OPENBARE WERKEN, VERVOERMIDDELEN, BRIEVENPOSTERIJ. Op blz. 11 volgg. van het *Koloniaal Verslag* worden onderscheidene mededeelingen omtrent herstellingen aan gebouwen, het onderhoud van wegen, de koloniale vaartuigen, enz. gevonden, terwijl in bijlage G is opgenomen het verslag van de expeditie tot het openkappen van een tracé, loopende uit de Boven-Suriname, tegenover het eiland Brokopondo, tot de hoogte van het Awara-eiland, in de Boven-Saramacca. De afgelegde afstand bedroeg 64,680 meter.

Het *brievenvervoer* was in de laatste 10 jaren, als volgt:

	Brieven.		Drukwerk.	
	Per mail.	Per scheeps-gelegenheid.	Per mail.	Per scheeps-gelegenheid.
1868	37,988	46	34,300	6
1869	37,090	142	39,387	9
1870	37,254	187	39,758	—
1871	35,834	22	41,365	3
1872	39,093	90	45,252	22
1873	39,103	38	41,195	16
1874	39,053	64	39,530	21
1875	36,552	72	35,315	—
1876	34,018	44	32,438	22
1877	35,955 [1])	73	32,805	38

Voorts werden nog in 1877 per mail ontvangen en verzonden 599 monsters.

Ten gevolge van de opneming der kolonie in de „Algemeene Postvereeniging” is, met ingang van den 1 Mei 1877, het port der brieven, die anders dan langs den rechtstreekschen zeeweg naar en van Nederland verzonden worden, bepaald op 25 cent voor gefrankeerde, en op 40 cent voor ongefrankeerde brieven (enkel port voor 15 gram), dat der briefkaarten op 12½ cent en der gedrukte stukken en monsters op 7½ cent per 50 gram en daarbeneden [2]).

De zuivere opbrengst der posterij bedroeg: in 1877 *f* 7,282, in 1876 *f* 9,778, in 1875 *f* 9,335, in 1874 *f* 10,464, in 1873 *f* 11,551, in 1872 *f* 10,741, in 1871 *f* 11,046, in 1870 *f* 11,880, in 1869 *f* 12,436 en in 1868 *f* 12,900.

GELDMIDDELEN. De volgende staat bevat voor 1867 tot en met 1875 eene opgave van het totaal der uitgaven en ontvangsten van de kolonie Suriname volgens de wetten, waarbij de rekeningen over die jaren zijn vastgesteld; de cijfers, voor de volgende jaren opgegeven, zijn die der begrootingen (wetten van den 22 Jan. 1876/13 Dec. 1877, *Stbl.* n°. 28/272, 22 Jan. 1877/14 Dec. 1878, *Stbl.* n°. 9/189, 24 Dec. 1877, *Stbl.* n°. 303, en 18 Jan. 1879, *Stbl.* n°. 8).

---

1) Volgens het *Kol. Verslag*, ten gevolge van eene vergissing, begaan bij de samentelling van het totaal-generaal der ontvangen brieven, 34,955.

2) Bij koninklijk besluit van den 17 Januari 1879 (*Stbl.* n°. 4) is, te rekenen van den 1 April van dat jaar, ten gevolge van het verdrag van Parijs, van den 1 Juni 1878, het port der briefkaarten vastgesteld op 7½ cent en dat der gedrukte stukken en monsters van koopwaren op 5 cent per 50 gram en daarbeneden.

Jaren.	Uitgaven.	Ontvangsten. Belastingen enz.	Ontvangsten. Bijdrage uit 's Rijks schatkist.
1867........	*f* 1,176,949	*f* 737,562	*f* 439,387
1868........	〃 1,049,070	〃 821,626	〃 227,444
1869........	〃 1,131,651	〃 739,659	〃 391,992
1870........	〃 1,137,481	〃 791,944	〃 345,536
1871........	〃 1,140,280	〃 850,554	〃 289,726
1872........	〃 1,157,424	〃 921,006	〃 236,417
1873........	〃 1,173,531	〃 979,251	〃 194,279
1874........	〃 1,245,958	〃 926,379	〃 319,579
1875........	〃 1,215,092	〃 851,415	〃 363,677
1876........	〃 1,722,063	〃 1,103,800	〃 596,872
1877........	〃 1,737,215	〃 1,156,700	〃 492,990
1878........	〃 1,784,437	〃 1,188,000	〃 596,437
1879........	〃 1,682,293	〃 1,234,600	〃 447,693

De uitgaven en ontvangsten, voor 1879 geraamd, zijn aldus verdeeld:

UITGAVEN.

Gouvernementssecretarie, Koloniale Staten en algemeene dienst.	*f* 127,899
Justitie en politie....................................	〃 364,768
Administratie van financiën............................	〃 106,580
Immigratie en kolonisatie..............................	〃 364,850
Eeredienst, onderwijs, armenzorg en burgerlijke geneeskundige dienst..	〃 265,785
Bouwdepartement..	〃 122,355
Koloniale vaartuigen, betonning, bebakening en seinwezen..	〃 115,574
Pensioenen, wachtgelden en onderstanden................	〃 164,480
Onvoorziene uitgaven...................................	〃 50,000
Totaal.......	*f* 1,682,293

ONTVANGSTEN.

Directe en indirecte belastingen.......................	*f* 757,100
Inkomsten van onderscheiden aard.......................	〃 177,500
Ontvangsten betreffende de immigratie..................	〃 300,000
Bijdrage uit 's Rijks schatkist........................	〃 447,693
Totaal........	*f* 1,682,293

De bezoldiging en verblijfkosten van den Gouverneur, benevens de kosten van 's Rijks land- en zeemacht, tot bescherming der kolonie gevorderd, worden, ingevolge het regeeringsreglement van den 31 Mei 1865 (*Stbl.* n°. 55), uit het VIde en het Xde hoofdstuk (*Marine* en *Koloniën*) der staatsbegrooting gekweten.

NIJVERHEID, LANDBOUW, VEETEELT. De goudindustrie, die zich

in 1875 aan de Marowijne vestigde, heeft zich van daar in alle richtingen over de kolonie uitgebreid. Tot ult°. April 1878 waren voor dezen tak van nijverheid 194,601 hectaren, tegen 10 cent per hectare, in pacht uitgegeven, waarvan 128,979 aan de Boven-Suriname, 47,372 aan de Marowijne en 18,250 aan de Boven-Saramacca. De waarde van het stofgoud, met de stoombooten der „Compagnie Générale atlantique" uitgevoerd, heeft volgens aangifte bedragen: in 1876 *f* 49,900, in 1877 *f* 293,880 en in de vier eerste maanden van 1878 *f* 99,062. Met zekerheid kan worden aangenomen, dat ook met andere gelegenheden Surinaamsch goud werd uitgevoerd, doch hiervan is de waarde niet aangegeven.

In allodialen eigendom en erfelijk bezit werden afgestaan 435 hectaren. Bovendien werden 140 hectaren in de buitendistricten in pacht of in gebruik gegeven. Aan 4 personen werd vergunning verleend om in 's lands bosschen hout te kappen en te bewerken.

In bijlagen Q en R van het *Verslag* worden uitvoerige staten medegedeeld over de jaren 1872—1877 van de plantages en gronden en van hunne opbrengst; bijlagen S en T bevatten korte verslagen van den Gouverneur betreffende den grooten en den kleinen landbouw.

Het getal der plantages en gronden en der akkers (hectaren) in cultuur was in:

	Plantages.	Akkers.	Hectaren.
1850	273	48,815	——
1855	272	44,351	——
1860	248	42,667	——
1865	275	30,397	——
1870	284	30,821	13,212
1871	274	28,552	12,241
1872	291	27,817	11,930
1873	254	27,019	11,592
1874	290	——	11,896
1875	250	——	11,181
1876	276	——	11,741
1877	310	——	11,831

Het in 1877 door den grooten landbouw bewerkte gedeelte der kolonie is slechts $^{77}/_{1000}$ pCt. van hare geheele oppervlakte, die op 2,800 vierk. geographische mijl (15,322,800 hect.) wordt berekend, en $7^{88}/_{100}$ pCt. van de uitgestrektheid der gronden (150,000 hect.), welke ter bebouwing zijn uitgegeven.

Er waren in 1876: 49 suikerplantages, 1 koffie- en kost-, en 11 cacao- en kostplantages, 51 cacao-, 28 bananen-, 6 katoenplantages, 1 houtplantage en 129 kostgronden; in 1877: 47 suikerplantages, 1 koffie- en cacaoplantage, 4 koffie- en kost-, 26 cacao- en kost-, 41 cacao-, 9 bananen-, 6 katoen-, 15 houtplantages en 161 kostgronden.

Het getal hectaren, in cultuur voor verschillende gewassen, wordt aldus opgegeven:

	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Suiker	5,362	4,976	4,537	4,370	4,132
Koffie en cacao	105	31	206	151	92
Koffie en kost	272	255	225	193	211
Cacao en kost	931	533	700	578	655
Cacao	1,975	2,399	2,437	2,751	3,232
Bananen	1,229	1,513	1,665	1,299	1,453
Katoen	817	882	1,219	735	731
Kostgronden	900	1,308	1,092	1,661	1,322

De opbrengst der stapelproducten wordt, als volgt, opgegeven:

	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Suiker, millioenen kilogr.	12.7	11.0	10.2	11.0	10.7
Melasse 〃 lr.	2.8	1.6	1.4	1.7	1.6
Rum en dram 〃 〃	1.08	1.01	1.03	0.85	1.1
Koffie, duizendtall. kilogr.	36.6	10.9	37.3	12.4	6.1
Cacao 〃 〃	900.3	927.5	1323.8	1322.6	1369.3
Katoen 〃 〃	256.9	176.6	204.5	193.4	202.6

Aan 482 pachters, die den kleinen landbouw uitoefenen, waren 1,015 hectaren in 437 perceelen uitgegeven. Onderscheidene pachten werden in 1877 ingetrokken, omdat de pachters niet aan het contract voldeden en hunne pachten niet wilden betalen.

Voor zooveel Saramacca en Nickerie betreft, is opgave van de verkregen productie gedaan. Zij bedroeg in Saramacca: 9,088 bossen bananen, 485 kilogr. rijst, 10,635 kilogr. koren en 4,825 kilogr. aardvruchten; in Nickerie: 21,985 bossen bananen en 2,455 kilogr. cacao.

Op een tal der verpachte perceelen, maar vooral op de gronden, die in den laatsten tijd aan geëmancipeerden in eigendom werden uitgegeven, begon men zich meer en meer op de cacao- en koffiecultuur toe te leggen. De pachters werden daartoe door het bestuur aangemoedigd.

Ter verbetering van de kleine cultuur en tevens met het doel om hare uitoefening door de geëmancipeerden te bevorderen werden, blijkens het *Verslag* van 1877, te Fort Nieuw-Amsterdam, Domburg en Totness domeingronden in gereedheid gebracht, ten einde te dienen tot in pacht uit te geven vestigingsplaatsen. Ook de verlaten plantage Voorzorg werd daartoe aangewezen. Het aanvankelijk gevolg van dien maatregel blijkt uit de onderstaande opgave van het getal pachters en van de verpachte oppervlakte in:

	Getal pachters.		Verpachte oppervlakte.	
	1876.	1877.	1876.	1877.
Fort Nieuw-Amsterdam...	61	57	31	28
Domburg..............	23	32	30	32
Voorzorg...............	7	11	14	22
Totness...............	137	137	81	81

De cijfers van den veestapel worden voor de laatste jaren opgegeven, als volgt:

	Rundvee.	Paarden.	Muilez.	Ezels.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
In 1868........	3517	225	79	188	1929	387	1914
〃 1869........	3658	232	70	216	1976	474	2127
〃 1870........	3824	253	111	204	2039	407	1908
〃 1871........	3711	236	98	203	2033	391	1557
〃 1872........	3398	213	85	207	1603	395	1448
〃 1873........	3221	201	92	182	1151	420	1466
〃 1874........	3515	208	82	250	1134	422	1733
〃 1875........	3175	172	38	227	1085	593	1562
〃 1876........	3303	185	77	217	732	456	1756
〃 1877........	3025	198	108	212	713	464	1831

HANDEL EN SCHEEPVAART.

Omtrent deze onderwerpen worden de volgende cijfers medegedeeld:

	Waarde van den algemeenen		SCHEPEN.			
	Invoer.	Uitvoer.	Ingekl.	Lasten of tonn.[1]	Uitgekl.	Lasten of tonn.[1]
1850...	*f* 2,087,562	*f* 2,877,102	246...	12,594	245....	12,542
1855...	〃 2,401,284	〃 3,398,525	219...	15,686	208....	14,539
1860...	〃 3,056,946	〃 4,524,001	210...	14,451	217....	15,307
1865..	〃 4,504.520	〃 2,235,399	184...	13,211	173....	12,849
1870...	〃 4,042,111	〃 2,657,871	205...	11,792	192....	10,914
1871...	〃 3,997,917	〃 2,902,052	204...	12,390	208....	12,199
1872...	〃 3,688,434	〃 3,247,540	182...	22,224	180....	22,537
1873...	〃 3,952,223	〃 3,181,274	188...	31,661	183....	30,684
1874...	〃 3,645,370	〃 2,616,803	210...	26,472	212.....	2,616
1875...	〃 3,125,415	〃 2,409,335	192...	21,105	197....	21,987
1876...	〃 3,183,252	〃 2,762,568	175...	19,629	131....	19,225
1877...	〃 3,453,837	〃 3,780,529	201...	20,884	204....	21,620

1) Tot en met 1871 zijn opgegeven *lasten*, voor 1872 en later *tonnen*.

Hierin deelden voor zooverre *den invoer* betreft:

	Schepen.			Lasten of tonnen [1]).			Waarde in duizendtallen guldens.		
JAREN.	NEDERLAND.	NOORD-AMERIKA.	ANDERE STATEN.	NEDERLAND.	NOORD-AMERIKA.	ANDERE STATEN.	NEDERLAND.	NOORD-AMERIKA.	ANDERE STATEN.
1850	91	28	127	—	—	—	1236	648	202
1855	56	40	123	6618	4228	4840	1192	713	495
1860	50	31	138	5526	3422	5503	1587	922	547
1865	26	43	115	3232	3915	6064	2234	1006	1263
1870	24	38	143	2952	3199	5641	847	583	1127
1871	26	26	152	3032	2345	7013	1873	748	1376
1872	15	34	133	3691	5690	12843	1268	1022	1398
1873	22	29	137	5067	4977	21617	1617	835	1500
1874	25	33	146	5011	5288	16173	1403	751	1491
1875	17	27	148	4050	5228	11827	1192	691	1243
1876	15	31	129	3363	6359	9907	1228	914	1040
1877	16	25	160	3518	5397	11969	1176	902	1374

En voor zooverre *den uitvoer* aangaat:

1850	95	26	124	—	—	—	2263	294	319
1855	55	35	118	6099	3745	4695	2039	592	761
1860	43	39	135	5889	4314	5103	2180	1088	1255
1865	12	39	122	1510	3640	7699	683	680	870
1870	20	31	141	2441	2660	5813	1782	901	1358
1871	24	29	150	3045	2553	6600	764	632	1505
1872	22	28	130	5034	4932	12571	944	548	1754
1873	25	39	119	5654	6798	18232	897	560	1724
1874	28	32	152	6206	6026	15361	773	553	1290
1875	19	27	151	4252	5311	12424	439	682	1288
1876	16	29	131	3461	5875	9889	505	872	1385
1877	18	24	162	4091	5036	12493	716	973	2091

De uitvoeren der voortbrengselen van den landbouw bedroegen volgens de *Staatscourant* van den 19 Maart 1875 en de *Koloniale Verslagen* in:

[1]) Tot en met 1871 zijn opgegeven *lasten*, voor 1872 en later *tonnen*.

	Duizendtallen.					
	Kilogrammen.	Liters.		Kilogrammen.		
Jaren.	Suiker.	Melasse.	Rum en Dram.	Koffie.	Katoen.	Cacao.
1850	15,363	2,786	284	372	448	81
1855	17,142	2,966	608	227	511	114
1860	16,500	3,132	604	241	277	250
1865	7,706	1,397	129	117	171	327
1870	11,021	1,368	324	8	240	528
1871	11,713	1,141	590	4	110	539
1872	11,833	1,285	558	0,9	118	822
1873	12,374	1,886	802	27	87	814
1874	10,947	1,241	916	0,4	57	1,102
1875	8,903	1,134	757	0,6	65	1,153
1876	10,062	1,542	748	0,3	64	1,347
1877	10,971	1,640	1,254	0,1	95	1,398

Zie verder de breede bijlagen van het *Koloniaal Verslag.*

In 1877 werd een zeebrief vernieuwd.

Het getal afgegeven passen voor vaartuigen was 166, waaronder 45 voor Nickerie en Coronie.

CURAÇAO.

Bronnen. Kol. Verslag van 1878.

Bevolking. Op den 31 December 1877 (het garnizoen daaronder begrepen).

Burgerlijke staat.

	Mannen.	Vrouwen.	Tot.	Gehuwden, weduwenaars en weduwen.	Gesloten huwelijken.	Waarbij geëchte kinderen.
Curaçao	10,517	13,100	23,617	2,514	71	51
Bonaire	2,277	2,437	4,714	1,159	19	28
Aruba	2,754	3,251	6,005	886	55	229
St. Martin (Ned. ged.)	1,575	1,979	3,554	726	11	40
St. Eustatius	817	1,091	1,908	277	6	9
Saba	1,005	1,067	2,072	?	8	—
In 1877	18,945	22,925	41,870	?	170	357
〃 1876	18,900	22,592	41,492	5,770	181	214

Naar de *geboorteplaats* was de bevolking aldus onderscheiden:

Woonplaats.	Geboren op het eiland.	elders in West-Ind.	in Nederl.	in andere oorden.
Curaçao	22,667	226	226	498
Bonaire	4,703	—	6	5
Aruba	5,555	370	15	65
St. Martin (Ned. ged.)	3,269	243	9	33
St. Eustatius	1,779	110	12	7
Saba	2,037	26	5	4
In 1877	40,010	975	273	612
〃 1876	39,518	1,008	310	656

Het getal *geborenen* en *gestorvenen* bedroeg:

	Geboren. Mann.	Vrouw.	Tot.	Waarvan onecht.	Gestorven. Mann.	Vrouw.	Tot.
op Curaçao	403	408	811	643	322	349	671
〃 Bonaire	77	95	172	88	17	32	49
〃 Aruba	108	119	227	144	31	52	83
〃 St. Martin (Ned. ged.)	60	50	110	75	32	25	57
〃 St. Eustatius	32	32	64	50	10	17	27
〃 Saba	37	32	69	15	8	14	22
In 1877	717	736	1,453	1,015	420	489	909
〃 1876	789	760	1,549	1,108	317	328	645

Als ingezetenen werden ingeschreven 7 personen.

Naar de *kerkgenootschappen* was de bevolking verdeeld, als volgt:

	Nederl.-Herv.	Methodisten.	R.-Kath.	Israël.	Niet opgeg.	Totaal.
Curaçao	1,656	—	21,086	875	—	23,617
Bonaire	150	—	4,560	4	—	4,714
Aruba	363	—	5,640	2	—	6,005
St. Martin (Ned. ged.)	2,347	285	922 [1])	—	—	3,554
St. Eustatius	1,078	580	250	—	—	1,908
Saba	1,458	—	614	—	—	2,072
In 1877	7,052	865	33,072	881	—	41,870
〃 1876	7,346	560	32,596	981	9	41,492

ALGEMEEN EN GEWESTELIJK BEHEER. De handel bleef in eene gedrukte stemming, ten gevolge van de bekende verwikkelingen met de republiek Venezuela. Meer bijzonder was hierop van invloed het voortdurend gesloten blijven der havens Maracaïbo en Velo de Coro. In Mei 1878 zijn deze weder voor den buitenlandschen handel geopend. Bij besluit van den Gouverneur, van den 31 dier maand, is de uitvoer van oorlogsbehoeften uit de kolonie Curaçao verboden.

Het *Verslag* maakt gewag van de groote verwoestingen, door den storm van den 23 September 1877 op Curaçao en Bonaire, inzonderheid op het eerste eiland, aangericht. De schade, aan bijzonder eigendom veroorzaakt, bedroeg op Curaçao, volgens opgave der betrokken personen, *f* 1,074,543; die op Bonaire werd op *f* 103,640 geschat. Vijf schoeners van Curaçao, 11 kleine vaartuigen, op Bonaire te huis behoorende, en 1 vaartuig van Aruba vergingen; de Nederlandsche brik *Condor* werd in de haven van Curaçao uiteengeslagen en zonk [2]). Bij het verongelukken der schepen hebben 69 menschen het leven verloren. Op Curaçao kwamen onderscheidene personen om en werden enkele vermist.

Een beroep op de bijzondere liefdadigheid, terstond na het treffen der ramp op Curaçao gedaan, werd door velen met geestdrift beantwoord. Ook elders bleef zij niet achter. Volgens de opgave, in het *Verslag* voorkomende [3]), werd tot leniging van den nood gezonden: uit Nederland, behalve kleedingstukken, *f* 58,123, waarvan *f* 9,300

[1]) De R.-Kath. geestelijke schatte het zielental op ongeveer 1200.

[2]) De waarde der 5 schoeners is opgegeven te bedragen *f* 75,700, de schade aan de *Condor* *f* 11,000.

[3]) Deze opgave, voor zoover zij de bijdragen, die door tusschenkomst van het Departement van Koloniën werden overgemaakt, betreft, loopt tot den 1 Sept. 1878.

uit Nederlandsch Indië [1]), uit de overige West-Indische bezittingen *f* 1,863 en uit den vreemde, behalve levensmiddelen, tusschen *f* 59,000 en *f* 60,000 [2]), waaronder eene gift van 5,000 pesos, ontvangen van het Bestuur van Venezuela. Aan hen, die van alles beroofd waren, werd mede door het Koloniaal bestuur hulp verleend.

Op het eiland Aruba, dat door den storm gespaard bleef, ontstond gebrek aan voedsel ten gevolge van het mislukken van den oogst in 1876/77 en door de aanhoudende droogte. Ook hier zag zich het Bestuur verplicht ondersteuning te verleenen en werd bijstand uit Venezuela ontvangen.

Voorts wordt in deze afdeeling o. a. nog melding gemaakt van de benoeming der Heeren J. W. HELDEWIER VIGNON, A. JESSURUN DZ. en T. DE VEER tot leden van den Kolonialen Raad.

MILITAIR BEHEER. *Landmacht.* Op den 31 December 1877 bestond het garnizoen op Curaçao uit 5 officieren der infanterie, 1 eerste luitenant der artillerie (instructeur) en 254 onderofficieren en manschappen; de geneeskundige dienst werd uitgeoefend door 2 officieren van gezondheid en 1 apotheker 3de kl.

De gezondheidstoestand was zeer gunstig.

De schutterij was op ult°. December 1877 sterk:

	Officieren.	Onderofficieren en manschappen.
Curaçao { stedelijke	12	288
Curaçao { landelijke	12	152
Bonaire	2	250 ongeveer.
Aruba	4	650
St. Martin (Ned. ged.)	1	50
St. Eustatius	1	38

Het corps volontairs op Curaçao bestond uit: 1 kapitein-kommandant, 12 officieren en 182 onderofficieren en manschappen. Dit corps is in 1878 ontbonden, ten einde te gemoet te komen aan de behoefte om de schutterij, door hare ineensmelting met het corps volontairs, te brengen op eene aan de bevolking meer geëvenredigde sterkte.

In het militaire hospitaal op Curaçao werden verpleegd 346 personen, van welke 4 overleden; op ult°. Dec. 1877 bleven in behandeling 25 personen.

---

[1]) In het geheel werd uit Nederlandsch Indië gezonden *f* 10,336. (*Kolon. Verslag*, afd. Oost-Indië, bladz. 121.)

[2]) Naar onze berekening. Het bedrag der giften, in vreemde munt ontvangen, is in het *Koloniaal Verslag* niet in Ned. geld opgegeven.

Zeemacht. Zijner Majesteits stoomschip *Cornelis Dirks* was gedurende het geheele jaar 1877 in de wateren van Curaçao gestationneerd.

RECHTSWEZEN. POLITIE. GEVANGENISSEN. *Rechtswezen.* Het Hof van justitie in de kolonie Curaçao heeft in 1877 23 vonnissen uitgesproken in burgerlijke en 27 in strafzaken; veroordeeld werden 21 mannen en 5 vrouwen. Bij het kantongerecht op Curaçao werden 58 vonnissen uitgesproken in burgerlijke en 44 in strafzaken; bij den raad van justitie op St. Martin 4 in burgerlijke en 6 in strafzaken, en bij het kantongerecht aldaar 9 in burgerlijke en 8 in strafzaken; bij den raad van justitie op St. Eustatius 2 in burgerlijke en 2 in strafzaken, bij het kantongerecht aldaar 2 in burgerlijke en 5 in strafzaken; bij het kantongerecht op Bonaire werden behandeld 4 burgerlijke en 2 strafzaken, bij dat op Aruba 4 burgerlijke en 7 strafzaken; bij het kantongerecht op Saba werden 2 vonnissen uitgesproken en 22 zaken bij schikking tusschen partijen afgedaan.

Politie. De gewapende politie werd opnieuw georganiseerd.

Gevangenissen. Gedurende het jaar 1877 werden opgenomen in de gevangenis op Curaçao 49 (in de Willemstad 128), op Bonaire 7, op Aruba 10, op St. Martin 40, op St. Eustatius 12 personen; op ult°. Dec. waren aanwezig: op Curaçao 54 (in de Willemstad ?), op Bonaire en Aruba geene, op St. Martin 9, op St. Eustatius geene personen.

Middelen van beheer, met het rechtswezen in verband.

Bij den hypotheekbewaarder waren op ult°. Dec. 1876:

ingeschreven.........	597	posten	(a 5 tot 12 pCt.)	te zamen	*f* 2,281,271
in 1877 kwamen er bij ..	71	″	(a 6 ″ 12 ″)	″	″ 401,742
te zamen...	668	″	....	″	*f* 2,683,013
in 1877 geheel doorgehaald............	80	″	....	″	″ 303,676
blijft ult°. Dec. 1877...	588	″	....	″	*f* 2,379,336

Weeskamers. Het bedrag der gelden onder de administratie van de Weeskamer op St. Martin bedroeg op den 31 Dec. 1877 *f* 4,558, op St. Eustatius *f* 3,649.

EEREDIENST. *Protestantsche.* Het getal predikanten der Hervormde gemeente op Curaçao bedraagt 2, aan wie tevens het bezoeken der

gemeenten op Bonaire en Aruba, waar godsdienstonderwijzers gevestigd zijn, is opgedragen. Op St. Martin en op St. Eustatius geniet een leeraar van het Methodisten-genootschap jaarlijks eene toelage van *f* 1,200 uit de koloniale kas. De Hervormde gemeente op Saba verkreeg in December 1877 een vasten leeraar uit Engeland, belast met den dienst in de hoofdplaats en in het dorp Windwardside, onder genot eener door het Gouvernement toegestane toelage van *f* 1,200 's jaars en van bijdragen der gemeenteleden. De kerk te Windwardside, met wier bouw in 1876 begonnen was, werd in 1877 voltooid.

	Gedoopt.	Tot lidmaat aangenomen.	Ingezeg. huwelijken.
Curaçao	31	72	4
Bonaire	5	—	1
Aruba	8	3	—
St. Martin (Ned. ged.)	89	22	7
St. Eustatius	47	5 [1]	—
Saba	46	—	—

Roomsch-Katholieke. Het getal van gouvernementswege bezoldigde geestelijken bedroeg 15 (1 van den 1sten en 14 van den 2den rang). Van de laatsten waren werkzaam: op Curaçao 7, op Bonaire 2, op Aruba 2 en op elk der eilanden St. Martin, St. Eustatius en Saba 1. Bovendien werd de dienst op Curaçao nog verricht door 5 onbezoldigde geestelijken. Dat eiland telde in 1877 7 R.-K. kerken.

	Gedoopt.	Huwelijks-inzegeningen.
Curaçao	766	65
Bonaire	176	10
Aruba	204	21
St. Martin (Ned. ged.)	24	—
St. Eustatius	—	—
Saba	24	—

De kapitalen der kerkelijke gemeenten bedroegen op ult°. December 1877:

die der Protestantsche kerk op Curaçao	*f* 57,676
" " R.-Katholieke " " "	" 12,856
" " Ned.-Port. Israël. gem. " "	" 72,205

De Ned.-Herv. Israëlietische gemeente, met 305 leden, ontving uit de koloniale kas eene tegemoetkoming van *f* 2,000 tot gedeeltelijke dekking harer uitgaven, ten bedrage van *f* 5,357.

---

1) Kerkelijk ingezegenden.

LIEFDADIGHEID. In 1877 werden in het *Krankzinnigengesticht* opgenomen 4 personen, 1 werd als hersteld ontslagen en 6 overleden. Op ult°. December 1877 waren aanwezig 10 lijders. De uitgaven maakten eene som van *f* 3,756 uit.

Het getal verpleegde *Leprozen* bedroeg: in het gesticht op Curaçao 15, op St. Martin 23, op St. Eustatius 28. Op Curaçao werd uitgegeven *f* 3,215, op St. Eustatius *f* 2,726.

In het *Gasthuis en hospitaal voor de armen* werden verpleegd 206 personen, waarvan 79 overleden, 83 vertrokken en 44 op den 31 December 1877 aanwezig bleven.

Elf zusters van liefdadigheid waren op Curaçao werkzaam in het krankzinnigen- en het leprozengesticht en 18 in het gasthuis.

De *Spaar- en Beleenbank* op Curaçao telde 117 deelhebbers. Hare balans sloot op den 1 Juli 1877 met *f* 343,987. Van de gelijksoortige bank op Bonaire werden weder geene opgaven ontvangen.

De uitgaven der armenkassen waren in 1877: op Bonaire *f* 303, op Aruba *f* 485, op St. Martin *f* 538, op St. Eustatius *f* 35.

In 1878 bedroeg de onderstand aan hulpbehoevende vrijgemaakten: op Curaçao *f* 2,415, op Bonaire *f* 451, op Aruba *f* 200, op St. Martin *f* 799, op St. Eustatius *f* 1,155 en op Saba (3 kwartalen) *f* 450.

Omtrent de kerkelijke bedeelingen worden, in de afdeeling *Eeredienst*, de volgende opgaven aangetroffen. De uitgaven van het Protestantsche weezenfonds op Curaçao bedroegen, wegens maandelijkschen onderstand en kleeding, *f* 1,549. Aldaar werd door de Protestantsche gemeente *f* 3,051, door de Roomsch-Katholieke *f* 1,414 aan de armen uitgedeeld. Elke gemeente ontving daartoe eene bijdrage van *f* 397 uit de algemeene armengelden. Door het Gouvernement werd, als in vorige jaren, aan genoemd fonds een subsidie van *f* 1,500, en aan de R.-K. gemeente eene tegemoetkoming van gelijk bedrag, ten behoeve van hare weezen, toegekend. De armen der Ned.-Port. Israëlietische gemeente ontvingen van het Gouvernement uit de algemeene armengelden *f* 198. Het armenfonds der Ned.-Herv. Israëlietische gemeente bedroeg op ult°. December 1877 *f* 1,237.

ONDERWIJS. Op Curaçao verminderde het getal scholen met één

door de opheffing van het „Colegio Vargas"; op Bonaire werd eene nieuwe bijzondere school opgericht.

Voor zoover het uit het *Kol. Verslag* te putten is, volgt hier eene opgave van het getal scholen en leerlingen in 1877.

	Scholen.	Leerlingen.		
		Jongens.	Meisjes.	
Curaçao	4 Landsscholen	454	79	
	Schol. der Zusters v. liefdadigheid	372	895	
	10 bijzondere scholen	259	138	
	Te zamen			2,197
Bonaire	1 landsschool			62
	2 schol. der Zusters v. liefdadigheid			254
	1 bijzondere school			30
Aruba				336
St.Martin (Ned. ged.)	2 scholen			90
St. Eustatius	1 landsschool			126
Saba (hoofdplaats)				35

In het dorp Windwardside (Saba) genoten 2 onderwijzeressen elk van gouvernementswege eene jaarlijksche toelage van *f* 200, onder verplichting om aan minstens 30 meisjes van onvermogende ouders kosteloos onderwijs te geven.

Omtrent het cijfer van het onderwijzend personeel bevat het *Verslag* geene opgave. Alleen is in de afdeeling *Eeredienst* aangeteekend, dat op de 12 R.-K. armenscholen, over Curaçao, Bonaire en Aruba verspreid, 24 Zusters van liefdadigheid werkzaam waren. In dezelfde afdeeling vindt men vermeld, dat de zondagschool op St. Eustatius (van den Wesleyaansch-Methodisten zendeling) door 320, en de (R.-K.) zondagschool op St. Martin door 70 leerlingen bezocht werd.

Middelen van vervoer en brievenposterij. De maildienst tusschen Curaçao en St. Thomas geschiedde tweemaal 's maands met een zeilschip.

Het getal ontvangen en verzonden brieven en drukwerken was in 1877:

	Ontvangen		Verzonden	
	per mail.	per scheepsgelegenheid.	per mail.	per scheepsgelegenheid.
Brieven	14,056	9,326	11,178	71
Drukwerk (porto's of vellen druks)	23,528	57	2,165	—

Van Nederland werden ontvangen 3,479 brieven en 10,531 drukwerken, en daarheen verzonden 2,745 brieven en 823 drukwerken.

De ontvangsten aan het postkantoor op Curaçao bedroegen *f* 5,945, tegen *f* 10,533 in 1876. Het aanmerkelijk nadeelig verschil, in vergelijking met het vorige jaar, is een gevolg van de vermindering der briefporten, sedert de opneming van de kolonie in de „Algemeene Postvereeniging”.

GELDELIJK BEHEER. De volgende staat geeft een overzicht van het geldelijk beheer der kolonie Curaçao, voor 1867 tot en met 1876 volgens de wetten, waarbij de sloten der rekeningen over die jaren zijn vastgesteld; voor de overige jaren volgens de begrootingen (wetten van den 22 Jan. 1877, *Stbl.* n°. 10, 24 Dec. 1877/14 Dec. 1878, *Stbl.* n°. 304/190, en 18 Jan. 1879, *Stbl.* n°. 9).

Jaren.	Uitgaven.	Ontvangsten. Belastingen enz.	Ontvangsten. Bijdrage uit 's Rijks schatkist.
1867	*f* 530,321	*f* 369,995	*f* 160,326
1868	〃 508,995	〃 308,450	〃 200,545
1869	〃 476,032	〃 327,233	〃 148,799
1870	〃 427,178	〃 363,428	〃 63,750
1871	〃 428,329	〃 377,377	〃 50,951
1872	〃 422,406	〃 364,880	〃 57,526
1873	〃 429,543	〃 451,698	〃 ——
1874	〃 457,426	〃 381,967	〃 75,458
1875	〃 462,231	〃 355,337	〃 106,894
1876	〃 484,903	〃 333,341	〃 151,562
1877	〃 517,301	〃 400,501	〃 116,800
1878	〃 607,938	〃 390,246	〃 141,941
1879	〃 640,024	〃 367,896	〃 272,128

De uitgaven en ontvangsten, voor 1879 geraamd, zijn volgenderwijze verdeeld:

UITGAVEN.

	Gewestelijk bestuur.	Justitie en politie.	Geldelijk beheer.	Eeredienst en onderwijs.
Curaçao	*f* 32,671	*f* 92,786	*f* 31,256	*f* 42,192
Bonaire	〃 5,075	〃 6,840	〃 4,820	〃 6,166
Aruba	〃 4,487	〃 6,420	〃 2,420	〃 6,366
St. Martin (Ned. ged.)	〃 6,825	〃 11,771	〃 6,255	〃 6,400
St.Eustatius	〃 4,225	〃 6,531	〃 3,260	〃 4,940
Saba	〃 3,340	〃 3,015	〃 760	〃 3,500
	f 56,623	*f* 127,363	*f* 48,771	*f* 69,564

	Plaatselijke kosten.	Landsgebouwen en eigendommen.	Pensioenen, wachtgelden enz.	Totaal.
Curaçao............	*f* 68,288	*f* 117,660	*f* 56,071	*f* 440,925
Bonaire............	〃 6,425	〃 5,000	〃 12,129	〃 46,455
Aruba..............	〃 3,615	〃 1,000	〃 6,341	〃 30,649
St. Martin (Ned. ged.).	〃 7,930	〃 2,150	〃 12,663	〃 53,994
St. Eustatius........	〃 8,150	〃 1,000	〃 8,458	〃 36,564
Saba..............	〃 3,600	〃 —	〃 2,220	〃 16,435
	f 98,008	*f* 126,810	*f* 97,884	*f* 625,024
Onvoorziene uitgaven..................................				〃 15,000
				f 640,024

ONTVANGSTEN.

	Belastingen.	Inkomsten van onderscheiden aard.	Totaal.
Curaçao..............	*f* 206,500	*f* 72,931	*f* 279,431
Bonaire..............	〃 16,400	〃 7,150	〃 23,550
Aruba................	〃 9,505	〃 4,970	〃 14,475
St. Martin (Ned. ged.)..	〃 31,350	〃 3,700	〃 35,050
St. Eustatius..........	〃 6,065	〃 1,725	〃 7,790
Saba................	〃 6,375	〃 1,225	〃 7,600
	f 276,195	*f* 91,701	*f* 367,896
Bijdrage uit 's Rijks schatkist............................			〃 272,128
			f 640,024

De bezoldiging en verblijfkosten van den Gouverneur, alsmede de kosten van 's Rijks land- en zeemacht, tot bescherming der kolonie gevorderd, worden, ingevolge het Regeeringsreglement van den 31 Mei 1865 (*Stbl.* n°. 56), uit het VIde en het Xde hoofdstuk (*Marine* en *Koloniën*) der staatsbegrooting gekweten.

De Bank. Volgens de opgaven, in het *Kol. Verslag* van 1878 voorkomende, bedroeg het kapitaal der instelling, ult°. Dec. 1877, de som van.. *f* 414,147
waarvan uitstaande aan gedisconteerde wissels, beleende
speciën en gedeponeerde gouvernementswissels........ 〃 348,429

zoodat in de kassen aanwezig op ult°. Dec. 1877....... *f* 65,717
waarbij diversen a.................................. 〃 9,851

Totaal bedrag, in de kassen aanwezig op ult°. Dec. 1877. *f* 75,569

Dit bedrag bestond voor *f* 74,569 uit bankbiljetten en specie,

benevens uit *f* 1000 in bankbiljetten, bij den Voorzitter in kas voor kleine beleeningen.

Hypotheekbank. Met Januari 1876 werd de administratie der voormalige hypotheekbank van Curaçao overgegeven aan de „Curaçaosche Hypotheekbank". De inrichting en werkkring der nieuwe instelling zijn dezelfde als die der voormalige bank. Het Gouvernement heeft echter opgehouden daarvoor aansprakelijk te zijn. De beambten worden thans niet meer door den Gouverneur benoemd en ontslagen, en hebben opgehouden gouvernementsambtenaren te zijn.

Op ult°. December 1876 bedroegen de uitstaande hypotheken *f* 1,215,277. De winst- en verliesrekening over dat jaar gaf de volgende uitkomsten:

interest op hypotheken	*f*	75,818
winst op de administratie der opgeheven bank	〃	10,105
consignatie-rekening	〃	7
Totaal	*f*	85,930

Na aftrek van:

interest op kapitalen en administratie	*f*	54,285
belasting	〃	12,236
onkosten	〃	7,097
verlies op Peruviaansch en Amerikaansch zilver	〃	111
	f	73,731
blijft winst	〃	12,198

Nijverheid, landbouw, veeteelt enz. *Nijverheid.* In 1877 werden 31 scheepsladingen (6,655 ton) phosphorzure kalk, afkomstig van de plantage St. Barbara, op het eiland Curaçao, uitgevoerd, tegen 12 (3,054 ton) in 1876 en ééne (188 ton) in 1875, toen de eerste verzending van die kalk plaats vond.

De steenbakkerij op Bonaire voerde uit 149,000 klinkers van onderscheidene soorten.

Op St. Martin werden ingezameld door de maatschappij tot zoutwinning 118,024, en door particulieren uit de kleine concessiën 62,385 vaten zout.

De uitvoer van zout uit Curaçao bedroeg 43,781 vat, uit Bonaire 90,230 hectoliter, uit Aruba 56, en uit St. Martin 188,980 vat.

Landbouw. Door de droogte, die spoedig na den storm van den 23 September 1877 weder heerschte en geruimen tijd aanhield, is de oogst van 1877/78 op Curaçao, Bonaire en Aruba geheel mislukt en heeft de veestapel veel geleden.

De uitvoer van Bonaire bestond in 1877 uit: 50,461 kilogram dividivi, 1,004 kilogr. aloë-hars, 270,436 kilogr. rood verfhout, 330 vadem brandhout en 3,109 vat houtskool. Van Aruba werden uitgevoerd: 436 vat pindas, 10,272 liter boonen, 6,000 kilogram dividivi, 9,431 kilogram aloë-hars en 100 kokosnoten; van St. Eustatius: 132,250 kilogram yams, 1,414 vat zoete aardappelen en 76 vat stijfsel.

De landbouw op St. Martin bleef onbeduidend en bepaalde zich tot kleine hoeveelheden arrowroot, zoete aardappelen, boonen en maïs, niet voldoende om in eigen behoefte te voorzien. Op Saba hielden zich de landbouwers, als vroeger, bijna uitsluitend bezig met de teelt van zoete en Europeesche aardappelen. Van de laatsten werd het grootste gedeelte naar St. Thomas uitgevoerd.

Veeteelt. Het *Kol. Verslag* bevat het volgende staatje van den veestapel in de kolonie op het einde van 1877.

	Paarden.	Ezels.	Muilez.	Hoornvee.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
Curaçao..........	212	1,451	191	1,845	16,283	23,682	520
Bonaire...........	30	800	—	500	—	12,000	300
Aruba.............	68	894	11	113	7,123	25,668	576
St. Martin (Ned. ged.)	239	36	8	937	746	768	315
St. Eustatius.......	35	44	1	278	247	389	175
In 1877...	584	3,225	211	3,673	24,399	62,507	1,886
〃 1876...	757	4,128	228	4,244	40,320	58,987	1,958

Uitgifte van gronden. Op Curaçao werden slechts enkele stukjes grond, meest in de buitendistricten, tot het bouwen van huisjes uitgegeven; op Aruba 26 perceelen, te zamen groot ruim 95 hectaren, waarvan 17 in concessie en 9, tot opzeggens toe, in huur. Op St. Eustatius werd een stukje grond, tegen betaling, in eigendom afgestaan.

HANDEL EN SCHEEPVAART. Ten gevolge van de belemmeringen in het handelsverkeer met de Venezolaansche havens, bleef de handel gedurende het jaar 1877 in een kwijnenden toestand.

Het getal schepen, te Curaçao binnengeloopen, was:

	voor directen invoer		voor doorvoer		binnen 3 etmalen vertrokken		totaal	
	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.
1870	1,145	32,884	92	18,856	29	5,767	1,266	57,507
1871	1,134	27,666	115	36,985	216	19,786	1,295	84,437
1872	1,156	28,806	146	60,860	22	30,558	1,324	120,224
1873	1,041	22,145	213	79,847	19	23,389	1,273	125,381
1874	1,089	149,839	229	111,356	62	84,672	1,318	161,195
1875	942	34,058	43	38,480	36	37,930	1,021	110,468
1876	794 schepen.		55,196 tonn.		33	36,108	827	91,304
1877	801	〃	56,875	〃	31	31,045	832	87,920

Voor 1876 en 1877 is niet onderscheiden tusschen schepen voor directen invoer en voor doorvoer.

Onder de ingeklaarde schepen bevonden zich 5 (909 ton) van Amsterdam en 1 (185 ton) van Rotterdam.

Voor de andere eilanden was de scheepvaartbeweging, als volgt:

	1874.		1875.		1876.		1877.	
	Schepen.	Tonn.	Schepen.	Tonn.	Schepen.	Tonn.	Schepen.	Tonn.
Bonaire	543	8,013	414	10,419	463	8,150	435	11,058
Aruba	246	2,726	262	2,587	194	2,290	193	2,508
St. Martin	465	31,472	412	29,291	395	31,727	329	26,365
St. Eustat^{s}	317	4,439	358	4,126	444	4,425	336	4,351
Saba	182	—	177	—	196	—	171	—

St. Martin werd daarenboven aangedaan door 284 open booten. Onder de aldaar aangekomen vaartuigen was 1 van Amsterdam (197 ton) en 1 van Delfshaven (99 ton).

In 1877 werden gebouwd: op Curaçao 1 schoener, metende 51 ton, en 2 barken (20 en 10 ton), op Bonaire 1 barkje (5 ton), op St. Martin 3 barkjes, op St. Eustatius 1 zeilboot.

Het getal zeebrieven, in 1877 afgegeven, bedroeg: op Curaçao 9, waarvan 3 aan nieuw gebouwde vaartuigen, op Bonaire 2, op Aruba 4, op St. Martin 7; op St. Eustatius en op Saba werd 1 zeebrief uitgereikt. Bovendien werden op St. Eustatius 6 zeepassen verstrekt.

Onder de 137 op Curaçao verleende vergunningen van onderscheiden aard waren 76 tot opslag van oorlogsbehoeften in, en den uitvoer daarvan uit 's lands magazijn.

J. P. L. T.

MENGELWERK.

GRONDCREDIET.

Eindelijk zal de toegezegde Statistiek over 1866 tot en met 1875 voltooid zijn, en wij mogen hopen, dat zij ook zonder dezerzijdsche verantwoordelijkheid, zal worden voortgezet, althans tot en met 1880. Vooral de Statistiek van de vernieuwingen volgens de wet van den 5 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 90) zal ons nader brengen tot de kennis van het TOTAAL bedrag der OP 31 DECEMBER 1880 BESTAANDE HYPOTHECAIRE INSCHRIJVINGEN, indien het aan het Departement van Finantiën behaagt, gevolg te geven aan de voorstellen ter zake door ons gedaan. Is dat cijfer, altijd bij benadering (even als dat van de steeds afwisselende bevolking) vrij naauwkeurig bekend, dan zal de Nederlandsche Statistiek van het Grondcrediet het meest volledig zijn bij vergelijking met dergelijke Statistiek in andere landen. Alsdan zullen tevens vrij wat vellen druks zijn ingenomen door eene over 15 jaren vrij gedetailleerde Statistiek van het Grondcrediet, en zullen die jaarlijksche opgaven eenigen tijd kunnen achterwege blijven, om ze na verloop van zeker tijdvak te hervatten, en de alsdan te verkrijgen opgaven te vergelijken met de uitkomsten nu reeds over 10 jaren, en in 1881 of 1882 over 15 jaren te verkrijgen.

Ten vervolge alzoo op de vroegere Statistische opgaven [1]) volgen alhier soortgelijke over 1872, 1873 en 1874.

---

1) Voor de Statistiek van het Grondcrediet over 1866, 1867 en 1868 zie men het Compte rendu du 7e congrès international de Statistique à la Haye en 1869. Programme p. 128—150. Voor 1869 zie het Jaarboekje van 1873 bl. 241—258. Voor 1870

Over *ieder* van die jaren volgen alhier de navolgende staten, ingericht als de vroegere, wat de vergelijking gemakkelijk maakt.

Zij betreffen: 1°. een staat letter A, aanwijzende het getal en het bedrag van de HYPOTHECAIRE INSCHRIJVINGEN, verzameld *naar hare hoegrootheid*, zulks per kantoor van bewaring van hypotheken, waarvan de kring voortdurend overeenstemt met dien van de gerechtelijke arrondissementen, zooals deze waren bepaald bij de wetten op het rechtsgebied tot den 15 Mei 1877;

2°. een staat letter B, dezelfde inschrijvingen aanwijzende per bewaring en verzameld *naar het rentebedrag*;

3°. een staat letter C, aanwijzende het getal en het bedrag van de DOORHALINGEN, verzameld *naar de hoegrootheid* der doorgehaalde inschrijvingen;

4°. een staat letter D, aanwijzende diezelfde doorhalingen *naar het rentebedrag*;

5°. een staat letter E, aanwijzende het getal en het bedrag der INSCHRIJVINGEN, verdeeld naarmate zij strekken tot verzekering van *a.* geldleeningen, *b.* kooppenningen of overbedeelingen, *c.* renten, *d.* voorwaardelijke schulden, — voorts *het getal bezwaarde percelen*;

6°. een staat letter F, aanwijzende *het getal*, *den omvang en de opbrengst* van OPENBARE VERKOOPINGEN van onroerende goederen, gehouden door de eerst ingeschreven hypothecaire schuldeischers als onherroepelijk gemachtigden van de eigenaren, schuldenaren krachtens het beding, bedoeld bij art. 1223 Burg. Wetb. Zulks naar de van de processen verbaal dier verkoopingen gedane overschrijvingen;

---

en 1871 het Jaarboekje 1878; mengelwerk bl. 26—69. Voor 1872, 1873 en 1874 hierna, en voor 1875 het Jaarboekje van 1877, mengelwerk bl. 69—92.

Over het verhandelde over het Grondcrediet in de Jaarlijksche Vergaderingen der Vereeniging zie men de gedrukte verslagen Jaarboekje 1876 bl. 15 en 1877 bl. 37.

Wij maken van deze gelegenheid gebruik om op eene fout te wijzen. In het Jaarboekje voor 1877, Mengelwerk bladz. 90 (*Grondcrediet*) is eene drukfout ingeslopen, die den zin onverstaanbaar maakt. In den vijfden en zesden regel (van onder af geteld) staan de volgende woorden: „althans in de eerste acht jaren na de stichting", welke woorden aldáár behooren te worden *doorgehaald*. Zij behooren echter te worden *ingelascht* in de volgende zinsnede, wáár van woonhuizen sprake is, en wel achter de woorden: „6 pCt. van de koopwaarde", in den tweeden regel van onderen.

7°. een staat letter G van *het getal*, *den omvang en den afloop* van overgeschreven processen-verbaal van INBESLAGNEMING van onroerende goederen, met opgaaf van daarop drukkende schulden.

Behalve over ieder van de jaren 1872, 1873 en 1874 volgen alsdan nog tot aanvulling van de Statistiek over 1875 (bladz. 92 mengelwerk, Jaarboekje 1877) twee staten als hierboven zijn vermeld sub 6°. en 7°. onder de letters F en G [1]). Eindelijk besluit een beknopt tienjarig overzicht (1866—1875) al deze opgaven, rakende het Grondcrediet in Nederland.

---

1) De Heer VAN DEN FAUVERT, die de staten van het Grondcrediet onder ons toezicht bewerkte, heeft deze staten F en G over 1875, toevallig indertijd niet gegeven voor het Jaarboekje 1877, uit ijver voor eene volledige mededeeling op nienw bewerkt, waarom zij alsnu worden opgenomen.

La. **A. Inschrijvingen 1872.**

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1872, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.										GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 1 TOT BENEDEN *f* 300.		*f* 300 TOT BENEDEN *f* 1000		*f* 1000 TOT BENEDEN *f* 5000.		*f* 5000 TOT BENEDEN *f* 10,000.		*f* 10,000 TOT BENEDEN *f* 20,000.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	122	22,348	331	175,851	341	650,335	47	284,550	12	141,035	's Hertogenb.
Eindhoven......	112	18,529	178	96,587	112	194,822	12	68,400	4	45,000	Eindhoven.
Breda..........	123	22,264	263	138,856	254	488,736	26	170,500	8	104,000	Breda.
Arnhem........	47	10,063	225	124,380	298	624,600	78	494,570	25	291,275	Arnhem.
Nijmegen.......	70	11,794	162	89,738	176	354,748	22	140,000	10	134,700	Nijmegen.
Zutphen........	58	10,288	191	104,711	188	343,323	20	132,375	8	100,000	Zutphen.
Tiel............	63	11,720	156	84,443	162	323,126	18	111,800	8	94,500	Tiel.
's Gravenhage...	11	2,350	131	74,730	568	1,375,630	217	1,399,190	127	1,625,900	's Gravenhage.
Leiden.........	21	4,030	173	96,380	368	757,918	89	583,850	35	451,600	Leiden.
Rotterdam......	32	6,260	256	151,056	763	1,800,232	312	1,977,611	229	2,983,949	Rotterdam.
Dordrecht......	18	3,655	116	66,205	206	431,160	33	212,300	16	183,500	Dordrecht.
Gorinchem.....	16	3,025	114	62,535	181	346,350	24	140,600	6	79,300	Gorinchem.
Brielle.........	5	930	62	35,935	78	145,079	20	129,300	8	113,796	Brielle.
Amsterdam.....	30	6,072	241	137,518	864	2,021,292	276	1,784,961	120	1,507,409	Amsterdam.
Alkmaar.......	30	5,280	167	90,875	274	578,946	59	369,934	32	413,000	Alkmaar.
Hoorn.........	39	7,680	177	99,480	308	642,277	80	505,120	57	693,400	Hoorn.

Middelburg.....	32	6,540	109	62,420	120	258,320	14	89,500	10	128,394	Middelburg.
Goes...........	53	9,631	161	87,910	127	239,627	19	127,471	7	86,778	Goes.
Zierikzee.......	31	5,567	105	59,440	123	230,523	15	95,608	13	159,000	Zierikzee.
Utrecht........	20	4,152	104	61,800	279	642,655	91	585,250	48	623,940	Utrecht.
Amersfoort.....	9	1,900	66	36,590	68	132,124	11	59,500	6	70,500	Amersfoort.
Leeuwarden.....	135	23,802	413	224,814	455	891,841	88	543,288	33	401,554	Leeuwarden.
Heerenveen.....	60	10,901	126	68,357	153	322,286	24	159,872	17	207,605	Heerenveen.
Sneek..........	17	3,335	92	53,058	136	307,194	34	114,800	17	199,200	Sneek.
Zwolle.........	32	6,070	144	79,434	213	433,692	34	215,840	18	243,000	Zwolle.
Deventer.......	30	5,285	127	75,760	117	216,076	26	151,775	1	10,000	Deventer.
Almelo.........	40	7,122	152	85,542	124	238,242	11	66,520	—	—	Almelo.
Groningen......	32	5,400	168	92,320	280	611,890	73	460,650	25	324,000	Groningen.
Winschoten.....	49	9,010	196	105,195	167	325,343	25	166,375	19	235,000	Winschoten.
Appingadam....	23	4,590	119	67,665	103	216,388	19	115,500	34	458,000	Appingadam.
Assen..........	28	4,728	118	66,246	166	346,770	21	126,319	3	45,000	Assen
Maastricht......	355	62,775	429	227,553	253	492,882	29	197,871	13	170,544	Maastricht.
Roermond......	187	30,236	244	127,934	154	293,412	8	54,600	16	208,497	Roermond.
Totaal.......	1956	352,622	5999	3,314,074	8512	17,963,794	1942	12,289,600	1019	12,921,676	
PROVINCIËN.											PROVINCIËN.
Noord-Brabant..	357	63,141	772	411,294	707	1,333,893	85	523,450	24	290,035	Noord-Brabant.
Gelderland......	238	43,865	734	403,272	824	1,645,797	138	878,745	51	620,475	Gelderland.
Zuid-Holland...	103	20,250	852	486,841	2164	4,856,369	695	4,442,851	421	5,438,045	Zuid-Holland.
Noord-Holland..	125	24,322	768	430,629	1779	3,928,470	482	3,113,815	243	3,002,109	Noord-Holland.
Zeeland........	116	21,738	375	209,770	370	728,470	48	312,579	30	374,172	Zeeland.
Utrecht........	29	6,052	170	98,390	347	774,779	102	644,750	54	694,440	Utrecht.
Friesland.......	212	38,038	631	346,229	744	1,521,321	146	817,960	67	808,359	Friesland.
Overijssel.......	102	18,477	423	240,736	454	888,010	71	434,135	19	253,000	Overijssel.
Groningen......	104	19,000	483	265,180	550	1,153,621	117	742,525	78	1,017,000	Groningen.
Drenthe........	28	4,728	118	66,246	166	346,770	21	126,319	3	45,000	Drenthe.
Limburg........	542	93,011	673	355,487	407	786,294	37	252,471	29	379,041	Limburg.
Totaal......	1956	352,622	5999	3,314,074	8512	17,963,794	1942	12,289,600	1019	12,921,676	

La. **A. Inschrijvingen 1872.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) INSCHRIJVINGEN IN 1872, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.										GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 20,000 TOT BENEDEN *f* 30,000		*f* 30,000 TOT BENEDEN *f* 50,000.		*f* 50,000 TOT BENEDEN *f* 100,000.		*f* 100,000 EN DAARBOVEN.		TOTAAL.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	4	97,000	5	155,000	1	60,000	—	—	863	1,586,119	's Hertogenb.
Eindhoven......	2	52,000	—	—	—	—	—	—	420	475,338	Eindhoven.
Breda..........	5	108,000	1	40,000	—	—	1	150,000	681	1,222,356	Breda.
Arnhem........	5	140,300	3	111,000	—	—	—	—	681	1,796,188	Arnhem.
Nijmegen.......	2	50,000	1	35,000	—	—	—	—	443	815,980	Nijmegen.
Zutphen........	1	20,463	—	—	—	—	—	—	466	711,160	Zutphen.
Tiel............	3	73,000	—	—	—	—	—	—	410	698,589	Tiel.
's Gravenhage...	30	752,100	15	555,550	3	181,000	—	—	1102	5,966,450	's Gravenhage.
Leiden.........	8	186,500	8	274,000	2	102,500	—	—	704	2,456,778	Leiden.
Rotterdam......	51	1,064,700	30	980,500	5	277,610		—	1678	9,241,918	Rotterdam.
Dordrecht......	3	90,000	—	—	—	—	—	—	392	986,820	Dordrecht.
Gorinchem......	2	40,000	2	80,000	—	—	—	—	345	751,810	Gorinchem.
Brielle.........	2	45,000	3	100,000	1	50,000	—	—	179	620,540	Brielle.
Amsterdam.....	36	763,500	9	318,000	6	357,610	3	300,000	1585	7,196,362	Amsterdam.
Alkmaar.......	14	324,500	6	210,000	—	—	—	—	582	1,992,535	Alkmaar.
Hoorn.........	21	497,500	6	175,000	2	136,000	—	—	690	2,756,457	Hoorn.
Haarlem.......	13	292,000	2	66,000	1	60,000	—	—	[illegible]	[illegible]	Haarlem.

Middelburg.....	3	66,000	2	70,000	1	75,000	—	—	291	756,174	Middelburg.
Goes...........	2	44,570	2	68,337	3	160,000	—	—	374	824,324	Goes.
Zierikzee.......	4	84,000	—	—	2	111,590	—	—	293	745,728	Zierikzee.
Utrecht........	8	176,847	8	269,000	—	—	—	—	558	2,363,644	Utrecht.
Amersfoort.....	4	85,000	1	30,000	—	—	—	—	165	415,614	Amersfoort.
Leeuwarden.....	13	303,000	6	193,280	1	80,000	—	—	1144	2,661,579	Leeuwarden.
Heerenveen.....	3	67,021	—	—	—	—	—	—	383	836,042	Heerenveen.
Sneek..........	5	106,000	8	270,000	3	155,000	—	—	312	1,208,587	Sneek.
Zwolle.........	—	—	2	70,715	—	—	—	—	443	1,048,751	Zwolle.
Deventer.......	3	79,000	2	76,800	—	—	—	—	306	614,696	Deventer.
Almelo.........	—	—	—	—	—	—	1	250,000	328	647,426	Almelo.
Groningen......	12	294,400	4	140,240	—	—	—	—	594	1,928,900	Groningen.
Winschoten.....	—	—	3	109,000	—	—	—	—	459	949,923	Winschoten.
Appingadam....	7	151,000	13	459,240	1	50,000	—	—	319	1,522,383	Appingadam.
Assen..........	2	43,000	1	30,000	—	—	—	—	339	662,063	Assen.
Maastricht......	2	45,000	3	90,712	—	—	1	160,000	1085	1,447,337	Maastricht.
Roermond......	4	86,500	1	34,716	—	—	—	—	614	835,895	Roermond.
Totaal.......	274	6,228,401	147	5,012,090	32	1,856,310	6	860,000	19,887	60,798,567	
PROVINCIËN.											PROVINCIËN.
Noord-Brabant..	11	257,000	6	195,000	1	60,000	1	150,000	1964	3,283,813	Noord-Brabant.
Gelderland.....	11	283 763	4	146,000	—	—	—	—	2000	4,021,917	Gelderland.
Zuid-Holland...	96	2,178,800	58	1,990,050	11	611,110	—	—	4400	20,024,316	Zuid-Holland.
Noord-Holland..	84	1,877,500	23	769,000	9	553,610	3	300,000	3516	13,999,455	Noord-Holland.
Zeeland........	9	194,570	4	138,337	6	346,590	—	—	958	2,326,226	Zeeland.
Utrecht........	12	261,847	9	299,000	—	—	—	—	723	2,779.258	Utrecht.
Friesland.......	21	476,021	14	463,280	4	235,000	—	—	1839	4,706,208	Friesland.
Overijssel......	3	79,000	4	147,515	—	—	1	250,000	1077	2,310,873	Overijssel.
Groningen......	19	445,400	20	708,480	1	50,000	—	—	1372	4,401,206	Groningen.
Drenthe........	2	43,000	1	30,000	—	—	—	—	339	662,063	Drenthe.
Limburg........	6	131,500	4	125,428	—	—	1	160,000	1699	2,283,232	Limburg.
Totaal.......	274	6,228,401	147	5,012,090	32	1,856,310	6	860,000	19,887	60,798,567	

La. **B. Inschrijvingen 1872.**

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1872, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX. RENTELOOS GETAL.	BEDRAG.	1 TOT BENED. 3 pCt GETAL.	BEDRAG.	3 TOT BENED. $3\frac{1}{2}$ pCt. GETAL.	BEDRAG.	$3\frac{1}{2}$ TOT BENED 4 pCt. GETAL.	BEDRAG.	4 TOT BENEDEN $4\frac{1}{2}$ pCt. GETAL.	BEDRAG.	$4\frac{1}{2}$ TOT BENEDEN 5 pCt. GETAL.	BEDRAG.	GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
		f		f		f		f		f		f	
's Hertogenb. . .	17	39,161	1	1,100	3	1,420	1	200	101	113,415	147	257,600	's Hertogenb.
Eindhoven.	7	39,480	1	1.485	3	1,910	2	1,500	123	100,350	207	215,413	Eindhoven.
Breda.	10	62,856	1	250	3	26,000	3	5.600	64	108,593	98	246,305	Breda.
Arnhem.	36	165,874	—	—	2	42,000	—	—	33	95,685	135	329,395	Arnhem.
Nijmegen.	9	35,012	—	—	1	30,000	—	—	16	52,200	26	141,300	Nijmegen.
Zutphen.	11	31,765	2	2,800	3	5,680	1	1,400	61	68,897	147	289,062	Zutphen.
Tiel.	8	48,400	1	5,000	1	1,065	—	—	—	—	6	31,500	Tiel.
's Gravenhage. .	3	4,300	—	—	2	1,550	—	—	9	26,950	35	376,500	's Gravenhage.
Leiden.	5	13,610	1	1,500	1	2,000	—	—	8	61,350	39	342,900	Leiden.
Rotterdam.	5	30,442	1	1,800	2	7,590	—	—	14	47,065	50	492,463	Rotterdam.
Dordrecht.	1	300	1	200	1	1,500	—	—	1	11,000	7	36 900	Dordrecht.
Gorinchem.	5	11,300	—	—	1	600	—	—	9	17,075	25	82,800	Gorinchem.
Brielle.	2	2,700	—	—	—	—	—	—	1	5,000	8	123,794	Brielle.
Amsterdam. . . .	15	36,950	—	—	2	2,100	2	31,700	17	80,900	13	133,700	Amsterdam.
Alkmaar.	14	47,368	—	—	—	—	—	—	5	12,955	27	142 370	Alkmaar.
Hoorn.	5	3,235	—	—	2	58,000	—	—	5	6,115	38	367,463	Hoorn.
Haarlem.	5	32,025	—	—	3	35,700	—	—	9	55,100	16	202,900	Haarlem.

Middelburg....	3	13,810	—	—	—	—	1	4,000	14	50,059	33	177,529	Middelburg.
Goes..........	21	109,300	—	—	1	2,000	—	—	17	76,870	18	150,936	Goes.
Zierikzee......	5	38,730	—	—	—	—	—	—	8	101,018	8	54,690	Zierikzee.
Utrecht.......	14	52,862	1	3,000	—	—	—	—	18	54,280	71	522,490	Utrecht.
Amersfoort.....	—	—	—	—	—	—	—	—	5	9,800	15	81,000	Amersfoort.
Leeuwarden....	42	241,990	—	—	—	—	—	—	6	9,180	4	7,850	Leeuwarden.
Heerenveen....	—	—	—	—	—	—	—	—	5	20,730	7	27,050	Heerenveen.
Sneek.........	3	3,970	—	—	—	—	—	—	8	9,205	20	136,475	Sneek.
Zwolle........	12	74,157	—	—	—	—	2	1,300	36	60,259	70	235,337	Zwolle.
Deventer......	1	2,135	—	—	1	2,500	1	2,500	67	96,500	120	203,325	Deventer.
Almelo........	9	268,936	—	—	—	—	6	6,600	173	181,608	71	91,428	Almelo.
Groningen.....	6	29,700	—	—	—	—	—	—	7	29,180	22	124,900	Groningen.
Winschoten....	4	6,100	1	200	—	—	1	400	14	19,545	34	108,298	Winschoten.
Appingadam...	6	25,298	—	—	—	—	—	—	4	15,950	28	155,350	Appingadam.
Assen.........	4	53,641	1	566	4	7,600	3	4,250	68	89,978	27	58,600	Assen.
Maastricht.....	13	56,703	—	—	—	—	—	—	8	5,032	9	32,237	Maastricht.
Roermond.....	12	32,677	1	600	2	2,150	—	—	62	55,642	73	163,525	Roermond.
Totaal......	313	1,614,795	13	18,501	38	231,365	23	59,450	996	1,747,477	1654	6,143,295	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant.	34	141,505	3	2.835	9	29,330	6	7,300	288	322,358	452	719,318	Noord-Brabant.
Gelderland.....	64	281,051	3	7,800	7	78,745	1	1,400	110	216,782	314	791,257	Gelderland.
Zuid-Holland..	21	62,652	3	3,500	7	13 240	—	—	42	168,440	164	1,455,357	Zuid-Holland.
Noord-Holland.	39	119,578	—	—	7	95,800	2	31,700	36	155,070	94	846,433	Noord-Holland.
Zeeland.......	29	161,840	—	—	1	2,000	1	4,000	39	227,938	59	383,065	Zeeland.
Utrecht.......	14	52,862	1	3,000	—	—	—	—	23	64,080	86	603,490	Utrecht.
Friesland......	45	245,960	—	—	—	—	—	—	19	39,115	31	171,375	Friesland.
Overijssel......	22	345,228	—	—	1	2,500	9	10,400	276	338,367	261	530,090	Overijssel.
Groningen.....	16	61.098	1	200	—	—	1	400	25	64,675	84	388,548	Groningen.
Drenthe.......	4	53,641	1	566	4	7,600	3	4,250	68	89,978	27	58,600	Drenthe.
Limburg.......	25	89,380	1	600	2	2,150	—	—	70	60,674	82	195,762	Limburg.
Totaal......	313	1,614,795	13	18,501	38	231,365	23	59,450	996	1,747,477	1654	6,143,295	

La. **B. Inschrijvingen 1872.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1872, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX. 5 TOT BENEDEN 5½ pCt.		5½ TOT BENEDEN 6 pCt.		6 TOT BENEDEN 7 pCt.		7 EN DAARBOV.		ONBEPAALD		TOTAAL		GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		f		f		f		f		f	
's Hertogenb. . .	547	694,040	2	2,650	1	1,500	—	—	43	475,025	863	1,586,119	's Hertogenb.
Eindhoven.	75	111,129	—	—	2	4,071	—	—	—	—	420	475,338	Eindhoven.
Breda.	494	615,444	3	1,258	3	3,050	—	—	2	153,000	681	1,222,356	Breda.
Arnhem.	434	939,434	17	100,800	10	20.900	—	—	14	102,100	681	1,796,188	Arnhem.
Nijmegen.	389	556,208	—	—	2	1,260	—	—	—	—	443	815,980	Nijmegen.
Zutphen.	224	268,231	1	1,100	1	500	—	—	15	41,725	466	711,160	Zutphen.
Tiel.	360	517,234	—	—	11	6,790	—	—	23	88,600	410	698,598	Tiel.
's Gravenhage. .	666	2,682,270	144	769,900	69	405,350	—	—	174	1,699,630	1102	5,966,450	's Gravenhage.
Leiden.	592	1,696,103	9	13,800	10	34,870	—	—	39	290,645	704	2,456,778	Leiden.
Rotterdam.	1378	6,790,158	10	113,200	9	8,350	—	—	209	1,750,850	1678	9.241,918	Rotterdam.
Dordrecht.	296	614,670	14	16 550	11	19,600	—	—	60	286,100	392	986,820	Dordrecht.
Gorinchem.	275	546,645	6	35,100	13	9,719	—	—	11	48,571	345	751,810	Gorinchem.
Brielle.	156	384,056	2	29,500	4	35,450	—	—	6	40,040	179	620,540	Brielle.
Amsterdam. . . .	1259	5,430,771	29	116,000	179	840,522	3	34,000	66	489,719	1585	7,196,362	Amsterdam.
Alkmaar.	422	1,326,722	5	8,200	77	146,420	—	—	32	308,500	582	1,992,535	Alkmaar.
Hoorn.	528	1,722.362	1	1,500	14	10,004	—	—	97	587,778	690	2,756,457	Hoorn.
Haarlem.	581	1,562,751	8	9,200	21	61,625	—	—	16	94,800	659	2,054,101	Haarlem.

Middelburg....	220	350,955	2	6,200	6	3,030	—	—	12	150,600	291	756 174	Middelburg.
Goes..........	300	399,756	1	700	5	2,720	—	—	11	82,042	374	824,324	Goes.
Zierikzee......	257	460,080	1	2,500	2	2,900	—	—	12	85,900	293	745,728	Zierikzee.
Utrecht.......	388	1,417,832	8	14,400	2	5,800	—	—	56	292 980	558	2,363,644	Utrecht.
Amersfoort.....	142	310,114	1	12,000	—	—	—	—	2	2,700	165	415,614	Amersfoort.
Leeuwarden....	1092	2,402,559	—	—	—	—	—	—	—	—	1144	2 661,579	Leeuwarden.
Heerenveen....	369	785,987	1	1,300	1	975	—	—	—	—	383	836,042	Heerenveen.
Sneek.........	273	1,019,337	4	16,000	2	2,000	—	—	2	21,600	312	1,208,587	Sneek.
Zwolle........	306	621.516	–	—	5	13,800	2	1,150	10	41,232	443	1,048,751	Zwolle.
Deventer......	96	164,586	1	2,000	4	5,100	—	—	15	136,050	306	614,696	Deventer.
Almelo,.......	50	59,504	1	2,200	4	5,300	—	—	14	31,850	328	647,426	Almelo.
Groningen.....	535	1 655,890	13	66,500	11	22,730	—	—	—	—	594	1,928,900	Groningen.
Winschoten....	373	669,285	13	60,970	11	9,925	—	—	8	75,200	459	949,923	Winschoten.
Appingadam...	247	1,175,795	31	148,570	3	1,420	—	—	—	—	319	1,522,383	Appingadam.
Assen.........	180	330,662	4	12,600	12	14,350	—	—	36	89,816	339	662,063	Assen.
Maastricht.....	1016	1,070,452	2	8,000	6	202,250	—	—	31	72,663	1085	1,447,337	Maastricht.
Roermond.....	443	473,639	1	2 300	4	26,300	2	6,063	14	72 999	614	835,895	Roermond.
Totaal.....	14,963	39,826,177	335	1,574,998	515	1,928 581	7	41,213	1030	7,612,715	19,887	60,798,567	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant.	1116	1,420,613	5	3,908	6	8,621	—	—	45	628,025	1964	3,283,813	Noord-Brab.
Gelderland.....	1407	2,281,107	18	101,900	24	29,450	—	—	52	232,425	2000	4,021,917	Gelderland.
Zuid-Holland..	3363	12,713,902	185	978,050	116	513,339	—	—	499	4,115,836	4400	20,024,316	Zuid-Holland.
Noord-Holland.	2790	10,042 606	43	134,900	291	1,058,571	3	34,000	211	1,480,797	3516	13,999,455	Noord-Holl.
Zeeland.......	777	1,210,791	4	9,400	13	8 650	—	—	35	318,542	958	2,326,226	Zeeland.
Utrecht.......	530	1,727,946	9	26,400	2	5,800	—	—	58	295,680	723	2,779,258	Utrecht.
Friesland......	1734	4,207,883	5	17,300	3	2,975	—	—	2	21,600	1839	4,706,208	Friesland.
Overijssel......	452	845,606	2	4,200	13	24,200	2	1,150	39	209,132	1077	2,310,873	Overijssel.
Groningen.....	1155	3,500,970	57	276,040	25	34,075	—	—	8	75,200	1372	4,401,206	Groningen.
Drenthe.......	180	330,662	4	12,600	12	14,350	—	—	36	89,816	339	662,063	Drenthe.
Limburg......	1459	1,544,091	3	10,300	10	228,550	2	6,063	45	145,662	1699	2,283,232	Limburg.
Totaal......	14,963	39,826.177	335	1,574,998	515	1,928,581	7	41,213	1030	7,612,715	19,887	60,798,567	

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1872, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.										GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 1 TOT BENEDEN *f* 300.		*f* 300 TOT BENEDEN *f* 1000.		*f* 1000 TOT BENEDEN *f* 5000.		*f* 5000 TOT BENEDEN *f* 10,000.		*f* 10,000 TOT BENEDEN *f* 20,000.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	195	32,361	380	199,893	272	492,825	37	229,179	7	98,000	's Hertogenb.
Eindhoven......	141	25,539	205	107,280	109	181,573	6	37,450	1	15,000	Eindhoven.
Breda..........	133	22,823	229	123,593	202	386,544	31	209,697	2	27,000	Breda.
Arnhem........	80	11,967	267	143,596	280	550,659	54	340,440	17	251,500	Arnhem.
Nijmegen.......	53	9,189	164	85,391	142	260,540	25	154,375	6	69,000	Nijmegen.
Zutphen........	64	9,868	149	80,343	155	291,278	20	117,663	4	42,000	Zutphen.
Tiel............	77	12,154	134	73,008	171	344,317	17	106,180	9	108,100	Tiel.
's Gravenhage...	17	2,810	125	73,820	420	1,045,910	129	843,050	71	898,500	's Gravenhage.
Leiden..........	36	7,327	163	91,182	298	641,876	67	444,230	25	311,930	Leiden.
Rotterdam......	46	8,925	243	141,999	584	1,326,812	250	1,629,034	131	1,661,864	Rotterdam.
Dordrecht.......	15	2,900	105	58,805	147	266,968	28	172,700	8	93,880	Dordrecht.
Gorinchem......	25	3,974	132	68,931	147	251,846	21	143,300	5	61,350	Gorinchem.
Brielle.........	22	4,245	59	32,095	72	148,528	18	112,000	5	61,000	Brielle.
Amsterdam.....	25	3,864	283	157,399	813	1,817,561	195	1,243,540	83	1,037,809	Amsterdam.
Alkmaar.......	46	8,418	150	83,121	219	468,671	41	250,029	14	179,500	Alkmaar.
Hoorn..........	28	5,325	192	106,646	237	481,937	65	416,651	36	452,230	Hoorn.
Haarlem.......	37	7,430	176	96,157	241	450,475	36	214,540	21	284,500	Haarlem.

Middelburg	17	3,105	92	57,178	110	218,332	11	78,666	15	191,025	Middelburg.
Goes	58	9,767	163	85,882	100	187,444	14	89,700	6	80,757	Goes.
Zierikzee	23	4,170	96	50,505	69	142,033	9	58,000	13	178,850	Zierikzee.
Utrecht	42	8,011	147	85,113	253	544,684	70	463,933	22	288,200	Utrecht.
Amersfoort	22	5,275	47	26,140	73	131,201	13	85,600	5	63,000	Amersfoort.
Leeuwarden	154	26,318	391	203,861	414	804,203	37	234,602	15	194,000	Leeuwarden.
Heerenveen	50	8,398	130	64,696	143	285,162	16	92,100	6	83,000	Heerenveen.
Sneek	30	5,510	90	46,169	133	258,084	31	198,906	15	180,243	Sneek.
Zwolle	44	7,919	148	82,803	197	392,753	29	191,900	10	127,340	Zwolle.
Deventer	48	8,767	115	70,873	109	206,717	7	46,23[illegible]	4	41,340	Deventer.
Almelo	32	6,348	112	61,497	101	194,995	6	27,600	2	28,000	Almelo.
Groningen	44	8,010	177	96,700	263	568,375	44	278,860	17	194,570	Groningen.
Winschoten	76	14,569	187	99,904	126	235,335	16	113,050	3	33,900	Winschoten.
Appingadam	24	5,060	98	52,678	133	277,479	29	194,278	21	269,000	Appingadam.
Assen	27	4,737	122	69,660	130	251,425	11	67,249	6	86,000	Assen.
Maastricht	364	60,048	319	162,800	182	348,448	18	119,040	4	45,500	Maastricht.
Roermond	168	28,301	180	94,853	71	128,829	10	68,712	2	24,175	Roermond.
Totaal	2263	393,432	5770	3,134,571	7116	14,583,819	1411	9,072,484	611	7,762,063	
PROVINCIËN.											PROVINCIËN.
Noord-Brabant	469	80,723	814	430,766	583	1,060,942	74	476,326	10	140,000	Noord-Brabant.
Gelderland	274	43,178	714	382,338	748	1,446,794	116	718,658	36	470,600	Gelderland.
Zuid-Holland	161	30,181	827	466,832	1668	3,681,940	513	3,344,314	245	3,088,524	Zuid-Holland.
Noord-Holland	136	25,037	801	443,323	1510	3,218,644	337	2,124,760	154	1,954,039	Noord-Holland.
Zeeland	98	17,042	351	193,565	279	547,809	34	226,366	34	450,632	Zeeland.
Utrecht	64	13,286	194	111,253	326	675,885	83	549,553	27	351,200	Utrecht.
Friesland	234	40,226	611	314,726	690	1,347,449	84	525,608	36	457,243	Friesland.
Overijssel	124	23,034	375	215,173	407	794,465	42	265,730	16	196,680	Overijssel.
Groningen	144	27,639	462	249,282	522	1,081,189	89	586,188	41	497,470	Groningen.
Drenthe	27	4,737	122	69,660	130	251,425	11	67,249	6	86,000	Drenthe.
Limburg	532	88,349	499	257,653	253	477,277	28	187,752	6	69,675	Limburg.
Totaal	2263	393,432	5770	3,134,571	7116	14,583,819	1411	9,072,484	611	7,762,063	

La. **C. Doorhalingen 1872.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1872, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.										GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 20,000 TOT BENEDEN *f* 30,000.		*f* 30,000 TOT BENEDEN *f* 50,000.		*f* 50,000 TOT BENEDEN *f* 100,000.		*f* 100,000 EN DAARBOVEN.		TOTAAL.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	1	20,000	3	100,000	1	80,000	—	—	896	1,252,258	's Hertogenb.
Eindhoven......	—	—	1	30,000	1	80,000	—	—	464	476,842	Eindhoven.
Breda..........	3	71,000	2	82,000	1	70,500	—	—	603	993,157	Breda.
Arnhem........	1	45,000	2	44,998	1	50,000	—	—	702	1,438,160	Arnhem.
Nijmegen.......	2	40,000	2	70,000	—	—	—	—	394	688,495	Nijmegen.
Zutphen........	—	—	1	30,000	—	—	—	—	393	571,152	Zutphen.
Tiel............	—	—	—	—	—	—	—	—	408	643,759	Tiel.
's Gravenhage...	16	352,335	6	186,900	7	437,500	—	—	791	3,840,825	's Gravenhage.
Leiden.........	16	349,400	2	65,000	3	183,500	—	—	610	2,094,445	Leiden.
Rotterdam......	22	487,000	10	321,000	3	202,610	—	—	1289	5,779,244	Rotterdam.
Dordrecht......	4	81,500	—	—	1	60,000	—	—	308	736,753	Dordrecht.
Gorinchem.....	—	—	1	40,000	—	—	—	—	331	569,401	Gorinchem.
Brielle.........	—	—	—	—	—	—	—	—	176	357,868	Brielle.
Amsterdam.....	22	493,000	9	307,000	1	52,610	1	100,000	1432	5,212,783	Amsterdam.
Alkmaar.......	2	40,000	2	60,000	—	—	—	—	474	1,089,739	Alkmaar.
Hoorn	7	154,750	4	124,000	—	—	—	—	569	1,741,539	Hoorn.
Haarlem	5	108,500	7	257,600	3	185,400	1	100,000	527	1,704,602	Haarlem.

Middelburg.....	2	48,860	—	—	—	—	—	—	247	597,166	Middelburg.
Goes..........	4	85,000	2	67,580	1	57,037	—	—	348	663,167	Goes.
Zierikzee.......	3	67,000	—	—	1	90,000	—	—	214	590,558	Zierikzee.
Utrecht........	4	97,000	—	—	3	185,000	1	120,000	542	1,791,941	Utrecht.
Amersfoort.....	2	46,000	2	72,000	—	—	—	—	164	429,216	Amersfoort.
Leeuwarden.....	4	94,594	3	90,000	—	—	—	—	1018	1,647,578	Leeuwarden.
Heerenveen.....	—	—	3	106,000	—	—	—	—	348	639,356	Heerenveen.
Sneek..........	4	84,000	2	65,312	—	—	—	—	305	838,224	Sneek.
Zwolle.........	2	46,969	2	68,855	—	—	—	—	432	918,539	Zwolle.
Deventer.......	—	—	—	—	—	—	—	—	283	373,927	Deventer.
Almelo.........	1	28,838	—	—	—	—	1	250,000	255	597,278	Almelo.
Groningen......	5	147,700	—	—	—	—	—	—	550	1,294,215	Groningen.
Winschoten.....	1	20,000	1	30,000	—	—	—	—	410	546,758	Winschoten.
Appingadam....	2	42,000	4	145,000	—	—	—	—	311	985,495	Appingadam.
Assen..........	—	—	1	40,000	—	—	—	—	297	519,071	Assen.
Maastricht......	—	—	3	101,523	—	—	—	—	890	837,359	Maastricht.
Roermond......	—	—	—	—	—	—	—	—	431	344,870	Roermond.
Totaal.......	135	3,050,446	75	2,504,768	27	1,734,157	4	570,000	17,412	42,805,740	
PROVINCIËN.											PROVINCIËN.
Noord-Brabant..	4	91,000	6	212,000	3	230,500	—	—	1963	2,722,257	Noord-Brabant.
Gelderland.....	3	85,000	5	144,998	1	50,000	—	—	1897	3,341,566	Gelderland.
Zuid-Holland...	58	1,270,235	19	612,900	14	883,610	—	—	3505	13,378,536	Zuid-Holland.
Noord-Holland..	36	796,250	22	748,600	4	238,010	2	200,000	3002	9,748,663	Noord-Holland.
Zeeland........	9	200,860	2	67,580	2	147,037	—	—	809	1,850,891	Zeeland.
Utrecht........	6	143,000	2	72,000	3	185,000	1	120,000	706	2,221,157	Utrecht.
Friesland.......	8	178,594	8	261,312	—	—	—	—	1671	3,125,158	Friesland.
Overijssel......	3	75,807	2	68,855	—	—	1	250,000	970	1,889,744	Overijssel.
Groningen......	8	209,700	5	175,000	—	—	—	—	1271	2 826,468	Groningen.
Drenthe........	—	—	1	40,000	—	—	—	—	297	519,071	Drenthe.
Limburg........	—	—	3	101,523	—	—	—	—	1321	1,182,229	Limburg.
Totaal.......	135	3,050,446	75	2,504,768	27	1,734,157	4	570,000	17,412	42,805,740	

La. **D. Doorhalingen 1872.**

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1872, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX. RENTELOOS.		1 TOT BENEDEN 3 pCt.		3 TOT BENEDEN 3½ pCt.		3½ TOT BENEDEN 4 pCt.		4 TOT BENEDEN 4½ pCt.		4½ TOT BENEDEN 5 pCt.		GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		f		f		f		f		f	
's Hertogenbosch.	40	47,794	2	2,150	6	9,203	3	6,250	109	166,171	155	238,387	's Hertogenbosch.
Eindhoven......	14	146,051	3	3,800	2	780	3	5,250	116	87,946	209	160,181	Eindhoven.
Breda..........	27	46 535	4	6,730	3	2,920	7	27,193	70	238,620	93	167,349	Breda.
Arnhem........	51	182,525	—	—	6	20,320	1	2,800	110	279,669	177	363 315	Arnhem.
Nijmegen.......	9	46,863	—	—	2	910	—	—	16	48,430	59	225,825	Nijmegen.
Zutphen........	6	8,742	—	—	3	4,000	3	1,575	101	164,504	112	172,811	Zutphen.
Tiel...........	13	12,177	31	84,150	—	—	—	—	9	54,900	11	41,800	Tiel.
's Gravenhage...	—	—	2	8.300	—	—	—	—	7	37,200	8	72,800	's Gravenhage.
Leiden.........	6	4,138	—	—	3	6,800	2	11,730	29	202,200	56	405,060	Leiden.
Rotterdam.......	—	—	—	—	1	40,000	4	12,300	46	231,739	178	1,127,235	Rotterdam.
Dordrecht.......	—	—	—	—	2	2,700	—	—	10	54,085	19	91,300	Dordrecht.
Gorinchem......	10	27,963	1	350	1	1,000	2	2,100	32	74,611	43	111,095	Gorinchem.
Brielle.........	2	16,000	1	1,200	—	—	—	—	7	24,900	10	66,800	Brielle.
Amsterdam......	20	104,873	—	—	2	4,600	—	—	27	145,112	42	347,836	Amsterdam.
Alkmaar........	13	26,717	—	—	—	—	—	—	11	29,020	44	243,900	Alkmaar.
Hoorn..........	3	12,281	1	11,080	1	1,000	—	—	19	107,525	86	444 083	Hoorn.
Haarlem........	11	59,986	1	985	3	1,865	3	2,350	30	315,860	31	287,400	Haarlem.

Goes	11	36,034	—	—	2	1,500	1	945	28	95,850	29	119,812	Goes.
Zierikzee	6	38,550	—	—	—	—	2	14,500	16	106,550	16	172,300	Zierikzee.
Utrecht	18	51,735	—	—	5	59,600	3	4,900	64	279,560	95	401,475	Utrecht.
Amersfoort	—	—	—	—	—	—	1	6,000	9	35,200	11	66,100	Amersfoort.
Leeuwarden	25	85,297	—	—	—	—	—	—	9	9,330	32	99,250	Leeuwarden.
Heerenveen	—	—	—	—	—	—	—	—	23	53,629	58	174,631	Heerenveen.
Sneek	6	12,946	—	—	—	—	—	—	18	117,035	81	314,187	Sneek.
Zwolle	15	97,748	1	800	1	1,500	1	1,500	55	148,432	127	284,532	Zwolle.
Deventer	5	8,096	—	—	3	1,550	1	1,600	114	173,245	83	99,960	Deventer.
Almelo	9	48,617	1	5,800	2	1,800	15	24,550	145	139,987	43	44,564	Almelo.
Groningen	10	28,080	1	500	3	2,900	4	6,360	57	151,185	148	454,225	Groningen.
Winschoten	2	1,112	3	6,200	3	15,500	1	1,000	97	159,237	82	116,055	Winschoten.
Appingadam	10	55,142	—	—	—	—	2	13,250	50	185,503	114	323,545	Appingadam.
Assen	19	22,187	1	225	2	2,800	11	13,450	119	165,010	28	59,150	Assen.
Maastricht	20	34,865	—	—	—	—	—	—	24	95,187	17	51,075	Maastricht.
Roermond	4	12,499	4	1,371	1	138	3	2,764	60	38,846	58	88,030	Roermond.
Totaal	387	1,278,075	57	133,641	60	186,996	75	164,542	1689	4,380,791	2404	7,607.873	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant	81	240,380	9	12,680	11	12,903	13	38,693	295	492,737	457	555,917	Noord-Brabant.
Gelderland	79	250,307	31	84,150	11	25,230	4	4,375	236	547,503	359	803,751	Gelderland.
Zuid-Holland	18	48,101	4	9,850	7	50,500	8	26,130	131	624,735	314	1,874,290	Zuid-Holland.
Noord-Holland	47	203,857	2	12,065	6	7,465	3	2,350	87	597,517	203	1,323,219	Noord-Holland.
Zeeland	19	77,106	—	—	5	5,110	5	17,620	96	366,913	94	473,917	Zeeland.
Utrecht	18	51,735	—	—	5	59,600	4	10,900	73	314,760	106	467,575	Utrecht.
Friesland	31	98,243	—	—	—	—	—	—	50	179,994	171	588,068	Friesland.
Overijssel	29	154,461	2	6,600	6	4,850	17	27,650	314	461,664	253	429,056	Overijssel.
Groningen	22	84,334	4	6,700	6	18,400	7	20,610	204	495,925	344	893,825	Groningen.
Drenthe	19	22,187	1	225	2	2,800	11	13,450	119	165,010	28	59,150	Drenthe.
Limburg	24	47,364	4	1,371	1	138	3	2,764	84	134,033	75	139,105	Limburg.
Totaal	387	1,278,075	57	133,641	60	186,996	75	164,542	1689	4,380,791	2404	7,607,873	

La. **D. Doorhalingen 1872.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1872, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX. 5 TOT BENEDEN 5½ pCt.		5½ TOT BENED. 6 pCt.		6 TOT BENED. 7 pCt.		7 pCt. EN DAARBOV.		ONBEPAALD.		TOTAAL.		GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		f		f		f		f		f	
's Hertogenbosch.	562	548,503	1	900	3	5,900	—	—	15	237,000	896	1,252,258	's Hertogenb.
Eindhoven......	117	72,834	—	—	—	—	—	—	—	—	464	476,842	Eindhoven.
Breda..........	395	486,810	1	2,000	—	—	—	—	3	15,000	603	993,157	Breda.
Arnhem........	339	545,016	2	8,000	7	24,500	—	—	9	12,015	702	1,438,160	Arnhem.
Nijmegen.......	304	356,097	—	—	4	10,370	—	—	—	—	394	688,495	Nijmegen.
Zutphen........	141	147,685	1	1,000	4	2,647	—	—	22	68,188	393	571,152	Zutphen.
Tiel............	332	404,227	—	—	—	—	—	—	12	46,505	408	643,759	Tiel.
's Gravenhage...	671	2,904,790	5	9,050	36	235,130	3	13,000	59	560,555	791	3,840,825	's Gravenhage.
Leiden.........	456	1,102,572	1	1,000	12	19,995	2	30,000	43	310,950	610	2,094,445	Leiden.
Rotterdam......	886	3,175,923	7	35,700	13	24,450	1	500	153	1,131,397	1289	5,779,244	Rotterdam.
Dordrecht......	253	494,768	2	1,400	11	44,050	—	—	11	48,450	308	736,753	Dordrecht.
Gorinchem......	227	283,232	—	—	5	9,150	—	—	10	59,900	331	569,401	Gorinchem.
Brielle.........	150	230,928	1	800	3	17,000	—	—	2	240	176	357,868	Brielle.
Amsterdam......	1136	3,695,614	42	169,500	99	368,900	4	37,000	60	339,348	1432	5,212,783	Amsterdam.
Alkmaar........	342	674,166	10	25,900	50	76,436	—	—	4	13,600	474	1,089,739	Alkmaar.
Hoorn..........	417	886,326	3	10,800	7	6,604	—	—	32	261,840	569	1,741,539	Hoorn.
Haarlem........	399	685,221	2	5,700	22	60,875	—	—	25	284,360	527	1,704,602	Haarlem.

Middelburg.....	132	236,241	—	—	3	1,650	—	—	4	4,650	247	597,166	Middelburg.
Goes...........	270	399,551	—	—	4	1,875	1	500	2	7,100	348	663,167	Goes.
Zierikzee........	170	228,658	—	—	—	—	—	—	4	30,000	214	590,558	Zierikzee.
Utrecht........	330	643,655	1	4,000	9	28,650	—	—	17	318,366	542	1,791,941	Utrecht.
Amersfoort......	143	321,916	—	—	—	—	—	—	—	—	164	429,216	Amersfoort.
Leeuwarden....	952	1,453,701	—	—	—	—	—	—	—	—	1018	1,647,578	Leeuwarden.
Heerenveen.....	266	409,236	—	—	1	1,860	—	—	—	—	348	639,356	Heerenveen.
Sneek..........	196	360,361	1	340	1	20,000	—	—	2	13,355	305	838,224	Sneek.
Zwolle.........	217	319 827	—	—	2	2,600	—	—	13	61.600	432	918,539	Zwolle.
Deventer.......	62	61,328	—	—	1	200	—	—	14	27,948	283	373,927	Deventer.
Almelo.........	32	49,860	—	—	2	4,800	—	—	6	277,300	255	597,278	Almelo.
Groningen......	322	642,565	1	5,000	4	3,400	—	—	—	—	550	1,294,215	Groningen.
Winschoten......	220	245,854	2	1,800	—	—	—	—	—	—	410	546,758	Winschoten.
Appingadam....	130	397,305	2	1,400	3	9,350	—	—	—	—	311	985,495	Appingadam.
Assen..........	93	215,649	2	1,900	12	22,000	—	—	10	16,700	297	519,071	Assen.
Maastricht......	815	544,261	1	6,000	3	5,022	—	—	10	100,949	890	837,359	Maastricht.
Roermond......	280	151,527	—	—	2	2,600	6	23,037	13	24,058	431	344,870	Roermond.
Totaal......	11,757	23,376,207	88	292,190	323	1,010,014	17	104,037	555	4,271,374	17,412	42,805,740	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant..	1074	1,108,147	2	2,900	3	5,900	—	—	18	252,000	1963	2,722,257	Noord-Brabant.
Gelderland......	1116	1,453,025	3	9,000	15	37,517	—	—	43	126,708	1897	3,341,566	Gelderland.
Zuid-Holland....	2643	8,192,213	16	47,950	80	349,775	6	43,500	278	2,111,492	3505	13,378,536	Zuid-Holland.
Noord-Holland..	2294	5,941,327	57	211,900	178	512,815	4	37,000	121	899,148	3002	9,748,663	Noord-Holland.
Zeeland.........	572	864,450	—	—	7	3,525	1	500	10	41,750	809	1,850,891	Zeeland.
Utrecht........	473	965,571	1	4,000	9	28,650	—	—	17	318,366	706	2,221,157	Utrecht.
Friesland.......	1414	2,223,298	1	340	2	21,860	—	—	2	13,355	1671	3,125,158	Friesland.
Overijssel.......	311	431,015	—	—	5	7,600	—	—	33	366,848	970	1,889,744	Overijssel.
Groningen......	672	1 285,724	5	8,200	7	12,750	—	—	—	—	1271	2,826,468	Groningen.
Drenthe........	93	215,649	2	1,900	12	22,000	—	—	10	16,700	297	519,071	Drenthe.
Limburg.......	1095	695,788	1	6,000	5	7,622	6	23,037	23	125,007	1321	1,182,229	Limburg.
Totaal......	11,757	23,376,207	88	292,190	323	1,010,014	17	104,037	555	4,271,374	17,412	42,805,740	

La. E. 1872.

GETAL EN BEDRAG DER INSCHRIJVINGEN IN 1872, VERDEELD NAARMATE ZIJ STREKKEN TOT VERZEKERING VAN:

a. GELDLEENINGEN, *b.* KOOPPENNINGEN OF OVERBEDEELINGEN, *c.* RENTEN EN *d.* VOORWAARDELIJKE SCHULDEN,

BENEVENS HET GETAL BEZWAARDE, KADASTRALE PERCEELEN.

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	GETAL DER GENOMEN INSCHRIJVINGEN.	GETAL DER KADASTRALE PERCEELEN WAAROP DE INSCHRIJVINGEN GENOMEN ZIJN.	BEDRAG (IN KAPITAAL) WAARVOOR DE INSCHRIJVINGEN GENOMEN ZIJN TOT ZEKERHEID VAN:						TOTAAL IN HOOFDSOM.	Aanmerkingen.
			SCHULDEN, VOORTSPRUITENDE UIT GELDLEENINGEN		SCHULDEN, VOORTSPRUITENDE UIT ONBETAALDE KOOPPENNINGEN OF OVERBEDEELINGEN BIJ SCHEIDINGEN.	LIJF- EN ANDERE RENTEN.		VOORWAARDELIJKE OF EVENTUELE SCHULDEN.		
			DOOR HYPOTHEEKBANKEN EN ANDERE INSTELLINGEN VAN GRONDCREDIET.	NIET DOOR HYPOTHEEKBANKEN ENZ.		BEDRAG PER JAAR.	GEKAPITALISEERD BEDRAG WAARVOOR DE INSCHRIJVING IS GENOMEN.			
			f	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*	
's Hertogenbosch.	883	3,651	176,400	1,019,501	58,387	—	6,750	325,081	1,586,119	Het aantal inschrijvingen op dezen staat is 653 *meer* dan op den staat La. A; dit verschil spruit voort uit inschrijvingen vrij van recht, uit dubbele inschrijvingen, en uit inschrijvingen tot verbetering.
Eindhoven......	430	4,098	10,900	414,905	49,533	—	—	—	475,338	
Breda..........	710	2,704	151,000	962,564	45,936	—	8,556	54,300	1,222,356	
Arnhem........	716	3,886	169,200	1,193,544	216,445	709	19,620	196,670	1,796,188	
Nijmegen.......	444	1,568	7,400	765,880	42,700	—	—	—	815,980	
Zutphen........	463	3,841	8,400	552,717	106,993	—	4,050	39,000	711,160	
Tiel............	424	1,741	55,500	549,209	12,480	—	—	81,400	698,589	
's Gravenhage...	1,124	5,565	519,600	3,777,540	597,480	200	18,000	1,053,630	5,966,450	
Leiden.........	755	5,566	275,360	2,007,638	168,970	—	4,810	—	2,456,778	
Rotterdam......	1,730	8,762	5,900	6,535,901	721,178	—	24,120	1,954,819	9,241,918	
Dordrecht.......	392	1,315	226,100	668,860	91,860	—	—	—	986,820	
Gorinchem......	356	4,007	23,000	670,339	58,471	—	—	—	751,810	
Brielle.........	187	1,027	77,800	542,740	—	—	—	—	620,540	
Amsterdam......	1,647	4,078	918,880	5,331,009	426,081	—	42,125	478,267	7,196,362	
Alkmaar........	625	2,574	474,150	1,406,225	104,660	—	5,000	2,500	1,992,535	
Hoorn..........	753	3,170	581,300	1,985,198	176,118	—	—	13,841	2,756,457	
Haarlem........	676	2,873	185,600	1,643,976	193,525	—	—	31,000	2,054,101	

Middelburg	305	1,120	121,000	534,514	65,660	—	—	35,000	756,174
Goes...........	385	1,347	29,950	739,045	45,733	50	—	9,546	824,324
Zierikzee	303	1,693	76,800	468,233	158,795	—	—	41,900	745,728
Utrecht.........	597	4,152	47,300	1,757,595	254,357	—	28,640	275,752	2,363,644
Amersfoort......	175	855	35,200	358,485	21,929	—	—	—	415,614
Leeuwarden.....	1,161	4,711	189,700	2,014,371	288,539	—	269	168,700	2,661,579
Heerenveen.....	403	3,350	36,000	667,727	132,315	—	—	—	836,042
Sneek..........	311	1,978	15,000	1,023,845	144,172	—	1,170	24,400	1,208,587
Zwolle	462	2,831	45,100	776,702	135,374	—	—	91,575	1,048,751
Deventer........	310	2,408	84,700	481,861	1,200	135	—	46,800	614,696
Almelo..........	323	3,204	24,100	304,521	31,355	—	—	287,450	647,426
Groningen......	616	3,940	185,200	1,569,370	147,330	—	—	27,000	1,928,900
Winschoten.....	476	2,482	110,500	714,734	118,589	—	—	6,100	949,923
Appingadam.....	328	2,420	498,325	929,309	94,749	—	—	—	1,522,383
Assen..........	352	2,158	41,000	429,915	139,648	—	—	51,500	662,063
Maastricht	1,085	6,610	166,862	1,061,214	96,388	—	6,785	116,088	1,447,337
Roermond	633	4,329	23,500	496,864	167,438	—	34,181	113,912	835,895
Totaal.....	20,540	110,014	5,596,727	44,356,051	5,114,388	1,094	204,076	5,526,231	60,798,567
PROVINCIËN.									
Noord-Brabant ..	2,023	10,453	338,000	2,396,970	153,856	—	15,306	379,381	3,283,813
Gelderland......	2,047	11,036	240,500	3,061,350	378,618	709	23,670	317,070	4,021,917
Zuid-Holland....	4,544	26,242	1,127,760	14,203,018	1,637,959	200	46,930	3,008,449	20,024,316
Noord-Holland...	3,701	12,695	2,159,930	10,366,408	900,384	—	47,125	525,608	13,999,455
Zeeland	993	4,160	227,750	1,741,792	270,188	50	—	86,446	2,326,226
Utrecht.........	772	5,007	82,500	2,116,080	276,286	—	28,640	275,752	2,779,258
Friesland	1,875	10,039	240,700	3,705,943	565,026	—	1,439	193,100	4,706,208
Overijssel.......	1,095	8,443	153,900	1,563,084	167,929	135	—	425,825	2,310,873
Groningen......	1,420	8,842	794,025	3,213,413	360,668	—	—	33,100	4,401,206
Drenthe	352	2,158	41,000	429,915	139,648	—	—	51,500	662,063
Limburg........	1,718	10,939	190,362	1,558,078	263,826	—	40,966	230,000	2,283,232
Totaal.....	20,540	110,014	5,596,727	44,356,051	5,114,388	1,094	204,076	5,526,231	60,798,567

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	OVERSCHRIJVINGEN VAN PROCESSEN-VERBAAL VAN OPENBARE KRACHTENS HET BEDING, BEDOELD								
	GETAL OVERSCHRIJVINGEN.	VERKOCHTE KADASTRALE							
		GETAL GEMEENTEN.	GETAL PERCEELEN.	GROOTTE VAN AL DE VERKOCHTE PERCEELEN TE ZAMEN.			ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN:		GETAL verkoopingen waarin huizen zijn gelegen.
				HECTAREN.	AREN.	CENTIAREN.	GEBOUWD.	ONGEBOUWD.	
							f	f	
's Hertogenbosch.	15	16	70	18	98	74	859.—	285.99	13
Eindhoven......	4	4	60	18	29	67	24.—	200.41	3
Breda..........	7	6	21	3	97	84	213.—	45.59	[1]) 4
Arnhem........	30	20	101	28	34	59	[2]) 795.—	299.34	27
Nijmegen.......	4	4	15	2	29	54	123.—	44.08	2
Zutphen........	7	7	15	1	63	15	[2]) 189.—	19.40	[3]) 6
Tiel............	4	4	9	—	75	34	102.—	26.98	3
's Gravenhage...	6	2	25	—	28	32	[2])1,470.—	17.77	6
Leiden.........	11	7	36	—	75	42	1,634.—	25.24	11
Rotterdam......	18	11	75	10	82	26	[4])1,082.—	262.86	[3]) 18
Dordrecht.......	12	7	28	—	90	53	[5]) 978.—	52.11	9
Gorinchem......	2	2	2	—	05	44	27.—	2.33	2
Brielle........ .	8	7	13	—	74	14	[6]) 792.—	17.84	7
Amsterdam.....	16	3	30	—	54	61	[7])3,914.—	25.51	14
Alkmaar........	6	6	11	1	77	94	[8]) 84.—	30.18	5
Hoorn..........	12	12	30	9	37	64	[2]) 606.—	202.58	11
Haarlem........	22	10	47	4	48	50	[9])1,131.—	64.99	22
Middelburg......	9	6	14	—	32	06	[10]) 450.—	12.88	9
Goes...........	9	9	13	12	15	18	246.—	358.40	7
Zierikzee.......	8	7	10	—	21	96	239.—	7.64	8
Utrecht.........	9	8	36	6	39	06	[6]) 873.—	251.61	9
Amersfoort......	5	5	10	—	68	74	126.—	8.95	5
Leeuwarden.....	7	6	16	3	79	01	[11]) —.—	[11]) —.—	7
Heerenveen.....	4	4	10	7	33	92	72.—	28.92	2
Sneek..........	4	4	6	—	16	19	243.—	8.31	4
Zwolle.........	6	5	10	4	63	56	159.—	34.71	5
Deventer.......	21	12	88	43	16	03	[12]) 528.—	356.77	17
Almelo.........	18	12	105	48	97	34	[13]) 496.—	126.51	15
Groningen......	14	10	35	9	90	74	[5]) 396.—	143.90	14
Winschoten.....	32	9	120	40	31	54	[14]) 622.—	149.79	29
Appingadam.....	12	9	32	14	73	84	366.—	495.01	11
Assen..........	15	13	94	61	89	80	[15]) 708.—	115.82	9
Maastricht......	9	9	21	2	91	20	[16]) 111.—	72.37	6
Roermond......	8	7	35	14	02	25	189.—	89.17	5
Totaal.....	374	263	1243	375	66	09	19,847.—	3,883.96	325
PROVINCIËN.									
Noord-Brabant...	26	26	151	41	26	25	1,096.—	531.99	20
Gelderland......	45	35	140	33	02	62	1,209.—	389.80	38
Zuid-Holland....	57	36	179	13	56	11	5,983.—	378.15	53
Noord-Holland...	56	31	118	16	18	69	5,735.—	323.26	52
Zeeland........	26	22	37	12	69	20	935.—	378.92	24
Utrecht.........	14	13	46	7	07	80	999.—	260.56	14
Friesland.......	15	14	32	11	29	12	315.—	37.23	13
Overijssel.......	45	29	203	96	76	93	1,183.—	517.99	37
Groningen......	58	28	187	64	96	12	1,384.—	788.70	54
Drenthe........	15	13	94	61	89	80	708.—	115.82	9
Limburg........	17	16	56	16	93	45	300.—	161.54	11
Totaal.....	374	263	1243	375	66	09	19,847.—	3,883.96	325

* Onder die lasten behooren niet de rechten van zegel, registratie en overschrijving, noch he
van het wettig tarief.

VERKOOPINGEN VAN VASTE GOEDEREN IN 1872, BIJ ART. 1223 BURGERL. WETB.

PERCEELEN.				Opbrengst v. d. verkoop.	
ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN DER VERKOCHTE HUIZEN.		ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN HET ONGEBOUWDE PER VERKOOPING.		PRIJS.	Bedrag der lasten welke voor de toepassing der wet op de registratie bij den koopprijs zijn gevoegd. *
MINIMUM	MAXIMUM.	MINIMUM.	MAXIMUM.		
f	f	f	f	f	f
3.—	410.—	—.28	134.37	44,456.—	2,834.—
6.—	9.—	2.49	99.11	11,765.—	975.—
6.—	57.—	—.46	27.72	8,075.—	675.—
3.—	123.—	—.36	77.65	51,127.—	2,312.60
15.—	36.—	1.90	17.08	7,540.—	1,035.—
3.—	150.—	—.33	4.65	4,761.—	179.—
9.—	75.—	1.43	14.43	4,050.—	240.—
60.—	780.—	—.37	8.16	78,810.—	7,136.50
21.—	572.—	—.21	5.05	43,711.—	2,513.—
8.—	339.—	—.22	194.06	81,545.—	4,961.—
30.—	255.—	—.30	22.08	55,607.—	2,480.—
—.—	—.—	—.98	1.35	3,360.—	260.—
12.—	600.—	—.46	6.07	14,437.—	900.—
40.—	681.—	—.12	6.31	125,211.—	2,947.—
15.—	36.—	—.45	18.74	11,818.—	502.—
15.—	174.—	—.12	171.51	26,978.—	2,020.42
15.—	108.—	—.18	25.03	37,542.—	1,477.—
3.—	135.—	—.07	5.15	13,158.—	1,342.—
15.—	90.—	—.11	297.93	29,071.31	1,515.88
15.—	90.—	—.06	3.45	7,973.—	275.09
21.—	405.—	—.53	132.65	37,720.—	1,216.—
6.—	66.—	—.62	2.48	5,555.—	340.—
—.—	—.—	—.—	—.—	13,023.50	446.50
6.—	51.—	—.64	23.10	4,272.—	180.—
30.—	90.—	—.16	7.67	7,879.—	577.—
3.—	90.—	—.73	17.—	7,442.—	543.—
6.—	120.—	—.35	156.12	45,673.—	2,802.—
6.—	118.—	—.67	23.—	34,701.—	6,935.—
6.—	178.—	—.19	61.31	21,610.—	590.—
3.—	75.—	—.70	22.70	34,243.—	2,397.50
9.—	75.—	—.39	316.39	30,910.—	1,255.—
6.—	300.—	—.27	30.21	45,272.—	1,498.—
3.—	66.—	—.13	9.66	9,185.—	265,—
12.—	93.—	—.75	64.07	15,340.—	168.43
3.—	780.—	—.07	316.39	973,820.81	55,793.92
3.—	410.—	—.28	134.37	64,296.—	4,484.—
3.—	150.—	—.33	77.65	67,478.—	3,766.60
8.—	780.—	—.21	194.06	277,470.—	18,250.50
15.—	681.—	—.12	171.51	201,549.—	6,946.42
3.—	135.—	—.07	297.93	50,202.31	3,132.97
6.—	405.—	—.53	132.65	43,275.—	1,556.—
6.—	90.—	—.16	23.10	25,174.50	1,203.50
3.—	120.—	—.35	156.12	87,816.—	10,280.—
3.—	178.—	—.19	316.39	86,763.—	4,242.50
6.—	300.—	—.27	30.21	45,272.—	1,498.—
3.—	93.—	—.13	64.07	24,525.—	433.43
3.—	780.—	—.07	316.39	973,820.81	55,793.92

Aanmerkingen.

1) Eene verkooping had plaats na voorafgaande inbeslagneming.
2) Een huis genoot vrijdom van grondbelasting.
3) Twee verkoopingen hadden plaats na voorafgaande inbeslagneming.
4) Vijf huizen genoten vrijdom van grondbelasting tot 1873 en vijf huizen tot 1874.
5) Drie huizen genoten vrijdom van grondbelasting.
6) Een huis, als voren, tot 1873.
7) Van vier perceelen genoot het gebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1875.
8) Vier huizen genoten vrijdom van grondbelasting tot 1874.
9) Twee gebouwen genoten gedeeltelijk vrijdom van grondbelasting; van een perceel genoot het ongebouwde vrijdom tot 1877; en van drie perceelen het gebouwde tot 1878 en het ongebouwde tot 1893.
10) Twee huizen, als voren, tot 1873.
11) Het kantoor te *Leeuwarden* heeft het belastbaar inkomen van het gebouwd en ongebouwd niet opgegeven.
12) Twee huizen genoten vrijdom van grondbelasting.
13) Een huis, als voren, en twee huizen gedeeltelijk, als voren.
14) Zeven huizen genoten vrijdom van grondbelasting.
15) Vier huizen genieten vrijdom van grondbelasting. Een huis, als voren, tot 1873, een huis tot 1876 en een huis tot 1889.
16) Een huis, als voren, tot 1877.
17) Van negen perceelen geniet het huis vrijdom van grondbelasting, het ongebouwde gedeeltelijk.

tariëel salaris voor zooveel dit niet is bedongen bij de verkoopvoorwaarden, boven het bedrag

OVERSCHRIJVING DER PROCESSEN-VERBAAL VAN INBESLAGNEMI[NGEN]

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	GETAL OVERSCHRIJVINGEN.	IN BESLAG GENOMEN KADASTRALE PERCEELEN.									
		GETAL GEMEENTEN WAARIN DE PERCEELEN ZIJN GELEGEN.	GETAL PERCEELEN.	GROOTTE VAN AL DE PERCEELEN TE ZAMEN. (PER GEMEENTE.)			ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN.		GETAL INBESLAGNEMINGEN WAARIN HUIZEN ZIJN GELEGEN.	ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN IN BESLAG GENOMEN HUIZEN.	
				HECTAREN.	AREN.	CENTIAREN.	GEBOUWD.	ONGEBOUWD.		MINIM.	MAXIM.
							f	f		f	f
s Hertogenbosch.	14	9	66	22	30	80	616.—	182.51	13	3.—	212.—
Eindhoven.... .	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Breda...........	4	3	12	1	81	55	136.—	30.72	2	15.—	100.—
Arnhem..........	7	7	27	15	14	30	66.—	140.89	5	6.—	27.—
Nijmegen........	5	4	11	1	58	49	144.—	28.31	5	6.—	105.—
Zutphen.........	9	7	28	4	—	15	248.—	47.70	5	3.—	66.—
Tiel............	8	3	45	2	54	67	588 —	94.83	4	3.—	237.—
's Gravenhage....	3	2	9	—	09	85	801.21	6.05	3	150.—	480.21
Leiden..........	2	1	7	—	06	24	288.—	3.12	2	84.—	204.—
Rotterdam.......	5	5	39	8	71	36	121.—	160.91	3	27.—	58.—
Dordrecht.......	2	2	6	—	09	12	285.—	3.48	2	60.—	225.—
Gorinchem.......	3	3	16	1	02	88	225.—	21.40	3	27.—	144.—
Brielle.........	1	1	8	7	09	25	—.—	285.15	—	—.—	—.—
Amsterdam.......	2	2	8	—	11	10	6) 69.—	4.29	1	—.—	—.—
Alkmaar.........	2	2	2	—	11	34	75.—	7) —.34	2	21.—	54.—
Hoorn..	2	3	15	18	43	09	81.—	479 89	—	36.—	45.—
Haarlem.........	2	2	6	—	48	61	374.—	35.58	2	30.—	344.—
Middelburg......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Goes............	4	3	13	23	85	80	162.—	504.64	2	54.—	102.—
Zierikzee.......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Utrecht.........	4	4	31	3	52	14	9) 2,556.—	150.52	3	18.—	2,133.—
Amersfoort......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Leeuwarden......	29	16	67	16	80	58	10) —.—	—.—	29	—.—	—.—
Heerenveen......	3	3	81	77	13	75	54.—	753.36	—	9.—	45.—
Sneek...........	1	1	3	—	04	16	225.—	1.91	1	—.—	—.—
Zwolle..........	6	4	56	11	24	61	60.—	89.42	3	3.—	45.—
Deventer........	4	1	37	1	55	79	519.—	62.17	3	60.—	273.—
Almelo..........	1	2	7	—	50	80	54.—	7 84	—	—.—	—.—
Groningen.......	7	2	43	32	02	70	771.—	240.57	7	15.—	210.—
Winschoten......	11	7	69	41	29	34	358.—	508.46	8	8.—	75.—
Appingadam......	6	5	9	1	38	43	114.—	59.14	5	9.—	45.—
Assen...........	11	8	62	33	97	51	13) 120.—	159.13	4	6.—	48.—
Maastricht......	17	14	70	10	92	50	13) 225.—	315.85	7	3.—	45.—
Roermond........	6	5	77	16	24	60	16) 103.—	208.64	2	6.—	52.—
Totaal......	181	131	930	354	15	51	9,438.21	4,586.82	126	3.—	2,133.—
PROVINCIËN.											
Noord-Brabant..	18	12	78	24	12	35	752.—	213.23	15	3.—	212.—
Gelderland......	29	21	111	23	27	61	1,046.—	311.73	19	3.—	237.—
Zuid-Holland....	16	14	85	17	08	70	1,720.21	480.11	13	27.—	480.21
Noord-Holland..	8	9	31	19	14	14	599.—	520.10	5	21.—	344.—
Zeeland.........	4	3	13	23	85	80	162.—	504.64	2	54.—	102.—
Utrecht.........	4	4	31	3	52	14	2,556.—	150.52	3	18.—	2,133.—
Friesland.......	33	20	151	93	98	49	279.—	755.27	30	9.—	45.—
Overijssel......	11	7	100	13	31	20	633.—	159.43	6	3.—	273.—
Groningeu.......	24	14	121	74	70	47	1,243.—	808.17	20	8.—	210.—
Drenthe.........	11	8	62	33	97	51	120.—	159.13	4	6.—	48.—
Limburg.........	23	19	147	27	17	10	328.—	524.49	9	3.—	45.—
Totaal......	181	131	930	354	15	51	9,438.21	4,586.82	126	3.—	2,133.—

VAN ONROERENDE GOEDEREN, IN 1872. | AFL. D. BESLAGLEGG.

ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN HET ONGEBOUWDE, PER INBESLAGNEMING.		BEDRAG DER SCHULD OF VORDERING, TOT VERHAAL WAARVAN DE BESLAGLEGGING PLAATS HEEFT.	SCHULDEN OP DE BESLAGEN GOEDEREN INGESCHREVEN, VOLGENS DEN STAAT, BEDOELD BIJ ART. 516 WETB. VAN BURG. REGTSV.		DOOR GERECHTELIJKEN VERKOOP IN 1872.		DOOR OPENBAREN VERKOOP VOLGENS ART. 1223 B. W.		DOORHALING IN 1872 VAN INBESLAGNEMINGEN: WELKE ZIJN GEVOLGD DOOR VERKOOP.		WELKE *niet* ZIJN GEVOLGD DOOR VERKOOP.		NOG OPENSTAANDE BESLAGLEGGINGEN OP HET EINDE VAN 1872.
MINIM.	MAXIM.		GETAL.	BEDRAG.	v. vorige jaren.	in 1872.	v. vorige jaren.	in 1872.	v. vorige jaren.	in 1872.	v. vorige jar. n.	in 1872.	
f	f	f		f									
—.66	92.48	1) 13,275.08	10	2)37,432.72	—	—	—	—	—	—	—	3	11
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—.66	27.72	3) 140.40	9	14,130.—	—	1	—	1	—	1	—	—	3
—.21	77.65	3) 1,333.97	8	5,200.—	—	—	—	—	—	1	—	2	4
—.49	17.08	—.—	9	7,825.—	—	1	—	—	—	2	—	2	1
—.38	21.46	—.—	31	612,143.—	—	3	—	1	—	1	—	—	8
—.33	28.19	1) 200.—	—	—.—	—	2	—	—	—	—	—	2	6
—.58	4.71	5,123.08	5	13,750.—	—	—	—	—	—	—	—	2	1
1.48	1.64	—.—	5	4,700.—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—.78	121.07	3) 1,800.—	4	4)13,000.—	—	1	—	2	—	1	—	3	1
1.67	1.81	527.53	2	5) 1,300.—	—	—	1	1	1	1	2	—	1
3.91	10.35	—.—	5	10,700.—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
—.—	—.—	191.62	2	9,000.—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
1.35	2.94	5) 4,000 —	1	5) 500.—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—.—	—.—	5) 114.90	3	3,900.—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
16.65	349 94	273 34	3	5) 5,000.—	—	—	—	—	1	—	—	2	—
—.67	34.91	—.—	—	—.—	—	1	—	—	1	—	—	—	2
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.23	380.38	8) 54.31	5	8) 4,795.—	—	—	—	—	1	—	—	—	4
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4.20	132.65	5) 3,160 77	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	1	3
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—.—	—.—	11) 6,500.—	—	—.—	—	—	—	—	—	4	—	—	25
—.92	711.79	5) 18,261.14	5	8)38,250.—	—	—	—	—	—	1	—	—	2
—.—	—.—	—.—	3	11,300.—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
2.04	27.30	5) 1,715.—	—	—.—	—	1	—	2	—	—	6	—	6
4.55	20.53	8) 525.—	5	8)44,862.—	—	1	—	—	—	1	—	—	3
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—.11	231.85	—.—	20	44,190.—	—	—	—	—	—	—	—	4	3
—.75	452.22	12) 1,749.74	3	12) 950.—	—	1	—	1	—	—	—	2	9
—.67	43.27	722.04	—	—.—	—	—	1	—	1	—	—	3	3
—.64	71.—	8) 6,296.—	3	12)2,600.—	—	4	—	2	—	2	—	2	7
—.26	115.54	14) 2,262.11	10	14)8,326.25	—	2	—	—	—	—	—	—	17
1.29	140.83	—.—	7	15)5,670.—	3	—	—	—	—	—	—	—	6
—.11	711.79	68,226.03	158	899,523.97	3	18	2	10	5	15	8	30	136
—.66	92.48	13,415.48	19	51,562.72	—	1	—	1	—	1	—	3	14
—.21	77.65	1,533.97	48	625,168.—	—	6	—	1	—	4	—	6	19
—.58	121.07	7,642.23	23	52,450.—	—	1	1	3	1	2	2	7	7
—.67	349.94	4,388.24	7	9,400.—	—	1	—	—	2	—	—	2	6
1.23	380 38	54.31	5	4,795.—	—	—	—	—	1	—	—	—	4
4.20	132.65	3,160.77	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	1	3
—.92	711.79	24,761.14	8	49,550.—	—	—	—	—	—	5	—	—	28
2.04	27.30	2,240.—	5	44,862.—	—	2	—	2	—	1	6	—	10
—.11	452.22	2,471.78	23	45,140.—	—	1	1	1	1	—	—	9	15
—.64	71.—	6,296.—	3	2,600.—	—	4	—	2	—	2	—	2	7
—.26	140 83	2,262.11	17	13,996.25	3	2	—	—	—	—	—	—	23
—.11	711.79	68,226.03	158	899,523.97	3	18	2	10	5	15	8	30	136

Aanmerkingen.

1) In zeven processen-verbaal was het bedrag der schuld niet vermeld.
2) In negen process.-verbaal was het getal en het bedrag der schulden op de beslagen goederen ingeschreven niet vermeld.
3) Van drie processen-verbaal was het bedrag der schuld niet bekend.
4) Van vier processen-verbaal was het getal en bedrag der schulden niet vermeld.
5) Van één proces-verbaal, als voren.
6) Vijf perceelen genieten vrijdom van grondbelasting van het gebouwde tot 1876.
7) Eén perceel geniet vrijdom van grondbelasting van het ongebouwde tot 1885.
8) In twee processen-verbaal is het bedrag der schuld niet vermeld.
9) Van zes perceelen geniet het gebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1873.
10) Het kantoor te *Leeuwarden* heeft het zuiver belastbaar inkomen van het gebouwde en van het ongebouwde niet vermeld.
11) Slechts van één proces-verbaal is het bedrag der schuld vermeld.
12) Van negen processen-verbaal is het bedrag der schuld niet vermeld.
13) Van twee perceelen geniet het gebouwde vrijdom van grondbelasting.
14) In dertien processen-verbaal is het bedrag der schuld niet vermeld.
15) In vier processen-verbaal, als voren.
16) Van drie perceelen geniet het gebouwde vrijdom van grondbelasting.

N. Van de kantoren te *Zierikzee* en te *Amersfoort* waren de tabellen *niet* aanwezig.

L^a. A. **Inschrijvingen 1873.**

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1873, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.												GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 1 TOT BENED. *f* 200.		*f* 200 TOT BENED. *f* 300.		*f* 300 TOT BENEDEN *f* 1000.		*f* 1000 TOT BENEDEN *f* 5000.		*f* 5000 TOT BENEDEN *f* 10,000.		*f* 10,000 TOT BENEDEN *f* 20,000.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDBAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	74	8,341	62	13,300	364	199,788	306	568,593	42	270,250	10	122,000	's Hertogenb.
Eindhoven......	45	5,303	41	8,886	143	74,237	89	166,146	8	51,700	3	35,333	Eindhoven.
Breda..........	51	5,822	63	14,215	301	161,420	243	472,352	26	158,050	14	182,000	Breda.
Arnhem.........	22	2 834	23	4,942	217	121,886	310	628,353	86	540,570	36	480,590	Arnhem.
Nijmegen	23	2,657	26	5,575	138	76,972	170	365,035	36	225,900	7	87,000	Nijmegen.
Zutphen........	16	1,826	34	7,435	168	95,469	227	468,492	27	166,495	14	176,300	Zutphen.
Tiel...........	31	4,200	32	7,050	167	92,934	192	381,042	25	167,600	7	77,600	Tiel.
's Gravenhage...	—	—	11	2,350	125	78,730	560	1,425,023	247	1,640,868	148	1,734,355	's Gravenhage.
Leiden.........	3	460	17	3,910	182	105,234	392	870,373	95	648,350	54	651,650	Leiden.
Rotterdam......	7	885	18	4,026	233	140,653	780	1,852,353	372	2,487,724	231	3,016,700	Rotterdam.
Dordrecht......	7	897	11	2,355	87	47,705	215	470,194	61	391,360	14	187,800	Dordrecht.
Gorinchem,.....	10	1,305	32	4,450	118	62,514	156	396,295	31	198,174	11	148,300	Gorinchen.
Brielle........	1	170	9	1,965	71	40,659	111	236,365	14	92,500	14	180,000	Brielle.
Amsterdam......	11	1,285	17	3,550	247	138,669	1183	2,797,030	387	2,472,400	188	2,297,825	Amsterdam.
Alkmaar........	4	570	26	5,490	191	111,456	324	644,224	79	501,700	43	557,895	Alkmaar.
Hoorn..........	5	650	20	4,441	172	94,743	331	704,448	85	547,600	55	718,104	Hoorn.
Haarlem........	9	1,095	15	3,305	162	96,786	334	668,205	58	382,300	39	483,600	Haarlem.

Middelburg	8	1,055	15	3,288	90	52,867	158	336,382	33	210,550	9	120,000	Middelburg.
Goes	29	3,911	38	8,650	148	76,781	155	289,705	16	98,800	7	96,254	Goes.
Zierikzee	14	1,660	19	4,445	136	77,475	121	225,882	21	138,177	10	136,800	Zierikzee.
Utrecht	5	600	14	2,900	111	64,410	299	664,130	107	688,660	47	587,880	Utrecht.
Amersfoort	6	1,020	14	3,130	54	30,575	78	158,118	18	117,500	9	117,000	Amersfoort.
Leeuwarden	50	5,942	63	13,460	349	187,290	507	1,060,134	93	585,420	37	460,194	Leeuwarden.
Heerenveen	30	3,111	35	7,527	153	84,800	157	312,744	37	230,033	21	243,329	Heerenveen.
Sneek	5	545	10	2,195	106	62,314	162	333,098	39	241,675	29	420,600	Sneek.
Zwolle	14	1,701	18	3,930	140	77,930	255	520,288	37	237,355	15	181,000	Zwolle.
Deventer	7	895	23	4,090	134	69,980	145	261,375	19	134,609	8	121,479	Deventer.
Almelo	20	2,390	10	2,295	132	73,532	121	215,049	8	46,000	5	72,000	Almelo.
Groningen	5	665	18	4,060	166	90,435	259	563,670	69	435,270	25	323,380	Groningen.
Winschoten	20	2,262	31	8,725	194	110,740	162	328,237	25	166,500	15	192,300	Winschoten.
Appingadam	—	—	12	2,690	130	72,590	106	202,352	22	136,500	26	375,188	Appingadam.
Assen	9	1,250	17	3,779	130	72,669	160	320,984	22	130,498	8	97,569	Assen.
Maastricht	168	20,821	125	29,714	365	197,207	226	457,222	40	251,464	17	234,814	Maastricht.
Roermond	81	9,762	62	14,167	229	119,359	111	208,971	9	58,000	3	35,560	Roermond.
Totaal	790	95,890	981	216,290	5853	3,260,809	9105	19,572,864	2294	14,850,552	1179	14,952,399	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant	170	19,466	166	36,401	808	435,445	638	1,207,091	76	480,000	27	339,333	Noord-Brabant.
Gelderland	92	11,517	115	25,002	690	387,261	899	1,842,922	174	1,100,565	64	821,490	Gelderland.
Zuid-Holland	28	3,717	98	19,056	816	475,495	2214	5,250,603	820	5,458,976	472	5,918,805	Zuid-Holland.
Noord-Holland	29	3,600	78	16,786	772	441,654	2172	4,813,907	609	3,904,000	325	4,057,424	Noord-Holland.
Zeeland	51	6,626	72	16,383	374	207,123	434	851,969	70	447,527	26	353,054	Zeeland.
Utrecht	11	1,620	28	6,030	165	94,985	377	822,248	125	806,160	56	704,880	Utrecht.
Friesland	85	9,598	108	23,182	608	334,404	826	1,705,976	169	1,057,128	87	1,124,123	Friesland.
Overijssel	41	4,986	51	10,315	406	221,442	521	996,712	64	417,964	28	374,479	Overijssel.
Groningen	25	2,927	61	15,475	490	273,765	527	1,094,259	116	738,270	66	890,868	Groningen.
Drenthe	9	1,250	17	3,779	130	72,669	160	320,984	22	130,498	8	97,569	Drenthe.
Limburg	249	30,583	187	43,881	594	316,566	337	666,193	49	309,464	20	270,374	Limburg.
Totaal	790	95,890	981	216,290	5853	3,260,809	9105	19,572,864	2294	14,850,552	1179	14,952,399	

L^a. A. **Inschrijvingen 1873.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1873, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.										GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 20,000 TOT BENEDEN *f* 30,000.		*f* 30,000 TOT BENEDEN *f* 50,000.		*f* 50,000 TOT BENEDEN *f* 100,000.		*f* 100,000 EN DAARBOVEN.		TOTAAL.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch	6	128,000	1	30,000	—	—	—	—	865	1,340,272	's Hertogenb.
Eindhoven......	2	48,000	—	—	1	60,000	—	—	332	449,605	Eindhoven.
Breda..........	5	108,500	2	65,000	4	263,000	—	—	709	1,430,359	Breda.
Arnhem........	7	143,000	7	277,000	2	124,000	1	120,000	711	2,443,175	Arnhem.
Nijmegen.......	3	74,000	—	—	3	150,000	—	—	406	987,139	Nijmegen.
Zutphen.........	1	22,000	1	32,000	—	—	—	—	488	970,017	Zutphen.
Tiel............	6	130,000	1	30,000	2	100,000	1	100,000	464	1,090,426	Tiel.
's Gravenhage...	24	560,700	17	652,500	7	415,650	—	—	1139	6,510,176	's Gravenhage.
Leiden.........	13	318,500	7	272,864	1	60,000	—	—	764	2,931,341	Leiden.
Rotterdam......	79	1,773,553	35	1,300,500	8	480,000	4	3,358,450	1767	14,414,844	Rotterdam.
Dordrecht......	2	40,000	3	112,000	3	197,000	—	—	403	1,449,311	Dordrecht.
Gorinchem......	4	86,000	1	30,000	—	—	—	—	363	927,038	Gorinchem.
Brielle.........	1	20,000	—	—	—	—	—	—	221	571,659	Brielle.
Amsterdam.....	54	1,239,500	16	563,000	8	455,000	3	1,297,700	2114	11,265,959	Amsterdam.
Alkmaar.......	3	71,000	6	196,000	1	50,000	—	—	677	2,138,335	Alkmaar.
Hoorn..........	15	325,500	6	192,400	4	246,336	—	—	693	2,834,222	Hoorn.
Haarlem........	9	206,400	4	155,600	2	100,000	—	—	632	2,097,291	Haarlem.

Middelburg. . . .	2	49,000	2	72,000	—	—	—	—	317	[illegible]	Middelburg.
Goes.	4	80,000	1	30,000	3	173,237	1	151,451	402	1,008,789	Goes.
Zierikzee.	5	105,000	2	76,000	—	—	1	100,000	329	865,439	Zierikzee.
Utrecht.	16	378,500	7	243,000	3	157,000	—	—	609	2,787,080	Utrecht.
Amersfoort.	2	20,000	2	60,000	—	—	—	—	183	507,343	Amersfoort.
Leeuwarden.	6	137,874	9	299,000	—	—	—	—	1114	2,749,314	Leeuwarden.
Heerenveen.	7	153,000	—	—	—	—	—	—	440	1,034,544	Heerenveen.
Sneek.	8	181,500	6	205,857	3	175,000	—	—	368	1,622,784	Sneek.
Zwolle	5	117,000	2	85,000	—	—	—	—	486	1,224,204	Zwolle
Deventer.	3	72,000	—	—	1	50,000	—	—	340	714,428	Deventer.
Almelo.	1	25,000	—	—	—	—	1	100,000	298	536,266	Almelo.
Groningen.	5	125,000	4	120,000	—	—	—	—	551	1,662,480	Groningen.
Winschoten.	5	114,675	1	32,000	—	—	—	—	453	955,439	Winschoten.
Appingadam. . . .	11	254,340	7	238,000	1	60,000	—	—	315	1,341,660	Appingadam.
Assen.	1	22,000	—	—	—	—	—	—	347	648,749	Assen.
Maastricht.	4	84,829	3	127,250	1	50,166	—	—	949	1,453,487	Maastricht.
Roermond.	3	67,625	—	—	2	160,000	—	—	500	673,444	Roermond.
Totaal.	322	7,281,996	153	5,496,971	60	3,526,389	12	5,227,601	20,749	74,481,761	
PROVINCIËN.											PROVINCIËN.
Noord-Brabant. .	13	284,500	3	95,000	5	323,000	—	—	1906	3,220,236	Noord-Brabant.
Gelderland.	17	369,000	9	339,000	7	374,000	2	220,000	2069	5,490,757	Gelderland.
Zuid-Holland. . . .	123	2,798,753	63	2,367,864	19	1,152,650	4	3,358,450	4657	26,804,369	Zuid-Holland.
Noord-Holland . .	81	1,842,400	32	1,107,000	15	851,336	3	1,297,700	4116	18,335,807	Noord-Holland.
Zeeland.	11	234,000	5	178,000	3	173,237	2	251,451	1048	2,719,370	Zeeland.
Utrecht	18	398,500	9	303,000	3	157,000	—	—	792	3,294,423	Utrecht.
Friesland.	21	472,374	15	504,857	3	175,000	—	—	1922	5,406,642	Friesland.
Overijssel.	9	214,000	2	85,000	1	50,000	1	100,000	1124	2,474,898	Overijssel.
Groningen.	21	494,415	12	390,000	1	60,000	—	—	1319	3,959,579	Groningen.
Drenthe.	1	22,000	—	—	—	—	—	—	347	648,749	Drenthe.
Limburg.	7	152,454	3	127,250	3	210,166	—	—	1449	2,126,931	Limburg.
Totaal.	322	7,281,996	153	5,496,971	60	3,526,389	12	5,227,601	20,749	74,481,761	

La. **B. Inschrijvingen 1873.**

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1873, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX. RENTELOOS.		1 TOT BENED. 3 pCt.		3 TOT BENED. $3\frac{1}{2}$ pCt.		$3\frac{1}{2}$ TOT BENED. 4 pCt.		4 TOT BENEDEN $4\frac{1}{2}$ pCt.		$4\frac{1}{2}$ TOT BENEDEN 5 pCt.		GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenb. .	6	14,194	2	1,100	37	11,396	5	5,430	93	120,707	118	166,960	's Hertogenb.
Eindhoven. . . .	11	37,565	—	—	—	—	—	—	97	69,140	158	154,234	Eindhoven.
Breda.	29	282,542	2	900	1	1,300	2	3,500	34	58,307	83	244,285	Breda.
Arnhem.	46	307,529	1	350	4	4,975	—	—	20	27,187	98	296,700	Arnhem.
Nijmegen.	21	49,841	—	—	—	—	—	—	20	40,326	34	148,400	Nijmegen.
Zutphen.	—	—	—	—	3	8,370	1	500	66	123,367	131	338,875	Zutphen.
Tiel.	12	95,064	1	200	—	—	—	—	1	4,330	6	15,800	Tiel.
's Gravenhage.	1	1,000	—	—	—	—	1	11,000	5	46,580	17	149,200	's Gravenhage.
Leiden.	11	63,400	—	—	—	—	—	—	15	103,550	32	430,564	Leiden.
Rotterdam. . . .	6	2,568,260	—	—	—	—	1	7,000	10	90,000	22	227,100	Rotterdam.
Dordrecht. . . .	1	700	—	—	—	—	—	—	1	1,000	3	30,000	Dordrecht.
Gorinchem. . . .	7	19,341	—	—	—	—	—	—	16	49,085	29	82,150	Gorinchem.
Brielle.	—	—	—	—	1	225	1	700	3	17,500	2	19,000	Brielle.
Amsterdam. . .	10	58,187	1	6,150	2	38,260	2	8,000	18	95,493	10	90,650	Amsterdam.
Alkmaar.	4	35,393	—	—	—	—	—	—	2	12,700	9	53,900	Alkmaar.
Hoorn.	2	6,712	—	—	1	1,000	—	—	5	27,570	16	75,182	Hoorn.
Haarlem.	3	3,287	—	—	1	4,000	—	—	6	20,200	15	165,780	Haarlem.

Middelburg...	14	67,900	—	—	—	—	—	—	19	97,466	32	97,006	Middelburg.
Goes........	12	243,493	—	—	—	—	—	—	14	22,790	27	183,585	Goes.
Zierikzee.....	11	31,657	—	—	—	—	—	—	6	107,675	3	6,800	Zierikzee.
Utrecht......	7	31,210	—	—	2	4,400	—	—	22	108,050	47	364,180	Utrecht.
Amersfoort...	4	48,700	1	1,400	—	—	—	—	16	63,843	22	69,300	Amersfoort.
Leeuwarden...	32	164,579	—	—	—	—	—	—	6	29,050	6	20,525	Leeuwarden.
Heerenveen...	19	77,122	—	—	1	2,000	—	—	6	10,200	17	42,250	Heerenveen.
Sneek........	4	13,626	—	—	—	—	—	—	5	10,800	28	217,859	Sneek.
Zwolle.......	6	14,094	—	—	—	—	—	—	29	51,675	61	259,610	Zwolle.
Deventer.....	2	17,760	1	900	—	—	—	—	69	80,905	131	246,625	Deventer.
Almelo.......	1	750	—	—	1	3,000	3	3,400	137	137,623	76	83,970	Almelo.
Groningen....	4	41,700	—	—	—	—	—	—	4	9,700	19	101,170	Groningen.
Winschoten...	9	40,400	—	—	—	—	—	—	14	18,180	33	155,235	Winschoten.
Appingadam..	4	20,590	1	210	—	—	—	—	4	7,450	24	82,400	Appingadam.
Assen........	21	98,300	—	—	2	3,150	2	1,348	72	91,834	26	58,200	Assen.
Maastricht....	—	—	—	—	—	—	—	—	9	19,762	9	43,838	Maastricht.
Roermond....	1	1,400	—	—	2	398	1	153	62	62,912	54	80,716	Roermond.
Totaal.....	321	4,456,296	10	11,210	58	82,474	19	41,031	906	1,836,957	1398	4,802,049	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant	46	334,301	4	2,000	38	12,696	7	8,930	224	248,154	359	565,479	Noord Brabant.
Gelderland....	79	452,434	2	550	7	13,345	1	500	107	195,210	269	799,775	Gelderland.
Zuid-Holland..	26	2,652,701	—	—	1	225	3	18,700	50	307,715	105	938,014	Zuid-Holland.
Noord-Holland	19	103,579	1	6,150	4	43,260	2	8,000	31	155,963	50	385,512	Noord-Holland.
Zeeland......	37	343,050	—	—	—	—	—	—	39	227,931	62	287,391	Zeeland.
Utrecht......	11	79,910	1	1,400	2	4,400	—	—	38	171,893	69	433,480	Utrecht.
Friesland.....	55	255,327	—	—	1	2,000	—	—	17	50,050	51	280,634	Friesland.
Overijssel.....	9	32,604	1	900	1	3,000	3	3,400	235	270,203	268	590,205	Overijssel.
Groningen....	17	102,690	1	210	—	—	—	—	22	35,330	76	338,805	Groningen.
Drenthe......	21	98,300	—	—	2	3,150	2	1,348	72	91,834	26	58,200	Drenthe.
Limburg......	1	1,400	—	—	2	398	1	153	71	82,674	63	124,554	Limburg.
Totaal.....	321	4,456,296	10	11,210	58	82,474	19	41,031	906	1,836,957	1398	4,802,049	

La. **B. Inschrijvingen 1873.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1873, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX. 5 TOT BENEDEN 5½ pCt.		5½ TOT BENEDEN 6 pCt		6 TOT BENEDEN 7 pCt.		7 pCt. EN DAARBOV.		ONBEPAALD.		TOTAAL.		GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		f		f		f		f		f	
's Hertogenb. . .	558	788,931	3	2,500	5	18,850	—	—	38	210,204	865	1,340,272	's Hertogenb.
Eindhoven. . . .	66	188,666	—	—	—	—	—	—	—	—	332	449,605	Eindhoven.
Breda.	555	803,725	—	—	3	35,800	—	—	—	—	709	1,430,359	Breda.
Arnhem.	504	1,357,769	22	228,800	9	33,075	1	390	6	186,400	711	2,443,175	Arnhem.
Nijmegen.	329	747,472	1	700	1	400	—	—	—	—	406	987,139	Nijmegen.
Zutphen.	265	453,591	2	5,700	1	3,000	—	—	19	36,614	488	970,017	Zutphen.
Tiel.	399	690,462	—	—	15	37,070	—	—	30	247,500	464	1,090,426	Tiel.
's Gravenhage.	638	2,979,538	260	1,353,079	70	381,607	1	7,000	146	1,581,172	1139	6,510,176	's Gravenhage.
Leiden.	659	2,152,227	22	68,800	12	33,800	—	—	13	79,000	764	2,931,341	Leiden.
Rotterdam. . . .	1374	7,087,532	25	164,000	10	619,000	2	15,000	317	3,636,452	1767	14,414,844	Rotterdam.
Dordrecht	297	802,286	18	49,300	15	46,800	—	—	68	519,225	403	1,449,311	Dordrecht.
Gorinchem. . . .	233	573,928	17	30,550	30	22,384	—	—	31	149,600	363	927,038	Gorinchem.
Brielle	200	503,925	1	1,200	7	14,870	—	—	6	14,239	221	571,659	Brielle.
Amsterdam. . .	1520	7,451,590	116	566,950	268	2,416,900	5	36,000	162	497,779	2114	11,265,959	Amsterdam.
Alkmaar.	523	1,610,927	5	11,200	100	130,825	—	—	34	283,390	677	2,138,335	Alkmaar.
Hoorn.	550	2,021,012	6	10,670	8	7,940	—	—	105	684,136	693	2,834,222	Hoorn.
Haarlem.	546	1,546,324	1	600	30	157,310	2	2,300	28	197,490	632	2,097,291	Haarlem.

									3	14,600	402	1,008,789	Goes.
Zierikzee	290	640,757	—	—	2	850	—	—	11	77,700	329	865,439	Zierikzee.
Utrecht	456	1,676,390	7	24,700	10	40,950	—	—	58	537,200	609	2,787,080	Utrecht.
Amersfoort ...	132	300,400	4	16,600	3	5,100	—	—	1	2,000	183	507,343	Amersfoort.
Leeuwarden...	1068	2,534,360	1	500	1	300	—	—	—	—	1114	2,749,314	Leeuwarden.
Heerenveen...	394	901,322	1	500	1	150	—	—	1	1,000	440	1,034,544	Heerenveen.
Sneek........	327	1,340,749	2	36,950	1	800	—	—	1	2,000	368	1,622,784	Sneek.
Zwolle	361	771,543	1	1,200	8	38,250	—	—	20	87,832	486	1,224,204	Zwolle.
Deventer.....	109	188,293	—	—	3	7,900	—	—	25	172,045	340	714,428	Deventer.
Almelo.......	57	94,474	—	—	3	2,000	—	—	20	211,049	298	536,266	Almelo.
Groningen....	486	1,421,860	30	82,200	8	5,850	—	—	—	—	551	1,662,480	Groningen.
Winschoten...	370	656,434	16	73,690	11	11,500	—	—	—	—	453	955,439	Winschoten.
Appingadam..	265	1,136,165	15	84,420	2	10,425	—	—	—	—	315	1,341,660	Appingadam.
Assen........	206	343,484	2	2,775	4	14,400	—	—	12	35,258	347	648,749	Assen.
Maastricht....	875	1,072,625	2	17,837	1	3,000	4	13,142	49	283,283	949	1,453,487	Maastricht.
Roermond	365	428,533	—	—	3	88,500	1	300	11	10,532	500	673,444	Roermond.
Totaal....	15,552	46,332,540	588	2,846,971	657	4,205,901	16	74,632	1224	9,791,700	20,749	74,481,761	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant	1,179	1,781,322	3	2,500	8	54,650	—	—	38	210,204	1,906	3,220,236	Noord-Brabant.
Gelderland....	1,497	3,249,294	25	235,200	26	73,545	1	390	55	470,514	2,069	5,490,757	Gelderland.
Zuid-Holland..	3,401	14,099,436	343	1,666,929	144	1,118,461	3	22,500	581	5,979,688	4,657	26,804,369	Zuid-Holland.
Noord-Holland	3,139	12,629,853	128	589,420	406	2,712,975	7	38,300	329	1,662,795	4,116	18,335,807	Noord-Holland.
Zeeland	865	1,706,003	8	11,550	14	17,145	—	—	23	126,300	1,048	2,719,370	Zeeland.
Utrecht.......	588	1,976,790	11	41,300	13	46,050	—	—	59	539,200	792	3,294,423	Utrecht.
Friesland.....	1,789	4,776,431	4	37,950	3	1,250	—	—	2	3,000	1,922	5,406,642	Friesland.
Overijssel.....	527	1,054,310	1	1,200	14	48,150	—	—	65	470,926	1,124	2,474,898	Overijssel.
Groningen....	1,121	3,214,459	61	240,310	21	27,775	—	—	—	—	1,319	3,959,579	Groningen.
Drenthe......	206	343,484	2	2,775	4	14,400	—	—	12	35,258	347	648,749	Drenthe.
Limburg	1,240	1,501,158	2	17,837	4	91,500	5	13,442	60	293,815	1,449	2,126,931	Limburg.
Totaal....	15,552	46,332,540	588	2,846,971	657	4,205,901	16	74,632	1224	9,791,700	20,749	74,481,761	

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1873, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.										GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 1 TOT BENEDEN *f* 200.		*f* 200 TOT BENEDEN *f* 300.		*f* 300 TOT BENEDEN *f* 1000.		*f* 1000 TOT BENEDEN *f* 5000.		*f* 5000 TOT BENEDEN *f* 10,000.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	104	11,959	107	22,893	344	176,229	283	528,302	10	65,800	's Hertogenb.
Eindhoven......	61	7,157	67	14,007	190	88,109	96	177,820	8	47,680	Eindhoven.
Breda..........	57	6,336	75	16,576	232	126,908	210	403,289	18	115,147	Breda.
Arnhem........	31	3,660	30	6,809	248	130,822	268	502,796	53	348,564	Arnhem.
Nijmegen.......	19	2,160	27	5,827	129	70,660	161	270,865	15	87,200	Nijmegen.
Zutphen........	31	3,981	40	8,695	153	78,431	158	301,605	23	140,840	Zutphen.
Tiel...........	24	3,185	34	7,149	136	70,066	136	257,805	19	128,236	Tiel.
's Gravenhage...	6	610	14	3,110	131	79,215	396	907,546	149	921,440	's Gravenhage.
Leiden.........	10	1,430	30	6,580	178	95,710	320	646,025	77	477,000	Leiden.
Rotterdam......	13	1,375	37	8,210	235	132,953	546	1,233,376	211	1,367,414	Rotterdam.
Dordrecht......	14	1,860	16	3,425	113	63,819	162	329,816	35	221,040	Dordrecht.
Gorinchem......	4	470	18	4,141	99	50,822	125	236,075	18	102,400	Gorinchem.
Brielle.........	8	930	12	2,525	57	29,180	76	143,905	9	62,900	Brielle.
Amsterdam.....	12	1,181	45	5,350	364	180,281	958	2,307,396	230	1,464,330	Amsterdam.
Alkmaar.......	23	2,801	25	5,480	195	109,479	227	457,214	41	271,700	Alkmaar.
Hoorn.........	9	955	18	4,215	177	91,222	234	476,407	43	272,300	Hoorn.

Middelburg.......	8	1,230	22	4,900	109	60,740	130	279,123	21	142,102	Middelburg.
Goes..........	41	4,164	43	9,812	150	78,853	108	221,160	16	114,400	Goes.
Zierikzee........	17	1,980	27	5,876	91	49,429	61	122,578	9	61,100	Zierikzee.
Utrecht........	22	2,519	16	3,400	141	77,221	258	497,690	75	478,750	Utrecht.
Amersfoort......	12	1,595	9	2,050	60	30,777	76	144,730	15	97,214	Amersfoort.
Leeuwarden......	72	8,680	102	22,969	399	212,741	446	835,844	53	339,242	Leeuwarden.
Heerenveen......	23	2,842	36	8,328	109	55,169	149	314,879	29	185,981	Heerenveen.
Sneek..........	5	569	14	3,050	118	68,494	164	354,034	33	215,223	Sneek.
Zwolle.........	35	3,599	19	4,190	149	82,656	199	391,554	15	93,780	Zwolle.
Deventer........	18	1,877	16	3,535	125	66,965	145	269,284	26	167,825	Deventer.
Almelo.........	12	1,514	17	3,625	98	56,220	75	133,415	9	55,500	Almelo.
Groningen.......	16	1,720	30	6,185	184	99,090	272	547,920	38	235,100	Groningen.
Winschoten......	18	2,281	39	8,694	165	87,733	126	250,936	17	106,820	Winschoten.
Appingadam.....	8	1,150	17	3,820	99	51,169	120	222,561	33	207,854	Appingadam.
Assen..........	12	1,584	13	3,124	120	67,373	131	253,636	20	115,106	Assen.
Maastricht......	185	21,519	110	26,540	274	145,417	172	339,857	22	149,557	Maastricht.
Roermond......	90	10,737	77	17,531	182	94,094	72	127,987	4	24,000	Roermond.
Totaal......	1006	117,567	1188	259,922	5576	2,980,267	7145	14,661,210	1431	9,113,134	
PROVINCIËN.											PROVINCIËN.
Noord-Brabant..	222	25,452	249	53,476	766	391,246	589	1,109,411	36	228,627	Noord-Brabant.
Gelderland......	81	9,801	97	21,331	530	279,913	587	1,075,266	91	576,604	Gelderland.
Zuid-Holland....	55	6,675	127	27,991	813	451,699	1625	3,496,743	499	3,152,194	Zuid-Holland.
Noord-Holland..	54	6,079	108	19,495	894	473,268	1640	3,672,602	370	2,366,155	Noord-Holland.
Zeeland........	66	7,374	92	20,588	350	189,022	299	622,861	46	317,602	Zeeland.
Utrecht.........	34	4,114	25	5,450	201	107,998	334	642,420	90	575,964	Utrecht.
Friesland.......	100	12,091	152	34,347	626	336,404	759	1,504,757	115	740,446	Friesland.
Overijssel......	65	6,990	52	11,350	372	205,841	419	794,253	50	317,105	Overijssel.
Groningen......	42	5,151	86	18,699	448	237,992	518	1,021,417	88	549,774	Groningen.
Drenthe........	12	1,584	13	3,124	120	67,373	131	253,636	20	115,106	Drenthe.
Limburg........	275	32,256	187	44,071	456	239,511	244	467,844	26	173,557	Limburg.
Totaal.....	1006	117,567	1188	259,922	5576	2,980,267	7145	14,661,210	1431	9,113,134	

3

La. C. Doorhalingen 1873. (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1873, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.												GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 10,000 TOT BENEDEN *f* 20,000.		*f* 20,000 TOT BENEDEN *f* 30,000.		*f* 30,000 TOT BENEDEN *f* 50,000.		*f* 50,000 TOT BENEDEN *f* 100,000.		*f* 100,000 EN DAARBOVEN.		TOTAAL.		
	GETAL.	BEDRAG,	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	8	86,000	4	84,000	1	35,000	—	—	—	—	861	1,010,183	's Hertogenb.
Eindhoven......	9	98,000	1	25,000	1	30,000	—	—	—	—	433	487,773	Eindhoven.
Breda..........	9	97,400	1	26,000	—	—	—	—	1	150,000	603	941,656	Breda.
Arnhem........	13	183,200	6	120,600	5	201,500	—	—	—	—	654	1,497,951	Arnhem.
Nijmegen.......	2	27,000	4	75,000	—	—	1	60,000	1	100,000	359	698,712	Nijmegen.
Zutphen........	3	35,000	—	—	—	—	—	—	1	672,000	409	1,240,552	Zutphen.
Tiel...........	6	81,000	2	65,000	—	—	1	50,000	1	100,000	359	703,941	Tiel.
's Gravenhage...	77	930,350	13	302,000	6	221,000	3	166,000	—	—	795	3,531,271	's Gravenhage.
Leiden.........	16	218,550	6	144,000	6	202,000	1	60,000	—	—	644	1,851,295	Leiden.
Rotterdam......	117	1,535,870	33	744,000	18	615,000	4	240,000	1	137,000	1215	6,015,251	Rotterdam.
Dordrecht......	15	191,000	8	187,000	2	60,000	—	—	—	—	365	1,057,960	Dordrecht.
Gorinchem......	4	73,000	1	25,000	—	—	—	—	—	—	269	491,908	Gorinchem
Brielle........	6	85,000	—	—	1	40,000	—	—	—	—	169	364,440	Brielle.
Amsterdam.....	78	1,015,536	26	609,500	8	288,000	—	—	2	520,000	1723	6,391,574	Amsterdam.
Alkmaar.......	15	193,000	2	40,000	—	—	—	—	—	—	528	1,097,674	Alkmaar.
Hoorn..........	30	397,400	1	26,000	—	—	1	61,000	—	—	513	1,329,499	Hoorn.
Haarlem........	10	238,800	4	103,200	2	66,800	1	50,000	1	132,000	492	1,478,088	Haarlem.

Middelburg......	10	121,661	3	74,695	1	35,764	1	59,600	1	120,000	306	935,815	Middelburg.
Goes...........	8	109,782	4	90,125	—	—	2	101,000	2	262,946	374	992,242	Goes.
Zierikzee.......	8	99,900	—	—	—	—	—	—	—	—	213	340,863	Zierikzee.
Utrecht.........	23	304,600	3	73,000	2	60,000	—	—	—	—	540	1,497,180	Utrecht.
Amersfoort.....	6	127,000	3	24,000	1	40,000	1	60,000	—	—	183	527,366	Amersfoort.
Leeuwarden....	7	86,500	1	20,000	—	—	—	—	—	—	1080	1,525,976	Leeuwarden.
Heerenveen.....	4	57,977	1	27,000	1	40,000	—	—	—	—	352	692,176	Heerenveen.
Sneek..........	12	169,000	2	40,000	2	60,000	1	50,000	—	—	351	960,370	Sneek.
Zwolle.........	4	52,000	1	20,000	—	—	—	—	—	—	422	647,779	Zwolle.
Deventer.......	9	111,753	1	25,000	—	—	—	—	—	—	340	646,239	Deventer.
Almelo.........	1	10,000	3	63,000	2	60,000	1	70,000	—	—	218	453,274	Almelo.
Groningen......	18	236,500	3	66,000	2	85,000	—	—	—	—	563	1,277,515	Groningen.
Winschoten.....	4	56,750	—	—	1	35,000	—	—	—	—	370	548,214	Winschoten.
Appingadam....	20	283,483	3	72,000	1	32,500	—	—	—	—	301	874,537	Appingadam.
Assen..........	8	102,451	2	47,000	1	30,000	—	—	—	—	307	620,274	Assen.
Maastricht......	12	154,954	2	45,000	—	—	1	94,500	—	—	778	977,344	Maastricht.
Roermond......	3	38,850	1	25,000	—	—	—	—	—	—	429	338,199	Roermond.
Totaal....	578	7,528,267	143	3,223,173	64	2,237,564	18	1,108,100	10	2,093,946	17,159	43,323,150	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant..	26	281,400	6	135,000	2	65,000	—	—	1	150,000	1897	2,439,612	Noord-Brabant.
Gelderland......	18	245,200	10	195,600	5	201,500	1	60,000	2	772,000	1422	3,437,215	Gelderland.
Zuid-Holland....	235	3,033,770	61	1,402,053	33	1,138,000	8	466,000	1	137,000	3457	13,312,125	Zuid-Holland.
Noord-Holland..	142	1,844,736	33	778,700	10	354,800	2	111,000	3	652,000	3256	10,278,835	Noord-Holland.
Zeeland........	26	331,343	7	164,820	1	35,764	3	196,600	3	382,946	893	2,268,920	Zeeland.
Utrecht........	29	431,600	6	97,000	3	100,000	1	60,000	—	—	723	2,024,546	Utrecht.
Friesland.......	23	313,477	4	87,000	3	100,000	1	50,000	—	—	1783	3,178,522	Friesland.
Overijssel.......	14	173,753	5	108,000	2	60,000	1	70,000	—	—	980	1,747,292	Overijssel.
Groningen......	42	576,733	6	138,000	4	152,500	—	—	—	—	1234	2,700,266	Groningen.
Drenthe........	8	102,451	2	47,000	1	30,000	—	—	—	—	307	620,274	Drenthe.
Limburg.......	15	193,804	3	70,000	—	—	1	94,500	—	—	1207	1,315,543	Limburg.
Totaal....	578	7,528,267	143	3,223,173	64	2,237,564	18	1,108,100	10	2,093,946	17,159	43,323,150	

La. D. Doorhalingen 1873.

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1873, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX.														GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	RENTELOOS.		1 TOT BENED. 3 pCt.		3 TOT BENEDEN 3½ pCt.		3½ TOT BENEDEN 4 pCt.		4 TOT BENEDEN 4½ pCt.		4½ TOT BENEDEN 5 pCt.				
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.			
		f		f		f		f		f		f			
's Hertogenb ...	56	31,866	1	300	—	—	1	800	86	101,910	126	205,600			's Hertogenb.
Eindhoven.....	9	64,010	2	5,560	—	—	4	4,700	145	126,582	170	165,871			Eindhoven.
Breda.........	22	87,103	5	2,002	—	—	4	6,450	67	137,765	93	141,210			Breda.
Arnhem.......	44	212,637	-	—	4	10,200	—	—	82	264,053	174	311,225			Arnhem.
Nijmegen......	22	153,517	2	2,200	—	—	2	1,600	23	55,350	47	172,730			Nijmegen.
Zutphen.......	—	—	—	—	2	2,550	6	8,420	116	816,411	105	167,470			Zutphen
Tiel..........	21	95,927	9	25,930	3	2,245	1	1,500	12	22,308	26	175,500			Tiel.
's Gravenhage.	—	—	—	—	—	—	—	—	7	59,280	11	127,100			's Gravenhage.
Leiden	2	60,500	1	2,450	2	3,400	3	38,500	44	252,230	56	335,650			Leiden.
Rotterdam.....	2	6,822	1	2,700	1	10,000	2	3,200	36	218,765	128	888,275			Rotterdam.
Dordrecht.....	2	30,414	—	—	—	—	—	—	13	45,440	15	150,100			Dordrecht.
Gorinchem.....	4	53,600	—	—	1	1,600	2	6,900	21	51,960	31	62,350			Gorinchem.
Brielle.......	—	—	—	—	—	—	—	—	6	33,900	17	90,300			Brielle.
Amsterdam....	22	129,490	—	—	4	14,825	3	8,700	41	206,253	40	257,240			Amsterdam.
Alkmaar......	5	22,411	—	—	1	300	—	—	3	3,600	37	190,800			Alkmaar.
Hoorn........	4	10,017	2	3,000	2	2,450	—	—	16	76,770	65	324,987			Hoorn.
Haarlem......	12	31,247	—	—	2	3,450	1	25,000	22	91,700	26	189,800			Haarlem.

Middelburg....	13	44,111	2	101,735	1	28,420	1	2,000	63	156,487	58	118,196	Middelburg.
Goes..........	15	157,741	1	250	—	—	—	—	28	84,025	38	194,657	Goes
Zierikzee......	3	5,000	—	—	—	—	—	—	9	32,332	10	63,800	Zierikzee.
Utrecht........	12	12,164	1	16,000	2	2,500	1	1,000	40	149,000	80	320,026	Utrecht.
Amersfoort....	7	48,866	1	2,950	3	3,000	2	2,900	25	101,715	17	92,600	Amersfoort.
Leeuwarden....	19	77,122	—	—	—	—	—	—	—	—	4	30,600	Leeuwarden.
Heerenveen....	8	34,629	—	—	—	—	—	—	18	36,010	29	83,750	Heerenveen
Sneek..........	6	7,820	—	—	—	—	—	—	23	57,600	104	367,957	Sneek.
Zwolle........	12	17,304	—	—	1	2,000	3	5,700	45	57,450	101	211,640	Zwolle.
Deventer......	1	1,000	—	—	1	1,500	3	4,600	136	249,449	101	187,332	Deventer.
Almelo........	2	3,750	—	—	7	12,100	14	20,299	106	96,247	41	37,855	Almelo.
Groningen.....	17	72,875	—	—	—	—	2	2,280	52	182 550	143	356,500	Groningen.
Winschoten....	2	4,100	1	2,200	—	—	3	8,500	103	173,630	83	121,940	Winschoten.
Appingadam...	3	3,822	—	—	1	7,000	1	300	35	144,020	109	385,432	Appingadam.
Assen..........	6	6,376	—	—	2	2,600	14	33,697	111	178,234	30	102,770	Assen.
Maastricht.....	1	17,850	—	—	—	—	1	315	15	41,527	15	56,816	Maastricht.
Roermond.....	7	10,691	1	129	4	1,579	1	1,054	67	49,891	53	89,080	Roermond.
Totaal.....	340	1,418,855	21	141,476	41	109,474	74	186,915	1604	4,332,136	2157	6,601,659	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant.	87	182,979	8	7,862	—	—	9	11,950	298	366,257	389	512,681	Noord-Brabant.
Gelderland.....	66	366,154	2	2,200	6	12,750	8	10,020	221	1,135,814	326	651,425	Gelderland
Zuid-Holland...	10	151,336	2	5,150	4	15,000	7	48,600	127	661,575	258	1,653,775	Zuid-Holland.
Noord-Holland.	43	193,165	2	3,000	9	21,025	4	33,700	82	378,323	168	962,827	Noord-Holland.
Zeeland.......	31	206,852	3	101,985	1	28,420	1	2,000	100	272,844	106	376,653	Zeeland.
Utrecht.......	19	61,030	2	18,950	5	5,500	3	3,900	65	250,715	97	412,626	Utrecht.
Friesland......	33	119,571	—	—	—	—	—	—	41	93,610	137	482,307	Friesland.
Overijssel......	15	22,054	—	—	9	15,600	20	30,599	287	403,146	243	436,827	Overijssel.
Groningen.....	22	80,797	1	2,200	1	7,000	6	11,080	190	500,200	335	863,872	Groningen.
Drenthe.......	6	6,376	—	—	2	2,600	14	33,697	111	178,234	30	102,770	Drenthe.
Limburg.......	8	28,541	1	129	4	1,579	2	1,369	82	91,418	68	145,896	Limburg.
Totaal.....	340	1,418,855	21	141,476	41	109,474	74	186,915	1604	4,332,136	2157	6,601,659	

La. **D. Doorhalingen 1873.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1873, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE RENTETAX.												GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	5 TOT BENEDEN 5½ pCt.		5½ TOT BENED 6 pCt.		6 TOT BENEDEN 7 pCt.		7 pCt. EN DAARBOVEN.		ONBEPAALD.		TOTAAL.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		f		f		f		f		f	
's Hertogenb. . .	568	501,997	3	3,710	3	3,400	—	—	17	160,600	861	1,010,183	's Hertogenb.
Eindhoven.	103	121,050	—	—	—	—	—	—	—	—	433	487,773	Eindhoven.
Breda.	407	406,576	—	—	4	10,550	—	—	1	150,000	603	941,656	Breda.
Arnhem.	328	597,073	2	5,500	11	84,213	—	—	9	13,050	654	1,497,951	Arnhem.
Nijmegen.	261	311,415	—	—	2	1,900	—	—		—	359	698,712	Nijmegen.
Zutphen.	162	196,653	1	4,000	1	1,700	—	—	16	43,348	409	1,240,552	Zutphen.
Tiel	268	339,431	1	2,000	5	3,600	—	—	13	35,500	359	703,941	Tiel.
's Gravenhage. .	703	2,974,393	12	48,300	15	34,420	—	—	47	278,778	795	3,531,271	's Gravenhage.
Leiden.	529	1,132,965	5	15,900	2	9,700	—	—	—	—	644	1,851,295	Leiden.
Rotterdam.	824	2,656,365	7	33,900	10	29,106	—	—	204	2,166,118	1,215	6,015,251	Rotterdam.
Dordrecht	277	532,316	5	7,350	21	41,340	—	—	32	251,000	365	1,057,960	Dordrecht.
Gorinchem.	194	293,948	2	7,600	8	5,500	—	—	6	8,450	269	491,908	Gorinchem.
Brielle	143	195,940	1	300	—	—	—	—	2	44,000	169	364,440	Brielle.
Amsterdam. . . .	1,347	4,363,680	54	210,400	127	450,270	5	18,900	80	731,816	1,723	6,391,574	Amsterdam.
Alkmaar	430	772,303	8	16,900	40	63,560	—	—	4	9,800	528	1,079,674	Alkmaar.
Hoorn.	396	751,255	—	—	3	3,500	—	—	25	157,520	513	1,329,499	Hoorn.
Haarlem.	393	806,541	4	15,050	15	76,950	—	—	17	238,350	492	1,478,088	Haarlem.
Middelburg. . . .	158	320,886	1	[illegible]									

Middelburg....	158	320,886	1	800	2	3,180	—	—	7	160,000	306	935,815	Middelburg.
Goes..........	288	519,769	1	1,000	—	—	—	—	3	34,800	374	992,242	Goes.
Zierikzee......	184	207,931	—	—	2	800	—	—	5	31,000	213	340,863	Zierikzee.
Utrecht........	360	784,015	4	4,000	9	14,200	1	700	30	193,575	540	1,497,180	Utrecht.
Amersfoort....	118	174,335	—	—	1	150	—	—	9	100,850	138	527,366	Amersfoort.
Leeuwarden....	1,057	1,418,254	—	—	—	—	—	—	—	—	1,080	1,525,976	Leeuwarden.
Heerenveen....	297	537,787	—	—	—	—	—	—	—	—	352	692,176	Heerenveen.
Sneek.........	214	509,624	—	—	1	500	—	—	3	16,869	351	960,370	Sneek.
Zwolle........	251	333,659	1	1,200	3	5,200	—	—	5	13,626	422	647,779	Zwolle.
Deventer......	74	121,502	—	—	7	8,156	—	—	17	72,700	340	646,239	Deventer.
Almelo........	30	80,823	—	—	1	8,000	—	—	17	194,200	218	453,274	Almelo.
Groningen.....	339	651,645	3	6,400	7	5,265	—	—	—	—	563	1,277,515	Groningen.
Winschoten....	171	221,844	5	10,500	2	5,500	—	—	—	—	370	548,214	Winschoten.
Appingadam...	148	325,143	2	7,270	2	1,550	—	—	—	—	301	874,537	Appingadam.
Assen.........	111	229,414	5	5,800	11	12,400	2	6,399	15	42,584	307	620,274	Assen.
Maastricht.....	725	742,703	1	5,000	3	7,000	1	450	16	105,683	778	977,344	Maastricht.
Roermond.....	289	145,921	—	—	—	—	—	—	7	39,854	429	338,199	Roermond.
Totaal......	11,879	23,939,725	127	410,880	313	888,010	9	26,449	594	5,267,571	17,159	43,323,150	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant.	1,078	1,029,623	3	3,710	7	13,950	—	—	18	310,600	1,897	2,439,612	Noord-Brabant.
Gelderland.....	751	1,105,141	3	9,500	14	87,813	—	—	25	56,398	1,422	3,437,215	Gelderland.
Zuid-Holland...	2,670	7,785,927	32	113,350	56	120,066	—	—	291	2,757,346	3,457	13,312,125	Zuid-Holland.
Noord-Holland.	2,566	6,693,779	66	242,350	185	594,280	5	18,900	126	1,137,486	3,256	10,278,835	Noord-Holland.
Zeeland.......	630	1,048,586	2	1,800	4	3,980	—	—	15	225,800	893	2,268,920	Zeeland.
Utrecht.......	478	958,350	4	4,000	10	14,350	1	700	39	294,425	723	2,024,546	Utrecht
Friesland......	1,568	2,465,665	—	—	1	500	—	—	3	16,869	1,783	3,178,522	Friesland.
Overijssel......	355	535,984	1	1,200	11	21,356	—	—	39	280,526	980	1,747,292	Overijssel.
Groningen.....	658	1,198,632	10	24,170	11	12,315	—	—	—	—	1,234	2,700,266	Groningen.
Drenthe.......	111	229,414	5	5,800	11	12,400	2	6,399	15	42,584	307	620,274	Drenthe.
Limburg......	1,014	888,624	1	5,000	3	7,000	1	450	23	145,537	1,207	1,315,543	Limburg.
Totaal......	11,879	23,939,725	127	410,880	313	888,010	9	26,449	594	5,267,571	17,159	43,323,150	

GETAL EN BEDRAG DER INSCHRIJVINGEN IN 1873, VERDEELD NAARMATE ZIJ STREKKEN TOT VERZEKERING VAN:

a. GELDLEENINGEN, *b*. KOOPPENNINGEN OF OVERBEDEELINGEN, *c*. RENTEN EN *d*. VOORWAARDELIJKE SCHULDEN, BENEVENS HET GETAL BEZWAARDE, KADASTRALE PERCEELEN.

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	GETAL DER GENOMEN INSCHRIJVINGEN.	GETAL DER KADASTRALE PERCEELEN WAAROP DE INSCHRIJVINGEN GENOMEN ZIJN.	BEDRAG (IN KAPITAAL) WAARVOOR DE INSCHRIJVINGEN GENOMEN ZIJN TOT ZEKERHEID VAN: SCHULDEN, VOORTSPRUITENDE UIT GELDLEENINGEN						TOTAAL IN HOOFDSOM.	Aanmerkingen.
			SCHULDEN, VOORTSPRUITENDE UIT GELDLEENINGEN		SCHULDEN, VOORTSPRUITENDE UIT ONBETAALDE KOOPPENNINGEN OF OVERBEDEELINGEN BIJ SCHEIDINGEN.	LIJF- EN ANDERE RENTEN.		VOORWAARDELIJKE OF EVENTUELE SCHULDEN.		
			DOOR HYPOTHEEKBANKEN EN ANDERE INSTELLINGEN VAN GRONDCREDIET.	NIET DOOR HYPOTHEEKBANKEN ENZ.		BEDRAG PER JAAR.	GEKAPITALISEERD BEDRAG WAARVOOR DE INSCHRIJVING IS GENOMEN.			
			f	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*	
's Hertogenbosch.	865	3,429	60,000	981,003	143,819	75	—	155,375	1,340,272	Dezen staat geeft
Eindhoven......	332	2,910	58,600	363,986	27,019	—	—	—	449,605	167 inschrijvingen
Breda..........	709	2,732	22,000	1,074,387	87,880	92	18,400	227,600	1,430,359	*meer* dan op den
Arnhem........	711	3,932	219,700	1,510,649	251,062	764	5,300	455,700	2,443,175	staat La. A. De-
Nijmegen.......	406	1,620	6,400	704,813	228,570	546	—	46,810	987,139	ze vermeerdering
Zutphen........	488	3,923	11,500	876,162	76,805	50	—	5,500	970,017	spruit voort uit:
Tiel............	464	2,121	134,600	693,895	17,992	812	—	243,127	1,090,426	inschrijvingen tot
's Gravenhage...	1,185	4,678	617,900	4,514,386	309,965	750	10,500	1,056,675	6,510,176	vermeerdering van
Leiden.........	764	5,702	91,700	2,276,021	395,920	—	62,000	105,700	2,931,341	onderpand, tot ver-
Rotterdam......	1,777	8,593	49,100	7,448,434	3,115,645	—	7,560	3,794,105	14,414,844	betering, wegens
Dordrecht......	403	1,561	499,300	902,041	32,220	—	15,750	—	1,449,311	vrijdom van recht
Gorinchem......	378	3,674	122,700	775,718	28,620	—	—	—	927,038	of wegens dubbele
Brielle.........	221	986	17,190	553,059	1,500	—	—	—	571,659	inschrijvingen.
Amsterdam......	2,114	6,030	2,614,800	7,347,923	786,300	—	10,650	506,286	11,265,959	
Alkmaar........	677	2,829	387,300	1,629,298	86,237	—	—	35,500	2,138,335	
Hoorn..........	746	3,009	466,700	2,083,349	156,673	—	—	127,500	2,834,222	
Haarlem........	636	3,199	336,540	1,508,281	249,610	—	2,860	—	2,097,291	

Middelburg.....	317	1,549	63,700	672,742	51,700	—	3,000	54,000	845,142
Goes...........	402	1,452	62,300	684,701	261,788	—	—	—	1,008,789
Zierikzee.......	329	2,021	7,600	630,560	131,622	—	—	95,657	865,439
Utrecht.........	609	4,425	241,900	1,858,020	298,250	—	—	388,910	2,787,080
Amersfoort......	184	1,037	11,000	400,875	47,468	—	—	48,000	507,343
Leeuwarden	1,128	4,580	140,800	2,108,031	322,204	—	—	178,279	2,749,314
Heerenveen.....	441	3,548	61,900	671,281	224,241	262	—	76,860	1,034,544
Sneek..........	368	2,167	63,100	1,294,021	252,612	15	—	13,036	1,622,784
Zwolle..........	486	2,918	37,400	1,000,011	96,474	—	6,100	84,219	1,224,204
Deventer	346	2,597	134,100	564,550	15,778	—	—	—	714,428
Almelo.........	298	2,714	148,600	334,049	12,960	—	—	40,657	536,266
Groningen......	551	3,084	112,300	1,376,150	134,330	—	—	39,700	1,662,480
Winschoten.....	460	2,463	65,000	699,317	150,722	—	—	40,400	955,439
Appingadam.....	315	2,235	194,275	1,032,722	114,663	—	—	—	1,341,660
Assen..........	356	2,642	82,300	467,346	95,903	200	3,000	—	648,749
Maastricht......	949	5,669	—	938,768	216,894	—	21,505	276,323	1,453,487
Roermond......	501	3,565	—	488,301	91,649	—	2,384	91,110	673,444
Totaal.....	20,916	109,594	7,142,215	50,464,850	8,515,095	3,566	169,006	8,187,029	74,481,761
PROVINCIËN.									
Noord-Brabant...	1,906	9,071	140,600	2,419,376	258,718	167	18,400	382,975	3,220,236
Gelderland......	2,069	11,596	372,200	3,785,519	574,429	2,172	5,300	751,137	5,490,757
Zuid-Holland....	4,728	25,194	1,397,800	16,469,659	3,883,870	750	95,810	4,956,480	26,804,369
Noord-Holland...	4,173	15,067	3,805,340	12,568,851	1,278,820	—	13,510	669,286	18,335,807
Zeeland.........	1,048	5,022	133,600	1,988,003	445,110	—	3,000	149,657	2,719,370
Utrecht.........	793	5,462	252,900	2,258,895	345,718	—	—	436,910	3,294,423
Friesland.......	1,937	10,295	265,800	4,073,333	799,057	277	—	268,175	5,406,642
Overijssel.......	1,130	8,229	320,100	1,898,610	125,212	—	6,100	124,876	2,474,898
Groningen......	1,326	7,782	371,575	3,108,189	399,715	—	—	80,100	3,959,579
Drenthe........	356	2,642	82,300	467,346	95,903	200	3,000	—	648,749
Limburg........	1,450	9,234	—	1,427,069	308,543	—	23,886	367,433	2,126,931
Totaal.....	20,916	109,594	7,142,215	50,464,850	8,515,095	3,566	169,006	8,187,029	74,481,761

OVERSCHRIJVINGEN VAN PROCESSEN-VERBAAL VAN OPENBAR
KRACHTENS HET BEDING, BEDOEL

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	GETAL OVERSCHRIJVINGEN.	VERKOCHTE KADASTRALE							
		GETAL GEMEENTEN.	GETAL PERCEELEN	GROOTTE VAN AL DE VERKOCHTE PERCEELEN, TE ZAMEN.			ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN:		GETAL verkoopingen waarin huizen zijn begrepen.
				HECTAREN.	AREN.	CENTIAREN.	GEBOUWD.	ONGEBOUWD.	
							f	f	
's Hertogenbosch.	19	12	78	28	08	41	[1]) 587.—	236.11	19
Eindhoven......	3	3	12	—	84	06	36.—	6.98	3
Breda..........	11	10	45	8	43	01	183.73	99.71	4
Arnhem........	20	11	60	14	61	94	[2])1,157.—	131.95	17
Nijmegen.......	2	2	3	—	05	23	[2]) 105.—	—.91	2
Zutphen........	9	8	43	13	94	10	[1]) 200.—	127.12	[3]) 8
Tiel............	7	5	31	3	81	74	[4]) 369.—	113.11	5
's Gravenhage...	6	4	29	2	43	17	1,159.—	101.35	6
Leiden..........	15	12	75	13	86	70	[5]) 782.—	307.62	13
Rotterdam......	17	10	40	—	53	39	[6])3,385.—	28.39	17
Dordrecht......	11	7	35	1	19	76	1,642.—	51.34	10
Gorinchem......	7	5	29	3	55	20	[4]) 273.—	73.68	6
Brielle..........	6	5	11	—	30	26	[2]) 159.—	9.87	6
Amsterdam.....	14	3	20	—	25	49	[7])2,666.—	11.71	14
Alkmaar........	16	11	31	16	30	31	[8]) 318.—	[9]) 122.04	[10])12
Hoorn..........	14	11	32	4	86	79	487.—	242.94	14
Haarlem........	20	9	39	22	60	04	[11]) 965.—	93.98	19
Middelburg.....	5	5	6	—	08	96	222.—	4.87	5
Goes...........	10	9	33	6	35	64	446.—	139.22	[12]) 8
Zierikzee.......	12	8	25	8	48	03	492.—	167.71	11
Utrecht.........	4	4	37	9	62	48	201.—	18.42	4
Amersfoort......	4	4	11	—	16	26	339.—	6.04	4
Leeuwarden.....	8	7	19	3	16	62	[13]) —.—	[13]) —.—	7
Heerenveen.....	5	3	41	9	43	57	99.—	88.61	3
Sneek..........	1	1	1	—	03	25	15.—	—.58	1
Zwolle..........	14	7	58	9	33	94	836.41	90.73	12
Deventer.......	13	8	86	51	76	17	[1]) 327.—	146.36	11
Almelo.........	6	4	25	15	50	52	60.—	119.—	3
Groningen......	12	10	26	9	01	82	378.—	61.09	12
Winschoten.....	26	9	52	8	62	98	[2]) 933.—	141.68	23
Appingadam....	13	12	28	4	24	68	904.—	142.40	[14])13
Assen..........	12	9	113	134	05	66	[5]) 233.—	460.37	6
Maastricht......	7	7	14	—	70	15	75.—	28.54	5
Roermond......	6	5	25	7	31	40	37.—	35.56	5
Totaal.....	355	240	1213	413	61	73	20,071.14	3,409.99	308
PROVINCIËN.									
Noord-Brabant..	33	25	135	37	35	48	806.73	342.80	26
Gelderland......	38	26	137	32	43	01	1,831.—	373.09	32
Zuid-Holland...	62	43	219	21	88	48	7,400.—	572.25	58
Noord-Holland..	64	34	122	44	02	63	4,436.—	470.67	59
Zeeland........	27	22	64	14	92	63	1,160.—	311.80	24
Utrecht........	8	8	48	9	78	74	540.—	24.46	8
Friesland.......	14	11	61	12	63	44	114.—	89.19	11
Overijssel.......	33	19	169	76	60	63	1,223.41	356.09	26
Groningen......	51	31	106	21	89	48	2,215.—	345.17	48
Drenthe........	12	9	113	134	05	66	233.—	460.37	6
Limburg........	13	12	39	8	01	55	112.—	64.10	10
Totaal.....	355	240	1213	413	61	73	20,071.14	3,409.99	308

* Onder die lasten behooren niet de rechten van zegel, registratie en overschrijving, noch het
het wettig tarief.

VERKOOPINGEN VAN VASTE GOEDEREN IN 1873.

BIJ ART. 1223 BURGERL. WETB.

PERCEELEN. Zuiver belastbaar inkomen der verkochte huizen. Minimum.	Maximum.	Van het ongebouwde per verkooping. Minimum.	Maximum.	Opbrengst v. d. verkoop. Prijs.	Bedrag der lasten, welke voor de toepassing der wet op de registratie, bij den koopprijs zijn gevoegd. *
f	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*
3.—	126.—	—.20	85.95	46,384.—	2,886.—
3.—	21.—	1.41	3.57	1,770.—	90.—
3.—	78.—	—.11	27.64	14,410.67	1,228.33
6.—	250.—	—.49	29.76	52,011.—	2,059.—
—.—	—.—	—.42	—.49	3,765.—	305.—
3.—	54.—	—.36	78.02	18,592.—	948.—
15.—	237.—	—.40	34.26	17,535.—	1,055.—
30.—	375.—	—.23	66.96	28,440.—	2,063.85
15.—	150.—	—.26	211.18	69,034.—	1,415.—
15.—	1,065.—	—.13	5.42	120,560.—	6,476.50
27.—	740.—	—.23	25.93	69,955.—	4,289.—
9.—	144.—	—.22	38.67	21,845.—	1.345.—
21.—	45.—	—.22	4.87	8,078.—	422.—
12.—	456.—	—.05	5.55	86,541.—	1,453.20
15.—	153.—	—.12	74.93	25,291.—	1,039.32
9.—	75.—	—.19	219.40	39,767.—	1,395.39
12.—	305.—	—.11	34.06	53,975.—	1,405.58
9.—	120.—	—.01	3.18	7,780.—	590.—
3.—	261.—	—.10	47.02	21,928.80	1,623.19
15.—	114.—	—.21	84.78	26,998.44	1,178.09
30.—	171.—	4.96	13.46	26,365.—	995.—
9.—	189.—	—.50	2.48	8,585.—	535.—
—.—	—.—	—.—	—.—	12,520.50	623.50
18.—	45.—	1.04	46.50	5,192.—	556.—
—.—	—.—	—.—	—.—	730.—	10.—
5.93	273.—	—.08	41.33	41,091.—	3,094.—
3.—	198.—	—.48	57.37	16,526.50	1,028.50
6.—	39.—	—.54	62.88	9,675.—	657.—
6.—	240.—	1.26	13.87	14,880.—	510.—
9.—	210.—	—.14	24.71	43,450.—	986.—
15.—	324.—	—.23	63.97	37,110.—	1,255.—
9.—	66.—	—.20	399.93	49,185.—	2,815.—
3.—	45.—	—.14	8.87	4,012.50	192.50
3.—	19.—	—.53	13.68	3,285.—	170.32
3.—	1,065.—	—.01	399.93	1,007,268.41	46,695.27
3.—	126.—	—.11	85.95	62,564.67	4,204.33
3.—	250.—	—.36	78.02	91,903.—	4,367.—
9.—	1,065.—	—.13	211.18	317,912.—	16,011.35
9.—	456.—	—.05	219.40	205,574.—	5,293.49
3.—	261.—	—.01	84.78	56,707.24	3,391.28
9.—	189.—	—.50	13.46	34,950.—	1,530.—
18.—	45.—	1.04	46.50	18,442.50	1,189.50
3.—	273.—	—.08	62.88	67,292.50	4,779.50
6.—	324.—	—.14	63.97	95,440.—	2,751.—
9.—	66.—	—.20	399.93	49,185.—	2,815.—
3.—	45.—	—.14	13.68	7,297.50	362.82
3.—	1,065.—	—.01	399.93	1,007,268.41	46,695.27

Aanmerkingen.

1) Drie huizen genoten vrijdom van grondbelasting.
2) Eén huis, als voren.
3) Vijf verkoopingen hadden plaats na voorafgaande inbeslagneming.
4) Eén huis genoot vrijdom van grondbelasting tot 1874.
5) Twee huizen genoten vrijdom van grondbelasting.
6) Eén huis, als voren, tot 1875, één huis tot 1878 en elf huizen tot 1880.
7) Eén huis, als voren, tot 1879.
8) Eén huis, als voren, tot 1874, twee huizen tot 1878 en één huis tot 1879.
9) Twee perceelen bouwland, als voren, tot 1885.
10) Twee verkoopingen hadden plaats, na voorafgaande inbeslagneming.
11) Zes huizen genoten vrijdom van grondbelasting.
12) Eene verkooping had plaats na voorafgaande inbeslagneming.
13) De kolommen van het zuiver belastbaar inkomen van het gebouwde en ongebouwde zijn door het kantoor te *Leeuwarden* niet ingevuld.
14) Drie verkoopingen hadden plaats na voorafgaande inbeslagneming.

NB. Er wordt alzoo bijna 5 % kosten berekend voor bekendmaking en veiling, en verder voor salaris, boven het wettig verschuldigde, en men mag veilig aannemen, dat het meer is, want het Bestuur der registratie berekent dat cijfer uiterst matig, omdat het strekt tot verhooging van de koopsommen waarover de rechten van overgang worden berekend. Die bovenmatige kosten-berekening geschiedt bij verkoopingen ten laste van schuldenaren, die niet kunnen betalen. Het laat zich denken, dat gegoede eigenaren bij openbare verkoopingen nog vrij wat meer aan de Notarissen opbrengen; vermoedelijk meer dan de helft der Rijksbelasting.

notarieel salaris, voor zooveel dit niet is bedongen bij de verkoopwaarden boven het bedrag van

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	OVERSCHRIJVING DER PROCESSEN-VERBAAL VAN INBESLAGNEMING VAN										
	GETAL OVERSCHRIJVINGEN.	IN BESLAG GENOMEN KADASTRALE PERCEELEN.									
		GETAL GEMEENTEN WAARIN DE PERCEELEN ZIJN GELEGEN.	GETAL PERCEELEN.	GROOTTE VAN AL DE PERCEELEN TE ZAMEN. (PER GEMEENTE.)			ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN.		GETAL INBESLAGNEMINGEN WAARIN HUIZEN ZIJN BEGREPEN.	ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN HET GEBOUWDE.	
				HECTAREN.	AREN.	CENTIAREN.	GEBOUWD.	ONGEBOUWD.		MINIMUM.	MAXIMUM.
							f	f		f	f
's Hertogenbosch.	9	9	51	9	71	36	1) 300.—	176.60	9	9.—	96.—
Eindhoven......	1	1	34	16	18	84	24.—	122.74	1	—.—	—.—
Breda...	2	2	3	—	14	58	75.—	1.73	1	21.—	54.—
Arnhem.........	1	1	13	—	94	47	—.—	—.—	1	—.—	—.—
Nijmegen.......	1	1	2	—	07	70	3) —.—	2.98	1	—.—	—.—
Zutphen	1	1	1	—	02	42	21.—	—.97	1	—.—	—.—
Tiel............	3	2	5	—	14	12	4) 18.—	4.89	3	9.—	9.—
's Gravenhage...	5	1	67	—	32	25	6)4,185.—	69.01	4	183.—	2,001.—
Leiden..........	2	2	10	—	35	05	138.—	20.84	2	66.—	72.—
Rotterdam......	4	3	16	—	68	72	834.—	19.12	4	36.—	300.—
Dordrecht.......	3	2	8	—	22	51	198.—	8.31	3	33.—	105.—
Gorinchem......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Brielle..........	1	1	7	—	03	72	651.—	1.30	1	—.—	—.—
Amsterdam	3	3	7	—	08	66	9) 75.—	3.87	1	30.—	45.—
Alkmaar.......	6	6	29	35	22	95	11) 96.—	579.27	5	9.—	60.—
Hoorn..........	7	6	23	4	06	58	12) 272.—	241.78	7	21.—	131.—
Haarlem.........	2	1	5	—	74	55	419.—	35.89	2	75.—	344.—
Middelburg......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Goes............	2	2	6	1	78	35	66.—	41.97	1	21.—	45 —
Zierikzee........	1	1	1	—	02	20	27.—	—.64	1	—.—	—.—
Utrecht.........	1	1	1	—	—	96	27.—	—.35	1	—.—	—.—
Amersfoort......	1	1	6	—	07	90	63.—	2.77	1	—.—	—.—
Leeuwarden.....	15	10	24	12	33	65	15) —.—	15) —.—	14	—.—	—.—
Heerenveen	3	2	15	14	18	54	21.—	83.27	1	—.—	—.—
Sneek...........	2	2	13	15	31	18	27.—	416.46	1	—.—	—.—
Zwolle..........	2	2	8	3	76	46	17.79	29.24	1	—.—	—.—
Deventer........	5	2	7	—	84	82	108.—	16.51	4	15.—	39.—
Almelo..........	4	4	12	4	86	32	17) 54.—	32.12	2	—.—	—.—
Groningen......	1	1	2	—	02	20	17) —.—	—.74	1	—.—	—.—
Winschoten.....	3	3	8	—	58	80	174.—	25.04	3	9.—	120.—
Appingadam	7	7	15	1	24	69	189.—	63.22	7	9.—	51.—
Assen...........	10	7	150	547	47	63	18) 395.—	881.11	3	27.—	120.—
Maastricht......	17	12	78	11	44	15	1,327.—	691.12	11	3.—	325.—
Roermond......	4	3	34	10	92	10	66.—	188.63	2	15.—	36.—
Totaal.....	129	102	661	693	88	43	9,867.79	3,762.49	100	3.—	2,001.—
PROVINCIËN.											
Noord-Brabant..	12	12	88	26	04	78	399.—	301.07	11	9.—	96.—
Gelderland......	6	5	21	1	18	71	39.—	8.84	6	9.—	9.—
Zuid-Holland....	15	9	108	1	62	25	6,006.—	118.58	14	33.—	2,001.—
Noord-Holland..	18	16	64	40	12	74	862.—	860.81	15	9.—	344.—
Zeeland.........	3	3	7	1	80	55	93.—	42.61	2	21.—	45.—
Utrecht.........	2	2	7	—	08	86	90.—	3.12	2	—.—	—.—
Friesland.......	20	14	52	41	83	37	48.—	499.73	16	—.—	—.—
Overijssel.......	11	8	27	9	47	60	179.79	77.87	7	15.—	39.—
Groningen.......	11	11	25	1	85	69	363.—	89.—	11	9.—	120.—
Drenthe	10	7	150	547	47	63	395.—	881.11	3	27.—	120.—
Limburg.........	21	15	112	22	36	25	1,393.—	879.75	13	3.—	325.—
Totaal.....	129	102	661	693	88	43	9,867.79	3,762.49	100	3.—	2,001.—

ONROERENDE GOEDEREN IN 1873.

Zuiver belastbaar inkomen van het ongebouwde. Minimum.	Zuiver belastbaar inkomen van het ongebouwde. Maximum.	Bedrag der schuld of vordering, tot verhaal waarvan de beslaglegging plaats heeft.	Schulden, op de beslagen goederen ingeschreven, volgens den staat bedoeld bij art. 516 Wetb. van Burg. Regtsv. Getal.	Schulden, op de beslagen goederen ingeschreven, volgens den staat bedoeld bij art. 516 Wetb. van Burg. Regtsv. Bedrag.	Afloop der beslaglegging. Door gerechtelijken verkoop in 1873. v. vorige jaren.	Door gerechtelijken verkoop in 1873. in 1873.	Door openbaren verkoop volgens art. 1223 B. W. v. vorige jaren.	Door openbaren verkoop volgens art. 1223 B. W. in 1873.	Doorhalingen in 1873 van inbeslagnemingen. Welke zijn gevolgd door verkoop. v. vorige jaren.	Welke zijn gevolgd door verkoop. in 1873.	Welke *niet* zijn gevolgd door verkoop. v. vorige jaren.	Welke *niet* zijn gevolgd door verkoop. in 1873.	Nog openstaande beslagleggingen op het einde van 1873.
f	*f*	*f*		*f*									
—.21	85.58	16,684.69	2)14	2) 45,350.—	2	—	—	—	1	—	1	2	7
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—.30	1.43	—.—	—	—.—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
—.—	—.—	—.—	6	3,800.—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
—.—	—.—	—.—	2	1,400.—	—	—	1	—	1	—	—	1	—
—.—	—.—	—.—	1	1,000.—	1	—	1	1	2	—	1	—	1
1.07	1.91	5) 79.—	—	—.—	—	—	3	—	3	—	2	—	3
2.75	31.23	7) 3,716.50	25	175,709.—	—	—	—	—	—	—	—	3	2
—.33	20.51	—.—	2	2,350.—	—	—	—	1	—	1	—	1	—
—.29	17.59	7) 3,300.—	1	5,000.—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—.26	5.16	8) 1,800.—	5	3,345.—	—	1	1	1	1	1	—	1	1
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—.—	—.—	7,812.20	2	32,500.—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
— 21	2.94	10) 4,800.—	—	—.—	—	—	—	1	—	1	—	1	1
—.09	552.21	3,896.90	8	3,950.—	—	—	—	2	—	2	2	3	1
—.42	219.40	13) 1,000 —	8	14)26,097.—	—	—	—	—	—	—	—	5	2
—.58	35.31	—.—	—	—.—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
—.—	— —	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
— 16	41.81	—.—	1	3,550.—	—	—	—	1	1	—	1	—	2
—.—	—.—	138.70	2	780.—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—.—	—.—	—.—	2	206.90	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—.—	—.—	—.—	—	—.—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—.—	— —	15) —.—	—	15) —.—	—	—	—	—	—	1	—	1	13
23.85	33.39	5)4,000.—	3	16) 4,200.—	—	—	—	—	—	—	—	2	1
—.91	415.55	—.—	7	37,009.—	—	—	1	—	1	—	—	—	2
—.87	28.37	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	6	—	2
—.25	14.21	10)2,839.92	2	2) 2,490.—	—	2	—	—	—	—	—	—	5
—.02	21.19	—.—	—	—.—	—	2	—	—	—	—	—	—	4
—.—	—.—	—.—	2	600.—	—	1	1	—	1	—	3	—	1
—.45	19.72	—.—	3	6,700.—	2	—	1	1	3	—	2	—	3
—.23	29.63	2 385.43	13	11,327.56	—	—	1	3	1	1	1	1	5
—.64	304.45	22,031.—	13	55,665.—	—	2	1	1	1	1	5	—	9
—.29	331.71	19)2,100.—	28	20)28,269.—	—	—	1	—	—	—	—	—	17
—.47	144.69	—.—	3	21) 2,420.—	—	1	—	—	—	—	1	1	3
—.02	552.21	76,584.34	153	453,718.46	6	9	12	12	18	8	26	24	97
—.21	85.56	16,684.69	14	45,350.—	2	—	—	—	2	—	1	3	9
1.07	1.91	79.—	9	6,200.—	1	—	5	1	6	—	4	1	5
—.26	31.23	16,628.70	35	218,904.—	—	1	1	2	1	2	—	6	7
—.09	552.21	9,696.90	16	30,047.—	—	—	—	3	1	3	2	9	6
—.16	41.81	138.70	3	4,330.—	—	—	-	1	1	—	1	—	3
—.—	—.—	—.—	2	206.90	1	—	—	—	—	—	—	—	2
—.91	415.55	4,000.—	10	41,209.—	—	—	1	—	1	1	—	3	16
—.02	28.37	2,839.92	2	2,490.—	—	4	—	—	—	—	6	—	11
—.23	29.63	2,385.43	18	18,627.56	2	1	3	4	5	1	6	1	9
—.64	304.45	22,031.—	13	55,665.—	—	2	1	1	1	1	5	—	9
—.29	331.71	2,100.—	31	30,689.—	—	1	1	—	—	—	1	1	20
—.02	552.21	76,584.34	153	453.718.46	6	9	12	12	18	8	26	24	97

Aanmerkingen

1) Van 18 perceelen genoot het gebouwde vrijdom van grondbelasting.
2) In drie processen-verbaal was het getal en de schulden op de beslagen goederen niet vermeld.
3) Van 2 perceelen genoot het huis vrijdom van grondbelasting.
4) Van 1 perceel genoot het huis vrijdom van grondbelasting tot 1875.
5) In twee processen-verbaal was het bedrag der schuld niet vermeld.
6) Van 4 perceelen genoot het gebouwde vrijdom van grondbelasting.
7) In drie processen-verbaal was het bedrag der schuld niet vermeld.
8) In twee processen-verbaal, als voren.
9) Van 5 perceelen genoot het gebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1879.
10) In een proces-verbaal was het bedrag der schuld niet bekend.
11) Een huis genoot vrijdom van grondbelasting tot 1874; een huis, als voren, tot 1878 en een huis tot '79.
12) Vijf huizen genoten vrijdom van grondbelasting.
13) In zes processen-verbaal was het bedrag der schuld niet vermeld.
14) Zes perceelen waren onbezwaard.
15) Het kantoor te *Leeuwarden* heeft deze kolommen oningevuld gelaten.
16) In twee processsn-verbaal was het bedrag der schulden op de beslagen goederen niet vermeld.
17) Een huis genoot vrijdom van grondbelasting.
18) Van 3 perceelen genoot het gebouwde vrijdom van grondbelasting.
19) In veertien processen-verbaal was het bedrag der schuld niet bekend.
20) In twaalf processen-verbaal was het getal en de schulden op de beslagen goederen niet vermeld.
21) Tien perceelen waren onbezwaard.

La. A. Inschrijvingen 1874.

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1874, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.										GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 1 TOT BENEDEN *f* 200		*f* 200 TOT BENEDEN *f* 300.		*f* 300 TOT BENEDEN *f* 1000.		*f* 1000 TOT BENEDEN *f* 5000.		*f* 5000 TOT BENEDEN *f* 10,000.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	60	7,289	73	15,997	378	200,942	337	653,037	45	285,914	's Hertogenb.
Eindhoven......	42	4,730	56	11,675	152	77,241	91	173,666	8	43,800	Eindhoven.
Breda..........	57	6,859	64	14,682	311	162,530	305	587,351	42	277,208	Breda.
Arnhem........	20	2,560	37	8,046	221	121,876	324	692,859	49	310,000	Arnhem.
Nijmegen.......	19	2,310	31	6,733	180	99,665	197	372,580	24	151,900	Nijmegen.
Zutphen........	20	2,562	33	7,295	186	103,149	228	429,075	25	151,702	Zutphen.
Tiel...........	22	2,487	36	8,090	163	82,010	162	342,188	22	134,919	Tiel.
's Gravenhage...	—	—	10	2,050	141	76,985	613	1 420,075	374	2,129,160	's Gravenhage.
Leiden.........	2	269	14	3,135	156	89,685	382	811,825	94	621,800	Leiden.
Rotterdam......	12	1,711	28	6,178	232	130,942	719	1,679,787	346	2,312,874	Rotterdam.
Dordrecht......	10	1,050	14	2,979	108	62,775	260	563,660	45	300,719	Dordrecht.
Gorinchem.....	10	1,113	19	4,145	105	57,430	191	413,616	25	165,086	Gorinchem.
Brielle.........	3	350	11	2,265	80	46,738	109	224,660	19	126,153	Brielle.
Amsterdam.....	6	702	39	8,575	234	232,812	1308	2,961,402	529	3,609,871	Amsterdam.
Alkmaar.......	14	1,700	25	5,430	209	119,008	369	742,687	74	476,240	Alkmaar.
Hoorn.........	6	861	37	8,845	198	102,052	294	611,111	85	545,400	Hoorn.
Haarlem........	1	150	14	3,075	161	92,122	330	691,349	81	523,560	Haarlem.

Middelburg......	6	791	18	[illegible]	118	69,049	131	279,775	18	113,500	Middelburg.
Goes...........	29	3,740	34	7,358	180	97,516	160	292,400	15	99,600	Goes.
Zierikzee........	7	790	21	4,581	109	59,339	119	246,072	22	142,432	Zierikzee.
Utrecht.........	9	1,134	17	3,880	124	70,765	328	693,204	89	585,558	Utrecht.
Amersfoort......	2	240	19	3,985	60	30,840	103	209,807	26	162,000	Amersfoort.
Leeuwarden.....	44	5,210	70	15,580	374	202,077	510	1,060,980	89	564,190	Leeuwarden.
Heerenveen.....	14	1,667	32	7,248	157	96,923	193	404,680	26	166,640	Heerenveen.
Sneek..........	1	180	6	1,250	95	52,595	157	335,751	44	293,333	Sneek.
Zwolle.........	11	1,414	11	2,499	146	82,710	244	502,766	46	286,500	Zwolle.
Deventer.......	7	905	31	7,100	118	66,720	164	326,364	19	116,500	Deventer.
Almelo.........	17	2,142	18	3,885	129	69,869	118	210,613	12	73,700	Almelo.
Groningen......	7	925	25	5,560	171	96,170	318	702,945	83	514,920	Groningen.
Winschoten.....	19	2,470	38	8,271	195	106,786	172	320,400	27	173,100	Winschoten.
Appingadam....	2	300	6	1,325	103	55,918	105	205,160	17	74,950	Appingadam.
Assen..........	8	975	28	6,635	121	65,514	228	442,755	22	142,949	Assen.
Maastricht......	201	25,968	158	37,425	423	223,790	256	512,451	39	278,362	Maastricht.
Roermond......	81	9,751	75	17,169	237	124,751	150	278,763	18	129,510	Roermond.
Totaal......	769	95,332	1148	257,021	6075	3,429,294	9675	20,395,814	2499	16,084,050	
PROVINCIËN.											PROVINCIËN.
Noord-Brabant..	159	18,878	193	42,354	841	440,713	733	1,414,054	95	606,922	Noord-Brabant
Gelderland......	81	9,919	137	30,164	750	406,700	911	1,836,702	120	748,521	Gelderland.
Zuid-Holland....	37	4,520	96	20,752	822	464,555	2274	5,113,623	903	5,655,792	Zuid Holland.
Noord-Holland..	27	3,413	115	25,925	802	545,994	2301	5,006,549	769	5,155,071	Noord-Holland.
Zeeland........	42	5,321	73	16,014	407	225,904	410	818,247	55	355,532	Zeeland.
Utrecht........	11	1,374	36	7,865	184	101,605	431	903,011	115	747,558	Utrecht.
Friesland.......	59	7,057	108	24,078	626	351,595	860	1,801,411	159	1,024,163	Friesland.
Overijssel.......	35	4,461	60	13,484	393	219,299	526	1,039,743	77	476,700	Overijssel.
Groningen......	28	3,695	69	15,156	469	258,874	595	1,228,505	127	762,970	Groningen.
Drenthe........	8	975	28	6,635	121	65,514	228	442,755	22	142,949	Drenthe.
Limburg........	282	35,719	233	54,594	660	348,541	406	791,114	57	407,872	Limburg.
Totaal.......	769	95,332	1148	257,021	6075	3,429,294	9675	20,395,814	2499	16,084,050	

La. **A. Inschrijvingen 1874.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1874, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD. f 10,000 TOT BENEDEN f 20,000.		f 20,000 TOT BENEDEN f 30,000.		f 30,000 TOT BENEDEN f 50,000.		f 50,000 TOT BENED. f 100,000.		f 100,000 EN DAARBOVEN.		TOTAAL.		GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		f		f		f		f		f	
's Hertogenbosch.	16	193,000	4	90 000	3	103,000	—	—	1	100,000	917	1,649,179	's Hertogenb.
Eindhoven......	1	10,000	—	—	1	37,000	1	62,000	1	100,000	353	520,112	Eindhoven.
Breda..........	7	84,000	2	45,545	4	143,000	4	225,193	1	100,000	797	1,646,368	Breda.
Arnhem........	47	568,500	13	284,000	5	173,250	5	279,000	2	200,000	723	2,640,091	Arnhem.
Nijmegen.......	12	138,500	5	115,700	3	96,000	—	—	—	—	471	983,388	Nijmegen.
Zutphen........	15	194,332	2	45,000	—	—	1	60,000	—	—	510	993,115	Zutphen.
Tiel...........	13	157,500	4	87,413	1	40,000	—	—	—	—	423	854,607	Tiel.
's Gravenhage...	149	1,775,560	32	744,520	24	801,500	3	220,000	—	—	1346	7,169,850	's Gravenhage.
Leiden.........	48	657,970	24	522,000	7	248,500	3	154,000	1	135,000	731	3,244,211	Leiden.
Rotterdam......	209	2,711,000	58	1,375,000	30	1,028,000	8	457,000	1	100,000	1643	9,802,492	Rotterdam.
Dordrecht......	22	273,919	8	180,000	2	70,000	3	210,000	—	—	472	1,665,102	Dordrecht.
Gorinchem......	17	222,600	4	89,855	2	80,000	2	140,000	—	—	375	1,173,845	Gorinchem.
Brielle........	7	90,000	4	93,000	—	—	—	—	—	—	233	583,166	Brielle.
Amsterdam.....	202	2,694,228	52	1,153,712	23	806,500	8	595,000	6	1,125,000	2407	13,187,802	Amsterdam.
Alkmaar.......	39	501,280	12	274,000	9	293,000	4	200,000	—	—	755	2,613,345	Alkmaar.
Hoorn.........	60	801,970	25	584,500	6	201,000	2	110,000	—	—	713	2,965,739	Hoorn.
Haarlem.......	35	434,000	10	222,100	5	176,000					637	2,142,356	Haarlem.

Middelburg	10	134,406	1	27,000	2	64,218	—	—	—	—	304	692,814	Middelburg.
Goes	15	202,060	2	43,625	2	53,431	—	—	2	420,000	439	1,219,730	Goes.
Zierikzee	10	138,700	5	106,500	1	30,000	—	—	—	—	294	728,414	Zierikzee.
Utrecht	40	554,650	15	332,080	6	197,000	1	50,000	1	200,000	630	2,688,271	Utrecht.
Amersfoort	8	103,500	3	65,000	1	30,000	—	—	—	—	222	605,372	Amersfoort.
Leeuwarden	41	493,082	18	393,500	3	117,990	1	60,000	1	100,000	1151	3,012,609	Leeuwarden.
Heerenveen	7	85,000	5	115,000	2	70,000	—	—	—	—	436	947,158	Heerenveen.
Sneek	34	423,192	4	86,502	3	108,000	2	106,000	—	—	346	1,406,803	Sneek.
Zwolle	13	173,000	4	106,500	2	65,000	2	100,000	—	—	479	1,320,389	Zwolle.
Deventer	11	122,000	1	20,000	1	30,000	—	—	—	—	352	689,589	Deventer.
Almelo	3	38,000	—	—	1	40,000	—	—	—	—	298	438,209	Almelo.
Groningen	33	427,900	11	250,500	9	319,000	1	54,000	—	—	658	2,371,920	Groningen.
Winschoten	30	395,623	7	158,250	1	45,000	—	—	—	—	489	1,209,900	Winschoten.
Appingadam	26	362,970	13	389,186	5	170,000	2	124,000	—	—	279	1,383,809	Appingadam.
Assen	6	69,000	—	—	—	—	—	—	—	—	413	727,828	Assen.
Maastricht	11	178,524	6	134,000	4	150,000	3	155,000	1	250,000	1102	1,945,520	Maastricht.
Roermond	9	114,943	—	—	—	—	—	—	1	100,000	571	774,887	Roermond.
Totaal	1206	15,524,909	354	8,133,988	168	5,786,389	56	3,361,193	19	2,930,000	21,969	75,997,990	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant	24	287,000	6	135,545	8	283,000	5	287,193	3	300,000	2076	3,815,659	Noord-Brab.
Gelderland	87	1,058,832	24	532,113	9	309,250	6	339,000	2	200,000	2127	5,471,201	Gelderland.
Zuid-Holland	452	5,731,049	130	3,004,375	65	2 228,000	19	1,181,000	2	235,000	4800	23,638,666	Zuid-Holland.
Noord-Holland	336	4,431,478	99	2,234,312	43	1,476,500	14	905,000	6	1 125,000	4512	20,909,242	Noord-Holl.
Zeeland	35	475,166	8	177,125	5	147,649	—	—	2	420,000	1037	2,640,958	Zeeland.
Utrecht	48	658,150	18	397,080	7	227,000	1	50,000	1	200,000	852	3,293,643	Utrecht.
Fiiesland	82	1,001,274	27	395,002	8	295,990	3	166,000	1	100,000	1933	5,366,570	Friesland.
Overijssel	27	333,000	5	126,500	4	135,000	2	100,000	—	—	1129	2,448,187	Overijssel.
Groningen	89	1,186,493	31	797,936	15	534,000	3	178,000	—	—	1426	4,965,629	Groningen.
Drenthe	6	69,000	—	—	—	—	—	—	—	—	413	727,828	Drenthe.
Limburg	20	293,467	6	134,000	4	150,000	3	155,000	2	350,000	1673	2,720,407	Limburg.
Totaal	1206	15,524,909	354	8,133,988	168	5,786,389	56	3,361,193	19	2,930,000	21,969	75,997,990	

La. **B. Inschrijvingen 1874.**

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1874, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX. RENTELOOS.		f 1 TOT BENED. 3 pCt.		f 3 TOT BENED. $3\frac{1}{2}$ pCt.		f $3\frac{1}{2}$ TOT BENED. 4 pCt.		f 4 TOT BENEDEN $4\frac{1}{2}$ pCt.		f $4\frac{1}{2}$ TOT BENEDEN 5 pCt.		GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
's Hertogenb...	8	10,447	1	500	7	12,752	2	5,400	106	220,975	164	197,734	's Hertogenb.
Eindhoven.....	7	22,196	—	—	2	1,150	6	7,000	113	138,800	167	147,661	Eindhoven.
Breda.........	25	491,204	—	—	2	10,000	1	975	64	124,180	83	150,190	Breda.
Arnhem.......	48	450,950	1	300	2	5,000	—	—	33	74,335	105	310,647	Arnhem.
Nijmegen......	—	—	—	—	—	—	—	—	16	31,150	38	170,300	Nijmegen.
Zutphen......	1	2,032	2	11,320	1	5,000	1	1,200	58	128,139	175	371,420	Zutphen.
Tiel..........	19	60,119	—	—	—	—	—	—	4	4,393	15	149,850	Tiel.
's Gravenhage..	—	—	—	—	—	—	—	—	3	18,000	9	190,000	's Gravenhage.
Leiden........	4	80,000	—	—	—	—	—	—	10	77,000	66	975,900	Leiden.
Rotterdam.....	2	3,200	—	—	2	5,600	—	—	6	65,200	68	660,400	Rotterdam.
Dordrecht.....	—	—	—	—	2	43,000	—	—	3	7,000	12	166,338	Dordrecht.
Gorinchem.....	7	127,100	—	—	—	—	—	—	12	28,100	44	234,692	Gorinchem.
Brielle........	1	16.000	—	—	—	—	—	—	7	21,707	7	82,600	Brielle.
Amsterdam....	25	143,289	—	—	2	13,000	1	3,100	17	49,400	14	247,100	Amsterdam.
Alkmaar......	5	81,000	—	—	1	525	—	—	3	18,400	15	231,310	Alkmaar.
Hoorn.........	4	26,600	—	—	1	610	—	—	6	24,000	54	422,515	Hoorn.

Middelburg....	5	24,516	—	—	2	3,200	2	53,674	3	7,400	44	133,760	Middelburg.
Goes..........	7	25,890	—	—	1	600	—	—	9	33,810	35	194,245	Goes.
Zierikzee......	2	25,500	—	—	—	—	—	—	4	35,533	3	20,900	Zierikzee.
Utrecht	9	17,882	1	28,300	—	—	—	—	9	51,400	58	395,820	Utrecht.
Amersfoort.....	3	13,250	2	15,400	1	5,000	—	—	5	29,800	26	90,880	Amersfoort.
Leeuwarden...	36	350,334	—	—	—	—	—	—	6	22,582	14	43,700	Leeuwarden.
Heerenveen....	11	67,299	—	—	—	—	—	—	4	2,250	15	31,100	Heerenveen.
Sneek	11	56,300	—	—	—	—	—	—	—	—	26	193,902	Sneek.
Zwolle........	2	36,174	—	—	1	1,374	2	700	21	23,575	70	227,974	Zwolle.
Deventer......	—	—	—	—	1	1,500	—	—	64	89,494	134	290,280	Deventer.
Almelo........	2	10,500	—	—	—	—	5	5,132	121	145,352	86	89,335	Almelo.
Groningen.....	1	4,000	—	—	—	—	—	—	8	18,450	35	128,900	Groningen.
Winschoten ...	4	31,368	—	—	—	—	—	—	16	18,190	36	143,510	Winschoten.
Appingadam...	2	22,636		—	—	—	—	—	1	700	36	204,250	Appingadam.
Assen	5	18,300	—	—	—	—	2	379	76	125,962	48	79,575	Assen.
Maastricht.....	—	—	—	—	—	—	—	—	23	9,236	31	67,251	Maastricht.
Roermond.....	8	17,015	—	—	1	500	1	6,000	58	54,859	71	118,032	Roermond.
Totaal......	267	2,249,701	7	55,820	29	108,811	23	83,560	906	1,782,224	1815	7,282,321	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant.	40	523,847	1	500	11	23,902	9	13,375	283	483,955	414	495,585	Noord-Brab.
Gelderland.....	68	513,101	3	11,620	3	10,000	1	1,200	111	238,017	333	1,002,217	Gelderland.
Zuid-Holland...	14	226,300	—	—	4	48,600	—	—	41	217,007	206	2,309,930	Zuid-Holland.
Noord Holland.	37	265,489	—	—	4	14,135	1	3,100	43	174,652	94	1,021,175	Noord-Holl.
Zeeland.	14	75,906	—	—	3	3,800	2	53,674	16	76,743	82	348,905	Zeeland.
Utrecht.......	12	31,132	3	43,700	1	5,000	—	—	14	81,200	84	486,700	Utrecht.
Friesland......	58	473,933	—	—	—	—	—	—	10	24,832	55	268,702	Friesland.
Overijssel	4	46,674	—	—	2	2,874	7	5,832	206	258,421	290	607,589	Overijssel.
Groningen.....	7	58,004	—	—	—	—	—	—	25	37,340	107	476,660	Groningen.
Drenthe.	5	18,300	—	—	—	—	2	379	76	125,962	48	79,575	Drenthe.
Limburg......	8	17,015	—	—	1	500	1	6,000	81	64,095	102	185,283	Limburg.
Totaal......	267	2,249,701	7	55,820	29	108,811	23	83,560	906	1,782,224	1815	7,282,321	

La. **B. Inschrijvingen 1874.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER INSCHRIJVINGEN IN 1874, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX. 5 TOT BENEDEN 5½ pCt.		5½ TOT BENEDEN 6 pCt.		6 TOT BENEDEN 7 pCt.		7 pCt. EN DAARBOV.		ONBEPAALD.		TOTAAL.		GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		f		f		f		f		f	
's Hertogenb. . .	588	811,709	—	—	3	5,657	—	—	38	384,005	917	1,649,179	's Hertogenb.
Eindhoven	55	195,305	—	—	3	8,000	—	—	—	—	353	520,112	Eindhoven.
Breda.	613	853,469	2	400	6	10,550	—	—	1	5,400	797	1,646,368	Breda.
Arnhem	501	1,334,259	24	449,200	7	11,300	—	—	2	4,100	723	2,640,091	Arnhem.
Nijmegen	394	636,958	1	500	3	4,450	—	—	19	140,030	471	983,388	Nijmegen.
Zutphen	234	285,994	—	—	1	19,012	—	—	37	168,998	510	993,115	Zutphen.
Tiel.	357	572,065	—	—	11	16,980	—	—	17	51,200	423	854,607	Tiel.
's Gravenhage.	650	3,227,410	480	2,187,880	83	347,350	—	—	121	1,199,210	1,346	7,169,850	's Gravenhage.
Leiden	619	1,918,961	10	25,750	8	35,700	1	7,000	13	123,900	731	3,244,211	Leiden.
Rotterdam. . . .	1,354	7,413,090	14	100,000	25	195,140	1	14,000	171	1,345,862	1,643	9,802,492	Rotterdam.
Dordrecht	373	949,154	18	38,500	16	35,320	—	—	48	425,790	472	1,665,102	Dordrecht.
Gorinchem. . . .	247	599,841	1	4,000	11	9,900	—	—	53	170,212	375	1,173,845	Gorinchem.
Brielle	202	424,021	2	1,050	6	15,450	—	—	8	22,338	233	583,166	Brielle.
Amsterdam . . .	1,836	9,331,763	51	272,800	232	2,281,382	—	—	229	815,968	2,407	13,187,802	Amsterdam.
Alkmaar	568	1,726,007	10	28,810	126	288,893	—	—	27	238,400	755	2,613,345	Alkmaar.
Hoorn.	581	2,026,119	15	112,460	10	15,920	—	—	42	337,515	713	2,965,739	Hoorn.
Haarlem.	568	1,740,954	5	19,700	24	105,200	—	—	9	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Middelburg...	231	373,714	1	4,800	2	31,000	—	—	14	60,750	304	692,814	Middelburg.
Goes.........	371	485,025	3	14,300	7	4,160	1	120,000	5	341,700	439	1,219,730	Goes.
Zierikzee.....	281	639,062	—	—	—	—	—	—	4	7,419	294	728,414	Zierikzee.
Utrecht......	498	1,624,569	14	47,600	10	47,660	2	6,000	29	469,040	630	2,688,271	Utrecht.
Amersfoort...	173	394,835	—	—	5	33,207	1	1,000	6	22,000	222	605,372	Amersfoort.
Leeuwarden..	1,092	2,593,793	1	500	2	1,700	—	—	—	—	1,151	3,012,609	Leeuwarden.
Heerenveen...	404	839,809	1	700	1	6,000	—	—	—	—	436	947,158	Heerenveen.
Sneek........	304	1,105,301	4	36,300	—	—	—	—	1	15,000	346	1,406,803	Sneek.
Zwolle.......	365	836,761	—	—	1	3,500	1	500	16	189,831	479	1,320,389	Zwolle.
Deventer.....	137	231,165	2	11,500	3	1,950	—	—	11	63,700	352	689,589	Deventer.
Almelo.......	65	133,986	—	—	3	1,490	—	—	16	52,414	298	438,209	Almelo.
Groningen....	586	2,150,045	21	63,675	7	6,850	—	—	—	—	658	2,371,920	Groningen.
Winschoten...	424	1,006,757	5	4,250	4	5,825	—	—	—	—	489	1,209,900	Winschoten.
Appingadam..	217	999,655	19	150,968	4	5,600	—	—	—	—	279	1,383,809	Appingadam.
Assen........	249	437,597	1	7,000	4	4,500	—	—	28	54,515	413	727,828	Assen.
Maastricht....	980	1,173,545	—	—	4	3,350	6	30,009	58	662,129	1,102	1,945,520	Maastricht.
Roermond....	405	391,342	1	1,000	2	24,000	5	11,070	19	151,069	571	774,887	Roermond.
Totaal.....	16,522	49,464,040	706	3,583,643	634	3,586,996	18	189,579	1042	7,611,295	21,969	75,997,990	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant	1,256	1,860,483	2	400	12	24,207	—	—	39	389,405	2,067	3,815,659	Noord-Brabant.
Gelderland....	1,486	2,829,276	25	449,700	22	51,742	—	—	75	364,328	2,127	5,471,201	Gelderland.
Zuid-Holland..	3,445	14,532,477	525	2,357,180	149	638,860	2	21,000	414	3,287,312	4,800	23,638,666	Zuid-Holland.
Noord-Holland	3,553	14,824,843	81	433,770	392	2,691,395	—	—	307	1,480,683	4,512	20,909,242	Noord-Holland.
Zeeland......	883	1,497,801	4	19,100	9	35,160	1	120,000	23	409,869	1,037	2,640,958	Zeeland.
Utrecht......	671	2,019,404	14	47,600	15	80,867	3	7,000	35	491,040	852	3,293,643	Utrecht.
Friesland.....	1,800	4,538,903	6	37,500	3	7,700	—	—	1	15,000	1,933	5,366,570	Friesland.
Overijssel.....	567	1,201,912	2	11,500	7	6,940	1	500	43	305,945	1,129	2,448,187	Overijssel.
Groningen....	1,227	4,156,457	45	218,893	15	18,275	—	—	—	—	1,426	4,965,629	Groningen.
Drenthe......	249	437,597	1	7,000	4	4,500	—	—	28	54,515	413	727,828	Drenthe.
Limburg......	1,385	1,564,887	1	1,000	6	27,350	11	41,079	77	813,198	1,673	2,720,407	Limburg.
Totaal.....	16,522	49,464,040	706	3,583,643	634	3,586,996	18	189,579	1042	7,611,295	21,969	75,997,990	

La. C. **Doorhalingen 1874.**

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1874, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.										GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 1 TOT BENEDEN *f* 200.		*f* 200 TOT BENEDEN *f* 300.		*f* 300 TOT BENEDEN *f* 1000.		*f* 1000 TOT BENEDEN *f* 5000		*f* 5000 TOT BENEDEN *f* 10,000.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch	102	11,193	79	17,365	386	197,312	264	505,770	26	172,700	's Hertogenb.
Eindhoven	38	4,468	44	9,355	142	73,122	92	165,092	8	53,400	Eindhoven.
Breda	58	6,418	50	11,186	234	120,757	214	383,829	30	191,262	Breda.
Arnhem	35	4,275	63	14,401	219	122,492	266	537,425	42	263,700	Arnhem.
Nijmegen	41	4,804	32	6,884	179	96,679	187	361,489	11	76,000	Nijmegen.
Zutphen	30	3,527	27	6,023	167	87,930	129	244,437	15	84,000	Zutphen.
Tiel	13	1,766	30	6,530	110	60,658	143	263,985	24	152,492	Tiel.
's Gravenhage	8	920	12	2,920	116	107,350	466	1,255,090	234	1,536,100	's Gravenhage.
Leiden	7	950	14	3,100	155	91,970	305	634,670	82	568,475	Leiden.
Rotterdam	13	1,675	28	5,888	227	127,034	596	1,371,394	262	1,717,150	Rotterdam.
Dordrecht	9	1,220	22	4,550	104	58,365	173	353,925	29	193,853	Dordrecht.
Gorinchem	15	1,454	22	5,527	118	65,317	152	324,480	15	95,000	Gorinchem.
Brielle	5	510	15	3,330	72	38,853	75	135,569	8	55,500	Brielle.
Amsterdam	6	748	28	6,130	351	197,789	1154	2,522,255	304	1,896,131	Amsterdam.
Alkmaar	17	1,839	22	4,995	191	105,514	222	431,923	39	256,850	Alkmaar.
Hoorn	12	1,561	28	8,902	176	111,436	236	451,702	51	361,900	Hoorn.
Haarlem	10	1,308	18	3,970	173	97,700	300	599,290	57	356,000	Haarlem.

Middelburg	12	1,831	18	3,790	95	51,397	115	229,117	11	79,392	Middelburg.
Goes	15	1,805	30	6,799	146	84,752	112	208,818	20	129,100	Goes.
Zierikzee	20	2,450	15	3,254	94	51,539	75	157,430	22	149,827	Zierikzee.
Utrecht	12	1,598	16	3,372	148	80,125	270	604,007	75	488,200	Utrecht.
Amersfoort	4	445	19	4,550	78	41,670	80	166,954	12	66,500	Amersfoort.
Leeuwarden	74	8,940	82	17,605	368	198,308	440	886,564	48	304,960	Leeuwarden.
Heerenveen	12	1,565	33	7,260	129	69,631	134	264,469	20	119,530	Heerenveen.
Sneek	8	1,091	11	2,392	85	46,185	155	318,051	27	172,103	Sneek.
Zwolle	29	3,314	21	4,520	156	83,807	178	336,025	35	219,713	Zwolle
Deventer	15	1,972	9	2,044	93	51,676	130	243,130	16	94,400	Deventer.
Almelo	20	2,233	18	3,978	93	50,448	88	165,759	8	55,100	Almelo.
Groningen	23	3,165	28	5,870	200	113,320	314	683,911	52	328,600	Groningen.
Winschoten	28	3,195	24	5,310	171	91,684	158	292,821	18	128,507	Winschoten.
Appingadam	6	650	15	3,285	121	61,488	102	219,349	35	236,553	Appingadam.
Assen	7	805	15	3,354	119	67,625	130	270,067	13	82,300	Assen.
Maastricht	180	20,352	109	28,362	280	151,447	135	264,329	15	94,424	Maastricht.
Roermond	113	13,431	69	15,804	171	87,917	103	200,491	17	101,433	Roermond.
Totaal	997	117,478	1066	242,605	5667	3,143,297	7693	16,053,617	1681	10,881,155	
PROVINCIËN.											PROVINCIËN.
Noord-Brabant	198	22,079	173	37,906	762	391,191	570	1,054,691	64	417,362	Noord-Brabant.
Gelderland	119	14,372	152	33,838	675	367,759	725	1,407,336	92	576,192	Gelderland.
Zuid-Holland	57	6,729	113	25,315	792	488,889	1767	4,075,128	630	4,166,078	Zuid-Holland.
Noord-Holland	45	5,456	96	23,997	891	512,439	1912	4,005,170	451	2,870,881	Noord-Holland.
Zeeland	47	6,086	63	13,843	335	187,688	302	595,365	53	358,319	Zeeland.
Utrecht	16	2,043	35	7,922	226	121,795	350	770,961	87	554,700	Utrecht.
Friesland	94	11,596	126	27,257	582	314,124	729	1,469,084	95	596,593	Friesland.
Overijssel	64	7,519	48	10,542	342	185,931	396	744,914	59	369,213	Overijssel.
Groningen	57	7,010	67	14,465	492	266,492	574	1,196,081	105	693,660	Groningen.
Drenthe	7	805	15	3,354	119	67,625	130	270,067	13	82,300	Drenthe.
Limburg	293	33,783	178	44,166	451	239,364	238	464,820	32	195,857	Limburg.
Totaal	997	117,478	1066	242,605	5667	3,143,297	7693	16,053,617	1681	10,881,155	

La. C. **Doorhalingen 1874.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1874, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DE HOEGROOTHEID DER SCHULD.												GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	f 10,000 TOT BENEDEN *f* 20,000.		*f* 20,000 TOT BENEDEN *f* 30,000.		*f* 30,000 TOT BENEDEN *f* 50,000.		*f* 50,000 TOT BENEDEN *f* 100,000.		*f* 100,000 EN DAARBOVEN.		TOTAAL.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	10	119,250	5	100,315	—	—	1	70,000	1	100,000	874	1,293,905	's Hertogenb.
Eindhoven......	4	45,000	2	48,000	—	—	—	—	1	100,000	331	498,437	Eindhoven.
Breda..........	12	143,450	1	23,500	1	40,000	3	168,593	1	145,080	604	1,234,075	Breda.
Arnhem........	21	253,760	6	139,600	2	82,000	1	50,000	—	—	655	1,467,653	Arnhem.
Nijmegen......	6	75,800	3	60,000	3	115,000	—	—	—	—	462	796,656	Nijmegen.
Zutphen........	2	25,000	2	50,000	2	75,000	—	—	—	—	374	575,917	Zutphen.
Tiel...........	4	54,000	5	108,750	3	100,000	—	—	1	300,000	333	1,048,181	Tiel.
's Gravenhage...	80	1,005,560	22	502,450	11	399,600	3	189,000	—	—	952	4,998,990	's Gravenhage.
Leiden.........	36	464,865	8	179,500	1	30,000	1	54,000	—	—	609	2,027,530	Leiden.
Rotterdam......	152	1,936,900	51	1,138,000	16	522,000	3	171,000	1	100,000	1349	7,091,041	Rotterdam.
Dordrecht......	9	122,000	2	40,000	—	—	2	130,000	—	—	350	903,913	Dordrecht.
Gorinchem,.....	6	71,600	2	40,000	2	30,000	—	—	—	—	332	633,378	Gorinchen.
Brielle.........	5	65,000	1	22,000	1	40,000	—	—	—	—	182	360,762	Brielle.
Amsterdam.....	114	1,464,556	18	431,000	8	284,000	—	—	1	400,000	1984	7,202,609	Amsterdam.
Alkmaar.......	31	380,400	6	133,000	2	60,000	—	—	1	120,000	531	1,494,521	Alkmaar.
Hoorn..........	27	301,600	4	82,000	1	35,000	2	135,336	—	—	537	1,489,437	Hoorn.
Haarlem........	27	340,383	3	60,400	3	105,000	2	109,800	—	—	593	1,673,851	Haarlem.

Middelburg	9	107,718	—	—	—	—	2	149,290	2	258,500	264	881,035	Middelburg.
Goes	5	59,980	2	45,810	2	70,000	2	123,237	—	—	334	730,301	Goes.
Zierikzee	11	156,851	4	90,630	1	34,000	1	50,000	—	—	243	695,981	Zierikzee.
Utrecht	30	372,828	7	157,000	4	124,000	2	100,000	—	—	564	1,931,130	Utrecht.
Amersfoort	5	72,500	—	—	1	40,000	—	—	—	—	199	392,619	Amersfoort.
Leeuwarden	19	252,068	5	105,874	—	—	1	60,000	—	—	1037	1,834,319	Leeuwarden.
Heerenveen	8	95,000	—	—	1	35,000	—	—	—	—	337	592,455	Heerenveen.
Sneek	17	231,242	4	80,000	—	—	—	—	—	—	307	851,064	Sneek.
Zwolle	7	92,050	1	23,000	1	35,000	—	—	—	—	428	797,429	Zwolle.
Deventer	10	117,000	—	—	1	30,000	—	—	1	200,000	275	740,222	Deventer.
Almelo	2	31,000	1	20,000	1	40,000	1	50,000	—	—	232	418,518	Almelo.
Groningen	22	296,762	6	142,000	3	90,000	1	66,000	—	—	649	1,729,628	Groningen.
Winschoten	15	182,722	1	21,000	—	—	—	—	—	—	415	725,239	Winschoten.
Appingadam	20	256,000	3	60,000	1	30,000	1	60,000	—	—	304	927,325	Appingadam.
Assen	—	—	—	—	—	—	1	70,000	—	—	285	494,151	Assen.
Maastricht	8	123,960	2	53,554	4	168,425	—	—	—	—	733	904,853	Maastricht.
Roermond	5	68,522	—	—	1	35,000	—	—	—	—	479	522,598	Roermond.
Totaal	739	9,385,327	177	3,957,383	77	2,649,025	30	1,806,256	10	1,723,580	18,137	49,959,723	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant	26	307,700	8	171,815	1	40,000	4	238,593	3	345,080	1809	3,026,417	Noord-Brabant.
Gelderland	33	408,560	16	358,350	10	372,000	1	50,000	1	300,000	1824	3,888,407	Gelderland.
Zuid-Holland	288	3,665,925	86	1,921,950	31	1,021,600	9	544,000	1	100,000	3774	16,015,614	Zuid-Holland.
Noord-Holland	199	2,486,939	31	706,400	14	484,000	4	245,136	2	520,000	3645	11,860,418	Noord-Holland.
Zeeland	25	324,549	6	136,440	3	104,000	5	322,527	2	258,500	841	2,307,317	Zeeland.
Utrecht	35	445,328	7	157,000	5	164,000	2	100,000	—	—	763	2,323,749	Utrecht.
Friesland	44	578,310	9	185,874	1	35,000	1	60,000	—	—	1681	3,277,838	Friesland.
Overijssel	19	240,050	2	43,000	3	105,000	1	50,000	1	200,000	935	1,956,169	Overijssel.
Groningen	57	735,484	10	223,000	4	120,000	2	126,000	—	—	1368	3,382,192	Groningen.
Drenthe	—	—	—	—	—	—	1	70,000	—	—	285	494,151	Drenthe.
Limburg	13	192,482	2	53,554	5	203,425	—	—	—	—	1212	1,427,451	Limburg.
Totaal	739	9,385,327	177	3,957,383	77	2,649,025	30	1,806,256	10	1,723,580	18,137	49,959,723	

La. D. Doorhalingen 1874.

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1874, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX.												GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	RENTELOOS.		1 TOT BENED. 3 pCt.		3 TOT BENED. $3\frac{1}{2}$ pCt.		$3\frac{1}{2}$ TOT BENED. 4 pCt.		4 TOT BENEDEN $4\frac{1}{2}$ pCt.		$4\frac{1}{2}$ TOT BENEDEN 5 pCt.		
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		f		f		f		f		f	
's Hertogenb. .	66	79,048	2	19,250	11	7,915	1	345	90	106,977	138	209,090	's Hertogenb.
Eindhoven. . . .	7	3,558	1	840	1	525	2	2,100	40	77,514	124	141,536	Eindhoven.
Breda.	19	187,982	—	—	2	9,400	3	24,000	79	160,227	101	318,220	Breda.
Arnhem.	29	160,826	1	200	1	3,000	2	12,100	86	192,210	160	263,422	Arnhem.
Nijmegen.	—	—	—	—	—	—	—	—	29	86,105	44	157,355	Nijmegen.
Zutphen.	2	1,680	—		3	4,360	3	4,700	86	101,820	111	195,524	Zutphen.
Tiel.	13	327,014	7	16,850	1	150	—	—	12	69,000	29	128,290	Tiel.
's Gravenhage.	—	—	—	—	—	—	—	—	8	58,180	15	205,630	's Gravenhage.
Leiden.	7	31,820	1	700	1	5,500	2	2,130	32	288,600	47	273,900	Leiden.
Rotterdam. . . .	4	39,250	1	2,500	—	—	1	1,000	42	328,543	138	923,940	Rotterdam.
Dordrecht. . . .	4	14,603	—	—	2	1,500	—	—	15	42,050	17	74,885	Dordrecht.
Gorinchem. . . .	9	43,281	—	—	—	—	—	—	30	61,975	40	116,210	Gorinchem.
Brielle.	2	1,600	—	—	1	2,500	—	—	8	61,340	10	58,700	Brielle.
Amsterdam. . .	17	110,694	2	8,000	4	68,500	1	300	49	192,658	26	162,300	Amsterdam.
Alkmaar.	11	24,153	—	—	—	—	—	—	6	23,840	25	296,450	Alkmaar.
Hoorn.	7	9,461	—	—	—	—	2	2,225	19	94,665	50	307,222	Hoorn.
Haarlem.	7	13,088	—	—	1	1,100	1	6,000	19	137,950	29	196,233	Haarlem.

Middelburg...	15	395,981	2	4,150	1	1,550	1	1,525	47	113,046	35	88,707	Middelburg.
Goes.........	11	88,546	—	—	—	—	2	3,700	37	72,319	32	118,155	Goes.
Zierikzee.....	—	—	—	—	—	—	—	—	12	96,962	20	153,870	Zierikzee.
Utrecht......	10	15,874	—	—	2	9,000	2	51,050	48	228,650	78	337,500	Utrecht.
Amersfoort...	4	10,129	1	400	2	1,200	2	3,000	19	29,125	38	82,400	Amersfoort.
Leeuwarden..	30	245,916	—	—	—	—	—	—	—	—	5	23,010	Leeuwarden.
Heerenveen...	5	13,900	—	—	1	275	—	—	23	23,935	54	133,682	Heerenveen.
Sneek........	16	103,970	—	—	1	200	1	175	23	71,625	68	182,396	Sneek.
Zwolle.......	5	60,129	—	—	1	1,200	1	1,000	51	96,810	90	196,890	Zwolle.
Deventer.....	10	18,739	—	—	4	6,800	5	4,667	88	166,942	107	185,072	Deventer.
Almelo.......	8	27,710	2	2,000	9	9,675	12	10,920	97	132,231	52	45,087	Almelo.
Groningen....	12	108,380	—	—	—	—	1	2,300	52	217,632	150	420,270	Groningen.
Winschoten...	8	38,126	—	—	1	700	3	5,700	100	215,909	86	106,925	Winschoten.
Appingadam..	2	21,811	—	—	—	—	—	—	51	122,885	104	276,575	Appingadam.
Assen........	11	17,510	1	566	1	1,000	7	13,050	106	142,313	27	39,123	Assen.
Maastricht....	2	1,703	—	—	—	—	—	—	5	48,280	8	53,303	Maastricht.
Roermond....	10	20,625	—	—	3	1,644	3	332	66	62,243	61	86,921	Roermond.
Totaal....	363	2,237,107	21	55,456	54	137,694	58	152,319	1475	3,924,561	2119	6,558,793	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant	92	270,588	3	20,090	14	17,840	6	26,445	209	344,718	363	668,846	Noord-Brab.
Gelderland....	44	489,520	8	17,050	5	7,510	5	16,800	213	449,135	344	744,591	Gelderland.
Zuid-Holland..	26	130,554	2	3,200	4	9,500	3	3,130	135	840,688	267	1,653,265	Zuid-Holland.
Noord-Holland	42	157,396	2	8,000	5	69,600	4	8,525	93	449,113	130	962,205	Noord-Holl.
Zeeland......	26	484,527	2	4,150	1	1,550	3	5,225	96	282,327	87	360,732	Zeeland.
Utrecht......	14	26,003	1	400	4	10,200	4	54,050	67	257,775	116	419,900	Utrecht.
Friesland.....	51	363,786	—	—	2	475	1	175	46	95,560	127	339,088	Friesland.
Overijssel.....	23	106,578	2	2,000	14	17,675	18	16,587	236	395,983	249	427,049	Overijssel.
Groningen ...	22	168,317	—	—	1	700	4	8,000	203	556,426	340	803,770	Groningen.
Drenthe......	11	17,510	1	566	1	1,000	7	13,050	106	142,313	27	39,123	Drenthe.
Limburg.....	12	22,328	—	—	3	1,644	3	332	71	110,523	69	140,224	Limburg.
Totaal....	363	2,237,107	21	55,456	54	137,694	58	152,319	1475	3,924,561	2119	6,588,793	

La. **D. Doorhalingen 1874.** (*Vervolg.*)

GETAL EN BEDRAG (IN KAPITAAL) DER DOORGEHAALDE INSCHRIJVINGEN IN 1874, GERANGSCHIKT:

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	NAAR DEN RENTETAX. 5 TOT BENEDEN $5\frac{1}{2}$ pCt.		$5\frac{1}{2}$ TOT BENED. 6 pCt.		6 TOT BENED. 7 pCt.		7 pCt. EN DAARBOV.		ONBEPAALD.		TOTAAL.		GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.
	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	GETAL.	BEDRAG.	
		f		*f*		*f*		*f*		*f*		*f*	
's Hertogenbosch.	544	711,970	2	1,300	3	7,000	—	—	17	151,010	874	1,293,905	's Hertogenb.
Eindhoven......	153	267,689	2	675	1	4,000	—	—	—	—	331	498,437	Eindhoven.
Breda..........	390	458,126	2	1,800	2	700	—	—	6	73,620	604	1,234,075	Breda.
Arnhem........	335	672,215	16	108,400	9	10,350	—	—	16	44,930	655	1,467,653	Arnhem.
Nijmegen.......	371	440,812	—	—	—	—	—	—	18	112,384	462	796,656	Nijmegen.
Zutphen........	142	175,773	—	—	4	5,999	—	—	23	86,061	374	575,917	Zutphen.
Tiel...........	244	361,607	2	1,900	2	770	—	—	23	142,600	333	1,048,181	Tiel.
's Gravenhage...	746	3,222,760	128	898,070	16	139,430	—	—	39	474,920	952	4,998,990	's Gravenhage.
Leiden.........	501	1,368,430	7	36,600	11	19,850	—	—	—	—	609	2,027,530	Leiden.
Rotterdam......	924	3,608,927	11	38,200	11	42,900	2	27,500	215	2,078,281	1349	7,091,041	Rotterdam.
Dordrecht......	253	478,725	10	15,400	14	27,750	—	—	35	249,000	350	903,913	Dordrecht.
Gorinchem......	234	360,592	6	24,850	9	6,270	—	—	4	20,200	332	633,378	Gorinchem.
Brielle........	152	206,598	—	—	4	4,975	—	—	5	25,049	182	360,762	Brielle.
Amsterdam.....	1492	4,839,394	75	217,300	168	1,100,950	2	16,550	148	485,963	1984	7,202,609	Amsterdam.
Alkmaar.......	401	938,618	10	29,950	75	173,310	—	—	3	8,200	531	1,494,521	Alkmaar.
Hoorn.........	406	704,563	10	37,400	1	250	—	—	42	333,651	537	1,489,437	Hoorn.
Haarlem........	468	1,052,728	4	23,000	46	119,560	—	—	18	124,192	593	1,673,851	Haarlem.

Middelburg.	153	253,676	1	2,800	4	2,000	—	—	5	17,600	264	881,035	Middelburg.
Goes.	247	328,431	—	—	1	150	—	—	4	119,000	334	730,301	Goes.
Zierikzee.	206	376,287	—	—	—	—	—	—	5	68,862	243	695,981	Zierikzee.
Utrecht.	372	880,906	10	53,700	7	21,350	—	—	35	333,100	564	1,931,130	Utrecht.
Amersfoort.	123	214,040	3	11,600	3	17,300	—	—	4	23,425	199	392,619	Amersfoort.
Leeuwarden. . . .	1001	1,564,993	—	—	1	400	—	—	—	—	1037	1,834,319	Leeuwarden.
Heerenveen.	254	420,663	—	—	—	—	—	—	—	—	337	592,455	Heerenveen.
Sneek.	190	473,693	4	6,805	1	1,000	—	—	3	11,200	307	851,064	Sneek.
Zwolle.	274	416,600	—	—	2	1,000	—	—	4	23,800	428	797,429	Zwolle.
Deventer.	46	312,802	—	—	1	2,400	1	4,000	13	38,800	275	740,222	Deventer.
Almelo.	40	80,895	2	1,200	—	—	—	—	10	108,800	232	418,518	Almelo.
Groningen.	417	954,296	11	14,850	6	11,900	—	—	—	—	649	1,729,628	Groningen.
Winschoten.	208	349,929	—	—	8	3,750	—	—	1	4,200	415	725,239	Winschoten.
Appingadam. . . .	141	496,467	3	5,000	3	4,587	—	—	—	—	304	927,325	Appingadam.
Assen.	103	161,994	2	2,500	1	3,000	1	700	25	112,395	285	494,151	Assen.
Maastricht.	705	710,160	3	17,362	3	36,000	—	—	7	38,045	733	904,853	Maastricht.
Roermond.	314	244,451	—	—	2	19,900	4	6,068	16	80,414	479	522,598	Roermond.
Totaal.	12,550	28,109,810	324	1,550,662	419	1,788,801	10	54,818	744	5,389,702	18,137	49,959,723	
PROVINCIËN.													PROVINCIËN.
Noord-Brabant. .	1087	1,437,785	6	3,775	6	11,700	—	—	23	224,630	1809	3,026,417	Noord-Brabant.
Gelderland.	1092	1,650,407	18	110,300	15	17,119	—	—	80	385,975	1824	3,888,407	Gelderland.
Zuid-Holland. . . .	2810	9,246,032	162	1,013,120	65	241,175	2	27,500	298	2,847,450	3774	16,015,614	Zuid-Holland.
Noord-Holland. .	2767	7,535,303	99	307,650	290	1,394,070	2	16,550	211	952,006	3645	11,860,418	Noord-Holland.
Zeeland.	606	958,394	1	2,800	5	2,150	—	—	14	205,462	841	2,307,317	Zeeland.
Utrecht.	495	1,094,946	13	65,300	10	38,650	—	—	39	356,525	763	2,323,749	Utrecht.
Friesland.	1445	2,459,349	4	6,805	2	1,400	—	—	3	11,200	1681	3,277,838	Friesland.
Overijssel.	360	810,297	2	1,200	3	3,400	1	4,000	27	171,400	935	1,956,169	Overijssel.
Groningen.	766	1,800,692	14	19,850	17	20,237	—	—	1	4,200	1368	3,382,192	Groningen.
Drenthe.	103	161,994	2	2,500	1	3,000	1	700	25	112,395	285	494,151	Drenthe.
Limburg.	1019	954,611	3	17,362	5	55,900	4	6,068	23	118,459	1212	1,427,451	Limburg.
Totaal.	12,550	28,109,810	324	1,550,662	419	1,788,801	10	54,818	744	5,389,702	18,137	49,959,723	

La. E. 1874.

GETAL EN BEDRAG DER INSCHRIJVINGEN IN 1874, VERDEELD NAARMATE ZIJ STREKKEN TOT VERZEKERING VAN:

a. GELDLEENINGEN, *b.* KOOPPENNINGEN OF OVERBEDEELINGEN, *c.* RENTEN EN *d.* VOORWAARDELIJKE SCHULDEN, BENEVENS HET GETAL BEZWAARDE, KADASTRALE PERCEELEN.

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	GETAL DER GENOMEN INSCHRIJVINGEN.	GETAL DER KADASTRALE PERCEELEN WAAROP DE INSCHRIJVINGEN GENOMEN ZIJN.	BEDRAG (IN KAPITAAL) WAARVOOR DE INSCHRIJVINGEN GENOMEN ZIJN TOT ZEKERHEID VAN:						TOTAAL IN HOOFDSOM.	Aanmerkingen.
			SCHULDEN, VOORTSPRUITENDE UIT GELDLEENINGEN		SCHULDEN, VOORTSPRUITENDE UIT ONBETAALDE KOOPPENNINGEN OF OVERBEDEELINGEN BIJ SCHEIDINGEN.	LIJF- EN ANDERE RENTEN.		VOORWAARDELIJKE OF EVENTUELE SCHULDEN.		
			DOOR HYPOTHEEKBANKEN EN ANDERE INSTELLINGEN VAN GRONDCREDIET.	NIET DOOR HYPOTHEEKBANKEN ENZ.		BEDRAG PER JAAR.	GEKAPITALISEERD BEDRAG WAARVOOR DE INSCHRIJVING IS GENOMEN.			
			f	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*	
's Hertogenbosch.	917	4,338	49,700	1,132,867	121,989	—	—	344,623	1,649,179	Deze staat geeft 76 inschrijvingen *meer* dan op den staat La. A. Deze vermeerdering spruit voort: uit inschrijvingen tot vermeerdering v. onderpand, tot verbetering, wegens vrijdom van recht, of wegens dubbele inschrijvingen.
Eindhoven......	361	3,038	21,250	487,437	11,425	—	—	—	520,112	
Breda..........	797	2,895	9,400	980,958	157,121	—	20,000	478,889	1,646,368	
Arnhem........	723	4,185	441,200	1,442,978	307,463	—	6,000	442,450	2,640,091	
Nijmegen.......	471	1,975	90,500	774,628	63,460	5,000	—	49,800	983,388	
Zutphen........	510	3,738	87,800	750,684	145,631	—	2,500	6,500	993,115	
Tiel...........	427	1,727	206,179	574,318	11,660	—	900	61,550	854,607	
's Gravenhage...	1,346	6,054	1,167,350	5,551,464	437,436	1,000	12,600	—	7,169,850	
Leiden.........	731	5,404	87,500	2,800,006	309,305	—	—	47,400	3,244,211	
Rotterdam......	1,643	8,179	209,200	7,391,860	722,770	—	33,200	1,445,462	9,802,492	
Dordrecht.......	472	1,802	284,390	1,225,477	155,235	—	—	—	1,665,102	
Gorinchem......	383	3,617	106,752	951,724	115,369	—	—	—	1,173,845	
Brielle.........	233	1,278	32,100	539,591	11,475	—	—	—	583,166	
Amsterdam......	2,407	5,964	2,587,012	9,100,494	611,889	—	35,500	852,907	13,187,802	
Alkmaar........	755	3,293	373,100	1,938,038	214,207	—	3,000	85,000	2,613,345	
Hoorn..........	713	3,034	342,900	2,435,972	131,167	—	—	55,700	2,965,739	
Haarlem........	637	2,401	142,800	1,841,487	158,069	—	—	—	2,142,356	

Goes...........	439	2,035	40,500	1,096,925	67,705	—	—	14,600	1,219,730
Zierikzee	304	1,969	1,500	664,724	30,735	—	—	31,455	728,414
Utrecht.........	630	5,835	38,100	1,840,279	325,364	—	8,548	475,980	2,688,271
Amersfoort......	222	971	85,600	375,772	121,000	—	—	23,000	605,372
Leeuwarden.....	1,151	4,882	96,200	2,341,266	221,209	—	1,664	352,270	3,012,609
Heerenveen.....	438	3,099	13,200	766,148	97,851	—	3,277	66,682	947,158
Sneek..........	346	2,363	39,300	1,099,841	215,162	—	5,200	47,300	1,406,803
Zwolle	498	2,504	24,500	968,023	115,966	—	1,200	210,700	1,320,389
Deventer........	352	2,364	25,800	548,020	72,569	—	1,500	41,700	689,589
Almelo.........	298	2,665	4,900	345,593	64,016	700	7,000	16,000	438,209
Groningen......	683	4,120	51,600	1,978,120	286,500	—	—	55,700	2,371,920
Winschoten.....	489	2,741	26,500	951,092	203,860	—	—	28,448	1,209,900
Appingadam.....	279	1,879	110,450	1,236,608	36,751	—	—	—	1,383,809
Assen..........	413	2,818	29,400	613,879	79,249	—	—	5,300	727,828
Maastricht	1,102	6,640	—	1,113,593	143,789	—	26,009	662,129	1,945,520
Roermond	571	3,710	—	501,985	111,166	—	11,536	150,200	774,887
Totaal.....	22,045	114,879	6,894,783	56,839,592	5,967,136	6,700	180,034	6,109,745	75,997,990
PROVINCIËN.									
Noord-Brabant ..	2,075	10,271	80,350	2,601,262	290,535	—	20,000	823,512	3,815,659
Gelderland......	2,131	11,625	825,679	3,542,608	528,214	5,000	9,400	560,300	5,471,201
Zuid-Holland....	4,808	26,334	1,887,292	18,460,122	1,751,590	1,000	45,800	1,492,862	23,638,666
Noord Holland...	4,512	14,692	3,445,812	15,315,991	1,115,332	—	38,500	993,607	20,909,242
Zeeland	1,047	5,366	110,100	2,239,390	187,013	—	400	104,055	2,640,958
Utrecht.........	852	6,806	123,700	2,216,051	446,364	—	8,548	498,980	3,293,643
Friesland	1,935	10,344	148,700	4,207,255	534,222	—	10,141	466,252	5,366,570
Overijssel.......	1,148	7,533	55,200	1,861,636	552,551	700	9,700	268,400	2,448,187
Groningen......	1,451	8,740	188,550	4,165,820	527,111	—	—	84,148	4,965,629
Drenthe	413	2,818	29,400	613,879	79,249	—	—	5,300	727,828
Limburg........	1,673	10,350	—	1,615,578	254,955	—	37,545	812,329	2,720,407
Totaal.....	22,045	114,879	6,894,783	56,839,592	5,967,136	6,700	180,034	6,109,745	75,997,990

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	OVERSCHRIJVINGEN VAN PROCESSEN-VERBAAL VAN OPENBARE KRACHTENS HET BEDING, BEDOELD								
	GETAL OVERSCHRIJVINGEN.	VERKOCHTE KADASTRALE							
		GETAL GEMEENTEN WAARIN DE PERCEELEN ZIJN GELEGEN.	GETAL PERCEELEN.	GROOTTE VAN AL DE VERKOCHTE PERCEELEN TE ZAMEN. (PER GEMEENTE.)			ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN:		GETAL verkoopingen waarin huizen zijn gelegen.
				HECTAREN.	AREN.	CENTIAREN.	GEBOUWD.	ONGEBOUWD.	
							f	f	
's Hertogenbosch.	16	15	57	23	26	11	[1]) 645.—	305.27	13
Eindhoven......	3	3	27	8	71	46	30.—	88.89	3
Breda..........	11	10	30	6	50	41	[2]) 426.—	86.96	8
Arnhem........	11	9	30	5	07	57	207.—	57.77	9
Nijmegen.......	2	2	6	—	82	80	30.—	22.99	2
Zutphen........	10	8	50	23	29	72	[3]) 159.—	194.02	9
Tiel............	6	4	13	—	60	94	207.—	26.82	6
's Gravenhage...	11	1	112	—	71	18	[4])4,500.—	[5]) 114.87	11
Leiden.........	12	8	60	1	59	20	2,421.—	115.20	10
Rotterdam......	26	9	82	2	44	43	[6])6,136.—	221.18	24
Dordrecht.......	8	5	15	—	39	33	[2]) 700.—	13.41	8
Gorinchem......	4	4	10	1	22	27	69.—	12.22	3
Brielle........ .	6	6	9	—	16	71	315.—	9.05	6
Amsterdam.....	17	4	29	—	66	07	[2])3,156.—	23.62	29
Alkmaar........	14	9	56	68	87	46	[7]) 487.—	[8]) 665.37	14
Hoorn..........	3	3	3	—	06	34	81.—	3.21	3
Haarlem........	10	7	14	—	43	93	870.—	[2]) 17.37	9
Middelburg......	7	5	21	2	61	03	[9]) 425.—	92.35	5
Goes...........	12	10	20	2	02	96	[10]) 336.—	43.37	12
Zierikzee.......	12	8	27	—	34	67	[2]) 908.—	16.11	11
Utrecht.........	5	5	18	2	89	79	321.—	54.15	2
Amersfoort......	2	2	2	—	01	03	27.—	—.50	1
Leeuwarden.....	2	2	2	—	08	38	[11]) —.—	[11]) —.—	2
Heerenveen.....	6	4	26	16	78	96	183.—	111.24	6
Sneek..........	4	3	6	—	07	68	268.—	3.54	3
Zwolle.........	9	5	24	4	15	34	647.81	32.65	8
Deventer.......	7	6	56	19	85	26	123.—	129.83	7
Almelo.........	14	11	92	35	81	53	[12]) 207.—	112.65	13
Groningen......	5	5	12	2	99	82	201.—	45.01	5
Winschoten.....	11	7	23	1	95	31	[2]) 192.—	25.90	10
Appingadam.....	6	3	9	-	63	57	[2]) 138.—	24.12	5
Assen..........	10	10	273	475	92	07	630.—	589.28	7
Maastricht......	12	10	38	7	50	95	90.—	335.88	6
Roermond......	8	7	44	17	20	10	114.—	135.89	5
Totaal.....	302	210	1296	735	74	38	25,258.81	3,730.69	275
PROVINCIËN.									
Noord-Brabant...	30	28	114	38	47	98	1,110.—	481.12	24
Gelderland......	29	23	99	29	81	03	603.—	301.60	26
Zuid-Holland....	67	33	288	6	53	12	14,141.—	485.93	62
Noord-Holland...	44	23	102	70	03	80	4,594.—	709.57	55
Zeeland........	31	23	68	4	98	66	1,669.—	151.83	28
Utrecht.........	7	7	20	2	90	82	348.—	54.65	3
Friesland.......	12	9	34	16	95	02	451.—	114.78	11
Overijssel.......	30	22	172	59	82	13	977.81	275.13	28
Groningen......	22	15	44	5	58	70	531.—	95.03	20
Drenthe........	10	10	273	475	92	07	630.—	589.28	7
Limburg........	20	17	82	24	71	05	204.—	471.77	11
Totaal.....	302	210	1296	735	74	38	25,258.81	3,730.69	275

* Onder die lasten behooren niet de rechten van zegel, registratie en overschrijving, noch het van het wettig tarief.

VERKOOPINGEN VAN VASTE GOEDEREN IN 1874,
BIJ ART. 1223 BURGERL. WETB.

PERCEELEN.				Opbrengst v. d. verkoop.		Aanmerkingen.
ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN DER VERKOCHTE HUIZEN.		ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN HET ONGEBOUWDE PER VERKOOPING.		PRIJS.	Bedrag der lasten welke voor de toepassing der wet op de registratie bij den koopprijs zijn gevoegd. *	
MINIMUM	MAXIMUM.	MINIMUM.	MAXIMUM.			
f	f	f	f	f	f	
3.—	312.—	—.36	88.—	60,905.—	3,596.40	
3.—	21.—	2.60	52.48	5,073.—	87.—	
9.—	174.—	—.41	38.26	31,615.—	2,055.—	
6.—	66.—	—.28	29.70	10,048.—	962.—	
9.—	21.—	1.58	21.41	3,230.—	330.—	
6.—	66.—	—.31	120.39	16,200.—	1,050.—	
15.—	54.—	—.19	18.85	9,010.—	420.—	
177.—	1917.—	—.72	99.20	155,650.—	8,293.57	
36.—	792.—	—.39	61.82	82,659.—	1,611.—	
36.—	765.—	—.14	89.11	255,130.—	17,285.40	
21.—	226.—	—.26	7.23	29,575.—	1,235.—	
15.—	27.—	—.16	7.05	4,140.—	205.85	
27.—	66.—	—.22	4.38	12,185.—	725.—	
33.—	636.—	—.07	11.01	105,998.—	3,222.—	
12.—	128.—	—.08	659.28	76,179.—	2,213.37	
15.—	45.—	—.59	1.86	2,610.—	85.—	
3.—	240.—	—.23	5.15	26,555.—	612.53	
15.—	203.—	—.16	88.45	16,255.—	1,474.14	
6.—	114.—	—.11	24.54	14,945.—	1,033.06	
15.—	299.—	—.21	4.75	20,776.—	1,246.72	
27.—	231.—	—.33	25.69	12,739.—	880.—	
12.—	15.—	—.15	—.35	1,120.—	70.—	
—.—	—.—	—.—	—.—	3,272.—	148.—	
9.—	54.—	—.20	76.50	11,300.—	669.—	
16.—	180.—	—.29	1.52	13,102.50	567.50	
6.—	165.—	—.33	17.62	28,444.—	2,140.—	
3.—	39.—	—.34	57.65	13,290.—	196.50	
3.—	63.—	—.28	21.51	23,779.—	1,435.50	
15.—	90.—	—.58	28.63	7,260.—	245.—	
6.—	45.—	—.12	9.12	16,930.—	684.—	
15.—	57.—	—.91	7.23	4,710.—	430.—	
6.—	408.—	—.30	554.02	118,577.25	5,402.75	
6.—	45.—	1.74	97.42	13,075.04	285.96	
3.—	42.—	1.54	55.62	12,093.—	395.91	
3.—	1917.—	—.07	659.28	1,218,429.79	61,293.16	
3.—	312.—	—.36	88.—	97,593.—	5,738.40	
6.—	66.—	—.19	120.39	38,488.—	2,762.—	
15.—	1917.—	—.14	99.20	539,339.—	29,355.82	
3.—	636.—	—.07	659.28	211,342.—	6,132.90	
6.—	299.—	—.11	88.45	51,976.—	3,753.92	
12.—	231.—	—.15	25.69	13,859.—	950.—	
9.—	180.—	—.20	76.50	27,674.50	1,384.50	
3.—	165.—	—.28	57.65	65,513.—	3,772.—	
6.—	90.—	—.12	28.63	28,900.—	1,359.—	
6.—	408.—	—.30	554.02	118,577.25	5,402.75	
3.—	45.—	1.54	97.42	25,168.04	681.87	
3.—	1917.—	—.07	659.28	1,218,429.79	61,293.16	

Aanmerkingen.

1) Van twee perceelen geniet het gebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1879.
2) Een perceel geniet vrijdom van grondbelasting.
3) Een huis, als voren, tot 1875.
4) Een gebouw geniet vrijdom van verhooging van grondbelasting tot 1875.
5) Van vijf perceelen geniet het ongebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1879.
6) Negen huizen genieten vrijdom van grondbelasting en drie huizen tot 1880.
7) Een huis, als voren, tot 1879, een huis tot 1894, twee huizen tot 1895 en een huis tot 1899.
8) Van vier en twintig perceelen geniet het ongebouwde vrijdom tot 1885.
9) Twee perceelen genieten gedeeltelijk vrijdom van grondbelasting.
10) Een huis geniet vrijdom van grondbelasting tot 1877.
11) Het kantoor te *Leeuwarden* heeft het zuiver belastbaar inkomen van het gebouwde en van het ongebouwde niet opgegeven.
12) Drie huizen genieten vrijdom van grondbelasting.

De kosten zijn alzoo ruim 5 pCt. van den koopprijs, behalve de overgangsrechten ($6\frac{1}{8}$ pCt.) en behalve het *wettig* notariëel salaris. Zie de aanteekening op staat F van 1873.

Dit cijfer van kosten is nooit over eenig jaar opgenomen van zoo vele verkoopingen als op deze staten F. Ditmaal van 302 verkoopingen uit alle Provinciën des Rijks. Er is nog al verschil tusschen de Provinciën onderling op te merken.

notariëel salaris voor zooveel dit niet is bedongen bij de verkoopvoorwaarden, boven het bedrag

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	OVERSCHRIJVING DER PROCESSEN-VERBAAL VAN INBESLAGNEMING: GETAL OVERSCHRIJVINGEN.	IN BESLAG GENOMEN KADASTRALE PERCEELEN: GETAL GEMEENTEN WAARIN DE PERCEELEN ZIJN GELEGEN.	GETAL PERCEELEN.	GROOTTE VAN AL DE PERCEELEN TE ZAMEN. (PER GEMEENTE.) HECTAREN.	AREN.	CENTIAREN.	ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN. GEBOUWD.	ONGEBOUWD.	GETAL INBESLAGNEMINGEN WAARIN HUIZEN ZIJN GELEGEN.	ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN IN BESLAG GENOMEN HUIZEN. MINIM.	MAXIM.
							f	f		f	f
's Hertogenbosch.	7	6	18	2	49	61	1) 60.—	59.99	7	6.—	36.—
Eindhoven.... .	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Breda..........	1	1	4	—	27	39	3) —.—	3) —.—	—	—.—	—.—
Arnhem.........	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	— —
Nijmegen.......	10	6	61	33	47	84	1) 493.—	587.55	6	3.—	180.—
Zutphen........	6	5	33	16	98	83	6) 90.—	146.32	2	9.—	45.—
Tiel...........	9	5	62	24	75	41	7) 261.—	513.38	4	15.—	135.—
's Gravenhage....	6	3	16	—	25	01	9) 1,056.—	16.21	6	45.—	810.—
Leiden.........	1	1	2	—	—	80	76.—	—.72	1	—.—	—.—
Rotterdam......	2	2	7	—	02	83	453.—	1.42	2	153.—	300.—
Dordrecht.......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Gorinchem......	2	3	7	—	94	98	42.—	17.—	2	15.—	27.—
Brielle.........	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Amsterdam......	2	1	5	—	03	95	726.—	1.19	2	315.—	411.—
Alkmaar........	3	3	4	—	12	60	12) 105.—	12) 2.02	3	24.—	81.—
Hoorn..	1	1	1	—	09	70	45.—	3.68	1	—.—	—,—
Haarlem........	8	6	18	1	17	94	534.—	13) 9.53	7	18.—	156.—
Middelburg......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Goes...........	3	4	13	3	53	70	7) 102.—	97.79	1	27.—	75.—
Zierikzee........	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Utrecht.........	9	5	19	1	07	02	1,611.—	36.59	6	27.—	480.—
Amersfoort......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Leeuwarden.....	14	12	18	4	44	20	16) —.—	16) —.—	14	—.—	—.—
Heerenveen.....	3	3	36	33	11	60	60.—	137.04	3	15.—	24.—
Sneek..........	4	4	51	42	02	42	93.—	150.05	3	15.—	39.—
Zwolle..........	3	3	5	—	53	69	6) 111.—	27.48	3	48.—	63.—
Deventer........	3	3	14	3	32	36	48.—	35.41	3	9.—	27.—
Almelo.........	1	1	18	6	77	80	9.—	19.02	—	—.—	—.—
Groningen.......	3	3	11	3	94	76	110.—	90.82	3	21.—	60.—
Winschoten......	2	2	4	—	21	50	36.—	4 18	2	9.—	27.—
Appingadam.....	2	2	4	—	38	80	6) 36.—	11.73	2	—.—	—.—
Assen...........	14	6	110	56	99	—	363.—	196.94	5	6.—	63.—
Maastricht......	12	10	61	17	32	65	171.—	683.36	4	9.—	54.—
Roermond.......	6	7	46	44	57	20	141.—	219.63	4	6.—	105.—
Totaal......	137	108	648	298	93	59	6,832.—	3,069.05	96	3.—	810.—
PROVINCIËN.											
Noord-Brabant..	8	7	22	2	77	—	60.—	59.99	7	6.—	36.—
Gelderland......	25	16	156	75	22	08	844.—	1,247.25	12	3.—	180.—
Zuid-Holland....	11	9	32	1	23	62	1,627.—	35.35	11	15.—	810.—
Noord-Holland..	14	11	28	1	44	19	1,410.—	16.42	13	18.—	411.—
Zeeland.........	3	4	13	3	53	70	102.—	97.79	1	27.—	75.—
Utrecht.........	9	5	19	1	07	02	1,611.—	36.59	6	27.—	480.—
Friesland........	21	19	105	79	58	22	153.—	287.09	20	15.—	39.—
Overijssel.......	7	7	37	10	63	85	168.—	81.91	6	9.—	63.—
Groningeu.......	7	7	19	4	55	06	182.—	106.73	7	9.—	60.—
Drenthe.........	14	6	110	56	99	—	363.—	196.94	5	6.—	63.—
Limburg........	18	17	107	61	89	85	312.—	902.99	8	6.—	105.—
Totaal......	137	108	648	298	93	59	6,832.—	3,069.05	96	3.—	810.—

VAN ONROERENDE GOEDEREN, IN 1874. | AFL. D. BESLAGLEGG.

ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN HET ONGEBOUWDE, PER INBESLAGNEMING. MINIM.	ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN HET ONGEBOUWDE, PER INBESLAGNEMING. MAXIM.	BEDRAG DER SCHULD OF VORDERING, TOT VERHAAL WAARVAN DE INBESLAGLEGGING PLAATS HEEFT.	SCHULDEN OP DE BESLAGEN GOEDEREN INGESCHREVEN, VOLGENS DEN STAAT, BEDOELD BIJ ART. 516 WETB. VAN BURG. REGTSV. GETAL.	SCHULDEN OP DE BESLAGEN GOEDEREN INGESCHREVEN, VOLGENS DEN STAAT, BEDOELD BIJ ART. 516 WETB. VAN BURG. REGTSV. BEDRAG.	DOOR GERECHTELIJKEN VERKOOP IN 1874. v. vorige jaren.	DOOR GERECHTELIJKEN VERKOOP IN 1874. in 1874.	DOOR OPENBAREN VERKOOP VOLGENS ART. 1223 B. W. v. vorige jaren.	DOOR OPENBAREN VERKOOP VOLGENS ART. 1223 B. W. in 1874.	DOORHALING IN 1874 VAN INBESLAGNEMINGEN: WELKE ZIJN GEVOLGD DOOR VERKOOP. v. vorige jaren.	DOORHALING IN 1874 VAN INBESLAGNEMINGEN: WELKE ZIJN GEVOLGD DOOR VERKOOP. in 1874.	DOORHALING IN 1874 VAN INBESLAGNEMINGEN: WELKE *niet* ZIJN GEVOLGD DOOR VERKOOP. v. vorige jaren.	DOORHALING IN 1874 VAN INBESLAGNEMINGEN: WELKE *niet* ZIJN GEVOLGD DOOR VERKOOP. in 1874.	NOG OPENSTAANDE BESLAGLEGGINGEN OP HET EINDE VAN 1874.
f	*f*	*f*		*f*									
—.09	19.75	2) 2,196.86	14	9,500.—	1	1	—	—	—	—	—	2	5
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—.—	—.—	4) —.—	3	10,970.—	—	—	—	—	2	—	2	—	1
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
—.10	453.52	4) —.—	5) —	5) —.—	—	—	—	—	—	—	2	3	7
—.49	80.07	4) —.—	23	20,788.—	—	—	3	—	3	—	1	1	5
1.17	137.69	8) 1,529.—	5) —	5) —.—	—	—	—	—	—	—	3	—	9
—.64	8.26	196.98	21	88,500.—	—	—	—	—	—	1	—	2	3
—.—	—.—	4) —.—	1	700.—	—	—	—	1	—	1	—	—	—
—.67	—.75	10) 163.56	5) —	5) —.—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7.62	9.38	4) —.—	11) 2	11) 825 —	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—.22	—.97	1,804.—	7	31,076.—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
—.93	1.09	497.74	5	3,800.—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—.—	—.—	4) —.—	1	1,300.—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—.12	3.77	14) 1,201.94	15) 9	15) 15,480.—	—	—	—	—	—	1	1	3	4
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—.37	72.88	4) —.—	5) —	5) —.—	1	—	—	—	—	—	—	2	1
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—.33	12.93	2) 1,279.48	11	49,666.75	—	—	—	—	—	2	—	1	6
—.—	—.—	—.—	—	—.—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
—.—	—.—	17) 111.97	24	25,950.—	—	—	—	—	—	—	—	1	13
3 38	124.60	18) 279.25	3	18) 2,661.—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
—.86	106.70	2) 906.98	4	15) 9,520.—	—	1	—	—	—	—	—	1	3
—.27	25.68	19) 193.—	6	14,300.—	—	—	—	—	—	—	2	3	—
3.31	16.68	19) 108 57	5) —	5) —.—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—.—	—.—	4) —.—	5) —	5) —.—	1	—	—	—	—	—	—	1	—
1.88	78.30	4) —.—	6	10,300.—	—	—	—	1	—	—	—	—	3
1.58	2.60	4) —.—	5) —	5) —.—	—	—	—	1	—	—	—	—	2
4.75	6.98	353.38	4	1,462.—	—	—	3	1	3	—	2	1	1
—.64	77.40	10) 8,459.14	20) 12	20) 16,975.—	—	1	—	—	1	—	8	3	11
1.22	141.34	21) 5,033 —	22) 16	22) 13,354.75	—	—	—	1	—	—	1	—	12
1.16	81.98	4) —.—	15) 11	15) 5,166.—	—	—	—	—	—	—	2	2	4
—.09	453.52	24,314.85	183	332,294.50	5	3	6	5	12	5	24	27	105
—.09	19.75	2,196.86	17	20,470.—	1	1	—	—	2	—	2	2	6
—.10	453.52	1,529.—	23	20,788.—	—	—	3	—	5	—	6	4	21
—.64	9.38	360.54	24	90,025.—	—	—	—	1	—	2	—	2	7
—.12	3.77	3,503.68	22	51,656.—	—	—	—	—	1	1	1	3	10
—.37	72.88	—.—	—	—.—	1	—	—	—	—	—	—	2	1
—.33	12.93	1,279.48	11	49,666.75	2	—	—	—	—	2	—	1	6
—.86	124.60	1,298.20	31	38,131.—	—	1	—	—	—	—	—	3	18
—.27	25.68	301.57	6	14,300.—	1	—	—	—	—	—	2	4	3
1.58	78.30	353.38	10	11,762.—	—	—	3	3	3	—	2	1	6
—.64	77.40	8,459.14	12	16,975.—	—	1	—	—	1	—	8	3	11
1.16	141.34	5,033.—	27	18,520.75	—	—	—	1	—	—	3	2	16
—.09	453.52	24,314.85	183	332,294.50	5	3	6	5	12	5	24	27	105

Aanmerkingen.

1) Drie perceelen genieten vrijdom v. grondbelasting.
2) Van drie processen-verbaal is het bedrag der schuld niet bekend.
3) Het kantoor te *Breda* heeft het zuiver belastbaar inkomen van het gebouwde en het ongebouwde niet opgegeven.
4) Het bedrag der schuld is niet bekend.
5) Het getal en de schulden op de beslagen goederen ingeschreven, zijn niet vermeld.
6) Eén huis geniet vrijdom van grondbelasting.
7) Eén huis, als voren, tot 1875.
8) Van zeven processen-verbaal is het bedrag der schuld niet bekend.
9) Van vier perceelen geniet het gebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1879 en van drie perceelen tot 1877 en 1879.
10) Van één proces-verbaal is het bedrag der schuld niet bekend.
11) In één proces-verbaal zijn het getal en de schulden op de beslagen goederen ingeschreven, niet vermeld.
12) Van één proces-verbaal heeft het gebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1899, het ongebouwde tot 1885.
13) Drie perceelen hebben gedeeltelijk vrijdom van grondbelasting van het ongebouwde.
14) Van vijf processen-verbaal is het bedrag der schuld niet bekend.
15) In twee processen-verbaal zijn het getal en de schulden op de beslagen goederen ingeschreven, niet vermeld.
16) Het kantoor te *Leeuwarden* heeft het zuiver belastbaar inkomen van het gebouwde en het ongebouwde niet opgegeven.
17) Van twaalf processen-verbaal is het bedrag der schuld niet bekend.
18) Van twee processen-verbaal was het bedrag der schuld, en van één proces-verbaal waren de schulden op de beslagen goederen ingeschreven, niet vermeld.
19) Van twee processen-verbaal is het bedrag der schuld niet bekend.
20) In zeven processen-verbaal zijn het getal en de schulden op de beslagen goederen ingeschreven, niet vermeld.
21) Van negen processen-verbaal is het bedrag der schuld niet bekend.
22) In zes processen-verbaal zijn het getal en de schulden op de beslagen goederen ingeschreven, niet vermeld.

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	OVERSCHRIJVINGEN VAN PROCESSEN-VERBAAL VAN OPENBARE KRACHTENS HET BEDING BEDOELD									
	GETAL OVERSCHRIJV'NGEN.	VERKOCHTE KADASTRALE								
		GETAL GEMEENTEN WAARIN DE PERCEELEN ZIJN GELEGEN.	GETAL PERCEELEN.	GROOTTE VAN AL DE VERKOCHTE PERCEELEN TE ZAMEN. (PER GEMEENTE.)			ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN:		GETAL verkoopingen waarin huizen zijn begrepen.	ZUIVER BAAR DER VER HUI
				HECTAREN.	AREN.	CENTIAREN.	GEBOUWD.	ONGEBOUWD.		MINIMUM.
							f	f		f
's Hertogenbosch	10	9	27	5	63	24	[1]) 256.—	138.76	10	3.—
Eindhoven.....	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—
Breda.........	14	10	39	[2]) 5	39	90	384.—	43.49	[3]) 14	6.—
Arnhem.......	11	7	33	18	07	06	[4]) 1,955.—	111.09	11	15.—
Nijmegen......	2	2	2	—	02	74	95.—	—.47	2	15.—
Zutphen.......	9	7	52	25	42	18	[5]) 525.—	290.09	[6]) 9	5.—
Tiel...........	7	6	29	2	53	33	530.—	70.46	6	25.—
's Gravenhage..	7	1	26	—	23	71	[7]) 920.—	13.03	6	120.—
Leiden........	10	8	[8]) —	1	65	89	[1]) 880.—	61.45	8	40.—
Rotterdam.....	8	4	65	—	63	30	[9]) 1,875.—	38.42	7	27.—
Dordrecht.....	11	7	20	—	60	06	[10]) 566.—	27.37	11	18.—
Gorinchem.....	3	2	8	—	87	87	81.—	11.68	[11]) 2	36.—
Brielle........	2	2	2	—	03	42	132.—	1.34	2	27.—
Amsterdam....	10	3	15	—	68	09	2,277.—	10.96	8	21.—
Alkmaar......	10	8	20	26	11	68	[12]) 670.—	[13]) 14.74	10	30.—
Hoorn........	7	6	62	34	50	21	[1]) 314.—	334.01	6	20.—
Haarlem......	10	6	41	53	19	56	[14]) 1,380.—	[15]) 338.98	8	30.—
Middelburg....	2	2	4	—	04	14	153.—	1.97	2	60.—
Goes..........	13	9	22	—	56	28	775.—	20.96	13	20.—
Zierikzee......	7	6	8	—	16	95	[17]) 295.—	6.79	7	25.—
Utrecht.......	6	6	16	—	38	19	[18]) 926.—	11.22	6	50.—
Amersfoort....	2	2	9	—	24	46	111.—	10.45	2	21.—
Leeuwarden....	12	11	20	3	00	44	[19]) —.—	[19]) —.—	10	—.—
Heerenveen....	6	6	30	13	57	65	375.—	66.88	6	30.—
Sneek.........	3	3	7	—	07	16	455.—	2.25	3	35.—
Zwolle........	12	9	20	1	25	07	890.—	13.22	12	15.—
Deventer......	17	10	73	24	65	93	[20]) 489.—	[20]) 184.25	[11]) 10	3.—
Almelo........	4	4	24	8	43	38	[1]) 109.—	28.85	[11]) 4	9.—
Groningen.....	10	7	30	9	34	67	306.—	86.82	10	6.—
Winschoten....	11	9	18	1	80	29	276.—	51.42	[11]) 11	6.—
Appingadam...	4	3	8	—	24	99	93.—	11.63	4	21.—
Assen.........	6	4	28	13	74	19	236.—	32.78	6	6.—
Maastricht....	6	6	15	—	77	15	475.—	22.99	6	15.—
Roermond.....	6	5	41	12	06	20	24.—	52.98	3	3.—
Totaal.....	258	190	814	265	99	38	18,828.—	2,111.80	235	3.—
PROVINCIËN.										
Noord-Brabant.	24	19	66	11	03	14	640.—	182.25	24	3.—
Gelderland....	29	22	116	46	05	31	3,105.—	472.11	28	5.—
Zuid-Holland..	41	24	121	4	04	25	4,454.—	153.29	36	18.—
Noord-Holland.	37	23	138	114	49	54	4,641.—	698.69	32	20.—
Zeeland.......	22	17	34	—	77	37	1,223.—	29.72	22	20.—
Utrecht.......	8	8	25	—	62	65	1,037.—	21.67	8	21.—
Friesland......	21	20	57	16	65	25	830.—	69.13	19	30.—
Overijssel.....	33	23	117	34	34	38	1,488.—	226.32	26	3.—
Groningen.....	25	19	56	11	39	95	675.—	149.87	25	6.—
Drenthe.......	6	4	28	13	74	19	236.—	32.78	6	6.—
Limburg.......	12	11	56	12	83	35	499.—	75.97	9	3.—
Totaal.....	258	190	814	265	99	38	18,828.—	2,111.80	235	3.—

* Onder die lasten behooren niet de rechten van zegel, registratie en overschrijving, noch het notariëel

VERKOOPINGEN VAN VASTE GOEDEREN IN **1875**.

BIJ ART. 1223 BURGERL. WETB.

PERCEELEN.			Opbrengst v. d. verkoop.		
BELAST- INKOMEN KOCHTE ZEN.	ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN HET ONGEBOUWDE PER VERKOOPING.		PRIJS.	Bedrag der lasten welke voor de toepassing der wet op de registratie bij den koopprijs zijn gevoegd. *	BEDRAG VAN HET OP DE VERKOCHTE GOEDEREN, TEN DAGE VAN DE VERKOOPING INGESCHREVEN KAPITAAL.
MAXIMUM.	MINIMUM.	MAXIMUM.			
f	*f*	*f*	*f*	*f*	*f*
140.—	—.27	78.12	17,896.—	984.—	13,715.17
—.—	—.—	—.—	—.—	—.—	—.—
123.—	—.25	16.21	18,950.—	1,350.—	18,562.50
325.—	—.32	35.96	42,427.—	1,803.—	35,060.—
80.—	—.07	—.40	2,155.—	185.—	1,470.—
180.—	—.49	168.60	24,993.—	737.—	27,067.40
225.—	2.82	18.04	13,696.—	734.—	11,978.—
800.—	—.70	4.41	74,225.—	4,677.76	82,621.89
270.—	—.32	20.62	20,771.—	855.70	14,200.—
900.—	—.66	14.62	85,595.—	4,685.—	106,618.76
225.—	—.11	8.54	28,670.—	1,540.—	27,375.—
45.—	1.29	7.56	3,430.—	330.—	2,125.—
105.—	—.35	—.99	2,160.—	150.—	1,900.—
591.—	—.08	7.91	73,653.—	1,567.—	131,888.—
200.—	—.07	6.41	21,804.—	699.—	26,655.—
120.—	—.45	309.33	45,715.—	2,220.90	—.—
330.—	—.12	322.18	64,587.—	2,996.12	76,925.—
93.—	—.49	1.48	3,072.—	328.—	2,800.—
100.—	—.25	5.63	13,808.—	[16]1,872.—	12,105.—
90.—	—.16	2.25	7,277.—	579.93	8,850.—
480.—	—.39	3.27	42,141.—	1,235.12	26,900.—
90.—	2.45	8.—	4,385.—	243.—	2,510.—
—.—	—.—	—.—	21,856.—	794.—	16,594.90
90.—	—.38	48.78	11,165.—	570.—	17,650.—
380.—	—.61	1.02	9,963.25	374.—	13,020.47
225.—	—.22	4.02	16,876.50	1,501.50	11,030.—
100.—	—.48	34.39	21,831.—	1,399.—	15,600.—
60.—	—.13	16.36	4,759.—	381.—	3,000.—
90.—	—.56	62.71	17,170.—	209.—	9,440.
75.—	—.94	17.69	13,000.—	301.20	7,950.—
30.—	—.93	4.41	6,015.—	195.—	5,900.—
100.—	1.85	14.81	6,357.—	186.—	[21]2,866.—
180.—	—.67	8.43	8,440.—	200.—	8,316.99
15.—	—.51	29.49	4,532.—	91.23	5,860.—
900.—	—.07	322.18	753,374.75	35,974.46	748,555.08
140.—	—.25	78.12	36,846.—	2,334.—	32,277.67
325.—	—.07	168.60	83,271.—	3,459.—	75,575.40
900.—	—.11	20.62	214,851.—	12,238.46	234,840.65
591.—	—.07	322.18	205,759.—	7,483.02	235,468.—
100.—	—.16	5.63	24,157.—	2,779.93	23,755.—
480.—	—.39	8.—	46,526.—	1,478.12	29 410.—
380.—	—.38	48.78	42,984.25	1,738.—	47,265.37
225.—	—.13	34.39	43,466.50	3,281.50	29,630.—
90.—	—.56	62.71	36,185.—	705.20	23,290.—
100.—	1.85	14.81	6,357.—	186.—	2,866.—
180.—	—.51	29.49	12,972.—	291.23	14,176.99
900.—	—.07	322.18	753,374.75	35,974.46	748,555.08

salaris, voor zooveel dit niet is bedongen bij de verkoopwaarden boven het bedrag van het wettig tarief.

Aanmerkingen.

1) Eén huis genoot vrijdom van grondbelasting
2) Eén huis was niet gekadastreerd.
3) Twee verkoopingen hadden plaats na voorafgaande inbeslagneming.
4) Eén huis geniet vrijdom van grondbelasting tot 1877 en één tot 1881.
5) Eén huis, als voren, tot 1877 en één tot 1880.
6) Drie verkoopingen hadden plaats na voorafgaande inbeslagneming.
7) Een perceel geniet vrijdom van grondbelasting tot 1877, drie tot 1880 en negen tot 1881. Van zes perceelen was het belastbaar inkomen van het gebouwde en van het ongebouwde nog niet geschat.
8) Het aantal perceelen is door het kantoor te *Leiden* niet vermeld.
9) Vier en twintig perceelen genieten vrijdom van grondbelast. tot 1880 en acht tot 1881.
10) Eén huis geniet vrijdom van grondbelasting tot 1879 en vijf huizen tot 1881.
11) Eene verkooping had plaats na voorafgaande inbeslagnem.
12) Eén huis geniet vrijdom van grondbelasting tot 1879 en één huis tot 1897.
13) Van acht perceelen geniet het ongebouwde vrijdom als voren, tot 1885.
14) Eén huis, als voren, tot 1878.
15) Van zestien perceelen geniet het ongebouwde vrijdom, als voren, tot 1879 en één perceel tot 1880.
16) Hieronder is begrepen eene som van *f* 1300.— als afkoopsom van op vier perceelen drukkende rente.
17) Drie huizen genoten vrijdom van grondbelasting.
18) Eén huis, als voren, tot 1879 en één huis tot 1881.
19) Het belastbaar inkomen van het gebouwde en het ongebouwde is door het kantoor te *Leeuwarden* niet opgegeven.
20) Van drie perceelen geniet het gebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1891, het ongebouwde gedeeltelijk vrijdom tot 1880.
21) Van twee verkoopingen is het bedrag niet vermeld.

f 35,974.— kosten van bekendmaking en veiling benevens salaris boven het wettig tarief over *f* 753,374.— koopenningen in 255 verkoopingen. Zie de staten **F** over 1873 en 1874.

GERECHTELIJKE ARRONDISSEMENTEN.	OVERSCHRIJVING DER PROCESSEN-VERBAAL VAN INBESLAGNEMING VAN										
	GETAL OVERSCHRIJVINGEN.	IN BESLAG GENOMEN KADASTRALE PERCEELEN.									
		GETAL GEMEENTEN WAARIN DE PERCEELEN ZIJN GELEGEN.	GETAL PERCEELEN.	GROOTTE VAN AL DE PERCEELEN TE ZAMEN. (PER GEMEENTE.)			ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN.		GETAL INBESLAGNEMINGEN WAARIN HUIZEN ZIJN BEGREPEN.	ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN IN BESLAG GENOMEN HUIZEN.	
				HECTAREN.	AREN.	CENTIAREN.	GEBOUWD.	ONGEBOUWD.		MINIMUM.	MAXIMUM.
							f	f		f	f
's Hertogenbosch.	8	7	36	11	77	54	558.—	205.35	8	6.—	348.—
Eindhoven......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Breda...	3	3	8	1	35	02	1) 33 —	50.14	3	3.—	21.—
Arnhem.........	6	4	20	5	75	88	335.—	74.81	6	5.—	150.—
Nijmegen.......	3	2	12	2	35	73	1) 490.—	31.14	3	100.—	390.—
Zutphen	4	2	15	4	68	30	6) 280.—	45 30	2	80.—	200.—
Tiel............	5	5	42	4	57	12	1) 270.—	105.55	1	50.—	220.—
's Gravenhage...	8	8	32	—	37	48	7) 3,331.—	22.58	8	48.—	1,825.—
Leiden..........	2	1	8) —	—	04	66	147.—	1.33	2	60.—	87.—
Rotterdam.......	3	2	6	—	11	11	2,700.—	8.58	2	200.—	2,500.—
Dordrecht.......	4	4	23	6	69	22	9) 195.—	208.15	3	45.—	75.—
Gorinchem......	1	1	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Brielle..........	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Amsterdam	4	3	9	—	51	65	675.—	20.87	2	21.—	411.—
Alkmaar.......	7	7	14	4	14	82	11) 287.—	51.18	6	27.—	90 —
Hoorn..........	3	3	5	—	42	39	1) 117.—	19.64	3	27.—	90.—
Haarlem........	4	4	12	—	97	27	12) 4,575.—	24.26	4	75.—	4,400.—
Middelburg......	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Goes............	2	2	8	1	91	30	310.—	41.36	1	30.—	280.—
Zierikzee........	2	2	4	—	02	52	1) 80.—	1.66	2	—.—	—.—
Utrecht.........	4	3	10	—	10	24	13) 177.—	5·29	4	30.—	111.—
Amersfoort	10	5	30	3	78	25	14) 210.—	53.59	3	6.—	90.—
Leeuwarden.....	18	12	44	31	85	71	16) —.—	16) —.—	13	—.—	—.—
Heerenveen.....	3	2	7	2	46	25	1) 185.—	20.43	2	—.—	—.—
Sneek..........	—	—	—	—	—	—	—.—	—.—	—	—.—	—.—
Zwolle..........	8	6	59	51	08	56	18) 825.—	602 60	6	30.—	225.—
Deventer........	1	1	1	—	—	91	100.—	—.51	1	—.—	— —
Almelo.........	5	5	40	12	39	92	1) 235.—	54.89	5	6.—	180.—
Groningen......	1	1	1	—	03	70	60.—	1.63	1	—.—	—.—
Winschoten.....	4	3	8	—	50	15	147.—	9.42	4	9.—	63.—
Appingadam....	5	4	20	7	11	38	332.—	278.95	5	15.—	221.—
Assen...........	4	4	21	3	44	60	19) 155.—	21.42	4	15.—	140.—
Maastricht......	15	9	46	11	85	95	1,025.—	495.03	5	5.—	450.—
Roermond......	4	13	186	142	56	90	456.—	2,294.39	1	36.—	420.—
Totaal.....	151	123	719	312	94	53	18,290.—	4,750.05	110	3.—	4,400.—
PROVINCIËN.											
Noord-Brabant..	11	10	44	13	12	56	591.—	255 49	11	3.—	348.—
Gelderland......	18	13	89	17	37	03	1,375.—	256.80	12	5.—	390.—
Zuid-Holland....	18	11	61	7	22	47	6,373.—	240.64	15	45.—	2,500.—
Noord-Holland..	18	17	40	6	06	13	5,654.—	115.95	15	21.—	4,400.—
Zeeland.........	4	4	12	1	93	82	390.—	43.02	3	30.—	280.—
Utrecht.........	14	8	40	3	88	49	387.—	58.88	7	6.—	111.—
Friesland.......	21	14	51	34	31	96	185.—	20.43	15	—.—	—.—
Overijssel.......	14	12	100	63	49	39	1,160.—	658.—	12	6.—	225.—
Groningen.......	10	8	29	7	65	23	539.—	290.—	10	9.—	221.—
Drenthe	4	4	21	3	44	60	155.—	21.42	4	15.—	140.—
Limburg........	19	22	232	154	42	85	1,481.—	2,789.42	6	5.—	450.—
Totaal.. ..	151	123	719	312	94	53	18,290.—	4,750.05	110	3.—	4,400.—

NROERENDE GOEDEREN IN 1875.

ZUIVER BELASTBAAR INKOMEN VAN HET ONGEBOUWDE, PER INBESLAGNEMING.		BEDRAG DER SCHULD OF VORDERING, TOT VERHAAL WAARVAN DE INBESLAGLEGGING PLAATS HEEFT.	SCHULDEN, OP DE BESLAGEN GOEDEREN INGESCHREVEN, VOLGENS DEN STAAT BEDOELD BIJ ART. 516 WETB. VAN BURG. REGTSV.		AFLOOP DER BESLAGLEGGING. DOOR GERECHTELIJKEN VERKOOP IN 1875.		DOOR OPENBAREN VERKOOP VOLGENS ART. 1223 B. W.		DOORHALING IN 1875 VAN INBESLAGNEMINGEN. WELKE ZIJN GEVOLGD DOOR VERKOOP.		WELKE *niet* ZIJN GEVOLGD DOOR VERKOOP		NOG OPENSTAANDE BESLAGLEGGINGEN OP HET EINDE VAN 1875.
MINIMUM.	MAXIMUM.		GETAL.	BEDRAG.	v. vorige jaren	in 1875.	v. vorige jaren.	in 1875.	v. vorige jaren.	in 1875.	v. vorige jaren.	in 1875.	
f	*f*	*f*		*f*									
—.23	127.73	22,828.69	7	9,320.—	—	2	—	—	—	—	1	3	5
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.65	32.81	2) 232.54	3	3,750 —	—	—	2	1	2	1	1	1	1
—.13	56.17	3) —.—	6	4) 5,400.—	—	—	—	—	2	1	—	1	4
—.55	26.54	2) 212.—	—	5) —.—	—	—	—	—	—	—	7	—	3
—.70	30.83	3) —.—	14	9,960.—	1	1	3	—	4	1	—	1	2
3.30	30.97	2) 5,646.59	—	5) —.—	—	1	—	1	—	—	3	—	5
—.59	5.63	4) 2,062.58	20	88,500.—	—	—	—	2	—	1	—	1	6
—.64	—.69	3) —.—	—	5) —.—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
— 51	6.71	4) 2,211.93	—	5) —.—	—	—	—	2	—	—	—	—	3
2.97	193.14	2) 2,091.40	9	32,694.—	1	—	—	1	1	1	—	2	1
—.—	—.—	2,153.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—.22	16.94	10)1,750.—	8	37,725.—	—	1	—	1	—	1	1	--	3
—.43	25.41	10)2,610.—	11	17,350.—	—	—	—	—	—	—	1	1	6
—.93	16.05	3,390.86	4	5,100.—	—	1	—	—	—	—	—	—	3
1 21	17.61	2)27,750.—	9	78,310.—	—	2	—	—	—	—	—	1	3
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—.88	40.48	3) —.—	—	5) —.—	—	1	—	—	—	—	—	—	2
—.58	1.08	3) —.—	—	5) —.—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
—.39	2.84	2) 1,826.53	5	6,300.—	—	2	—	2	—	3	—	—	1
—.11	33.89	3) —.—	7	15)10,000.—	—	1	—	1	—	—	—	2	8
—.—	— —	17)5,737.—	—	5) —.—	—	—	—	1	—	—	—	—	18
—.32	19.25	3) —.—	6	9,560.—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
—.—	—.—	—.—	—	—.—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
—.37	223.76	10)3,798.—	—	5) —.—	—	—	—	—	—	—	—	3	5
—.—	—.—	3) —.—	—	5) —.—	—	—	1	—	1	—	—	—	1
—.47	25.02	3) —.—	—	5) —.—	—	1	—	1	—	1	—	1	3
—.—	—.—	3) —.—	2	1,300.—	—	—	—	—	—	—	3	—	1
—.05	5.83	3) —.—	5	10,150.—	—	—	—	1	—	1	—	—	3
1.05	237.76	22,605.42	4	2) 27,600.—	—	1	—	1	—	—	—	3	2
—.15	8.50	1,151.42	2	4) 1,600.—	—	1	—	—	—	—	—	1	3
—.22	213 33	17)2,365.—	4	20) 3,920.—	—	—	—	—	3	1	2	2	12
4.73	2,191.88	3) —.—	15	130,250.—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—.05	2,191.88	110,422.96	141	488,789.—	2	15	6	15	13	12	20	28	111
—.23	127.73	23,061.23	10	13,070.—	—	2	2	1	2	1	2	4	6
—.13	56.17	5,858.59	20	15,360.—	1	2	3	1	6	2	10	2	14
—.51	193.14	8,518.91	29	121,194.—	1	—	—	5	1	2	—	6	10
—.22	25.41	35,500.86	32	138,485.—	—	4	—	1	—	1	2	2	15
—.58	40.48	—.—	—	—.—	—	1	—	—	—	—	—	1	3
—.11	33.89	1,826.53	12	16,300.—	—	3	—	3	—	3	—	2	9
—.32	19.25	5,737.—	6	9,560.—	—	—	—	1	—	—	1	1	20
—.37	223.76	3,798.—	—	—.—	—	1	1	1	1	1	—	4	9
—.05	237.76	22,605.42	11	39,050.—	—	1	—	2	—	1	3	3	6
—.15	8.50	1,151.42	2	1,600.—	—	1	—	—	—	--	—	1	3
—.22	2,191.88	2,365.—	19	134,170.—	--	—	—	—	3	1	2	2	16
—.05	2,191.88	110,422.96	141	488,789.—	2	15	6	15	13	12	20	28	111

Aanmerkingen.

1) Eén huis geniet vrijdom van grondbelasting.
2) In één proces-verbaal is het bedrag der schuld niet vermeld.
3) Het bedrag der schuld is niet vermeld.
4) Van twee processen-verbaal is het bedrag der schulden niet bekend.
5) Het bedrag der schulden is niet vermeld.
6) Van 10 perceelen geniet het gebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1880.
7) Van 9 perceelen geniet het gebouwde vrijdom van grondbelasting en van 9 perceelen tot 1880.
8) Het aantal perceelen is niet vermeld.
9) Van acht perceelen geniet het gebouwde vrijdom van grondbelasting tot 1877.
10) Van drie processen-verbaal is het bedrag der schuld niet bekend.
11) Twee huizen genieten vrijdom van grondbelasting tot 1887, één huis tot 1888; één huis geniet vrijdom van verhooging van grondbelasting tot 1876 en één huis tot 1879.
12) Eén huis geniet vrijdom van grondbelasting tot 1880.
13) Eén huis, als voren, tot 1881.
14) 2 perceelen genieten vrijdom van grondbelasting, 1 perceel tot 1879 en 4 perceelen tot 1884.
15) Van vijf processen-verbaal is het bedrag der schulden niet bekend.
16) Het zuiver belastbaar inkomen van het gebouwde en van het ongebouwde is door het kantoor te *Leeuwarden* niet opgegeven.
17) Van elf processen-verbaal is het bedrag der schuld niet bekend.
18) Twee huizen genieten vrijdom van grondbelasting tot 1881.
19) Twee huizen genieten vrijdom van grondbelasting.
20) Van elf processsn-verbaal is het bedrag der schulden niet vermeld.

NB. Het schijnt dat het cijfer van *f* 667,283.— als bedrag der schuld, waarvoor in 1875 beslaglegging is geschied, vermeld bladz. 92, *Jaarboekje*1877(Mengelwerk) behoort te zijn *f* 488,789.—.

BEKNOPT TIENJARIG OVERZICHT VAN HET GRONDCREDIET IN NEDERLAND OVER DE JAREN 1866 TOT EN MET 1875.

Jaar.	GETAL EN BEDRAG DER HYPOTHECAIRE INSCHRIJVINGEN.									
	GETAL.	BENEDEN DE *f* 10,000.	GETAL.	*f* 10,000 EN MEER.	GETAL.	à 5 pCt. RENTE 'S JAARS.	GETAL.	MEER OF MINDER RENTE DAN 5 pCt. OF ZONDER RENTE.	GETAL.	TOTAAL.
		f		*f*		*f*		*f*		*f*
1866	16,825	26,924,618	841	17,662,413	10,842	22,879,134	6,824	21,707,897	17,666	44,587,031
1867	18,110	28,433,822	785	16,347,059	12,514	27,663,495	6,381	17,117,392	18,895	44,780 887
1868	18 361	29 335,661	924	17,072,247	12,941	27,434,479	6,344	18,973,429	19,285	46,407 908
1869	17,386	29,221,762	1,007	19,176,147	13,345	29,985,999	5,048	18,411,910	18,393	48,397,909
1870	16,392	28,039,209	1,081	22,487,950	12,918	32,396,934	4,555	18,091,016	17,473	50,487,950
									91,712	234,661,685
1871	17,864	29,947,154	1,081	20,219,403	14,199	32,260,562	4,746	17,905,995	18,945	50,166,557
1872	18,409	33,920,090	1,478	26,878,477	14,963	39,826,177	4,924	20,972,390	19,887	60 798,567
1873	19,023	37,996,405	1,726	36,485 356	15,552	46,332,540	5,197	28,149,221	20,749	74,481,761
1874	20,166	40,261,511	1,803	35,736,479	16,522	49,464,040	5,447	26,533,950	21,969	75,997,990
1875	20,694	42,217,248	2,070	52,018,993[1]	16,783	50,722,991	5,981	43,513,250[1]	22,764	94,236,241
									104,314	355,681,116
						Totaal der inschrijvingen		1866—1875	196,026	590 342,801
						Totaal der doorhalingen		1866—1875	160,711	409,874,376
						Meer inschrijvingen			35,315	180,468,425

1) Het bovenstaand overzicht is wellicht wat al te zamengedrongen, om juiste gegeven te trekken uit al de medegedeelde cijfers. De veelvuldige toepassing van de gedane opgaven te maken, is reeds in vorige jaargangen aangegeven, en hangt af van het oogmerk, waarmede die opgaven geraadpleegd worden. Wij moeten hier echter waarschuwen tegen de gevolgtrekking, dat *de leeningen* van boven de *f* 10,000 van 17½ tot 52 millioen, en die niet à 5 pCt. rente van ruim 21½ tot 43½ millioen zouden zijn geklommen. Het blijkt juist uit den staat E over 1875 dat een beduidend cijfer geene geldleeningen, doch eventueele schulden (waarborgen) betreft. Er is als eventueele schuld *f* 16,620,803 ingeschreven, doch niet altemaal als waarborg van *f* 10,000 en meer, of zonder 5 pCt. eventueele rente.

Uit deze laatste cijfers is echter niets anders af te leiden dan dat het totale getal en het totale bedrag der inschrijvingen, sedert den 1 October 1838 genomen, met die hoegrootheden zijn toegenomen, daar toch de doorhalingen slechts voor een minder gedeelte betreffen de inschrijvingen in de genoemde tien jaren genomen. Bovendien is het genoegzaam zeker, dat eene menigte inschrijivngen in de registers blijven openstaan, ofschoon de schuld in werkelijkheid is afgedaan. Zorgeloosheid en onkunde zijn daarvan de oorzaak, die soms later zwaar worden geboet. Ook worde er op gelet, dat niet zelden nieuwe inschrijvingen ontstaan door nieuwe geldleening, omdat de oude (door overlijden des schuldeischers) werd opgevorderd en afgelost. Vele nieuwe inschrijvingen treden alzoo eenvoudig in plaats van de doorgehaalde. Bijaldien de indertijd door de 34 bewaarders gedane opgave van het getal en het bedrag van al de nog openstaande hypothecaire inschrijvingen wordt vermeerderd met die van de latere inschrijvingen en doorhalingen, dan verkrijgt men de navolgende cijfers.

Volgens bladz. 254 van het jaarboekje van 1873 bedroeg de op 31 December 1869 nog openstaande schuld:

	253,759	inschrijvingen ad	*f* 479,652,098.
Voegt men hierbij de meerdere inschrijvingen boven de doorhalingen in 1870 tot en met 1875.....	20,645	// //	// 144,574,841.
Zoo zouden op 31 December 1875 openstaan...	274,404	// //	*f* 624,226,939.

Die cijfers wijken vermoedelijk van de werkelijkheid af, omdat de opgaven der bewaarders niet immer met zorg bewerkt zijn. De meer juiste cijfers voor de totale hypothecaire schuld zullen op 31 December 1880, ten gevolge van de vernieuwingen, kunnen worden gekend, zooals hierboven reeds is herinnerd.

De rentetax voor geldleeningen is doorgaans steeds 5 ten 100, zooals uit het tienjarig overzicht blijkt. In 10 jaren waren er 140,579 inschrijvingen ad *f* 358,966,351 à 5 pCt. rente 's jaars. Wordt gelet op de betrekkelijk weinige verliezen op hypothecaire vorderingen, blijkende uit de Statistiek der inbeslagnemingen en openbare verkoopingen volgens art. 1223 B. W., dan is 5 ten 100 vrij hoog, en door eigenaren van landerijen, die $^2/_3$ der hooge waarde te leen hebben, veelal niet op te brengen. Voor hypothecaire geldleening

op gebouwen is 5 pCt. rente 's jaars beter te betalen, en daarbij schijnt de geldschieter ook meer risico te loopen. De vele leeningen op nieuwe gebouwen in de laatste jaren, hebben het cijfer der 5 pCt. leeningen zeer doen klimmen. In 1866 zijn er 2178 inschrijvingen ad *f* 3,654,052 à 4 pCt. rente genomen en 2467 ad *f* 6,363,853 à $4\frac{1}{2}$ pCt. en in 1875 waren die cijfers 1472 en 2198 ad *f* 3,332,587 4 pCt. en *f* 6,332,717 $4\frac{1}{2}$ pCt., dus minder dan in 1866. De rente is alzoo gestegen in het algemeen. Er wordt te hooge rente bedongen, en de grondeigenaren zouden, door de zekerheid die hun onderpand aanbiedt, *minder rente* behooren te betalen dan andere geldopnemers. Het streven der Hypotheekbanken behoort te zijn, om in die richting werkzaam te wezen ten nutte van het grondcrediet en op den duur zullen zij daarin slagen. De Hypotheekbanken kunnen niet bestaan zonder krachtige medewerking van vele kapitalisten, en behooren door een soliede en waarborg opleverend beheer het algemeen vertrouwen te hebben, om te kunnen bloeien. Zonder betamelijk voordeel aan de geldschieters op te leveren, (wat geschieden kan, indien de mededinging niet al te groot wordt) zijn die inrichtingen niet bestaanbaar, maar met dien eisch laat zich wel vereenigen de eisch der geldopnemers, om tot de laagst mogelijke rente geld te bekomen, wanneer de betaling van rente en kapitaal ten volle is verzekerd, gedurende eene reeks van jaren. De hypotheekbanken hebben, in zóó verre zij de eigenaren van vaste goederen te gemoet komen, zoodra zij geld behoeven, mede een economisch heilzaam karakter, en zij breiden het grondcrediet uit, in zooverre zij streven naar een billijken, betrekkelijk lagen rente standaard voor hypothecaire leeningen.

De verbetering der burgerlijken Wetgeving en in verband daarmede eene Wet op de inrichting en de instandhouding van het kadaster blijven mede noodzakelijk, om het grondcrediet uit te breiden. Vooreerst zal noch voor het een noch voor het ander tijd zijn te vinden. Laten wij inmiddels dankbaar zijn, dat de Wet op de vernieuwing van de inschrijvingen althans ten gevolge zal hebben, dat met den 1 Januari 1881 een tijdvak zal aanbreken, waarin de staten en getuigschriften van de hypotheekbewaarders wederom de vereischte zekerheid zullen opleveren, en alle vereischte verklaringen met spoed zijn te bekomen, zonder belemmerend voorbehoud. Wel zullen na verloop van 10 à 15 jaren de vernommeringen en veranderingen weder in die mate zijn toegenomen, dat alsdan alleen eene tweede vernieuwing belemmeringen zal kunnen

voorkomen, doch de wetgever moge voor het einde van 10 à 15 jaren het zijne hebben verricht.

Het meest in het oog springende feit uit het vorenstaand tienjarig overzicht is van gunstigen aard, namelijk, dat ondanks hooge renten en belemmering door gebrekkige wetgeving, het bedrag der jaarlijksche hypothecaire inschrijvingen van 1866 tot 1875 is geklommen van 44½ tot 94¾ millioen gulden, welke vermeerdering verband houdt met vermeerderde bedrijvigheid en ondernemingen, in tijden van vrede en welvaart licht op te merken. Wordt jaarlijks meer schuld gemaakt, het was niet een gevolg van algemeene verarming der eigenaren, maar integendeel een blijk van verhoogd bedrijfkapitaal, van meerdere of betere productie.

MR. PH. J. BACHIENE.

Den Haag, 18 Maart 1879.

EEN CORRECTIE VAN DE FORMULES VAN D^R^. HEYM EN D^R^. WIEGAND, TER BEPALING VAN DE INVALIDITEITS-KANSEN.

Volgens een der grondstellingen van de Waarschijnlijkheidsrekening, is de kans, dat twee *van elkander onafhankelijke* gebeurtenissen gelijktijdig, of in een bepaalde volgorde zullen plaats hebben, gelijk aan het produkt van de kansen voor het plaats hebben van elk dier gebeurtenissen afzonderlijk.

Zich steunende op deze waarheid, hebben Dr. HEYM en Dr. WIEGAND in hun geschriften over Invaliden-pensioenen geredeneerd als volgt:

Is S_x de waarschijnlijkheid, dat een x-jarig persoon in den loop des jaars zal sterven, en I_x de kans, dat hij in den loop van het jaar invalide zal worden, dan is de kans, dat hij vóór het einde des jaars *invalide* zal worden EN zal *sterven* gelijk aan het produkt $I_x \times S_x$.

Deze gevolgtrekking nu der beide genoemde, en op het gebied der Levensverzekering-wetenschap zoo verdienstelijke wiskundigen, is *onjuist.* Immers, aan de voorwaarde, die in de aangehaalde stelling begrepen is, wordt in het gegeven geval niet voldaan. Want hoewel men in den loop des jaars eerst invalide kan worden en dàn kan sterven, is het omgekeerde, nl. eerst te sterven en dàn invalide te worden, onmogelijk. De twee gebeurtenissen: het invalide-worden en het overlijden zijn dus niet geheel onafhankelijk van elkaar; de bedoelde stelling is bijgevolg hier niet van toepassing.

Met het oog op deze laatste omstandigheid, heb ik beproefd, andere formules op te sporen, dan door HEYM en WIEGAND voor de verschillende waarschijnlijkheden, die bij het vraagstuk der Invaliditeit voorkomen, gegeven zijn. Daarbij heb ik mij bediend, om redenen, die uit het volgende van zelf zullen blijken, van de in mijn Sterftetafel ter berekening van de levenswaarschijnlijkheid gegeven formule (IV). Ik heb deze gebruikt, en niet formule (I), ten einde niet al te samengestelde, en in de praktijk moeilijk toe te passen formules te verkrijgen. Ook geeft formule (IV) juist voor de ouderdommen, die bij het berekenen der Invaliditeits-kansen in aanmerking komen, nl. de ouderdommen 20 tot 75 of tot 80, uit-

komsten, die voor de praktische toepassing als voldoende kunnen worden beschouwd [1]).

Is dus q_x de waarschijnlijkheid, dat een x-jarig persoon in den loop des jaars zal sterven, dan is volgens de bedoelde formule

$$q_x = \frac{c_x}{l_x + \frac{a_x - b_x}{2}} = \frac{2\,c_x}{2\,l_x + a_x - b_x}.$$

Is verder p_x de waarschijnlijkheid, dat een x-jarig persoon aan het einde des jaars nog in leven zal zijn, dan is

$$p_x = 1 - q_x, \text{ en dus}$$

$$p_x = 1 - \frac{2\,c_x}{2\,l_x + a_x - b_x} = \frac{2\,l_x + a_x - b_x - 2\,c_x}{2\,l_x + a_x - b_x}. \quad (\alpha)$$

Deze uitdrukking heeft betrekking op een bepaalde groep van nauwkeurig waarneembare personen van den x-jarigen ouderdom. l_x is het aantal, dat bij het begin der waarneming aanwezig is; a_x het aantal, hetwelk in den loop des jaars aan l_x wordt toegevoegd; b_x dat der personen, die de groep om de een of andere reden verlaten, en c_x het aantal der overleden personen. Aan het *einde* des jaars zal dus de groep nog bestaan uit

$$l_{x+1} = l_x + a_x - b_x - c_x \text{ personen.}$$

Het is nu voor mijn doel noodig, in de eerste plaats c_x uit de bedoelde uitdrukking te verwijderen. Hiertoe breng ik de waarde, die uit de laatste vergelijking volgt, nl.

$$c_x = l_x - l_{x+1} + a_x - b_x$$

in haar over, waardoor ik verkrijg

$$p_x = \frac{2\,l_x + a_x - b_x - 2(l_x - l_{x+1} + a_x - b_x)}{2\,l_x + a_x - b_x} = \frac{2\,l_{x+1} - a_x + b_x}{2\,l_x + a_x - b_x}, \quad (\beta)$$

[1]) De formule (IV) van mijn Sterftetafel is ook te vinden op blz. 151 van het IIIe deel van het Nieuw Archief voor Wiskunde, en is dáár aangewezen als formule (III).

Haar juistheid blijkt verder daaruit, dat tusschen de volgens haar en volgens de formule (I) berekende sterftewaarschijnlijkheden een verschil bestaat van hoogstens ± 0,00003.

of

$$p_x\ (2\,l_x + a_x - b_x) + a_x - b_x = 2\,l_{x+1};$$

waaruit

$$l_{x+1} = \frac{p_x\ (2\,l_x + a_x - b_x) + a_x - b_x}{2}\ .\ (\gamma)$$

In de tweede plaats onderstel ik, dat bij het oorspronkelijk aantal van l_x personen geen nieuwe bijkomen, dat alzoo $a_x = 0$ is. Hierdoor verkrijg ik een groep, die wel door de uittreding van b_x personen, en door het overlijden van c_x personen vermindert, maar die voor het overige geen verandering ondergaat. De laatste uitdrukking wordt dus:

$$\begin{aligned} l_{x+1} &= \frac{p_x\ (2\,l_x - b_x) - b_x}{2} \\ &= p_x \left(l_x - \frac{b_x}{2}\right) - \frac{b_x}{2} \\ &= p_x \left(l_x - \frac{b_x}{2}\right) - \frac{b_x}{2} \cdot \frac{p_x}{p_x} \\ &= p_x \left[l_x - b_x \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2\,p_x}\right)\right] \\ &= p_x \left[l_x - b_x \left(\frac{1 + p_x}{2\,p_x}\right)\right]\ .\ (\delta) \end{aligned}$$

Eindelijk, in de derde en laatste plaats, neem ik aan, dat de b_x personen, die de groep in den loop des jaars verlaten, dit niet doen om willekeurige redenen, maar dat zij daartoe door ongeschiktheid tot den arbeid genoodzaakt worden; m. a. w.: ik onderstel, dat b_x het aantal personen voorstelt, dat in den loop van het jaar van de l_x personen *invalide* geworden is.

Deel ik nu beide leden der vergelijking (δ) door l_x, dan is

$$\begin{aligned} \frac{l_{x+1}}{l_x} &= \frac{p_x\ l_x}{l_x} - \frac{b_x\ p_x}{l_x}\left(\frac{1 + p_x}{2\,p_x}\right) \\ &= p_x - \frac{b_x}{l_x}\left(\frac{1 + p_x}{2}\right). \end{aligned}$$

Maar b_x volgens de onderstelling het aantal personen zijnde, dat in den loop des jaars invalide geworden is, zoo hebben wij blijkbaar in $\frac{b_x}{l_x}$ de waarschijnlijkheid, dat een x-jarig persoon in den loop van het jaar *invalide* zal worden. Deze waarschijnlijkheid zal ik voorstellen door i_x.

Wat verder de breuk $\frac{l_{x+1}}{l_x}$ betreft, daar l_{x+1} het aantal personen is, dat aan het einde des jaars nog tot de groep behoort, waarvan wij uitgingen, en bijgevolg al deze personen *niet-invalide* zijn, zoo stelt zij blijkbaar de waarschijnlijkheid voor den x-jarigen persoon voor, om niet alleen aan het einde des jaars nog te *leven*, maar ook, om tevens *niet-invalide* te zijn. Deze waarschijnlijkheid door p'_x aanduidende, hebben wij alzoo

$$p'_x = p_x - \frac{(1 + p_x)\, i_x}{2}\,. \quad \text{(I)}$$

Daar $l_{x+1} = l_x - b_x - c_x$, en de formule, waarvan ik ben uitgegaan, op de onderstelling berust, dat b_x zich gelijkelijk over het jaar verdeelt, zoo is blijkbaar

$$c_x = (l_x - {}^1/_2\, b_x)\,(1 - p_x).$$

Hieruit volgt

$$\begin{aligned} l_{x+1} &= l_x - b_x - (l_x - {}^1/_2\, b_x)\,(1 - p_x) \\ &= l_x - b_x - (l_x - {}^1/_2\, b_x - l_x\, p_x + {}^1/_2\, b_x\, p_x) \\ &= - {}^1/_2\, b_x + l_x\, p_x - {}^1/_2\, b_x\, p_x \\ &= - {}^1/_2\, b_x\,(1 + p_x) + l_x\, p_x; \end{aligned}$$

bijgevolg

$${}^1/_2\, b_x\,(1 + p_x) = l_x\, p_x - l_{x+1}.$$

Het tweede lid dezer vergelijking wijst nu aan hoeveel personen er van de l_x personen aan het einde van het jaar nog in leven moeten zijn, *minus* het aantal personen, waaruit de groep op dat tijdstip nog bestaat, dat is, minus de niet-invalide personen. Wij hebben dus in het verschil, dat ik door b'_x zal voorstellen, het aantal personen, dat van de b_x invalide personen aan het einde des jaars nog in leven is. Deelen wij beide leden der vergelijking

$$b'_x = {}^1/_2\, b_x\,(1 + p_x)$$

door l_x, dan is

$$\frac{b'_x}{l_x} = \frac{b_x}{l_x}\left(\frac{1 + p_x}{2}\right);$$

of de breuk $\frac{b'_x}{l_x}$ door i'_x aanduidende,

$$i'_x = \frac{(1 + p_x)\, i_x}{2}\,. \quad \text{(II)}$$

i'_x is nu blijkbaar de waarschijnlijkheid voor den x-jarigen persoon, om in den loop des jaars *invalide* te worden EN aan het einde des jaars nog in *leven* te zijn.

Uit formule (I) volgt

$$\frac{(1 + p_x)\, i_x}{2} = p_x - p'_x$$

en dus $$i'_x = p_x - p'_x. \quad (\text{II}^a)$$

De laatstgenoemde waarschijnlijkheid is dus ook gelijk aan de waarschijnlijkheid van aan het einde des jaars in het algemeen nog te leven, verminderd met die van aan het einde van het jaar nog in leven, en tevens niet-invalide te zijn.

Deze zelfde formule (II^a) verkrijgt men ook onmiddellijk uit de vergelijking

$$\tfrac{1}{2}\, b_x\, (1 + p_x) = l_x\, p_x - l_{x+1},$$

en wel door l_x op beide leden te deelen.

Het aantal van de in den loop des jaars gestorven invaliden zal nu blijkbaar gelijk zijn aan

$$b_x - b'_x,$$

waaruit volgt, als wij dit aantal door b''_x voorstellen,

$$\begin{aligned} b''_x &= b_x - \tfrac{1}{2}\, b_x\, (1 + p_x) \\ &= \tfrac{1}{2}\, b_x - \tfrac{1}{2}\, b_x\, p_x \\ &= b_x\, \frac{(1 - p_x)}{2}. \end{aligned}$$

Deelen wij aan beide zijden door l_x, dan is

$$\frac{b''_x}{l_x} = \frac{(1 - p_x)\, i_x}{2},$$

of, de breuk $\frac{b''_x}{l_x}$ door i''_x voorstellende,

$$i''_x = \frac{(1 - p_x)\, i_x}{2}. \quad (\text{III})$$

De breuk $\frac{(1 - p_x)\, i_x}{2}$ geeft dus voor den x-jarigen persoon de waarschijnlijkheid aan van in den loop des jaars *invalide* te worden EN te *sterven*. Zij bedraagt bij mij slechts de *helft* van die van WIEGAND en HEYM.

Uit formule (I) volgt

$$p'_x - p_x = -\frac{(1 + p_x)\, i_x}{2},$$

of $$2\, p'_x - 2\, p_x = - i - p_x\, i_x.$$

Tellen wij aan beide zijden $2\, i_x$ op, dan is

$$2\, p'_x - 2\, p_x + 2\, i_x = i - p_x\, i_x,$$

en dus $$p'_x - p_x + i_x = \frac{(1 - p_x)\, i_x}{2} = i''_x. \quad (\text{III}^a)$$

Voor het aantal dooden hebben wij

$$\begin{aligned} c_x &= l_x - l_{x+1} - b_x \\ &= l_x - p_x \left(l_x - \frac{b_x\,(1+p_x)}{2\,p_x}\right) - b_x \\ &= l_x - p_x\,l_x + \frac{b_x\,(1+p_x) - 2\,b_x}{2} \\ &= l_x\,(1-p_x) + \frac{b_x\,p_x - b_x}{2} \\ &= l_x\,(1-p_x) - \frac{(1-p_x)\,b_x}{2}\,. \end{aligned}$$

Deelen wij beide leden dezer vergelijking door l_x, en stellen wij de breuk $\frac{c_x}{l_x}$ voor door c'_x, dan verkrijgen wij

$$c'_x = 1 - p_x - \frac{(1-p_x)\,i_x}{2},$$

of

$$c'_x = (1-p_x)\left(1 - \frac{i_x}{2}\right), \qquad \text{(IV)}$$

dat is de waarschijnlijkheid voor den x-jarigen persoon, om als deel van de groep, en dus als *niet-invalide* te sterven, m. a. w. de kans van te *sterven* EN *niet-invalide* te zijn.

Uit de vergelijking

$$c'_x = 1 - p_x - \frac{(1-p_x)\,i_x}{2}$$

volgt

$$\begin{aligned} c'_x &= 1 - p_x + \frac{p_x\,i_x - i_x}{2} \\ &= 1 - p_x + \frac{p_x\,i_x - 2\,i_x + i_x}{2} \\ &= 1 - p_x + \frac{(1+p_x)\,i_x}{2} - i_x \\ &= 1 - \left(p_x - \frac{(1+p_x)\,i_x}{2}\right) - i_x \\ &= 1 - p'_x - i_x. \qquad \text{(IV}^a\text{)} \end{aligned}$$

Het vraagstuk der Invaliditeit geeft dus, als de levens- en invaliditeits-kansen, p_x en i_x gegeven zijn, aanleiding tot de berekening van *vier* verschillende waarschijnlijkheden, die door de formules (I) — (IV) volkomen zijn bepaald.

Tellen wij bij p'_x de in formules (II^a), (III^a) en (IV^a) gegeven waarden op, dan is

$$\begin{aligned} & p'_x + (p_x - p'_x) + (p'_x - p_x + i_x) + (1 - p'_x - i_x) \\ & = (2\,p'_x - 2\,p'_x) + (p_x - p_x) + (i_x - i_x) + 1 = 1. \end{aligned}$$

Trekt men de hierboven gevonden formules (I) — (IV) van de overeenkomstige van HEYM af, dan vindt men als standvastig verschil

$$\frac{(1 - p_x)\, i_x}{2},$$

dat *positief* is ten aanzien van de formules (I) en (III), en *negatief* ten opzichte van de formules (II) en (IV), en dat volgens de afleiding van HEYM slechts de halve —, volgens de mijne daarentegen, de geheele waarschijnlijkheid van in den loop des jaars invalide te worden en te sterven voorstelt. Wij hebben dus in dit verschil tevens de correctie, waardoor de volgens de formules van HEYM berekende waarschijnlijkheden op gemakkelijke wijze kunnen verbeterd worden.

Neemt men dus aan dat de formule

$$q_x = \frac{c_x}{l_x + \dfrac{a_x - b_x}{2}}$$

voldoende uitkomsten geeft (en dat doet HEYM-zelf), dan geloof ik, dat in het bovenstaande, waarin ik alleen van de eenvoudigste stelling der Waarschijnlijkheids-rekening gebruik gemaakt — en die, waarvan HEYM en WIEGAND uitgingen, geheel vermeden heb, de juiste afleiding der formules voor de berekening der vier waarschijnlijkheden, die bij het vraagstuk der Invaliditeit voorkomen, gegeven is.

Ik besluit met nog op te merken, dat als men aanneemt, dat de vergelijking (δ) betrekking heeft op een groep van *ongehuwde* vrouwen, en b_x het aantal is van haar, die de groep verlaten, omdat zij in het huwelijk treden, men alleen in de voorgaande afleiding de onderstelling *invalide te worden* door *te huwen*, en i_x door eenig ander teeken, bijv. h_x behoeft te vervangen, om de vier formules (I) — (IV) tevens te kunnen doen dienen ter berekening van de tegenwoordige waarde van een Uitkeering bij het aangaan van een Huwelijk, of van die van een Rente gedurende het ongehuwde leven, wanneer de kans van aan het einde des jaars te leven, en die van in den loop des jaars te huwen gegeven zijn.

Rotterdam, December 1878.

DAVID J. A. SAMOT, *F. I. A.*

MACASSAR ALS VRIJHAVEN IN GEVAAR.

Werkelijk verbaasd, zoo schrijft de Kamer van Koophandel te Batavia den 17den October 1878 aan den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, heeft haar de mededeeling van de Kamer te Macassar, dat de Gouverneur van Celebes in vollen ernst de vraag geopperd heeft, of 't niet mogelijk ja zelfs wenschelijk zou zijn het voorrecht van Vrijhaven weder aan die plaats te ontnemen en haar, even als vóór 1847, onder het juk van in- en uitvoervrachten te brengen. Terecht meent de Kamer, dat 't toch waarlijk niet meer noodig zal zijn de zonderlinge bewering te weêrleggen van den heer E. DE WAAL in 1864, in de zoo opgevijzelde phrase geuit, „dat de besprenkeling van het bonte kleed der Indische tarieven „met ettelijke vrijhavens" eene onverstandige en onstaatkundige daad geweest was, waarop hoe eer hoe beter behoorde teruggekomen te worden door vast te houden aan het beginsel, dat voortaan slechts één tarief voor geheel Ned. Indië gelden zou. Immers de gelukkige uitkomsten van de verklaring van Macassar tot Vrijhaven, heeft het onjuiste dier onderstelling voldingend bewezen. Die plaats geniet geen vertier door de producten welke een daarachter gelegen binnenland er van ontbiedt en heenzendt, maar alleen van den doorvoerhandel, welke de gunstige ligging en het geheel onbelemmerd douaneverkeer, er naar toe lokt. Wat de ordonnantie van 6 September 1876 wenschte, een middenpunt van onderling verkeer in onze O. I. bezittingen te openen, alwaar alle goederen onder alle vlaggen en zonder betaling van eenige rechten of tollen vrijelijk zouden kunnen worden in- en uitgevoerd, dat is volkomen bereikt door Macassar tot Vrijhaven te verheffen. Beter dan tal van beweringen en verzekeringen kunnen de volgende cijfers dat getuigen van het verkeer gedurende de jaren vóór en ná die vrijverklaring. Men oordeele:

MACASSAR.

	INVOER.		UITVOER.		TE ZAMEN.
1832......*f*	1,025,828	*f*	669,667	*f*	1,695,495
1833......〃	975,011	〃	684,047	〃	1,659,058
1834......〃	1,336,431	〃	950,166	〃	2,286,597
1835......〃	904,564	〃	737,442	〃	1,642,006
1836......〃	1,119,056	〃	835,137	〃	1,954,193
1837......〃	932,022	〃	766,265	〃	1,698,287
1838......〃	1,176,611	〃	773,817	〃	1,950,428
1839......〃	893,689	〃	808,985	〃	1,702,674
1840......〃	638,771	〃	835,137	〃	1,473,908
1841......〃	1,418,358	〃	1,047,101	〃	2,465,459
1842......〃	942,443	〃	758,390	〃	1,700,833
1843......〃	1,038,718	〃	620,884	〃	1,659,602
1844......〃	965,944	〃	704,404	〃	1,670,348
1845......〃	1,001,941	〃	667,443	〃	1,669,384
1846......〃	892,188	〃	625,308	〃	1,517,496
gemiddeld					
1832/1846.*f*	1,017,438	*f*	765,613	*f*	1,783,051

Op 1°. Januari 1847 wordt Macassar een vrijhaven en onmiddellijk rijken de cijfers der handelsbeweging:

	INVOER.		UITVOER.		TE ZAMEN.
1847......*f*	2,460,448	*f*	1,801,463	*f*	4,261,911
1848......〃	2,785,537	〃	1,919,754	〃	4,705,291
1849......〃	3,510,139	〃	2,994,983	〃	6,505,122
1850......〃	3,558,896	〃	2,466,303	〃	6,025,199
1851......〃	4,133,663	〃	3,759,104	〃	7,892.767
1852......〃	5,529,707	〃	3,645,159	〃	9,174,866
1853......〃	3,748,864	〃	4,061,655	〃	7,810,519
1854......〃	3,676,094	〃	3,276,725	〃	6,952,819
1855......〃	3,679,204	〃	2,522,557	〃	6,201,761
1856......〃	4,233,233	〃	3,949,836	〃	8,183,069
gemiddeld					
1847/56...*f*	3,731,578	*f*	3,039,754	*f*	6,771,332
1857......*f*	4,162,905	*f*	4,203,732	*f*	8,366,657
1858......〃	4,702,052	〃	4,253,100	〃	8,955,152
1859......〃	5,921.036	〃	5,792,041	〃	11,713,077
1860......〃	8,437,993	〃	5,496,758	〃	13,934,751

	INVOER.	UITVOER.	TE ZAMEN.
1861......	*f* 7,197,183	*f* 6,039,905	*f* 13,237,088
1862......	" 6,110,632	" 5,346,210	" 11,456,842
1863......	" 5,509,659	" 4,751,794	" 10,261,453
1864......	" 6,666,050	" 5,793,389	" 12,459,439
1865......	" 7,126,458	" 6,482,518	" 13,608,976
1866......	" 7,701,787	" 7,048,069	" 14,749,856
gemiddeld 1857/66...	*f* 6,353,575	*f* 5,520,754	*f* 11,874,329
1867......	*f* 10,479,758	*f* 7,900,607	*f* 18,380,365
1868......	" 8,133,805	" 6,483,367	" 14,617,172
1869......	" 7,341,983	" 6,881,606	" 14,223,589
1870......	" 7,972,185	" 7,696,456	" 15,668,641
1871......	" 11,016,530	" 9,227,512	" 20,244,042
1872......	" 8,610,821	" 9,411,709	" 18,022,530
1873......	" 10,334,672	" 11,178,215	" 21,512,887
gemiddeld 1867/73...	*f* 9,127,108	*f* 8,397,067	*f* 17,524,175

Sedert 1874 is de inrichting der handelsstatistiek van Ned. Indië veranderd, zoodat niet langer is te splitsen welke de commerciële beweging geweest is van Java en Madura en die van elke buitenbezitting. Ongelukkig is daardoor de vergelijking met de vroegere handelsstatistiek, die met 1826 begint, onmogelijk geworden. Maar reeds de medegedeelde cijfers zijn voldoende, om het uitnemende der resultaten van de vrijverklaring van Macassar van alle douanebelemmeringen, te bewijzen.

De handelsbeweging van Java en Madura vermeerderde van 1840 van *f* 103,104,000, in 30 jaren en dus in 1870, tot *f* 181,242,000, en nam alzoo toe 15 pCt., tegen die van Macassar 1000 pCt. in een zelfde tijdsverloop!

En noemt men de vergelijking met Java en Madura, waar de handel vrij stationair bleef, onbillijk, dan levere Singapore de cijfers daartoe, alwaar de toeneming, *percentsgewijze* [1]), lang zoo groot niet was als in Macassar, hoewel de totaal-omzet er bijna tienmaal meer bedraagt:

---

1) Is dat een juiste maatstaf?

SINGAPORE.

	INVOER.	UITVOER.	TE ZAMEN.
1845......£	2,616,000	£ 2,116,000	£ 4,742,000
1846......〃	2,670,000	〃 2,200,000	〃 4,890,000
1874......£	8,072,000	£ 6,346,000	£ 14,418,000
1875......〃	7,734,000	〃 6,756,000	〃 14,490;000

Onverantwoordelijk zou men 't mogen heeten eene zoo bloeiende plaats eensklaps ten ondergang te brengen, door haar die vrijheid te ontnemen waardoor zij, onmiddellijk na het erlangen daarvan, zoo krachtig ontwikkeld is. Moge de Regeering dat nog in tijds inzien en Macassar blijven de steeds toenemende Vrijhaven, dat is de ernstige bede van de Kamer van Koophandel van Macassar niet alleen maar ook van Batavia, van welker strekking en motieven wij hier in korte trekkenverslag geven.

De statistieke cijfers der handelsbeweging van Macassar zullen voorzeker menigeen belang inboezemen en welsprekend aantoonen hoe reusachtig de handel zich ontwikkelt, zoodra ze vrij is van alle douanebelemmeringen.

P. N. M.

DE RIJNSCHEEPVAART IN 1876, 1877 EN 1878.

De in dit opstel genoemde tonnen zijn van 1000 kilogr., de centenaars van 50 kilogr.

In de latere jaren is het oordeel van zeer velen over het belang der waterwegen merkelijk gewijzigd. Het geloof aan den ijzeren weg als eenig middel van het continentale goederentransport der toekomst is geschokt, en, bij eene billijke erkenning der overgroote voordeelen, die hij blijft aanbrengen, is er plaats gevonden voor eene rechtmatige waardeering van het vervoer te water. Op de bevaarbaarmaking der rivieren en het graven van kanalen is thans in den vreemde, en met name in Duitschland, Frankrijk en België, meer het oog gericht dan op de uitbreiding van het spoorwegnet, en van het eerste wordt terecht voor de algemeene ontwikkeling van handel, nijverheid en landbouw (in dit laatste geval voor de vruchtbaarmaking van vele thans schier doode kapitalen) het grootste nut verwacht.

Ook in Nederland is het vraagstuk aan de orde, en in verschillende richtingen onderzocht en besproken, ten gevolge van de breed opgevatte en flink toegelichte wetsvoordracht tot aanleg en verbetering van eenige werken ten behoeve der binnenlandsche scheepvaart van 6 Maart 1878. — En wanneer uit de onderlinge vergelijking der vóór en tégen aangevoerde staat- en staathuishoudkundige argumenten een besluit had mogen getrokken zijn, ware de hoop zeker gewettigd geweest, dat weldra het binnenverkeer grootelijks zou worden verbeterd, en de hoofdstad in het bezit zou komen van een werkelijk goeden waterweg naar Rijn en Waal, tot groot voordeel van het geheele Rijk. Maar de argumenten zijn onder de vrees voor geldelijke bezwaren en plaatselijke achteruitzetting te licht bevonden in 's lands vergadering, en ten gevolge der daarop gevolgde terugtrekking van het wetsontwerp, moet de treurige toestand, waarin Amsterdam verkeert ten opzichte van zijne mededinging met de andere havens van West-Europa voorloopig blijven bestaan.

Toch zal weder blijken uit het volgende verslag over de Rijn-

scheepvaart in de laatste jaren, welke groote rol de Rijn nog altijd vervult in het Europeesche goederenverkeer en van welk belang het voor Nederland is om, met gebruikmaking van dien stroom, dat verkeer zoo veel mogelijk over zijne havens te leiden. Verder zal uit de onpartijdig medegedeelde en uit de beste bronnen geputte cijfers volgen, dat, niettegenstaande den algemeen gedrukten toestand van handel en nijverheid, de scheepvaart op den Rijn is blijven toenemen, maar dat Amsterdam daarin slechts voor een gering bedrag heeft gedeeld. En dan licht het besluit voor de hand, dat de Rijnscheepvaart in eene hoogst belangrijke behoefte heeft voorzien, dat de hoofdstad door hare afgezonderde ligging belet wordt daarvan naar behooren gebruik te maken, en dat daardoor een groot voordeel, dat zij anders uit hare goede zeehaven zou kunnen trekken, voor haar verloren gaat.

Was de gebrekkige verbinding met den Rijn in vroegere jaren en eeuwen geen beletsel voor haren bloei als handelstad, thans stelt het nieuwe internationale verkeer hoogere eischen. De voordeelen, die zij vroeger in vele opzichten boven andere steden in haren handel met Duitschland genoot, zijn geheel vervallen, en thans zijn al de havens van Noord-West-Europa, en ook velen aan de Middellandsche Zee, met haar in mededinging gekomen. De Amerikaansche katoen, koffie, tabak en petroleum vinden het meest hun weg naar Midden-Europa over Antwerpen, Bremen, Hamburg, Rotterdam; en de koffie, katoen en rijst uit Zuid-Azië beginnen ten gevolge der doorgraving van de landengte van Suez, hun weg over Triëst, Venetië en Genua derwaarts te nemen. Zal Amsterdam nog houden wat het heeft, dan moet het door een goeden waterweg de concurrentie met al die havens kunnen volhouden.

De tegenwoordige handelspolitiek van het Duitsche Rijk maakt het belang der Rijnscheepvaart voor Nederland dubbel groot. Wanneer de voornaamste spoorweglijnen in Duitschland in handen der Rijksregeering zullen zijn overgegaan, kan deze de reglementen en tarieven gemakkelijk zoo inrichten, dat het spoorwegvervoer naar Midden-Europa uit de Nederlandsche havensteden bezwaarlijk met dat uit de Noordduitsche zeehavens zal kunnen concurreeren. Maar de vaart op den Rijn moet vrij en gelijk blijven voor allen; daarop kan geen surtaxe de pavillon worden ingevoerd en een verhoogd spoorwegtarief moet het gevolg hebben de goederen nog meer dan thans op dien stroom te brengen.

§ 1. De Rijnscheepvaart van Nederland.

In mijn laatste verslag wees ik er op, hoe in 1875 de Nederlandsche Rijnscheepvaart gedrukt ging onder de reactie, welke de oeconomisehe toestand in Duitschland heeft ondergaan na de kunstmatige opwinding en inspanning, die het gevolg van den oorlog waren geweest. Tot heden is daarin slechts weinig verbeterd en blijven handel en nijverheid kwijnen. Het aanbod bleef nog veelal de vraag overtreffen, de productie was grooter dan het verbruik, en de kosten daarvan konden niet worden verminderd wegens de hoogere eischen van den werkman. De speculatie vertoonde zich nog weinig op de markt, wegens gebrek aan vertrouwen op de toekomst, en de inkoop beperkte zich tot wat noodig was om in de onmiddelijke behoefte te voorzien. De Duitsche commissiehandel, vroeger in Nederland op zoo grooten schaal gedreven, begon te gelijken op eene grossierderij en door de toenadering van den detaillant in Duitschland tot den Nederlandschen importeur, werd de commissionnair, met zijn eigen kapitaal, crediet en kennis, minder noodzakelijk en vervangen door den agent, somtijds ook, helaas, door den makelaar, tot niet gering nadeel van den handel in onze zeehavens.

Maar waren de winsten van den koopman gering, het vervoer van grondstoffen en producten bleef groot, wegens de steeds toenemende eischen der moderne maatschappij, al bleef ook de vraag meestal beneden het aanbod. Ten gevolge van dat belangrijke goederentransport heeft de Nederlandsche Rijnvaart zich geheel hersteld van den achteruitgang, die daarin sedert 1872 was op te merken. Er werden op den Rijn voorbij Lobith vervoerd [1]).

	Opwaarts.		Afwaarts.		TE ZAMEN.	
1872	848,797	tonn.	1,649,224	tonn.	2,498,021	tonn.
1873	844,191	"	1,583,081	"	2,427,272	"
1874	712,906	"	1,395,080	"	2,107,986	"
1875	674,072	"	1,587,425	"	2,261,497	"
1876	892,292	"	1,951,158	"	2,843,450	"
1877	1,018,449	"	1,960,959	"	2,979,408	"
1878	1,309,805	"	2,017,742	"	3,327,547	"

---

1) De meeste opgegeven cijfers zijn geput uit het jaarlijks uitkomende *Statistischer Jahres-Bericht der Central-Commission für die Rhein-Schiffahrt*, uit de tabellen jaarlijks door de Nederlandsche Regeering in de *Staats-Courant* geplaatst en later in genoemd verslag der centrale commissie opgenomen, uit de Rijks-statistiek van in-, uit- en doorvoer en uit de Verslagen der Amsterdamsche commissie voor de Rijnvaart. Het Jahres-Bericht der Central-Commission en de Rijks-statistiek over 1878 zijn nog niet verschenen, weshalve de door mij voor dat jaar opgegeven cijfers minder volledig zijn.

In het algemeen is, blijkens den volgenden staat, de Nederlandsche Rijnvaart sedert de Mentzer-conventie voortdurend blijven toenemen.

Vervoer op den Rijn voorbij Lobith.

	Opwaarts.	Afwaarts.	TE ZAMEN.
1832—1834	85,000 tonn.	270,000 tonn.	355,000 tonn.
1835—1839	100,000 "	350,000 "	450,000 "
1840—1844	175,000 "	295,000 "	470,000 "
1845—1849	210,000 "	335,000 "	545,000 "
1850—1854	250,000 "	480,000 "	730,000 "
1855—1859	305,000 "	550,000 "	855,000 "
1860—1864	305,000 "	960,000 "	1,265,000 "
1865—1869	345,000 "	1,445,000 "	1,790,000 "
1870—1874	715,000 "	1,465,000 "	2,180,000 "
1875—1878	974,000 "	1,879,000 "	2,853,000 "

En dat, niettegenstaande de groote toename der in sommige opzichten kunstmatig ontwikkelde en veelzijdig beschermde spoorwegen, de Rijnvaart het leeuwenaandeel in het goederen-transport tusschen Nederland en Duitschland heeft behouden, blijkt duidelijk uit de volgende cijfers.

	Algemeene uitvoer van Nederland naar Duitschland.	Algemeene invoer in Nederland uit Duitschland.
1872	1,525,000 tonnen.	2,361,000 tonnen.
1873	1,799,000 "	2,566,000 "
1874	1,538,000 "	2,245,000 "
1875	1,448,000 "	2,748,000 "
1876	1,605,000 "	3,017,000 "
1877	1,576,000 "	3,314,000 "

Daarven zijn uitgevoerd:

	over zee.	over de landzijde.
1872	82,000 tonnen of 5 pCt.	1,443,000 tonnen of 95 pCt.
1873	62,000 " " 3 "	1,737,000 " " 97 "
1874	95,000 " " 6 "	1,443,000 " " 94 "
1875	99,000 " " 6 "	1,349,000 " " 94 "
1876	94,000 " " 6 "	1,511,000 " " 94 "
1877	100,000 " " 6 "	1,467,000 " " 94 "

Daarvan zijn ingevoerd:

	over zee.	over de landzijde.
1872	146,000 tonnen of 6 pCt.	2,215,000 tonnen of 94 pCt.
1873	180,900 " " 7 "	2,376,000 " " 93 "
1874	190,000 " " 8 "	2,055,000 " " 92 "
1875	155,000 " " 6 "	2,593,000 " " 94 "
1876	138,000 " " 5 "	2,879,000 " " 95 "
1877	173,000 " " 5 "	3,141,000 " " 95 "

Van de over de landzijde uitgevoerde *goederen werden vervoerd:*

	op den Rijn.				op alle andere land- en waterwegen.			
1872	849,000	tonnen	of 59	pCt.	594,000	tonnen	of 41	pCt.
1873	844,000	〃	〃 49	〃	893,000	〃	〃 51	〃
1874	713,000	〃	〃 49	〃	730,000	〃	〃 51	〃
1875	674,000	〃	〃 50	〃	675,000	〃	〃 50	〃
1876	892,000	〃	〃 59	〃	619,000	〃	〃 41	〃
1877	1,018,000	〃	〃 69	〃	458,000	〃	〃 31	〃

Van de over de landzijde ingevoerde *goederen werden vervoerd:*

	op den Rijn.				op alle andere land- en waterwegen.			
1872	1,649,000	tonnen	of 74	pCt.	566,000	tonnen	of 26	pCt.
1873	1,584,000	〃	〃 67	〃	792,000	〃	〃 33	〃
1874	1,395,000	〃	〃 68	〃	660,000	〃	〃 32	〃
1875	1,587,000	〃	〃 61	〃	1,006,000	〃	〃 39	〃
1876	1,951,000	〃	〃 68	〃	928,000	〃	〃 32	〃
1877	1,961,000	〃	〃 62	〃	1,180,000	〃	〃 38	〃

Zoodat het geheele goederenverkeer tusschen Nederland en Duitschland, in beide richtingen te zamen, heeft bedragen:

	op den Rijn				op alle andere land- en waterwegen.			
1872	2,498,000	tonnen	of 68	pCt.	1,160,000	tonnen	of 32	pCt.
1873	2,428,000	〃	〃 59	〃	1,685,000	〃	〃 41	〃
1874	2,108,000	〃	〃 60	〃	1,390,000	〃	〃 40	〃
1875	2,264,000	〃	〃 57	〃	1,681,000	〃	〃 43	〃
1876	2,843,000	〃	〃 65	〃	1,547,000	〃	〃 35	〃
1877	2,979,000	〃	〃 65	〃	1,638,000	〃	〃 35	〃

Dus is in de latere jaren het goederenvervoer tusschen Nederland en Duitschland op den Rijn meer toegenomen dan op de andere wegen, in de eerste plaats de spoorwegen, en zeker zullen de cijfers van 1878 in dit opzicht nog meer ten voordeele der riviervaart zijn.

Maar dit geldt alleen van het *gewicht*, niet van de *waarde*, want het zijn in de eerste plaats de min kostbare artikelen, die per schip worden verzonden. De volgende staat vermeldt de verschillende goederen, welke in 1876—1878 op den Rijn voorbij Lobith zijn vervoerd.

	OPVAART.			AFVAART.		
	1876.	1877.	1878.	1876.	1877.	1878.
	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.
Afval.						
1. Beenderen	—	74	22,832	—	—	—
2. Borstels, haar, hoornen, klauwen, lijmvleesch en spieren.	6,677	3,673	7,498	69,104	18,800	10,908
3. Glasscherven	—	—	—	42	—	3
4. Lompen	2,971	1,861	3,468	191	1,295	1,042
5. Alle andere	—	—	—	—	—	—
Asphalt, hars van alle soorten, pek, teer.						
6. Asphalt	3,023	3,736	2,267	161,136	126,283	68,523
7. Hars van alle soorten, pek.	260,261	279,760	620,722	4,172	4,862	5,311
8. Teer	17,999	5,266	14,399	469	2,592	56
9. *Beenderen, verkoold en gemalen*	15,647	3,115	2,889	114	34	—
10. *Bordpapieren vilt voor dakbedekking*	—	28	—	1,338	1,151	487
Brandstoffen, behalve hout.						
11. Bruinkolen	—	—	220	15	6,647	3,448
12. Coaks	—	—	2,567	36,540	47,247	73,176
13. Houtskolen	1	207	—	681	131	9
14. Steenkolen	182,190	239,295	291,666	24,895,711	26,752,265	25,111,118
15. Turf	4	1,642	500	150	—	3,180
16. Alle andere (briquets, runkoeken, enz.)	—	—	—	—	—	811
Drogerijen en apothekerswaren, chemicaliën en verfwaren.						
17. Aetherische en terpentijnolie	13,968	16,444	27,211	—	204	4
18. Chemicaliën, drogerijen en apothekerswaren	380,553	331,671	352,379	95,517	28,136	81,406
19. Lood-, zink- en cremserwit.	1,834	267	149	41,822	73,241	89,796
20. Lijm	220	1,240	418	2,187	3,106	2,605
21. Meekrap en garancine	9,228	1,515	872	154	632	95
22. Mineraal-olie en petroleum.	196,708	185,516	326,381	—	8	9
23. Potasch	18,086	12,927	13,312	34,369	46,433	51,574
24. Salpeter	238,339	1,371,138	164,526	6,747	7,152	13,486
25. Soda en soda-asch	55,041	54,617	35,019	5,222	6,311	5,098
26. Verfhout, in blokken, gemalen en geraspt	126,727	88,403	130,396	662	131	225
27. Verfwaren en verfaarde	100,269	57,072	28,508	147,128	180,667	206,253
28. *Drukwerk, boeken, landkaarten en gravures*	213	250	160	1,055	186	990
29. *Emballage van alle soort (vaten, kisten, zakken, enz.)*	11,075	12,731	16,150	94,445	76,028	47,843
Erts en andere delfstoffen.						
30. IJzererts	1,035,033	2,930,841	4,584,804	12,521	21	1,243
31. Zwavelzink en galmei	193,696	185,272	243,950	3,985	1,663	99
32. Alle andere	2,838	506,234	829,454	51,880	84,548	55,494
33. *Gereedschappen (bouw- en huis-), meubelen en muziekinstrumenten*	2,602	1,791	2,291	2,512	6,769	3,772
34. *Glas en glaswerk*	19,090	15,006	12,990	3,787	2,352	5,148
Hout en houtwerk, manden- en zeeftenmakerswerk.						
35. Bouw- en werkh. uit Europa.	341,464	347,756	441,479	1,694,139	1,780,278	1,478,092

	OPVAART.			AFVAART.		
	1876.	1877.	1878.	1876.	1877.	1878.
	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.
Hout en houtwerk, enz.						
36. Brandhout	191	41	123	17,842	12,895	10,688
37. Hout-, manden- en zeeftenmakerswerk	11,235	45,256	24,598	35,566	14,869	25,008
38. Schors en run	1,724	2,554	3,956	5,163	2,937	2,481
39. Werkhout van buiten Europa.	11,778	14,174	7,762	4	1	4
Huiden, vellen, leder, pelterijen, vederen.						
40. Huiden en vellen	24,579	24,828	128,975	10,60	2,809	4,128
41. Leder	14,730	9,749	12,156	11,698	9,572	15,596
42. Lederwerk	697	1,719	1,978	2,489	2,430	2,048
43. Pelterijen	20	—	—	83	—	—
44. Vederen en dons	1,189	831	1,518	621	766	703
Katoen en katoenen goederen.						
45. Garen van katoen	73,066	60,478	71,197	8,364	5,717	3,901
46. Goederen van katoen	10,600	10,273	15,326	10,587	11,356	12,401
47. Ruwe katoen	103,970	178,546	161,261	70	266	321
Koloniale waren, specerijen eet- en drinkwaren.						
48. Appeldrank	1	—	—	4	7	—
49. Azijn	21	78	31	15,884	19,907	23,656
50. Bier	1,572	451	380	4,187	5,047	6,314
51. Bokking	367	796	670	—	—	8
52. Boter	119	1,372	1,138	435	169	67
53. Cacao	5,095	4,784	5,233	3	—	199
54. Cichorei, en surrogaten voor koffie	2	333	13	1,775	2,213	2,098
55. Eieren	—	—	—	40	—	10
56. Haring	54,552	46,947	140,569	27	9	1,823
57. Kaas	724	1,912	1,573	2,275	3,160	1,809
58. Koffie	345,970	443,094	438,441	380	786	1,023
59. Meel en Meelfabricaten	22,258	35,816	186,046	87,935	117,203	57,260
60. Melk	—	3	75	1	1	79
61. Mineraalwater	9,229	28	968	261,554	209,885	242,868
62. Rijst	254,147	141,458	174,292	50	5	8
63. Specerijen (peper, piment en andere)	22,970	31,922	29,909	20	62	152
64. Spirtualiën	78	5	78	9,997	25,538	15,135
65. Spiritus	14,283	5,949	12,440	6,176	7,930	6,921
66. Stroop, melasse en honig	8,519	7,002	28,766	27,047	40,282	14,372
67. Suiker, ruwe	12,898	1,683	6,285	33,692	48,657	40,905
68. Suiker, geraffineerde	1,464	5,157	17,683	16,220	5,538	2,774
69. Tabak	109,252	87,508	138,213	50,897	44,210	36,486
70. Tabaksfabricaten	1,156	768	927	2,624	3,085	3,387
71. Thee	1,538	1,901	1,618	1	7	3
72. Visch en vischwaren (niet afzonderlijk genoemde)	22,198	20,063	21,198	66	280	100
73. Wijn	38,830	41,513	29,958	209,023	217,332	165,032
74. Zout, behalve tot landbemesting	—	121	5,498	101,245	78,383	100,724
75. Zuidvruchten	74,898	46,051	88,608	3	59	46
76. Alle andere	2,348	4,915	6,486	1,275	789	1,031
77. *Kramerijen en galanteriewaren*	9,160	5,798	14,094	11,474	30,950	29,135
Linnengoederen.						
78. Linnengarens	5,253	9,632	32,835	85	130	80
79. Lijnwaad en zeildoek	29,179	38,476	34,427	731	851	1,201

	OPVAART.			AFVAART.		
	1876.	1877.	1878.	1876.	1877.	1878.
	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.
80. *Lijnkoeken en lijnkoekenmeel*	2,062	1,201	893	67,180	71,394	23,140
Meststoffen.						
81. Guano	251,411	164,311	154,590	7	6,450	1,535
82. Zout voor landbemesting	633	880	—	—	3,380	11,860
83. Alle andere	631	23,263	35,897	188,878	64,354	39,480
Metalen (behalve ijzer).						
84. Koper	8,989	8,130	22,815	1,189	53	852
85. Koper-, Messing-, lood- en ander metaalwerk	2,537	7,138	2,240	2,432	9,015	10,489
86. Lood	1.503	631	2,512	42,910	110,140	133,796
87. Messing	4	14	53	44	39	272
88. Tin	15,850	17,887	27,179	1	63	10
89. Zink in blokken	8	—	1	71,410	199,840	88,586
90. Zink in platen of bladen	—	—	140	72,930	48,704	61,501
91. *Militaire uitrustingen en ammunitie*	1,530	2,719	2,140	9,707	29,123	8,702
Minerale voortbrengselen (niet afzonderlijk genoemd).						
92. Zwavel	68,069	45,196	141,715	322	104	32
93. Alle andere (vitriool, loodglit, enz.)	36	1	860	6,567	10,349	11,548
94. *Papier en bordpapier (behalve voor dakbedekking).*	2,456	2,345	2,162	24,134	56,951	85,771
95. *Porcelein en aardewerk*	3,774	4,354	3,528	15,536	3,709	16,307
96. *Pottebakkerswerk, steengoed*	30,256	14,011	12,476	57,714	49,242	54,051
Steen, aarde, cement, kalk en gips.						
97. Cement (tras)	193,502	121,888	84,720	295,184	662,568	700,394
98. Dakpannen, tigchelsteenen en draineerbuizen	—	—	—	24,480	95,636	68,885
99. Kalk, gebrande	442	2,760	569	15,648	15,036	16,450
100. Klei	28,313	10,344	1,719	18	102	—
101. Krijt	27,556	27,196	23,636	31	67	10
102. Leisteen	64,587	40,339	24,241	8,900	5,931	5,089
103. Steen, ruw en onbewerkt	80,608	95,001	88,031	5,837,817	1,755,176	6.533,953
104. Zwaarspaht, ruw en gemal.	276	2	2,938	65,188	177,818	104,663
105. Alle andere (gewone en metselaarde, leem, kiezel en zand)	309	189	121	172,557	121,343	35,277
106. *Vee (levend)*	39	1	10	14	3	2
Veld-, tuin en boomvrucht.						
107. Gerst	243,583	97,435	310,200	55,346	104,968	154,464
108. Rogge	1,334,775	2,209,419	2,959,252	208	131	2,120
109. Tarwe en spelt	3,521,558	929,829	1,809.820	49,221	76,926	43,089
110. Andere graansoorten (boekweit, gierst, maïs, enz.)	178,767	269,799	293,906	4,388	1,498	684
111. Aardappelen	160	110	106	57,387	369,269	129,438
112. Boomvruchten (gedroogde)	4,597	3,974	6,999	1,846	6,051	5,007
113. Boomvruchten (versche) behalve zuidvruchten	1,188	258	3,088	86,767	60,563	99,817
114. Haver	120,185	534,846	546,679	29	1	1
115. Hop	594	1,590	1,244	8,559	3,440	9,124
116. Peulvruchten	16,252	17,815	11,934	1,911	1,122	274

	OPVAART.			AFVAART.		
	1876.	1877.	1878.	1876.	1877.	1878.
	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.
Veld-, tuin en boomvrucht.						
117. Stroo en hooi	3,429	3,006	174	—	1,317	3,849
118. Zaden en zaad	608,253	466,365	414,178	5,108	2,764	5,700
119. Alle andere	2,440	4,204	4,822	10,379	17,865	19,744
Vetwaren.						
120. Boomolie	4,178	2,091	141	205	40	112
121. Lijnolie	161,360	127,164	150,830	318	521	59
122. Palmolie en kokosnootolie	77,899	65,903	58,565	420	4	—
123. Talk	43,686	20,382	28,446	452	830	634
124. Traan	51,750	90,431	50,684	1,989	1,322	1,056
125. Vet en andere olie (in vaten)	137,660	159,108	221,047	4,388	3,928	23,622
126. Zeep, wagensmeer, kaarsen	5,545	3,340	3,079	7,729	13,238	15,163
127. *Vlas, hennip en werk*	4,753	6,207	9,839	915	801	2,290
128. *Werktuigen en gedeelten van werktuigen*	25,211	18,018	42,420	14,297	999,446	44,629
Wol en wollen goederen.						
129. Wol, dierlijke	26,772	31,562	14,518	4,391	1,447	2,598
130. Wollen garens	25,890	15,441	22,638	688	1,820	846
131. Wollen en halfwollen goederen	6,145	12,459	6,516	29,623	18,798	12,806
132. Kunstwol	156	145	12	8,852	4,767	5,732
IJzer, staal, alsmede ijzer- en staalwaren.						
133. IJzer, ruw, in blokken, stukken, enz	4,569,118	3,704,161	8,217,331	394,803	401,755	344 520
134. IJzer, bewerkt, met uitzondering van dat genoemd onder N°. 135, 136 en 137	55,990	53,541	80,701	489,813	523,639	528,182
135. Spoorstaven	—	2,800	51,877	940,749	2,285,682	2,184,676
136. Groote gegoten ijzerwaren	300,024	39,514	38,037	108,906	24,127	42,320
137. Ander ijzerwerk, staalwaren	11,625	6,132	7,097	746,523	28,783	69,474
Zijde en zijden goederen.						
138. Zijde, ruwe, geverwde en getwijnde	1,344	274	233	200	80	86
139. Zijden goederen	436	453	328	891	655	794
140. Half zijden goederen	114	—	6	24	16	16
141. *Alle niet genoemde goederen*	977,411	146,466	167,390	698,577	639,714	435,961
Totaal	17,845,846	20,368,980	26,196,105	39,023,168	39,219,184	40,354,831
of Tonnen	892,292	1,018,449	1,309,805	1,951,158	1,960,959	2,017,742

Van de volgende artikelen vooral is het vervoer op den Rijn in 1878 in verhouding met dat in 1876 toegenomen.

OPVAART.

Ruw ijzer	vermeerderd	met	3,648,000	centenaars.
IJzererts	"	"	3,550,000	"
Andere ertsen	"	"	877,000	"
Rogge	"	"	1,624,000	"
Haver	"	"	426,000	"
Hars en pek	"	"	360,000	"
Meel	"	"	164,000	"
Petroleum	"	"	130,000	"
Steenkolen	"	"	109,000	"
Huiden en vellen	"	"	104,000	"
Ruw hout	"	"	100,000	"
Koffie	"	"	92,000	"
Haring	"	"	86,000	"
Vet	"	"	83,000	"
Zwavel	"	"	74,000	"
Gerst	"	"	67,000	"
Katoen	"	"	57,000	"
Spoorstaven	"	"	52,000	"
Tabak	"	"	29,000	"
Linnen garens	"	"	28,000	"

enz., enz.

AFVAART.

Spoorstaven	vermeerderd	met	1,244,000	centenaars.
Ruwe steen	"	"	696,000	"
Cement, tras	"	"	405,000	"
Steenkolen	"	"	216,000	"
Gerst	"	"	99,000	"
Lood	"	"	91,000	"
Aardappelen	"	"	72,000	"
Papier	"	"	62,000	"
Verfwaren, verfaarde	"	"	59,000	"
Lood, zink, cremserwit	"	"	48,000	"
Gebakken steen	"	"	44,000	"
Zwaarspath	"	"	39,000	"
Coaks	"	"	37,000	"
Machines en deelen daarvan	"	"	30,000	"

enz., enz.

Dus hebben vooral de ruwe goederen in het vermeerderd vervoer gedeeld, hoewel toch ook de meeste artikelen van onzen groothandel zonder achteruitgang op den Rijn zijn getransporteerd geworden.

De voorbij Lobith in *schepen* vervoerde goederen waren:

	VERSCHEEPT UIT						BESTEMD VOOR					
	1876.		1877.		1878.		1876.		1877.		1878.	
	Centenaars.	pCt.	Centenaars.	pCt.	Centenaars.	pCt.	Centenaars.	pCt.	Centenaars.	pCt.	Centenaars.	pCt.
Rotterdam.....	14,241,515 =	79^{20}	16,792,999 =	82^{44}	19,849,318 =	75^{76}	6,568,821 =	17^{43}	6,671,889 =	17^{62}	7,330,692 =	18^{68}
Amsterdam....	524,611 =	2^{94}	396,985 =	1^{95}	627,945 =	2^{40}	762,633 =	2^{03}	1,259,547 =	3^{33}	1,877,633 =	4^{78}
Dordrecht......	568,970 =	3^{19}	791,805 =	3^{89}	495,860 =	1^{89}	3,188,578 =	8^{46}	2,842,279 =	7^{51}	2,291,675 =	5^{84}
Arnhem.......	5,159 =	0^{03}	4,417 =	0^{02}	10,191 =	0^{04}	305,905 =	0^{81}	330,443 =	0^{87}	254,076 =	0^{65}
Nijmegen......	4,973 =	0^{03}	14,706 =	0^{07}	30,898 =	0^{12}	350,024 =	0^{93}	490,795 =	1^{30}	597,761 =	1^{52}
Tiel..........	291 =	—	174 =	—	748 =	0^{01}	366,406 =	0^{97}	332,0[illegible]6 =	0^{88}	334,868 =	0^{85}
Gorinchem.....	1,206 =	0^{01}	6,279 =	0^{03}	30 =	—	610,342 =	1^{62}	306,090 =	0^{81}	492,402 =	1^{26}
Andere havens..	2,499,211 =	14	2,361,615 =	11^{60}	5,181,115 =	19^{78}	25,533,301 =	67^{75}	25,622,073 =	67^{68}	26,070,692 =	66^{42}
Te zamen...	17,845,846 =	100	20,368,980 =	100	26,196,105 =	100	37,686,010 =	100	37,855,202 =	100	39,249,799 =	100

Behalve bovengemelde goederen, in schepen aangebracht, werden van den Rijn afgevoerd:

in 1876 in 96 vlotten 37,336 steres eikenhout en 82,198 steres dennenhout herleid tot 1,337,158 centenaars.
〃 1877 〃 89 〃 30,251 〃 〃 〃 97,774 〃 〃 〃 〃 1,363,982 〃
〃 1878 〃 85 〃 31,071 〃 〃 〃 67,544 〃 〃 〃 〃 1,105,032 〃

Van het in 1878 afgevoerde vlothout waren volgens de opgaven in de *Ned. Staatscourant* bestemd voor

Rotterdam..........3,680 Centenaars.	Nijmegen............4,962 Centenaars.
Dordrecht..........95,852 〃	Gorinchem.........20,450 〃
Arnhem...........303 040 〃	Andere havens.....677,048 〃

Het hout te Arnhem aangebracht was voor verreweg het grootste gedeelte voor Amsterdam bestemd. De groote vlotten toch worden op den Benedenrijn gebroken en verder in afdeelingen naar den Amstel gevoerd.

Het vervoer voorbij Lobith had plaats in het volgende aantal schepen.

STATEN WAARVAN DE SCHIPPERS ONDERDANEN WAREN.	OPVAART.			AFVAART.		
	1876.	1877.	1878.	1876.	1877.	1878.
Nederland.......	2,182	2,410	3,025	8,311	8,534	9,677
Pruissen.........	2,393	2,279	2,447	2,673	3,082	2,896
Baden...........	78	83	126	117	63	107
Beijeren.........	29	82	138	33	90	132
Hessen..........	82	56	103	131	78	107
Duitschland......	22	131	244	157	62	88
België...........	70	87	62	242	252	254
Groot-Britannië...	9	16	15	8	15	22
Te zamen....	4,865	5,144	6,160	11,672	12,167	13,283

In mijn verslag over de Rijnscheepvaart in 1875 (*Jaarboekje* 1877) wees ik er op, dat volgens de opgaven der Regeering in de *Staats-courant* de Hessische en Duitsche vlaggen van den Rijn verdwenen waren, en dat dit, volgens de Rijksstatistiek van in-, uit- en door-voer, ook met de Badensche en Beijersche vlaggen het geval was, zoodat, toen in de oogen der ambtenaren te 's-Gravenhage alle Duitsche Rijnschepen de Pruisische vlag hebben gevoerd. Sedert zijn echter, die door hen ontkende vlaggen herleefd, blijkens bovenstaande opgaven, gelijk die trouwens altijd voorbij Emmerik zijn blijven varen, volgens de meer juiste statistiek van het Duitsche tolkantoor.

Reeds meermalen wees ik op het verschil in de verslagen der centrale commissie tusschen de opgaven der kantoren te Emmerik en te Lobith, daar volgens de eene het bedrag der uit Nederland in Duitschland en omgekeerd getransporteerde goederen, even als het aantal schepen, veel grooter is dan volgens de andere. Dit was ook weder in 1876 en 1877 het geval. Er zouden toch vervoerd zijn:

KANTOOR.	OPWAARTS.	
	1876.	1877.
	Schepen.	Schepen.
Lobith	17,845,846 cntrs. in 4,865	18,627,376 cntrs. in 5,144
Emmerik........	18,194,505 〃 〃 6,120	18,017,834 〃 〃 6,489
dus:		
te Lobith meer...	—— ——	609,542 cntrs. ——
te Emmerik meer.	348,659 cntrs. en 1,255	—— 1,345

KANTOOR.	AFWAARTS.			
	1876.		1877.	
		Schepen.		Schepen.
Lobith	39,023,168 cntrs. in	11,672	39,219,184 cntrs. in	12,176
Emmerik	36,250,556 " "	12,439	37,800,664 " "	13,037
dus:				
te Lobith meer	2,772,612 cntrs.	—	1,418,520 cntrs.	—
te Emmerik meer.	—	767	—	861

In haar verslag van 1877 erkent de centrale commissie dit verschil en tevens, dat zij het niet voldoende kan verklaren. Als gedeeltelijke aanleiding noemt zij den afstand van 8 kilometer tusschen de beide grenskantoren, waarin enkele los- en ladingplaatsen gelegen zijn. Maar derwaarts werden in 1877 slechts 1697 centenaarts opwaarts en 63,752 centenaars afwaarts vervoerd, terwijl reeds van enkele artikelen het verschil tusschen die opgave veel meer bedroeg. Zoo werden

	meer aangegeven te Emmerik dan te Lobith.		meer aangegeven te Lobith dan te Emmerik.	
	Bij de opvaart.			
	1876.	**1877.**	**1876.**	**1877.**
	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.	Centenaars.
Granen	1,091,079	453,392	—	—
IJzererts	389,048	—	—	19,407
Steen, ruw en bewerkt	120,380	155,415	—	—
Werkhout	117,275	33,549	—	—
Thon (klei)	108,244	207,399	—	—
Gebakken steen	77,392	82,464	—	—
Katoen	74,867	—	—	25,525
Bewerkt ijzer	—	—	269,453	2,171,712
Ruw ijzer	—	7,856	228,157	—
	Bij de afvaart.			
Thon (klei)	309,333	392,430	—	—
Steenkolen	271,431	—	—	2,164,804
Gebakken steen	48,244	584,116	—	—
Bewerkt ijzer	—	—	771,783	2,760,244
Werkhout	—	—	996,298	1,056,013
Steen, ruw en bewerkt	—	2,852,099	284,891	—
Cement, tras	—	679,211	28,574	—
Mineraal water	—	—	95,800	111
Verfwaren, verfaarde	—	—	81,816	105,445

Het eenige artikel waarvan dit verschil in opgaaf door mij kan verklaard worden is het *afgevoerde werkhout.* Daarin is het *hout in vlotten* begrepen en dit wordt nog altijd, gelijk ik er reeds meermalen op gewezen heb, aan het Duitsche grenskantoor berekend

tegen het fictieve gewicht, vastgesteld in art. 22 van het bestaande reglement op de scheepvaart en vlotvaart op den Rijn, waarvoor het vroeger in de Rijnvaartrechten werd aangeslagen, zijnde 2 centrs. per stere dennen- en ander zacht hout, en 4 centrs. per stere eiken- en ander hard hout; terwijl het te Lobith berekend wordt per stere zacht hout tegen een gewicht van 9 en per stere hard hout tegen een gewicht van 16 centrs. Daardoor is dit verschil voldoende verklaard.

Volgens de centrale commissie mag men aannemen, dat *opwaarts* de opgaven te Emmerik en *afwaarts* die te Lobith het meeste waarde hebben, wegens de nauwkeuriger opname, waar het belang der inkomende rechten in het spel komt. Voor zooveel zij door opgaven van elders gecontroleerd kunnen worden, schijnt dit werkelijk het geval te zijn.

De aan het Duitsche tolkantoor op den Rijn ingeklaarde goederen waren bestemd voor de volgende havens:

	1876. Centenaars.				1877. Centenaars.			
Emmerik	412,110	of	2^{27}	pCt.	327,210	of	1^{82}	pCt.
Xanten	17,882	〃	0^{10}	〃	25,403	〃	0^{14}	〃
Rees	163,131	〃	0^{90}	〃	161,328	〃	0^{89}	〃
Wezel	141,622	〃	0^{78}	〃	133,605	〃	0^{74}	〃
Ruhrort	4,166,717	〃	22^{90}	〃	6,013,304	〃	33^{37}	〃
Duisburg	2,372,865	〃	13^{04}	〃	2,452,378	〃	13^{61}	〃
Urdingen	282,304	〃	1^{55}	〃	291,256	〃	1^{62}	〃
Dusseldorp	857,462	〃	4^{71}	〃	773.706	〃	4^{29}	〃
Nuis	819,126	〃	4^{50}	〃	643,073	〃	3^{57}	〃
Muhlheim	67,640	〃	0^{37}	〃	99,001	〃	0^{55}	〃
Keulen	2,353,740	〃	12^{94}	〃	1,689,714	〃	9^{38}	〃
Bonn	75,450	〃	0^{41}	〃	76,669	〃	0^{43}	〃
Neuwied	31,804	〃	0^{17}	〃	17,447	〃	0^{19}	〃
Coblentz	286,092	〃	1^{57}	〃	128,757	〃	0^{71}	〃
Oberlahnstein	30,545	〃	0^{17}	〃	91,696	〃	0^{51}	〃
Bingen	53,572	〃	0^{30}	〃	47,884	〃	0^{27}	〃
Bieberich	31,821	〃	0^{17}	〃	26,173	〃	0^{14}	〃
Frankfort	137,223	〃	0^{76}	〃	127,910	〃	0^{71}	〃
Mentz	1,080,251	〃	5^{94}	〃	1,194,761	〃	6^{63}	〃
Worms	72,916	〃	0^{40}	〃	96,015	〃	0^{63}	〃
Manheim	4,097,295	〃	22^{52}	〃	3,074,903	〃	17^{07}	〃
Ludwigshaven	486,239	〃	2^{67}	〃	399,239	〃	2^{22}	〃
Heilbron	151,153	〃	0^{83}	〃	126,014	〃	0^{70}	〃
Andere havens	5,545	〃	0^{03}	〃	388	〃	0	〃
Te zamen	18,194,505				18,017,834			

In het algemeen waren van de uit Nederland Rijnopwaarts vervoerde goederen bestemd voor

	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
den Beneden-Rijn	58^{26} pCt.	47^{77} pCt.	48^{26} pCt.	51^{12} pCt.	60^{61} pCt.
Keulen	12^{32} 〃	16^{27} 〃	14^{78} 〃	12^{94} 〃	9^{38} 〃
den Midden-Rijn	1^{26} 〃	2^{35} 〃	1^{39} 〃	2^{80} 〃	2^{16} 〃
Mentz en Frankfort	5^{61} 〃	8^{82} 〃	8^{49} 〃	6^{69} 〃	7^{33} 〃
den Boven-Rijn	22^{55} 〃	24^{79} 〃	27^{08} 〃	26^{45} 〃	20^{52} 〃
	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.

Het vervoer naar de havens beneden Keulen bedraagt dus meer dan de helft van het totaal, en is sedert 1874 sterk toegenomen, in 1877 vooral ten koste van Keulen en den Bovenrijn. Dit was het gevolg vooral van de groote vermeerdering van het transport van *ijzererts* en *salpeter* bestemd voor de fabrieken aan den Ruhr.

Het vervoer voorbij Emmerik had plaats in het volgende aantal en soort van schepen.

SOORT DER VAARTUIGEN.	OPVAART. 1876. Aantal schepen.	OPVAART. 1876. Bedrag der lading.	OPVAART. 1877. Aantal schepen.	OPVAART. 1877. Bedrag der lading.
		Centenaars. o/o.		Centenaars. o/o.
Personen- en goederen-stoombooten	795	1,994,667 of $10.^{96}$	809	1,680,730 of $9.^{33}$
Sleepbooten	1,137	13,739,967 〃 $75.^{52}$	1,270	14,318,615 〃 $79.^{47}$
Gesleepte schepen	3,619		3,869	
Zeilschepen zonder gebruik van stoom.	569	2,459,871 〃 $13.^{52}$	541	2,018,489 〃 $11.^{20}$
Totaal	6,120	18,194,505 of 100 o/o	6,489	18,017,834 of 100 o/o

SOORT DER VAARTUIGEN.	AFVAART. 1876. Aantal schepen.	AFVAART. 1876. Bedrag der lading.	AFVAART. 1877. Aantal schepen.	AFVAART. 1877. Bedrag der lading.
		Centenaars. o/o.		Centenaars. o/o.
Personen- en goederen-stoombooten	793	1,679,853 of $4.^{68}$	815	1,541,974 of $4.^{11}$
Sleepbooten	1,132	3,828,831 〃 $10.^{65}$	1,247	4,017,460 〃 $10.^{71}$
Gesleepte schepen	826		792	
Zeilschepen zonder gebruik van stoom.	9,688	30,428,725 〃 $84.^{67}$	10,183	31,958,081 〃 $85.^{18}$
Totaal	12,439	35,937,409 of 100 o/o	13,037	37,517,515 of 100 o/o
Waarbij hout in vlotten (fictief gewicht)		313,147	—	283,149
Te zamen		36,250,556	—	37,800,664

In de latere jaren was de verhouding tusschen de verschillende wijzen, waarop het goederenvervoer op den Rijn plaats had, als volgt:

Opwaarts.

	1869—1873.	1874, 1875.	1876, 1877.
in stoombooten voor personen en goederen	9.1 pCt.	11.5 pCt.	10.1 pCt.
〃 sleepbooten en gesleepte vaartuigen	71.6 〃	72.7 〃	77.5 〃
〃 zeilschepen zonder gebruik van stoom	19.3 〃	15.8 〃	12.4 〃

Afwaarts.

	1869—1873.	1874, 1875.	1876, 1877.
in stoombooten voor personen en goederen	3.4 pCt.	4 pCt.	4.4 pCt.
〃 sleepbooten en gesleepte vaartuigen	11.5 〃	11.6 〃	10.7 〃
〃 zeilschepen zonder gebruik van stoom	85.1 〃	84.4 〃	84.9 〃

Voor het transport opwaarts blijft dus het gebruik der stoomsleepbooten toenemen, en in dezelfde mate dat van wind en paarden als beweegkracht verminderen. Afwaarts, waar steenkolen, steenen, tras, hout en andere weinig kostbare artikelen overwegend zijn, wordt door de groote meerderheid der schippers slechts van wind en stroom gebruik gemaakt.

Sedert in de nieuwe Rijnvaart-conventie de verplichting van het jaarlijksch onderzoek der schepen is afgeschaft, en volgens art. 22 de verplichte inspectie slechts behouden is vóór de eerste reis, en na elke belangrijke herstelling is dat onderzoek veel zeldzamer geworden en het aantal daarvan op den geheelen Rijn van 1939 in 1868 tot 226 in 1877 verminderd. Zeker is daardoor een waarborg voor het goede onderhoud der schepen vervallen, en ook ten gevolge der zeer lage vrachten in de latere jaren, is werkelijk de toestand der Rijnschepen achteruit gegaan, ten nadeele van de goede uitlevering der ingeladen goederen. De voornaamste belanghebbenden in deze, namelijk de Maatschappijen die zich voornamelijk bezig houden met de verzekering tegen het transportgevaar op den Rijn, hebben zulks met zorg waargenomen en dien ten gevolge hebben de 15 grootste daarvan zich vereenigd onder den naam van *Rheinschiffs-Register Verland*, onder voorzitting en leiding der Providentia te Frankfort, met het doel om eene expertise voor eigen rekening en verplicht jaarlijksch onderzoek in te voeren. Als eerste maatregel om daartoe te geraken moest een alphabetisch register worden samen-

gesteld van alle schepen, die den Rijn bevaren. Dat register is in December 1878 te Frankfort verschenen. Daar de vereeniging alsnog geene eigene organen had, moesten meest de opgaven der schippers tot grondslag worden aangenomen, zoodat het voorloopig geene aanspraak kan maken op compleetheid of volmaakte nauwkeurigheid, en er zal dan ook jaarlijks eene verbeterde uitgave van verschijnen. Maar daar het met zorgvuldigheid is bewerkt, geeft het reeds nu een belangrijk overzicht van den toestand der Rijnscheepvaart in 1878 in haar geheelen omvang (natuurlijk wat de schepen betreft van 300 centenaars en meer ladingsvermogen).

Ik heb uit dat register de volgende cijfers verzameld:

De stoomvaart op den Rijn bestond in 1878 uit:

8 *toneurs*, varend tusschen Ruhort en Bingen. Gebouwd 1873—1875, waarvan

2 van 50 pkr. | 4 van 55 pkr. | 2 van 60 pkr.

4 toneurs op den Neckar, gebouwd in 1878 van 75 pkr.

116 *sleepbooten*, waarvan

61 raderbooten........groot van 515 tot 7,410 centrs.

55 schroefbooten........〃 〃 100 〃 11,252 〃

Deze booten hadden het volgende vermogen:

11 van 1— 20 paardenkr.	14 van 150—200 paardenkr.
19 〃 20— 30 〃	15 〃 200—250 〃
9 〃 30— 40 〃	7 〃 250—300 〃
4 〃 40— 50 〃	4 onbekend.
22 〃 50—100 〃	
11 〃 100—150 〃	116 sleepbooten.

11 *personenbooten*, waarvan

10 raderbooten........van 30 tot 1000 paardenkr.

1 schroefboot.........〃 15 paardenkr.

60 *personen-* en *goederenbooten*, waarvan

41 raderbooten.........van 25 tot 600 paardenkr.

19 schroefbooten........〃 16 〃 60 〃

23 *goederenbooten*, waarvan

6 raderbooten.........van 20 tot 140 paardenkr.

17 schroefbooten........〃 15 〃 60 〃

van deze personen- en goederen-stoombooten hadden

20 een ladingsvermogen van minder dan 1000 centrs.

28 〃 〃 〃 1000—1999 centrs.

12 〃 〃 〃 2000—2999 〃

5 〃 〃 〃 3000—3999 〃

9 〃 〃 〃 4000—4999 〃

8	een	ladingsvermogen	van	5000— 5999	centrs.
4	"	"	"	6000— 6999	"
2	"	"	"	7000— 7999	"
1	"	"	"	8000— 8999	"
2	"	"	"	9000— 9999	"
1	"	"	"	10000—10999	"
2	"	"	"	12000—12999	"

94 personen- en goederenstoombooten.

De grootste eigenaren der Rijnstoombooten waren in 1878:
de Central Actien Gesellschaft für Tanerei- und Schleppschiffahrt te *Ruhrort*,
met 8 toneurs en 16 sleepbooten van 170 tot 250 pkr.;
de Nederlandsche Stoombootreederij te *Rotterdam*,
met 6 sleepbooten van 100 tot 260 pkr., en 9 personen- en goederenbooten van 18 tot 150 pkr.;
de Dampfschiffahrt Gesellschaft für den Nieder- und Mittelrhein te *Dusseldorp*,
met 3 personenbooten van 110—140 pkr. en 11 personen- en goederenbooten van 80 tot 100 pkr.;
de Preussische Rhein Dampfschiffahrt Gesellschaft te *Keulen*,
met 2 personenbooten van 850 en 1000 pkr. en 18 personen- en goederenbooten van 70 tot 600 pkr.;
de Société anonyme de remorquage à hélice te *Antwerpen*,
met 11 sleepbooten van 25 tot 200 pkr.;
CHS. MUSMACHER & C°. te *Muhlheim a/R.*,
met 6 personenbooten van 25 tot 90 pkr., 1 personen- en goederenboot van 25 en 1 sleepboot van 60 pkr.;
FRANS HANIEL & C°. te *Ruhrort*,
met 7 sleepbooten van 180 tot 400 pkr.;
de Amsterdamsche Rijn Stoombootmaatschappij te *Amsterdam*,
met 6 goederenbooten van 25 en 35 pkr.;
de Stoomsleepvaart Reederij van SMIT & C°. te *Rotterdam*,
met 6 sleepbooten van 15 tot 70 pkr.;
VAN MAENEN & C°. te *Antwerpen*,
met 5 goederenbooten van 50 tot 60 pkr.;
de Manheimer Dampf-Schleppschiffahrt Gesellschaft te *Manheim*,
met 5 sleepbooten van 80 tot 140 pkr.;
de Neue Mosel Dampfschiffahrt Gesellschaft te *Trier*,
met 4 personen- en goederenbooten van 25 tot 100 pkr.;

BOUVY te *Dordrecht*,
met 4 goederenbooten van 17 tot 28 pkr.;
de Cölnische Dampf-Schleppschiffahrt Gesellschaft te *Keulen*,
met 4 sleepbooten van 80 tot 180 pkr.;
De Frankforter Actien-Gesellschaft für Rhein- und Main-Schiffahrt te *Frankfort*,
met 4 sleepbooten van 100 tot 150 pkr.;
de Mainzer Schleppschiffahrt Verein te *Mentz*,
met 4 sleepbooten van 80 tot 150 pkr.

In 1878 bevoeren 2,138 zeilschepen en sleepkanen den Rijn. Daarvan hadden

146	een	ladingsvermogen	van	300— 999	centenaars.
400	〃	〃	〃	1,000— 1,999	〃
364	〃	〃	〃	2,000— 2,999	〃
319	〃	〃	〃	3,000— 3,999	〃
321	〃	〃	〃	4,000— 4,999	〃
172	〃	〃	〃	5,000— 5,999	〃
102	〃	〃	〃	6,000— 6,999	〃
110	〃	〃	〃	7,000— 7,999	〃
69	〃	〃	〃	8,000— 8,999	〃
48	〃	〃	〃	9,000— 9,999	〃
36	〃	〃	〃	10,000—10,999	〃
16	〃	〃	〃	11,000—11,999	〃
26	〃	〃	〃	12,000—12,999	〃
5	〃	〃	〃	13,000—13,999	〃
3	〃	〃	〃	14,000—14,999	〃
1	〃	〃	〃	16,000	〃
2,138 vaartuigen.					

Het aantal manschappen op deze schepen was door elkander, met inbegrip van den schipper:

voor schepen van kleiner ladingsvermogen		dan........	2,000	centrs.	2
〃 〃 〃 een	〃	van	2,000—7,000	〃	3
〃 〃 〃 〃 grooter	〃	dan........	7,000	〃	4

Van 190 dezer zeilschepen en sleepkanen, die 8000 centrs. of grooter ladingsvermogen hebben, blijken het jaar van den aanbouw en den bouwaard (*ijzer* of *hout*) uit het volgende staatje.

GROOTSTE LADINGSVERMOGEN IN CENTENAARS.	JAREN VAN AANBOUW. — BOUWAARD.															
	1840—1844.		1845—1849.		1850—1854.		1855—1859.		1860—1864.		1865—1869.		1870—1874.		1875—1878.	
	ijzer.	hout.	ijzer.	hout.	ijzer.	hout.	ijzer.	hout.	ijzer.	hout.	ijzer.	hout.	ijzer.	hout.	ijzer.	hout.
8,000— 8,999.	2	—	12	—	4	—	—	3	1	5	2	2	5	8	17	2
9,000— 9,999.	—	—	1	—	1	—	1	3	—	2	3	—	10	7	11	1
10,000—10,999.	—	—	—	—	3	—	1	7	1	1	2	1	8	7	4	1
11,000—11,999.	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	—	3	5	1	3
12,000—12,999.	—	—	—	—	1	—	—	—	6	—	4	—	11	1	1	2
13,000—13,999.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	2	—
14,000—14,999.	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—
16,000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Te zamen...	2	—	13	—	9	—	2	13	11	9	12	3	40	28	39	9

Daaruit blijkt:

1°. dat het bouwen van bizonder groote schepen steeds toeneemt;

2°. dat daarvoor meerendeels ijzer gebruikt wordt.

Om deze beide redenen kan men dan ook niet uit bovenstaande cijfers tot het besluit komen, dat *ijzeren* schepen langer in de vaart blijven dan *houten*. Wel is dit in den regel het geval, maar meestal is de voorname oorzaak daarvan, dat de ijzeren schepen aan Maatschappijen behooren, die goed voor het onderhoud zorgen, terwijl tegenwoordig een groot deel der houten vaartuigen de eigendoms zijn van vaak verarmde schippers, die slechts het hoogst noodige herstellen.

Van de vóór 1850 gebouwde ijzeren sleepkanen bevoeren in 1878 nog den Rijn:

van de Cölnische Dampf-Schleppschiffahrt-Gesellschaft: 20 van 1842, 6 van 1845 en 4 van 1847;
" " Frankförter Actiën-Gesellschaft für Rhein- und Main-Schiffahrt: 9 van 1846 en 8 van 1849;
" " Bayerisch-Pfälzische Dampf-Schleppschiffahrt-Gesellschaft: 2 van 1843 en 5 van 1845;
" " Mainzer Schleppschiffahrt-Verein: 2 van 1843, 2 van 1845, 1 van 1846, 4 van 1847 en 1 van 1848;
" " Niederrheinische Dampf-Schleppschiffahrt-Gesellschaft: 10 van 1847 en 1 van 1848;

te zamen 75 sleepkanen.

De volgende vóór 1850 gebouwde zeilschepen bevoeren in 1878 nog den Rijn:

JAAR VAN AANBOUW.	BOUWAARD.				TE ZAMEN.
	IJZER.		HOUT.		
	Aantal.	Ladingsvermogen.	Aantal.	Ladingsvermogen.	
1829......	—	—	2	2656, 3572	2
1832......	—	—	1	3763	1
1835—1839...	—	—	4	1063—2062	4
1840—1844...	1	7625	11	1929—5768	12
1845—1849...	5	5346—8231	14	1857—8300	19
Totaal...	6	—	32	—	38 schepen.

Een enkel woord nog over de kabelsleepvaart. De Central-Actiën-Gesellschaft für Tauerei und Schleppschiffahrt te Ruhrort heeft hare concessie voor het pand Emmerik—Ruhrort overgedragen aan de Nederlandsche Maatschappij, die den kabel tusschen Rotterdam en Emmerik heeft gelegd en hem van Rotterdam tot Ruhrort zal exploiteeren. De Duitsche Maatschappij gebruikte hare toneurs slechts zelden tusschen Ruhrort en Obercassel, omdat in dat vak, waar de rivier nog weinig verval heeft, hare gewone sleepbooten minstens even goed dienst kunnen doen. Tusschen Obercassel en Bingen schijnt echter wegens den sterken stroom de kabelsleepvaart meer voordeel op te leveren dan de gewone stoomsleepvaart. Maar de overvloed van sleepkracht op den Rijn (en vooral op den Beneden-Rijn) en de daardoor gedrukte sleeploonen, hebben de werkzaamheid der Maatschappij, wat de beide sleepwijzen betreft, zeer weinig rentabel gemaakt. Dat was het geval met bijna alle stoomsleepvaart-ondernemingen, niettegenstaande de lage steenkolenprijzen, vooral wanneer zij niet in het bezit waren van eigen sleepkanen, waardoor zij zelve voor het goederenvervoer van de lagere sleeploonen voordeel konden trekken.

§ 2. DE RIJNVAART VAN AMSTERDAM.

Wat het aandeel der hoofdstad was in de algemeene Rijnvaart voorbij Lobith bleek reeds uit de boven medegedeelde cijfers. Daarop is het verschil, dat er altijd bestaat tusschen de officiëele opgaven der Regeering in de *Staatscourant* (die tevens in het jaarlijksch verslag der Centrale Commissie voorkomen) en de door de Commissie voor de Rijnvaart te Amsterdam opgemaakte staten niet van overwegenden invloed. In de laatste jaren waren die beide opgaven als volgt (het in vlotten aangevoerde *hout* buiten rekening gelaten).

	VAN AMSTERDAM NAAR DEN RIJN VERSCHEEPT.			VAN DEN RIJN TE AMSTERDAM AANGEBRACHT.		
	1876.	1877.	1878.	1876.	1877.	1878.
	Tonn.	Tonn.	Tonn.	Tonn.	Tonn.	Tonn.
Volgens de opgave der Regeering....	26,231	19,849	31,397	38,132	62,977	93,882
Staten der Rijnvaart-Commissie te Amsterdam.........	25,803	18,153	32,499	48,674	68,207	112,575

Opwaarts zou dit verschil ten deele kunnen verklaard worden, 1°. uit de schepen, die van Amsterdam zijn vertrokken in een voorgaand jaar dan dat waarin zij Lobith zijn voorbij gevaren; 2°. in de tusschen Amsterdam en Lobith bijgeladen goederen, die aan het grenskantoor als van Amsterdam verscheept zijn aangenomen.

Afwaarts moeten van de staten der Amsterdamsche Commissie de ladingen worden afgetrokken van die schepen, welke Amsterdam slechts zijn doorgevaren om elders in Noord-Holland of in een der provinciën aan de overzijde der Zuiderzee te lossen. Het bedrag daarvan was

in 1876 . . . . 13,236 tonnen,
〃 1877 . . . . 14,039 〃
〃 1878 . . . . 14,522 〃

zoodat de hoeveelheid der te Amsterdam geloste Rijngoederen volgens die staten teruggebracht wordt op

35,438 tonnen in 1876,
53,685 〃 〃 1877,
98,053 〃 〃 1878,

hetgeen ten minste voor 1876 en 1878 meer overeenkomt met de Regeerings-opgaven. Maar daar uit het verschil tusschen de opgaven der kantoren te Lobith en Emmerik reeds aangetoond is, dat de officiëele statistiek met weinig nauwkeurigheid wordt opgemaakt, waar het goederen geldt, die vrij zijn van rechten op den invoer, is het nutteloos werk de redenen van het verschil tusschen deze opgaven en die der Amsterdamsche Rijnvaart-Commissie te trachten op te sporen.

De bovenstaande cijfers moeten in geen geval worden aangenomen voor die van het geheele *verkeer te water* tusschen Amsterdam en den Rijn. Zij geven alleen het bedrag aan der goederen in die stad direct in Rijnschepen geladen en uit Rijnschepen gelost. Het geheele *indirecte* verkeer namenlijk de goederen in binnenschepen naar Rotterdam of Dordrecht gevoerd om daar in Rijnschepen te worden geladen, en omgekeerd, valt er buiten. Het juiste bedrag daarvan is onbekend maar mag opwaarts op 5,000 à 10,000 tonnen 's jaars worden gesteld. Wel worden door dat vervoer met overlading, de kosten met *f* 2 à 3 per last en dus de vracht naar Keulen en den Benedenrijn ten minste met 50 pCt. verhoogd, maar daaraan moet de koopman zich onderwerpen, want de schippers

weigeren al meer en meer hier hunne vaartuigen in lading te leggen, en de sleepkanen der Duitsche Maatschappijen zijn hier in de laatste jaren bijna niet meer gezien. En die toestand zal, vrees ik, voortduren, tot dat een goede waterweg naar de Waal een geregeld, direct, goedkoop verkeer tusschen de hoofdstad en Duitschland zal hebben mogelijk gemaakt.

Volgens de staten der Commissie voor de Rijnvaart te Amsterdam bestonden de verscheepte en aangebrachte goederen voornamelijk uit de volgende artikelen:

	VERSCHEEPT VAN AMSTERDAM NAAR DEN RIJN.			AANGEBRACHT VAN DEN RIJN TE AMSTERDAM.		
	1876.	1877.	1878.	1876.	1877.	1878.
	Tonnen.	Tonnen.	Tonnen.	Tonnen.	Tonnen.	Tonnen.
Aardappelen	—	—	—	124	1,164	1,090
Ammunitie (militaire)	—	122	65	6	12	9
Beenderen, beenzwart	41	119	956	5	—	—
Briquets, runkoeken	—	—	—	—	—	295
Cement, tras	—	—	—	5,115	4,423	6,453
Chemicaliën, drogerijen	208	94	265	190	287	425
Erts	94	436	513	189	—	26
Glas en glaswerk	—	—	—	56	60	113
Granen, gerst	—	—	655	674	760	1,176
〃 rogge	6,886	3,816	5,181	—	—	—
〃 tarwe	4,179	1,418	1,682	67	499	—
〃 andere	268	395	549	2	—	2
Hars en pek	18	12	496	158	182	235
Hout (werk-) uit Europa.	2,914	3,351	6,750	1,087	1,947	1,234
Katoen	714	629	30	—	—	—
Koffie	1,043	1,575	1,561	4	6	2
Koper-, loodwerk	—	25	—	28	40	142
Leem, kiezel, zand	—	—	—	549	115	29
Lompen	118	11	40	—	1	4
Lood	—	—	—	45	103	144
Lood-, zink- en cremserwit.	—	8	1	284	540	653
Meel	336	179	3,776	955	2,500	1,580
Olie (lijn)	1,807	1,108	2,082	4	15	15
〃 (andere) en vet	250	165	201	29	86	391
Oliekoeken en meel daarvan	—	—	—	120	1	—
Papier	8	6	3	136	201	237
Potasch	1	14	—	410	551	891
Puin	15	27	22	14	369	949
Pijpaarde (klei, thon)	—	—	—	2,798	1,986	2,094
Rijst	456	583	537	—	—	—
Salpeter	180	—	32	161	98	47
Spiritus	235	1	88	—	—	6
Steen, ruw en bewerkt	—	1	—	3,365	4,652	25,600
〃 gebakken, steengoed.	—	—	—	1,231	6,335	17,132
Steenkolen	—	—	—	18,032	22,648	31,784
Stroop, melasse, honig	86	129	216	3	45	6
Suiker, ruwe	43	—	150	—	—	—
〃 geraffineerde	158	47	120	—	—	22
Tabak	169	104	262	140	75	28
Traan	186	150	129	—	—	—
Vaten (ledige) en zakken.	28	49	49	189	59	43
Verfhout	284	155	173	—	2	—
Verfwaren, verfaarde	272	228	229	807	751	1,115
Vitriool	—	28	—	44	207	404
Vruchten (boom-) gedroogde	11	22	57	68	103	49
〃 (Zuid-)	72	136	711	1	—	—
Water (mineraal)	—	—	6	1,785	1,892	1,914
Werktuigen	11	31	7	909	210	294
Wijn	425	331	357	901	619	768
IJzer (ruw)	5	151	3,697	40	21	254
Zaden	2,726	1,390	95	27	1	—
Zout	—	5	5	—	—	274
Zwavel	—	407	—	—	—	—

Daaruit blijkt dat de vermeerdering van het vervoer naar den Rijn in 1878 vooral te danken is aan *hout*, *rogge*, *meel*, *ijzer* en *olie*.

Het *hout*, werkhout uit Scandinavie en Finland, bestond meest uit gezaagde planken en balken, zelfs uit geschaafde kozijnen, posten en andere deelen van huizen, in de landen van productie bewerkt, waar het water meest eene goedkoope beweegkracht aan de fabrieken verschaft. De houtprijzen waren zeer laag en de vraag in Duitschland begon, bij verminderende eigene voortbrenging, weder wat sterker te worden. Bedenkt men, dat in 1873 39,949 tonnen hout van Amsterdam naar den Rijn zijn verscheept, dan is het vervoer van 6,750 tonnen in 1878 nog niet groot te noemen.

Aanzienlijke aanvoeren van *rogge* kwamen in 1878 te Amsterdam uit het buitenland (ook Noord-Amerika) waarop het Noordzeekanaal van gunstigen invloed was. Het waren grootendeels transito partijen voor Duitsche handelaars en fabrikanten, die bij verminderden directen aanvoer uit Rusland en de Donaulanden, ten gevolge van den oorlog, vooral op de Noordzeehavens gewezen waren. Een bewijs voor de verlevendiging van den steeds verminderenden *eigen* graanhandel te Amsterdam was het niet.

Het vervoer van *meel* was zeer aanzienlijk. De meelhandel begint eenigzins in de plaats van den graanhandel te komen. Groote meelmolens zijn overal in de havens aan de Oostzee, even als in Hongarije, opgericht, die goedkoop werken, en het transport van het product kost minder vracht dan dat der meer volumineuse grondstof.

Het vervoerde *ijzer* was uitsluitend oud ijzer, de afval van Amsterdam en omstreken, dat vroeger naar België werd verzonden, maar in 1878 voor een zeer lage vracht naar den Ruhr is verscheept, met het oog op de verwachte verhooging van het recht op den invoer van dat artikel in Duitschland. Het Engelsche ruwe ijzer gaat bijna uitsluitend, en in zeer groote hoeveelheden, over Rotterdam, en zal zulks blijven doen tot dat het Noordzeekanaal tot in de Waal is doorgetrokken, en het daardoor verlevendigde verkeer het noodige voedsel zal verschaffen aan eene drukke scheepvaart tusschen Amsterdam en Engeland.

De verschepingen van *lijnolie*, voor het grootste deel aangebracht door de booten der Kon. Ned. Stoomboot-Maatschappij en direct naar Duitschland doorgevoerd, waren aanzienlijk, die van *zaden* daarentegen gering. *Petroleum* gaat nog volstrekt niet van Amsterdam direct naar den Rijn; het betrekkelijk weinige dat derwaarts wordt gezonden, gaat over Rotterdam. Ook de handel in dit artikel alhier wacht op een goed vaarwater.

Onder de aangevoerde artikelen nemen *steenkolen* en *steenen* eene overwegende plaats in.

De vermeerdering van den aanvoer van *steenkolen* is het natuurlijk gevolg van het steeds toenemend verbruik voor fabrieken (vooral gasfabrieken), stoompoldermolens en stoombooten. Ruim een derde van het opgegeven bedrag werd dan ook door de stad gevoerd om in de noordelijke provinciën te worden gelost. De per Rijnschip te Amsterdam aangebrachte hoeveelheid was echter geheel onbeduidend in vergelijking met die, welke per Rijnspoorweg aldaar is aangevoerd, zijnde

1876.	1877.	1878.
194,109 tonnen	233,284 tonnen	240,415 tonnen.

Daarvan kunnen als redenen gelden 1°. de zeer lage spoorwegvrachten voor dat artikel; 2°. dat de steenkolen aan den mijn in den wagen geladen worden, en daarin blijven tot op het station het dichtst bij de bestemmingsplaats gelegen; 3°. dat elk koopman of fabriekant de noodige kolen per wagenlading kan ontbieden, terwijl hij zelden eene geheele scheepslading kan gebruiken. Maar dat geene van dezen de hoofdreden is blijkt uit het steenkolenverkeer te Rotterdam, waarvoor dezelfde redenen geldig zijn, en waar toch zijn aangevoerd:

	1876.	1877.	1878.
per Rijnschip........	95,677 tonn.	95,540 tonn.	110,244 tonn.
per Rijnspoorweg.....	50,644 〃	60,925 〃	67,949 〃

Dus bestond aldaar eene omgekeerde verhouding en de oorzaak kan wel geen andere zijn dan de kostbare en ondiepe waterweg, die een groot bezwaar is voor de Amsterdamsche Rijnschepen, en waarvan Rotterdam is bevrijd.

De aanvoer van steenkolen uit Engeland te Amsterdam is zeer afwisselend en veel geringer dan die uit Duitschland. Hij heeft bedragen

in 1876..........18,669 tonnen
〃 1877.......... 62,377 〃
〃 1878..........44,407 〃

De veel vermeerderde aanvoer van alle soorten van *steenen*, even als van *cement* en *tras* wijst duidelijk op de groote in en bij de hoofdstad uitgevoerde bouwwerken, en de vele nieuw aangelegde straten en wegen. Daaruit volgt echter, dat die toename slechts tijdelijk kan zijn.

De meerdere levendigheid der Amsterdamsche Rijnvaart in 1878

8*

toont het groote belang aan, dat ook een *slecht* vaarwater voor het verkeer kan hebben; maar daaruit tot eene *blijvende* toeneming te besluiten zou zeer gewaagd zijn. Integendeel blijft zij in het algemeen haren rugwaartschen gang volhouden, en wordt haar aandeel in het algemeene goederenvervoer voorbij Lobith steeds kleiner. Dat aandeel toch was

	opwaarts.	*afwaarts.*
1840—1844	31 pCt.	12 pCt.
1845—1849	34 〃	11 〃
1850—1854	24 〃	11 〃
1855—1859	16 〃	9 〃
1860—1864	9 〃	8 〃
1865—1869	8 〃	5 〃
1870—1874	7 〃	5 〃
1875—1878	3 〃	4 〃

Hoe nadeelig de kwijning van handel en nijverheid in Duitschland op den handel der hoofdstad gewerkt heeft, blijkt nog duidelijker uit den achteruitgang van het spoorwegvervoer. Er werden aan vracht- en koopmansgoederen van Amsterdam naar Duitschland getransporteerd:

	1876.	1877.	1878.
per Rijnspoorweg	57,157 tonn.	54,921 tonn.	44,308 tonn.
〃 Oosterspoorw. in verband met de Staatsspoorwegen.	15,789 〃	17,107 〃	16,128 〃
te zamen	72,946 tonn.	72,028 tonn.	60,436 tonn.

Datzelfde verschijnsel vertoonde zich ook te Rotterdam, van waar per Rijnspoorweg (de cijfers van het goederenvervoer per Staatsspoorwegen staan mij op dit oogenblik niet ten dienste) naar Duitschland zijn getransporteerd:

in 1876	119,586 tonnen
〃 1877	112,468 〃
〃 1878	75,134 〃

Maar daar werd die achteruitgang ruim vergoed door de toenemende verschepingen naar den Rijn, zijnde

in 1876	712,076 tonnen.
〃 1877	839,650 〃
〃 1878	992,466 〃

Wel waren dat voornamelijk ruwe artikelen, direct uit het zeeschip in het rivierschip overgeladen, als:

	1876.	1877.	1878
ruw ijzer..........	228,165 tonn.	184,745 tonn.	394,584 tonn.
ijzererts............	32,886 〃	134,060 〃	135,241 〃
granen............	232,066 〃	106,541 〃	158,454 〃
maar toch ook:			
koffie..............	15,804 〃	18,568 〃	19,801 〃
katoen..............	8,940 〃	7,671 〃	7,567 〃
rijst..............	11,973 〃	6,410 〃	8,059 〃
tabak..............	5,269 〃	3,932 〃	7,115 〃

en vele andere artikelen, die uit Amsterdam meerendeels per spoorweg worden verzonden. Trouwens waar een goed en geregeld goederenvervoer per Rijnschip mogelijk is, zoo als te Rotterdam, is de meerdere snelheid van het transport per spoorweg zeer gering.

En nu het vervoer uit Duitschland naar de Nederlandsche havens.

Te Amsterdam werden aangebracht per spoorweg (de aanvoer per Rijnschip is reeds opgegeven):

	1876.	1877.	1878.
per Rijnspoorweg..........	223,919 tonn.	270,380 tonn.	284,920 tonn.
waarvan steenkolen........	194,109 〃	233,284 〃	240,415 〃
en andere goederen........	29,810 〃	37,096 〃	44,505 〃
per Oosterspoorw. in verband met de Staatsspoorwegen,..	18,963 〃	30,756 〃	41,066 〃

Dus was langs alle wegen (Rijnvaart en spoorweg) de aanvoer uit Duitschland te Amsterdam klimmend, ook buiten de steenkolen.

Zoo ook te Rotterdam. Daar toch zijn aangebracht:

	1876.		1877.		1878.	
	met Steenkolen.	zonder Steenkolen.	met Steenkolen.	zonder Steenkolen.	met Steenkolen.	zonder Steenkolen.
	Tonnen.	Tonnen.	Tonnen.	Tonnen.	Tonnen.	Tonnen.
Per Rijnschip.. .	328,441	232,764	333,594	238,054	366,719	256,475
〃 Rijnspoorw.	81,141	30,497	110,779	49,854	119,028	51,079

Ook hier ontbreken de cijfers van het transport per Staatsspoorwegen, maar toch blijkt genoegzaam, dat het vervoer per Rijnschip dat per spoorweg heeft overtroffen, hetgeen de normale toestand is, waar beide op gelijken voet met elkander in mededinging komen.

Tevens is het opmerkenswaardig, dat het vervoer per Rijnschip

opwaarts voor Rotterdam twee- à driemaal grooter was dan het vervoer *afwaarts:* en dat dus het groote voordeel van den waterweg voor die stad gelegen is in het transport *naar* Duitschland. Een bewijs hoe weinig juist de bewering is, dat de scheepvaart alleen met voordeel tegen den spoorweg kan concurreeren, wanneer de stroom haar eene kostelooze beweegkracht aanbiedt, maar dat in stil water of rivier opwaarts dat voordeel geheel vervalt.

Maar dat rivier afwaarts de stroom het mogelijk maakt, dat bij de zeer lage vrachten de schippers nog altijd goede rekening maken, omdat zij niets betalen voor water en wind, die hen voortstuwen, is eene zekere waarheid. En dat zij daarvan in den regel gebruik maken blijkt uit de volgende opgave van de wijze waarop de goederen op- en afwaarts voorbij Lobith zijn gevoerd.

	OPWAARTS.		
	1869—1873.	1874, 1875.	1876, 1877.
In stoombooten voor personen en goederen..............	9.1 pCt.	11.5 pCt.	10.1 pCt.
〃 sleepbooten en gesleepte vaartuigen...............	71.6 〃	72.7 〃	77.5 〃
〃 zeilschepen zonder gebruik van stoomkracht..........	19.3 〃	15.8 〃	12.4 〃

	AFWAARTS.		
	1869—1873.	1874, 1875.	1876, 1877.
In stoombooten voor personen en goederen..............	3.4 pCt.	4 pCt.	4.4 pCt.
〃 sleepbooten en gesleepte vaartuigen...............	11.5 〃	11.6 〃	10.7 〃
〃 zeilschepen zonder gebruik van stoomkracht..........	85.1 〃	84.4 〃	84.9 〃

Het verkeer tusschen Amsterdam en den Rijn had plaats in het volgende aantal geladen schepen (met vermelding van soort en ladingsvermogen).

LADINGS-VERMOGEN IN CENTENAARS.	VERTROKKEN. 1876. Stoombooten.	1876. IJzeren Sleepkanen.	1876. Houten Zeilschepen.	1877. Stoombooten.	1877. IJzeren Sleepkanen.	1877. Houten Zeilschepen.	1878. Stoombooten.	1878. IJzeren Sleepkanen.	1878. Houten Zeilschepen.
300 — 999	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1000 — 1999	—	—	15	—	—	14	—	—	15
2000 — 2999	—	—	26	—	—	18	—	—	19
3000 — 3999	3	—	26	—	—	22	1	—	31
4000 — 4999	17	—	33	26	—	13	30	—	22
5000 — 5999	27	6	14	35	—	9	48	7	27
6000 — 6999	—	—	8		—	6	—	—	6
7000 — 7999	—	—	1	—	—	4	—	—	5
8000 — 8999	—	—	1	—	—	1	—	—	1
9000 — 9999	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10000 —10999	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal......	47	6	124	61	—	87	79	7	126
		177			148			212	

LADINGS-VERMOGEN IN CENTENAARS.	AANGEKOMEN. 1876. Stoombooten.	1876. IJzeren Sleepkanen.	1876. Houten Zeilschepen.	1877. Stoombooten.	1877. IJzeren Sleepkanen.	1877. Houten Zeilschepen.	1878. Stoombooten.	1878. IJzeren Sleepkanen.	1878. Houten Zeilschepen.
300 — 999	—	—	—	—	—	1	—	—	1
1000 — 1999	—	—	26	—	—	49	—	—	44
2000 — 2999	—	—	32	—	—	43	—	—	35
3000 — 3999	4	—	34	1	—	57	2	—	76
4000 — 4999	15	—	62	26	—	73	28	—	110
5000 — 5999	28	7	27	37	3	41	47	15	104
6000 — 6999	1	—	14	—	—	25	—	—	34
7000 — 7999	—	—	2	—	1	16	—	—	25
8000 — 8999	—	—	1	—	—	—	—	—	6
9000 — 9999	—	—	—	—	—	—	—	—	1
10000 —10999	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Totaal......	48	7	198	64	4	305	77	15	437
		253			373			529	

De gemiddelde lading dezer schepen was:

OPWAARTS.		AFWAARTS.	
1876.......2916	centenaars.	1876.......3848	centenaars.
1877.......2453	〃	1877.......3657	〃
1878.......3018	〃	1878.......4256	〃

terwijl het grootste Rijnschip, dat Amsterdam bezocht, in 1876 en 1877 een ladingsvermogen van 8234, en in 1878 van 10,273 centenaars had.

Dus is 1878 grooter schepen en ladingen, het noodzakelijk gevolg van een grooter hoeveelheid te vervoeren goederen, gepaard aan doorgaans goede waterstanden.

Die goede waterstanden deden meer dan de rivierverbetering, want deze kan in Nederland niet anders dan zeer langzaam werken. Dit bleek uit den toestand van de Beneden-Waal, toen in het najaar van 1877 en 1878 de lage waterstanden voor korten tijd zijn ingetreden. Op 24 en 25 October 1878 was de kleinste diepte der vaargeul in het vak van St. Andries slechts 1.57 meter, bij een waterstand aan de peilschaal aldaar van 3.67 + A.P. (zijnde slechts 0.29 — M.R.). Bij Gorinchem L.W. waren toen 2, bij Tiel 3, bij Brakel 4, bij Vuren 4½ decimeters water meer aanwezig. En toch daalde de rivier aan de peilschaal te Keulen niet onder + 2.09, zijnde nog 0.59 meter hooger dan de stand van + 1.50, die volgens het oordeel der technische stroombevaringscommissie, bij evenredige standen op de benedenrivieren, voldoende zal zijn om, na geheel voltooide rivierverbetering, in de geheele vaargeul tusschen Keulen en Rotterdam eene diepte van 3 meter te hebben. Er ontbrak daaraan dus in het najaar van 1878 in het slechtste vak bij St. Andries nog ongeveer 2 meter, al was ook de geul aldaar 1 decimeter dieper dan in 1877. In dat jaar had de lage waterstand tijdelijk eene groote belemmering der scheepvaart ten gevolge, daar tusschen 3 en 11 October in het vak tusschen Rossum en Varik de vaargeul door vastgeraakte schepen geheel was versperd, en daardoor voor eene vloot van 300 à 400 vaartuigen de doorvaart belet. In 1878 werd door eene betere regeling der vaartpolicie en de aanwezigheid der noodige sleepbootjes die ophooping van schepen voorkomen. Maar bij wederintreding van lage waterstanden zal het waarschijnlijk blijken, dat het door het hooge opperwater medegevoerde en in onze benedenrivieren nedergezonken slib en zand nog altijd een groot beletsel is voor het behoud aldaar eener diepe en regelmatige vaargeul. De vermindering van den stroom door de werking

van den vloed uit zee heeft daarop een nadeeligen invloed: de verhoogde werking van dien vloed op onze benedenrivieren, ten gevolge van het graven der Nieuwe Merwede, kan misschien in dat opzicht ongunstig zijn.

De toestand der vaarwaters tusschen Amsterdam en Rotterdam en Gorinchem bleef onveranderd en dus steeds minder voldoende voor de behoefte der scheepvaart. Het lust mij niet op nieuw een catalogus te schrijven van al hunne gebreken en van de nadeelen daardoor veroorzaakt. Dat is trouwens niet meer noodig, want in de latere jaren is daarover veel licht verspreid. De overtuiging is algemeen, dat de tegenwoordige toestand moet verbeterd worden, dat de hoofdstad eene volstrekte behoefte heeft aan een goeden waterweg naar Duitschland, en bijna allen die met haar handel en scheepvaart in betrekking staan, zijn van meening, dat een kanaal door de Geldersche vallei tot de Grebbe, en verder door de Betuwe op zijn smalst tot in de Waal bij Doodewaard, gepaard aan eene in elk geval noodzakelijke verbetering van den waterweg tusschen Amsterdam en Rotterdam, de meest voldoende oplossing zal zijn van het sedert jaren hangende vraagstuk. Daarom hebben zij het plan, door den Minister HEEMSKERK opgevat, zeer toegejuicht, maar alleen betreurd, dat het door de samenknoping aan een ontwerp van veel wijdere strekking, namelijk de droogmaking van een deel der Zuiderzee, gevaar liep te worden verworpen, in elk geval voor jaren te worden uitgesteld. Om eenheid aan de bestaande overtuiging te geven, en die in wijder kring te doen kennen, vormde zich een Rijnvaart-comité; eene zeer druk bezochte vergadering van belangstellenden had op 23 Nov. 1876 te Amsterdam plaats, en de daarin aangenomen moties werden ter kennis van de Regeering gebracht, en aan vele Kamers van Koophandel met verzoek om ondersteuning toegezonden; een door bijna allen, die een invloedrijke stelling in den handel en scheepvaart der hoofdstad innemen, geteekend adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal volgde weldra, en daarin werd aangedrongen om op de begrooting voor het jaar 1877 eene post te brengen voor den gewenschten waterweg. Het Gemeentebestuur en de Kamer van Koophandel van Amsterdam en van vele andere gemeenten spraken krachtig in gelijken zin; maar desniettegenstaande werd in de zitting der Tweede Kamer van 11 Dec. 1876 de motie der afgevaardigden TAK VAN POORTVLIET en STIELTJES om eene memoriepost op de Begrooting te brengen voor een kanaal van Amsterdam naar de Waal verworpen, al was het ook met eene meer-

derheid van slechts twee stemmen. Evenmin had de Begrootings-discussie in de Eerste Kamer eenig gevolg: de Minister bleef bij zijne meening, dat de beide plannen of vereénd, of niet moesten worden uitgevoerd, en dienovereenkomstig werd bij 's Konings Besluit van 18 April 1877 bij de vertegenwoordiging het wetsontwerp ingezonden tot bedijking en droogmaking van een deel der Zuiderzee, alsmede tot het graven van een nieuw kanaal ter verbinding van Amsterdam met de Waal door de Geldersche vallei. In de Memorie van Toelichting verklaarde de Minister, „dat bij niet-„droogmaking van de Zuiderzee hij ook het voorgestelde kanaal zou „moeten loslaten en, van wege het verschil in kosten, de voorkeur „zou moeten geven aan een kanaal van Amsterdam langs eene „nieuwe richting (Kockengen) tot in de Waal boven Gorinchem, „waardoor de kortere en ook in zoovele opzichten gewenschte weg „door de Geldersche vallei op nieuw eene reeks van jaren zou blij-„ven rusten."

De samenkoppeling werd algemeen afgekeurd. Wel beschouwden velen de droogmaking der Zuiderzee als op zich zelve wenschelijk, maar tevens als een werk aan zoovele eventualiteiten verbonden, en waarvan de raming der kosten zooveel kan tegenvallen, dat hij den bestaanden toestand van 's Rijks financiën daaraan niet mocht worden gedacht. Het daaraan vastknoopen van een direct noodzakelijk kanaal was dus een zeker middel het laatste onuitgevoerd te laten. Dat was ook de meening van den Ingenieur J. A. A. WALDORP, voorgedragen in zijne op 29 Juni 1877 verschenen brochure. Maar tevens kwam hij op tegen het kanaal door de Geldersche vallei zelf, en stelde daartegen over een ander kanaal, regelrecht te graven van uit den Amstel bij Amsterdam tot in de Merwede beneden Gorinchem, dat een beteren waterweg naar den Rijn dan het Regeerings-ontwerp aan de Amsterdamsche Rijnschepen zou aanbieden, en tevens zou kunnen dienen als verbeterde waterweg tusschen de twee grootste steden des Rijks.

Dat Kanaal-Waldorp zou zeker, vergeleken met de tegenwoordige vaarwaters, eene groote verbetering zijn. Maar dat het, in verband met den toestand van de Lek tusschen Ameide en Krimpen en van de Beneden-Waal, den besten waterweg zou wezen, die voor veel geld te verkrijgen zou zijn, van Amsterdam naar Rotterdam en naar Duitschland, werd door de meesten in Amsterdam en door velen daarbuiten betwijfeld. In de eerste plaats door den Ingenieur Dr. T. J. STIELTJES, die zoowel in de meeting op 12 Oct. 1877 door

het Hoofdbestuur van „Schuttevaer" te Amsterdam gehouden, als in *het Vaderland* van 25, 26 en 27 October 1877 zijne meening dienaangaande heeft uiteengezet. En toen het Ministerie HEEMSKERK voor een nieuw kabinet had plaats gemaakt, waarin Mr. TAK VAN POORTVLIET, steeds een der groote voorstanders van het kanaal door de Geldersche vallei, als minister van waterstaat, handel en nijverheid zitting had, werd de hoop levendig, dat thans niet alleen het betere, maar ook het beste zou verkregen worden. En zoo zulks niet is mogen gebeuren, aan den Minister heeft het zeker niet gelegen. Reeds dadelijk na de aanvaarding van zijne betrekking, benoemde hij verschillende commissiën van ingenieurs, om de voornaamste plannen tot verbetering der waterwegen te onderzoeken. De door haar in het einde van 1877 en den aanvang van 1878 uitgebrachte rapporten zijn van groote waarde voor de kennis der Nederlandsche vaarwaters en bevestigden den Minister van Waterstaat in zijne overtuiging. Bij 's Konings Besluit van 6 Maart 1878 werd dan ook aan de Tweede Kamer der Staten-Gsneraal het ontwerp eener wet ingezonden tot aanleg en verbetering van eenige werken ten behoeve der binnenlandsche scheepvaart, en daaronder kwam het kanaal door de Geldersche vallei in de eerste plaats voor. De voordracht ging verzeld van eene Memorie, die door hare grondige bewerking en heldere uiteenzetting het vraagstuk uitnemend toelichtte. Toch bleef de kritiek niet achterwege en op 26 Maart 1878 verscheen eene tweede brochure van den Ingenieur WALDORP, tot bestrijding van het Regeeringsontwerp en verdediging van het door hem voorgestelde kanaal. Die brochure werd echter uitvoerig wederlegd door STIELTJES in het *Handelsblad* van 30 April en 1 en 2 Mei 1878, waarop WALDORP weder in het *Handelsblad* van 8 Mei 1878 antwoordde.

Ondertusschen was in April 1878 te Amsterdam een kort adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal door zeer vele belangstellenden onderteekend, waarin op de aanneming van de plannen der Regeering werd aangedrongen.

Op 4 Juli verscheen het voorloopig verslag, waaraan door de afgevaardigden STIELTJES, ROËLL en BASTERT afzonderlijke nota's in betrekking tot den Amsterdamschen waterweg naar den Rijn, waren toegevoegd. Vele bezwaren werden geopperd; twijfel aan de mogelijkheid van uitvoering, te groote uitgaven bij den bestaanden financieelen toestand, niet bewezen doelmatigheid, onbillijke achteruitzetting van het eene deel des lands ten koste van het andere, enz.,

welke alle werden besproken, en, naar het oordeel van velen, wederlegd in de met de uiterste zorg bewerkte Memorie van Antwoord. Een eindverslag is dan ook overbodig geacht.

Op verzoek van het Rijnvaart-Comité werd het ontwerp van een kanaal door de Geldersche Vallei van een geheel onafhankelijk standpunt door den Ingenieur J. G. VAN GENDT J[r]. en den Hoogleeraar N. H. HENKET in 3 in 1878 en 1879 verschenen brochures beoordeeld, waarin de wijziging van enkele details van uitvoering werd voorgesteld, en eenige verbeteringen werden voorgedragen. Het Comité meende, dat hoe meer licht er over de goede zaak verspreid werd, en hoe meer van verschillende zijden door deskundigen van naam tot verbetering van het bestaande plan werd samengewerkt, des te eer de gronden, waarop de nog altijd bestaande tegenstand steunde, moesten wegvallen.

In vele adressen aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, (onder anderen in een van belangstellenden te Amsterdam van 23—25 April 1879) en in eene menigte dagbladartikelen werd voortdurend op het tot stand komen van den ontworpen waterweg aangedrongen, en de spanning was groot, al was ook de verwachting van de aanneming van het Regeeringsontwerp niet ongeschokt. Want de invloed der lokale belangen gevoegd bij de verbrokkeling der regeerende politieke partij wettigden de vrees, dat de hoofdzaak uit het oog zou worden verloren, en dat men meer op de boomen dan op het bosch zou letten. Toch was de teleurstelling in den lande en vooral in de hoofdstad algemeen, toen de mare kwam, dat ondanks de voortreffelijke verdediging van het ontwerp, in de eerste plaats door den Minister van Waterstaat, de meerderheid der Kamer hare goedkeurende stem daaraan had onthouden; en het was niet vreemd dat menigeen Amsterdam miskend achtte, nu er, uit een vermeend gevoel van billijkheid, minder belang scheen gesteld te zijn in den bloei der hoofdstad, die in de latere jaren met groote krachtsinspanning en op eigen kosten zooveel had tot stand gebracht, b. v. den waterweg naar zee, de nieuwe universiteit enz., terwijl elders het meest van de Rijks genade wordt verwacht, nu — zeg ik — er minder belang scheen gesteld te zijn in den bloei der hoofdstad, dan in het onbewezen voordeel van gemeenten, wier historische roeping het schijnt te wezen om door weigering van elke bijdrage tot verbetering van het vaarwater, en door handhaving van verouderde tolheffingen en privilegies, het verkeer van Amsterdam te belemmeren.

Maar de hoofdstad heeft vertrouwen op de toekomst, en is overtuigd dat éen goede waterweg naar Duitschland haar niet lang meer zal kunnen worden onthouden.

Wanneer die overwinning verkregen zal zijn zal de man, die in de latere jaren met al de energie die in hem was daarvoor gestreden heeft, daarin niet kunnen deelen. STIELTJES is gestorven voordat hij het voorloopig verslag over het ontwerp der kanalenwet, waartoe hij als lid der commissie van rapporteurs had medegewerkt, heeft kunnen onderteekenen. Aan hem heeft Nederland veel te danken, en veel heeft het in hem verloren. Hij was een man van nauwkeurig onderzoek, van bedaard overleg, en als hij uit de menigte gegevens, die hij steeds verzamelde en verwerkte, een besluit had getrokken en die verschillende besluiten tot een ontwerp had opgebouwd, dan wist hij zijne denkbeelden helder in woord en schrift weder te geven, en door zijne onvermoeide werkzaamheid het plan tot werkelijkheid te maken. Het was zijn doel nimmer in de eerste plaats een *groot* maar wel een *goed* werk te maken. Hij kon zijne goedkeuring niet hechten aan het regelrechte kanaal, dat niet naar het goede punt voerde, of aan het centrale station, dat met een spoorwegdijk de stad van hare haven afsluit. Hij rekende met de omstandigheden, en daarom heeft hij veel tot stand gebracht, dat in de bestaande toestanden het best mogelijke was. Maar daarom ook was hij niet onvatbaar voor overtuiging en gaarne nam hij denkbeelden over, die hij erkende beter dan de zijne te wezen. Hij behoorde dus ook niet tot die zoogenaamde consequente menschen, tot die mannen van één stuk, die nimmer op eene eenmaal uitgesproken meening terug komen, en op wie alle later verkregen kennis, en alle wijzigingen van toestanden zonder invloed blijven. Dit is hem wel eens als gebrek aan vaste overtuiging aangerekend, ook bij de behandeling der kanalenwet: het bewijst alleen, dat hij de waarheid meer lief had dan zich zelf.

Augustus 1879. I. J. RAHUSEN.

BIJLAGE I.

VERKORTE OPGAVE

DER

COÖPERATIVE VEREENIGINGEN,

WAARVAN DE AKTE IN DE NEDERLANDSCHE STAATSCOURANT

IS OPENBAAR GEMAAKT.

1ste Vervolg.

COÖPERATIVE VEREENIGINGEN,

WAARVAN DE AKTE IN DE NEDERLANDSCHE STAATSCOURANT IS OPENBAAR GEMAAKT.

1ste Vervolg.

21°. De „*Coöperative Vereeniging tot het verkrijgen van eigen woningen*" te Haarlem (*Staatscourant* 1878, n°. 213).

Zij heeft ten doel aan elk harer leden eene eigen woning te verschaffen.

De leden betalen daartoe eene vaste jaarlijksche bijdrage, waarvan zal worden betaald:

a. intrest en aflossing van de opgenomen gelden;

b. de kosten van onderhoud der woningen, grondbelasting en verzekering tegen brandschade;

c. de kosten van het duinwater (art. 1).

De leden moeten binnen de gemeente Haarlem woonachtig zijn en mogen geene woning in eigendom bezitten.

Over de toelating van nieuwe leden beslist de algemeene vergadering.

Niemand zal tot lid worden toegelaten indien hij niet ter goeder naam en faam bekend staat (art. 3).

De leden storten bij hunne toelating één gulden.

Zij betalen, te rekenen van den eersten Juli achttien honderd acht en zeventig tot op het tijdstip waarop de woningen betrokken kunnen worden, eene maandelijksche contributie van minstens *f* 2.50, welke uiterlijk op den zesden van den maand volgende op die, waarover de contributie zal verschuldigd zijn, aan den penningmeester moet worden voldaan.

De centributie moet door later bijkomende leden worden bijgepast.

Echter zal een lid, dat in de plaats van een uittredend lid in de vereeniging komt, verplicht zijn te betalen de totale som die de op te maken rekening-courant van zijn voorganger zal aanwijzen,

als tot geen ander einde te moeten strekken, dan tot afdoening van den kostenden prijs der woning; hierdoor verkrijgt het nieuwe lid dezelfde rechten op het perceel, die zijn voorganger daarop had.

Indien een lid verzuimt zijne vaste jaarlijksche bijdrage of maandelijksche contributie op den bepaalden tijd te voldoen, zal hij voor iedere ingegane week verzuim vijf en twintig cents boete verschuldigd zijn.

In geval van ziekte of rampen (mits daarvan blijke door deugdelijke bewijzen) zal de vergadering de boete kunnen kwijtschelden (art. 4).

De leden zijn persoonlijk en voor gelijke deelen aansprakelijk voor de verbindtenissen der vereeniging op de wijze als in art. 19 der wet op de coöperative vereenigingen van den 17 November 1876 (*Staatsblad* n°. 227) is geregeld (art. 5).

Het lidmaatschap dezer vereeniging houdt op:

a. door het bedanken voor het lidmaatschap;

b. dadelijk nadat de overschrijving van een huis der vereeniging op naam van het lid is geschied;

c. door het overbrengen zijner woonplaats naar eene andere gemeente.

Het lid zal verplicht zijn eene maand te voren daarvan aan den voorzitter schriftelijk kennis te geven, op verbeurte eener boete van *f* 10; deze boete zal niet worden opgelegd, indien het lid bewijst die kennisgeving niet binnen den bepaalden tijd te hebben kunnen doen;

d. door het verkrijgen in eigendom, van eene eigen woning buiten de vereeniging om, binnen de gemeente Haarlem, en deze langer dan een jaar in eigendom behoudende;

e. door het gedurende twee achtereenvolgende maanden in verzuim zijn met de betaling der maandelijksche contributie of vaste jaarlijksche bijdrage, zonder goedvinden van de álgemeene vergadering;

f. door het geraken in staat van faillissement of kennelijk onvermogen.

Door de algemeene vergadering kan van het lidmaatschap worden vervallen verklaard:

I. hij die bij eindvonnis is veroordeeld:

1°. wegens misdaad;

2°. wegens diefstal, oplichting, meineed, misbruik van vertrouwen of openbare schennis der eerbaarheid;

II. hij die herhaaldelijk wegens openbare dronkenschap of ergerlijk levensgedrag door de politie of justitie rechterlijk is veroordeeld geweest (art. 6).

Het lidmaatschap is persoonlijk; des echter, dat bij overlijden, de weduwe en bij gebreke van deze, met goedkeuring van de algemeene vergadering, een der kinderen in de rechten en verplichtingen van het overleden lid kan treden, mits binnen eene maand na het overlijden aan den voorzitter is kennis gegeven van den wensch, om het lidmaatschap voort te zetten; voor de rechtverkrijgenden zijn verbindend de bepalingen gesteld bij art. 6 (art. 7).

Aan de leden die, om een der redenen genoemd in art. 6, met uitzondering van die bedoeld bij littera *b*, ophouden lid der vereeniging te zijn, of aan de erfgenamen van een overleden lid, als zijne weduwe of één zijner kinderen niet in diens rechten is getreden, zal zoo spoedig mogelijk, doch uiterlijk binnen drie maanden na het uittreden of overlijden, vier vijfden van de gelden tot aflossing strekkende, worden teruggegeven.

Indien het uitgetreden of overleden lid meer dan het verplichte afgelost heeft, zal dat meerdere geheel worden terugbetaald.

Onder tot aflossing strekkende gelden wordt verstaan het bedrag dat de rekening-courant na afsluiting zal aanwijzen, als tot geen ander einde te moeten strekken dan tot afdoening van den kostenden prijs der woning.

Bij uittreding of overlijden is de uittredende of zijn de erven verplicht te betalen de kosten van herstel der woning, indien deze, ter beoordeeling van de algemeene vergadering, herstel vereischt (art. 8).

Het bestuur bestaat uit drie leden der vereeniging. Hun last is ten allen tijde herroepelijk; behoudens deze bepaling treedt jaarlijks na goedkeuring der rekening over het afgeloopen dienstjaar, een bestuurslid af, volgens een daarvan te maken rooster. De aftredende is dadelijk herkiesbaar.

Het bestuur vertegenwoordigt de vereeniging in en buiten rechten; het sluit de overeenkomsten, bedoeld bij punt 2 van art. 13, onder de voorwaarden door de algemeene vergadering te bepalen; het verbindt onroerende goederen voor of van de vereeniging, na daartoe door de algemeene vergadering te zijn gemachtigd; het draagt den eigendom van woningen aan leden der vereeniging, die daartoe recht hebben bekomen, over; het noodzaakt de leden tot vervulling hunner verplichtingen; het is verantwoordelijk voor het

hebben en bijhouden van het register, in de artt. 11 en 12 van de genoemde wet bedoeld, de niet-bestuursleden houden toezicht op de handelingen van het bestuur (art. 10).

Zoodra de algemeene vergadering den tijd daarvoor gekomen acht, zal zij, voor zoover dit niet uit den inleg en de bijdrage der leden kan worden voldaan, ten einde den grond en de bouwkosten te betalen, eene geldleening trachten te sluiten tot een bedrag en op zoodanige voorwaarden als het meest wenschelijk en voordeelig zal worden geacht.

Het bestuur zorgt voor de behoorlijke intrestbetaling en aflossing dier geldleening, voor de ontvangst der door de leden verschuldigde betalingen en het belegt de gelden, die het onder zijne verantwoordelijkheid heeft, op de wijze door de algemeene vergadering te bepalen (art. 11).

Bij loting zal aan elk lid het voor hem bestemde huis worden aangewezen.

Bij afzonderlijke overeenkomst, waarvan de inhoud door de algemeene vergadering wordt vastgesteld, zullen de nadere voorwaarden van bewoning der huizen geregeld en het bedrag der vaste jaarlijksche bijdrage, alsmede de wijze van betaling daarvan bepaald worden.

Wanneer een lid den kostenden prijs van het perceel geheel heeft afgelost, dan wordt het aan hem onbelast overgedragen en ten zijnen name in de openbare registers ingeschreven; de overdracht en levering geschiedt ten zijnen koste. Mocht hij verkiezen dat deze door de vereeniging worde betaald, dan zal hij nog zooveel langer de vaste jaarlijksche bijdrage moeten storten tot dat gemelde kosten daaruit geheel kunnen bestreden worden. De overdracht zal geschieden onder anderen onder deze voorwaarden, dat gedurende het bestaan der vereeniging, zonder vergunning van de algemeene vergadering, in de woning geen bedrijf of winkelnering mag worden uitgeoefend (art. 13).

Het dienstjaar vangt aan op den eersten Januari, om alzoo te eindigen op den laatsten December.

Het eerste dienstjaar eindigt ultimo December achttien honderd acht en zeventig.

Binnen zes maanden na het dienstjaar doet het bestuur op de gewone algemeene vergadering rekening en verantwoording, onder overlegging van de noodige bewijsstukken.

De rekening zal met die bewijsstukken gedurende acht dagen te voren, ter plaatse en tijde door het bestuur aan te wijzen, voor de

leden ter inzage liggen en aan hen daarvan tijdig schriftelijke kennis gegeven worden, tevens met opgaaf van den tijd waarop en de plaats waar de gewone algemeene vergadering zal worden gehouden.

Goedkeuring der rekening door de algemeene vergadering zal aan het bestuur- tot volledige décharge voor het afgeloopen dienstjaar verstrekken (art. 14).

Op schriftelijk verzoek van minstens een vijfde der leden is het bestuur verplicht, eene buitengewone algemeene vergadering te beleggen; het bestuur heeft mede daartoe het recht.

Indien aan het verzoek van de leden binnen veertien dagen door het bestuur geen gevolg wordt gegeven, kunnen de leden zelf tot de bijeenroeping overgaan (art. 15),

Geen voorstel wordt in stemming gebracht, omtrent geene zaak een besluit of beslissing genomen, en geene benoeming gedaan, wanneer de meerderheid der leden niet tegenwoordig is.

De besluiten worden genomen met volstrekte meerderheid der stemmende leden; ingeval echter de stemmen staken, zal het onderwerp in eene volgende vergadering op nieuw in behandeling worden genomen; indien de stemmen alsdan weder staken beslist het lot (art. 16).

Alle geschillen te dezer zake zullen worden onderworpen aan het onderzoek der algemeene vergadering, die ze in der minne zal tachten op te lossen. Mislukt de poging, dan wordt de oplossing opgedragen aan drie scheidslieden, van welke er door iedere partij één zal worden benoemd, terwijl de derde met goedvinden van beide partijen, of, bij verschil, door den bevoegden rechter zal worden aangewezen; deze scheidslieden zullen als goede mannen naar billijkheid oordeelen; hunne beslissingen zijn uitspraken in het hoogste ressort, waarvan geen appel of cassatie kan vallen, en waaraan partijen zich onvoorwaardelijk moeten onderwerpen (art. 18).

22°. De „*Coöperative Vereeniging Dordrechtsche Schildersbond tot het verschaffen van benoodigdheden*" *enz.*, te Dordrecht (*Staatscourant* 1878, n°. 252).

Zij stelt zich ten doel het voor onderlinge rekening aanschaffen van verbruiksartikelen van allerlei aard, het oprichten van een onderling ondersteunings-, zieken- en begrafenisfonds, het voor gezamenlijke rekening aanschaffen van woningen, het verschaffen van

geldelijke voorschotten en het verstrekken van gelegenheid tot kapitaalvorming en tot beleggen van spaargelden (art. 1).

Voor iedere afzonderlijke onderneming zal een speciaal huishoudelijk reglement worden vastgesteld (art. 2).

Ieder inwoner van Dordrecht en omstreken, meerderjarig en bekwaam om zich te verbinden, kan, onder goedkeuring van het bestuur, lid der vereeniging worden (art. 3).

De leden betalen:

a. eene entrée van vijf en twintig cents ten behoeve van het reservefonds:

b. eene vaste jaarlijksche contributie van zeventig cents, tot dekking van administratiekosten.

Hetgeen daarvan overblijft, zal worden gestort in het reservefonds;

c. naar gelang zij in alle of enkele ondernemingen der vereeniging wenschen deel te nemen, eene door de algemeene leden-vergadering vast te stellen som, voor iedere afzonderlijke onderneming, welke som in eens of in periodieke stortingen zal kunnen worden betaald.

De rekening van ieder lid zal dagelijks worden bijgehouden in een register, overeenkomstig de bepalingen van art. 11 der wet van den 17 November 1876 (*Staatsbl.* n°. 227 (art. 7).

Het lidmaatschap eindigt:

a. door schriftelijk bij het bestuur te bedanken;

b. door gedurende drie weken niet aan zijne verplichtingen te hebben voldaan en daarna door het bestuur te zijn geschrapt;

c. door nalatigheid in het terugbetalen van genoten gelden en in het nakomen van verplichtingen jegens de vereeniging;

d. door den dood.

In het eerste geval teekent het uittredende lid eene verklaring van opzegging op den kant van het bij art. 11 der wet van den 17 November 1876 (*Staatsbl.* n°. 227) bedoelde register, of wel wordt een afschrift eener notariele acte van opzegging aan dat register gehecht.

In andere gevallen wordt de verklaring van uittreding of opzegging in het register aangeteekend door twee leden van het bestuur.

Na de uittreding of ontzetting van leden duurt de aansprakelijkheid volgens art. 7 voort tot de geheele vereffening van de met het uittredende of ontzette lid loopende verbindtenissen (art. 8).

Het bestuur bestaat uit een president, een penningmeester, een secretaris en een commissaris van orde.

Het toezicht op de handelingen van het bestuur wordt uitgeoefend door eene commissie van acht leden.

Bestuurders en leden van commissiën worden door en uit de leden der vereeniging gekozen.

Zij zijn terstond herkiesbaar (art. 10.)

Voor iedere afzonderlijke onderneming kan eene speciale commissie worden ingesteld, belast met de zorg voor die onderneming, onder toezicht van het bestuur.

In iedere commissie moet een lid van het bestuur, door het bestuur zelf aan te wijzen, zitting hebben (art. 11).

Behoudens de herroepbaarheid van hun last ten allen tijde, zoowel voor leden van het bestuur, als voor leden van commissiën, treden ieder jaar een der leden van het bestuur en twee der leden van de commissie van toezicht af, volgens een door het bestuur vast te stellen rooster (art. 12).

Het bestuur vertegenwoordigt de vereeniging in en buiten rechten, en is verplicht:

a. voor de uitvoering der besluiten van de algemeene vergadering te zorgen;

b. de geldmiddelen der vereeniging te beheeren overeenkomstig de bepalingen van dit reglement en van de huishoudelijke reglementen;

c. toezicht te houden op de handelingen der commissiën, wier reglementen door de leden-vergadering van iedere afzonderlijke onderneming, na voorloopig onderzoek door het bestuur, worden vastgesteld;

d. voorloopig te beslissen over de jaarlijksche rekening en verantwoording en begrooting der commissiën, voor zoover deze eene afzonderlijke administratie hebben; en

e. in het algemeen te waken voor de belangen der vereeniging (art. 13).

Het bestuur is bevoegd verschuldigde gelden op te vorderen, voor de vereeniging voorschotten te verleenen, gelden voor de huishoudelijke uitgaven toe te staan of door den penningmeester te doen opnemen.

Tot het aangaan van geldleeningen voor bepaalde ondernemingen behoeft het de goedkeuring der algemeene vergadering (art. 14).

Het bestuur is niet verantwoordelijk voor de verliezen door een of meer schuldenaars te lijden (art. 15).

Alle overeenkomsten, schuldbekentenissen of endossementen moeten

om voor de vereeniging verbindend te zijn, worden geteekend door den penningmeester en minstens één ander lid van het bestuur (art. 19).

Van elke beslissing van het bestuur is er beroep op de algemeene vergadering van leden (art. 22).

In alle vergaderingen wordt over zaken bij mondelinge stemming met meerderheid van de uitgebrachte stemmen beslist.

Stemmingen over personen geschieden bij volstrekte meerderheid met briefjes. In geval van staking van stemmen over zaken heeft de voorzitter eene beslissende stem, ten ware hij de beslissing mocht willen aanhouden tot eene volgende vergadering. Bij staking van stemmen over personen beslist het lot (art. 25).

Voor vergaderingen van leden die aan bijzondere ondernemingen deel nemen, kunnen, behalve de bepalingen van dit reglement, bijzondere bepalingen bij huishoudelijke reglementen worden gemaakt (art. 26).

Het kapitaal van de verschillende ondernemingen bestaat uit de aandeelen der leden, overeenkomstig de bepalingen der voor iedere onderneming vast te stellen reglementen en uit het eigen of reservefonds (art. 27).

Indien het kapitaal der onderneming niet toereikend is, worden de benoodigde gelden bij derden opgenomen (art. 28).

De zuivere baten, welke iedere onderneming jaarlijks oplevert, worden met inachtneming van het bepaalde in het volgend artikel, onder hen, die aan die onderneming hebben deelgenomen, als dividend verdeeld, en wel in verhouding tot het bedrag, door ieder hunner op het aandeel, waartoe zij zich verbonden hebben, bij de sluiting van het dienstjaar gestort.

Op de niet volgestorte aandeelen wordt het dividend niet uitbetaald, maar even als eene storting goedgeschreven.

Van de berekening van het dividend wordt het aandeelsbedrag over de volle guldens genomen.

Hij, wiens lidmaatschap vóór den 31 Mei is geeindigd, deelt niet mede in het dividend over het loopende jaar, tenzij bij overlijden, in welk geval het over de volle maanden van het lidmaatschap wordt berekend (art. 29).

Vóór alle verdeeling onder de in het vorig artikel genoemde leden wordt van de zuivere baten minstens 10 pCt. in het reservefonds der vereeniging gestort.

Dit bedrag kan worden verminderd en zelfs kan met deze storting geheel worden opgehouden, naar gelang het reservefonds door de

algemeene vergadering, op voorstel van het bestuur, voldoende wordt geoordeeld.

Het juiste bedrag der stortingen en der uitkeering wordt jaarlijks voor iedere onderneming door de belanghebbende leden vastgesteld, alles behoudens de bepalingen der bijzondere reglementen (art. 30).

Het reservefonds blijft eigendom der vereeniging en strekt tot dekking der verliezen van de vereeniging en tot waarborg der door haar aangegane verbindtenissen (art. 31).

Tot ontbinding der vereeniging tusschentijds en wijziging dezer statuten kan slechts worden besloten op eene algemeene, opzettelijk daartoe opgeroepen vergadering, in welke minstens drie vierden der leden moeten tegenwoordig zijn om te kunnen beraadslagen.

Tot ontbinding der vereeniging of wijziging in de statuten wordt de toestemming van minstens twee derden der ter vergadering tegenwoordig zijnde leden vereischt.

Zijn in bedoelde vergadering geen drie vierden der leden opgekomen, dan wordt met tusschenruimte van minstens drie en hoogstens veertien dagen eene tweede vergadering opgeroepen, in welke, ongeacht het aantal opgekomen leden, een besluit kan worden genomen met twee derden der stemmenden.

Deze bepalingen zijn ook van toepassing op beslissingen over het al of niet opheffen van bijzondere ondernemingen of afdeelingen der vereeniging (art. 34).

Alle geschillen over de uitlegging der statuten en van de bijzondere reglementen der vereeniging en over de door haar te nemen besluiten, zullen worden beslist door drie scheidslieden, door de algemeene vergadering telken jare aan te wijzen, die als goede mannen naar billijkheid zullen oordeelen (art. 36).

23°. De „*Coöperative Vereeniging Selfhelp, tot het scheppen van eigen kapitaal en eigen woningen*,” te Sneek (*Staatscourant* 1878, n°. 271).

Zij tracht in den stoffelijken toestand harer leden verbetering te brengen:

I. door kapitaalvorming, verkregen:
   a. door wekelijksche bijdragen van minstens 25 cents;
   b. door toepassing van het contracten-stelsel;
   c. door het oprichten van eene spaar- en voorschotbank;

II. door het bouwen van eigen woningen (artt. 2 en 3).

Ieder der leden is tegenover derden voor het geheel aansprakelijk voor alle verbindtenissen en handelingen der vereeniging (art. 4).

Leden der vereeniging kunnen worden inwoners van Sneek, die den ouderdom van achttien jaar hebben bereikt en geen lid zijn van de dusgenaamde „Internationale Werklieden-vereeniging" of van eenige vereeniging in gelijken geest werkende (art. 7).

Wie lid der vereeniging wenscht te worden, geeft daarvan schriftelijk kennis aan den secretaris-penningmeester; de minderjarige legt hierbij over de schriftelijke toestemming van vader of voogd, de getrouwde vrouw de schriftelijke machtiging van haren man. In de algemeene vergadering volgende op die, waarin de schriftelijke kennisgeving is ingekomen, wordt over de toelating beslist. Verklaren twee derden der aanwezige leden zich voor de opname, dan is hij of zij lid (art. 8).

Het lidmaatschap wordt verloren:

1°. door het op te zeggen, evenwel met dien verstande dat hij die vóór de laatste acht weken van het boekjaar, voor zijn lidmaatschap bedankt, ophoudt lid te zijn bij het begin van het nieuwe boekjaar, terwijl hij die zijn lidmaatschap later opzegt, nog lid blijft gedurende het geheele volgende boekjaar;

2° zoodra het lid overlijdt of in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen wordt verklaard;

3°. door vervallenverklaring schriftelijk verzocht door minstens drie vierden der leden en op eene algemeene vergadering toegestaan;

4°. door het niet opvolgen van het bepaalde bij art. 9 of door het vier weken achtereen in gebreke blijven met den wekelijkschen inbreng; altijd na schriftelijke aanmaning van het bestuur en de gevallen van ziekte, ter beoordeeling van het bestuur, uitgezonderd (art. 10).

Het lidmaatschap is persoonlijk. Bij overlijden van een lid, kan zijn rechthebbende of een zijner erven, wanneer hij doet blijken dat hij, door zijne mede-rechthebbenden of mede-erven daarvoor aangewezen is, in zijne plaats treden, mits onder goedkeuring van de algemeene vergadering en onder overneming van alle verplichtingen van den overledene (art. 12).

Het bestuur bestaat uit een president, een secretaris-penningmeester, een plaatsvervangend president, een plaatsvervangend secretaris penningmeester en een commissaris van toezicht, welke vijf personen het dagelijksch bestuur uitmaken. Zij worden uit en door de leden gekozen (art. 13).

In de eerste vergadering van ieder boekjaar treedt een lid van het bestuur volgens rooster af. Het aftredend lid is terstond herkiesbaar (art. 14).

Het bestuur teekent, behoudens de hierna volgende uitzonderingen, voor en namens de vereeniging. Om de vereeniging aan derden te verbinden, wordt de handteekening van minstens twee bestuurders gevorderd, behalve in de gevallen, waarvoor op dien regel in de statuten uitdrukkelijk uitzondering is toegelaten (art. 16).

Het bestuur is verantwoordelijk aan de vergadering. Het brengt in de eerste gewone algemeene vergadering van het jaar verslag uit over het afgeloopen jaar (art. 17).

De president, en bij ontstentenis van dien, zijn plaatsvervanger, is belast met het regelen der werkzaamheden en het leiden der vergaderingen.

De secretaris-penningmeester, en bij ontstentenis van dien, zijn plaatsvervanger, is belast met de administratie, en verplicht iedere maand een borderel van uitgaaf en ontvangst aan den president en aan den commissaris van toezicht te geven.

Uitgaven beneden de *f* 5 kunnen, met goedkeuring van den president, door hem worden gedaan.

Uitgaven boven de *f* 5 geschieden met voorkennis van het bestuur en met schriftelijke machtiging van den president.

Uitgaven boven de *f* 30 geschieden met voorkennis van de algemeene vergadering en met schriftelijke machtiging van den president en den commissaris van toezicht.

Als penningmeester doet hij, in de gewone algemeene vergaderingen van Maart en September, verslag van den staat der kas.

Hij is verplicht de overige leden van het bestuur, op hun verzoek, dadelijk de boeken en de kas te toonen en te laten nazien.

Wanneer de helft der leden het schriftelijk verzoekt, moet hij op de eerstvolgende algemeene, hetzij gewone of buitengewone vergadering, de boeken en de kas ter inzage meênemen.

De rekening en verantwoording en balans moeten, minstens veertien dagen vóór de gewone algemeene vergadering in Maart gereed zijn, en, gedurende dien termijn, met de justificatoire bescheiden, ter inzage van de leden liggen.

Als secretaris voert hij de correspondentie en houdt hij de notulen in de vergadering èn van de vereeniging èn in die van het bestuur.

Ten zijnen kantore hebben de elders wonende leden, wat deze vereeniging betreft, hun domicilie (artt. 18 en 19).

De commissaris van toezicht houdt toezicht op de belangen der vereeniging, en geeft, wanneer hij meent dat die schade kunnen lijden, daarvan binnen vier en twintig uur kennis aan de leden der vereeniging (art. 20).

De algemeene vergadering heeft de eindbeslissing over alle aangelegenheden der vereeniging. Zij houdt toezicht op alle handelingen van het bestuur. De leden hebben, van elke beslissing van het bestuur of van een of meer leden van het bestuur, beroep op de algemeene vergadering (art. 23).

Alle besluiten worden opgemaakt bij volstrekte meerderheid van stemmen, voor zooverre in de statuten niet anders is bepaald.

Over zaken wordt mondeling gestemd; staken de stemmen dan beslist de president.

Over personen geschiedt de stemming schriftelijk, door ongeteekende briefjes (art. 26).

Wanneer de helft der leden niet op de vergadering tegenwoordig is, kan er geen bindend besluit genomen worden (art. 27).

Behalve de in andere artikelen der statuten genoemde onderwerpen, zal de algemeene vergadering nog te beslissen hebben in de volgende zaken:

a. wijziging der statuten en reglementen der vereeniging;
b. ontbinding der vereeniging;
c. bestemming der baten, na goedkeuring der balans en het geven van décharge aan den secretaris-penningmeester, van zijn beheer;
d. afschrijving van geleden verliezen op de inbrenggelden der leden;
e. het bepalen van den huurprijs der aan de vereeniging toebehoorende woningen;
f. aankoop, verkoop of onderzetting van grondeigendom;
g. verkiezing, schorsing, ontslag en belooning van de leden van het bestuur;
h. het aangaan van geldleeningen, niet in art. 50 bedoeld, en de vaststelling der daarvoor vereischte plannen en voorwaarden (art. 28).

Niet-leden der vereeniging kunnen, met toestemming van het bestuur, de algemeene vergaderingen bijwonen en, met toestemming der vergadering, deelnemen aan de beraadslagingen (art. 29).

Het kapitaal wordt gevormd door de wekelijksche bijdragen van minstens 25 cents per lid en de winsten, die de vereeniging maakt (art. 31).

De reserve wordt gevormd door de wekelijksche bijdragen van één cent, het entréegeld, de boeten en de toevallige baten (art. 32).

De uittredende leden hebben alleen recht op hunne gestorte bijdrage tot kapitaalvorming en op hun gedeelte in de winst tot op het einde van het vorig boekjaar (art. 34).

Het hoogste bedrag der op te nemen gelden, — spaargelden en het geld tot het bouwen van eigen woningen daaronder begrepen, — wordt bepaald door de algemeene vergadering (art. 35).

Bij het besluit, waarin aan een lid van het bestuur een tractement van wege de vereeniging wordt gegeven, kan ook tegen dat bestuurslid, voor het geval dat hij als bestuurslid de statuten overtreedt, eene boete worden bedreigd van hoogstens *f* 10 (art. 36).

De vereeniging sluit overeenkomsten met verschillende leveranciers, onder het genot van een zeker rabat, dat aan de leden in penningen wordt uitgekeerd (art. 39).

De penningen worden wekelijks door de leden, op een door de vergadering te bepalen dag en uur, gestort bij den secretaris-penningmeester en het bedrag in hunne boekjes bijgeschreven (art. 40).

Bij het koopen van sterken drank mag geen rabat worden bedongen (art. 41).

Alleen leden kunnen voorschotten ontvangen (art. 42).

Door de algemeene vergadering wordt vastgesteld, tegen welke rente voorschotten zullen worden gegeven en tot welk maximum- en minimumbedrag, voorschot mag worden verleend.

Een later voorschot, vóór de aflossing van het loopende, zal met het vroegere voorschot, dat maximum niet mogen overschrijden (art. 43),

Hij die voorschot ontvangt moet een borg stellen, die zich hoofdelijk aansprakelijk stelt voor de stipte terugbetaling van het voorschot en de betaling der mogelijk te beloopen boeten, en van alle exceptiën van uitwinning en schuldsplitsing afstand doet.

Er wordt geene borgstelling vereischt, wanneer het bedrag, dat als voorschot gevraagd wordt, niet meer beloopt dan twee derde van het bedrag, dat het lid op zijn boekje gestort heeft.

Het eene lid, uitgezonderd leden van het bestuur, kan voor het ander met zijn aandeel borg staan, mits voor niet meer dan twee derden van de som, door hem op dat aandeel gestort.

Wil een borg, die reeds met een gedeelte van zijn aandeel borgstelling gegeven heeft, zelf voorschot ontvangen, zoo zal hij eerst, ten genoegen van het bestuur, een anderen borg in zijne plaats stellen.

De op het spaarboekje ingebrachte fondsen kunnen bij aanvraag om voorschot, voor het volle bedrag, als borgstelling gelden; die spaarpenningen kunnen in dat geval niet worden opgevorderd, voor dat het voorschot is terugbetaald (art. 45).

De interest van de te verleenen voorschotten wordt vooraf ingehouden (art. 46).

Voorschotten worden voor niet langer dan één jaar verleend.

Het bestuur kan verlenging toestaan (art. 47).

Over het geven van voorschotten en het aannemen van den borg beslist het bestuur.

In geval van weigering, mogen de redenen alleen worden opgegeven indien de zaak, door den belanghebbende, aanhangig wordt gemaakt bij de algemeene vergadering (art. 49).

De vereeniging neemt gelden aan op spaarboekjes, op voorwaarden en onder beperkingen, bij besluit, door de algemeene vergadering, vast te stellen. Het bestuur is te allen tijde bevoegd de aanneming van gelden te staken.

De rente wordt, bij het einde van het boekjaar, naar verkiezing van den inbrenger, uitbetaald of op zijn boekje bijgeschreven (artt. 50 en 51).

Wanneer de spaargelden met den daarop verschenen intrest, nog geen *f* 25 bedragen, zijn zij, zonder voorafgaande kennisgeving, opvorderbaar. Bedragen van *f* 25 tot *f* 50 moeten minstens veertien dagen, die van *f* 50 tot *f* 100 eene maand, die van *f* 100 en daarboven drie maanden te voren opgezegd worden.

Het bestuur heeft de bevoegdheid om, op verzoek van den inbrenger, die termijnen te verkorten, indien de toestand van de kas zulks toelaat (art. 53).

De vereeniging verkrijgt woningen door opbouw of door verbetering van haar in eigendom behoorende woningen.

In deze woningen zal nimmer eenig bedrijf mogen worden uitgeoefend dan met toestemming van het bestuur.

Tapperijen, drankwinkels en bordeelen mogen daarin nimmer worden gehouden. Deze laatste alinea is echter niet toepasselijk op die winkels, waar de drank bij de maat verkocht en niet in den winkel geconsumeerd wordt (art. 55).

Tot het verkrijgen van grond en woningen wordt zooveel kapitaal geleend, als noodig is om ieder lid van eene woning te voorzien. De leeningen worden in seriën uitgeschreven, en voor elke serie worden zooveel mogelijk woningen gebouwd als blijken zal, met

inachtneming van de noodige zekerheid voor de geldschieters, uitvoerbaar te zijn (art. 56).

Door de inschrijvers in de geldleening wordt eene commissie van drie leden benoemd. Deze commissie zal als vertegenwoordigster der inschrijvers worden aangemerkt; zij heeft het recht te allen tijde inzage der boeken en der kas te vragen.

Na de gewone algemeene September-vergadering wordt aan die commissie door het bestuur rekening en verantwoording gedaan.

Zonder hare voorkennis mag geene enkele ingrijpende finantiële handeling worden uitgevoerd.

Nadere bepalingen omtrent die commissie zullen worden vastgesteld door het bestuur en de inschrijvers in de leening (art. 57).

Het bestuur laat, voor op- en verbouw, de plannen met de benoodigde teekeningen, bestekken en begrootingen van kosten ontwerpen, besteedt den te verrichten op- en verbouw aan, houdt toezicht op de uitvoering der werken, op de vervulling van de verplichtingen der aannemers en verzekert de gebouwen der vereeniging tegen brandschade, bij eene soliede onderlinge verzekering-maatschappij (art. 58).

Wanneer eene reeks woningen gereed is, zal bij loting worden beslist, wie der leden, die reeds een jaar lid der vereeniging zijn geweest, deze zullen betrekken.

Zij die aan de loting wenschen deel te nemen, moeten uiterlijk vier en twintig uren, vóór het bepaalde uur der verloting, zich daartoe, schriftelijk, bij een der leden van het bestuur aanmelden.

Indien iemand eenmaal het recht van bewoning op een der woningen getrokken heeft, behoudt hij dat recht en kan aan geene latere verlotingen deelnemen (art. 59).

Het bestuur zorgt voor het onderhoudt der huizen; de kosten worden betaald door de vereeniging en komen voor rekening van den huurder, voor zoover bij het huurcontract niet anders is bepaald.

Elk huurder is verplicht, bij het openbaar worden van gebreken, dadelijk kennis te geven aan het bestuur (art. 62).

Het bestuur moet zorgen voor de behoorlijke bewoning (art. 63).

Zoodra het aandeel in de vereeniging van een huurder zooveel bedraagt als de opbouwwaarde van het huis, door hem bewoond, bewoont hij, zoolang hij in dien gunstigen toestand blijft, dat huis, zonder daarvoor huur te betalen (art. 65)

24°. De „*Coöperative Vereeniging tot het bekomen van eigen woningen voor den werkman, onder het motto* Eigen Haard", te Joure (*Staatscourant* 1879, n°. 23).

Zij stelt zich ten doel de werkman eene woning te verschaffen ingericht overeenkomstig de behoeften van een werkmans-gezin en volgens de regelen van de gezondheidsleer.

Zij tracht dit doel te bereiken:

a. door eene deelname van tien of meer leden en waarbij ieder lid zich verbindt eene door de algemeene vergadering vastgestelde contributie te betalen. Die contributie mag niet minder zijn dan tien cents per week;

b. door de gelegenheid open te stellen voor den meergegoeden stand tot het verstrekken van jaarlijksche vrijwillige bijdragen van *f* 2.50 of meer (art. 2 en 3).

Het bestuur gaat zoo spoedig mogelijk over tot het verkrijgen door koop of andere wijze van grond voor bouwterrein. In het bezit van bouwterrein zijnde, tracht zij kapitaal te leenen, noodig om ieder van eene woning te voorzien.

Voor de gelden, spruitende uit de hiervoorgemelde leening, die in ronde sommen van *f* 100 en meer moet geschieden, zullen obligatiën, ieder van *f* 100, voorzien van doorloopende nommers, op naam of aan toonder met de noodige coupons en talon worden uitgegeven (art. 4).

Wanneer eene reeks woningen gereed zijn, kunnen deze bij loting onder de eersten der deelnemers, tegen eenen op de algemeene vergadering te bepalen huurprijs betrokken worden, behoudens hunne verplichting om te blijven contribueeren; iemand eenmaal het recht van bewoning op eene der woningen getrokken hebbende, behoudt dat recht, doch kan bij gevolg aan latere verlotingen geen deel nemen (art. 6).

In deze woningen zal nimmer eenig bedrijf mogen worden uitgeoefend dan met machtiging van het bestuur.

Voor den verkoop van sterken drank zal nimmer eenige vergunning worden verleend (art. 7).

Wanneer geen der deelnemers zich aanmeldt om een der woningen te betrekken, heeft de oorspronkelijke gerechtigde het recht die woning ook aan niet-leden te verhuren, tegen eene door het bestuur vast te stellen huurprijs (art. 11).

Niettemin behoudt de oorspronkelijke gerechtigde, na afloop der

huurovereenkomst, het recht de woning zelf te gaan betrekken, mits hij daarvan vóór den 1 Januari aan het bestuur schriftelijk kennis geeft. Doet hij dit niet, dan heeft het bestuur de bevoegdheid, de huurovereenkomst te verlengen (art. 13).

Door de inschrijvers in de geldleening wordt uit hun midden eene commissie van drie leden benoemd. Deze commissie zal als vertegenwoordigster der inschrijvers worden aangemerkt. De inschrijvers zullen elke handeling van die commissie goedkeuren even als ware zij van ieder, hoofdelijk gelastigd. Zij wordt benoemd voor onbepaalden tijd (art. 14).

Deze commissie heeft het recht ten allen tijde inzage der boeken te nemen en overlegging der kas te vragen.

Het bestuur moet telken jare in de maand Mei aan de commissie rekening en verantwoording doen van het door haar gehouden beheer.

De commissie dient verder het bestuur van advies en raad; zonder hare voorkennis mag geene enkele ingrijpende financiële handeling worden uitgevoerd (art. 15).

Tot leden worden aangenomen alle werklieden woonachtig te Joure. Zij moeten van een goed zedelijk gedrag zijn en zich aan eene ballotage van het bestuur onderwerpen. Zij worden in het bezit gesteld van een exemplaar van deze statuten waarachter tevens eene door het bestuur geteekende acte van deelneming is gesteld. Alleen meerderjarige leden hebben in de vergadering recht van stemmen. Wanneer vijftig leden zich zullen hebben aangemeld, zal de deelneming voor meerderen, voor onbepaalden tijd worden gesloten (art. 16).

De algemeene vergadering heeft het recht, met twee derde der aanwezige stemmen, leden der vereeniging te roieeren, wanneer zij zich niet naar den inhoud dezer statuten of het huishoudelijk reglement gedragen of in strijd handelen met datgene wat men onder een goed zedelijk gedrag moet rekenen of de woningen niet als goede bewoners bewonen (art. 17),

Zij die als leden worden geroieerd, verliezen van af het oogenblik van het besluit, dat dadelijk te hunner kennis zal worden gebracht, hun lidmaatschap. Wanneer zij eene woning in gebruik hebben, zijn zij verplicht zes weken na het besluit die te verlaten (art. 18).

Indien er leden zijn die door onwil of willekeurige nalatigheid gedurende vier weken aan hunne gestelde verplichtingen, als: het betalen der huur of de contributie, niet voldoen, verliezen zij alle aanspraak op hunne rechten en worden zij door het bestuur der

vereeniging na aanmaning als leden geroieerd. Bij het einde van ieder kwartaal, als 12 Augustus en 12 November, 12 Februari en 12 Mei, is elk lid, met uitzondering van de gevallen bedoeld in art. 22, verplicht zijne contributie of huur die hij nog verschuldigd mocht zijn, aan te zuiveren (art. 19).

Worden de leden door ziekte of andere rampen getroffen, welke hun tijdelijk beletten te werken, zoo zal de bij art. 19 vermelde tijd verdriedubbeld worden en op twaalf weken gesteld; de terugbetaling kan dan over hetzelfde getal weken geschieden als waarover het achterstallige loopt.

Kan aan deze bepaling niet op tijd worden voldaan, zoo wordt met de aandeelen dier nalatigen gehandeld als in art. 23 hiernavolgende is omschreven (art. 22).

De bewijzen van lidmaatschap of aandeelen van hen die om redenen buiten hun toedoen de vereeniging als lid moeten verlaten, worden door de vereeniging voor het geheele bedrag der gestorte contributie overgenomen. De vereeniging verhuurt, indien er reeds eene woning betrokken is, deze tegen een matigen huurprijs. De leden der vereeniging genieten de voorkeur. Bij overlijden van den deelnemer, of zoo hij gehuwd is, na het overlijden van man en vrouw, gaat het aandeel over aan de wettige erfgenamen (art. 23).

Het bestuur wordt door deelnemers in de vergadering gekozen en bestaat, behalve uit de na te melden commissaris of commissarissen uit een voorzitter, een secretaris-boekhouder en een penningmeester.

Jaarlijks treedt volgens een opgemaakt rooster een hunner af, doch is dadelijk herkiesbaar. Tevens wordt zooveel mogelijk door en uit elk tiental leden een commissaris benoemd, die gemachtigd zijn de leden te vertegenwoordigen en alle handelingen van het bestuur te controleren. De commissarissen treden ook jaarlijks af, doch zijn insgelijks herkiesbaar.

Het bestuur vertegenwoordigt de vereeniging in en buiten rechten (art. 25).

De wekelijks opgehaalde contributie en huren worden door den penningmeester op naam der vereeniging *Eigen Haard* in de spaarbank te Joure of op andere doelmatige wijze rentegevend belegd.

De ontvangen stortingen voor de deelneming in de leeningen zullen dadelijk rentegevend belegd worden, op zoodanige wijze als het bestuur met de commissie uit de inschrijvers zal bepalen (art. 32).

De vereeniging, de leeningen afgelost hebbende en bij gevolg in

bezit der gebouwde woningen, geeft aan ieder deelhebber eene obligatie als aandeel in de corporatie (art. 33).

Deze obligatiën worden op naam gesteld. De houder is gerechtigd bij het bestuur de overschrijving op een anderen naam te verzoeken, waardoor zijn lidmaatschap wordt overgedragen. De persoon op wiens naam de obligatie is gesteld of bij overdracht gesteld wordt, is tevens gerechtigd de woning bij die obligatie aangewezen tegen een door de vergadering vastgestelden huurprijs te betrekken (art. 34).

In de jaarlijksche vergadering in de maand Mei wordt op advies van het bestuur het evenredig aandeel in de winst van elken deelnemer bepaald. Van den dag voor het houden van deze vergadering wordt tijdig aan de commissie, in art. 14 bedoeld, kennis gegeven (art. 35).

De deelnemers kunnen de obligatiën met toestemming van het bestuur ruilen en verkoopen (art. 36).

Wanneer de vereeniging zich door onvoorziene gevallen moet ontbinden, worden hare bezittingen verkocht en wordt de opbrengst pondspondsgewijze onder de deelnemers verdeeld (art. 37).

25°. De „*Coöperatieve Vereeniging Amsterdams belang tot het aannemen en bezorgen van begrafenissen*", te Amsterdam (*Staatscourant* 1879, n°. 73).

De vereeniging heeft ten doel:

1°. het aannemen en naar de eischen des tijds regelen van begrafenissen, zoowel voor de meer- als mingegoede ingezetenen, zoodat deze zich buiten alle bemoeiingen te dier zake kunnen houden; en

2°. door eendracht de verbroedering te bevorderen tusschen de aansprekers en aannemers van begrafenissen te Amsterdam onderling (art. 1).

De vereeniging tracht dit doel te bereiken door samenkomsten der leden en door het vaststellen en openbaarmaken van tarieven, voor welke zij aanneemt begrafenissen te bezorgen (art. 2).

Leden der vereeniging kunnen worden meerderjarigen, aansprekers van beroep, die bekend zijn met de eischen van het vak, die wenschen mede te werken tot het doel in art. 1 omschreven, en die schriftelijk van hun verlangen om lid te worden hebben kennis gegeven aan den secretaris der vereeniging.

De vergadering der leden beslist bij meerderheid van stemmen over de al of niet toelating van personen tot het lidmaatschap (art. 5).

Het lidmaatschap, dat persoonlijk is, wordt verloren:

1°. door den dood;

2°. door roiement bij besluit van de vergadering der leden, welk besluit, hetzij ná voordracht van het bestuur, hetzij ná schriftelijk verzoek van twee derden der leden, met twee derden der uitgebrachte stemmen moet zijn genomen;

3°. door zes weken achtereen met de wekelijksche contributie in gebreke te zijn gebleven en, na schriftelijke aanmaning te zijnen koste, door het bestuur van het lidmaatschap vervallen te zijn verklaard, ziekte, ter beoordeeling van het bestuur, uitgezonderd;

4°. door opzegging van het lidmaatschap (art. 6).

Met het verlies van het lidmaatschap worden te gelijkertijd alle recht en aanspraak op de gelden en baten der vereeniging, welke ook, verloren (art. 7).

De leden zijn allen gelijkelijk aansprakelijk voor de verbindtenissen der vereeniging.

Een gewezen lid blijft nog tot aan het einde van het boekjaar, volgende op het boekjaar waarin hij heeft opgehouden lid te zijn, aansprakelijk, alles overeenkomstig art. 19 der wet tot regeling der coöperative vereenigingen (art. 8).

De leden betalen eene wekelijksche contributie van tien cents (art. 9).

In eene vergadering wordt door de leden, bij meerderheid van stemmen, uit hun midden een bestuur gekozen, bestaande uit zes personen, van welke drie de posten van voorzitter, secretaris on penningmeester waarnemende, worden gekozen voor den tijd dat zij lid zullen zijn dezer vereeniging; van de drie anderen zal jaarlijks een moeten aftreden, doch terstond herkiesbaar zijn. De orde van aftreding zal voor de eerste maal bij loting worden vastgesteld. De last der bestuurders is te allen tijde herroepelijk (art. 10).

Het bestuur vertegenwoordigt de vereeniging in en buiten rechten, waakt voor de naleving der statuten, neemt de algemeene belangen waar, heeft de leiding der begrafenissen, verdeelt daarbij de werkzaamheden en draagt zorg dat geen der leden zich tijdens de werkzaamheden overgeeft aan gebruik van sterken drank of door onvoegzaam gedrag de begrafenisplechtigheid stoort (art. 11).

Het bestuur treedt zelfstandig voor de belangen van de vereeni-

ging op, voor zoover zijn macht niet door bepalingen in de statuten of door instructiën, door de algemeene vergadering vastgesteld, is beperkt.

Het bestuur zorgt dat de zaken haar geregelden gang gaan, dat de papieren der vereeniging goed worden bewaard, en naauwkeurig boek worde gehouden van de ontvangsten en uitgaven der vereeniging. Het bestuur beheert de gelden der vereeniging en belegd deze, zoo zij daarvoor, naar zijn oordeel, vatbaar zijn (art. 13).

Naast het bestuur staan twee commissarissen, gekozen uit de ingezetenen van Amsterdam, door de leden op eene algemeene vergadering gekozen, aan welke commissarissen het toezicht op de handelingen van het bestuur en in het bijzonder op de financiën der vereeniging is opgedragen. Zij worden voor den tijd van twee jaren gekozen en zijn telkens herkiesbaar.

Hun last is te allen tijde herroepelijk.

Zij zijn bevoegd te allen tijde de openlegging en overgifte van alle boeken en bescheiden, alsmede de vertooning der gelden en geldswaarden te vragen en verplicht bij gebleken onregelmatigheden de noodige maatregelen te nemen in het belang der vereeniging.

Zij kunnen de vergaderingen bijwonen.

Bij de belegging van gelden zijn bestuurders verplicht hun advies in te winnen (art. 14).

De gelden en geldswaarden der vereeniging zullen in eene kist of kast, voorzien van drie verschillend werkende sloten, bewaard worden, waarvan de sleutels respectivelijk onder voorzitter, secretaris en penningmeester zullen berusten (art. 15).

De leden oefenen als zoodanig hunne rechten uit in de algemeene vergadering der leden. Ieder lid heeft ééne stem, welke aan geen ander kan worden opgedragen.

Ten minste viermaal in het jaar, zooveel mogelijk in de eerste, vierde, zevende en tiende maand van het boekjaar, zal door het bestuur eene vergadering worden belegd en bovendien zoo dikwijls het door het bestuur of door een vijfde der leden wordt verlangd, van welk verlangen schriftelijk aan het bestuur moet blijken.

Alleen over onderwerpen die drie dagen vóór de vergadering ter kennisse van al de leden zijn gebracht, mag op die vergadering beslist worden (art. 17).

Behalve de mededeelingen door het bestuur in iedere driemaandelijksche vergadering te doen omtrent zijn gehouden beheer, zal in de eerste driemaandelijksche vergadering van het nieuwe boek-

jaar verslag en rekening en verantwoording worden gedaan door het bestuur over het afgeloopen jaar, overeenkomstig art. 16 der wet tot regeling van de coöperative vereenigingen (art. 19).

Deze rekening en verantwoording zal door commissarissen en een tweetal leden uit de vergadering, door de vergadering aan te wijzen, worden nagezien, vervolgens door de vergadering moeten worden gewijzigd of goedgekeurd, na rapport der commissie tot het nazien benoemd, en ten slotte door laatstgemelde commissie worden geteekend ten blijke van goedkeuring.

Binnen éene maand na hare goedkeuring zal zij door het bestuur worden nedergelegd ter griffie van het kantongerecht (art. 20).

Deze rekening en verantwoording moet bevatten eene opgave van alle inkomsten en uitgaven van het jaar in regelmatige volgorde, en zal tevens aanwijzen het bedrag aan burgemeester en wethouders der gemeente Amsterdam ten behoeve der algemeene armen uit te keeren, welk bedrag is bepaald op 5 pCt. der aannemingssom van ieder door de vereeniging bezorgde begrafenis en eenmaal in het jaar zal worden uitbetaald.

Hetgeen na aftrek van dit bedrag en van de kosten der begrafenissen zal overblijven van de ontvangen aannemingssommen zal jaarlijks gelijkelijk onder de leden worden verdeeld, nadat de rekening en verantwoording is goedgekeurd (art. 21).

Alle geschillen deze vereeniging betreffende tusschen het bestuur en de leden, tusschen de leden onderling, tusschen commissarissen en het bestuur, tusschen commissarissen onderling, zullen beslist worden door vijf scheidslieden, te kiezen door partijen uit leden der vereeniging, en wel zoo dat iedere partij twee scheidslieden zal kiezen en de vijfde scheidsman zal worden gekozen door de vier van wege partijen aangewezen scheidslieden (art. 22).

26°. De „*De Coöperative Voorschot-Vereeniging met Spaarbank voor Veendam en Wildervank*” te Veendam (*Staatscourant* 1879, n°. 83).

Het doel der vereeniging is: aan hare leden tijdelijk gelden in verbruikleen te geven en tevens aan allen, die daarvan gebruik willen maken, de gelegenheid te verschaffen hunne spaarpenningen rentegevend te beleggen (art. 2).

Het kapitaal der vereeniging wordt bijeengebracht door:

a. de aandeelen der leden;

b. een reservefonds.

Indien dit kapitaal en de in de spaarbank belegde gelden niet toereikende zijn om de gevraagde voorschotten te dekken, wordt het te kort komende genegotiëerd (art. 3).

Het aandeel van ieder lid bedraagt *f* 50.

Het reservefonds bestaat uit de entréegelden en een gedeelte der winst. Het mag gedurende het bestaan der vereeniging noch geheel noch gedeeltelijk onder de leden worden verdeeld (art. 4).

Ieder inwoner van de gemeenten Veendam en Wildervank, bevoegd om verbindtenissen aan te gaan, kan, onder goedkeuring van het bestuur en commissarissen, lid der vereeniging worden (art. 5).

Een lid mag niet meer dan twee aandeelen hebben. De betaling van ieder aandeel geschiedt in wekelijksche stortingen van 48 cent of in maandelijksche stortingen van *f* 2.08, ter keuze van de leden, die dadelijk bij hunne toetreding moeten verklaren, welke wijze van betaling door hen wordt gekozen (art. 7).

Ieder lid betaalt bovendien eene entrée van *f* 2, te voldoen bij de toetreding, en eene som van 50 cent voor een boekje, waarin deze statuten zijn afgedrukt, en waarin zijne stortingen, de aan hem te verstrekken voorschotten en de door hem gedane terugbetalingen worden aangeteekend (art. 8).

De stortingen op de aandeelen en de te goed geschrevene aandeelen in de winst blijven het bijzonder eigendom van ieder lid, maar mogen gedurende het lidmaatschap geheel noch gedeeltelijk worden opgeëischt. Afstand, verpanding of andere belasting van het aandeel is ten opzichte der vereeniging van geene kracht hoegenaamd; doch het lid, dat zijn aandeel heeft afgestaan of verpand, wordt gerekend opzegging van zijn lidmaatschap gedaan te hebben op den dag, waarop de afstand of verpanding ter kennisse komt van het bestuur.

Alle dividenden die in zijn credit waren gebracht sedert den dag waarop de afstand, verpanding of belasting is geschied, vervallen aan het reservefonds en worden dus van zijne rekening op die van het reservefonds overgebracht (art. 10).

Het lidmaatschap eindigt:

1°. op de wijze bij het vorige artikel omschreven;

2°. door vóór het einde van het boekjaar te bedanken, met inachtneming van de tweede en derde alinea's van dit artikel;

3°. door vervallenverklaring bij besluit van het bestuur, ter zake van wanbetaling;

4°. door royement bij besluit van de algemeene vergadering;
5°. door den dood;
6°. door het overbrengen zijner woonplaatst naar andere gemeenten dan Veendam en Wildervank.

Wie drie maanden vóór het einde van het boekjaar voor zijn lidmaatschap bedankt, houdt op lid te zijn bij het begin van het volgende boekjaar; wie zijn lidmaatschap later opzegt, blijft nog lid gedurende dat volgende boekjaar (art. 11).

Het lidmaatschap is persoonlijk (art. 12).

De leden, wier lidmaatschap is geëindigd en, in geval van overlijden, hunne erfgenamen, hebben aanspraak op terugbetaling van hunne gestorte gelden, vermeerderd met hunne aandeelen in de winsten of verminderd met hunne aandeelen in de verliezen, — en wel van dat bedrag, waarvoor zij gecrediteerd worden op de balans, opgemaakt na het laatste boekjaar, waarin zij lid waren. De uitbetaling kan niet eerder gevorderd worden dan zes weken nadat alle aansprakelijkheid der leden voor de schulden der vereeniging heeft opgehouden overeenkomstig art. 14 en na voldoening aan alle verplichtingen, die het uittredend lid ten aanzien van de vereeniging heeft, borgstelling daaronder begrepen.

Een uittredend lid heeft geene aanspraak op uitkeering uit het reservefonds, doch geniet eene rente, berekend naar 4 percent 's jaars van de door hem te ontvangen gelden, en zulks van af den dag waarop hij heeft opgehouden te deelen in de winsten en verliezen, tot aan den dag der betaling toe (art. 13).

Indien bij de gerechtelijke of buitengerechtelijke vereffening van den boedel der vereeniging blijkt, dat hare goederen ontoereikend zijn om aan hare verbindtenissen te voldoen, zijn zij, die bij de ontbinding leden waren of in het jaar daaraan voorafgaande zijn uitgetreden, ieder in verhouding tot zijne aandeelen verplicht tot dekking van het tekort, met dien verstaande, dat zij ook gezamenlijk voor ieders aandeel in den omslag borg blijven. De aansprakelijke personen zijn gehouden tot onmiddelijke betaling van hun aandeel in den omslag, vermeerderd met 50 percent of zooveel minder als de vereffenaar of curator voldoende acht, tot voorloopige dekking van een naderen omslag, voor de kosten van invordering en voor het aandeel van hen, die in gebreke mochten blijven aan hunne verplichting te voldoen.

In geen geval strekt de persoonlijke aansprakelijkheid van eenig lid zich verder uit dan tot eene som van *f* 50 boven ieder aandeel.

Indien dit aandeel nog niet ten volle is betaald, is hij ook voor het onbetaalde aansprakelijk (art. 14).

Het bestuur der vereeniging wordt uit en door de leden gekozen. Het getal der bestuursleden moet steeds oneven en minstens vijf zijn.

Alle leden van het bestuur hebben voor twee jaren zitting. Hun last is echter te allen tijde herroepelijk. Op de gewone algemeene vergadering, na afloop van het eerste boekjaar, treedt de kleinste helft der bestuurders, door het lot aan te wijzen, af; op de gewone algemeene vergadering, na afloop van het tweede boekjaar, de andere helft, en zoo vervolgens. De aftredenden zijn herkiesbaar (art. 15).

Het bestuur kiest uit zijn midden een voorzitter, een penningmeester en een secretaris (art. 16).

Het bestuur treedt zelfstandig voor de belangen der vereeniging op, voor zooverre zijne macht niet door deze statuten of door een besluit der algemeene vergadering is beperkt.

Het bestuur vertegenwoordigt de vereeniging in en buiten rechten (art. 18).

Het bestuur is verplicht minstens eenmaal in de drie maanden de boeken en de kas van den penningmeester, in tegenwoordigheid en onder medewerking van commissarissen, te onderzoeken en op te nemen.

Bij accoordbevinding teekenen de beide voorzitters daarvoor in het kasboek.

Ieder lid van het bestuur en ieder commissaris is bevoegd eene buitengewone kasopneming te vorderen (art. 21).

Het bestuur behoeft de machtiging van de algemeene vergadering tot het sluiten van koopcontracten, van dadingen en tot het verbinden van vast goed, en van commissarissen tot het sluiten van huurcontracten en het instellen van of zich verweren op rechtsvorderingen (art. 22).

De leden van het bestuur zijn persoonlijk aan de vereeniging verantwoordelijk voor schade en verlies, blijkbaar ontstaan ten gevolge van kwade trouw, nalatigheid of onvoorzichtigheid van het bestuur of van een zijner leden. De verantwoordelijkheid houdt op voor dat bestuurslid, dat bewijst al het zijne te hebben gedaan of in de onmogelijkheid geweest te zijn om de schade of het verlies te voorkomen.

Het bestuur kan de boeten, die het heeft moeten voldoen wegens veroordeeling uithoofde van niet-voldoening aan de voorschriften der coöperatiewet, niet op de vereeniging verhalen (art. 24).

Het toezicht op de handelingen van het bestuur wordt uitgeoefend door vijf commissarissen (art. 26).

Commissarissen zijn verplicht, indien zij onregelmatigheden in het bestuur ontdekken, maatregelen te nemen in het belang der vereeniging, des noods door het bijeenroepen van eene algemeene vergadering (art. 28).

Zij zijn bevoegd een of meer leden van het bestuur te schorsen, tot dat eene binnen veertien dagen door het bestuur — of bij gebreke daarvan door commissarissen — te beleggen algemeene vergadering zal hebben beslist of ontslag moet worden verleend.

Zij zijn verplicht inmiddels zoodanige maatregelen te nemen, dat er zoo min mogelijk stremming in de zaken plaats vindt.

Zij doen van de schorsing van één of meer bestuursleden aanteekening in het meergemelde register (art. 29).

Wanneer het bestuur bemerkt, dat de vereeniging met verlies werkt en 50 percent van het door de leden gestorte kapitaal is verloren, dan geeft het daarvan kennis aan de leden in eene algemeene vergadering (art. 34).

De algemeene vergadering heeft de eindbeslissing over alle aangelegenheden der vereeniging. Zij houdt in het hoogste ressort toezicht op alle handelingen van het bestuur en de commissarissen (art. 39).

Alléén aan leden der vereeniging wordt voorschot verstrekt.

Voorschotten worden verleend van *f* 10, en veelvouden van dien, tot hoogstens *f* 1000.

Een later voorschot, vóór de aflossing van het loopende verstrekt, mag met het vorige, gemeld bedrag van *f* 1000 niet te boven gaan (artt. 40 en 41).

De voorschot-ontvanger moet twee borgen stellen, die zich schriftelijk hoofdelijk aansprakelijk stellen voor de stipte terugbetaling van het voorschot met de boeten.

Voorschot kan ook zonder persoonlijke borgstelling verleend worden, wanneer tot zekerheid in pand gegeven worden rentegevende schuldbekentenissen of effecten, doch uiterlijk tot een beloop van twee derden der reëele waarde van het onderpand. Deze waarde wordt beoordeeld door het bestuur, behalve ingeval het effecten betreft die ter beurze van Amsterdam verhandeld worden, waarvoor de officiëele prijscourant zal gevolgd worden.

De aandeelen in deze vereeniging kunnen niet als onderpand worden aangenomen. Zoodra de waarde van het onderpand één derde minder bedraagt dan ten tijde der pandgeving, is het voorschot

dadelijk, zonder opzegging, eischbaar, tenzij de voorschot-ontvanger meerdere waarden, ten genoege van het bestuur, in pand geeft.

In pand gegevene waarden kunnen zonder verdere formaliteiten worden verkocht vier en twintig uren na de opeisching van het voorschot, ter beurze of ten overstaan van een bevoegd beambte (art. 42).

Voorschot wordt verleend:

1°. tegen schuldbekentenis, waaronder door den leener en de borgen, behalve hunne onderteekening, eene goedkeuring wordt gesteld van de som welke zij erkennen schuldig te zijn;

2°. tegen promessen door de leeners onder erkenning van genotene waarde en door de borgen voor aval geteekend, en aan order van de vereeniging gesteld;

3°. tegen mondelinge schulderkenning wanneer de leener niet kan schrijven. In dit geval zal het voorschot worden uitbetaald in bijzijn en op schriftelijke verklaring van twee getuigen en tot geen hooger bedrag dan *f* 100. De borgen kunnen geene getuigen zijn (art. 43).

Leden van het bestuur en commissarissen worden niet als borgen of getuigen aangenomen (art. 44).

De rente van voorgeschoten gelden bedraagt hoogstens vier ten honderd 's jaars boven de rente die de Nederlandsche Bank voor rente van promessen vordert. Zij wordt door het bestuur en commissarissen vastgesteld.

Deze rente wordt bij de uitbetaling van het voorschot ingehouden.

In geval van verzuim in de terugbetaling wordt door het enkel verloop van den bepaalden tijd eene boete verbeurd van tien ten honderd 's jaars sedert dien dag, onverminderd de voldoening door den in gebreke gebleven leener of diens borgen van de rechten en de kosten op de terugvordering vallende (art. 45).

Met goedvinden van het bestuur kunnen voorgeschoten gelden vóór den vervaldag geheel of gedeeltelijk worden afgelost. De vereeniging vergoedt dan eene rente, door het bestuur en commissarissen vast te stellen (art. 46).

Het bestuur en commissarissen bepalen den tijd, waarvoor voorschotten worden verleend. Die tijd zal, met inbegrip van te verleenen prolongatie, één jaar niet mogen te boven gaan (art. 47).

Voorschotten, prolongaties, onderpand, borgen en getuigen kunnen door het bestuur, zonder opgaaf van redenen, worden geweigerd (art. 49).

De vereeniging neemt, zoowel van leden als van niet-leden, spaarpenningen ter leen, waarvan behalve in het kasboek, in een afzonderlijk grootboek, spaarbankboek genaamd, aanteekening wordt gehouden.

Men kan niet minder dan 10 cents te gelijk en tot geen hooger bedrag dan *f* 1000 op naam van een persoon inbrengen. Leden kunnen niet inbrengen, wanneer zij met hunne stortingen in gebreke zijn (artt. 52 en 53).

Het bestuur heeft het recht den inbreng van gelden, zonder opgaaf van redenen, te weigeren (art. 54).

Sommen beneden 50 cent vervallen aan de vereeniging, indien zij niet binnen het jaar tot die som zijn aangevuld (art. 55).

De deelhebbers, wier inbrengsten boven *f* 1 geklommen zijn, genieten zoowel van die gelden als van de na afloop van elk quartaal in het grootboek bijgeschreven intrest, eene rente, berekend tegen 3½ of 4 pCt. in het jaar.

Het bedrag der rente wordt door het bestuur en commissarissen vastgesteld (art. 57).

Ingebrachte gelden en renten zijn iederen zitdag vorderbaar, mits tijdig opgezegd zijnde.

Opzegging is tijdig, wanneer zij geschiedt:

van sommen van *f* 10 tot en met *f* 50, eene week te voren;
van sommen van *f* 50 tot en met *f* 100, drie weken te voren;
van sommen van *f* 100 tot en met *f* 200, vijf weken te voren;
van sommen van *f* 200 tot *f* 300, acht weken te voren;
van sommen boven *f* 300, drie maanden te voren.

Sommen beneden *f* 10 behoeven niet vóóraf te worden opgezegd.

Het bestuur is bevoegd om opgezegde gelden vroeger terug te betalen dan hiervoor is bepaald, alsmede om in tijden van crisis alle termijnen van opzegging met drie maanden te verlengen en voor de eischbaarheid van sommen beneden *f* 10 eene voorafgaande opzegging van drie maanden te vorderen (art. 60).

Geene overdracht van in de spaarbank belegde gelden is ten opzichte der vereeniging van kracht, tenzij die geschied is bij eene aan het bestuur beteekende acte, of gedaan worde in tegenwoordigheid van het bestuur in eene gewone zitting (art. 62).

Bij het opmaken der balans worden de aandeelen der leden (vermeerderd of verminderd met hunne bij- of afgeschrevene aandeelen in winst of verlies), het reservefonds, de noodzakelijke uitgaven over het afgeloopen jaar en de schulden der vereeniging onder het pas-

sief — de waarde der roerende en onroerende goederen (na aftrek van de gewone percenten voor afslijting), de kasgelden, de papieren van waarde en de uitstaande vorderingen onder het actief opgenomen. Wat het actief meer bedraagt dan het passief wordt als winst beschouwd (art. 70).

De voormelde winst wordt verdeeld als volgt:

twintig percent voor de leden van het bestuur;

twintig percent voor het reservefonds;

tien percent voor de commissarissen; en

vijftig percent als dividend voor de leden, welke in het credit hunner rekeningen wordt gebracht (art. 71).

In geval van verlies, mag dit niet op het reservefonds worden afgeschreven, maar wordt het gelijkelijk over de leden omgeslagen en op hunne aandeelen afgeschreven (art. 72).

Van de op het reservefonds geboekte gelden wordt jaarlijks eene rente bijgeschreven van vier percent (art. 73).

De vereeniging eindigt:

1°. door het verstrijken van den tijd, voor welken zij is aangegaan (30 jaren);

2°. door hare ontbinding krachtens besluit der algemeene vergadering;

3°. door verklaring in staat van faillissement;

4°. wanneer het getal harer leden tot tien is gedaald.

In de gevallen bovengenoemd wordt de vereeniging geacht te blijven bestaan, alleen voor zoover als tot hare vereffening noodig is.

Met de vereffening is in de gevallen, bedoeld bij 1, 2 en 4 van dit artikel, het bestuur belast (art. 75).

Het faillissement der vereeniging zal niet het faillissement der individuele leden ten gevolge hebben (art. 76).

In de gevallen, bedoeld sub 1, 2 en 4 van art. 75, is het bestuur verplicht terstond bij het begin der liquidatie eene balans op te maken. Blijkt uit die balans, dat er buiten het reservefonds geene baten genoeg zijn tot betaling der schulden, dan wordt eerst het reservefonds aangesproken en daarna de aandeelen der leden, ieder voor een gelijk gedeelte.

Indien de balans met winst sluit, dan wordt daarmede gehandeld overeenkomsrig art. 71, en het reservefonds onder de leden verdeeld, in verhouding hunner aandeelen.

Is er daarentegen, ná opoffering van het reservefonds en de aandeelen der leden, nog een tekort, dan wordt gehandeld overeenkomstig art. 14 dezer statuten (art. 77).

Indien deze statuten niet in alle opzichten mochten voldoen aan de vereischten op straffe van nietigheid bij art. 7 der coöperatiewet voorgeschreven, dan doet de vereeniging reeds nu bij voorbaat afstand van haar recht om tegenover derden eene exceptie van nietigheid op te werpen (art. 78).

Ingeval over den inhoud en de beteekenis der statuten en over de besluiten der vereeniging verschil ontstaat, wordt daarover in de algemeene vergadering door een besluit der aanwezige leden beslist (art. 80).

27°. De *Coöperative Vereeniging „Werkliedens Bouwlust"* te Heerenveen-Schoterland (*Staatscourant* 1879, n°. 108).

Het doel der vereeniging is om verbetering te brengen in den stoffelijken toestand der leden door het bouwen van eigen woningen (art. 2).

Ieder lid is tegenover derden voor het geheel aansprakelijk voor alle verbindtenissen en handelingen der vereeniging (art. 3).

Lid der vereeniging kan worden ieder werkman, die den ouderdom van 23 jaren heeft bereikt, in het genot is van alle burgerlijke rechten en geen lid is van eene vereeniging terzelfder plaatse, die zich ten doel stelt het bouwen van eigen woningen.

Ieder die lid der vereeniging wenscht te worden geeft daarvan schriftelijk kennis aan den secretaris. In de eerstvolgende vergadering wordt hij aan ballotage onderworpen. Verklaren twee derden der aanwezige leden zich vóór de opname, dan is hij tot lid aangenomen (art. 6 en 7).

Ieder die na het in werking treden der vereeniging, zie art. 5, lid wordt, is verplicht de contributie van af de oprichting der vereeniging in ééns, of bij termijnen aan te zuiveren. Men treedt eerst in de rechten der leden als de achterstallige contributie geheel is aangezuiverd. Is het ledental tot zestig geklommen dan zal de deelname van meerderen voor een onbepaalden tijd worden gesloten (art. 8).

Wanneer een lid naar elders vertrekt kan hij zijn lidmaatschap behouden, doch tegen geregeld afzenden van drie maanden contributie, bij vooruitbetaling, franco aan den penningmeester te voldoen (art. 10).

Het lidmaatschap wordt verloren:

a. door het op te zeggen;

b. door zich herhaaldelijk aan wangedrag schuldig te maken;

c. door het acht weken achtereen in gebreke blijven van betaling der contributie, na schriftelijke aanmaning van den penningmeester. De gevallen van ziekte maken hierop uitzondering, onverminderd de verplichting om de contributie aan te zuiveren.

In het onder *b* vermeld geval, heeft verlies van lidmaatschap alleen dan plaats als bedoeld lid:

1°. door eene schriftelijke uitnoodiging van het bestuur in eene vergadering de gelegenheid heeft gehad, zich te verdedigen; en

2°. het voorstel tot roieering door twee derde van de leden der vereeniging is aangenomen (art. 11).

Het lidmaatschap is persoonlijk. Bij overlijden van een lid, kàn de weduwe of een meerderjarige zoon in de rechten van den overledene treden.

Binnen één maand na het overlijden moet de weduwe of meerderjarige zoon daarvan schriftelijk aan het bestuur kennis geven, op straffe van verval van het recht. De vergadering beslist overeenkomstig de bepalingen van het reglement over de al of niet toelating (art. 13).

Het bestuur bestaat uit een voorzitter, een vice-voorzitter, secretaris, een vice-secretaris, penningmeester en een vice-penningmeester (art. 14).

Het bestuur doet op eene algemeene vergadering binnen de eerste zes maanden na afloop van het dienstjaar rekening en verantwoording, en handelt verder overeenkomstig art. 16 der wet tot regeling der coöperative vereenigingen.

Het bestuur mag middellijk noch onmiddellijk leverancien aan de vereeniging doen.

Het bestuur vertegenwoordigt de vereeniging in en buiten rechten (art. 16).

Er bestaat eene commissie van toezicht, samengesteld uit vijf leden, waarvan twee uit heeren donateurs en drie uit de leden gekozen worden.

De commissie van toezicht is gerechtigd te allen tijde, en verplicht om de drie maanden inzage in de boeken der vereeniging te nemen, en geeft eenmaal in het jaar van hare bevinding kennis op eene algemeene vergadering.

De commissie is bevoegd de bestuursvergadering bij te wonen en heeft aldaar eene raadgevende stem (art. 17 en 18).

In de eerste vergadering van ieder boekjaar geeft de secretaris

verslag van den toestand der vereeniging, evenzoo geeft in deze vergadering de penningmeester verslag van den toestand der kas.

In deze of in volgende vergaderingen beslist men over:

a. het aangaan van geldleeningen en de daarvoor vereischte plannen en voorwaarden;
b. het bepalen van den huurprijs der woningen;
c. de ontbinding der vereeniging (art. 23).

Het kapitaal der vereeniging wordt gevormd door:

a. wekelijksche bijdragen der gewone leden van minstens 10 cents;
b. donateursgelden van *f* 2.50 of meer per jaar;
c. entreegelden en boeten der leden; en
d. toevallige baten (art. 24).

Leden die voor hun lidmaatschap bedanken hebben aanspraak op de helft der door hen gestorte contributie.

Geroieerde leden op het een derde deel.

De terugbetaling geschiedt:

a. bij sommen van *f* 5 of minder, na eene maand;
b. bij sommen van *f* 5 tot *f* 20, na drie maanden;
c. bij sommen van *f* 20 tot *f* 50, na zes maanden;
d bij sommen van *f* 50 tot *f* 100, na een jaar; en
e. bij grootere sommen na twee jaar (art. 25).

De vereeniging verkrijgt woningen door opbouw en aankoop.

In deze woningen zal nimmer eenig bedrijf mogen worden uitgeoefend dan met toestemming van het bestuur.

Tapperijen, drankwinkels of anderzins mogen nooit daarin worden gehouden (art. 27).

Het kapitaal der vereeniging bestaat:

a. uit eigen kapitaal;
b. uit geleend kapitaal (art. 28).

Het bestuur laat, voor op- of verbouw de plannen met de benoodigde teekeningen, bestekken en begrootingen van kosten ontwerpen, besteedt den te verrichten op- of verbouw aan, stelt toezicht op de vervulling van de verplichtingen der aannemers, en verzekert de woningen der vereeniging tegen brandschade bij eene zeer soliede brandwaarborgmaatschappij (art. 29).

Wanneer er woningen gereed zijn zal bij loting worden beslist wie der leden deze zullen betrekken. Die leden welke aan de loting wenschen deel te nemen, moeten uiterlijk vier en twintig uren voor het bepaalde tijdstip der verloting zich daartoe schriftelijk bij een der leden van het bestuur aanmelden (art. 30).

De woningen worden telkens voor den tijd van één jaar verhuurd. Onder goedkeuring der vergadering kan evenwel de huur nog vier malen achtereenvolgens voor den tijd van één jaar vernieuwd worden.

Na dien tijd moet echter de woning op nieuw verloot worden. Zij die door loting het recht verkrijgen moeten op den 12 Mei aanstaande het huis betrekken; zij kunnen het recht van bewoning voor dat jaar, op een ander lid der vereeniging, of op een niet-lid overdragen. Te allen tijde geniet een lid der vereeniging in de eerste plaats de voorkeur (art. 31).

Wanneer de vereeniging zich door onvoorziene gevallen moet ontbinden, worden hare bezittingen pondspondsgewijze onder de leden verdeeld (art. 33).

Wijzigingen in deze statuten kunnen slechts in de eerste vergadering van het boekjaar behandeld worden en vereischen de goedkeuring van een vijfde der leden van de vereeniging (art. 34).

BIJLAGE II.

CATALOGUS

VAN DE

BIBLIOTHEEK

DER

VEREENIGING VOOR DE STATISTIEK IN NEDERLAND.

Gevestigd Keizersgracht 121, naast de Handelsschool,

TE AMSTERDAM.

VERVOLG.

TOT JULI 1879.

INTERNATIONALE STATISTIEK.

Almanach de Gotha, 1879. Gotha, Justus Perthes.

Annuaire de l'Economie Politique et de la Statistique 1879, par Maurice Block. Paris, Guillaumin et Cie.

Statistique Internationale. Etat de la Population. I. Tableaux. (Par le bureau central de statistique de la Suède). Stockholm 1875/76, P. A. Norstedt & Söner.

Congrès International pour l'étude des questions relatives à l'alcoolisme. Paris 1878.

Congrès International de Statistique.

Compte-rendu, Bruxelles 1853; Id. id. Paris 1855; Id. id. Vienne 1857; Id. id. Londre 1860; Id. id. Berlin 1863; Id. id. Florence 1867; Id. id. La Haye 1869; Id. id. St.-Pétersbourg 1872.

Id. Compte-rendu général, par Engel, Berlin 1863.

Id. id. par le Dr. Pierre Maestri, Florence 1866.

Id. id. par A. quetelet, Bruxelles 1873.

Diverse stukken betrekkelijk deze congressen, en daaronder eenige met eigenhandige aanteekeningen van Mr. M. M. von Baumhauer.

NEDERLAND.

ALGEMEENE STATISTIEK.

Bijdragen tot de Algemeene Statistiek van Nederland. Jaarg. 1877. Afl. V, 3e st. 's Hage, 1878, van Weelden en Mingelen.

Nederl. Staatscourant 1878—79.

Id. id. Bijlagen, Tweede Kamer.

Staatsalmanak voor het Koningrijk der Nederlanden voor 1879, 's Hage en Utrecht, 1878, M. Nijhoff en Broese.

METEOROLOGIE.

Nederlandsch Meteorologisch Jaarboek voor 1877. Uitgegeven door het Kon. Nederl. Meteorol. Instituut. Jaarg. XXIX, deel I. Utrecht, 1878. Kemink & Zoon.

* *

BEVOLKING.

Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het Geneeskundig Staatstoezicht over 1877. 's Gravenhage, 1878, van Weelden en Mingelen.

Onderzoek naar de verspreiding der geneeskundige hulp in Nederland, met 10 kaarten, door de vergadering der inspecteurs van het geneesk. staatstoezicht. 's Hage 1879, Mensing & Visser.

Adres aan den Burgemeester van Amsterdam over het stadspeil in verband met de gezondheid der inwoners, met bijlagen, door J. DIRKS.

ONDERWIJS.

Een en ander over de hoogere Burgerscholen, door Dr. D. J. STEYN PARVÉ. (Overgedrukt uit de *Economist*, Mei en Juni 1879.)

ZEEVISSCHERIJ.

Verslag van den staat der Nederl. Zeevisscherijen over 1877. 's Hage 1878, van Weelden en Mingelen.

LANDBOUW EN VEETEELT.

Verslag van den landbouw in Nederland over 1876. 's Hage 1878, van Weelden en Mingelen.

Verslag van het veeartsenijkundig staatstoezicht, 1873 tot 1877. 's Hage, 1874—78, van Weelden en Mingelen.

HANDEL, SCHEEPVAART EN NIJVERHEID.

Statistiek van den in , uit- en doorvoer in 1877, uitgegeven door het Depart. van Financiën, dl. I en II. 's Gravenhage, 1878, Geb. Giunta d'Albani.

Statistiek der scheepvaart in 1877, uitgegeven door het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid. Dl. 1 en 2. 's Hage 1878, Martinus Nijhoff. Id. in 1878, Dl. I.

Statistiek der scheepvaartbeweging op de kanalen in Nederland in 1877, uitgegeven door het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid. 's Hage 1878, Joh. Ykema.

Consulaire en andere berichten. Jaarg. 1878. Jaarg. 1879, Afl. I.

OPENBARE WERKEN.

Overzicht der scheepvaart-kanalen in Nederland op 1 Januari 1878.

Uitgegeven door het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid. (Landsdrukkerij.)

TELEGRAPHIE.

Verslag over den toestand der telegrafen in Nederland in 1877. 's Hage, 1878, van Weelden en Mingelen.

GELD- EN KREDIETWEZEN.

Algemeen Verslag van het Munt-college over 1878, door Jhr. Mr. Dr. A. D. VAN RIEMSDIJK.

Nederlandsche Bank. Verslag van den President en Verslag van de Commissarissen, over 1878—79. Amsterdam, 1879, Metzler en Basting.

RECHTSWEZEN.

Gerechtelijke statistiek over 1877. 's Hage, 1878.

Statistiek van het gevangeniswezen over 1876. 's Hage 1878.

Id. over 1877. 's Hage 1878.

PENSIOENEN.

D. J. A. SAMOT. Het vraagstuk van de pensioenen voor Rijks-ambtenaren. (Suppl. nummer van de *Economist*. Amsterdam 1878, Gebhard & C°.)

Id. New formulas for the calculation of the probabilities which occur in the question of invalidity or permanent incapacity for work. (Extr. from the journal of the Institute of Actuaries and Ass. Magazine.)

DE PROVINCIËN.

Provinciale Verslagen over 1878.

GEMEENTEWEZEN.

Verslag omtrent den toestand der gemeente Deventer over 1878. Deventer, 1879, Rutering en Vermandel.

Verslag van den toestand der gemeente Amsterdam gedurende het jaar 1878. Amsterdam, 1879, Stadsdrukkerij.

Verslag over den toestand van Handel, Scheepvaart en Nijverheid te Amsterdam in 1878, opgemaakt door de Kamer van Koophandel en Fabrieken. Amsterdam, 1879, Stadsdrukkerij.

OVERZEESCHE BEZITTINGEN.

Regeerings-Almanak voor Nederl. Indie. 1879. Batavia, Landsdrukkerij.

Koloniaal Verslag, 1879.

Statistiek van Handel en Scheepvaart van Ned. Indië over 1876. Batavia, 1878, Landsdrukkerij.

Verslag omtrent den Gouvernements post- en telegraafdienst in Ned. Indië over het jaar 1877. Batavia, 1879, Ogilvie & C°.

Algemeen Verslag van den Staat van het Middelbaar en Lager Onderwijs voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden in Ned. Indië, over 1877. Batavia, 1878, Landsdrukkerij.

Verslag van den President en van den Raad van Commissarissen der Javasche Bank, over 1878/79. Batavia, 1879, Ernst & C°.

Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl. Indië. Bijdragen, vervolg.

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen: vervolgen op de Notulen, op het Tijdschrift en op de Verhandelingen.

Gedenkboek, uitgegeven bij de viering van het 100-jarig bestaan.

Verslag der viering van het 100-jarig bestaan.

Verslag van het Bataviaasch Prauwenveer over het jaar 1878. Batavia, 1879, Kolff & C°.

Verslag van de Bataviasche Spaarbank over 1877. Idem, 1878.

Verslag der spaarbank te Samarang, over 1878. Samarang 1879, de Groot, Kolff & C°.

Kamer van Kooph. en Nijverh. te Batavia, voornaamste ingekomene en uitgegevene stukken. 1878, Batavia.

S. VAN PRAAG. Een immigratiefonds. Amsterdam, 1879.

BUITENLANDSCHE STATISTIEK.

AUSTRALIE.

Handbook to Australia, by William Fairfac. Melbourne, 1859.

Victorian Jear Book for 1873, by Hayter. Melbourne, 1874.

Id. for 1876—77. Id. 1877—78. Melbourne 1878.

The statistical Register of Victoria, by W. H. Archer, 1854. Melb.

Id. 1876. Melb.

Statistics of the colony of Victoria for the year 1861. Melb.

Statistical Notes on the progress of Victoria (1835—60), by Archer. Melbourne.

Notes on the colony of Victoria, by Hayter, Melb. 1875.

Intercolonial Exhibition 1866. The progress of Victoria, Melb. Id. Vocabulary of Dialects. Id.

Melbourne Public Library. Catalogue for 1861. Museum of Art Catal. for 1865.

BELGIE.

Annuaire de la mortalité, par le Dr. Janssens, 1876. Id. 1877. Bruxelle 1877. Baertsoen.

DUITSCHLAND.

Bewegung der Bevölkerung im K. Bayern. Jahresber. für 1877. Dr. G. Mayr. München, 1879.

Bayerische Gewerbe-Statistiek (1 Dec. 1875). Dr. G. Mayr. München, 1879.

Geschäftsaufgabe der Gerichte im K. Bayern. Währed des Jahres 1877. München 1878.

Mittheilungen des Stat. Bureaus der Stadt Dresden, Heft IVc., herausgegeben von R. Jannasch. Dresden, 1878. R. V. Zahn.

Katalog der Bibliothek des Stat. Bureaus der Stadt Dresden. (Juli 1877). Dresden, 1877. R. V. Zahn.

Die Berliner Volkszählung von 1875, IIe H. Berlin, 1878, Simion.

Statistisches Jahrbuch der Stadt Berlin, von Richard Böckh. Jahrgang V. Berlin, 1879, Simion.

Veröffentlichungen des Statistischen Bureaus der Stadt Berlin. LIV vgg., 1879, I—XXVIII. Berlin, Sittenfeld.

ENGELAND.

Statistical Abstract, in each year from 1865—1876—7. Vth. N. London 1877.

Annual Statement of the Navigation of the United Kingdom for the year 1878. London, 1879.

Journal of the Statistical Society of London. Vol. XVI—XXXVIII, p. I.

Id. General Index, Vol I—XV. Id. id. XXVI—XXXV.

ITALIË.

Meteorologia Italiana. Bollettino Mensile, 1878. Roma, 1878. Typogr. Cenniniana.

Id. id. Memorie e Notizie, 1878.

Supplemento alla Meteorologia Italiana, Anno 1876, fasc. II, III, IV. Id. id. Anno 1877, fasc. I, II, III.

Movimento dello stato civile, Anno 1877. Roma, 1878, tipogr. Cenniniana.

Movimento della Navigazione Italiana nei porti esteri, 1876. Roma, 1878.

Navigazione nei porti del regno. Anno 1877. Roma, 1878, tipogr. Elzeviriana.

Bilanci Provinciali, 1878. Roma, 1879, tipogr. Cenn.

RUSLAND.

Mr. H. H. VAN CAPPELLE. Het hedendaagsche Rusland. (Overgedrukt uit *de Gids*, 1878, n°. 7.)

K. E. F. IGNATIUS. Le grand-duché de Finlande. Helsingfors, 1878.

Su omenmaan virallinen Tilasto. Helsinggissa, 1879.

ZWEDEN.

Bidrag till Sueriges officiela statistik. Befolknings-statistik, Statistiska Central-Byråus Underdaniga berättelse för är 1877. Stockholm, 1878, Kungl. Boktryck.

Några grunddrag of Sveriges Befolknings-statistik för åren 1748—1875. (Eléments demographiques de la Suède). Stockholm, 1878.

Royaume de Suède. Exposé Statistique par le Dr. Elis Sidenbach. (Exposition Universelle de 1878 à Paris.)

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.